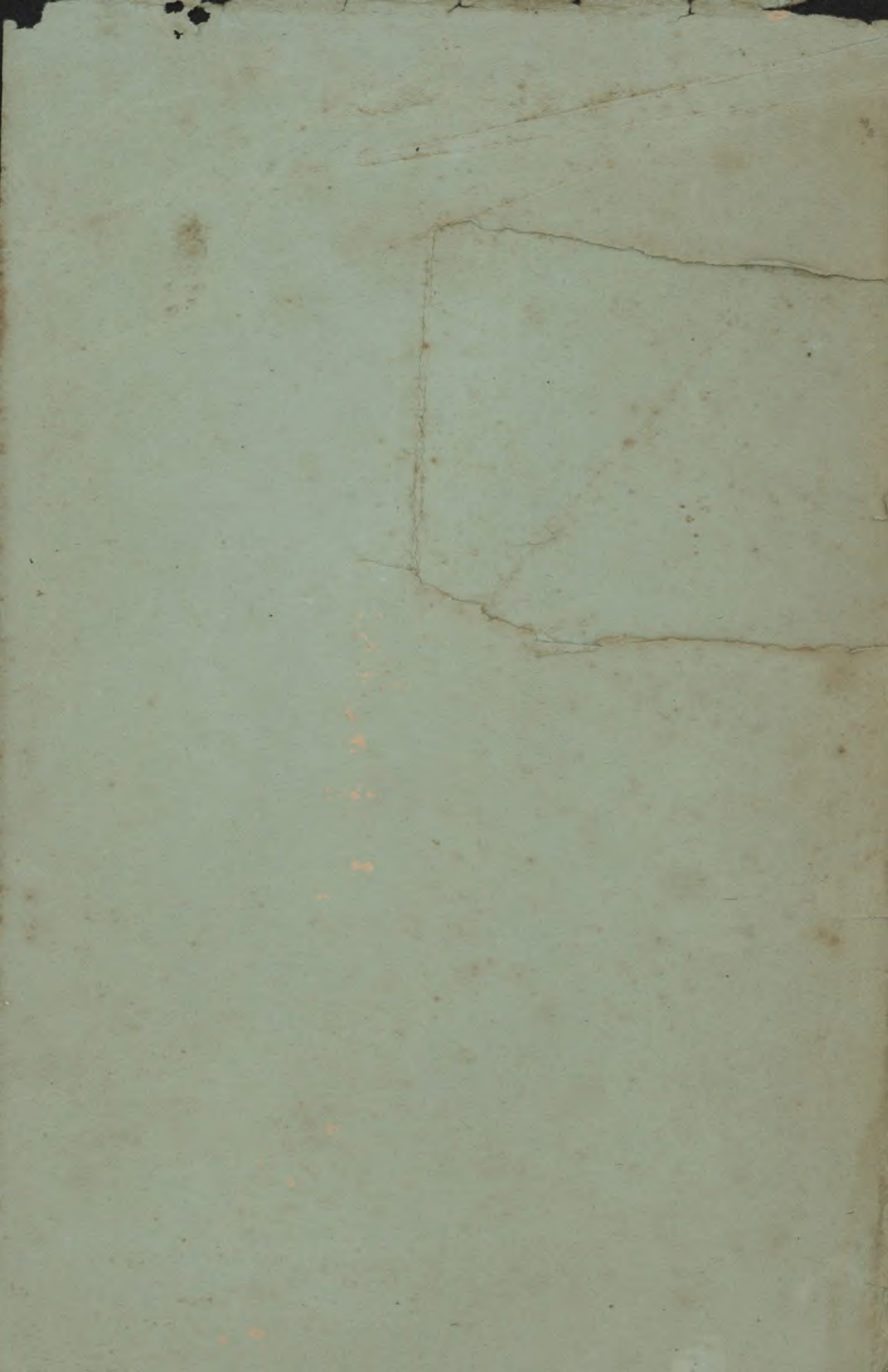

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ.ΦΑΛΤΑΤΣ

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΕΑΝ ΓΕΝΕΑΝ
ΤΩΝ ΣΑΜΙΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Γράφων τὴν παρούσαν Ἱστορίαν, ἀπέβλεψα κυρίως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ παραδώσω εἰς τὸ δημόσιον βιβλίον εὐχρηστον καὶ σύντομον ἕξ οὗ ὁ καθείς νὰ δύναται ἀκόπως καὶ εὐχερῶς νὰ μαθηθῇ ὅλα τὰ σπουδαῖα γεγονότα ὅσα διεδραματίσθησαν ἐν Σάμῳ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς. Εἰς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ὠρμήθην ἀπὸ τῆς ιδέας ὅτι ὁ λαὸς πρέπει ἀδικοῦτως νὰ μελετᾷ τὰ ἔργα τῶν προγόνων του, καὶ ἐκ τῆς μελέτης τοῦ παρελθόντος νὰ ἀρύεται ὠφέλιμα διδάγματα διὰ τὸ μέλλον. Εἶναι παλαιότατον δόγμα ὅτι, ἡ γνῶσις τῶν σπουδαιοτέρων γεγονότων ἐκ τῆς πατρώας πρὸ πάντων ἱστορίας ἀποτελεῖ τὴν πρώτην καὶ στοιχειωδέστατην μάθησιν ἐκάστου ἀνθρώπου ἀξιούσης νὰ κατέχη θέσιν τινα ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἐάν δὲ τὸ καλῆκον τοῦτο καθίσταται ἐπιτακτικὸν διὰ πάντας τοὺς λαούς, ἀκόμη ἐπιτακτικώτερον καθίσταται τοῦτο διὰ τοὺς λαοὺς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἔχουσι μακρὰν καὶ ἐνδοξον ἱστορίαν παρέχουσιν εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα νὰ καυχῶνται ἐπὶ πατραρχίᾳ. Διότι εἶνε ἄξιος τῆς χειροτέρας μομρῆς ὁ λαὸς ἐκεῖνος, ὅστις, ἐνῶ ηὐτύχησε νὰ ἔχῃ πρὸγονοὺς διαπρέψαντας εἴτε ἐν πολέμῳ, εἴτε ἐν εἰρήνῃ, ὅχι μόνον δὲν φροντίζει καὶ οὗτος νὰ τείνη πρὸς τὰς βλέψεις καὶ τὰς προσπάθειάς ἐκείνων, ἀλλ' ἀμελεῖ ἀκόμη νὰ μάθῃ τὰ ὀνόματα καὶ τὰς πράξεις των. Εὐνόητον εἶνε καὶ ἀδιστάκτως δύναται τις νὰ ἀποφανθῇ ὅτι, ὁ λαὸς οὗτος μὴ ἔχων ἐν ἑαυτῷ ἐθνικὴν φιλόγα, εἶνε

προωρισμένες διὰ τὴν τελείαν ἐπισθοδρόμησιν καὶ τὴν παρακμήν. Ἐάν λοιπὸν πρέπει νὰ ἔχωμεν τὸ δικαίωμα ὅπως θεωρῶμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας εὐτυχεῖς, διότι ἀνεσχάνημεν εἰς τὸν κόσμον ὡς ἀπόγονοι μεγάλων καὶ ἐνδόξων προγόνων, πρέπει ὡσαύτως νὰ γνωρίζωμεν ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦτο συνεπάγεται καὶ ἀντιστοίχους ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας, ἐφόσον δὲν ἐκπληροῦμεν καὶ κρυπάζομεν μόνον διὰ τὰ προγονικὰ κατορθώματα, χωρὶς ἀφ' ἑτέρου νὰ δεικνύωμεν καὶ τὴν πρόθεσιν πρὸς μίμησιν τῶν κατορθωμάτων τούτων, ἐπισύρουμεν ἐφ' ἑαυτῶν, ἀντὶ τῶν ἐπαίνων καὶ τῶν θαυμασμῶν, τὴν περιφρόνησιν καὶ τὸν οἶκτον τῶν ἄλλων.

Χρέος ἐκάστου Ἑλλήνος εἶνε νὰ μελετᾷ τὴν ἐν γένει ἐθνικὴν ἱστορίαν ἐκ τῆς ὁποίας θὰ μαθάνῃ πῶς διὰ μέσου ἀναριθμήτων περιπετειῶν καὶ δοκιμασιῶν κατώρθωσεν ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν νὰ διατηρήσῃ ἀκλόνητον καὶ ἀκατάβλητον τὸ σθένος τῆς, ἡ Ἑλληνικῆ φυλῆς. Ἀλλὰ πλὴν τούτου, ὅχι ὀλιγώτερον ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμος διὰ πάντα Ἑλληνα εἶνε καὶ ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας ἐνὸς ἐκάστου ἐκ τῶν τμημάτων τοῦ ὅλου ἔθνους, ἥτις ἄλλως τε, διὰ τὴν ἀρχαίαν πρὸ πάντων ἐποχὴν, ἐπιβάλλεται κατ' ἀνάγκην, ἐπειδὴ ἡ πολιτικὴ ἐνότης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς δὲν κατωρθόθη, εἰμὴ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους.

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐποχῇ ἡ μικρὰ Σάμος διεδραμάτισε σπουδαῖον πρόσωπον ἀσκήσασα μεγίστην ἐκπολιτιστικὴν ἐπιρροὴν καθ' ἅπασαν τὴν Ἰωνίαν. Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχεταὶ κυρίως ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πολυκράτους, διότι τὰ πρὸ αὐτοῦ εἶνε πολὺ σκασμένα καὶ ἀόριστα, καὶ ἡ ἐξακριβώσις τῶν γεγονότων τῆς παναρχαίας ταύτης ἐποχῆς, διὰ τὴν ἐποίαν μόνον μυθικαὶ παραδόσεις διεσώθησαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶνε δυσχερεστάτη. Καίτοι δὲ

κατὰ τοὺς νεωτέρας χρόνους ἢ ἐπιστήμη μεγίστην σημασίαν ἀπέδωκεν εἰς ὅτι ἀφορᾷ ἰδίως τὴν ἐξερευνήσιν τῶν παλαιολόγων τούτων χρόνων καὶ πλεῖστα ὅσα πράγματα, ἄγνωστα πρότερον, ἐξηκριβώθησαν καὶ καθωρίσθησαν διὰ τῶν ἀκαμάτων προσπαθειῶν τῆς ἀρχαιολογίας, ἢ πρὸ τοῦ Ὀμήρου ἐποχῇ ὅμως ἐξακολουθεῖ νὰ εἶνε γριφώδης διὰ τὴν ἱστορίαν. Προκειμένου δὲ περὶ τῆς Σάμου πολὺ ἐλάχιστα πράγματα ἐκ τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶνε γνωστά, καὶ ταῦτα, ὡς εἵπομεν, σκοτεινὰ καὶ ἀόριστα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πολυκράτους καὶ ἐντεθεν ἡ ἱστορία τῆς Σάμου ἀρχίζει νὰ γίνεταί κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον φωτεινὴ, διότι τὰ μέγιστα τῶν γεγονότων, ὅσα συνέβησαν ἐν αὐτῇ ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων, τυγχάνουσι γνωστὰ καὶ χρονολογικῶς σχεδὸν ἐξηκριβωμένα. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης πολλὰ δυσερευνήτα σημεῖα καὶ ἐνιαχοῦ χάσματα ἱστορικά, ἀλλ' ἡ ἱστορία γνωρίζουσα ἐπακριβῶς τὰ κυριώτερα τῶν συμβάντων κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχάς, κατέχει διὰ τοῦ συσχετισμοῦ αὐτῶν πρὸς τὰ γεγονότα τῆς ἐν γένει ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας τὸν μῦτον δι' οὗ κατορθώνει νὰ φθάνη περὶ ὅλων τῶν ἀμριβαλλομένων σημείων εἰς συμπεράσματα θετικά.

Σκοτεινότερα τυγχάνει ἡ ἱστορία τῆς Σάμου κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας καὶ καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν, ἐπειδὴ καὶ οἱ χρονολόγοι τῶν ἐποχῶν τούτων σπανίως μνημονεύουσι τὴν Σάμον εἰς τὰς περιγραφὰς των. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαῖον ὅπως, τὰς ὀλίγας περισθεῖσας εἰδήσεις τὰς ἀπορώσας ἰδιαιτέρως τὴν Σάμον, πρὸς εὐκολίαν τοῦ ἀναγνώστου καὶ πρὸς καλυτέραν κατανόησιν τῶν ἐξ ἱστορουμένων ἐποχῶν συσχετίζωμεν πάντοτε πρὸς

τὰ μέγιστα τῶν γεγονότων τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, διότι, ὡς θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης, ἡ Σχῆμα ἀνέκαθεν καὶ καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς παρηκολούθησε τὴν τύχην τοῦ λοιποῦ ἔθνους συμμεριθεῖσα ἐν πᾶσι σχεδὸν τὰς εὐτυχίας αὐτοῦ καὶ τὰς συμφοράς. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι μία νέα καὶ συστηματικὴ διερευνήσις θὰ ἠδύνατο ἴσως πολλὰ ἄγνωστα νὰ φέρῃ εἰς φῶς καὶ νὰ καθορίσῃ λεπτομερέστερον καὶ ἀκριβέστερον τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν θέσιν τῆς Σχῆμα κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους. Ἀλλὰ τὸ τριοῦτον διαφεύγει τὰ ὅρια τοῦ ἡμετέρου ἔργου καὶ δὲν διστάζομεν προσέτι νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι εἶνε πολὺ ἀνώτερον τῶν δυνάμεών μας καὶ τῶν μέσων τὰ ὁποῖα διαθέτομεν. Ἄλλως τε τὸ ἔργον ἡμῶν δὲν προτίθεται νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ τὸν λαόν, καὶ θὰ ἦτο ἄσκοπος καὶ ἀνωφελὲς ἴσως διὰ ἔργον, ὡς τὸ ἡμέτερον, ἡ προσπάθεια πρὸς λεπτολόγον ἔρευναν συμβάντων ἀγνώστων ἢ ἀμφισβητούμενων εἰσέτι καὶ μὴ ἐχόντων ἐπομένως τὸ ἀπαιτούμενον ἱστορικὸν κύρος.

Τὰ ἀπὸ τοῦ νεωτέρου συνουικισμοῦ τῆς Σχῆμα μέχρι τοῦ 1821 ἀφηγούμεθα ὅπως οὖν ἐν πλάτει, καίτοι ἡ ἐποχὴ αὕτη εἶνε ἐντελῶς ἄχρονος εἰς γεγονότα ἱστορικά. Τὰ δὲ κατὰ τὴν ἐκπανάστασιν λαβόντα χώραν περιγράφομεν ἐν μεγαλυτέρᾳ λεπτομερείᾳ, πρῶτον μὲν διότι τὰ γεγονότα ταῦτα ἀποτελοῦσι τὴν δόξαν τῆς νεωτέρας Σαμιακῆς ἱστορίας, καὶ δεύτερον, διότι τὸ σημερινὸν καθεστῶς ἐν τῇ νήσῳ συνδέεται ἀναποσπάστως μετὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ τῶν εὐκλεῶν ἐκεῖνων ἀγώνων, τοὺς ὁποίους οἱ σύγχρονοι ὀφείλουσι διαρκῶς νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὄψιν, ἵνα ἐκ τούτων ἀρύωνται διδάγματα τοῦ πρὸς τὴν Πατρίδα ἔρωτος καὶ τῶν πρὸς αὐτὴν καθηκόντων.

Ἐπὶ πολὺ ἐταλланτεύθημεν εἰς τὴν ἰδέαν ἂν ἔπρεπε

εἰς τὸ παρὸν ἔργον νὰ συμπεριλάβωμεν καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ 1834 καὶ ἐντεῦθεν δηλαδὴ τὰ μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς Ἡγεμονίας. Ὁ ἑκτοτε κυριαρχήσας ἐν Σάμῳ ταπεινὸς καὶ ἄδοξος βίος ἐστένωσε τὸν ὀρίζοντα τῶν βλέψεων καὶ μετέβαλεν ἄρδην τὴν ὄψιν αὐτῆς, εἰς τρόπον ὥστε ὁ θέλων νὰ περιγράψῃ τὴν νεωτέραν ταύτην ἐποχὴν νὰ μὴν ἔχῃ ἐνώπιόν του ἄλλο τι, ἢ κομματικούς σπαραγμούς καὶ εὐτελεῖς ἀντεγκλήσεις. Καὶ ταῦτα βεβαίως δὲν εἶνε ὕλη ἀποβλητέα διὰ τὸν ἱστορικόν, ἀλλὰ κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, ἡ ἐποχὴ αὕτη, ὅχι μόνον δὲν δύναται νὰ κριθῇ σήμερον, ἀλλ' οὔτε ἀπλῶς νὰ ἐξιστορηθῇ. Ἡ κατὰ τὸ 1834 δημιουργηθεῖσα νέα περίοδος ἐν Σάμῳ, εἶνε ἡ αὕτη, ἥτις ἐξακολουθεῖ ἐξελισσομένη ἄνευ σταθμοῦ τινος, διότι οὐδεμία ἑκτοτε ἐπῆλθεν οὐσιώδης μεταβολή. Εἰς τὰς ψυχὰς τῶν συγχρόνων ὑποκρύπτονται ἀκόμη αἰσθήματα καὶ πάθη τῶν ὁμοίων ἢ ἀρχικῇ γένεσις πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ἡγεμονίας, καὶ εἰς τὰ συμβάντα κατὰ τὴν ἰδρυσιν αὐτῆς, ἐπομένως πᾶσα ἐξιστόρησις τῶν χρόνων τούτων θὰ προσέκρουεν εἰς διαφόρους ἀντιλήψεις πρὸ πολλοῦ μὲν μορφωθείσας, ἀλλ' ἀντιμαχομένας εἰσέτι ἐν τῇ κοινῇ συνειδήσει. Ἐκ τούτου δύναται ὁ καθείς νὰ ἐννοήσῃ ὅτι, ἡ περιγραφὴ περιόδου, ἥτις δὲν ἔληξεν ἀκόμη, θὰ ἦτο διὰ τὸν ἐπιχειρήσοντα ταύτην, ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον, ὅχι μόνον εἰς ἄκρον δυσχερὲς, ἀλλὰ καὶ δὲν θὰ διέφερε πρῶς μιᾶς συνήθους δημοσιογραφικῆς ἀφηγήσεως, ἀφοῦ θὰ ἀφώρῃ γεγονότα, τὰ ὅποια ἐξακολουθοῦσιν εἰσέτι νὰ διατελῶσιν ὑπὸ βῆσανον εἰς τὴν συνειδήσιν τῶν συγχρόνων.

Προετιμήσαμεν λοιπὸν νὰ σταματήσωμεν τὴν ἱστορικὴν μας διήγησιν μέχρι τοῦ 1834 εὐχόμενοι ἐνδομύχως ὅπως ἀξιωθῶμεν νὰ περιγράψωμεν κεχωρισμένως

τὴν ἐνεστῶσαν περίοδον, ὅταν αὕτη σὺν Θεῷ φθάσῃ εἰς τὸ προσδοκώμενον παρ' ἀπάντων τέρμα, συμφώνως πρὸς τοὺς αἰωνίους καὶ ἀναλλοιώτους ἱστορικοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους οὐδεὶς δύναται νὰ μεταβάλῃ. Καίτοι δὲ διὰ τῆς ἀγγελίας ἡμῶν εἶχομεν ὑποσχεθῆναι ὅτι, εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔργου καὶ ἐν παραρτήματι ἠθέλομεν προσθέσει μίαν σύντομον ἐξιστόρησιν περιγράφουσαν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς αὐτονομίας ἐν Σάμῳ, καθὼς καὶ τοὺς ἡγεμονεύσαντας ἐν αὐτῇ ἀπὸ τοῦ 1834 μέχρι τῆς σήμερον, οὐχ' ἦττον, δι' οὓς λόγους ἀνεπτύξαμεν ἀνωτέρω, ἐνομίσαμεν καλὸν νὰ παραλείψωμεν καὶ τὴν ἐξιστόρησιν ταύτην.

Ὡς βᾶσιν πρὸς συγγραφὴν τοῦ παρόντος βιβλίου εἶχομεν ἰδίως τὰ «Σαμιακὰ» τοῦ ἀειμνήστου Ἐπαμεινώνδου Ι. Σταματιάδου, ὅστις ὡς φιλόπονος μέλισσα ἀπεθησαύρισεν εἰς πέντε τόμους ὀγκώδεις ὕλην πολυτιμον διὰ τὴν Σαμιακὴν ἱστορίαν, καθὼς καὶ τὰ ἐκδοθέντα τεύχη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Νικολάου Σταματιάδου. Πρὸς ἐξακριβώσιν ὁμῶς τῶν ἐξιστορουμένων γεγονότων συνεβουλεύθημεν καὶ ἄλλας διαφόρους πηγὰς, ὅσας ἡδύναντο νὰ μᾶς παράσχῃσι τὰ ἀσθενῆ ἡμῶν μέσα.

* *

Τὸ ἔργον ἡμῶν δὲν ἐμψυχνίζεται εἰς τὸ δημόσιον μὲ ἀξιώσεις. Διότι πρῶτοι ἡμεῖς ἀνομολογοῦμεν τὰς πολυλαπλᾶς αὐτοῦ ἀτελείας. Ἀλλὰ διότι ὑπῆρχεν ἀληθῶς ἔλλειψις ἐνὸς βιβλίου συντόμου καὶ εὐχρηστοῦ διὰ πάντα θέλοντα νὰ μάθῃ τὸ παρελθὸν τῆς Σάμου, ἔχουμεν τὸ δικαίωμα νὰ φρονοῦμεν, χωρὶς νὰ ὑποληφθῶμεν ὡς

ἐγωισταί, ὅτι, τὸ παρόν, μὲ ὅλας τὰς ἐλλείψεις του, μέλλει πάντως νὰ ἐκπληρώσῃ προορισμὸν τινα. Εὐχόμεθα δὲ ὅπως ἄλλοι ἀνώτεροι καὶ καταλληλότεροι ἡμῶν συγγράψωσιν ἄλλα τελειότερα καὶ καλύτερα πρὸς τὸ καλὸν τῆς φίλης Πατρίδος.

Ἐν Αἰμ. Βαθείας Σάμου τῇ 9 Νοεμβρίου 1910.

Ι. Δ. ΒΑΚΙΡΤΖΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ Μ. ΦΑΛΤΑΤΣΕ

Τὰ ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων μέχρι τῆς Μακεδονικῆς ἐποχῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Μυθικοὶ χρόνοι. — Πρῶτοι κάτοικοι τῆς Σάμου. — Ἀγκαῖος ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Σάμου. — Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Σάμος. — Ὁ ἐξ Ἀττικῆς Νηλεὺς ἐκδιώκει τοὺς Λέλεγας. — Τεμβρίων καὶ Προκλῆς. — Βασίλεια τοῦ Λεωφόρα. — Ἐρις μεταξὺ Σαμίων καὶ Πριηνέων. — Ἀμφικράτης καὶ στάσις τῶν Γεωμόρων. — Σφαγὴ τῶν Γεωμόρων. — Ὁ Βίας συνδιαλλάττει τοὺς Σαμίους μετὰ τῶν Πριηνέων.

Ὅλων τῶν λαῶν ἡ ἱστορία κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους περιβάλλεται ὑπὸ σκότους, διότι τὰ διάφορα σπουδαῖα γεγονότα τῶν ἀπομεμακρυσμένων ἀφ' ἡμᾶς ἐποχῶν συνδέονται μὲ μύθους τοὺς ὁποίους τότε ἐπλάττον ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ δεισιδαιμονία τῶν ἀνθρώπων. Τοιαύτη, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μυθικὴ εἶνε καὶ ἡ ἱστορία τῆς Σάμου κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν. Μυθικὰ δὲ εἶνε καὶ ὅλαι αἱ περισθεῖσαι παραδόσεις περὶ τῶν πρώτων οἰκιστῶν τῆς νήσου. Ἐκ τῶν παραδόσεων τούτων μνησάνομεν ὅτι, ἀρχαιοτάτοι κάτοικοι τῆς Σάμου ἦσαν οἱ Πελασγοὶ καὶ οἱ Κᾶρες, οἵτινες εἰς οὐδὲν ἄλλο ἡσχολοῦντο, παρὰ εἰς τὸ κυνήγιον καὶ εἰς τὴν πειρατείαν, καὶ ὅτι τούτων παταχθέντων ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Κρήτης Μίνως, ἦλθον καὶ κατώκησαν τὴν Σάμον οἱ Λέλεγες, συγγενεῖς τῶν Πελασγῶν καὶ ἐκ Κεφαλληνίας διαπεριχωθέντες αὐτόθι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀγκαίου.

Ὁ Ἀγκαῖος οὗτος γεννηθεὶς ἐν Ἀρχαδίᾳ ὑπὸ πατρὸς ἀρχηγοῦ τῶν Ἀρχάδων καὶ ἔλθων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελ-

αὐτοῦ Ἐπόχου εἰς ἔριδα πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ, παρέλαβε πολλοὺς συμπατριώτας του καὶ μετ' αὐτῶν μετηγάστειυσεν εἰς Κεφαλλήνην, ἐκ τῆς ὁποίας κατόπιν ὑπέκων εἰς χρησμόν τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἦλθεν εἰς Σάμον μετὰ πολλῶν ἀποίκων. Μετὰ διαμονὴν ἱκανοῦ χρόνου ἐν Σάμῳ ὁ Ἀγκαῖος συνώδευσε τοὺς Ἀργοναύτας εἰς τὴν Κολχίδα πρὸς ἀρπαγὴν τοῦ χρυσοῦ δέρατος. κατὰ τὴν ἐκστρατείαν δὲ ταύτην διέπρεψεν ἐπιδείξας ἑκτακτον ἡρωϊσμόν, διότι τοῦ κυβερνήτου τῆς Ἀργοῦς φονευθέντος καὶ τῶν Ἀργοναυτῶν εὐρεθέντων ἐν ἀπογνώσει, ὁ Ἀγκαῖος ἀνέλαβε τὴν διακυβέρνησιν τοῦ πλοίου καὶ ὠδήγησε τοὺς Ἀργοναύτας αἰσίως εἰς Κολχίδα. Μετὰ τὸ πέρας τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας ὁ Ἀγκαῖος ἐπέστρεψεν εἰς Σάμον, ὁπότε, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, ἐπεδόθη εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν γαιῶν βιάζων μετὰ πολλῆς δραστηριότητος τοὺς δούλους πρὸς ἐργασίαν· ἐνεκα δὲ τούτου εἰς ἐξ αὐτῶν βαρυθυμήσας ποτὲ κατηράσθη τὸν κύριόν του προειπὼν ὅτι οὗτος δὲν ἤθελεν ἀξιωθῆ νὰ πῖν οἶνον ἐκ τῆς ἀμπέλου τὴν ὁποίαν ἐφύτευσε. Ὁ Ἀγκαῖος ὁμῶς ἔσκωψε τὸν δούλον διὰ τὴν προφητείαν του ταύτην καὶ ἔταν ἦλθεν ἡ ἐποχὴ τοῦ τρυγητοῦ ἔλαβε σταφυλὴν καὶ θλίψας τὸν ζωμὸν αὐτῆς ἐντὸς δοχείου, προσεκάλεσε τὸν προφητεύσαντα δούλον, ἵνα πῖν ἐνώπιον αὐτοῦ ἐκ τοῦ ζωμοῦ καὶ ἀποδείξῃ οὕτω πόσον ψευδὴς ἦτο ἡ προφητεία του. Ὅτε ὁμῶς ἡτοιμάζετο νὰ πῖν, ὁ δούλος τῷ εἶπεν ὅτι, μεταξύ τοῦ ποτηρίου καὶ τῶν χειλέων ὑπάρχει μεγάλη ἀπόστασις. Πράγματι δὲ ἐνῶ ὁ Ἀγκαῖος ἐπλησίασε τὸ ποτήριον εἰς τὸ στόμα, ἄλλος δούλος δρομαῖος εἰσελθὼν ἀνήγγειλεν ὅτι κάπρος μέγας ἐνέσκηψεν εἰς τὰς ἀμπέλους, τὴν εἶδσιν δὲ ταύτην ὁ Ἀγκαῖος ἀκούσας, ἄρῃσε τὸ ποτήριον καὶ πρὶν γευθῆ τοῦ ζωμοῦ τῆς σταφυλῆς, ἔτρεξε πρὸς καταδίωξιν τοῦ κάπρου, ἀλλὰ τότε ἐπληρώθη ἡ προφητεία τοῦ δούλου, διότι ἐκ τῆς ἐκδρομῆς ταύτης ὁ Ἀγκαῖος ἐκομίσθη νεκρὸς εἰς τὴν οἰκίαν του φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ κάπρου. Ὁ Ἀγκαῖος εἶχε νυμφευθῆ τὴν θυγατέρα τοῦ Μαϊάνδρου Σαμίαν, ἐξ ἧς εἶχεν ἀποκτήσει τὸν Περίλαον, Ἐνουδον, Σάμον, Ἀλιθέρσην καὶ τὴν Παρθενόπην, ἧτις συζευχθεῖσα τὸν Ἀ-

πόλωνα ἔτεκε τὸν Λυκομήδην. Ἐτερος υἱὸς τοῦ Ἀγκαίου φέρεται ὁ Ἀγαπήνωρ, ὅστις βασιλεὺς τῶν Ἀρχάδων γενόμενος συνεξέστράτευσε μετὰ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς Τροίας, μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς ἐπιστρέφων εἰς τὰ ἴδια προσωμίσθη εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου ἔκτισε τὴν Πάφον.

Τὸν Ἀγκαῖον διεδέχθη εἰς τὴν βασιλείαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σάμος. ὅστις, νυμφευθεὶς τὴν Παρθενίαν ἔδωκε τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς ὁλόκληρον τὴν νῆσον. Κατ' ἄλλους ἡ νῆσος ἐκαλεῖτο Παρθενία ἐκ τοῦ ποταμοῦ Παρθενου ὅστις ἀργότερον ἐκλήθη Ἰμβρασος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου, κατὰ τὴν μυθολογίαν, ἐλούετο ἡ θεὰ Ἥρα. Καὶ ἄλλα δὲ ὀνόματα οἱ ἀρχαῖοι εἶχον διὰ τὴν νῆσον. πλὴν τοῦ ὀνόματος Σάμος· οἷον, Μελάμφυλλες, διὰ τὴν γονιμότητα τοῦ ἐδάφους αὐτῆς, Δρυοῦσα, ἀπὸ τῶν πολλῶν ἐν αὐτῇ δρυῶν, Δόρυσσα, κατὰ τὸν Ἡούχιον, Ἀνθεμὶς καὶ Φυλλὰς διὰ τὰ πολλὰ ἄνθη τῆς, Κυπαρισσία, Στεφάνη, Ἰμβρασία, Παρθενοαροῦσα καὶ Σάμος. Περὶ τῆς παραγωγῆς τοῦ τελευταίου τούτου ὀνόματος ὑπάρχουν πολλαὶ δοξασαί. Ἄλλοι φρονοῦν ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἔδωκεν ὁ Ἀγκαῖος ἐκ τῆς Σάμης τῆς Κεφαλληνίας, ἄλλοι ὅτι ἡ νῆσος ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀγκαίου Σάμου καὶ ἄλλοι ἀπὸ τοῦ Σάος, ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Ρήνης.

Αἱ μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ἐπελθοῦσαι συνεχεῖς ἐπιδρομαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἠνάγκασαν τοὺς κατοίκους νὰ μεταναστεύωσιν εἰς διάφορα μέρη. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ μεταναστευτικὸς οὗτος βίος διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ καὶ διὰ τοῦτο αἱ μεταναστεύσεις τότε τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέρους εἰς τὸ ἕτερον διεξήγοντο μὲ ὀργάνωσιν, καθόσον οἱ μεταναστεύοντες συνεκρότουν τακτικὰς ὁμάδας ὑπὸ ἀρχηγούς. Μία τοιαύτη ὁμὰς περὶ τὸ 1140 π. Χ. μετηνάστευσεν ἐκ τῆς Λέσβου ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως αὐτῆς Μακαρέως Κυδρόλαον, ὅστις ἐλθὼν εἰς Σάμον ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς αὐτῆς, συγχρόνως δὲ τότε κάτοικοι τῆς Φλίουντος διεπεραιώθησαν εἰς Σάμον ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Ἰππασιν. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἤρχισαν ἰδρυόμεναι καὶ αἱ ἀποικίαι τῶν Ἰωνῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν Κόδρου οἱ Ἀθηναῖοι κατὰργήσαντες τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα, κατέστησαν ἰσοβίον ἄρχοντα τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μεδόντα, ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Νηλεὺς μετὰ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν αὐτοῦ χολωθείς ἐκ τούτου, ἐγκατέλειπε τὰς Ἀθήνας μετὰ πολλῶν ὀπαδῶν του καὶ ἄλλων ἐπηλύδων κατοίκων τῆς Ἀττικῆς, οἵτινες τότε κατώκησιν πολλὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ Ἰονίου Πελάγους ἐκδιώξαντες ἐντεῦθεν τοὺς Κῆρας, τοὺς Λέλεγας καὶ τοὺς ἄλλους βαρβαρικοὺς λαοὺς, κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην ἐκτίσθησαν αἱ περίφημοι δώδεκα πόλεις τῆς Ἰωνίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ Σάμος. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀρχαίων κατοίκων καὶ τῶν νέων συνοικιστῶν τῶν μερῶν τούτων συνήφθησαν μακροὶ ἀγῶνες περὶ τῶν ὁποίων ὁμῶς λεπτομερεῖς διηγήσεις δὲν διεσώθησαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Τὸν Νηλεῖα παρηκολούθησαν μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ οἱ ἐξ Ἐπιδάουρου Τεμβρίων καὶ Προκλῆς οἵτινες ἐλθόντες εἰς Σάμον καὶ καταλαβόντες αὐτὴν διήρεσαν εἰς δύο μοίρας, τὴν Χησίαν καὶ τὴν Ἀστυπάλαιαν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἕκαστος ἦρχε, αὐτοὶ δὲ ἔκτισαν καὶ τὴν πόλιν Σάμον βασιλεύσαντες ἀπὸ τοῦ 1130-1120 π. Χ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἱστορεῖ ὁ Ἡρόδοτος, ἦλθεν εἰς Σάμον καὶ ὁ πατὴρ τῆς ποιήσεως Ὅμηρος ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν οἱ κάτοικοι ἤγον τὴν ἑορτὴν τῶν Ἀπατουρίων. Διατρίψας δὲ ἐν Σάμῳ οὗτος ἐπὶ ἓνα χειμῶνα ἀνεχώρησεν ἀρχομένου τοῦ ἔαρος, ἵνα μεταβῇ εἰς Ἀθήνας, ὅποτε προσορμισθεὶς εἰς Ἴον καὶ νοσήσας αὐτόθι ἀπεβίωσε.

Περὶ τοῦ Προκλέως καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ οὐδὲν εἶνε γνωστὸν· ὁ δὲ Τεμβρίων γενόμενος ἀρχηγὸς ἀποικίας μετηνάστευσεν εἰς Θράκην ἀφῆσας διάδοχον αὐτοῦ ἐν Σάμῳ τὸν Λεωγόραν. Αὐτοῦ βασιλεύοντος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Σαμίων ὁ βασιλεὺς τῆς Ἐφέσου Ἀνδροκλος, ὅστις μετ' ἐπίμονον ἀγῶνα κατώρθωσε νὰ γείνη κύριος τῆς Σάμου καὶ τῶν παρακειμένων νήσων ἀνακηρυχθεὶς μονάρχης πάσης τῆς Ἰωνίας. Ὁ δὲ Λεωγέρας καταλιπὼν τὴν Σάμον καὶ ὀχυρωθεὶς ἐντὸς τοῦ φρουρίου τῶν Ἀναίων τῆς Μικρασίας ἐ-

μεινεν ἐκεῖ ἐπὶ δέκα ἔτη ποριζόμενος διὰ πειρατειῶν τὰ χρειώδη. Μετὰ τὴν πάροδον δὲ τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος ἐπελθὼν κατὰ τοῦ Ἀνδρόκλου μετὰ δυνάμειος πολλῆς ἀνέκτησε κατόπιν πεισματοδεσπότητος ἀγῶνος τὴν ἀρχὴν ἐκδιώξας ἐκ τῆς Σάμου τοὺς Ἑφρεσίους. Δὲν εἶνε γνωστὸν ἐπὶ πόσον χρόνον ὁ Λεωγόρας ἐβασίλευσεν ἐν Σάμῳ, ὑποτίθεται ὁμως ὅτι ὁ θάνατος αὐτοῦ θὰ ἐπῆλθε κατὰ τὸ 1110 π. Χ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ Πριηνεῖς ἐλθόντες εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Κᾶρας ἐζήτησαν παρὰ τῶν Σαμίων βοήθειαν, οὗτοι ὁμως μὴ θέλοντες νὰ παράσχωσι τοιαύτην, ἔστειλαν εἰς αὐτοὺς ἀντὶ πάσης ἄλλης ἐπικουρίας μονόξυλον λέμβον. Οἱ Πριηνεῖς ἐδέχθησαν τὴν προσφορὰν ταύτην ὡς ἀπὸ Θεοῦ προερχομένην καὶ ἀγωνισθέντες μετὰ θάρρους ἐνίκησαν τοὺς Κᾶρας, νικηταὶ δὲ ἀναδειχθέντες ἠθέλησαν νὰ φανῶσιν εὐγνώμονες πρὸς τοὺς Σαμίους, πρὸς τοὺς ὁποίους διὰ τὴν προσφορὰν τῶν κατὰ μέγα μέρος ἀπέδιδον τὴν ἐπιτυχίαν τῶν καὶ ἐξεδηλώσαν πρὸς αὐτοὺς τὴν τοιαύτην εὐγνώμονα προθεσίν των. Οἱ Σάμιοι δὲ τότε θελήσαντες νὰ ἐπωφεληθῶσι τῆς περιστάσεως, ἐζήτησαν νὰ δοθῶσιν εἰς αὐτοὺς ἐκτάσεις τινες γαιῶν, εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Σάμου καὶ ἐπὶ τῆς Μικρασίας χώρῃ τῆς Βατινήτιδος, ὅπερ καὶ ἐδέχθησαν οἱ Πριηνεῖς, ἀλλ' αἱ γαῖαι αὗται εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν ἔγειναν ἀφορμὴ ὥστε νὰ ἀναπτυχθῶσι μίση μεγάλα καὶ καταστρεπτικαὶ ἔριδες μεταξὺ τῶν δύο λαῶν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λεωγόρου καὶ ἐπὶ τέσσαρας σχεδὸν αἰῶνας σκότος βαθὺ καλύπτει τὴν ἱστορίαν τῆς Σάμου καὶ εἶνε ἀπολύτως ἄγνωστος ἡ ἐπικρατήσασα κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο διάστημα ἐν τῇ νήσῳ κατὰστασις, μόλις δὲ περὶ τὸ 670 π. Χ. ἀναφαίνεται βασιλεὺς τῆς Σάμου ὁ Ἀμφικράτης, ὅστις, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἐκίνησε πόλεμον πρὸς τοὺς Αἰγινήτας, οἵτινες πρὸς ἐκδίκησιν ἐστράφησαν κατὰ τῶν ἐν Κυδωνίᾳ τῆς Κρήτης ἀποίκων Σαμίων, τοὺς ὁποίους καὶ ἐξεδιώξαν ἐκεῖθεν, πάντα δὲ τὰ λάφυρα, τὰ ὅποια ἔλαβον παρὰ τούτων ἀνέθεντο εἰς τὸ ἐν Αἰγίνῃ ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς.

Ὁ Ἀμρικράτης ἦτο ἄνθρωπος τυραννικός, διὸ καὶ στάσεως ἐναντίον αὐτοῦ γενομένης, ἐξέπεσε τῆς βασιλείας, ἣν ἀνέλαβον οἱ τὴν στάσιν ὑποκινήσαντες Γεωμόροι. τότε δὲ φαίνεται ἐπισυμβῆσθαι καὶ ἡ ἐπανάστασις τῶν δούλων ἐν Σάμῳ, καθ' ἣν χίλιοι ἐξ αὐτῶν ἐξεληθόντες τῆς πόλεως κατέλαβον τὸ ὄρος Ἀμπελον, μετὰ ἐξαιτῇ δὲ ἀγῶνα οἱ Σάμιοι ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσωσι πρὸς τοὺς δούλους αὐτῶν, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ ἐπέτρεψαν νὰ ἀναχωρήσωσιν ἄβλαβεῖς εἰς Ἑρесьον.

Ἡ Σάμος κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἤρχισε νὰ ἀναπτύσῃ ἀξιόλογον δύναμιν, ἀπόδειξις δὲ τούτου εἶνε ὅτι τῶν Λακεδαιμονίων ἐλθόντων εἰς πόλεμον μετὰ τοὺς Μεσσηνίους, οἱ Σάμιοι ἐνθουμούμενοι ὅσα ὑπέστησαν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατησάντων δούλων αὐτῶν, ἔστειλαν πλοῖα πρὸς βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων, εὐγνωμονοῦντες δ' ἐπὶ τούτῳ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀνταπέδωκαν τὴν χάριν ἀργότερον, ὅτε ἐπὶ τῆς τυραννίαις τοῦ Πολυκράτους φυγάδες Σάμιοι ἐζήτησαν βοήθειαν ἐναντίον τῆς τυραννίαις ταύτης.

Ἡ ἐξουσία τῶν Γεωμόρων ἐν Σάμῳ δὲν διτηρήθη ἐπὶ πολὺ καταλυθείσης τῆς ἐξουσίας ταύτης ὑπὸ τοῦ Συλοσῶντος, ἀνδρὸς δημοφίλους, ὅστις εὐρὼν εὐκαιρίαν κατὰ τινὰ ἐορτὴν τῆς θεᾶς Ἥρας εἰσηλθὼν ἐν ᾧρᾳ νυκτὸς μετὰ τῶν ὁπαδῶν του εἰς τὴν πόλιν καὶ τὴν ἐξουσίαν τῶν Γεωμόρων καταλύσας, περιεβλήθη αὐτὸς τὸ βασιλικὸν ἄζιωμα.

Ἀπὸ τῶν εἰδήσεων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μανθάνομεν ἐπίσης ὅτι διάφοροι πόλεμοι ἔλαβον χώραν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μεταξὺ τῶν Σαμίων ἀρ' ἐνὸς καὶ τῶν Αἰολέων ἀφ' ἑτέρου, ἀργότερον δὲ καὶ τῶν Χαλκιδέων. Ἀλλὰ περὶ τῶν πολέμων τούτων οὐδεμίαν λεπτομέρειαν γνωρίζει ἡ ἱστορία. Μετὰ δὲ τὸν Συλοσῶντα βασιλεὺς τῆς Σάμου ἀναφαίνεται ὁ Δημοτέλης φανευθεὶς κατὰ τὸ 620 π. Χ.

Μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἡ ἀρχὴ περιῆλθε καὶ πάλιν εἰς τοὺς Γεωμόρους, ὅτε οἱ Μεγχεῖς ἔχοντες ἀρρομᾶς κατὰ τῶν Περινθίων, ἀποίκων τῶν Σαμίων, ἐξεστράτευσαν ἐναντίον αὐτῶν. Ἀλλ' οἱ Γεωμόροι μαθόντες τοῦτο ἀπεράσισαν νὰ ἀποστείλωσιν εἰς τοὺς Περινθίους βοήθειαν, θέλοντες ἀρ' ἐνὸς

μὲν νὰ φανῶσι προστάται τῶν ἀποίκων τῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἀπαλλαγῶσιν ἐκ τῆς παρουσίας πολλῶν ἐν Σάμῳ ἀνδρῶν, οἵτινες πολλὰς παρενέβαλλον δυσκολίας πρὸς παρίωσιν τῆς ἀχαλινώτου αὐτῶν ἐξουσίας ἐν Σάμῳ. Ὅθεν ἔστειλαν κατὰ τῶν Μεγαρέων τριάκοντα πλοῖα ὑπὸ ἐννέα στρατηγούς, οἵτινες φθάσαντες εἰς Πέρινθον ἐνίκησεν τοὺς Μεγαρεῖς καὶ ἡχμαλώτισαν ἐξακοσίους ἐξ αὐτῶν. Τότε δὲ οἱ στρατηγοὶ οὗτοι ἐπαρθέντες ἐπὶ τῇ νίκῃ ταύτῃ διανοήθησαν τὴν καταλυσιν τῆς ὀλιγαρχίας τῶν Γεωμόρων, καὶ ἐπιστρέφοντες εἰς Σάμον μετὰ τῶν αἰχμαλώτων Μεγαρέων, ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς ὅπλα, τὰ ὅποια ἐκείνοι ἐκρυψαν ὑπὸ τὰ ἐνδύματα αὐτῶν, ὅτε δὲ ἀπεβιβάσθησαν εἰς Σάμον κατηυθύνθησαν διὰ τῆς Ἀγορᾶς εἰς τὸ Βουλευτήριον, ὅπου ἦσαν πάντες οἱ Γεωμόροι, καὶ ἐκεῖ τοῦ συνθήματος τῆς σφαγῆς δοθέντος παρὰ τῶν στρατηγῶν, οἱ αἰχμαλῶτοι Μεγαρεῖς ἀνέστυραν τὰ ξίφη καὶ ἐφόνευσαν πάντας τοὺς ἄρχοντας Γεωμόρους. Πρὸς ἀνάμνησιν δὲ τοῦ γεγονότος τούτου οἱ Σάμιοι ἔκτισαν ἰδιαιτέρον καλλιπρεπὲς οἶκημα, ἐν ᾧ κατετέθησαν αἱ πέδαι τῶν αἰχμαλώτων Μεγαρέων, ὅθεν καὶ τὸ κτίριον τοῦτο ὠνομάσθη Πεδήτης οἶκος.

Διάφορα ἄλλα γεγονότα εἶνε ἐκ τῆς ἱστορίας γνωστὰ περὶ Σάμου καὶ Σαμίων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Οὕτως ἱστορεῖται ὅτι οἱ Σάμιοι κατὰ τὸ 590 π. Χ. ἤρπασαν ἐξ αἰσίον τινα θώρακα, τὸν ὁποῖον ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Ἀμασις ἔστειλεν ὡς δῶρον εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐν δ' ἔτος κατόπιν ἤρπασαν καὶ καλλιτεχνικώτατον τινα κρατῆρα χάλκινον ὃν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔστελλον εἰς τὸν Κροῖσον πρὸς ἀνταλλαγὴν χρυσοῦ, ὅπερ γεγονὸς ἐγέννησεν ἐριδα μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Σαμίων, διότι οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἔλεγον ὅτι ὁ κρατὴρ διηρπάγη ἐν Σάμῳ παρὰ τῶν ἐγκατοίκων, οἱ δὲ Σάμιοι ἰσχυρίζοντο ὅτι οἱ τὸν κρατῆρα φέροντες Λακεδαιμόνιοι μαθόντες ὅτι ἡχμαλωτίσθη ὁ Κροῖσος καὶ ἐκυριεύθησαν αἱ Σάρδεις, ἐπώλησαν τὸν κρατῆρα εἰς ἰδιώτας οἵτινες ἀφίερωσαν αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἥρας.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀναφέρεται καὶ τὸ ἐξῆς περιστατικὸν λαβὸν χώραν μετὰ τῶν 580 καὶ 560 π. Χ. Ὁ

τύραννος τῆς Κορίνθου Περίανδρος πεισθεὶς εἰς διαβολὰς παλ-
λακίδων αὐτοῦ, ἐφόνευσε τὴν σύζυγόν του Λυσίδαν ἔγκυον οὖ-
σαν, ἐξώρισε δὲ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Λυκόφρονα εἰς Κέρκυραν
ἔνθα οἱ Κερκυραῖοι ἐφόνευσαν αὐτόν. Ἀλλ' ὁ Περίανδρος ἀ-
γανακτήσας διὰ τοῦτο, συνελαβε καὶ αὐτὸς τριακοσίους παῖ-
δας ἐκ τῶν προϋχόντων Κερκυραίων. τοὺς ὁποίους ἀπέστειλεν
εἰς Σάρδεις πρὸς τὸν Ἀλυάττην ὅπως θυσιάσῃ. Τὰ πλοῖα ὁ-
μῶς τὰ ὅποια ἔφερον αὐτοὺς καταληφθέντα ὑπὸ τρικυμίας
κατέφυγον εἰς Σάμον, ὅπότε οἱ Σάμιοι ἔσωσαν τοὺς παῖδας
τούτους, τοὺς ὁποίους ἐκ τῶν Κορινθίων παραλαβόντες με-
τέφερον εἰς Κέρκυραν, ἔνθα οἱ Κερκυραῖοι εὐγνωμονοῦντες ἀ-
πένειμον μεγίστας τιμὰς εἰς τοὺς Σαμίους καὶ ἕκτοτε οἱ δύο
οὗτοι νησιωτικοὶ λαοὶ ἐτήρουν ἀναμεταξύ των φιλικὰς
σχέσεις.

Καθὼς ἀνωτέρω ἐλέγχθη, μεταξύ τῶν Σαμίων καὶ τῶν
Πριηνέων ἐξ ἀφορμῆς τῶν γαιῶν τῆς Βατινήτιδος χώρας ἀ-
νεπύχθησαν σφοδραὶ ἔριδες, αἵτινες κατέληξαν εἰς αἵματη-
ρὸν πόλεμον διαρκέσαντα ἐπὶ ἔτη. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον
ἀμφότερα τὰ μέρη ὑπέστησαν μεγάλας καταστροφάς, ἕως
οὗ οἱ Πριηνεῖς ἔστειλαν εἰς Σάμον τὸν σοφὸν Βίαντα, ἵνα
συνδιαλλάξῃ τοὺς δύο λαούς. Ὁ Βίας ἐλθὼν εἰς Σάμον κα-
τῶρθεσε διὰ τῆς συνέσεως καὶ τῆς εὐγλωττίας του νὰ ἐξευ-
μενίσῃ τοὺς Σαμίους, διὰ τὸ κατόρθωμά του δὲ τοῦτο ἀπέ-
κτησε τότε μεγίστην δόξαν παρὰ τῶν συγχρόνων του. Ἡλύ-
σις τῆς διαφορᾶς κοινῇ συναίνεσει ἀνετέθη εἰς τοὺς Ῥοδίους,
οἵτινες ἐκδώσαντες τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν ἐχάραξαν αὐτὴν ἐπὶ
πλακὸς καὶ ἀνέθηκαν αὐτὴν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Ἀλλὰ
καὶ ἡ ὑπὸ τῆς Ῥοδίων δοθεῖσα συνδιαλλακτικὴ λύσις προσω-
ρινῶς μόνον κατέστειλε τὴν ἐχθρότητα, διότι καὶ εἰς τοὺς με-
τέπειτα χρόνους ἠγέρθησαν, ὡς θὰ ἴδωμεν, νέαι ἔριδες μετα-
ξύ τῶν Σαμίων καὶ Πριηνέων περὶ τῆς κατοχῆς τῶν γαιῶν
τῆς Βατινήτιδος χώρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Πολυκράτης ὁ τύραννος.—Φιλία αὐτοῦ μετὰ τὸν Ἀμασιν.—Ὁ περὶ Πολυκράτους μῦθος.—Εὐτυχεῖς χρόνοι τοῦ Πολυκράτους.—Ὁ Καμβύσης ζητεῖ ἐκ Σάμου ἐπικουρίαν.—Φυγάδες Σάμιοι εἰς Σπάρτην.—Οἰκτρὸν τέλος τοῦ Πολυκράτους.

Κατὰ τοὺς πλείστους ἐκ τῶν γραφάντων περὶ τοῦ Πολυκράτους ἡ τυραννία αὐτοῦ ἐν Σάμῳ ἤρχισε κατὰ τὸ ἔτος 566 ἢ τὸ 542 π. Χ. Ἦτο δὲ ὁ Πολυκράτης υἱὸς τοῦ Αἰάκου καὶ εἶχε δύο ἀδελφούς τὸν Παντάγνωτον καὶ τὸν Συλοσῶντα. Ἀνὴρ μεγαλοφυῆς καὶ δραστήριος ὧν ἀπέκτησε ταχέως μετὰ τῶν συγχρόνων του ἐν Σάμῳ μεγάλην πολιτικὴν δύναμιν, ὅπερ οἱ ἐν τοῖς πράγμασι διαβλέποντες ἐφθόνησαν αὐτόν, οὗτος δὲ ὀρεγόμενος τῆς ἐξουσίας, καθότι ἦτο δοξομανής, ἀπεφάσισε νὰ καταλάβῃ διὰ τῆς βίας τὴν ἀρχήν. ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ καθ' ἣν οἱ Σάμιοι ἐμελλον νὰ τελέσωσι πάνδημον θυσίαν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἥρας, αὐτὸς ἐπὶ τῇ προφάσει τῆς ἐορτῆς συνέλεξε πολλὰ ὅπλα, διέταξε δὲ τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ νὰ ἀκολουθήσωσι μετὰ τοῦ πλήθους τὴν ἐορτήν καὶ ὅταν οἱ πολλοὶ ἦθελον ἀποθέσει τὰς πανοπίας πρὸ τοῦ ναοῦ νὰ ἀρπάσωσιν αὐτάς, συγχρόνως δὲ νὰ φονεύσωσι πάντας τοὺς ἀρχηγούς τῆς ἐναντίας μερίδος. Αὐτὸς δὲ ὁ Πολυκράτης κατέλαβε μετὰ τῶν φίλων του τὰς ἐπικαιροτέρας θέσεις. Τὸ σχέδιον ἐπέτυχε καθ' ὅλοκληρίαν καὶ ὁ Πολυκράτης ἀνακηρυχθεὶς τοιοῦτοτρόπως τύραννος τῆς Σάμου προσέλαβε παρ' ἐαυτῷ μισθοφόρους παρὰ τοῦ Λυγδάμιδος τυράννου τῶν Ναξίων καὶ περιετείχισε τὴν ἀκρόπολιν Ἀστυπάλαιαν. Διήρесе δὲ τὴν νῆσον εἰς τρεῖς μοίρας, ἐκ τῶν ὁποίων αὐτὸς μὲν ἐκράτησε τῆς Ἀστυπαλαίας, εἰς δὲ τοὺς ἀδελφούς του διένειμε τὰς ἄλλας δύο Χησίαν καὶ Αἰσχυριωϊάν. Ἀργότερον ὁμως φονεύσας τὸν Παντάγνωτον καὶ ἐξορίσας τὸν Συλοσῶντα ἐγένετο αὐτὸς κύριος ὅλης τῆς νήσου.

Ὁ Πολυκράτης θέλων νὰ παγιώσῃ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἐν τῇ νήσῳ συνῆψε σχέσεις πρὸς τὸν Ἀρχαὶν βασιλεῖα τῆς Αἰγύπτου, μεθ' οὗ ἀντήλλαξε πλούσια δῶρα. Ἀνέπτυξε δὲ ὁ

Πολυκράτης θαυμαστικὴν δύναμιν ἥτις ἐφημίσθη καθ' ἅπασαν τὴν Ἰωνίαν καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, ἐπειδὴ ὑπῆρξεν εὐτυχέστατος εἰς ὅλας τὰς ἐπιχειρήσεις του καὶ ἡ Σάμος ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἐμεγαλύνθη καταστάσα «πολείων πασῶν πρώτῃ Ἑλληνίδων καὶ βαρβάρων», σπουδαίως δὲ ἀναπτύσσασα τὰς πολεμικὰς αὐτῆς δυνάμεις καὶ ἰδίως τὴν ναυτικὴν δύναμιν, δι' ἧς ὁ Πολυκράτης καταλαβὼν καὶ ἄλλας νήσους, ἐγένετο θαλασσοκράτωρ ἐπὶ τινι χρόνῳ, διεξήγαγε δὲ ἐπικνεύλημμένας νίκας κατὰ τῶν Λεσβίων καὶ κατὰ τῶν Μιλησίων.

Εἰς τοιαύτην εὐκλείας καὶ δυνάμεως θέσιν ἀνελθὼν ὁ Πολυκράτης, ἀνήγγειλε πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ Ἀμασιν τὴν μεγίστην εὐνοίαν τῆς τύχης του, ὅστις ὅμως εἰς ἀπάντησιν ἔγραψεν εἰς τὸν Πολυκράτην, ὅτι δὲν θεωρεῖ καλὸν σύμπτωμα τὴν σειρὰν τῶν ἐπιτυχιῶν, διότι, ὡς ἔλεγε, οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ διέρχωνται μετὰ εὐτυχιῶν καὶ δυστυχιῶν τὸν βίον καὶ συνέστησεν εἰς τὸν Πολυκράτην νὰ ἀποβάλῃ ἐν πολύτιμον πρᾶγμα κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστενὰ μὴ εἶνε δυνατὴ πλέον ἢ ἐπανάκτησις αὐτοῦ καὶ τοῦτο διὰ νὰ αἰσθανθῇ λύπην τινα, ἢ ὁποία νὰ μετριάσῃ τὴν εὐτυχίαν του.

Ὁ Πολυκράτης τὴν συμβουλὴν τοῦ φίλου παραδεχθεὶς ἀπεφάσισε νὰ ἀποβάλῃ πολύτιμον δακτύλιον τὸν ὁποῖον ἔφερε μεθ' ἐκυτοῦ καὶ ἐ χρησιμοποιοῖ ὡς σφραγιδα καὶ ὁ ὁποῖος εἶχε καλλιτεγνηθῇ παρὰ τοῦ Θεοδώρου τοῦ Τηλέκλου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διέταξε νὰ πληρωθῇ ἐν πλοῖον ὑπὸ πολλῶν ἀνδρῶν καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιβὰς ἀνήχθη εἰς τὸ πέλαγος, ὅπου ἐπὶ παρούσῃ πάντων ἔρριψε τὸν δακτύλιον εἰς τὴν θάλασσαν, μεγίστην αἰσθανθεὶς ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ αὐτοῦ λύπην. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἄλιεὺς τις συλλαβὼν ἰχθὺν μέγαν καὶ καλὸν ἔφερε τοῦτον ὡς δῶρον εἰς τὸν Πολυκράτην, ὅταν δὲ οἱ ἐν τοῖς ἀνακτόροις αὐτοῦ ἐκαθάρίζον τὸν ἰχθὺν, εὗρον ἐντὸς αὐτοῦ τὸν δακτύλιον τοῦ Πολυκράτους, τὸν ὁποῖον καὶ ἐνεχείρισαν μετὰ χαρᾶς εἰς αὐτόν. Ὁ Πολυκράτης ἀποδώσας τὸ πρᾶγμα εἰς θεῖαν δύναμιν ἔγραψε πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ Ἀμασιν, ὅστις ὅμως ἐκ τούτου πεισθεὶς ὅτι τὸ τέλος τοῦ Πολυκράτους θὰ ἦτο κάκιστον, παρήγγειλεν εἰς τὸν Πολυκράτην

ὅτι, διαλύει τὴν μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουσαν φιλίαν, καὶ τοῦτο ἵνα μὴ καὶ αὐτὰς, ὅταν ἡ ἀναμενομένη συμφορὰ ἐνσκήψῃ εἰς τὸν Πολυκράτην, αἰσθανθῇ ἄλγος εἰς τὴν ψυχὴν.

Τὸν περὶ τοῦ Πολυκράτους τοῦτον μῦθον ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Διόδωρος ὁμοῦς Σικελιώτης ἱστορεῖ ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Πολυκράτης συμπεριεφέρετο βιαίως καὶ δυναστικῶς πρὸς τοὺς πολίτας Σαμίους καὶ τοὺς προσερχομένους ξένους, ὁ Ἀμκσις ἔγραψεν εἰς αὐτὸν συνιστῶν μετριότητα, ἀλλὰ τοῦ Πολυκράτους μὴ συμμορφωθέντος πρὸς τὰς συστάσεις του, ὁ Ἀμκσις ἔγραψεν εἰς αὐτὸν ἐπιστολὴν δι' ἧς ἐκήρυττε διαλυομένην τὴν μεταξὺ αὐτῶν φιλίαν, διότι, ὡς ἔλεγε δὲν ἤθελε νὰ λυπηθῇ συντόμως, φρονῶν ἀδισταχτῶς ὅτι, τὸ τέλος τυράννου μετὰ τοιαύτης βίας ἐνασκοῦντος τὴν ἐξουσίαν ἔμελλε νὰ εἶνε κάκιστον.

Ἐν τούτοις ἡ τυραννία τοῦ Πολυκράτους παρετείνετο ἐπὶ μακρὸν κραταιωθείσα ἔτι μᾶλλον καὶ ἐκ τῆς νέας νίκης ἦν οὗτος ἦρε κατὰ τοῦ Κύρου. Ὁ βασιλεὺς οὗτος, ἀροῦ ἐνίκησε καὶ κατέστρεψε τὸν πλούσιον βασιλεῖα τῶν Λυδῶν, Κροῖσον, ἔστειλε πρέσβεις εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Ἀσίας, ἐξαχτούμενος τὴν ὑποταγὴν τῶν κατοίκων εἰς αὐτόν. Πάντες τότε οἱ Ἴωνες καὶ οἱ Αἰολεῖς ἐκ φόβου ὡμολόγησαν ἐκυτοῦς φόρου ὑποτελεῖς εἰς τὸν Κύρον καὶ μόνον οἱ Σάμιοι ἠρνήθησαν νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ, βαρέως δὲ τὴν διαγωγὴν ταύτην τῶν Σαμίων φέρων ὁ Κύρος ἀπεφάσισεν ὅπως καταστρέψῃ τὴν θαλασσοκρατορίαν αὐτῶν. Ἐκστρατεύσας λοιπὸν κατὰ τῆς Σάμου ἐπέτυχε νὰ πυρπολήσῃ τὸν ναὸν τῆς Ἥρας, ἀλλὰ προσβληθεὶς κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τῶν Σαμίων καὶ συνάφας μετ' αὐτῶν ναυμαχίαν ὑπέστη μεγάλην ἥτταν. Μετὰ τὸν πόλεμον δὲ τοῦτον ὁ Πολυκράτης ἀναδειχθεὶς νικητὴς συνήγαγε τὰς μητέρας τῶν πεσόντων κατὰ τὸν πόλεμον καὶ ἔδωκεν αὐτὰς εἰς τοὺς πλουσίους ἐκ τῶν πολιτῶν, ἵνα διαθρέψωσι, λέγων εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν: «Μητέρα σοι ταύτην δίδωμι», ἐξ οὗ ἔμεινε καὶ ἡ παροιμία: «Πολυκράτης μητέρας νέμει».

Τοιαύτην περιφανή καὶ ἀπόλυτον ἰσχὺν ἀποκτήσας ὁ Πολυκράτης ἐν Σάμῳ ἐστρατολόγει ἀδιακρίτως τοὺς πάντας καὶ ἐλαφυραγῶγει φίλους καὶ ἐχθροὺς καὶ πολέμους πολλοὺς ἐπιτυχεῖς διενήργει. Ἐξ εὐγνωμοσύνης δὲ πρὸς τὸν τύραννον τῶν Ναξίων Λυγδάμιδα, ὅστις εἶχε βοηθήσει αὐτὸν ἵνα καταλάβῃ τὴν ἀρχήν, ὁ Πολυκράτης συνέδραμε τὸν Ἀρκεσίλαον τρίτον βασιλέα τῶν Κυρηναίων, ὅπως ἀνακτήσῃ τὴν ἐξουσίαν ἐν Κυρήνῃ καὶ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν ὅπως στρατολογήσῃ ἄνδρας ἐκ Σάμου. Συγχρόνως δὲ ὁ Πολυκράτης ἤνωσε δι' ἀλύσεων τὴν νῆσον Ρήνειαν μετὰ τῆς Δήλου, νομίζων ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ μετέδιδε τὴν ἱερότητα τῆς δευτέρας νήσου εἰς τὴν πρώτην καὶ συνέστησεν αὐτόθι ἀγῶνας πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐρωτήσας δὲ τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον, ἃν ἔπρεπεν οἱ ἀγῶνες οὗτοι νὰ ὀνομασθῶσι Δήλιοι ἢ Πύθιοι, ἔλαβεν εἰς ἀπάντησιν τὸν χρησμὸν «Ταῦτα σοὶ καὶ Πύθια καὶ Δήλια», δι' οὗ ὑπενοεῖτο τὸ ἐπικείμενον τέρμα αὐτοῦ.

Παρὰ τοῦ Πολυκράτους Καμβύσης ὁ Κύρου προτιθέμενος νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Αἴγυπτον ἐζήτησε ναυτικὴν ἐπίκουρίαν, οὗτος δὲ συναθροίσας, ὅσους ὑπώπτευε δημεγεῖντας καὶ ὄχλαγωγοὺς ἔστειλε πρὸς τὸν Καμβύσην μὲ τὴν παραγγελίαν νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ πλέον εἰς αὐτοὺς τὴν ἐπάνοδον εἰς τὰ ἴδια. Οἱ Σάμιοι ὁμῶς οὗτοι προσορμισθέντες εἰς Κάρπαθον ἠρνήθησαν νὰ πλεύσωσι περαιτέρω καὶ ἐκείθεν δραπετεύσαντες ἐπανήλθον εἰς Σάμον. Ἀλλ' ὁ Πολυκράτης ὑποπτευόμενος παρ' αὐτῶν κακὰ κατεδίωξε τούτους, δι' ὃ καὶ ἠναγκάσθησαν οἱ Σάμιοι οὗτοι νὰ καταφύγωσιν εἰς Σπάρτην ἐπικαλούμενοι ἐκείθεν βοήθειαν.

Ὁ τότε βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεομένης κατ' ἀρχὰς μὲν δὲν ἐδείχθη εὐμένῃς πρὸς τοὺς φυγάδας Σαμίους, διότι ἀφοῦ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ ὁμολήσωσι, διέκοψεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λόγου αὐτοὺς εἰπὼν ὅτι «τὰ μὲν πρῶτα ἐλησμονήσαμεν, τὰ δὲ δεύτερα δὲν ἠννοήσαμεν, διότι ἐλησμονήσαμεν τὰ πρῶτα» θέλων διὰ τῶν λόγων τούτων νὰ ἐμπαίξῃ τὴν Ἰωνικὴν πολυλογίαν, εἰς ἄλλην ὁμῶς μετ' αὐτοῦ συνέντευξιν, οἱ Σάμιοι προσῆλθον μὲ κενοὺς σάκκους εἰπόντες ὅτι οἱ σάκκοι ἔχουσιν

ἀνάγκην ἀλφρέτων, ἀλλ' ὁ Κλεομένης καὶ πάλιν ἔσχωψε τὴν πολυλογίαν των, εἰπὼν ὅτι ἡ λέξις «σάκκοι» ἦτο περιττή, ἄφ' οὗ καὶ ἄνευ ταύτης ἐδήλουν τίνος εἶχον ἀνάγκην, ὑπεσχήθη ὁμοως εἰς αὐτοὺς καὶ ἄλφριτα καὶ βοήθειαν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐψήφισεν ὁμοφώνως μετὰ τῆς Γερουσίας νὰ μείνωσιν ἐπὶ μίαν ἡμέραν νήστεις πάντες οἱ Λακεδαιμόνες καὶ τὰ ζῶα τὸ δὲ ἐκ τῆς νηστείας ταύτης ὄφελος νὰ δοθῇ εἰς τοὺς Σχμίους. Οὕτω ἐτοιμάσκοντες στρατὸν ἀπέστειλαν κατὰ τοῦ Πολυκράτους· εἰς τὴν ἐκστρατείαν δὲ ταύτην ἔδωκαν ἐπικουρίας καὶ οἱ Κορίνθιοι.

Ὁ στρατὸς οὗτος τῶν Λακεδαιμονίων καταφθάσας μετὰ μεγάλου στόλου εἰς Σάμον προσέβαλε τὸ τεῖχος καὶ ἐπολιόρησε τὴν πόλιν. Ἀλλ' ἡ τύχη ἠνένησε καὶ πάλιν τὸν Πολυκράτην, διότι οἱ Λακεδαιμόνιοι μετὰ πολιορκίαν τεσσαρακονθήμερον, βλέποντες ὅτι οὐδὲν κατάρθουν, ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ φυγάδες Σάμιοι κατέφυγον εἰς τὴν πλουσίαν τότε ἐκ τῶν μεταλλείων τῆς Σίφνον, ὅπου ἐζήτουν παρὰ τῶν Σιφνίων τέλαντα δέκα. Ἀλλὰ τῶν Σιφνίων ἀρνηθέντων, οἱ Σάμιοι ἐν ἀπογνώσει εὐρεθέντες ἤρχισαν νὰ κακοποιῶσιν αὐτοὺς καὶ πολιορκήσαντες εἰς τὸ τέλος τοὺς Σιφνίους ἐντὸς τῆς πόλεως, ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ δώσωσι πρὸς ἀπαλλαγὴν ἑκάτὸ τέλαντα ἀντὶ τῶν δέκα τὰ ὅποια ἀρχικῶς ἐζήτουν. Ἐκ τῆς Σίφνου δὲ οἱ Σάμιοι οὗτοι, ἀφοῦ ἔλαβον καὶ ἄλλας βοηθείας παρὰ τῶν Ἑρμιονέων καὶ τῶν Τροιζηνίων, κατέληξαν εἰς τὴν Κρήτην, κτίσαντες ἐκεῖ τὴν πόλιν Κυδωνίαν, ἣν ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν, κατέστρεψαν ἀργότερον οἱ Αἰγινῆται.

Ἀλλὰ καὶ τὸ τέλος τοῦ Πολυκράτους, καθὼς εἶχε προμαντεύσει τοῦτο ὁ Ἀμασις, δὲν ἤργησε νὰ ἐπέλθῃ. Ὁραίτης ὁ Πέρσης, ὑπαρχος Σάρδεων διαμείνων ἐν Μαγνησίᾳ παρὰ τὸν ποταμὸν Μαϊάνδρον μὴ ἀνεχόμενος τὴν ἰσχύϊν τοῦ Πολυκράτους ἐμελέτησε τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ. Γνωρίζων δὲ τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὴν ἀπληστίαν τοῦ Πολυκράτους, ἔγραψεν αὐτῷ ὅτι, ἐπειδὴ ὑπέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ βασιλέως Καμβύσου, ἤθελε νὰ φύγῃ ἐκ τῆς ἑδρας τῆς διοικήσεώς του καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπεκαλεῖτο τὴν συνδρομὴν τοῦ

Πολυκράτους, ὃν ἐκάλει νὰ ἔλθῃ εἰς Μαγνησίαν, ὑποσχόμενος νὰ δώσῃ αὐτῷ πάντα τοὺς θησαυροὺς του. Ὁ Πολυκράτης μαθὼν ταῦτα, ἔστειλε πρὸς τὸν Ὀροίτην τὸν γραμματέα αὐτοῦ Μαιάνδριον, ὁ δὲ Ὀροίτης, μόλις ἐγνώσθη αὐτῷ ἡ ἀφίξις τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Πολυκράτους, ἔλαβεν ὁκτώ μεγάλα κιβώτια τὰ ὅποια ἐπλήρωσεν ἀπὸ λίθους καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἔρριψεν ὀλίγον χρυσόν. τὰ κιβώτια δὲ ταῦτα ἐπέδειξεν εἰς τὸν Μαιάνδριον λέγων αὐτῷ ὅτι εἶχεν ἔτοιμα ἵνα ἀποστείλῃ εἰς Σάμον. Ὁ Μαιάνδριος ἰδὼν τοὺς θησαυροὺς τούτους ἐθαύμασε καὶ ἐπιστρέψας εἰς Σάμον διηγήθη ταῦτα εἰς τὸν Πολυκράτην. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ὁ Πολυκράτης ἐξαπατηθεὶς μετέβη πρὸς τὸν Ὀροίτην, μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν φίλων του. Ἀλλὰ μόλις φθάσας ἐκεῖ ὑπέστη ὀδυνηρότατον θάνατον. ἀνασκολοπισθεὶς κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὀροίτου ἐπὶ τοῦ ὄρους Μυκάλης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Πυθαγόρας ὁ Σάμιος. — Οἱ γεννήτορες καὶ οἱ πρῶτοι διδύσκαλοι αὐτοῦ. — Περιοδεία καὶ αἰγματολογία τοῦ Πυθαγόρου. — Ἐπιστροφή αὐτοῦ εἰς Σάμον. — Ἡ ἀνά τὴν Ἰταλίαν γῆμιν τοῦ Πυθαγόρου. — Πυθαγόρειον σέσημα. — Θάνατος τοῦ Πυθαγόρου.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πολυκράτους ἤκμασεν ἐν Σάμῳ ἕτερος ἀνὴρ, ὁ μέγας φιλόσοφος Πυθαγόρας, ὅστις διὰ τῆς σοφίας καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐδοξάσθη καὶ δοξάζεται ἀκόμη ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον. Ὁ Πυθαγόρας ἐγεννήθη ἐν Σάμῳ ἐκ πατρὸς Μνησάρχου καὶ μητρὸς Πηθακίδος ἀπογόνου τοῦ πρώτου βασιλέως τῆς Σάμου Ἀγκαίου. Προικισμένος μὲ ἐξαίρετον μεγαλοφυίαν, ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἔδειξε τὴν πρὸς τὴν παιδείαν κλίσιν του, μαθητεύσας ἐν Σάμῳ μὲν παρὰ τοῖς Ἐρμολάμαντι, Ἀθάριδι τῷ Ὑπερβορείῳ καὶ Ναζαράτῳ τῷ μάχῳ, ἐν Μιλήτῳ δὲ παρὰ τῷ σοφῷ Θάλητι, ὅστις τὴν μεγαλοφυίαν τοῦ Πυθαγόρου διαγνώσας προέτρεψεν αὐτὸν νὰ περιδεύσῃ εἰς ἄλλας χώρας, ἵνα γνωρίσῃ τὴν σοφίαν καὶ ἄλλων μερῶν καὶ μορφωθῇ, οὕτω δὲ ὁ Πυθαγόρας ἐκ τῆς Μιλή-

του ἀναχωρήσας, ἐπεσκέσθη κατὰ πρῶτον τὴν Σιδῶνα, ἔνθα ἐδιδάχθη τὰς ἱεροτελεστίας καὶ τὰ μυστήρια τῶν αὐτόθι σοφῶν, ἐκ δὲ τῆς Σιδῶνος μετέβη εἰς Αἴγυπτον, ἔνθα διέτριψεν ἐπὶ εἴκοσι δύο ὁλόκληρα ἔτη. Ἐκ τῆς Αἰγύπτου ὁ Πυθαγόρας μετέβη εἰς τὴν χώραν τῶν Χαλδαίων, ὅπως γνωρίσῃ τὰ μυστήρια τῶν πεφημισμένων αὐτόθι μάγων, ἀλλ' ἐκεῖ συλληφθεὶς αἰγμάλωτος ὑπὸ τοῦ Καμβύσου, ἐκομίσθη εἰς Βαβυλῶνα. ὅπου ἐπωλήθη ὡς δοῦλος ἐξαγορασθεὶς ὑπὸ τινος πλουσίου Κροτωνιάτου καλουμένου Γίλλου. Ὁ Γίλλος οὗτος γνωρίσας τὴν σοφίαν του, ἡλευθέρωσεν αὐτόν, καὶ ὁ Πυθαγόρας κατόπιν ἐπεσκέσθη τὴν Περσίαν, ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου συνέστησε σχολὴν μουσικῆς καὶ εἰς τὴν Σπάρτην ὅπως γνωρίσῃ τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Λυκούργου. Κατὰ τὸ διάστημα δὲ τοῦτο δις ἀνεκνήρυχθη νικητὴς εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, καὶ μετὰ ταῦτα κατήλθεν εἰς Κρήτην, ἐκεῖθεν δὲ πλήρης γνώσεων καὶ σοφίας καὶ ἐν ἡλικίᾳ ἐξήκοντα περίπου ἑτῶν ἐπανήλθεν εἰς Σάμον. Ἀλλ' ἐν Σάμῳ ὁ Πυθαγόρας ἀπεχθανόμενος τὴν τυραννίαν τοῦ Πολυκράτους μικρὸν χρόνον διέτριψε. Ἀναχωρήσας δὲ καὶ πάλιν μετέβη εἰς Κρότωνα τῆς Ἰταλίας, τὴν χώραν ἣτις ἀπετέλει τότε τὴν μεγάλην Ἑλλάδα, ὅπου κυρίως ὁ Πυθαγόρας ἐχρησιμοποίησε τὰς γνώσεις καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ πρὸς ὄφελος τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ φήμη αὐτοῦ ὡς ἀνδρὸς μεγάλου καὶ σοφοῦ ταχέως διεδόθη ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν καὶ οἱ ἄρχοντες ἐθεώρουν τιμὴν ἔξοχον νὰ ἔχωσι παρ' ἑαυτοῖς τὸν Πυθαγόραν, ἐντὸς μικροῦ δὲ διαστήματος προσήλθον παρ' αὐτῷ πολυάριθμοι μαθηταί, οἵτινες κατόπιν διασπαρέντες εἰς ὅλον τὸν κόσμον μετέδωκαν τὰ φῶτα καὶ τὴν σοφίαν τοῦ μεγάλου διδασκάλου των.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Πυθαγόρου, ὅστις θεωρεῖται καὶ διακαίως ὡς ὁ κατ' ἔξοχον μέγας τῆς ἀρχαιότητος σοφός, ἐθαυμάσθη καὶ θαυμάζεται μέχρι τῆς σήμερον. Διδάσκων τὴν μετριοφροσύνην πρῶτος αὐτὸς ἀπεκάλεσεν ἑαυτὸν φιλόσοφον, λέγων ὅτι ἡ σοφία εἶνε κτῆμα τῶν θεῶν, ὁ δὲ ἄνθρωπος μόνον τῆς σοφίας φίλος δύναται νὰ ὀνομασθῇ. Ἐπολέμησε τὴν

ἐκλυσιν καὶ διαφθορὰν τῶν κοινωνικῶν ἡθῶν, τὰ κοινωνικά μίση καὶ πάθη, κατέκρινε τὴν πολυτέλειαν, τὴν ἄσωτείαν καὶ τὸν τρυφηλὸν βίον καὶ διὰ τῶν ὠραιοτέρων παρὰστασεων ἐπήνεσε τὴν ἀρετὴν, διδάσκων εἰς μὲν τοὺς συζύγους τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν ἐπιείκειαν, εἰς τοὺς νέους τὸ πρὸς τοὺς γέροντας σέβας καὶ τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν παιδείαν καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ εἰς τὰς γυναῖκας τὴν σεμνότητά.

Ἡ σχολὴ αὐτοῦ διείπετο ὑπὸ ἐντελῶς ἐξαίρετικῷ καὶ πρωτοτύπῳ κανονισμοῦ, οὗ ἡ ἐξέτασις ἀποτελεῖ ἀντικείμενον ἰδιαιτέρως μελέτης. Ἦν μέρους τοῦ μαθητοῦ τοῦ προσερχομένου εἰς τὴν Σχολὴν ἀπαιτεῖτο πολυετής πείρα καὶ ἀσκήσις ἵνα μυηθῇ τῶν κανόνων αὐτῆς, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ κοινὴ γνώμη περιέβαλε τότε μὲ μυστηριώδη τινα σέβασμον τὴν Σχολήν.

«Ὁ Πυθαγόρας ἦτο ἀριστοκρατικὸς τὸ φρόνημα, ἀλλ' ἐνόει τὴν λέξιν ὑπὸ τὴν ἐτυμολογικὴν τῆς σημασίαν. Δηλαδή ἐπρέσβευεν ὅτι ἡ πολιτεία δεόν νὰ κυβερνᾶται ἀπὸ τοὺς ἀρίστους χαρακτηῖρας. Ὁ μέγας σκοπὸς τοῦ βίου του ἦτο νὰ θεμελιώσῃ κοινωνίαν ρυθμιζομένην κατὰ τὰ ὑψηλὰ ἰδεώδη τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Πρὸς τοῦτο ἐν πρώτοις συνήσπισε τριακοσίους νέους εἰς ἑταιρίαν ἧς πρῶτος κανὼν ἦτο τὸ ζῆν λιτῶς, ἀδελφικῶς καὶ ἀναίμακτως, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τῆς κρεοφαγίας ἐκλήθη Πυθαγόρειος δίαιτα. Ὁ κανονισμὸς τῆς ἑταιρείας ἀπῆτει ἵνα τὰ μέλη αὐτῆς ἐρευνῶσι καθ' ἑκάστην ἐσπέραν «Τί παρέβην σήμερον; Τί ἔπραξα; Τί παρημέλησα;» Προσέτι νὰ εὐρίσκωσι τρόπον διὰ τῆς εἰλικρινοῦς ἀθρότητος νὰ μετατρέπωσι τοὺς ἐχθρούς τῶν εἰς φίλους· νὰ μὴ ζητῶσιν ἀπὸ τὸν Θεὸν ὠρισμένον τι προσωπικὸν ἀγαθόν, διότι οὐδεὶς γνωρίζει τί εἶνε τὸ ἄριστον δι' ἑαυτὸν καὶ νὰ σέβωνται τὴν ζωὴν καὶ αὐτῶν τῶν φυτῶν. Ὁ Πορφύριος ἀναφέρει ὅτι ἡ θεὰ σφαγείου ἡ σφαγέως ἦτο ἀρόρητος εἰς τὸν Πυθαγόραν, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἀρόρητοι τῷ ἦσαν οἱ λόγοι τῶν πολιτευομένων περὶ τῆς ἀνελικρινείας τῶν ὁποίων ἐξεφράζετο σαρκαστικώτατα. Ὑγείαν, πλοῦτον, ἡρεμίαν καὶ διανοητικὴν διαύγειαν ὑπὶσχνεῖτο ὁ Πυθαγόρας εἰς τοὺς συμμορφωμένους πρὸς τὰς ἀρχάς του. Τὸ Πυθαγόρειον σύστημα περιλαμβάνει τὰς ἀ-

αστρονομικὰς ἀληθείας ἃς ἐπανεῦρεν ὁ Κοπέρνικος, τὰς βάσεις τῆς ἱατρικῆς, τοὺς νόμους τῆς μουσικῆς ἀρμονίας, τὴν μαθηματικὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἐπιστήμην τῆς ψυχῆς. ὑπῆρξε δὲ ἀναμφισβητήτως ὁ ἥλιος περὶ ὃν ἀπωτέρω ἢ ἐγγυτέρω ἐστράφησαν πάντα σχεδὸν τὰ ἑκτοτε θρησκευτικὰ, φιλοσοφικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ συστήματα».

Ὁ Πυθαγόρας νυμφευθεὶς τὴν Θεανώ, θυγατέρα τοῦ Πυθιάνακτος, γυναῖκα ἐξόχου παιδείας καὶ ἀρετῆς, ἐγέννησεν ἐξ αὐτῆς πολλὰ τέκνα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸν Μνήταρχον, τὸν Ἀρίμνηστον, τὸν Μάμερρον, τὸν Τηλαύγηνα, τὴν Δαμῶ καὶ τὴν Μυῖαν. Ἐτελεύτησε δὲ κατὰ τὸ 497 π. Χ. ἐν Κρότωνι. Ἡ γενέτειρα αὐτοῦ Σάμος δικαίως σεμνύνεται διὰ τὸν μέγαν τοῦτον τῆς ἀρχαιότητος ἄνδρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ὁ Μακάρδιος ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχήν.—Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πολυκράτους Σάλοσθρ καθίσταται τῇ βοηθείᾳ τῶν Περσῶν ἄρχων τῆς Σάμου.—Συμμετοχὴ τῶν Σαμίων εἰς τὴν κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐκστρατείαν τοῦ Δαρείου.—Ἰωνικὴ ἐπανάστασις.—Ἡ ἐν Αἰδῇ ναυμαχία.

Ὁ Πολυκράτης μεταβαίνει πρὸς τὸν Ὀρόιτην ἄρτην ἐν Σάμῳ ἐπίτροπον αὐτοῦ τὸν Μαιάνδριον, ὅστις μόλις ἔμνησε τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ Πολυκράτους, ἐκάλεισε εἰς συνέλευσιν τοὺς πολίτας Σαμίους, πρὸς οὓς ἀπέτεινε λόγους φρονίμους, κατὰκρίνας τὴν τυραννικὴν πολιτείαν τοῦ Πολυκράτους καὶ ἀνακηρύξας πάντας ἴσους ἀπέναντι τοῦ νόμου. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἀδιάλλακτοι ἐχθροὶ τοῦ Πολυκράτους δὲν ἠνεύχοντο τὸν Μαιάνδριον, οὗτος φοβηθεὶς μήπως καταδιωχθῇ παρ' αὐτῶν, ἀπεφάσισε νὰ διατηρήτῃ μὲς καθέ τῶν τρόπων τὴν ἐξουσίαν καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἐκάλεισε παρ' αὐτῷ τοὺς ἰσχύοντας ἐκ τῶν πολιτῶν οὓς συνέλαβε καὶ ἐδέσμευσε. Ἐνῶ δὲ εἶχε τοὺς προκρίτους τοῦτους εἰς τὰς φυλακὰς, κατελήφθη ὑπὸ νότου δεινῆς, καὶ τότε ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Λυκάρατος φοβηθεὶς μήπως τοῦ Μαιανδρίου ἀποθνήσκοντος ἤθελεν ἀναλάβει ἕτερος τὴν ἀρχήν, ἐρόνευσε πάντας τοὺς ἐν τῇ φυ-

λακῇ κρατούμενους Σαμίους. Καὶ αὐτοῦ μὲν αἱ ἐλπίδες διεψεύσθησαν, διότι ὁ Μαιάνδριος ἀναρρώσας ἀνέλαβε τὴν ἀρχήν, παρευθὺς ὁμῶς νέος ἀντίπαλος τοῦ Μαιανδρίου ἀνεφάνη.

Ὁ ἐπιζήσας ἀδελφός τοῦ Πολυκράτους Συλοσῶν ἐπιθυμῶν νὰ ἀνακτήσῃ τὴν θρόνον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, κατέφυγε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς τὸν Δαρεῖον, ὃν δορυφόρον τοῦ Καμβύσου πρότερον τυγχάνοντα εἶχεν εὐεργετήσῃ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ βοήθειαν, ὃ δὲ Δαρεῖος προθύμως διέταξε τὸν στρατηγὸν Ὀτάνην νὰ ἐκπλεύσῃ μετὰ ἰσχυρὰς δυνάμεως εἰς Σάμον καὶ καθυποτάξῃ αὐτήν. Ὁ Μαιάνδριος, ὅταν εἶδε τὸν Περσικὸν στρατὸν, ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τοῦ Ὀτάνου δεχθεὶς νὰ ἀναχωρήσῃ ἐντὸς ὠρισμένου χρονικοῦ διαστήματος. Ἐν τῷ μεταξύ ὁμῶς ὁ ἀδελφός αὐτοῦ Χαρίλαος, ὃν ὁ Μαιάνδριος ἐκράτει εἰς τὰς φυλακὰς, ἐξεληθὼν τῆς φυλακῆς ἐπέπεσε μετ' ἄλλων Σαμίων κατὰ τῶν Περσῶν, ἀλλ' ἐπειθούσης ὀλοκλήρου τῆς Περσικῆς στρατίας, ὁ Χαρίλαος μετὰ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ ἠναγκάσθη νὰ κλεισθῇ ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως. Ὁ δὲ Ὀτάνης ὀργισθεὶς, διότι οἱ Σάμιοι παρεβίασαν τὰς συνθήκας, ἐπολιορκήσεν ἐκ νέου τὴν πόλιν καὶ ἐναντίον τῆς ρητῆς τοῦ Δαρείου ἐντολῆς ἐξηνδραπόδισεν αὐτήν φρονέοντας πολλοὺς ἐκ τῶν κατοίκων.

Ὁ Μαιάνδριος, καθ' ὃν χρόνον συνέβαινον ταῦτα, ἀνεχώρησε κρυφίως ἐκ Σάμου διὰ τινος κρυπτῆς διώρυγος, ἥτις ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως ἦγεν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Σπάρτην ζητῶν ἐκεῖ τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων, ἀλλ' οὔτοι ὅχι μόνον δὲν ἐχορήγησαν τοιαύτην, ἀλλὰ καὶ ἐξεδίωξαν αὐτὸν μετὰ τινα χρόνον ἐκ Σπάρτης κατὰ σύστασιν τοῦ βασιλέως αὐτῶν Κλεομένους τοῦ Ἀναξανδρίδου.

Οὕτω οἱ Πέρσαι καταλαβόντες τὴν Σάμον ἐγκατέστησαν ἐν αὐτῇ ἄρχοντα τὸν Συλοσῶντα, ὅστις ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἐδείχθη τυραννικὸς πρὸς τοὺς πολίτας, διό καὶ πολλοὶ ἐκ τούτων μὴ ὑποφέροντες τὸν ἔμμεσον τοῦτον Περσικὸν ζυγὸν μετηνάστευσαν. Ὁ δὲ Συλοσῶν θέλων νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν λείψανδριάν ἐψήφισεν ὅπως οἱ δοῦλοι οἱ πληρώνοντες πέντε στατήρας ἀποκτῶσι τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Παρεκτὸς ὁμῶς τού-

του ἦλθεν εἰς Σάμον τότε τῇ προτροπῇ τοῦ στρατηγοῦ Ὅτανου καὶ πολλοὶ ἄποικοι ἐκ ξένων μερῶν, οὕτως ὥστε ἡ ἀρχαίσις τοῦ πληθυσμοῦ ἐκ τῆς μεταναστεύσεως τῶν Σαμίων πολιτῶν δὲν ἐγένετο πολὺ αἰσθητή. Ὁ Συλοσῶν ἀπέθανε κατὰ τὸ 513 π. Χ.

Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Δαρείου ἐναντίον τῶν Σκυθῶν οἱ Σάμιοι ὑπὸ τὸν τύραννον αὐτῶν Αἰάκην διαδεχθέντα τὸν Συλοσῶντα ἔλαβον μέρος μετὰ τῶν ἄλλων Ἰωνῶν εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς ναυτικῆς τοῦ Δαρείου δυνάμεως. Ὁ μέγας βασιλεὺς συνήθροισε τότε μεγάλην δύναμιν πεζῶν καὶ ἰππέων καὶ διεπέρασεν ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην, διὰ γεφύρας ἦν, ἐκ διαταγῆς αὐτοῦ κατεσκεύασεν, ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου, ὁ Σάμιος ἀρχιτέκτων Μανδροκλῆς. Ἀλλ' ὅταν μετὰ τὰς πρώτας ἀποτυχίας τῆς ἐκστρατείας ταύτης, οἱ Ἴωνες τῇ ὑποκινήσει τοῦ Ἀρισταγόρα ἐπαναστάτησαν κατὰ τῶν Περσῶν, εἰς τὴν ἐπανάστασιν ταύτην ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος ἐκ τῶν πρώτων καὶ οἱ Σάμιοι, γενομένης δὲ ναυμαχίας ἐν Κύπρῳ μεταξύ Φοινίκων καὶ Ἰωνῶν, πρῶτοι ἐκ τῶν Ἰωνῶν, νικητῶν ἀναδειχθέντων, ἐφάνησαν οἱ Σάμιοι, οἵτινες κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἠρίστευσαν κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην. Ἀτυχῶς ὁμῶς τὴν φήμην ταύτην τῶν Σαμίων κατὰ τὴν ρηθείσαν ναυμαχίαν ἡμαυρώσεν ἡ ὀλίγον ἀργότερον ἐπιδειχθεῖσα ἀνάνδρος συμπεριφορὰ μερίδος τινος ἐκ τῶν στρατηγῶν Σαμίων εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Λάδης, νήσου μικρᾶς πλησίον τῆς Μιλήτου κειμένης. Ἐκεῖ εἶχον συνέλθει πάντες οἱ Ἴωνες, ὅπως περιμείνωσι τὴν ἔφοδον τοῦ βαρβαρικοῦ στόλου. Ἀλλ' οἱ Πέρσαι πρὶν ἐπέλθωσι κατὰ τῶν Ἰωνῶν ἐπεμψαν τοὺς τυράννους τῶν διαφόρων πόλεων οὓς οἱ ἐπαναστάτησαντες Ἴωνες εἶχον ἐκδιώξει, ἵνα προτρέψωσι τοὺς κατοίκους εἰς ὑποταγὴν πολλὰ ὑποσχόμενοι αὐτοῖς. Μεταξὺ τῶν τυράννων τούτων ἦτο καὶ ὁ τῆς Σάμου Αἰάκης. Ἀλλὰ τὰς προτάσεις αὐτῶν πᾶσαι αἱ πόλεις ἀπέρριψαν μετὰ περιφρονήσεως. Οἱ πλείστοι ὁμῶς ἐκ τῶν Σαμίων στρατηγῶν κρίναντες ὠφελίμους τὰς προτάσεις τοῦ Αἰάκου ἐλειποτάκτησαν μετὰ τῶν πλοίων αὐτῶν ἀκριβῶς τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ δύο στόλοι παρσκευάζοντο πρὸς ναυμα-

χίαν. Τὴν χισχροὺν δὲ ταύτην προῆξιν δὲν ἠκολούθησαν ἑνδεκα μόνον ἐκ τῶν τριτηρχῶν Σαμίων, οἵτινες ἔμειναν μετὰ τῶν ἄλλων Ἰωνῶν καὶ ἐνυμάχησαν, ἀργότερον δὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἑνδεκα τούτων Σαμίων, οἵτινες ἐτίμησαν τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος τῶν, οἱ Σάμιοι, οἰοῦναι ἀποκηρύσσοντες τὴν ἀνανδρὸν λειποταξίαν τῶν ἀποχωρησάντων στρατηγῶν, ἀνέγραψαν ἐπὶ στήλης στηθείσης εἰς ἐπιφανὲς μέρος τῆς πόλεως.

Οἱ ἐν τῇ νήσῳ μέιναντες καὶ ἀγωνισθέντες εὐθὺς μετὰ τὴν ναυμαχίαν κατέκριναν ἐν συνελεύσει τὴν προῆξιν τῶν λειποτακτησάντων στρατηγῶν, βλέποντες δ' ἐπικειμένην τὴν ἐκ νέου ὑποδούλωσιν αὐτῶν εἰς τὴν Λιάκην, ὃν οἱ Πέρσαι θὰ ἐπέβηλλον ἀνάμριθόλως αὐτοῖς, ἐσκέυθησαν πρὶν ἢ οὗτος ἔλθῃ εἰς Σάμον, νὰ μετακαστεύσωσιν ἐκ τῆς νήσου, τῆς σκέψεως δὲ ταύτης ἀποδεκτῆς γενομένης, πλείστοι ἐκ τούτων διαπεραιωθέντες εἰς τὴν ἀπέναντι Μικρασιατικὴν ἀκτὴν ἔκτισαν ἐκεῖ τὴν Ζήγκλην. Ὁ δὲ Λιάκης τῇ συνοδείᾳ ἰσχυρᾶς ναυτικῆς δυνάμεως ἀποτελουμένης ἐκ Φοινικικῶν πλοίων, τὰ ὅποια ὁ Δαρεῖος διέταξε πρὸς τοῦτο, ἔλθων εἰς Σάμον ἀνέλαθεν ἐκ νέου τὴν ἀρχὴν ἐν αὐτῇ. Ἀλλ' ἡ δευτέρα τυραννία τοῦ Λιάκου ὑπῆρξε βραχυχρόνιος, διότι οὗτος φέρεται ἀποθανῶν ἐν Σάμῳ κατὰ τὸ 497 π. Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ἡ Σάμος κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους. — Ἡ ἐν Μεγάλῃ ναυμαχία. — Ἀποτίναξις τοῦ Περσικοῦ ζυγοῦ. — Μέγα συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν ἐν Σάμῳ. — Διατριβὴ τοῦ Προδότου ἐν Σάμῳ. — Διάσπασις τῆς Ἑλληνικῆς συμμαχίας.

Ὁ Δαρεῖος ἐπιθυμῶν νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Ἕλληνας, οἵτινές εἶχον παρὰ σκεῖ προθύμως βοήθειαν εἰς τοὺς ἐπαναστατήσαντας κατ' αὐτοῦ Ἴωνας, ἔστειλεν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος πολυάριθμον στρατὸν ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Δᾶτιν καὶ Ἀρταφέρνην. Ἡ πρώτη αὕτη Περσικὴ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἤρχισε τὸ ἔαρ τοῦ 490 π. Χ. Τότε δὲ ἡ ναυτικὴ τῶν Περσῶν δυνάμις συνελθοῦσα ἐν Σάμῳ, ὅπου καὶ συνεπληρώ-

θη, ἐξέπλευσεν ἐξ αὐτῆς τελείως πλέον συγκροτημένη καὶ διηυθύνετο πρὸς τὴν Εὐβοίαν. Παρηκολούθουν δὲ τὰ Περσικὰ πλοῖα καὶ πλοῖα τῶν Ἰωνῶν καὶ Σαμιακὰ τοιαῦτα. Ἡ νηυτική ὁμως αὕτη τῶν Περσῶν δύναμις δὲν ἐπρόλαβε τότε νὰ δράσῃ, διότι εἶνε γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας ποῖος πανικὸς κατέλαβεν αὐτοὺς εὐθὺς μετὰ τὴν πρώτην καὶ μεγάλην πανωλεθρίαν τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν κατὰ τὴν μεγάλην καὶ ἱστορικὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων.

Κατὰ τὴν δευτέραν μεγάλην ἐκστρατείαν τῶν Περσῶν τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησεν ὁ υἱὸς τοῦ Δαρείου Ξέρξης, ἵνα ἐκδικήσῃ τὴν ἐν Μαραθῶνι ἥτταν, οἱ Ἴωνες καὶ μετὰ τούτων καὶ οἱ Σάμιοι ἠναγκάσθησαν νὰ λάβωσι μέρος δώσαντες εἰς τὸν Ξέρξην πληρώματα δι' ἑκάτὸ πλοῖα. Δὲν παρέλειψαν ὁμως οἱ Ἴωνες νὰ ἀποστείλωσι συγχρόνως πρὸς τοὺς Ἑλληνας ναυάρχους καὶ Σάμιον τινα κήρυκα, ὅστις ἐπρόδωκεν εἰς αὐτοὺς ὅλας τὰς δοθείσας εἰς τοὺς Σαμίους διαταγὰς τοῦ Ξέρξου καὶ πᾶσαν ἄλλην πληροφορίαν περὶ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῶν Περσῶν.

Ἄλλ' ὅπως ἐν Λαῳδῃ, οὕτω καὶ κατὰ τὴν ἐκστοατείαν τοῦ Ξέρξου εὐρέθησαν Σάμιοι, οἵτινες κατήσχυον τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος των, ἦσαν δὲ οὗτοι Θεομήτωρ ὁ Ἀνδροδάμαντος καὶ Φύλακος ὁ Ἰστιαίου, οἵτινες κατὰ τὴν ἱστορικὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος τοιαύτην ἔδειξαν ὑπὲρ τοῦ Πέρσου βασιλέως ἀνδρείαν, πολεμοῦντες ἐναντίον ὁμογενῶν, ὥστε ὁ Ξέρξης ἀνταμείβων αὐτοὺς μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἀγῶνος, τὸν μὲν Θεομήτορα κατέστησε τύραννον τῆς Σάμου, τὸν δὲ Φύλακον ἀνεκήρυξεν εὐεργέτην του καὶ ἐδῶρκεν εἰς αὐτὸν χώραν πολλήν. Ἄλλ' ὁ διορισμὸς τοῦ Θεομήτορος ὡς ἄρχοντος τῆς Σάμου δὲν ἠὺδοκίμησε, διότι οἱ Σάμιοι μὴ βλέποντες τὴν ὥραν πότε νὰ ἀπαλλαγῶσι τοῦ βαρβαρικοῦ ζυγοῦ, ἀνέμενον πρὸς τοῦτο κατ'ἄλληλον εὐκαιρίαν καὶ τοιαύτη δὲν ἤργησε νὰ παρουσιασθῇ εἰς αὐτούς.

Ὁ Περσικὸς στόλος μετὰ τὴν ἥτταν, τὴν ὁποίαν ὑπέστη ἐν Σαλαμῖνι, κατέφυγεν ὅπως διαχειμάσῃ μέρος μὲν αὐτοῦ εἰς Κύμην καὶ ἄλλο μέρος εἰς Σάμον. Περὶ δὲ τὸ ἔαρ συνήλθεν

ολόκληρῶς ἐν Σάμῳ καὶ παρῆμινεν αὐτόθι φυλάττων τὴν Ἰωνίαν μὴ ἐπαναστατήσῃ. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἀπ' ἑτέρου εὗρίσκετο εἰς Λέγιναν ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς Λεωτυχίδην τὸν Σπαρτιάτην καὶ Ξάνθιππον τὸν Ἀθηναῖον. Ἐκεῖ ἔορθασαν τότε ἀντιπρόσωποι τῶν Ἰωνῶν παρὰκκαλοῦντες τοὺς Ἕλληνας νὰ ἀποστείλῳσι τὰς δυνάμεις τῶν πρὸς ἀπελευθερωσίν των. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐστάλησαν εἰς Δῆλον καὶ ἄλλοι Σάμιοι πρεσβευταί. Λάμπων ὁ Θρασυκλέους, Ἀθηναγόρας ὁ Ἀρχεστρατίδου καὶ Ἠγησίστρατος ὁ Ἀρισταγόρου, οἵτινες παρουσιάζοντες ἐνώπιον τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν ἐβεβαίωσαν ὅτι καὶ ἐπὶ μόνῃ τῇ θείᾳ τῶν Ἑλλήνων οἱ Ἴωνες ἤθελον ἐξεγερθῆ. οἱ δὲ βάρβαροι δειλιάσει.

Εἰς τὰς συστάσεις τῶν ἀντιπροσώπων τούτων πεισθέντες οἱ Ἕλληνες κατέπλευσαν μετὰ 110 πλοίων εἰς τοὺς Καλάμους τῆς Σάμου (τὸ σημερινὸν Ποτοκάκι) καὶ προσορμισθέντες κατὰ τὸ Ἠραῖον ἡτοιμάζοντο πρὸς ναυμαχίαν. Οἱ Πέρσαι δὲ μαθόντες τὴν ἄριξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ὑπεχώρησαν μὲ τὰ πλοῖα αὐτῶν πρὸς τὴν Μυκάλην. ἔνθα εὗρίσκετο κατεσκευασμένος καὶ ὁ στρατὸς αὐτῶν ἀνερχόμενος εἰς ἑξ μυριάδας. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες μετὰ τῶν Σαμίων καὶ τῶν ἄλλων Ἰωνῶν ἔσπευσαν εἰς καταδίωξίν των, τότε δὲ (18 Σεπτεμβρίου 479 π. Χ.) συνήρθη ἡ ἱστορικὴ ναυμαχία, ἣτις ἐταπείνωσεν ἔτι μᾶλλον τὴν ὄφρυν τοῦ μεγάλου βασιλέως τῶν Περσῶν καὶ ἡ ὁποία συνέπεσε νὰ γείνη ἀκριβῶς καθ' ἣν ἡμέραν οἱ Ἕλληνες ἐπανηγυρίζον καὶ ἄλλην αὐτῶν θριαμβευτικὴν νίκην ἐναντίον τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ εἰς τὸ πεδῖον τῶν Πλαταιῶν. Ἐν Μυκάλῃ οἱ Ἕλληνες κατετρόπωσαν τοὺς Πέρσας καὶ ἐλαφρὰ γώγησαν αὐτοὺς, οὕτω δὲ νικηταὶ καὶ πλήρεις λαφύρων πλουσίων ἐπέστρεψαν εἰς Σάμον, ἔνθα συνεκροτήθη τότε μέγα συμβούλιον τῶν στρατηγῶν περὶ τοῦ μέλλοντος τῶν Ἰωνικῶν χωρῶν. Καὶ οἱ μὲν στρατηγοὶ τῶν Πελοποννησίων ἐρρόνουν ὅτι οἱ Ἴωνες ἔπρεπε νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, διὰ τὸν λόγον ὅτι, πλησίον τῶν Περσικῶν κτήσεων εὕρισκόμενοι, θὰ παρηνωγλοῦντο συγχάκις, τῶν Ἑλλήνων μὴ δυνάμενων πάντοτε νὰ βοηθῶσιν

αὐτοῦς, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἀντέτειναν εἰς τὴν γνώμην ταύτην, λέγοντες ὅτι, αὐτοὶ ἤθελον πάντοτε βοηθῆ αὐτοῦς εἰς πᾶσαν περίσταςιν καὶ ἂν ἔτι πάντες οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ἤθελον τοὺς ἐγκαταλείψῃ. Ὑπερίσχυσεν ἡ γνώμη τῶν Ἀθηναίων καὶ οἱ Ἴωνες ἔμειναν εἰς τὰς ἐλευθέρας πατρίδας των λαθόντες μέρος εἰς τὴν συγκροτηθεῖσαν μεγάλην Ἑλληνικὴν συμμάχιν. Οἱ δὲ Σάμιοι ἀνακτήσαντες τὴν ἐλευθερίαν των ἐξεδίωξαν ἐκ τῆς νήσου τὸν τύραννον Θεομήτορα καὶ ἐκυβερνῶντο ἕκτοτε αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ὀλιγαρχικῶς. Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ τούτους ἱστορεῖται ὅτι ἐπὶ διετίαν καὶ πλέον διέτριψεν ἐν Σάμῳ ὁ πατήρ τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτος πρὸς ἐκμάθησιν τῆς Ἰωνικῆς διαλέκτου, εἰς ἣν διάλεκτον ὁ Ἡρόδοτος ἔγραψε κατὰ τὴν ἱστορίαν του.

Οὕτω οἱ Σάμιοι τελείως ἐλεύθεροὶ καταστάντες καὶ ἐγκαταστήσαντες ἐν τῇ νήσῳ τέλειον σύστημα διοικήσεως, ταχέως προήχθησαν ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν. τὰ δὲ πλούτη καὶ ἡ δύναμις αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον ηὔξηθησαν, ὥστε μετ' ὀλίγον ἠγέρθη ἐναντίον των ἡ ζηλοτυπία τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τὴν συγκρότησιν τῆς Ἑλληνικῆς συμμάχιας εἶχεν ὑποβληθῆ, τῇ προτάσει τοῦ Ἀριστείδου τοῦ δικαίου, νὰ εἰσφέρωσιν εἰς κοινὸν ταμεῖον ἅπαντες οἱ σύμμαχοι διάφορα ποσὰ ἀναλόγως τῆς θέσεως καὶ τῆς δυνάμεως αὐτῶν. Διὰ τῶν συνεισφορῶν δὲ τούτων κατηρτίσθη μέγα χρηματικὸν ποσὸν τὸ ὅποιον κατὰ τὰς συνθήκας ἔμενεν ἐν Δήλῳ. Ἀλλὰ βαθμηδὸν αἱ εἰσφοραὶ αὗται ἐδιπλασιάσθησαν καὶ ἐτριπλασιάσθησαν, ἤρχισαν δὲ οἱ σύμμαχοι, ἀφ' οὗτο μάχιστα ἀπέθνηεν ὁ Ἀριστείδης καὶ ἐξωστρακίσθη παρὰ τῶν Ἀθηναίων ὁ Θεμιστοκλῆς, νὰ θεωροῦν τὰς εἰσφορὰς ταύτας ὡς ἐπαχθεῖς φόρους καὶ τοὺς ἔχοντας, κατὰ τὰ συμφωνηθέντα, τὴν προᾠδεῖαν τῶν συμμάχων ἁπάντων Ἀθηναίους, νὰ θεωρῶσιν ὡς δεσπότας συνεχίζοντας τρόπον τινα τὸν ζυγὸν τῶν βαρβάρων. Οἱ λόγοι οὗτοι καὶ ἡ ὡς ἀνωτέρω, ζηλοτυπία τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Σαμίους ἐπέφερον τὴν μῆξιν μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἐκείνων, ἐπέζητεῖτο δὲ πλέον διαφορά τις ὅπως κηρυχθῇ ὁ μεταξὺ αὐτῶν πόλεμος καὶ ἡ διαφορά αὕτη δὲν ἐβράδυνε νὰ παρουσιασθῇ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Ἀκμή καὶ ἀνάπτυξις τῶν Σαμίων. — Ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα τῆς Σάμου. — Μεγάλα δημόσια ἔργα. — Εὐπαλίνειον ἔργημα. — Ναὸς τῆς Ἥρας. — Λυμὴν. — Ἀποικίαι τῶν Σαμίων. — Γεωργικὴ καὶ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις. — Διάσημοι Σάμιοι.

Ἡ Σάμος, καθὼς καὶ ἐν τοῖς προηγουμένοις εἶπομεν, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πολυκράτους, μέχρι τῶν εὐτυχῶν χρόνων τῶν Περσικῶν πολέμων ἀνέπτυξε τεραστίαν πρόοδον ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν, ἐξίχθεισα εἰς μέγιστον βαθμὸν δόξης καὶ ἀκμῆς. Ἡ κατὰ θάλασσαν δύναμις αὐτῆς ἀνεπτύχθη, ὥστε ἐθεωρεῖτο καὶ δικαίως τότε ὡς μία ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων κατὰ θάλασσαν Ἑλληνικῶν χωρῶν, πλὴν δὲ τῶν πολεμικῶν αὐτῆς προόδων, ἀνεπτύχθησαν μεγάλως ἐν αὐτῇ τότε τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ἐμπορικὴ ναυτιλία, πλοῦτος πολὺς εἶχε συγκεντρωθῇ εἰς τὴν νῆσον καὶ ἡ πόλις τῶν Σαμίων, ἥς οἱ κάτοικοι εἶχον αὐξήσει κατὰ πολὺ ἀνεργόμενοι εἰς πολλὰς χιλιάδας, εἶχε διακοσμηθῇ ὑπὸ διαφόρων ἔργων μεγάλης σπουδαιότητος καὶ ἀξίας. Ἐξετείνετο ἡ πόλις εἰς τὸ ἄκρον τῆς πρὸς νότον τῆς νήσου ἐκτεταμένης πεδιάδος ἀπὸ τῆς παραλίας μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ πρὸς βορρᾶν μικροῦ ὄρους, ὅπου ὑπῆρχεν ἡ Ἀστυπάλαια καὶ περιεκλείετο ὑπὸ τείχους θαυμασίας κατασκευῆς ἐκ μεγάλων μαρμάρων ἀποτελουμένου καὶ ἔχοντος πάχος ποδῶν δέκα. Περὶ τὸ τεῖχος ὑπῆρχε βαθεῖα τάφος, ἐκτός δὲ τοῦ τείχους ἦσαν τὰ προάστεια. Ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἦσαν τὰ ἀνάκτορα τοῦ Πολυκράτους καὶ πρὸς τὸ κάτω μέρος τῆς πόλεως ἦσαν ἡ Ἀγορά, τὸ Ἀγορανόμιον, τὸ Βουλευτήριον ἐνθα συνεδρίαζον οἱ Γεωμόροι, ὁ Ἄνδρῶν, τὰ Θέατρα, πολλὰ δὲ ἄλλα πολυτελῆ καὶ πλούσια οἰκοδομημάτων καὶ ἀνδριάντες ἐκόσμουσαν τότε τὴν λαμπρὰν πρωτεύουσάν τῶν Σαμίων. Ἀπὸ τῆς πόλεως μέχρι τοῦ νοτιοδυτικοῦ ἄκρου τῆς πεδιάδος, ὅπου ἔκειτο ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς τῆς θεᾶς Ἥρας, ἐξετείνετο εἰς εὐθείαν γραμμὴν ἡ Ἱερὰ λεγομένη ὁδός, ἣτις ἐκαλύπτετο ἐκατέρωθεν ὑπὸ δένδρων αἰθάλων καὶ περικαλλῶν οἰκοδομημάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διέπρεπον

ὁ ἐν Ἐλει ναὸς τῆς Ἀφροδίτης καὶ τὸ Μνημα
τῆς Ραδίνης καὶ τοῦ Λεωτύχου. Ἀλλὰ τὰ θαυ-
μασιώτερα ἐν Σάμῳ ἔργα, τὰ ὅποια καὶ ὁ Ἡρόδοτος ὡς τοι-
αῦτα ἀναφέρει ἐν τῇ ἱστορίᾳ του, ἦσαν τὸ Εὐπαλίνειον
ὄρυγμα, ὁ Λιμὴν τῶν Σαμίων καὶ ὁ Ναὸς τῆς
Ἥρας.

Τὸ Εὐπαλίνειον ὄρυγμα ἦτο διωρυχὸς ἀμφίστομος, ἥτις διέ-
τεμνε τὸ ὑπερθεὶν τῆς πόλεως ὄρος, ὕψους 248 μετρῶν καὶ διὰ
τῆς ὁποίας διωχστεύετο ὕδωρ εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ μεγάλης τι-
νος πηγῆς. Τὸ μέρος ὑπὸθεν ἡ πηγὴ αὕτη ἀναβλύζει καλεῖται
σήμερον Ἀγιάδες. Καθὼς καὶ ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει, τὸ μῆ-
κος τοῦ ὀρύγματος τούτου διατηρουμένου καὶ μέχρι σήμερον,
ἀλλ' ἐν ἀχρηστία διατελοῦντος καὶ ἡμικατεστραμμένου, εἶνε
στάδιοι ἑπτὰ, ἥτοι μέτρα 1310 καὶ εἶνε διπλοῦν, ἐχρησί-
μευον δὲ τὸ μὲν ἐν ὅπως δι' αὐτοῦ διοχστεύεται τὸ ὕδωρ, τὸ
δὲ ἄλλο διὰ τὴν κυκλοφορίαν τῶν ἐργατῶν, εἴτε κατὰ τὴν
ὄρυξιν, εἴτε ὁσάκις ὑπῆρχε ἀνάγκη καθαρίσεως ἢ ἐπισκευῆς.
Πλάτος δὲ ἔχει τὸ μὲν πρῶτον ὄρυγμα 73 ἑκατοστῶν, τοῦ μέ-
τρου καὶ ὕψος ἑνὸς καὶ ἡμίσεος μέτρου. τὸ δὲ ἕτερον τὸ εἰκο-
σίπηχυ βάθος ἔχον καθ' Ἡρόδοτον. δι' οὗ διήρχετο τὸ ὕδωρ.
ἔχει πλάτος 50 ἑκατοστῶν. Τὸ ὄρυγμα τοῦτο κατεσκευάσθη
ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Εὐπαλίνου, ἐξ οὗ ἔλαθε καὶ τὸ ὄνομα.
Ἦτο δὲ ὁ Εὐπαλίνος ἀνὴρ Μεγαρεὺς υἱὸς Ναυστρόφου τινος,
πιθανῶς ἐκ τῶν Μεγαρέων αἰχμαλώτων, οἵτινες, καθὼς εἶπο-
μεν ἐν τοῖς προηγουμένοις, ἐλθόντες εἰς Σάμον συνετέλεσαν
εἰς τὴν μετατροπὴν τοῦ πολιτεύματος. Ἡ κατασκευὴ δὲ τοῦ
ἔργου τούτου ἤρχισε 50 ἔτη πρὸ τῆς τυραννίας τοῦ Πολυ-
κράτους καὶ συνετελέσθη ἐπ' αὐτοῦ ἢ μικρὸν χρόνον πρὸ αὐ-
τοῦ, καθότι ἡ τοιαύτη διάτρησις τοῦ ὄρους κατὰ τοὺς χρόνους
ἐκείνους καὶ ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἔργου καὶ ὡς ἐκ τῆς στενό-
τητος αὐτοῦ εἶχε πλείστας δυσχερείας, καὶ θὰ ἀπήτησεν ἀ-
ναμφιβόλως πολλὰ ἔτη.

Ὁ Λιμὴν ἦτο ἐπίσης ἔργον θαυμάσιον, διότι εἶχε πρόσχω-
μα τεχνητὸν μήκους πλέον τῶν δύο σταδίων ἐντὸς βάθους εἰ-
κοσι ὀργυιῶν, ὅπερ καθίστα αὐτὸν ἀσφαλέστατον καταφύγιον

διὰ τὰ πλοῖα, ἐχρησίμευε δὲ ὁ λιμὴν οὗτος ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τὰ πολεμικὰ πλοῖα τῶν Σαμίων, τὰ ὅποια προσωρμίζοντο ἐντὸς αὐτοῦ, ἔχνη δὲ τοῦ λιμένος τούτου διακρίνονται καὶ μέχρι τῆς σήμερον. Τοιαῦτα ἔχνη λιμένος παρατηροῦνται καὶ ἐκείθεν τοῦ μέρους, ὅπου ἔκειτο ὁ ναὸς τῆς Ἡρας. Ἀλλ' ὁ δεῦτερος οὗτος λιμὴν μικρότερος ὠν ἐχρησίμευσεν ἀναμριδολῶς μόνον διὰ τὸν προστορμισμὸν τῶν ἐμπορικῶν πλοίων.

Ὁ ναὸς τῆς Ἡρας ἦτο ἀναμριδολῶς τὸ πάντων θαυμασιώτερον ἔργον ἐξ ὧσων ἐκόσμησεν τὴν ἀρχαίαν Σάμον. Ὁ ναὸς οὗτος ἔκειτο εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν ἄκρον τῆς πεδιάδος καὶ ἀπέειχε ἀπὸ μὲν τῆς πόλεως 2220 βήματα, ἀπὸ δὲ τοῦ ποταμοῦ Ἰμβράσου 400 καὶ ἀπὸ τῆς θαλάσσης 200 βήματα. Ἐκτίσθη τὸ πρῶτον κατὰ μὲν τὸν Μηνόδοτον ὑπὸ τῶν Λελέγων καὶ τῶν Νυμφῶν, κατὰ δὲ τὸν Παυσανίαν ὑπὸ τῶν Ἀργοναυτῶν τῷ 1360—1350 π. Χ., ὅτε οὗτοι ἐκ τῆς ἐκστρατείας αὐτῶν ἐπανακχέμπτοντες ἐκόμισαν σύναμα ἐξ Ἀργεὺς καὶ τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς Ἡρας. Ἀνεκτίσθη δὲ τὸ δεῦτερον εἰς Δωρικὸν ρυθμὸν (*) ὑπὸ Ροίκου τοῦ Σαμίου καὶ Θεοδώρου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἐν ἔτει 718 ἢ κατ' ἄλλους ἐν ἔτει 620 π. Χ. Πυρποληθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Κύρου, ἀνεκτίσθη τὸ τρίτον ἐν ἔτει 535 ἢ 530 π. Χ. κατ' ἐντολήν τοῦ Πολυκράτους παρ' ἀγνώστου ἀρχιτέκτονος εἰς Ἰωνικὸν ρυθμὸν.

Ὁ Πρόδοτος λέγει ὅτι ἦτο ὁ μέγιστος καὶ πλουσιώτατος πάντων τῶν ναῶν τῆς Ἑλλάδος. Νεώτεροι δὲ ἐρευνηταὶ αὐτοῦ περιγράφουσιν αὐτὸν ὡς ἔχοντα μῆκος μὲν 364 βημάτων καὶ πλάτος 180 ἦτοι ἐμβαδὸν 68,796 βημάτων. Ὁ Ποκόκιος λέγει ὅτι ὁ ναὸς εἶχε εἰκοσι μὲν στύλους κατὰ μῆ-

(*) Καὶ ὁ Ἐπαμ. Στοματιάδης καὶ πάντες οἱ περὶ τοῦ ναοῦ γράφαντες παρεδέχοντο ὅτι οὗτος ἦτο ἐκτισμένος εἰς Δωρικὸν ρυθμὸν. Ἐκ τῶν τελευταίων ὁμῶς ἀνασκαφῶν τῶν γενομένων ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γερμανοῦ ἀρχαιολόγου κ. Θ. Βίγχαρντ ἐγένετο γνωστὸν ὅτι ὁ ναὸς ἦτο ἐκτισμένος εἰς Ἰωνικὸν ρυθμὸν. Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ κ. Βίγχαρντ, ἥτις πρέπει νὰ εἶνε λίαν πιστευτή, βασιλεῖται ἐπὶ διαφόρων σοφῶν καὶ ἐπισταμένων παρατηρήσεων ἀσφαλεστάτου ἐπιστημονικοῦ κόρου.

κος, ὁκτώ δὲ κατὰ πλάτος καὶ ὁ πρόνακος τέσσαρας σειρὰς ἐξ ὁκτὼ στύλων ἐκάστη. (*) Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ συνέκειτο ἐκ πλίνθων ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον ἐξωγραφημέναι διάφοροι παραστάσεις. Ἐν δὲ τῷ ὀπισθοδόμῳ ἐφυλάσσοντο πολυτίμα κειμήλια τέχνης, μεταξύ τῶν ὁποίων ἐξεῖχε τὸ ἀγάλμα τῆς θεᾶς Ἑρας ἐν τῷ μέσῳ ὑψούμενον καὶ τεχνουργηθὲν κατὰ μὲν τὸν Ὀλύμπιον ὑπὸ τοῦ Εὐκλείδου, κατ' ἄλλους δὲ ὑπὸ τοῦ Σμύλιδος. Ἡ θεὰ ἐκάθητο ἐπὶ θρόνου περιβεβλημένη γαμήλιον ἱμάτιον καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῆς ἔχουσα δύο ταῶ, καθότι ὁ ταῶς ἦτο σύμβολον τῆς Ἑρας, οἵτινες ἦσαν κατεσκευασμένοι ἐκ χαλκοῦ Κυπρίου. Τὸ ἀγάλμα τοῦτο ἐσώζετο μέχρι τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, μετακομισθὲν, ὡς λέγεται, ἐπὶ Αὐτοκράτορος Θεοδοσίου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου κατὰ τὸ 480 μ. Χ. ἐκραγείσης πυρκαϊᾶς εἰς τὸ μέρος ἐνθα εἶχεν ἐναποτεθῆ, κατεστράφη μετ' ἄλλων καὶ τὸ ἀριστούργημα ἐκεῖνο. Πολλὰ δὲ ἄλλα πολυτίμα ἀναθήματα καὶ ἀνδριάντες ἐκόσμουν τὸν μεγαλοπρεπῆ τοῦτον ναόν, τὰ ὁποῖα ἀρηρηπάρησαν κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ ἰδίως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ὑπάρχων. Τὸ κτίριον τοῦ ναοῦ ἐσώζετο ἡμικατεστραμμένον μέχρι τοῦ 15ου αἰῶνος, διότι ὁ Βορδώνης ἐπισκεφθεὶς τὴν Σάμον τῷ 1547 μνημονεύει τοῦ ναοῦ ὡς μεγάλους καὶ ὑψηλοτάτους κίονας ἔχοντας, ἐνῶ ὁ Τουρνεφόρτιος τῷ 1702 μόνον δύο ἀτελεῖς κίονας ἀναφέρει καὶ τινὰς βάσεις ἄλλων, καθ' ὅσον ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Τούρκοι κατέστρεψαν τὸν ναόν ἐξ ὀλοκλήρου. Σήμερον δὲ εἷς

(*) Ἐκ τῶν γενομένων τελευταίως ἀνασκαφῶν τοῦ ναοῦ ὑπὸ Γερμανῶν ἐξηκριβώθη ὅτι, τὸ μὲν μῆκος αὐτοῦ ἦτο μέτρα 108 καὶ 730/1000, τὸ δὲ πλάτος μέτρα 52 καὶ 414/1000 καὶ τὸ πλάτος τῆς κλίμακος τῆς εἰσόδου μέτρα 5 καὶ 940/1000. Ὁ ναὸς ἦτο περίτερος καὶ διπτερος, ἐκάστη δὲ τῶν κατὰ μῆκος δύο κιονοστοιχιῶν, αἷτινες ἀπετέλουν τὸ περιστύλιον, συνέκειτο ἐξ 24 στηλῶν. Ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν στηλῶν τοῦ περιστυλίου, τῶν τοῦ προναοῦ καὶ τῶν τοῦ ὀπισθοδόμου, μετὰ τῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ τε προναοῦ καὶ τοῦ ὀπισθοδόμου τοιούτων ἦτο 131. Ὁρθῶς ὅθεν ἀναφέρουσιν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ὅτι τὸ Ἑραῖον ἦτο ὁ μέγιστος τῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα γνωστῶν ναῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἑλλάσσονι Ἀσίᾳ.

καὶ μόνος κίων σώζεται ὑφόμενος, ὅστις σύγκειται ἐκ δεκατριῶν σπονδύλων καὶ ὅστις φαίνεται ἀπὸ πολὺ μικρινὴν ἀπόστασιν. Διατηροῦνται προσέτι καὶ βάσεις τινες ἄλλων κίωνων καὶ ἑρείσματα τινὰ τοῦ ναοῦ.

Πλὴν δὲ τῆς τοιαύτης ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως τῆς νήσου, οἱ Σάμιοι ἐξέτειναν τὸ ἐπιχειρηματικὸν αὐτῶν πνεῦμα καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ἰδρύσαντες πολλοῦ ἀποικίας πλουσίας, οἷα ἦσαν αἱ ἀποικίαι τῆς Σαμοθράκης, τῶν Ἀναίων, τῆς Περίνθου, τῆς Ἐρέσου, τῆς Βησάνθης ἐπὶ τῆς Προποντίδος, τῆς Ἀμοργοῦ, τῆς Δικαισρχίας ἐν Τηρρυνίᾳ, τῆς Ζάγκλης ἐν Μικρασίᾳ καὶ ἄλλων ἀκόμη μερῶν.

Τοῦ ἐδάφους τῆς Σάμου ὄντος προσφόρου διὰ τὴν καλλιέργειαν πολλῶν προϊόντων οἱ ἀρχαῖοι Σάμιοι ἀνέπτυξαν μεγάλως ἐν αὐτῇ καὶ τὴν γεωργίαν, ὀνομαστὰ δὲ προϊόντα τῆς Σάμου ἦσαν ἀνέκαθεν ὁ οἶνος καὶ τὸ ἔλαιον. Καὶ εἰς τὰς τέχνας δὲ οἱ Σάμιοι ἔσχον μεγάλην ἐπίδοσιν, ἰδίως δὲ περίφημα ἦσαν τὰ προϊόντα τῆς κεραμοπλαστικῆς τέχνης.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν τῆς νήσου ἐβάδιζε καὶ ἡ περὶ τὰ γράμματα καὶ τὰς καλὰς τέχνας ἀνάπτυξις, διότι ἐκτὸς τοῦ μεγάλου σοφοῦ Πυθαγόρου, ἡ Σάμος ἀνέδειξε πολλοὺς ἄλλους ποιητάς, γλύπτας, ζωγράφους, ἰατροὺς, μουσικοὺς, συγγραφεῖς καὶ λοιποὺς ἐξόχους ἄνδρας τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἀπαντῶνται εἰς ἀφηγήσεις ἱστορικᾶς διαφόρων συγγραφέων καὶ εἰς ἐπιγράμματα ἀρχαῖα. Ἐκ τούτων ἄξιοι ἰδιαιτέρας μνείας τυγχάνουσιν, ὁ Ἀρίσταρχος, ὁ ἐπιστημώτατος τῶν ἀστρονόμων κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὅστις πρῶτος κατενόησε τὴν περὶ τὸν ἄξονα καὶ περὶ τοῦ ἡλίου κίνησιν τῆς γῆς, ὁ Βάθυλλος, περικαλλέστατος μουσικός, ὁ Γλαῦκος, ἄριστος καλλιτέχνης, ὁ Κόων φίλος καὶ διδάσκαλος τοῦ Ἀρχιμήδου, ὁ Μανδρουκλῆς, διάσημος ἀρχιτέκτων, ὁ Μελισσος, φιλόσοφος, πολιτικός καὶ στρατιωτικός καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Ὁ μετὰ τῶν Ἀθηναίων πόλεμος τῶν Σαμίων.— Ἀφορμὴ τοῦ πολέμου.— Κατάργησις τοῦ ὀλιγαρχικοῦ πολιτεύματος ἐπὶ τῶν Ἀθηναίων.— Ἐπιτόπιος ρῆξις.— Κατάσχουσιν τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ αἰχμαλωσία τῶν Ἀθηναίων.— Ἐκστρατεία τοῦ Περικλέους.— Πολιορκία τῆς Σάμου καὶ καταστροφή αὐτῆς.— Ὁ ἐπικήδειος τοῦ Περικλέους.— Εὐστοχὸς παρατήρησις τῆς Ἐλευσίνης.

Οἱ Σάμιοι περιελθόντες εἰς ἔριδα ἕνεκεν ἀγροτικῶν τιμῶν ἐκτάσεων ἐπὶ τῆς Μικρασίας κειμένων μετὰ τοὺς Μιλησίους, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον ἐναντίον αὐτῶν. Πρὸς κατὰ πᾶσιν τοῦ πολέμου τούτου παρενέβησαν οἱ Ἀθηναῖοι ὥς δικαιοτάται, ἀλλ' ἀρνηθέντων τῶν Σαμίων νὰ ἀναγνωρίσωσι τοὺς Ἀθηναίους ὥς δικαιοτάτας, οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Σαμίων, τοσούτω μᾶλλον, καθόσον ἐν Ἀθήναις τότε ἡκμαζεν ὁ Περικλῆς τοῦ ὁποίου ἡ διάσημος σύζυγος Ἀσπασία κατήγετο ἐκ Μιλήτου. Ἐπεμψαν λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι τότε δύναντι ναυτικῇ εἰς Σάμον καὶ κατέλυσαν τὸ ὀλιγαρχικὸν σύστημα, ἐγκατέστησαν δὲ ἀντ' αὐτοῦ τὸ δημοκρατικόν. Καὶ ἀφοῦ ἄρῃσαν φρουρὰν εἰς Σάμον καὶ ἔλαβον ὥς ὀμῆρους πεντήκοντα ἄνδρας καὶ πεντήκοντα παῖδας, τοὺς ὁποίους κατόπιν ἄρῃσαν εἰς Λῆμνον, ἀπέπλευσαν. Ἀλλὰ μόλις οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεχώρησαν ἐξεργάγη ἐν Σάμῳ ἐπιτόπιος ρῆξις μετὰ τῶν δημοκρατικῶν, οἱ ὁποῖοι ὑπεστήριζοντο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, καὶ τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν ὀλιγαρχικῶν, οἵτινες ζητήσαντες ἔλαβον τὴν ὑποστήριξιν τοῦ σατράπου τῶν Σάρδεων Πισοῦθης. Οὗτος κραδοκῶν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Σάμον ἔδωκε προθύμως 700 ἄνδρας μεθ' ὧν οἱ ὀλιγαρχικοὶ Σάμιοι ἐλθόντες εἰς Σάμον ἐξεδίωξαν τὰς παρὰ τῶν Ἀθηναίων ἐγκατασταθείσας ἀρχάς, ἔστειλαν δὲ πρὸς τὸν Πισοῦθην τοὺς Ἀθηναίους φρουροὺς αἰχμαλώτους καὶ ἀνίδρυσαν τὸ ὀλιγαρχικὸν πολίτευμα. Ἀμέσως δὲ μετὰ ταῦτα διαπεραιωθέντες εἰς Λῆμνον κατώρθησαν νὰ παραλάβουν τοὺς ἐκεῖ κρατούμενους ὀμῆρους, μεθ' ὃ ἡτοιμάζοντο νὰ ἐκστρατεύσωσιν εἰς Μίλητον.

Ταῦτα μαθόντες οἱ Ἀθηναῖοι ἐξεστράτευσαν μετὰ 60 με-
γάλων πλοίων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐπέβαινον ἱκανοὶ ἄνδρες ὑπὸ
τὴν ἀρχηγίαν τῶν δέκα τοῦ ἐν αὐτοῦ στρατηγῶν, μεταξὺ τῶν
ὁποίων ἦσαν ὁ Περικλῆς καὶ ὁ τραγωδὸς Σοφοκλῆς, ὅστις,
καθὼς ἱστορεῖ ὁ Πλούταρχος, κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην
συνήντησε τὸν Ἡρόδοτον ἐν Σάμῳ καὶ συνέταξε δι' αὐτὸν
τότε λυρικὸν τι ποίημα. Ἐκ τῶν 60 τούτων Ἀθηναίων
πλοίων ἄλλα μὲν ἐπλευσαν εἰς Λέσβον καὶ Χίον, ἵνα λαβώ-
σιν ἐκ τῶν μερῶν τούτων ἐπικουρίας, καὶ ἄλλα διηυθύνθησαν
πρὸς συνάντησιν τοῦ Φοινικικοῦ στόλου, ὅστις ἐλέγετο ὅτι ἔ-
μελλε νὰ πλεύσῃ πρὸς βοήθειαν τῶν Σαμίων. Τὰ δὲ ὑπολει-
πόμενα μετὰ τοῦ Περικλέους συναντήσαντα παρὰ τὴν Τρα-
γίαν νῆσον τὸν ἐκ Μιλήτου ἐπιστρέφοντα στόλον τῶν Σαμίων
ἐναυμάχησαν καὶ ἐνίκησαν αὐτόν. Μετὰ τὴν ναυμαχίαν ταύ-
την ὁ Περικλῆς λαβὼν καὶ ἄλλας ἐπικουρίας ἀπεβίβασθη εἰς
Σάμον καὶ ἐπολιορκήσας τὴν πόλιν ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης.
Οἱ δὲ Σάμιοι ἔσωθεν τῶν τειχῶν ἠμύνοντο γενναίως. Ἐν τῷ
μεταξὺ ὅμως γνωσθέντος ὅτι Φοινικικὸς στόλος καταπλεῖ πρὸς
βοήθειαν τῶν Σαμίων, ἠναγκάσθη ὁ Περικλῆς λαβὼν ἐξή-
κοντα τριήρεις νὰ ἐκπλεύσῃ πρὸς τὴν Καρίαν, οὕτω δὲ ἐλατ-
τωθέντος τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου, οἱ πολιορκούμενοι Σάμιοι
ἐκπλεύσαντες αἰφνιδίως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ καὶ
φιλοσόφου Μελίσσου καὶ ἐπιπεσόντες κατὰ τῶν Ἀθηναίων
κατέστρεψαν πολλὰ αὐτῶν πλοῖα, ἠδυνήθησαν δὲ οὕτω νὰ
διασπάσουν τὴν πολιορκίαν, καὶ νὰ εἰσγάγουν ἐντὸς τῆς πό-
λεως πολλὰ τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια ὧν εἶχον ἀνάγκην.
Ἐπανελθόντος ὅμως μετὰ τινὰς ἡμέρας τοῦ Περικλέους οἱ
Σάμιοι ἐπολιορκήθησαν στενότερον ἐντὸς τῶν τειχῶν. Καὶ
ἡ πολιορκία αὕτη κατέστη τοσοῦτω μᾶλλον δεινότερα, καθό-
σον ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Περικλῆς ἔλαβε καὶ ἄλλας μεγάλας ἐπι-
κουρίας, πρὸς τούτοις δὲ εἶχε θέσει εἰς ἐνέργειαν νέας πολιορ-
κητικὰς μηχανὰς ἐφευρεθείσας τότε ὑπὸ διασήμεου τινος μη-
χανικοῦ, καλουμένου Ἀρτέμωνος Περιφορήτου. Ἐν τούτοις
οἱ Σάμιοι ἔδειξαν μεγίστην ἐπιμονὴν καὶ ἀνδρείαν, διήρκεσε
δὲ ἡ πολιορκία αὕτη ἐπὶ ἐννέα μῆνας. Κατὰ τὸν ἕννατον δὲ

μως μῆνα προδοθέντες καὶ ὑπὸ τινος Μιλησίου ὀνομαζομένου Κιλικίωντος ἡναγκάσθησαν νὰ ὑποκύβουν καὶ διὰ συνθήκης ὑπεχρεώθησαν νὰ κρημνίσωσι τὰ τείχη, νὰ δώσωσιν ὁμήρους, νὰ παρὰδώσωσιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰ πλοῖα αὐτῶν καὶ νὰ πληρώσωσι τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου ὑπολογισθέντα ὑπὸ τοῦ Περικλέους εἰς διακόσια τάλαντα.

Ὁ ἐμφύλιος οὗτος πόλεμος τοὺς μὲν Ἀθηναίους σημαντικῶς ἐξημίωσε, τοὺς δὲ Σαμίους κατέστρεψε. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς Ἀθήνας ὁ Περικλῆς ἐτέλεσε, καθὼς συνειθίζετο τότε ἐν Ἀθήναις, μεγαλοπρεπῆ κηδεῖαν τῶν κατὰ τὸν πόλεμον πεσόντων, καθ' ἣν ὁ ἴδιος ἐξεφώνησε λόγον, δι' οὗ ἐξύμνησεν αὐτοὺς ὡς ἰσοθέους, μεγαλοφρονῶν δὲ καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῇ ἐπιτυχεῖ ἐκβάσει τῆς ἐκστρατείας, ἔκρινεν ἑαυτὸν ὑπέρτερον τοῦ Ἀγαμέμνονος, διότι ἐκεῖνος μὲν πολεμῶν τὴν Τροίαν κατέτρεψεν αὐτόθι δέκα ὀλόκληρα ἔτη, αὐτὸς δὲ ἡδυνήθη νὰ καθυποτάξῃ τὴν Σάμον εἰς διχστημὰ ἐννέα μόνον μηνῶν. Ὁ ἐπιτάφιος οὗτος τοῦ Περικλέους ἐνεθουσίασε τοὺς Ἀθηναίους, διὸ καὶ οἱ συγγενεῖς τῶν πεσόντων καταβάντα ἀπὸ τοῦ βήματος περιέβαλον μὲ στεφάνους καὶ ὁ λαὸς ἐνθουσιωδῶς αὐτὸν ἐπύουμήθησε καὶ μόνῃ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κοινοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἡ ἀδελφὴ τοῦ μεγάλου Κίμωνος, Ἑλπινίκη, πλησιάσασα τὸν Περικλέα δὲν ἐδίστασε νὰ εἴπῃ εἰς αὐτόν: «Ταῦτα θαυμαστά, Περικλεις, ὅς ἡμῖν πολλοὺς καγαθοὺς ἀπώλεσας πολίτας, οὐ Φοῖνιξιν πολεμῶν, οὐδὲ Μήδοις, ὥσπερ οὐμὸς ἀδελφὸς Κίμων, ἀλλὰ σύμμαχον καὶ συγγενὴ πόλιν καταστρεφόμενος». Διὰ τὴν εὖστοχον δὲ ταύτην καὶ ὀρθὴν παρατήρησιν τῆς Ἑλπινίκης ὁ Περικλῆς ὀργισθεὶς ἐξύβρισεν αὐτήν, εἰπὼν τὸ τοῦ Ἀρχιλόχου. «Οὐκ ἂν μύροισι γραῦς ἐοῦς' ἡλείφεο».

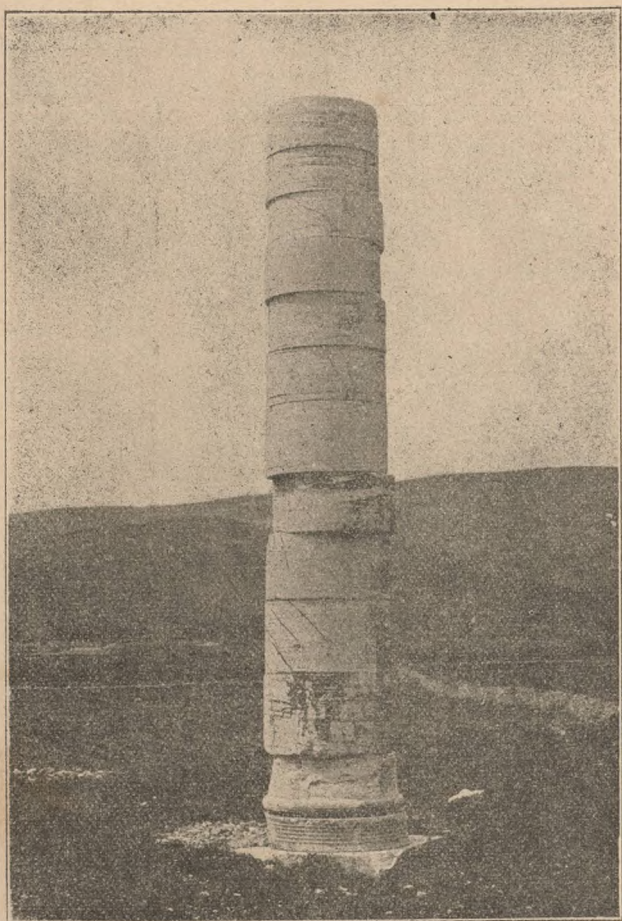
Ἡ ἐκ τοῦ πολέμου τούτου καταστροφὴ τῆς Σάμου συνέβη κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος τῆς ὀγδοηκοστῆς τετάρτης Ὀλυμπιάδος, δηλαδή κατὰ τὸ 430 π. Χ., ὑπῆρξε δὲ ὁ ἐμφύλιος οὗτος πόλεμος ὡς ἡ ἀπαρχὴ τρόπον τινα ἄλλου πολὺ μεγαλυτέρου, τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅστις ἐξερράγη κατόπιν καὶ ὅστις παρεσκεύασε τὴν πτῶσιν καὶ τὴν παρακμὴν ὁλοκλήρου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΥΔΟΟΝ

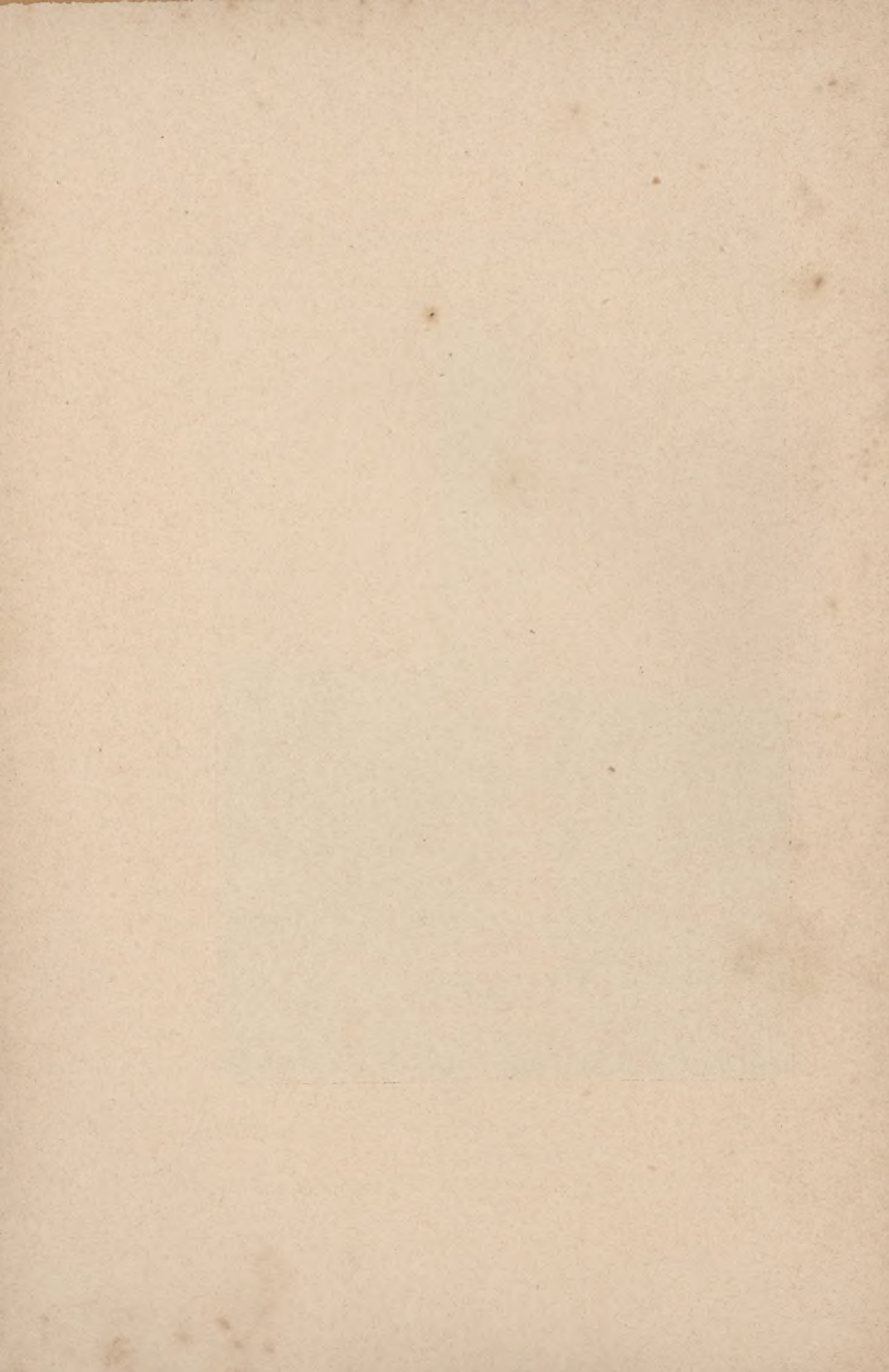
Ἡ Σάμος κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. — Ἀνδρυσικ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐν Σάμῳ. — Ἡ Σάμος καθίσταται κέντρον σπουδαίων τῶν Ἀθηναίων δυνάμεων. — Χορήγησις αὐτονομίας καὶ ἀνδρυσικ τῶν Σαμιακῶν τειχῶν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. — Ἐξασθένησις τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τοῦ ἐμφυλίου σπαρταγμοῦ. — Ἐπέμβασις τῶν Περσῶν. — Συνεργεσίαι σπουδαίων ἀνδρῶν ἐν Σάμῳ. — Ἀλκιβιάδης. — Πολιτικοὶ ἀγῶνες. — Στρατηγός Φρόνιμος. — Διατήρησις τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐν Σάμῳ. — Οἱ Σάμιοι πορὰ τὸ πλεονὸν τῶν Ἀθηναίων. — Πολιορκία καὶ καθεστότης τῆς Σάμου εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους. — Ἀνταλκίδειος ἐρήνη. — Ἐπανάντασις τῆς Σάμου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων.

Ὁ Περικλῆς μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Σάμου ἀνίδρυσεν ἐν αὐτῇ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Ἄλλ' οἱ πρὸς τὸ πολίτευμα τοῦτο ἐχθρικῶς διακείμενοι ὀλιγαρχικοὶ Σάμιοι ἐγκυτέλειψαν τὴν Σάμον μεταβάντες εἰς Ἀναία τῆς Μικρασίας, ὅπου ἦτο τότε τὸ σύνθημα καταφύγιον τῶν ὅπως δῆποτε καταδιωκομένων Σαμίων, καὶ ἐκεῖ ἀνέμενον τὴν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων διὰ τὰ ἐπανακκλήψωσιν εἰς τὴν νῆσον. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξύ ἐξεργάγη καὶ ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, καθ' ὃν οἱ Σάμιοι ἀναγκαστικῶς συνεμάχουν μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ἐνῶ τούναντίον οἱ εἰς Ἀναίαν εὐρισκόμενοι ἐβοήθουν τοὺς Πελοποννησίους. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἡ Σάμος ὑπῆρξε σπουδαίον κέντρον τῶν κατὰ θάλασσαν ἐπιχειρήσεων τῶν Ἀθηναίων, μετέσχον δὲ οἱ Σάμιοι καὶ τῆς ατυχοῦς ἐκστρατείας ἐναντίον τῆς Σικελίας, ἥτις ἐπληρώθη μὲ τὸ αἷμα ἀπείρων θυμάτων. Διακοῦντος ἔτι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου οἱ Ἀθηναῖοι ἀμείβοντες τοὺς Σαμίους πιστοὺς συμμάχους ἀναδειχθέντας, ἐχορήγησαν εἰς αὐτοὺς εὐρυτάτην αὐτονομίαν, ὡχύρωσαν δὲ καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν δι' ἰσχυροτάτων τειχῶν.

Τὰ πράγματα τῆς ὅλης Ἑλλάδος τότε ἐνεκα τοῦ σφοδροῦ καὶ πολυετοῦς ἐμφυλίου σπαρταγμοῦ ταχέως περιήλθον εἰς ἀξιοθρήνητον σημεῖον. Τὰ ἐκ τοῦ ἀπαισίου τούτου σπαρταγ-

ΤΟ ΗΡΑΙΟΝ
(Ὁ σωζόμενος ζών).

μοῦ προκύψαντα δεινὰ ἔφερον τὸ ἔθνος εἰς τελείαν ἀποσύνθεσιν, ἀλλ' ἡ ἀναπτυχθεῖσα ἐκ τῶν πολυχρονίων ρήξεων ὀξύτης τῶν παθῶν συνεσκότιζε τὰς διανοίας καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν σοβαροτέρων ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ὡς ἐκ τούτου δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσωσι ποῖον οἰκτρὸν καὶ ἐλβερινὸν ἀποτέλεσμα θὰ εἶχον οἱ ἐμφύλιοι οὔτοι σπαραγμοί. Ἐπήρχετο μοιραίως ἡ καταστροφή τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἥτις δι' ὅλους τοὺς αἰῶνας καὶ διὰ τὸν κόσμον ἅπαντα θὰ μένη ὡς ἡ πλεόν καταφανὴς ἀποδείξις, ὅτι οἱ ἐσωτερικοὶ ἐχθροὶ τῶν ἐθνῶν εἶνε πολὺ μεγαλύτεροι ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς καὶ ὅτι διὰ τὴν καταστροφήν αὐτῶν, οὐδεὶς ἄλλος κίνδυνος εἶνε μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν κίνδυνον τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ. Ὁ μέγας ἐχθρὸς τῶν Ἑλλήνων ἡλαλᾷ τότε ἐκ χαρᾶς βλέπων αὐτοὺς ἐξαντλοῦντας πάσας τὰς δυνάμεις αὐτῶν εἰς τοὺς ἀναμεταξύ των ἀγῶνας, μετῆρχετο δὲ πᾶν μέσον ὅπως ὑποκινή καὶ ὑποθάλη τοὺς ἀγῶνας τούτους, διότι ἔβλεπε ὅτι μόνον διὰ τῆς διασπάσεως τῶν δυνάμεων τοῦ Ἑλληνισμοῦ θὰ ἐπετυγχάνετο ἡ κατὰ πάντα ἄλλον τρόπον ἀδύνατος ἀποβαίνουσα ἐξασθένησις καὶ ὑποδουλωσις αὐτοῦ. Σπουδαιότατον μέρος πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς Περσικῆς ταύτης πολιτικῆς ἐπαιξε τότε ὁ πονηρὸς Τισσαφέρνης, ὅστις διὰ δολίων μέσων ἐξηπάτα ἀμρότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη, κατορθώσας οὕτω νὰ ἐπέμβῃ ἐνεργῶς εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Σάμος, ὡς κειμένη ἐγγύτατα τῆς Μικρασίας, ἦτο τὸ καταλληλότερον μέρος πρὸς διεξαγωγὴν πάσης συνεννοήσεως, ἐχορησίμευσεν αὕτη πολλάκις τότε ὡς κέντρον σημαντικὸν καὶ ὡς ἐντευκτήριον τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, πολλὰ δὲ σχέδια ἐλήφθησαν ἐν αὐτῇ μεταξύ ἐξεχόντων στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν. Μεταξύ τῶν ἀνδρῶν τῶν δρασάντων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μᾶλλον ὀνομαστός κατέστη ὁ Ἀθηναῖος Ἀλκιβιάδης, συγγενὴς τοῦ Περικλέους, ὅστις ἦτο ἀνὴρ μὲ μεγάλην εὐφυίαν, ἀνδρείαν καὶ ἰκανότητα, (ἀλλ' ἅπασαι αὐταὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς τύχης αἰεὶ εὐλογίαι εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀπέληξαν εἰμὴ εἰς τὸ νὰ διαμορφώσωσιν ἄνδρα ἀνθαδέστατον μὲν τῶν νόμων βιαστήν, ἀσεβέ-

στατον δὲ τῆς πατρίδος προδότην». Διότι οὗτος διὰ τῆς ἀπερισκεψίας του συνετέλεσεν ὥστε νὰ ἀποτύχουν αἱ ἀρξάμεναι διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης, εἰς αὐτὸν δὲ προσέτι καὶ κατα μέγιστον μέρος ὀφείλεται καὶ ἡ εἰς Σικελίαν θλιβερά ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων. Δὲν ἐδίστασεν ἀκόμη ὁ Ἀλκιβιάδης χάριν τῶν φιλοδόξων αὐτοῦ σκοπῶν νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν καὶ μετὰ τοὺς ἐχθροὺς τῶν Ἀθηναίων Πελοποννησίους καὶ μετὰ αὐτὸν ἔτι τὸν Τισσαφέρην. Μέχρι τοιούτων εὐτελῶν καὶ προδοτικῶν μέσων ἐξώθουν δυστυχῶς τοὺς Ἕλληνας τότε ἡ διχόνοια καὶ ἡ φιλαρχία, τὰ δύο ταῦτα σπουδαῖα ἐλαττώματα πρὸς τὰ ὁποῖα ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ἀνέκχεεν καὶ μέχρι τῆς σήμερον ὀφείλει τὰς μεγαλυτέρας τῶν συμφορῶν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐν τῇ ἐξορίᾳ εὐρισκόμενος καὶ γνωρίζων ὅτι δὲν θὰ ἐπιτύγχανε τὴν εἰς Ἀθήνας ἐπάνοδόν του ἄνευ τῆς μετατροπῆς τοῦ πολιτεύματος, κατέφυγε τότε εἰς πολλὰ μέσα. Ἐπειδὴ δὲ ἐγνώριζεν ὅτι καὶ οἱ τριήραρχοι καὶ οἱ ἄλλοι ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου, ὅστις κύριον ὀρμητήριον εἶχε κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα τὴν Σάμον, ἐπόθουν τὴν κατάργησιν τῆς ἀκολάστου δημοκρατίας, ἀπετάθη πρὸς αὐτοὺς, ὑποσχεθεὶς τὴν φιλίαν τοῦ Τισσαφέρους καὶ τὴν ἀπόσπασιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς συμμαχίας τῶν Σπαρτιατῶν, ἤρκει μόνον ὅπως ἐγκριθῇ ἡ εἰς Ἀθήνας κἀνοδος αὐτοῦ, οἱ δὲ μετ' εὐχαριστήσεως ἀπέβλεψαν εἰς τὰς προτάσεις ταύτας. Μόνον ὁ ἐν Σάμῳ ἐπίσης διζυμένων Ἀθηναῖος στρατηγὸς Φρύνιχος μὴ ἀνεχόμενος νὰ βλέπῃ ἐπιτυγχάνοντα τὰ σχέδια τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἐνήργησεν ἄρ' ἑτέρου ὅπως ἐμνηδενίσῃ τὰ σχέδια ταῦτα, ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸ τέλος ἔβλεπε ὅτι ἦτο ἐνδεχομένη ἡ ἐπιτυχία τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ φοβηθεὶς μήπως, ὅταν οὗτος ἐπανέκαμπτειν εἰς Ἀθήνας, ἡ θέσις αὐτοῦ τοῦ Φρυνίχου ἤθελε καταστῇ δυσχερής, ἕνεκα τῆς ἐπιδειχθείσης ἔχθρας πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην, ἔγραψε πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ὅτι, ὁ Ἀλκιβιάδης ἐνεργεῖ, ὅπως καταστήσῃ τὸν Τισσαφέρην φίλον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ τοῦτο μαθὼν ὁ Ἀλκιβιάδης ἔγραψε καὶ οὗτος κατόπιν ἐκ Μαγνησίας πρὸς τοὺς ἐν Σάμῳ Ἀθηναίους ὅτι, ὁ Φρύνιχος ἔχει σχέσεις μετὰ τοὺς Λακεδαιμονίους.

Τοῦτο δὲ καὶ συνέβαινε πράγματι, διότι ὁ Φρύνιχος πλὴν τῶν ἄλλων ἔγραψε πρὸς τὸν ναύαρχον τῶν Λακεδαιμονίων Ἀστύοχον ὑποδεικνύων αὐτῷ τὸ σχέδιον δι' οὗ ἡδύνατο νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν τῶν Σαμίων καὶ αἰχμαλωτίσῃ ὅλον τὸν αὐτόθι στρατὸν τῶν Ἀθηναίων καὶ τὰ πλοῖα. Καὶ ἔπραξε μὲν τοῦτο ὁ Φρύνιχος, ἀλλὰ φοβηθεὶς ἀφ' ἑτέρου μὴ ἐξελεγχθῇ ὡς προδότης, ἂν ὁ Ἀστύοχος ἔκαμνε χρῆσιν τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ, καὶ θέλων νὰ ἔγῃ ἑτοιμὸν τὴν ἀπόδειξιν ὅτι, αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ αὐταὶ δὲν ἦσαν ἄλλο ἢ σχέδια στρατηγικά, προσέειπε συγχρόνως εἰς τοὺς Σαμίους ὅτι, οἱ ἐχθροὶ πρόθεσιν ἔχουν νὰ προσβάλουν τὴν πόλιν καὶ συνέστησεν ὅπως ἀσχοληθῶσιν εἰς τὸν ἀσφαλῆ περιτειγισμόν αὐτῆς. Καὶ οἱ μὲν Σάμιοι ἤρχισαν ἀσχολούμενοι εἰς τοῦτο διὰ κάθε ἐνδεχόμενον, μετ' ὀλίγον ὁμῶς ἔφθασαν εἰς Σάμον νέαι ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὅστις κατήγγειλε τὸν Φρύνιχον ὅτι καταπροδίδει τὸν στρατὸν. Ἡ εἰδησις δὲν ἐγένετο κατ' ἀρχὰς πιστευτή, ἀλλὰ βαθμηδὸν ἤρχιζε νὰ λαμβάνῃ ὑπόστασιν τινα, διὸ καὶ εἰς ἐκ τῶν ὀπλιτῶν ὀνόματι Ἑρμῶν παρχμονεύσας ἡμέραν τινα ἐφόνευσε τὸν Φρύνιχον δι' ἐγχειρίδιου, δίκης δὲ γενομένης καὶ ἔλων τούτων ἀποκαλυφθέντων, ὁ μὲν φονεὺς ἐκρίθη ἄξιος στεφάνου, ὁ δὲ Φρύνιχος καὶ θανὼν κατεδικάσθη ὡς ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας καὶ τὰ μὲν ὑπάρχοντα αὐτοῦ ἐδημεύθησαν, ἡ δὲ οἰκία του κατεστράφη ἐκ θεμελίων, ἀνεγράφη δὲ εἰς χαλκίνην στήλῃν ἡ καταδίκη αὐτοῦ τοῦ Φρυνίχου ὡς καταπροδόσαντος τὸν δῆμον αὐτοῦ ἐν τῇ νήσῳ Σάμῳ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φρυνίχου ἐστάλησαν εἰς Ἀθήνας ἐκ Σάμου τῇ ὑποκινήσει, ὡς ἐλέχθη, τοῦ ἐν Μαγνησίᾳ διατρίβοντος Ἀλκιβιάδου καὶ τῶν συμμεριζομένων τὰ φρονήματα αὐτοῦ ὀλιγαρχικῶν, πρεσβευταί, οἵτινες παρώτρυνον τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων νὰ τροποποιήσῃ τὸ πολίτευμα καὶ προσκαλέσῃ τὸν Ἀλκιβιάδην εἰς Ἀθήνας, φέροντες ὡς λόγους πρὸς τοῦτο, ὅτι σὺν τῇ ἀλλαγῇ τοῦ πολιτεύματος ἤθελον ἀποκτήσῃ τὴν συμμαχίαν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν καὶ ὅτι οὕτω θὰ ἡδύνατο ἐπιτυχέστερον νὰ καταπολεμήσωσι τοὺς Πελοποννησίους. Τῶν πρεσβευτῶν τούτων ἦρχεν ὁ Παίσανδρος, εἰς

τὰς συντάξεις τοῦ ὁποίου ὁ δῆμος Ἀθηναίων κατ' ἀρχὰς μὲν δὲν ἤθελε νὰ συμμορφωθῇ, ἀλλ' εἰς τὸ τέλος ἐπέστη νὰ ψηφίσῃ τὴν πρὸς τὸν Τισσαφέρνην καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην ἀποστολὴν αὐτοῦ τούτου τοῦ Πείσανδρου καὶ ἄλλων δέκα πρεσβευτῶν, προσέβη δὲ συγχρόνως καὶ εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ἐν Σάμῳ νυκάρχων διορίσας νέους τοιούτους, τὸν Διομέδοντα καὶ τὸν Λέοντα.

Ὁ Πείσανδρος ἀπελθὼν μετὰ τῶν ἄλλων πρεσβευτῶν εἰς Μαγνησίαν καὶ συναντήσας αὐτόθι τὸν Ἀλκιβιάδην, ἐπανῆλθε κατόπιν εἰς Σάμον ὅπως προτρέψῃ καὶ τοὺς Σαμίους νὰ καταλύσωσι τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Ἀροῦ δὲ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔμεινε σύμφωνος μὲ τοὺς Σαμίους, ὁ Πείσανδρος μετὰ τῶν πέντε πρεσβευτῶν ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας, οἱ δὲ ἄλλοι πρεσβευταὶ ἀπεστάλησαν εἰς διάφορα μέρη, ὅπως καταργήσουσι πανταχοῦ τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα. Ταῦτα ἐγένοντο πρὸς εἰρηνικὴν ἀνατροπὴν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, τὸ ὅποιον παρὰ πολλοῖς τότε ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ αἰτία τῶν δεινῶν, ἀλλ' ὡς εἶνε γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας, οὐδεμίᾳ μεταπολίτευσις δύναται νὰ γείνη ποτε, χωρὶς νὰ ἐπέλθῃ διατάραξις τις τῆς τάξεως καὶ τῆς εἰρήνης, τοῦτο δὲ καὶ ἀπεδείχθη μετ' ὀλίγον χρόνον ἐν Ἀθήναις. ὅπου τῶν πνευμάτων διηνεκῶς διερεθιζομένων, ἐξεργάγη ἐπὶ τέλους ἐπανάστασις, καθ' ἣν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα διεδέχθη ἡ ὀλιγαρχία τετρακοσίων ἀνδρῶν ἐκ τῶν πρωτίστων τῆς πόλεως. Πρὶν δὲ οἱ ἀποσταλέντες πρεσβευταὶ φθάσωσιν εἰς Σάμον καὶ ἀναγγεῖλωσι καὶ εἰς τοὺς αὐτόθι ὁμορρονοῦντας τὴν κατὰ τὸν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, τριακόσιοι ἄνδρες συνωμόσαντες εἶχον ἐπαναστατήσει καὶ ἐν Σάμῳ καὶ κατάρθρωσαν νὰ καταλάβουν οὗτοι τὴν ἀρχήν, ἀροῦ πρότερον ἐρόνευσαν τὸν στρατηγὸν Χαρμίνον καὶ ἄλλον τινα Ἀθηναῖον δημαγωγὸν ὀνομαζόμενον Ὑπέρβολον. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως στρατηγοί, οἱ ἐν Σάμῳ διαμένοντες, μὴ θέλοντες τὴν ὀλιγαρχίαν, παρεκίνησαν τοὺς κατ' αὐτῆς νὰ μὴ στέρωσιν εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος, ὅθεν ἐπελθούσης σφοδρᾶς ρήξεως μεταξὺ τῶν δύο ἀντιθέτων μερῶν, οἱ δημοκρατικοί, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ

τῶν Ἀθηναίων, κατίσχυσαν καὶ τριάκοντα μὲν ἐκ τῶν καταλαβόντων τὴν ἀρχὴν τριακοσίων ἐφόνευσαν. πάντας δὲ τοὺς ἀρχηγούς καὶ συνεργούς τοῦ κινήματος αὐστηρῶς ἐτιμώρησαν, στηρίζαντες οὕτω τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Τόσῃ δὲ σημασίαν οἱ ἐν Ἀθήναις ἀπέδωκαν εἰς τὸ γεγονός τοῦτο, ὥστε οὗτοι ἀργότερον ἔστησαν στήλην ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, ἐν ᾗ παρίστατο ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν στέφων τὸν λαόν τῆς Σάμου καὶ ψήρισμα ἔγραψαν ὅπως, καθ' ἃν οἰοῦντο οἱ Σάμιοι ἤθελον ἀπορκάσει θάνατον, φυγὴν ἢ δήμευσιν, ἢ ποινὴ αὐτῇ νὰ θεωρῇται ὡς παρ' αὐτῶν τῶν Ἀθηναίων ἐπιβαλλομένη.

Τὰ ἀνωτέρω συνέβησαν ἐν Σάμῳ πρὶν γένην γνωστὸν αὐτόθι ὅτι ἐν Ἀθήναις εἶχε καταλυθῇ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, διὰ τοῦτο οἱ Σάμιοι καὶ οἱ στρατηγοὶ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν ταχέως ἀπεσταλμένον εἰς Ἀθήνας, τὸν Χαιρέαν τοῦ Ἀρχεστράτου, ἵνα ἀναγγεῖλῃ τὰ ἐν Σάμῳ γένομενα. Πρὶν ὅμως τὸ πλοῖον τὸ φέρον τὸν ἀπεσταλμένον τοῦτον φθάσῃ εἰς Πειραιᾶ, εἶχεν ἐκραγῇ ἡ ἐπανστάσις ἐν Ἀθήναις καὶ οἱ ὀλιγαρχικοὶ εἶχον ἀναλαβεῖ τὴν ἀρχὴν, μόλις δὲ τὸ πλοῖον πρὸ φέρον τὸν Χαιρέαν ἐφθασεν εἰς Πειραιᾶ, οἱ ἐπικρατήσαντες ὀλιγαρχικοὶ, ἄλλους μὲν ἐκ τῶν ναυτῶν συλλαβόντες ἐφυλάκισαν, ἄλλους δὲ ἀπέστειλαν εἰς Εὐβοίαν, ὁ δὲ Χαιρέας κατώρθησε νὰ ἀποδράσῃ, διαπεραιωθεὶς εἰς Σάμον καὶ ἀρηγῇ θείας τὰ συμβέχοντα, ἀπερ' γνωσθέντα προεκάλεσαν μεγίστην ἀνησυχίαν.

Ἐν τούτοις οἱ ἐν Σάμῳ στρατηγοὶ Ἀθηναῖοι πᾶσαν προσπάθειαν κατέβαλον ὅπως παρῴσωσι τὴν δημοκρατίαν ἐρκίσσαντες πάντας τοὺς στρατιώτας καὶ αὐτοὺς ἐτι τῆς ὀλιγαρχικῆς μερίδος, ἵνα ὁμονοοῦντες ἐξακολουθήσωσι μὲν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Πελοποννησίων, τηρήσωσι δὲ τὴν δημοκρατίαν καὶ θεωροῦσιν ἐχθροὺς τοὺς ἐν Ἀθήναις τετρακοσίους ὀλιγαρχικούς. Τοιοῦτοτρόπως ἐγένετο κατορθωτὴ ἡ διατήρησις τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐν Σάμῳ, καίτοι τὸ πολίτευμα τοῦτο εἶχε καταργηθῇ ἐν Ἀθήναις, ἡ δὲ Σάμος διὰ τοῦτο ἐγένετο τότε σπουδαιότερον ἔτι ὀρμητήριον τῶν Ἀθηναϊκῶν δυνάμεων, καθόσον τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ τῶν Ἀθηναίων εἶχε τότε φρονήματα δημοκρατικά.

Μετὰ πάροδον ὀλίγου χρόνου ἦλθεν εἰς Σάμον ἐκ Μαγνησίας καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅστις μόλις ἀφίχθεις συνεκάλεσεν ἐκκλησίαν, πρὸς τὴν ὁποίαν ὠμίλησεν εὐγλωττῶς κατορθώσας νὰ πείσῃ τοὺς πάντας ὅτι πολλὰ ἡδύνατο οὗτος νὰ ἐπιτελέσῃ.

Τοὺς λόγους τοῦ Ἀλκιβιάδου οἱ ἐν Σάμῳ ἀκούσαντες μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀμέσως ἀνεκήρυξαν αὐτὸν στρατηγόν, ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης μετὰ τέχνης πολιτεύμενος, ἀπέφυγε πᾶσαν πολιτικὴν ἀνατροπὴν, καθόσον ἤθελε ταχέως νὰ συγκεντρώσῃ περὶ ἑαυτὸν ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρας δυνάμεις καὶ τοὺς ἐν τῷ μεταξὺ ἔλθοντας πρεσβευτὰς ὅπως ἐξαγγείλωσι τὰ ἐν Ἀθήναις γινόμενα καὶ συστήσωσι τὴν μεταλλαγὴν τοῦ πολιτεύματος. φρονίμως ἀπέπεμψε, καὶ τοῦτο ἵνα μὴ παράσχη ὑπόνοιαν τινὰ ὅτι οὗτος ἀπέβλεπεν εἰς κομματικούς σκοπούς. Μετὰ τοῦ Τισσαφέρνηος δὲ πάντοτε συνεννοούμενος κατῴρθησε νὰ συσφίξῃ ἔτι μᾶλλον τὴν μετ' αὐτῶν φιλίαν τοῦ σατράπου καὶ ἐνῷ ἀφ' ἐνὸς διὰ τῶν ἐν Ἀθήναις φίλων του παρεσκεύαζε τὰ πνεύματα ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου, διὰ τῶν δραστηρίων ἐνεργειῶν του ἐπέτυχε νὰ συγκροτήσῃ ἀξιόλογον στρατιωτικὴν δύναμιν ἐν Σάμῳ, μεθ' ἧς ἐκπλεύσας καὶ συναντήσας παρὰ τὴν Προκόννησον τοὺς Πελοποννησίους συνῆψε μετ' αὐτῶν ναυμαχίαν, ἥτις διὰ τοὺς Πελοποννησίους, ἀπέβη ὀλεθριωτάτη, διότι ἅπας μὲν ὁ στόλος αὐτῶν ἐληλατήθη καὶ κατεστράφη, ἐφρονέθη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ναύαρχος Μίνδαρος.

Αἱ ἐπιτυχίαι αὗται τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐξύψωσαν αὐτὸν ἐν τῇ συνειδήσει ὅλων τῶν Ἀθηναίων, οὗτος δὲ ἐπιστρέψας μετὰ τὴν ναυμαχίαν εἰς Σάμον διένειμε ὅλα τὰ ἐκ τοῦ πολέμου λάφυρα, μεγάλως κολακεύσας διὰ τοῦτο τὸν λαόν, ἀναχωρήσας δὲ κατόπιν ἐκ Σάμου μετέβη εἰς Ἀλικαρνασσόν, ὅπου εἰσέπραξε πολλὰ χρήματα. Ἐξεπόρθησε κατόπιν τὴν Μεροπίδα καὶ μετὰ τοῦτο κατέπλευσεν εἰς Πάρον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Γύθειον, ἐπὶ τέλους δὲ ἀφίκετο εἰς Πειραιᾶ καὶ ἀνελθὼν εἰς Ἀθήνας ἐγένετο δεκτὸς μετ' εὐφημιῶν καὶ ἐνθουσιασμοῦ ὥς ἥρως καὶ σωτὴρ τῆς πατρίδος. Μικρὸν δὲ χρόνον διατρίψας ἐν Ἀθήναις ἐπλευσε πρὸς τὴν Ἄνδρον, ἥτις τότε εἶχεν ἀποστατήσει τῶν Ἀθηναίων, ἵνα καθυποτάξῃ αὐτήν, ἀροῦ δὲ

ἔπέτυχε καὶ τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἐπανῆλθεν εἰς Σάμον, ἐκ τῆς ὁποίας ὀρμώμενος ἐπολέμει τοὺς Λακεδαιμονίους.

Τοῦ Μινδάρου φονευθέντος, ἐγένετο ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων ὁ Λυσάνδρος, τότε δὲ καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης ἀναχωρήσας ἐκ Σάμου ἄρῃσεν αὐτόθι ἐπίτροπον τὸν Ἀντιόχον, ὅστις παρὰ τὴν διαταγὴν, ἣν εἶχε παρὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου νὰ μὴ προβῇ εἰς οὐδεμίαν πολεμικὴν ἐνέργειαν, ἐξελθὼν πρὸς καταδίωξιν τοῦ Λυσάνδρου καὶ συμπλακείας μετ' αὐτοῦ ὑπέστη ἥτταν δεινὴν. Ὁ Ἀλκιβιάδης μαθὼν τοῦτο ἔσπευσεν εἰς Σάμον, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἀγγελθείσης τῆς ἥττης τοῦ Ἀντιόχου εἰς Ἀθήνας, εὗρον εὐκαίρην οἱ ἐχθροί, τοῦ Ἀλκιβιάδου νὰ ἐξολοθρεύσωσιν αὐτόν, ὅπερ καὶ ἐπέτυχον ἀφαιρείσης ἀπ' αὐτοῦ τῆς στρατηγίας καὶ ἀντ' αὐτοῦ διορισθέντων δέκα ἀρχηγῶν, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς ἥτο καὶ ὁ Κόνων, ὅστις μετὰ τῶν δύο συστρατῆγων αὐτοῦ Λέοντος καὶ Ἐρασινίδου ναυμαχήσας ἐν Μυτιλήνῃ κατὰ τοῦ Καλλικρατίδα διαδόχου τοῦ Λυσάνδρου, κατενίκηθη, μόλις κατορθώσας καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ διελύγῃ τὴν αἰχμαλωσίαν. Ἡ νέα αὕτη καταστροφή κατέπληξε τοὺς ἐν Ἀθήναις, οἵτινες κατάρτισαντες νέαν ἰσχυρὰν μοῖραν στόλου ἀπέστειλαν εἰς Σάμον, ἔνθα προσετέθησαν καὶ δέκα Σαμιαὶ καὶ τριήρεις ὑπὸ τὸν Σάμιον στρατηγὸν Ἰππέα καὶ ἄλλαι τριάκοντα τῶν διαφορῶν συμμάχων. Ὁ στόλος οὗτος συμπλακείας παρὰ τὰς Ἀργινούσας μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν κατεναυμάχησεν αὐτοῦ ὑποστάντος τρομερὰν πανωλεθρίαν καὶ αὐτοῦ τοῦ Καλλικρατίδα φονευθέντος. Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἐπανῆλθον εἰς Σάμον, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἀνασυντάξαντες τὰς ναυτικὰς αὐτῶν δυνάμεις καὶ διορίσαντες ναύαρχον τὸν Λυσάνδρον, ἐζήτουν ὅπως, διὰ νέας τινας νίκης ἀνακτήσωσι τὸ ἀπολεσθὲν γόητρον. Πράγματι δὲ ναυμαχίας γενομένης παρὰ τοὺς Αἰγὸς Ποταμούς, οἱ Ἀθηναῖοι ὑπέστησαν ἥτταν καταστρεπτικωτάτην, κατὰ τὴν ναυμαχίαν δὲ ταύτην διέπρεψε καὶ ὁ Σάμιος Κλεομήδης συμπολεμήσας ἀνδρείως μετὰ τῶν Ἀθηναίων.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην τῶν Ἀθηναίων ἀπέστησαν ἀπ' αὐτῶν πάντες οἱ σύμμαχοι πλὴν τῶν Σαμίων, οἵτινες

σφάξαντες τοὺς ἐν τῇ πόλει ἀποπειραθέντας νὰ προκαλέσωσιν ἐπαναστάσεις, ἐξακολούθησαν διοικούμενοι δημοκρατικῶς. Ὅταν δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἱδρυσαν ἐν Ἀθήναις τὴν περιβόητον ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀρχὴν τῶν τριάκοντα τυράννων, ὁ ναύαρχος αὐτῶν Λύσανδρος ἐκπλεύσας μεθ' ἅπαντος τοῦ στόλου αὐτοῦ ἐγκαθίδρυσεν ἄνευ ἀντιστάσεως εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τὸ �λιγαρχικὸν πολίτευμα, ἦλθε δὲ καὶ εἰς Σάμον πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Ἀλλ' οἱ Σάμιοι ἠρνήθησαν νὰ δεχθῶσι τοῦτο, διὰ τοῦτο ὁ Λύσανδρος ἀποκλείσας τὴν νῆσον ἐπολιορκήσας τοὺς Σαμίους, οἵτινες μετὰ τινα χρόνον ἠναγκάσθησαν νὰ συνάψωσι συνθήκην μετὰ τοῦ Λυσανδρου καθ' ἣν ἕκαστος τῶν δημοκρατικῶν Σαμίων ὑπερρεούτο νὰ ἀπέλθῃ τῆς νήσου παραλαμβάνων μεθ' ἑαυτοῦ ἐν μόνον ἔνδυμα. Μετὰ τὴν ἐξώσιν ταύτην ὁ Λύσανδρος ἐκάλεσεν εἰς Σάμον ὅλους τοὺς Σαμίους ὀλιγαρχικούς, οἵτινες ὡς φυγάδες ἔμενον ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαγῇ καὶ παρέδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν πόλιν, ἱδρύσας ἀρχὴν ἐκ δέκα Ἀρχόντων ὑπὸ τὸν Λακεδαιμόνιον Θώρακκα, ὅστις ἔλαβε τίτλον ἄρμοστοῦ. Ἐν Σάμῳ δὲ ὁ Λύσανδρος μένων, συνέστησε, κατὰ τὸν Πλούταρχον, μουσικοὺς ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ἐξ Ἡρακλείας Νικήρατος ἐνίκησε τὸν νεαρόν τότε Ἀντίμαχον.

Τοιοῦτοτρόπως ὑπετάγη καὶ ἡ Σάμος εἰς τοὺς Λακεδαιμόνιους πρὸς μεγίστην μὲν λύπην τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες τόσον ἡσθάνθησαν τὴν ἀπώλειαν αὐτῆς, ὥστε ἔπεμψαν πρεσβευτὰς εἰς τὸν Λύσανδρον, ἵνα παραιτήσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν πίστην ἐκείνην σύμμαχον, οὗς ὁμως ὁ ἀγέρωχος νικητὴς ἀπέπεμψε σαρκαστικῶς, πρὸς χαρὰν δὲ τῶν ὀλιγαρχικῶν Σαμίων, οἵτινες ἐπανελθόντες εἰς Σάμον ἐξύμνησαν τὸν Λύσανδρον δι' ὕμνων καὶ παιάνων, μετωνόμασαν δὲ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἡραίων Λυσάνδρεια, καὶ ἀνέθηκαν ἀγάλματα αὐτοῦ μετ' ἐπιγραμμάτων ἐν Ὀλυμπίᾳ.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξουσία τῶν Λακεδαιμονίων ἐν Σάμῳ δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ. Ἐν τῇ θλιβερᾷ καταστάσει εἰς τὴν ὁποίαν διετέλει τότε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀλληλοσυγκρουόμενον καθ' ἑκάστην καὶ ἀλληλοσπαρσόμενον, οὐδεμία οὐδαμοῦ

ἀρχὴ ἡδύνατο νὰ θεωρῇται μόνιμος καὶ διαρκής. Ἐπεκράτει ἄκρα ἀνωμαλία τῶν πάντων καὶ πανταχοῦ. Οἱ μακροὶ ἐμφύλιοι ἀγῶνες ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς ἐξήντησαν πᾶσαν ἐθνικὴν δυνάμιν, ἐμόλυναν ἀφ' ἑτέρου καὶ διέστρεψαν τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε αὕτη ἔπαυσε πλέον νὰ ἐμπνέται ὑπὸ τῶν γενναίων καὶ μεγάλων αἰσθημάτων δι' ὧν ἐγαλουχοῦντο αἱ προγενέστεραι γενεαί. Εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ὀρίζοντα δὲν ἐκυρίαρχει πλέον τὸ μεγαλουργὸν ἐκεῖνο πνεῦμα τὸ ὁποῖον παρέφερεν ἄλλοτε τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν καὶ τὸ ὁποῖον ἐγέννησε τοὺς Μαραθωνομάχους καὶ Σαλαμινομάχους, τοὺς ἀθανάτους ἐκείνους ἥρωας. τοὺς ὁποῖους γεραίρει καὶ θαυμάζει ἑσσεὶ ἡ παγκόσμιος ἱστορία. Ἡ ἐκ τοῦ ἐμφυλίου δὲ σπαραγμοῦ δημιουργηθεῖσα εἰς τὸ ἔθνος τοιαύτη κατάστασις, οἰκτρὰ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, ἐξήντησε βαθμηδὸν πάσας τὰς δυνάμεις αὐτοῦ καὶ ἐπέφερεν. οὐχὶ μετὰ πολὺν χρόνον ἔκτοτε, τὴν ταπείνωσιν καὶ τὴν παρακμὴν καὶ τὴν υποδούλωσιν αὐτοῦ ὑπὸ ξένον ζυγόν.

Ὁ Ἀθηναῖος ἀρχηγὸς Κόνων μετὰ τὴν ἥτταν, ἣν ὑπέστη εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς, προσέφυγεν εἰς Κύπρον, ὅπου διὰ τοῦ βασιλέως αὐτῆς Εὐαγόρα κατῴρθησε νὰ λάβῃ τὴν βοήθειαν τῶν Περσῶν, οὕτω δὲ ἐπέτυχε νὰ ἄρῃ νέαν νίκην κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων παρὰ τὴν Κνίδον, τότε δὲ καὶ ἡ Σάμος ἀπέσεισε τὸν ζυγὸν τῶν Λακεδαιμονίων, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ πολὺν χρόνον καὶ πάλιν τρεῖς Σπαρτιάται στρατηγοί, ὁ Εὐδόκιμος, ὁ Διοφίλας καὶ ὁ Φιλόδικος ἔλθόντες εἰς Σάμον κατέλυσαν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ ἀνίδρυσαν τὸ ἀριστοκρατικόν, ἕτερος δὲ στρατηγὸς Σπαρτιάτης, ὁ Τελευτίας, ἔλθων εἰς Σάμον ἔλαβε διὰ τῆς βίας ὅλα τὰ πλοῖα αὐτῆς, ὅπως καταπολεμήσῃ τοὺς Ἀθηναίους, οὕτω δὲ καὶ ἡ Σάμος ἀπεγυμνωθῇ τελείως πασῶν τῶν πολεμικῶν αὐτῆς δυνάμεων.

Ταῦτα συνέβησαν περὶ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅστις, ὡς εἵπομεν, κατέστρεψε πάσας τὰς δυνάμεις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν κατάστασιν, ἐν ἣ διετέλει ἡναγκάσθη νὰ ὑποκύβῃ εἰς τὰ ἀποφασισθέντα κατὰ τὴν

ἐν ἔτει 338 π. Χ. κλεισθεῖσαν αἰσχρὰν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην, καθ' ἣν αἱ κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν πόλεις μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ Σάμος περιῆλθον ἐκ νέου εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Περσῶν, ἀπαρτίσασαν ἰδίαν στρατίαν. ὑπόχρεων οὖσαν νὰ καταβάλλῃ εἰς τὸν μέγαν βασιλέα τῶν Περσῶν φόρον τετρακοσίων ταλάντων.

Ἀλλὰ καὶ ἡ νέα κατάστασις εἰς τὴν ὑπήχθη ἡ Σάμος δὲν διήρκεσε ἐπὶ πολὺ, διότι μετὰ τινα ἔτη ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Τιμόθεος ὁ Κόνωνος ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἱκανὸν ἀριθμὸν μισθωτῶν ὀπλιτῶν ἦλθεν εἰς Σάμον καὶ κατωρθωσε νὰ κυριεύσῃ αὐτήν, οὕτω δὲ ἡ νῆσος ἐπανῆλθεν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων, τοῦ Τιμοθέου δὲ τούτου εἶχε στηθῇ ἀνδριὰς ἐν τῷ Ἡραίῳ πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀλώσεως τῆς νήσου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

Μακεδονικὴ ἐποχὴ. — Φίλιππος ὁ Μακεδὼν ἀρχηγὸς ὄλων τῶν Ἑλληνῶν. — Ἡ Σάμος ὑπὸ τοὺς Μακεδόνας. — Ἐποκαθίσταται καὶ πάλιν ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους. — Σχέσις τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τῆς Σάμου. — Ἡ μεταξὺ Πριηνέων καὶ Σαμίων διαφύρα. — Χρόνοι ἀδοξίας καὶ παρακμῆς.

Ἐμνε λοιπὸν ἡ Σάμος ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀθηναίων ποικίλα δεινὰ ὑφίσταμένη, μεθ' ὅλων τῶν ἄλλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὁποῖα εἶχον ἐξασθενήσει καὶ μαράνει οἱ μακροὶ ἐμφύλιοι ἀγῶνες, ὅτε ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ἀνεφάνη νέα ἀκμὴ καὶ νέα δύναμις πρὸ τῆς ὑποίας ἡ Ἑλλὰς δὲν ἠδυνήθη νὰ πράξῃ ἄλλως, παρὰ νὰ ὑποκύβῃ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος φιλοδοξήσας νὰ καταστῇ ἀρχὸν ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἐπέτυχε τοῦτο ταχέως, διότι αὐ' ἐνὸς ἡ Μακεδονία χώρα μεγάλη καὶ πλουσία ἐνέκλειε τότε εἰς τὰ στήθη της παρθένον δύναμιν ὀργῶσαν πρὸς τὴν δόξαν, ἡ δὲ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι καὶ ὅλαι αἱ ἄλλαι Ἑλληνικαὶ χῶραι ἀπὸ πολλοῦ ἐξασθενήσασαι δὲν ἠδύναντο νὰ προτάξωσι σοβρὰ ἐμπόδια εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σκοπῶν τοῦ μεγαλειπρόβου βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Ἡ Σπάρτη συντετριμμένη ἐκ τῶν

πολέμων αὐτῆς κατὰ τῶν Θηβαίων καὶ ἀποβαλοῦσα τοὺς πλείστους καὶ ἀρίστους τῶν ἰδίων πολιτῶν, οὐδὲν ἠδύνατο πλέον νὰ πράξῃ εἴτε πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐσωτερικῆς ἡγεμονίας, εἴτε πρὸς ἀπόκρουσιν ἐξωτερικοῦ πολεμίου, εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας ὁ μέγας ρήτωρ Δημοσθένης εἰς μάτην ἐξήντλει πᾶσαν τὴν χειμαρῶδη εὐγλωττίαν του, ὅπως διεγείρῃ τὸ πολέμικόν μένος τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ. Ἡ Μακεδονικὴ δύναμις ἐξετείνετο ἀκάθεκτος, ἕως οὔτου ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ συγκροτηθεῖσα κατὰ τὸ ἔτος 338 π. Χ. ἀπελπιστικὴ μάχη ἀνέδειξε κυρίαρχον πάσης τῆς Ἑλλάδος τὸν μεγαλόνοα Φίλιππον, τὴν τύχην δὲ αὐτὴν ἠκολούθησεν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου καὶ ἡ Σάμος γενομένη ὡσαύτως κτῆσις Μακεδονικῇ. Ἀλλ' οἱ Σάμιοι μετ' ὀλίγον χρόνον δὲν ἐδίστασαν νὰ ἐπαναστατήσωσι καὶ κατὰ τῶν Μακεδόνων, οὓς ἐξεδίωξαν ἐκ τῆς νήσου, ἔμεινε δὲ καὶ πάλιν ἡ νῆσος ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους ὑποτελεῖς ὄντας πρὸς τὸν Φίλιππον. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ ἔτι μεγαλεπήβολος καὶ μεγαλόδοξος αὐτοῦ υἱὸς Ἀλέξανδρος, γενόμενος κύριος ὅλης τῆς Ἀσίας, παρήτησε τὴν Σάμον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ καὶ τότε ἡ πολυπαθὴς νῆσος δὲν ἔπαυσεν ὑφισταμένη τὰ δεινὰ ἀλλεπαλλήλων, στρατιωτικῶν ἐπιδρομῶν. Ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἐπίσης ἔμεινε ἡ Σάμος καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, πόση δὲ ἦτο τότε ἡ ἀναπτυχθεῖσα σχέσις μεταξὺ τῆς Σάμου καὶ τοῦ περικλεοῦς Ἀστεος μαρτυροῦσι καὶ τὰ γεγονότα, ὅτι ὁ μὲν Δημοσθένης ὁ ρήτωρ εἶχε λάβει Σαμίαν γυναῖκα, ὁ δὲ ἀντίπαλος αὐτοῦ Λίσιγνης φεύγων τὰς Ἀθήνας ἐγκατεστάθη εἰς Σάμον, ὅπου καὶ ἀπέθανε κατὰ τὸ 314 π. Χ.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου περιῆλθον μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ εἰς αἰματηρὸν πρὸς ἀλλήλους ἀγῶνα, δὲν εἶνε ὅμως γνωστὸν ἂν καὶ κατὰ πόσον ἡ Σάμος ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον, γνωστὸν δὲ μόνον εἶνε ὅτι, κατὰ τὴν γενομένην ναυμαχίαν ἐν Σαλαμῖνι τῆς Κύπρου, Σάμιός τις στρατηγὸς Θεμισῶν ὀνόματι διηύθυνε τὰ ἐλαφρὰ πλοῖα τοῦ Δημητρίου κατὰ τοῦ Πτολεμαίου. Μνημονεύεται ἐπίσης ὡς τύραν-

νος τῆς Σάμου κατὰ τοὺς χρόνους τούτους Δουῖρις ὁ ἱστοριογράφος.

Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοιούτων καὶ τοσούτων μεγάλων γεγονότων καὶ μετὰ παρέλευσιν τόσων αἰώνων οἱ Σάμιοι ἐξηκολούθουν νὰ τρέφουν τὴν ἀρχαίαν ἔχθραν πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Πριήνης ἐξ ἀφορμῆς πάντοτε τῶν ἀγρῶν τῆς Βατινήτιδος χώρας. Τοῦτο δὲ γίνεται γνωστὸν ἐξ ἀνευρεθείσης ἐν ταῖς ἐρειπίοις τοῦ ἐν Πριήνῃ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς πλακῆς. ἐφ' ἧς ὑπάρχει χαραγμένον ψήφισμα τοῦ Βασιλέως Λυσιμάχου πρὸς λύσιν τῆς πολυθρυλλήτου ταύτης καὶ διαιωνισθείσης μετὰ τῶν Σαμίων καὶ τῶν Πριηνέων διαφορᾶς. Φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Λυσιμάχου δοθεῖσα λύσις δὲν εὐηρέστησε τοὺς Σαμίους, οἵτινες καὶ πάλιν ἀργότερον ἀνέθεσαν τὴν λύσιν τῆς διαφορᾶς εἰς τὸν Πτολεμαῖον τὸν Φιλοπάτορα, ὅστις εἶχε γείνη κύριος τῆς Σάμου διατηρῶν εἰς τοὺς λιμένας αὐτῆς πολυάριθμον στόλον. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόφασις τοῦ Πτολεμαίου δὲν ὑπῆρξε σύμφωνος πρὸς τὰς ἐπιθυμίας τῶν Σαμίων.

Ποία ἐν λεπτομερεὶ ἀκριβεῖα ἦτο ἡ θέσις τῆς Σάμου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν εἶνε γνωστὸν ἀπὸ τὰς περιστωθείσας εἰδήσεις τῶν συγγραφέων. Ἐξετάζοντες ὅμως τὴν ἐν γένει κατάστασιν τοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ ἡ Σάμος ἀκολουθοῦσα τότε τὴν τύχην τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν μερῶν ἔσθινε βαθμηδόν, καὶ ὅτι παραλυσία καὶ διαφθορὰ εἰσεχώρουν ἐντὸς αὐτῆς ἐν τε τῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ. Εἶχεν ἐκλείψει τὸ πολεμικὸν μένος, τὸ ὁποῖον εἰς προγενεστέραις ἐποχὰς ὠδήγει τοὺς Σαμίους πρὸς ἐνδοξα κατορθώματα καὶ πρὸς τοὺς ἀγῶνας τῆς ἀρετῆς. Ὁ βίος ἔπαυσε τότε νὰ εἶνε ὑπερήφανος, ὅπως ἄλλοτε. Ἐκυριάρχει ἤδη ἡ ἰδιοτέλεια, ἥτις εἶνε πάντοτε πρόξενος τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς ἐξοντώσεως τῶν ἐθνῶν. Ἡ εὐτέλεια δὲ τοῦ φρονήματος, ὅπερ διεῖπε τοὺς Σαμίους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν ταπεινώσεων καὶ τῶν χαμερπῶν κολακειῶν, εἰς ἃς μετὰ μεγίστης εὐκολίας ἐξετίθεντο οὗτοι ἐνώπιον παντὸς νέου αὐτῶν κυριάρχου.

Τοιαύτη ὁμως ἀπελπιστικὴ κατὰστασις ἐβάρυνε τότε γενικῶς ὅλον τὸ ἔθνος. Τὸ ἄστρον τῆς Ἑλληνικῆς δυνάμεως, ὁπερ ἄλλοτε εἶχε καταυγᾶσει ὅλον τὸν κόσμον διὰ τοῦ ἀπλέτου αὐτοῦ φωτός, ἔκλινε τότε πρὸς τὴν δύσιν του. Πυκνὰ νέφη εἶχον κατακαλύψει ὅλα τὰ ὠραῖα μέρη, εἰς τὰ ὅποια ἔλαμψεν ἄλλοτε περιφανῶς τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ ἤδη ἤρχιζεν ἅμαυροῦται τέλεον ὁ ὀρίζων τῆς Ἑλληνικῆς δόξης καὶ ἀκμῆς. Καὶ ἡ Μακεδονικὴ δύναμις προσβληθεῖσα καὶ αὕτη δυστυχῶς, εὐθύς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὑπὸ τῆς ἐπαράτου νόσου τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν εὐρίσκετο ἐν παραλυσίᾳ. Τοιαύτη εἶνε ἡ μοῖρα ὅλων τῶν πραγμάτων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Καὶ ἡ Σάμος λοιπόν, ὡς Ἑλληνικὴ χώρα, ἀκολουθοῦσα τὴν τύχην τοῦ ὅλου ἔθνους, ἐβαδίζε τότε ἀκασχέτως πρὸς τὴν ἀδοξίαν καὶ τὴν παρακμὴν καὶ οὐδεὶς οὐδαμῶθεν ἠδύνατο νὰ μεταβάλῃ τὴν τοιαύτην κατὰστασιν τῆς ὠραίας, καὶ πολυπαθοῦς νήσου, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐκυριάρχησεν ἐπὶ πολὺ θαυμασίως καταλιπὼν ἐπ' αὐτῆς μνημεῖα ἀθάνατα ὑπερόχου καὶ περιφανοῦς μεγαλείου.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

**Τὰ ἀπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας μέχρι
τῆς ἐρημώσεως τῆς Σάμου.**

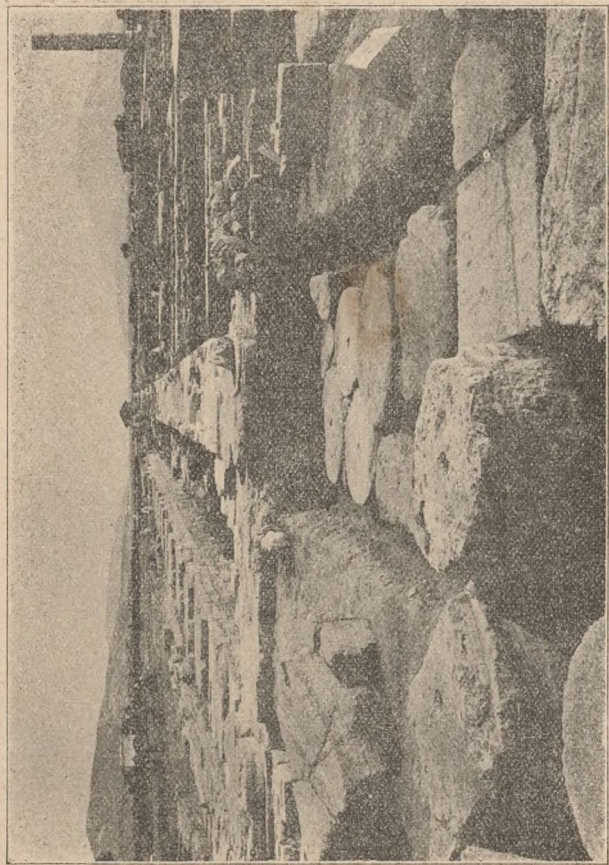
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ .

*Ρωμαϊκὴ κυριαρχία. — Νέοι ἐμφύλιοι πόλεμοι. — Ἡ Σάμος κατὰ τοὺς
μεταξὺ Φιλίππου καὶ τῶν Αἰτωλῶν πολέμους. — Πανσίμαχος καὶ
Πολυξενίδας. — Ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος γίνεται κύριος
τῆς Σάμου. — Συγκρίτως τῶν Ῥωμαίων στόλων ἐν Σάμῳ καὶ κατα-
τρόπως τοῦ Ἀντιόχου. — Οἱ Σάμιοι ὑποτελεῖς τῶν Περσῶν.
— Κατάλυσις τοῦ βασιλείου τῆς Περσίας καὶ κατοχὴ τῆς Σά-
μου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων.*

Τὸ μέγα βασίλειον τῶν Μακεδόνων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ
Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅστις βασιλεύσας ἐπὶ δώδεκα ἔτη καὶ
ὀκτῶ μῆνας, κατώρθησε τόσα πολλὰ μεγάλα καὶ θαυμαστὰ
ἔργα, ὅσα καὶ ὅποια οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν
βασιλευσάντων, διέτελει ἐν σπαραγμῷ. Οἱ ἔνεκα ἐλλείψεως
ἀξίου κληρονόμου τῆς βασιλείας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου
ἀναλαβόντες τὴν ἐξουσίαν ἐν τῷ κράτει ἐπισημότεροι Μακε-
δόνες στρατηγοὶ περιῆλθον εἰς δεινὰς ἐριδας ἀναμεταξὺ των,
καθόσον ἕκαστος ἤθελε νὰ συγκροτήσῃ ὅσον ἦτο δυνατόν με-
γαλύτερον δι' ἑαυτὸν βασίλειον, ἐξ ἄλλου δὲ καὶ αἱ Ἑλλη-
νικαὶ πολιτεῖαι, αἵτινες ἦσαν ἡνωμένοι μὲ τὸ Μακεδονικὸν
basίλειον, συνεθισμένοι ἀνέκαθεν νὰ κυβερνῶνται ἀνεξαρτή-
τως, ἐπέζητουν τότε πᾶσαν εὐκαιρίαν, ὅπως ἀνακτήσωσι τὴν
ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς. Τὸ ἐλευνὸν πνεῦμα τοῦ τοπικισμοῦ καὶ
τῆς διαιρέσεως, τὸ ὅποιον πάντοτε ἐκυριάρχει μετὰ τῶν
Ἑλλήνων καὶ τὸ ὅποιον ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῶν μεγαλύτερων

συμφορῶν διὰ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, δὲν ἄρηνε τοὺς Ἑλληνας νὰ ἐννοήσωσι τί συνέφερε διὰ τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν δόξαν τοῦ ἔθνους, διότι δὲν θὰ συνετρίβοντο εὐκόλως αἱ Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι ἐὰν ἦσαν ἡνωμένοι καὶ ἀπετέλουν ὅλοι ὁμοῦ ἐν ἰσχυρὸν ὁμογενὲς βασιλεῖον. Ἀκόμη δὲν εἶχεν ἀποθάνει ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὅστις ἠγωνίζετο νὰ διαδώσῃ τὴν φήμην τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος εἰς τὰ πέρατα τοῦ κόσμου καὶ οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον ἐπαναστατήσῃ κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ κατετροπώθησαν τότε ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου. Τὸ αὐτὸ δὲ ἔπαθαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἄμα ἀποθανόντος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἠθέλησαν νὰ ἀποβαλῶσι τοὺς Μακεδόνας ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ὅ,τι δὲν ἐπέτυχαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται, ἐπέτυχαν οἱ Αἰτωλοί, οἱ μᾶλλον μάχιμοι ἐκ τῶν τότε Ἑλλήνων, οἵτινες ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπολέμουν μὲ τοὺς Μακεδόνας. ἕως οὗτο ὁ βασιλεὺς Φίλιππος, ἂν καὶ νικήσας τοὺς Αἰτωλοὺς, ἐνόμιζε φρόνιμον νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην πρὸς αὐτοὺς καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν αὐτονομίαν τῶν, διότι νέοι ἐχθροὶ τῶν Ἑλλήνων ἐφάνησαν τότε ἀπὸ δυσμῶν, οἱ Ρωμαῖοι. Κατὰ δὲ τοὺς μετὰ τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν Αἰτωλῶν πολέμους, καὶ ἡ Σάμος φαίνεται ὅτι ὑπέστη οὐκ ὀλίγα δεινὰ, διότι, κατὰ τινὰ εἰδησιν ἱστορικὴν, οἱ Σάμιοι ἀνεφέρθησαν εἰς τοὺς Ρωμαίους ζητήσαντες παρ' ἐκείνων τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν ἀπὸ τῆς τυραννίας τοῦ Φιλίππου, οὗτος δὲ εἰς ἀντεκδίκησιν συναγαγὼν στόλον ἐκυρίευσεν τὴν Σάμον καὶ τὴν Χίον εἰς πολλὰ δεινὰ ἐξαναγκάσας τοὺς κατοίκους τῶν δύο νήσων.

Οἱ Ρωμαῖοι θέλοντες νὰ καταπολεμήσωσι τὸν Φίλιππον καὶ μὴ δυνάμενοι ὑπεκίνησαν κατ' αὐτοῦ τοὺς Αἰτωλοὺς, εἰς τὸν πόλεμον δὲ αὐτὸν οἱ μὲν Σπαρτιᾶται συνεμάχησαν μὲ τοὺς Αἰτωλοὺς, οἱ δὲ Ἀχαιοὶ μὲ τὸν Φίλιππον. Ὁ πόλεμος διήρκεσεν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη ἐξασθενήσας πάντας τοὺς διαμαχομένους. Τότε δὲ καὶ οἱ Ρωμαῖοι, οἵτινες εἶχον καθυποτάξει τὰς ἐν Σικελίᾳ Ἑλληνικὰς ἀποικίας, ἐπολέμησαν καὶ οἱ ἴδιοι ἐναντίον τοῦ Φιλίππου καὶ διὰ τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν Τίτου Φλαμινίου κατώρθωσαν νὰ νικήσωσι κατὰ κράτος τὸν Φίλιπ-

ΤΟ ΗΡΑΙΟΝ
(Μετά τῆς ἀνασκαφῆς).

πον παρὰ τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς ἐν ἔτει 197 π. Χ. Μετὰ τὴν ἤτταν ταύτην τῶν Μακεδόνων καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιστῶσι κατὰ τῆς ὁρμῆς τῶν Ρωμαίων, βαθμῶν δὲ ὑπετάγησαν εἰς αὐτοὺς καὶ οἱ Αἰτωλοὶ καὶ οἱ Ἀχαιοί, ἕως οὗ διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ρωμαϊκῶν στρατευμάτων. τοῦ τελευταίου τούτου Ἑλληνικοῦ προπυργίου, ἅπασα ἡ Ἑλλάς καθυπεβλήθη εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ρωμαίων.

Οἱ Ρωμαῖοι γενόμενοι κύριοι ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν μερῶν εἴτε ἐξ ὀρθῶν πολιτικῶν ὑπολογισμῶν, εἴτε καὶ ἐκ φόβου πρὸς τὸν ἐξ Ἀσίας κατερχόμενον Ἀντίοχον, τὸν μέγαν βασιλέα τῆς Συρίας, ἐκήρυξαν αὐτονόμους πάσας τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας, τότε δὲ μετὰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος συναπήλαυσε καὶ ἡ Σαμος ἐπὶ μικρὸν χρόνον σχετικῆς τινος ἐλευθερίας.

Περὶ τὸ 192 π. Χ. οἱ Αἰτωλοὶ ἦλθον εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀντίοχον, ὅπως οὗτος ἔλθῃ εἰς Ἑλλάδα καὶ ἀπαλλάξῃ αὐτὴν ἀπὸ τοῦ Ρωμαϊκοῦ ζυγοῦ. Ὁ Ἀντίοχος οὗτος ἀφίκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 191 π. Χ., ἀλλ' ὑποστὰς ἤτταν δεινὴν ἐν Θερμοπύλαις ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἑλλάειαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἐφεσον, ὅπου εὕρισκετο καὶ ὁ στόλος αὐτοῦ, τοῦ ὁποίου ναύαρχος ἦτο ὁ Ρόδιος Πολυξενίδας. Τότε δὲ ἕτερος Ρόδιος ὁ Παυσίμαχος ἐναυάρχει εἰς τὸν στόλον τῶν Ρωμαίων μετὰ τῶν ὁποίων συνεμάχουν οἱ Ρόδιοι. Ὁ Πολυξενίδας ἔχων λόγους νὰ ἀπεχθάνηται τὸν Παυσίμαχον καὶ θέλων νὰ τὸν ἐξοντώσῃ, εἰδopoίησεν αὐτὸν ὅτι, μὴ ἐπιθυμῶν νὰ μάχηται ἐναντίον τῆς ἰδίας αὐτοῦ Πατρίδος, ἦτο πρόθυμος νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν Παυσίμαχον ὁλόκληρον τὸν στόλον τοῦ Ἀντιόχου, ἥρκει μόνον νὰ ἐνεργήσῃ οὗτος, ὅπως ὁ Πολυξενίδας ἐπανέλθῃ εἰς Ρόδον, ἐκ τῆς ὁποίας ἦτο φυγὰς. Ὁ Παυσίμαχος ἐδέχθη τὴν πρότασιν καὶ μετ.βῇ εἰς Πάνορμον, πόλιν Ἀσιατικὴν ἀνήκουσαν εἰς τοὺς Σαμίους, ὅπως ἐκεῖ διασκηφθῇ καλύτερον ἐπὶ τῆς προτάσεως τοῦ Πολυξενίδα. Ἐκεῖνος δὲ, ὅπως ἔτι μᾶλλον ἐξαπατήσῃ αὐτὸν, ἔστειλεν εἰς Πάνορμον δι' ἀπεσταλμένου ἑγγράφον τὴν ἀνωτέρω πρότασιν, τοιοῦτο-

πον παρὰ τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς ἐν ἔτει 197 π. Χ. Μετὰ τὴν ἤτταν ταύτην τῶν Μακεδόνων καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιστῶσι κατὰ τῆς ὁρμῆς τῶν Ρωμαίων, βαθμῆδόν δὲ ὑπετάγησαν εἰς αὐτοὺς καὶ οἱ Αἰτωλοὶ καὶ οἱ Ἀχαιοί, ἕως ὅτου διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ρωμαίων στρατευμάτων, τοῦ τελευταίου τούτου Ἑλληνικοῦ προπυργίου, ἅπασα ἡ Ἑλλάς καθυπεβλήθη εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ρωμαίων.

Οἱ Ρωμαῖοι γενόμενοι κύριοι ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν μερῶν εἴτε ἐξ ὀρθῶν πολιτικῶν ὑπολογισμῶν, εἴτε καὶ ἐκ φόβου πρὸς τὸν ἐξ Ἀσίας κατερχόμενον Ἀντίοχον, τὸν μέγαν βασιλέα τῆς Συρίας, ἐκήρυξαν αὐτονόμους πάσας τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας, τότε δὲ μετὰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος συναπῆλause καὶ ἡ Σαμος ἐπὶ μικρὸν χρόνον σχετικῆς τινος ἐλευθερίας.

Περὶ τὸ 192 π. Χ. οἱ Αἰτωλοὶ ἦλθον εἰς συνεννόησιν μετὰ τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀντίοχον, ὅπως οὗτος ἔλθῃ εἰς Ἑλλάδα καὶ ἀπαλλάξῃ αὐτὴν ἀπὸ τοῦ Ρωμαικοῦ ζυγοῦ. Ὁ Ἀντίοχος οὗτος ἀφίκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 191 π. Χ., ἀλλ' ὑποστὰς ἤτταν δεινὴν ἐν Θερμοπύλαις ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἑλλάτειαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἐφεσον, ὅπου εὕρισκετο καὶ ὁ στόλος αὐτοῦ, τοῦ ὁποίου ναύαρχος ἦτο ὁ Ρόδιος Πολυξενίδας. Τότε δὲ ἕτερος Ρόδιος ὁ Παυσίμαχος ἐναυάρχει εἰς τὸν στόλον τῶν Ρωμαίων μετὰ τῶν ὁποίων συνεμάχουν οἱ Ρόδιοι. Ὁ Πολυξενίδας ἔχων λόγους νὰ ἀπεχθάνηται τὸν Παυσίμαχον καὶ θέλων νὰ τὸν ἐξοντώσῃ, εἰδοποίησεν αὐτὸν ὅτι, μὴ ἐπιθυμῶν νὰ μάχηται ἐναντίον τῆς ἰδίας αὐτοῦ Πατρίδος, ἦτο πρόθυμος νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν Παυσίμαχον ὁλόκληρον τὸν στόλον τοῦ Ἀντιόχου, ἤρκει μόνον νὰ ἐνεργήσῃ οὗτος, ὅπως ὁ Πολυξενίδας ἐπανέλθῃ εἰς Ρόδον, ἐκ τῆς ὁποίας ἦτο φυγὰς. Ὁ Παυσίμαχος ἐδέχθη τὴν πρότασιν καὶ μετῴθη εἰς Πάνορμον, πόλιν Ἀσιατικὴν ἀνήκουσαν εἰς τοὺς Σαμίους, ὅπως ἐκεῖ διασκεφθῇ καλύτερον ἐπὶ τῆς προτάσεως τοῦ Πολυξενίδα. Ἐκεῖνος δὲ, ὅπως ἔτι μᾶλλον ἐξαπατήσῃ αὐτὸν, ἔστειλεν εἰς Πάνορμον δι' ἀπεσταλμένου ἐγγράφον τὴν ἀνωτέρω πρότασιν, τοιοῦτο—

τρόπως δὲ ἀπατηθεὶς ὁ Παυσίμαχος διέταξε μέρος μὲν τοῦ στόλου νὰ πλεύσῃ εἰς Ἀλικαρνασσὸν πρὸς προμήθειαν τροφῶν, μέρος δὲ ἀπέστειλεν εἰς Σάμον, αὐτὸς δὲ ἔμεινεν ἐν Πανόρμῳ ἀναμένων τὴν πραγματοποίησιν τῆς προδοτικῆς προτάσεως τοῦ Πολυξενίδα. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ στρατιώτης τις τοῦ Ἀντιόχου ἔλθων εἰς Σάμον ἔνεκεν ἰδίων ὑποθέσεων καὶ θεωρηθεὶς ὡς κατάσκοπος συνελήφθη καὶ ὠδηγήθη εἰς Πάνορμον, ὅπου ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν Παυσίμαχον τὸ στρατήγημα τοῦ Πολυξενίδα, ἀλλ' οὗτος δὲν ἠθέλησε νὰ δώσῃ πίστιν εἰς τοὺς λόγους τοῦ στρατιώτου. Ὁ δὲ Πολυξενίδας παρὰ σκευάσας τὸν στόλον του ἀνεχώρησεν ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐξ Ἐφέσου καὶ φθάσας εἰς Πάνορμον ἐπετεθῇ ἐναντίον τοῦ ὑπὸ τὸν Παυσίμαχον προσωρμισμένου Ροδιακοῦ στόλου, τὸν ὁποῖον καὶ κατέστρεψε, μολὶς πέντε πλοίων ἐξ αὐτοῦ δυνηθέντων νὰ σωθῶσιν εἰς Σάμον. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην τοῦ Πολυξενίδα ὁ Ἀντίοχος ἠδυνήθη νὰ γείνη κύριος τῆς Σάμου, εἰς αὐτὸν δὲ τότε οἱ Σάμιοι ἀνέθηκαν καὶ πάλιν τὴν λύσιν τῆς ἀτελευτήτου διαφορᾶς των μετὰ τῶν Πριηνέων, ἀλλὰ μὴ εὐχαριστήεντες καὶ ἐκ τῆς ἀποφάσεως αὐτοῦ ἐξεκάλεσαν αὐτὴν καὶ αὐθις εἰς τοὺς Ροδίους, τῶν ὁποίων ἡ κρίσις ἐνεχαράχθη εἰς πλάκα εὑρεθείσαν τελευταίως μεταξὺ τῶν ἑρειπίων τοῦ ἐν Πριήνῃ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς.

Μετὰ τὴν ἥτταν τοῦ Παυσιμάχου ἐν Πανόρμῳ οἱ Ῥωμαῖοι συγκεντρώσαντες τὰς ἑαυτῶν καὶ τὰς συμμαχικὰς δυνάμεις, ἤλθον εἰς Σάμον, ὁ δὲ Πολυξενίδας μετὰ τοῦ στόλου του ἐκρύπτετο εἰς τὴν μικρὰν νῆσον Λιθαλίαν ἀποφεύγων τὴν ναυμαχίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἤλθεν εἰς Σάμον ἐκ Ρώμης καὶ νέος στρατηγός, ὁ Ρηγίλλος, ὅστις, ἀναλαβὼν τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν, ἔστειλε μίαν μὲν μοῖραν στόλου ὑπὸ τὸν Λίθιον εἰς Πάτταρα, ἵνα προσλάβῃ καὶ τὴν πόλιν ταύτην μετὰ τὴν συμμαχίαν τῶν Ῥωμαίων, αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ λοιποῦ στόλου ἀπεφάσισε νὰ ἐκπλεύσῃ μέχρις Ἐφέσου. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ καὶ αἱ δύο αὗται μοῖραι ἐπανῆλθον εἰς Σάμον, διότι ὁ μὲν Λίθιος εὗρεν ἐπίμονον ἀντίστασιν εἰς Πάτταρα, ὁ δὲ Ρηγίλλος ἕνεκα τρικυμίας δὲν ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ εἰς Ἐφeson.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἐγίνοντο ταῦτα, ὁ Ἀντίοχος θέλων νὰ φέρῃ περισπασμὸν εἰς τοὺς Ρωμαίους ἐστράφη ἐναντίον τοῦ βασιλείως τῆς Περγᾶμου. Τοῦτο δὲ μαθὼν ὁ ἐν Σάμῳ μετὰ τοῦ στοῦλου ἀ' τοῦ διαμένων βασιλεὺς τῆς Περγᾶμου καὶ σύμμαχος τῶν Ρωμαίων Εὐμένης ἔσπευσε πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ ἰδίου κράτους, εἰς βοήθειαν δὲ τοῦ Εὐμένους ἀπεπλευσαν ἐκ Σάμου καὶ Ρωμαῖοι καὶ Ρόδιοι. Ἀποκρουσθέντος ὁμως τοῦ Ἀντιόχου ὑπὸ τοῦ Ἀχαιοῦ Διοφάνους καὶ ἐκδιωχθέντος ἐκ Περγᾶμου, ἐπανῆλθον καὶ οἱ σύμμαχοι εἰς Σάμον. Ὀλίγον δὲ κατόπιν ἡττηθέντος κατὰ κράτος καὶ τοῦ Πολυξενίδα ἐν Ἐφέσῳ, οἱ σύμμαχοι προσέβαλον τὸν Ἀντίοχον παρὰ τὴν Μαγνησίαν καὶ κατατροπώσαντες αὐτὸν ἠνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσῃ πέραν τοῦ Ταύρου.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην τοῦ Ἀντιόχου οἱ Ρωμαῖοι διένειμον τὰ λείψανα τοῦ κράτους αὐτοῦ εἰς τοὺς συμμαχοὺς αὐτῶν Ροδίους καὶ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Περγᾶμου, εἰς αὐτὸν δὲ μετὰ τῶν ἄλλων περιῆλθε τίτλω προστασίας καὶ ἡ Σάμος. Ὡς ὑποτελεῖς τῶν Περγαμηνῶν οἱ Σάμιοι μετέσχον τῶν πολέμων τοὺς ὁποίους ἐκίνησαν τότε οἱ βασιλεῖς Ἀτταλὸς ὁ Β' καὶ Ἀτταλὸς ὁ Γ'. κατὰ τῶν βασιλείων τῆς Βιθυνίας. Ὁ Ἀτταλὸς Γ' ἀπεθανὼν κατέλιπε διαθήκην διὰ τῆς ὁποίας καθίστα κληρονόμον αὐτοῦ τὸν δῆμον τῶν Ρωμαίων, τῆς εὐκαιρίας δὲ ταύτης δεοζόμενοι οἱ Ρωμαῖοι κατέλυσαν τὸ βασίλειον τῆς Περγᾶμου, ἀλλ' ἐν τῷ μετὰ ἐπαναστατήσας κατ' αὐτῶν ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως Εὐμένους Ἀριστόνικος ἐνίκησε τὸν Ρωμαῖον ἑπατεν Λικίνιον καὶ ἀνηγερεῖν αὐτὸς ὑπὸ τῶν Περγαμηνῶν βασιλεὺς. Μετὰ τὸν νέον τοῦτον βασιλέα τῆς Περγᾶμου συνετάχθησαν πολλαὶ πόλεις, ἡ δὲ Σάμος, Μύνδος καὶ Κολοσῶν ἀρνιθεῖσαι ὅπως ὑποταγῶσιν ἐπολιορκήθησαν ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐκυριεύθησαν μετὰ πεισματικῶδη ἀγῶνα. Ὀλίγον ὁμως κατόπιν ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Περπένας προσελὼν μετὰ πολλῆς δυνάμεως τὸν Ἀριστόνικον παρὰ τὴν Στρατονίκειαν κατετρόπωσε τὸν στρατὸν αὐτοῦ, αὐτὸν δὲ τὸν Ἀριστόνικον συνέλαβεν αἰχμάλωτον καὶ ἐφόνευσε, τοιοῦτοτρόπως δὲ κατελύθη τέλει τὸ βασίλειον τῆς Περγᾶμου καὶ ἡ

Σάμος καθὼς καὶ αἱ ἄλλαι Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Ἀσίας, περιελθοῦσαι εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Ῥωμαίων, κατέστησαν κτήσεις Ῥωμαϊκαὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἐπαρχία Ἀσίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ Σάμος ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους.—Μιθριδάτης καὶ Σέλλας.—Πειρατῶν ἐπιδρομαί.—Ἡ τυραννία τῶν Ῥωμαίων Ὑπάτων.—Διατριβὴ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀντωνίου ἐν Σάμῳ.—Κατατρόπως αὐτοῦ.—Ὁ Ὀκτάβιος Αὔγουστος διαμείνας ἐν Σάμῳ παρέχει χάριτας ταῖς Σαμίαις.—Ἐπαρχία τῶν νήσων.

Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους μετὰ τὴν τελείαν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπεκράτησεν εἰρήνη τις καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολήν. Ἡ ὑποδουλωθεῖσα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων Ἑλλὰς ἐστερήθη μὲν πάσης αὐτονομίας, οὐχ' ἦττον ἐξηκολούθει νὰ εἶνε σεβαστὴ εἰς τοὺς κατακτητὰς αὐτῆς διὰ τῆς ὑπεροχῆς τῆς εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς τέχνας. Διότι, εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι καὶ οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ἀρχίσει πρὸ καιροῦ νὰ ἐκπαιδεύωνται, ποτὲ ὅμως δὲν εἰσπόρεσαν κατὰ τοῦτο νὰ ἐξισωθῶσι μὲ τοὺς Ἕλληνας, ὅθεν καὶ οἱ ἐπιστημότεροι ἐκ τῶν Ῥωμαίων ἐσέβοντο τοὺς Ἕλληνας διὰ τὴν παιδείαν των καὶ ἤρχοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ αὐξήσωσι τὰς γνώσεις των, νὰ ἐκμάθωσι τὴν ὥραίαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ νὰ θαυμάσωσι τὰ λαμπρὰ μνημεῖα τῆς τέχνης, τὰ σωζόμενα ἀκόμη ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους καὶ ἐνδοξοὺς χρόνους τῆς ἐλευθερίας, πολλὰκις δὲ προσεπάθησαν νὰ δείξωσι τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τὴν ὁποίαν ὠνόμαζον δικαίως μητέρα πάσης σοφίας καὶ ἀρετῆς, εὐεργετοῦντες καὶ προστατεύοντες τὰς διαφόρους Ἑλληνικὰς πόλεις. Τοιοῦτον εἶνε τὸ προτέρημα τῆς παιδείας, ὥστε ὁ πεπαιδευμένος ἄνθρωπος ἢ λαός, καὶ ἂν στερηθῇ ὅλα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου, πάλιν εἶνε σεβαστὸς καὶ ἀγαπητός. Τὴν σωτηρίαν του δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὀφείλει εἰς τὴν ἐξαίρετον προκοπὴν αὐτοῦ εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς τέχνας.

Εἶπομεν ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους μετὰ τὴν κατὰ-
κτησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπεκρατησεν εἰρήνη
τις καὶ οἱ κάτοικοι ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν μερῶν καὶ δὴ καὶ
τῆς Σάμου ἡσυχάζοντο ἡσυχῶς εἰς τὰ ἰδιωτικὰ αὐτῶν ἔργα
ἀπολαύοντες σχετικῆς τινος εὐζωίας. Ἀλλὰ δὲν παρῆλθε πο-
λὺς χρόνος καὶ ἰδοὺ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς τελευταίας πρὸ Χριστοῦ
ἐκατονταετηρίδος νέος ἐχθρὸς ἀνεδράνη, ὁ βασιλεὺς τοῦ ἐν Ἀ-
σίᾳ Πόντου Μιθριδάτης, ὅστις ἀροῦ κατώρθησε νὰ ἐκδιώ-
ξῃ τοὺς Ῥωμαίους ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. ἀπεφάσισε νὰ
καταπολεμήσῃ αὐτοὺς καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐπὶ τούτῳ δὲ
ἐζήτησε νὰ προσλάβῃ συμμάχους τοὺς Ἕλληνας, καὶ διὰ νὰ
τοὺς ἐνθαρρύνῃ, ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα διαφόρους στρα-
τοὺς καὶ στρατηγούς. τῶν ὁποίων ὀνομαστότερος εἶνε ὁ Ἀρ-
χέλαος. Αἱ Ἀθῆναι τότε καὶ μετ' αὐτῶν αἱ πλείστοι ἐκ τῶν
Ἑλληνικῶν πόλεων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ Σάμος, ἐφάνη-
σαν πρόθυμοι νὰ ἐπαναστατήσωσι κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλ'
ὅτε μετ' ὀλίγον ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ 87 π. Χ. ὁ περίφημος στρα-
τηγὸς τῶν Ῥωμαίων Σύλλας ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ
καταβάλλῃ τὴν ἐπαναστασιν ταύτην καὶ νὰ ἐξώσῃ τοὺς στρα-
τοὺς τοῦ Μιθριδάτου, οἱ πλείστοι ἐκ τῶν ἐπαναστατησάντων
Ἑλλήνων, καταλησθέντες ἐκ τρόμου ἐπετάχθησαν ἀμέσως,
μόνοι δὲ ἐκ πάντων οἱ Ἀθηναῖοι θελήσαντες νὰ ἐπιμείνωσι
ὑπέστησαν φοβερὸν καταστροφὴν ὑπὸ τοῦ Συλλας. ὅστις ἀροῦ
ἐκυρίευσεν τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰς Ἀθήνας, διήρπασεν καὶ κατέ-
στρεψεν ἀμφοτέρους τὰς πόλεις καὶ ἐξηνδραπόδισε τοὺς κα-
τοίκους, ἐκ τῶν ὁποίων πλείστοι ἐσφάχθησαν καὶ πολλοὶ ἐπω-
λήθησαν ὡς δοῦλοι. Ἡ δὲ Σάμος τότε, ἀροῦ ὁ ἐκ τῶν Ῥω-
μαίων στρατηγῶν Πομπήιος ἐπεισε τοὺς Κνιδίους καὶ τοὺς
Κώους νὰ συνεχεστρατεύσωσι κατὰ τῶν ἐπαναστατησάντων
κατοίκων τῆς, ἡναγκάσθη νὰ ὑποκύβῃ ἐκ νέου ἄνευ πολέμου
εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Ῥωμαίων.

Ὅλιγον μετὰ τὸ τέλος τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου πειρα-
ταὶ ἐκ τῆς Κιλικίας ὁρμώμενοι κατώρθησαν νὰ θαλασσοκρα-
τήσωσιν ἐπὶ τινα χρόνον εἰς ὅλην τὴν Μεσόγειον καὶ συμμο-
ρίαι αὐτῶν ἐλεηλάτουν τότε ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς νήσους καὶ

παραλίαις. Ἐκ τῶν πειρατῶν τούτων οὐχὶ μικρὰς καταστροφὰς ὑπέστη καὶ ἡ Σάμος. Οἱ πειραταὶ οὗτοι κατεβλήθησαν ἐπὶ τέλους ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Πομπηίου, ὅστις ὁμῶς ὑπέχρεωνε τοὺς ἐν Ἀσίᾳ Ἕλληνας νὰ καταβάλλωσι τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα οὗτος ἐδαπάνη πρὸς συντήρησιν τῶν στρατευμάτων του. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες οὗτοι ἐξηντημένοι ἐκ τῶν πολέμων καὶ στερούμενοι χρημάτων ἠναγκάζοντο νὰ δανείζωνται ἐπὶ ὑπερόγκοις τόκοις παρὰ τῶν πλουσίων, εἰς οὓς ἐδιδον ἐνέχυρα οἱ μὲν τὰ θέατρα, οἱ δὲ τὰ Γυμνάσια, ἄλλοι δὲ τοὺς λιμένας καὶ τὰ τείχη τῶν πόλεων.

Ἡ Σάμος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐλείνη διετέλει ἐν ἀξιοθρηνητῷ καταστάσει. καθόσον ἐκτὸς τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀλλεπαλλήλως ὑποστῆ, ὑφίστατο συγχρόνως καὶ ἄπειρα ἄλλα δεινὰ ἐκ τῶν καταπίσεων καὶ καταχρήσεων τῶν Ρωμαίων ὑπάτων, οἵτινες ἐλαφυραγῶγουν αὐτὴν ἀπλήστως. Ἱστορεῖτε ὅτι καὶ ἀγροτικαὶ ἐν Ρώμῃ οἰκίαι τῶν Ρωμαίων τούτων ὑπάτων κατέστησαν τότε ἀποθήκαι τοῦ πλούτου τῆς Σάμου, τῆς Χίου, τῆς Μιλήτου καὶ τῶν ἄλλων Ἰωνικῶν πόλεων. Ἐξ ὧν δὲ τῶν ὑπάτων ὁ μᾶλλον αἰσχροκερδὴς καὶ φιλάρπαγος ὑπῆρξεν ὁ περιβόητος ὑπάτος Γάιος Λικίνιος Οὐῆρρος, ὅστις ἀφοῦ ἐλαφυραγῶγησε τοὺς μεγαλυτέρους ναοὺς τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑπεξήρесе παρ' αὐτῶν ἀμύθητον πλοῦτον καὶ ἀνεκτίμητα κειμήλια τῆς τέχνης, μὴ ἀρκεσθεῖς εἰς ὅλας ταύτας τὰς διαρπαγὰς, ἦλθεν ἐπὶ τέλους καὶ εἰς Σάμον ὡς τοποτηρητὴς ὑπὸ τοῦ Δολαβέλλα, ὁπότε εὗρε τὸν καιρὸν νὰ ληστεύσῃ ὅλην τὴν νῆσον, καθὼς καὶ τὸν ναὸν τῆς Ἥρας, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἤρπασε πολυτιμοτάτα ἀντικείμενα. Τὸν Οὐῆρρον δὲ τοῦτον ἐμιμήθησαν καὶ πάντες οἱ ἄλλοι ὑπαρχοὶ ἀπὸ τοῦ Ὀκταβίου μέχρι τοῦ Γαλιηνοῦ, καὶ ἐκ τούτων ἐξηγεῖται πῶς οἱ ἀπὸ τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου καὶ ἐντεῦθεν Ρωμαῖοι στρατηγοὶ τοσοῦτους ἀπέκτων θησαυροὺς, οὓς εἰς Ρώμην ἐπανακάμπτοντες ἐσπατάλουν εἰς κραιπάλας καὶ τρυφὰς διαφόρους.

Μικρὸν μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τῶν Ἀσιανῶν πειρατῶν ὑπὸ τοῦ Πομπηίου ἐγένετο μετὰξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἄλλου ἐπι-

σῆμου τῆς Ρώμης στρατηγού 'Ιουλίου Καίσαρος ἐμφύλιος πόλεμος, ὅστις ἔλαβε χώραν ἐν Ἑλλάδι, γενόμενος πρόξενος εἰς αὐτὴν πολλῶν δυστυχημάτων. Μάχης γενομένης μεταξὺ τῶν δύο τούτων στρατηγῶν εἰς τὰ Φάρσαλα τῆς Θεσσαλίας, κατετροπώθη ὁ Πομπήιος, ὅλη δὲ ἡ Ἑλλὰς ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Καίσαρος, ὅστις ἐκ τῆς νίκης ταύτης κατώρθησε νὰ μοναρχήσῃ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους μέχρι τοῦ 44 π. Χ. ὅτε ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ Μάρκου 'Ιωνίου Βρούτου, ὁ ὁποῖος ἐν ἔτος πρὶν εἶχε διατρίψει ἐν Σάμῳ. Ὁ Βρούτος μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος ἦλθεν ἐκ νέου εἰς Ἑλλάδα, ὅπου συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Κασσίου καὶ τοῦ Πομπηίου ἐκίνησε πόλεμον κατὰ τῶν ἄλλων Ρωμαίων στρατηγῶν, τοῦ Ἀντωνίου καὶ τοῦ Ὀκταβίου. Εἰς τὸν πόλεμον δὲ τοῦτον οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἦσαν σύμμαχοι τῶν Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβίου, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τῶν ἐτέρων δύο στρατηγῶν Βρούτου καὶ Κασσίου. Μὲ αὐτοὺς δὲ, ὡς φαίνεται, συνεμάχουν καὶ οἱ Σάμιοι, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ πολλῆς προθυμίας. Ὁ Βρούτος καὶ ὁ Κάσιος ἐνίκηθησαν εἰς Φιλίππους τῆς Μακεδονίας, τῷ 42 π. Χ., ὁ δὲ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὀκτάβιος διένειμαν πρὸς ἀλλήλους κατ' ἀρχὰς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος, ὁπότε ἡ Ἑλλὰς ἔπεσεν εἰς τὸ μερίδιον τοῦ Ἀντωνίου.

Ἀργότερον, ὅτε ὁ Ἀντώνιος καταλιπὼν τὴν σύζυγόν αὐτοῦ Ὀκταβίαν προσεκολλήθη εἰς τὴν διαδόχον ἐπὶ κάλλει βασίλισσαν τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτρην καὶ ὑπὸ τοῦ δήμου ἐκκηρυχθεὶς κατεπολεμεῖτο ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τῆς Ρώμης, ἡ Σάμος κατέστη ἐπ' ὀλίγον τὸ σημεῖον τῆς συγκεντρώσεως τῶν στρατῶν καὶ στόλων τοῦ Ἀντωνίου. Τότε συνῆλθον ἐν Σάμῳ ὀκτακόσκιαι νῆες καὶ πολυάριθμοι στρατοί, στρατιαὶ δὲ ἄλλαι ἡθοποιῶν, γελωτοποιῶν, χορευτῶν καὶ μουσικῶν παρηκολούθουν ὡσάύτως πρὸς τέρψιν καὶ διασκέδασιν τοὺς δύο ἐστεμμένους ἐραστάς. οἵτινες κατὰ τὴν ἐν Σάμῳ βραχείαν παραμονὴν των παρεδόθησαν ἀπλήστως εἰς ὅλας τὰς ἀπολαύσεις. Εὐνόητον εἶνε ὅτι ἡ διαμονὴ αὕτη τοῦ ἄρχοντος Ρωμαίου ἐν Σάμῳ θὰ συνετέλεσε τότε ὅχι ὀλίγον πρὸς χειροτέρευσιν

τῶν ἡθῶν καὶ ἐξάπλωσιν τῆς διαφθορᾶς ἐν τῇ Σαμιακῇ κοινωνίᾳ.

Μικρὸν διαμείνας ὁ Ἀντώνιος ἐν Σάμῳ ἐξῆλθεν ἐντεῦθεν μετὰ τῶν στρατιωτικῶν αὐτοῦ δυνάμεων καὶ συνάψας ναυμαχίαν τῷ 31 π. Χ. εἰς τὸ παρὰ τὴν εἰσόδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καίμενον ἀκρωτήριον Ἀκτιον ἐνίκηθη κατὰ κράτος ὑπὸ τοῦ Ὀκταβίου Αὐγούστου, ὅστις μετὰ τὴν ἱστορικὴν ταύτην ναυμαχίαν ἀνηγερέθη μόνος κύριος τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Ὁ Ὀκταβίος Αὐγούστος, ἐδείχθη εὐνοϊκὸς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καίτοι οἱ πλείστοι ἐξ αὐτῶν εἶχον τεθῆ μετὸ μέρος τοῦ Ἀντωνίου, καὶ πρὸς τοὺς Σαμίους δὲ ἐφάνη προστατικὰ πολλὰ δειγμάτων εὐνοίας παρασγῶν εἰς τὴν νῆσον, ἀποδώσας πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτῇ καὶ δύο ἀγάλματα, τὰ ὅποια εἶχον ἀφαιρεθῆ παρὰ τοῦ Ἀντωνίου. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ κλῆμα καὶ αἰεττοεικὲς καλλὸν αὐτῆς Σάμου εἶχον μαγεύει καὶ τὸν Ρωμαῖον τοῦτον ἄρχοντα, διότι ὁ Ὀκταβίος Αὐγούστος διέτριψεν ἐν Σάμῳ ἐπὶ δύο χειμῶνας καὶ αὐτόθι διατρέθων συνέλεξεν εἰς βιβλίον τοὺς Σιβυλλικοὺς χρησμούς, πολλὰς δὲ ἐλευθερίας καὶ χάριτας τοῖς Σαμίοις παρέσχε, ἐπιτρέψας συγχρόνως αὐτοῖς νὰ καταλαβῶσι τὴν παρακειμένην νῆσον Ἰκαρίαν πρὸς νεμῆν καὶ μέγα μέρος γῆς ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Ἐφέσου πρὸς καλλιέργειαν. Κατὰ τὴν ἐν Σάμῳ διαμονὴν τοῦ Ὀκταβίου Αὐγούστου ἦλθον εἰς τὴν νῆσον πρὸς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ πλὴν τῶν ἄλλων καὶ πρέσβεις ἐξ Ἰνδιῶν κομίσαντες εἰς τὸν ἔνδοξον Ρωμαῖον ἄρχοντα πολὺτιμα δῶρα, ἐν οἷς καὶ τίγρεις ζῶσας καὶ μεράκιον τι ἄνευ βραχιόνων, ὅπερ διὰ τῶν ποδῶν ἠδύνατο νὰ ἐντείνῃ τὸ τόξον καὶ νὰ ρίπτῃ τὸ βέλος, νὰ σαλπίζῃ καὶ πλείστα ἄλλα ἀξιοθαύμαστα νὰ ἐκτελῇ. Ἐπὶ τῆς μοναρχίας τοῦ Ὀκταβίου Αὐγούστου ἐγεννήθη ἐν Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας ὁ Κύριος ἡμῶν **ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ**.

Ὁ διάδοχος τοῦ Αὐγούστου Τιβέριος διετήρησε τὰς ὑπ' αὐτοῦ δοθείσας ἐλευθερίας εἰς τὴν Σάμον, τὴν αὐτὴν δὲ εὐνοίαν πρὸς τὴν νῆσον ἔδειξε καὶ ὁ τὸν Τιβέριον διαδεχθεὶς Καλλιγούλας, ὅστις εἶχεν ἀποφασίσῃ νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὰ βασίλειον τοῦ Πολυκράτους, δὲν ἠδυνήθη ὁμως νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν

ἀπόφασιν ταύτην. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καλλιγούλα ἀνῆλθεν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ὁ Νέρων. ὅστις ἀνεγνώρισε τὴν αὐτονομίαν πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ δὴ καὶ τῆς Σάμου, δὲν παρελείψεν ὅμως καὶ αὐτὸς νὰ ἀρπάσῃ ἐξ αὐτῆς καὶ μεταφέρῃ εἰς Ρώμην ὁ τι ἄξιον λόγου ὑπελείπετο ἐν τῇ νήσῳ. Πρὸς τὴν σύζυγον τοῦ Νέρωνος οἱ Σάμιοι, ἀποβαλόντες τότε πᾶσαν πολιτικὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ συνειθίσαντες ἐκ τῶν μακρῶν ἀτυχιῶν νὰ κύπτωσι χαμερπῶς πρὸς τοὺς ἐκάστοτε ἰσχυροὺς, κατεσκεύασαν καὶ ἐδώρυσαν πολὺτίμον ἀνδριάντα.

Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Οὐεσπεσιανοῦ ἀνελθόντος εἰς τὸν θρόνον τῷ 70 μ. Χ. ἡ Σάμος, καθὼς καὶ ὅλαι αἱ ἄλλαι Ἑλληνικαὶ γῶραι, ἐστερήθησαν τῶν ἐλευθεριῶν τῶν ἐξορμωθεῖσαι τελείως πρὸς τὰς ἄλλας κτήσεις τῆς Ρώμης. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος δὲ τούτου οἱ Σάμιοι ὑπέβαλον καὶ πάλιν εἰς τὴν Σύγκλητον τῆς Ρώμης τὴν λύσιν τῆς μετὰ Σαμίων καὶ Πριηνέων μακροαῖνος διαφορᾶς, ὡς μαρτυρεῖ δόγμα τι τῆς Ρωμαϊκῆς Συγκλήτου ἐπὶ τῆς διαφορᾶς ταύτης, τὸ ὁποῖον, καθὼς καὶ ἀλλաχοῦ εἶπομεν, ἀνευρεθῇ ἐν τοῖς ἐρεπίλοις τῆς Πριήνης.

Ἡ ἐποχὴ τῶν πρώτων μετὰ Χριστὸν αἰώνων εἶνε ἡ εὐδαιμονεστέρα ἐποχὴ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους τὸ ὅποιον τότε ἀπέτελει μίαν ἀπέραντον αὐτοκρατορίαν ἐκτεινομένην ἀπὸ τῶν βορείων ἁκρῶν τῆς Εὐρώπης μέχρι τῶν ἀπωτάτων μερῶν τῆς Ἀσίας, περιλαμβάνουσιν δηλαδὴ τὸ πλεῖστον μέρος ἐκ τοῦ γνωστοῦ τότε κόσμου. Κατὰ τὸ 92 μ. Χ. ἐγένετο νέος διαμερισμὸς τοῦ Κράτους εἰς τέσσαρα τμήματα, εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων ἤρχεν εἰς ἡγεμόν, ἐκ τούτων δὲ τὴ ὑπὸ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡγεμόνα περιελάμβανε 64 ἐπαρχίας μετὰ τῶν ὁποίων συγκαταλέγετο καὶ ἡ Ἐπαρχία Νήσων (provincia insularum). Εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην, ἥτις ἦτο εἰκοστὴ ἐνάτη κατὰ σειρὰν καὶ ἥτις εἶχε πρωτεύουσιν τὴν Ρόδον ὑπήγετο μετὰ τῶν ἄλλων νήσων καὶ ἡ Σάμος. Εἰς ἑκάστην δὲ τῶν νήσων ἐστελλετο ὡς διοικητὴς εἰς Ρωμαῖος ὑπαρχος, ὅστις ἀπέβαινε ἀληθὲς τύραννος, διότι ἤρ-

γεν ὡς ἀπόλυτος κύριος καὶ δεσπότης καὶ διεχειρίζετο αὐθαίρετως καὶ τυραννικῶς τὰ κοινά. ἄλλοίμονον δὲ εἰς ἐκεῖνον ὁστις ἀπετόλμα νὰ ἐκφέρῃ ποτε φωνήν τινα διαμαρτυρίας κατὰ τῆς φαύλης διοικήσεως τοῦ Ῥωμαίου τούτου ὑπάρχου. Τριάκοντα καὶ εἰς ἀριθμοῦνται οἱ ἀποσταλέντες εἰς Σάμον μέχρι τοῦ Γαλιηνοῦ τοιοῦτοι ὑπαρχοί. πάντες δὲ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ὑπῆρξαν ἀρπαγες ἀναίσχυντοι, πρὸς οὐδὲν ἄλλο στρέψαντες τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἢ πρὸς τὰς καταχρήσεις καὶ τὴν ἀρπαγὴν πλούτου εἰς βᾶρος τῶν πτωχῶν κατοίκων, τοὺς ὁποίους ἐκυβέρνην καὶ τοὺς ὁποίους ποικιλοτρόπως ἐτυράνουν καὶ ἀπεργύμνωνον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Χριστιανικοὶ χρόνοι.—*Ἡ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς γεννάμεως διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ.*—*Αἱ μόναι ὑπάρχουσαι ἄτελεῖς ἱστορικαὶ εἰδήσεις περὶ τῆς ἐν Σάμῳ Ἑκκλησίας κατὰ τοὺς μέχρι τῆς ἐρημώσεως αὐτῆς χρόνους.*

Ὅτε ἐν ἔτει 30 τῆς τοῦ Λυγούστου μοναρχίας ἐγένετο ἐν Παλαιστίνῃ τῆς Ἰουδαίας ἡ θεία ἐνανθρώπησις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Ἑλληνισμὸς ἔκυπτε μὲν πολιτικῶς ὑπὸ τὸν Ῥωμαϊκὸν ζυγόν, ἀπετέλει ὁμῶς δύναμιν ἠθικὴν μεγίστην πρὸ τῆς ὁποίας πολλάκις ἠναγκάζετο νὰ κύπτῃ τὰ βλέφαρα καὶ αὐτὴ ἡ κραταιὰ ἰσχὺς τοῦ δυνάστου, ἡ δὴ δύναμις δὲ αὕτη ἐχρησιμοποιήθη. τῇ θείᾳ βεβαίως ἐπινεύσει πρὸς διανοεῖσιν τῆς λεωφόρου, δι' ἧς ἐμελλε νὰ βαδίσῃ ὁ χριστιανισμὸς.

«Ὁ ἀνατολικὸς Ἑλληνισμὸς ἐνόησεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ὅτι τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου παρουσιάζει νέαν τινα καὶ μεγάλην ἐν τῷ κόσμῳ δύναμιν, εἰς ἣν οὐδ' ἡ παντοκρατορία τῆς Ῥώμης δὲν ἐπέπρωτο νὰ ἀνθέξῃ. Ὅθεν συνεμάχησεν ἀμέσως μετὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐξεπαιδεύσεν αὐτὸν διὰ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, ὥργάνωσε καὶ διώκησε διὰ τῶν ἰδίων ἀστικῶν θεσμῶν καὶ ἐταῦτισε μετ' αὐτοῦ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τύχην Ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ Ῥωμαϊκὴ κυριαρχία δὲν ἐνόει τὰ συμβαίνοντα. Ἐπὶ τέλους ὁμῶς ἐπεχείρησε νὰ καταβάλλῃ

τὴν λεληθότως κρατυνθεῖσκαν νέαν τχύτην ἀντίπαλον διὰ διωγμῶν φοβερωδῶν, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐπίσθη ὅτι ἀκατόρθωτον ἐπεχείρησεν ἔργον».

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ λόγος τοῦ Κυρίου εὗρεν ὑποδοχὴν εἰς τὰς χώρας τῆς Παλαιοστίνης καὶ τῆς Συρίας κυρίως περ' Ἰουδαίων, ἀλλ' ὅτε τὸ κήρυγμα αὐτοῦ ἀνέλαθεν ὁ θεόπνευστος ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν, ὁ χριστιανισμὸς ἤρχισε νὰ λαμβάνη χαρακτῆρα οἰκουμενικὸν καὶ νὰ διαδίδεται ὅχι μόνον μεταξύ τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ μεταξύ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες μολὶς ἐδέχθησαν τὴν νέαν θρησκείαν, ἐπροθυμοποιήθησαν ἀμέσως νὰ δώσουν εἰς αὐτὴν τὰς βάσεις θρυμασίου ὀργανισμοῦ, δι' οὗ κυρίως ἤκμασαν αἱ ἰδρυθεῖσαι συγχρόνως σχεδὸν ἐπτὰ ἐκκλησίαι τῆς Μικρασίας.

Πότε ἀκριβῶς καὶ ὑπὸ τίνων εἰσῆλθῃ ὁ χριστιανισμὸς καὶ ἐν Σάμῳ δὲν εἶνε γνωστόν. Εἰκάζεται ὅμως ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν διδασκίαν τοῦ θεοῦ κηρύγματος ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἰς τοὺς Ἑφεσίους, αἱ χριστιανικαὶ ιδέαι θὰ μετεδόθησαν καὶ εἰς Σάμον. ὥστε καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς πρέπει νὰ θεωρῶνται μεταξύ τῶν πρώτων ἐχριστιανισθέντων Ἑλλήνων εἰς τὰ μέρη τῆς Μικρασίας. Ἐκ τῶν Ἀγίων Γραφῶν γνωρίζομεν μόνον ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἄλλοι μαθηταὶ τοῦ Κυρίου κατερχόμενοι ἐκ Μακεδονίας καὶ διερχόμενοι τὸ μεταξύ Σάμου καὶ Ἀσίας στενὸν τῆς θαλάσσης, προσήγγισαν καὶ εἰς Σάμον καὶ διέμειναν αὐτόθι καὶ ἴσως ἐντὸς τοῦ πλοίου μολὶς μίαν νύκτα. «Ἀνελθόντες δὲ τὸν Παῦλον ἤλθομεν εἰς Μιτυλήνην· καθεῖθεν ἀποπλεύσαντες, τῇ ἐπιούσῃ κατηντήσαμεν ἀντικρὺ Χίου· τῇ δὲ ἐτέρᾳ παρεβάλομεν εἰς Σάμον· καὶ μέιναντες ἐν Τρωγυλλίῳ, τῇ ἐχομένη ἤλθομεν εἰς Μίλητον» (Πράξ. τῶν Ἀποστ. Κεφ. Κ'. ἐδ. 15). Μόνον ἐνταῦθα ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τῆς Σάμου εἰς τὰ ἱερὰ κείμενα τῶν Ἀγίων Γραφῶν. Τὸν λόγον λοιπὸν τοῦ Κυρίου δὲν ἐδίδαξε μὲν αὐτοπροσώπως εἰς τὴν Σάμον οὔτε ὁ Παῦλος, οὔτε ἄλλος τις ἐκ τῶν μαθητῶν, ἀλλ' ἡ γειτνίασις τῆς Σάμου πρὸς τὴν Ἑφεσον, ἧς ἡ Ἐκκλησία ἦτο μεταξύ τῶν πρώτων, συνέβαλεν ἀναμφιβόλως εἰς τὴν ταχεῖν καὶ ἀπόσκο-

πτεν μετὰ δέσιν τῶν χριστιανικῶν ιδεῶν παρὰ τοῖς τότε Σα-
μίοις. Ὅχι ὀλίγον σπουδαῖον ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἐκχριστια-
νισμόν τῆς Σάμου εἶνε καὶ τὸ γεγονός, ὅτι Ἰωάννης ὁ Θεο-
λόγος διέτριψεν ἐπὶ πολὺ ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ, ἣτις ἀπέχει ὀ-
λίγα μίλια τῆς Σάμου καὶ ἡ διατριβὴ αὐτοῦ ἐκεῖ βεβαίως δὲν
ἦτο δυνατὴν νὰ μὴν ἔχῃ ἐπιρροὴν τινα εἰς τὰ πνεύματα τῶν
κατοίκων τῶν πλησιοχώρων μερῶν. Πιθανωτάτη δὲ εἶνε καὶ
ἡ ιδέα ὅτι ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος ἦλθε καὶ εἰς Σάμον, μὲ τὴν
ὁποίαν σχετιζεται καὶ ἡ μέχρι τῶν ὁθάνουσα παραδόσις,
ὅτι τὸ ἅγιον αὐτοῦ λείψανον ἔμεινεν ἐπ' αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῶν
ἀποκρήμων μερῶν τοῦ ὅρους Κερκετέως. ὁπόθεν ἐκ τοῦ λόγου
τούτου, κατὰ τὴν παραδόσιν, ἀναφαίνεται μέχρι σήμερον καὶ
κατὰ τὴν νύκτα μυστηριώδες φῶς ὁρατὸν ἀπὸ μακρὰν εἰς ὁ-
λοὺς τοὺς διαπλεοντὰς τὴν πλησίον τοῦ Κερκετέως θαλάσσαν
ναυτικούς, οἵτινες τὸ μέρος τοῦτο ὀνομάζουσιν «Καντῆλι».

Ὅπως δὴ ποτε ὁ Χριστιανισμὸς ἐν Σάμῳ εἰσῆλθῃ ἐντὸς
βραχείος διαστήματος, χωρὶς πολλὸν κόπον καὶ χωρὶς τὰς
αἰματηρὰς θυσίας, αἵτινες εἰς ἄλλα μέρη ἀπητήθη-
σαν πρὸς διάδοσιν καὶ στερέωσιν τῆς νέας θρησκείας. Δι'
αὐτὸν τὸν λόγον δὲν ἀνευρίσκομεν εἰς τὸ μαρτυρολόγιον
τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῶν μυριάδων μαρτύρων, οἵ-
τινες ἔλαβον τὸν θάνατον χάριν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χρι-
στοῦ, οὐδένα Σάμιον, καὶ δι' αὐτὸν βεβαίως τὸν λόγον ἡ
Σάμος δὲν ἔχει σημαντικὸν τι μέρος ἐν τῇ χριστιανικῇ ἱστο-
ρίᾳ. Ἐδέχθη λοιπὸν μετὰ τῶν τόσων ἄλλων Ἑλληνικῶν με-
ρῶν καὶ ἡ Σάμος τὰ σωτήρια διδάγματα τοῦ Εὐαγγελίου
ἀκολουθήσασα τὴν νέαν θρησκείαν καὶ εἰς τὸν τόπον ὅπου
μέχρι πρὸ ὀλίγου ἐμέλποντο ὕμνοι πρὸς τὴν Ἥραν, τὴν πο-
λιούχον θεάν, ἤδη ἤρχισαν νὰ ἀνεγείρωνται ναοὶ πρὸς τιμὴν
καὶ δόξαν τοῦ ἐν μικρᾷ πολίχνῃ τῆς Ἰουδαίας γεννηθέντος
ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ τῶν πιστῶν μαθητῶν καὶ ἀποστόλων αὐ-
τοῦ, τῶν ὁποίων τὴν λατρείαν ἔταξεν ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλη-
σία ἀντικαθιστῶσα δι' αὐτῶν τοὺς ἀρχαίους θεοὺς.

Ὅποιος δὲ ἦτο κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους
ὁ ὀργανισμὸς τῆς ἐν Σάμῳ ἐκκλησίας δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρί-

ζωμεν. Γνωρίζομεν μόνον ὅτι ἡ Σάμος μετὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα ἀπετέλει ἐπισκοπὴν ὑποκειμένην τῷ ἀρχιεπισκοπικῷ θρόνῳ τῆς Ρόδου, εἰς ὃν ὑπήγοντο συγχρόνως καὶ αἱ ἐπισκοπαὶ Χίου, Κῶ, Νάξου, Θήρας, Πάρου, Τήνου, Μήλου, Πισήνης, Ἰκαρίας, Λέρου. Ἀστυπαλαίης, Τραχείας καὶ Νισήρου. Ἱεράρχαι δὲ τῆς ἐκκλησίας Σάμου κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἐρημώσεως αὐτῆς χρόνους γνωστοὶ μόνον τυγχάνουσιν: Ἰσιδωρος Α΄., κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα, Ἀναστάσιος, λήγοντος τοῦ ἑκτοῦ αἰῶνος, Ἰσιδωρος Β΄., οὗ τὸ ὄνομα φαίνεται εἰς τοὺς κανόνας τῆς πενθέκτης Συνόδου δηλαδή τῷ 691 μ. Χ., Ἡράκλειος, οὗ τὸ ὄνομα ἐπίσης ἀπαντᾷται εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς ἐβδόμης Συνόδου κατὰ τὸ 787 μ. Χ., Λέων, Γεώργιος καὶ Ἀρσένιος ὁ τελευταῖος πρὸ τῆς ἐρημώσεως τῆς Σάμου ἱεράρχης ἀκμάσας κατὰ τὸ 1410, οὗ ἡ υπογραφή αὐτοῦ ὡς ἐπισκόπου τῆς Σάμου καὶ Ἰκαρίας, σώζεται ἐν χειρογράφῳ τινι. Πλὴν δὲ τῶν ὡς ἀνωτέρω ἱεραρχῶν, γνωστοὶ τυγχάνουσι προσέτι καὶ οἱ ἀκόλουθοι δύο ἐν Σάμῳ μονασταὶ: Ρουφάνος ζήσας περὶ τὸ 400 μ. Χ., ὅστις, κατὰ τὸν Ἀρμένιον ἱστορικὸν Μωσῆν τὸν ἐκ Κορύνης, ἐν Σάμῳ δεικνύμενων ἐδέχθη τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἐξ ἀπορρήτων συμβούλου τοῦ Βασιλέως Οὐράμ Σακίου, Μεσρώπου, ἀνδρὸς λογίου, καθόσον ὁ ρηθεὶς Ρουφάνος ἦτο θαυμασίως ἐξησκημένος περὶ τὴν Ἑλληνικὴν καλλιγραφίαν, μετ' αὐτοῦ δὲ ὁ Μέσσωπος τότε ἐσχημάτισε τοὺς καὶ νῦν ἔτι ἐν χρήσει χαρακτῆρας τοῦ ἀρμενικοῦ ἀλφαβήτου. Ἄλλος ἐπίσημος ἀναχωρητῆς ἐν Σάμῳ μνημονεύεται ὁ ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἀκμάσας ὁσίου Παῦλος, οὗ τὴν μνήμην ἡ ἐκκλησία τελεῖ τῇ 15ῃ Δεκεμβρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Παρακμὴ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. — Βαρβάρων καὶ πειρατῶν ἐπιδρομαί. — Ἀγῶνες αἱματηροὶ τῶν πρώτων χριστιανῶν.

Ἀπὸ τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος ἄρχεται ἡ παρακμὴ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, διότι ἡ διανομή ἐν αὐτῷ ἡ τε πολιτικὴ

καὶ κοινωνικὴ εἶχε φθάσει εἰς τὸ κατακόρυφον. Ἐμφύλιαι στάσεις ἐξερρήγγοντο σχεδὸν καθ' ἑκάστην εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ κράτους, τῶν ἐσωτερικῶν δὲ ἀνωμαλιῶν ἐπωφελοῦμενοι οἱ ἀποτελοῦντες τὰ ἔθνη, Γερμανοί, Ἀλαμάννιοι, Γότθοι καὶ Πέρσαι συγχάκις εἰσέλαυνον μετὰ καταστρεπτικῶν δυνάμεων εἰς τὸ κράτος. ἂν δὲ καὶ ἐπὶ αὐτοκράτορος Αὐρηλιανοῦ περιεστάλησαν αἱ τοιαῦται τῶν ξένων ἐθνῶν ἐπιδρομαί, κατὰ τὸ 267 μ. Χ. μεγάλη μοῖρα Γότθων κατῆλθεν ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θράκην, ἐκυρίευσεν τὸ Βυζάντιον, προεχώρησεν ἀκωλύτως διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ διῆλθε σχεδὸν ἅπασαν τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Μετὰ δύο ἔτη κατῆλθον πολυαριθμότερα στίφη Γότθων. Ἡδυνήθησαν ὁμῶς οἱ Ρωμαῖοι καὶ τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην φορὰν νὰ ἐκδιώξωσιν αὐτοὺς ἐκ τοῦ κράτους, ἀλλ' οὐχὶ ἄνευ μεγάλου κόπου καὶ ζημιῶν σημαντικωτάτων, αἵτινες ὑπέσκαψαν ἄρδην αὐτὰ τὰ θεμέλια τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Ὑπέστη δὲ τότε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος πολλὰς καὶ μεγάλας συμφορὰς ἐκ τῶν εἰσβολῶν τῶν βαρβάρων, διότι ὅλαι σχεδὸν αἱ σημαντικώτεραι Ἑλληνικαὶ πόλεις, ἐλελητήθησαν παρ' αὐτῶν, καὶ αὐταὶ δὲ αἱ Ἀθήναι δὲν εἰρπύρεσαν νὰ διαφύγουν τὴν κοινὴν συμφορὰν. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν βάρβαρικῶν τούτων ἐπιδρομῶν οὐδεμία περὶ Σάμου γίνεταί μνεία εἰς ὅλας τὰς περισωθείσας ἱστορικὰς εἰδήσεις. Τοῦτο δὲ ἀποδοτέον ἂν ἑνὸς μὲν εἰς τὴν μεγίστην ἔκπτωσιν, εἰς ἣν ἡ νῆσος εἶχε περιελθεῖ, ἂν ἑτέρου δὲ εἰς τὴν παντελεῖ ἀπραξίαν ἐν ἣ διετελεῖ. τῶν κατοίκων οὐτῆς ἐπιδοθέντων ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ ἰδιωτικὰ αὐτῶν ἔργα καὶ εἰς βίον ἐν γένει ταπεινόν καὶ εὐτελεῖ.

Καὶ ἐπὶ μίαν μὲν κατόπιν ἑκατονταετηρίδα τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν προσεβλήθη ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων, ἔπαθεν ὅμως ἄλλας συμφορὰς οὐχὶ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν κατωτέρας. Μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἐξῆλκυτο εὐρέως ἤδη ἡ νέα θρησκεία τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλ' ἡ ἐξάπλωσις αὐτοῦ ἐγένετο ἐν μέσῳ φοβερᾶς αἱματοχυσίας, διότι οἱ εἰδωλολάτραι ἀγανακτοῦντες ἐπεχείρησαν κατὰ τὴν τρίτην ἑκα-

τονταετηρίδα, προστατευόμενοι ὑπὸ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων, δεινστάτους διωγμοὺς κατὰ τῶν ὁπαδῶν τοῦ λόγου τοῦ Κυρίου καὶ μυριάδες τότε ἐχριστιανισθέντων Ἑλλήνων ἔπεσαν μάρτυρες τῆς ἀγίας ιδέας εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Πλὴν τῶν διωγμῶν τούτων, ἐπῆλθον ἄλλαι μεγάλαι φυσικαὶ καταστροφαί, οἷον ἐπιδημικαὶ νόσοι, λιμοὶ καὶ λοιμοὶ καὶ σεισμοὶ καταστρεπτικώτατοι, οἵτινες φρικαλέας ἐπῆνεγκον ζημίας εἰς ὅλα τὰ παράλια τῆς Μικρασίας καὶ τὰς νήσους, πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἐπιδρομαὶ πειρατῶν περὶ τὸ 364 μ. Χ., οἵτινες ἐπιπίπτοντες συνεπλήρωνον τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ἡ Σάμος θέμα τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. — Ὁ Ἀραβὺ Μουχαμέτ Ἀβδουλλὰχ λεηλατεῖ τὴν Σάμον. — Συνεχεῖς ἐπιδρομαὶ τῶν Ἀράβων. — Οἱ Σάμοι συνέκστρατεύουσι μετὰ τῶν Βυζαντινῶν εἰς Κρήτην. — Οἱ στρατηγοὶ τῆς Σάμου.

Καὶ οἱ μὲν διωγμοὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἔπαυσαν ἀόφτου ἀνῆλθεν εἰς τὸν Αὐτοκρατορικὸν θρόνον ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μέγας, ὅστις ἐδέχθη τὸν Χριστιανισμὸν ὡς ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους, «καὶ αὕτη, κατὰ τὴν σοφὸν Παπαρρηγόπουλον, εἶνε ἡ πρώτη καὶ μεγίστη ἱστορικὴ ἐντολὴ ἣν ἐξεπλήρωσεν ὁ μεσαιωνικὸς Ἑλληνισμός», ἀλλὰ δὲν ἔπαυσαν καὶ αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν βαρβάρων καὶ τῶν πειρατῶν ἐξακολουθήσασαι καὶ ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος στεροῦμενον τῶν ἡθικῶν δυνάμεων, διὰ τῶν ὁποίων, ὡς εἵπομεν, ἦτο ὡπλισμένον τὸ κατακτηθὲν μὲν, ἀλλὰ μὴ καταβληθὲν Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἤρχισε νὰ μεταβάλλῃ ἀσυναισθήτως καὶ βαθμηδὸν χαρακτῆρα καὶ συνείδησιν καὶ ἀπὸ καθαρῶς Λατινικόν, ὡς ἦτο, νὰ γίνεταί καθαρῶς Ἑλληνικόν. Αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος ἐθεώρει καύχημά του νὰ καλῆται στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων. Ἔως τότε ἡ Ἑλληνικὴ ιδέα εἶχεν ὑποστῆ μὲν μυρίους ὅσους πολέμους, ἀλλ' ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ ἀκλόνητος καὶ σταθερά, τὸ δὲ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὡς εἵπομεν, τὸ ὁποῖον ἔκπα-

λαι διὰ τῶν ἀποικιῶν αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου διέδωκε τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἥθη του εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν, ἐξηκολούθει νὰ εἶνε τὸ κυριώτερον ἔθνος τῆς χώρας ταύτης, καὶ ἀφοῦ αὕτη κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων. Ἐπειτα, ἡ Ἀνατολή ἐξελληνίσθη ἐτι μᾶλλον διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ· διότι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγεννήθη μὲν εἰς Ἰουδαίαν, ἀλλὰ μετεχειρίσθη πρὸς διάδοσιν τοῦ λόγου αὐτοῦ, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἀποδεικνύων διὰ τούτου, ὅτι ἂν καὶ τὸ ἔθνος τοῦτο ἦτο τότε ὑποδουλον, ἡ θέλησις ὁμως τῆς θείας Προνοίας ἦτο νὰ γίνῃ πάλιν ὀνομαστὸν καὶ μέγα. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης ἄρχεται ἡ ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους τὸ ὅποιον εἶχεν ὡς ἔδραν τὴν Κωνσταντινουπόλιν καὶ τοῦ ὁποίου σημαντικώτεροι βασιλεῖς ἐγένοντο μέχρι τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος ὁ Ἰουστινιανὸς ὁ Λος, ὁ Ἡράκλειος καὶ ὁ Λέων ὁ Ἰσχυρός. Διηρεῖτο δὲ τότε τὸ κράτος εἰς ὀκτὼ Θέματα μεταξύ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ τὸ Θέμα τῆς Σάμου εἰς τὸ ὅποιον ὑπῆγετο πλὴν τῆς νήσου ταύτης καὶ πᾶσα ἡ μεσημβρινὴ παραλία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ ἑξαίρετικὴ αὕτη σημασίᾳ ἡ ὁποία ἀπεδόθη εἰς τὴν Σάμον, μητρόπολιν τοῦ ἐβδόμου Θέματος καταστάσιν, πρέπει νὰ ἀποδοθῇ, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸ εὐκλεές παρελθὼν τῆς νήσου, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸ σημαντικὸν τῆς γεωγραφικῆς αὐτῆς θέσεως. Τὰ δὲ ἀφορῶντα εἰς τὴν κατὰστασιν, πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν, ὑφ' ἣν διετέλει ἡ Σάμος κατὰ τοὺς εὐτυχεῖς τούτους χρόνους τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ, πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῆς μελέτης τῆς ἐν γένει καταστάσεως, ὑφ' ἣν τότε διετέλει τὸ ὅλον ἔθνος, ἐπειδὴ ἱστορικαὶ πληροφόροι εἰδικῶς τὴν Σάμον ἀφορῶται κατὰ τοὺς χρόνους τούτους δὲν σώζονται, πλὴν τῆς ἱστορικῆς εἰδήσεως, τὴν ὁποίαν μᾶς παρέδωκεν ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ μὲν ρόγα, ἥτοι ἡ μισθοδοσίᾳ τοῦ στρατηγοῦ τῆς Σάμου ἐπὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Ἰσχυροῦ ἀνῆρχετο εἰς λίτρας χρυσίου δέκα, ἰσοφριζούσας πρὸς 10,382 δραχμὰς, ἡ δὲ δόξα, ἥτοι ὁ βαθμὸς αὐτοῦ, ἦτο εἰκοστὸς ὀγδοὸς ἐκ τῶν ἐξήκοντα πέντε, οὓς ἀπένεμεν ὁ αὐτοκράτωρ, καὶ ἐν ταῖς τραπέ-

ζαις τῶν βασιλέων παρεκάθητο εἰκοστὸς πέμπτος τῶν ἀνθυ-
πάτων καὶ πατρικίων στρατηγῶν.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος, Μωαβιάχ, ὁ υἱὸς τοῦ
Ἀμποῦ Σοφίαν, ὁ διοικητὴς τῆς Συρίας ἐπέδραμε μετὰ ἰσχυ-
ροῦ στόλου πρὸς τὴν Κύπρον τὴν ὁποίαν κατέλαβε, κατόπιν
δὲ προχωρήσας πρὸς τὸ Αἰγαῖον πελάγος ἐληλάτησε πολλὰς
νῆσους τοῦ Ἰακχρίου μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν Χίον καὶ τὴν
Σάμον. Τὸ παράδειγμα δὲ τοῦ Σύρου τούτου ἄρχοντος ἐμι-
μήθη, οὐχὶ μετὰ πολὺν χρόνον, καὶ ὁ Ἀραψ λήσταρχος Μω-
γαμέτ Ἀβδουλλάχ, ὅστις ἔχων ἰσχυρὸν στόλον ἐπέδραμεν ἐξ
Αἰγύπτου καὶ Συρίας καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Σμύρνην, ἐληλάτη-
σε δὲ ἀπηνῶς τὴν Ἐφέσον, τὴν Σάμον καὶ ἄλλας νῆσους τοῦ
Αἰγαίου καὶ Ἰακχρίου πελάγους. Σῶζονται εἰσέτι ἐν Ἐφέσῳ
καὶ ἐν ἄλλοις μέρεσι ἐρείπια ντζαμιῶν καὶ ἄλλων κτιρίων τὰ
ὅποια ἔκτοτε ἤρχισαν νὰ οἰκοδομῶσιν οἱ Ἀραβες ἐπιδρομεῖς
οἵτινες εἶχον καταστή τὸ φοβητὸν τῶν Ἑλλήνων κατοίκων,
διὸ καὶ πολλοὶ αὐτῶν τότε ἐκ τοῦ φόβου τῶν Ἀράβων μετε-
νάστευσαν ἐκ τῶν μερῶν τούτων.

Ὁ θῆλος λοιπὸν τῶν κατοικούντων τὰ παράλια τῆς Μικρα-
σίας καὶ τὰς νῆσους κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦτο πλήρης
δεινῶν ἀφορήτων ἔνεκα τῶν συχνῶν καὶ ἀγρίων ἐπιδρομῶν τῶν
Ἀράβων, πρὸς τὰ δεινὰ δὲ ταῦτα προσετέθη καὶ ἄλλο κα-
κὸν μεγαλύτερον. ἡ πανώλης, ἥτις κατὰ τοὺς χρόνους τού-
τους ἐνσκήψασα εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἐπήνεγκε φοβερὰν κατα-
στροφὴν εἰς τοὺς κατοίκους.

Οἱ Ἀραβες, γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Σαρακκηνοί, ἦσαν ἡ
μάστιξ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους κατορθώσαντες κατὰ τὰς
διαφόρους ἐπιδρομὰς αὐτῶν νὰ καταλάβωσι πλὴν τῆς Κύπρου
καὶ τὴν μεγαλὴν ἡσσαν Κρήτην καὶ πολλὰ σπουδαῖα μέρη τῆς
Μικρασίας, νὰ λεηλατήσωσι δὲ πάσας σχεδὸν τὰς νῆσους τοῦ
Ἑλληνικοῦ πελάγους. Μετὰ τῶν Σαρακκηνῶν οἱ Αὐτοκράτο-
ρες τοῦ Βυζαντίου συνῆψαν διαφόρους πολέμους, ἡ δὲ Αὐτο-
κράτειρα Θεοδώρα θελήσασα νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κρήτην κατε-
χομένην ὑπ' αὐτῶν ἀπέτυχεν, τοῦ στρατηγοῦ αὐτῆς Θεοκτί-
στου μεγίστην παθόντος ἦτταν, τὴν αὐτὴν δὲ ἀποτυχίαν

ἔσχε καὶ ἐπὶ Αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Γ', ὁ στρατηγὸς Πετρωνᾶς, ὅστις διαικητὴς ὦν πάσης τῆς Ἰωνίας καὶ Λυδίας καὶ δὴ καὶ τῆς Σάμου διατάχθη νὰ ἀποκρούσῃ μετὰ πολυαρθίου στόλου τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σαρακηνῶν, ἀλλ' αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ ἀπέτυχον, διότι καὶ ἐν Βυζαντίῳ τότε ἐπεκράτουν διόφοροι ἐσωτερικαὶ ἔριδες, εἰς τὰς ὁποίας κατὰ τὸ πλεῖστον ὀφείλεται ἡ παρακμὴ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Κατὰ τὸ ἔτος 881 ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος ὁ Σαρακηνὸς ἄρχων τῆς Κρήτης ἀπέστειλεν ἰσχυρὸν στόλον ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Φῶτ, χριστιανὸν ἐξωμότην, ἐναντίον τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἡδυνήθησαν δὲ τότε οἱ Ἀραβες νὰ φθάσωσι μέχρι Προκονήσου, καὶ ἀρροῦ ἐληλάτησαν τὰς πλείστας τῶν Κυκλάδων καὶ Σποράδων νήσων, ἡπειλήσαν καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἐπελθὼν ὁ στρατηγὸς Νικήτας ἀπέδιωξεν αὐτοὺς καταστρέψας τὸ πλεῖστον τοῦ στόλου των διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρός. Ἡ Σάμος δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑποστᾶσα τόσας κατ' ἐπανάληψιν προσβολὰς τῶν βαρβάρων, ἔπαθε δεινότερα ἐπὶ Λέοντος τοῦ ΣΤ', κατὰ τὸ ἔτος 889, ὅποτε ἐπολιορκήθη καὶ ἐκυριεύθη ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, αἰχμαλωτισθέντος παρ' αὐτῶν καὶ τοῦ στρατηγοῦντος ἐν αὐτῇ Κωνσταντίνου Πατρικίου τοῦ Πασπαλᾶ.

Ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων τούτων ἀτυχιῶν ἤρχιζε νὰ κλονίζεται καὶ αὐτὴ ἡ ὑπόστασις τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, ἀλλ' οἱ ἐν Κων)πόλει, ἀδιαφοροῦντες πρὸς πάντας τοὺς περιστοιχοῦντας αὐτοὺς κινδύνους, ἐξήντλουν τὰς δυνάμεις αὐτῶν εἰς πολιτικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἔριδας, τῶν διχονοιῶν δὲ τούτων ἐπωφελοῦμενοι οἱ Σαρακενοὶ ἐγίνοντο ὁλοῦν θρασύτεροι κυριεύοντες καὶ λεηλατοῦντες τὰ περᾶτα καὶ τὰς νήσους, ἐμύρης δὲ τις τῆς Τριπόλεως ὀνόματι Λέων, χριστιανὸς ἀρνησί-θρησκος, προέβη μέχρις Ἑλλησπόντου, ὅπως προσβάλῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἀποτυχὼν εἰς τοῦτο ἐξηκολούθησε τὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὰς νήσους. Παραπλέων δὲ τὴν Σάμον ὁ Λέων οὗτος μετ' ἄλλου τινος ἐμίρου ἐπίτης ἀρνησιθρήσκου χριστιανοῦ ὀνόματι Δαμιανοῦ, συνῆψε ναυμαχίαν μετὰ τοῦ

Βυζαντινοῦ στόλου, ὅστις ὑπέστη τότε δεινὴν ἥτταν παρὰ τῶν Σαρακηνῶν, τοῦ Λογοθέτου Ἱμερίου διοικούντος τὸν στόλον μόλις δυνηθέντος νὰ σωθῇ εἰς Μυτιλήνην. Μετὰ τοῦ Ἱμερίου συνεπολέμησαν τότε καὶ Σάμιοι ἐπὶ δέκα δρομῶν, ἕκαστος τῶν ὁποίων περιελάμβανεν ἀνὰ διακοσίους τριακοντακωπηλάτας καὶ ἀνὰ ἐβδομήκοντα πολεμιστάς καὶ ἐπὶ παμφύλων, πλοίων μικροτέρων, δώδεκα, ὧν ἕκαστον περιελάμβανε ἀνὰ 160 ἢ 130 κωπηλάτας καὶ ἀναλόγους πολεμιστάς. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ στρατηγοῦ τῶν Σαρακηνῶν Δαμιανοῦ, ἡ Σάμος ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἐν ἔτει δὲ 949 γενομένης ἐκστρατείας εἰς Κρήτην κατὰ τῶν Σαρακηνῶν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην καὶ ἡ Σάμος, τοῦ στρατηγοῦ αὐτῆς παραλαβόντος μεθ' ἑαυτοῦ δώδεκα πλοῖα, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐπέβαινον 1600 ἄνδρες. Κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον ἡ ρόγα τοῦ στρατοῦ τοῦ Θέματος τῆς Σάμου τότε ἦσαν 134 λίτραι χρυσοῦ καὶ νοῦμια εἰκοσιν, ἤτοι 139, 120 δραχμῶν.

Τῶν Σαρακηνῶν αἱ ἐπιδρομαὶ κατεστάλησαν ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ καὶ Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ. Ὁ Νικηφόρος ἔχων ὡς ὀρμητήριον τῶν ναυτικῶν του δυνάμεων τὴν ἀπέναντι τῆς Σάμου λιμένα τῶν Πυγέλων ἐκυρίευσε μετὰ ἐπτάμηνον πολιορκίαν τὴν Κρήτην καὶ ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς Κύπρου τοὺς Σαρακηνούς. Τοιοῦτοτρόπως ἀνεκτήθησαν πᾶσαι αἱ Ἑλληνικαὶ γῆραι καὶ νῆσοι μετὰ τῶν ὁποίων, ὡς εἴπομεν, καὶ ἡ Σάμος, καὶ ὑπεβλήθησαν αὐτῆς ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τότε δὲ συνεπεία τῶν νικῶν τούτων ἐπὶ τῶν ὡς ἀνωτέρω αὐτοκρατόρων καὶ τὰ πράγματα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐβεβελιώθησαν κατὰ πολὺ.

Ἐν Σάμῳ, ἥτις, ὡς εἴπομεν, ἀπετέλει Μητρόπολιν ἐνὸς ἐκ τῶν ὀκτῶ Θεμάτων τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἤδρευε τότε στρατηγὸς ἐκ τῶν ἐπιστημοτέρων ἐν τῷ κράτει βεβαίως οὐχὶ δι' ἄλλον λόγον, ἀλλὰ διὰ τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τῆς νήσου ἥτις ἐγγύτατα τῆς Μικρασίας καὶ εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τοῦ κράτους κειμένη, ἠδύνατο ἄριστα νὰ χρησιμεύῃ ὡς ὀρμητήριον τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων ἐναντίων τῶν ἐξ Ἀνα-

τολῆς ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων, ὅπως ἐχρησίμευσεν ὡς τοιοῦτον ὀρμητήριον καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Καὶ τοῦτο συμπεραίνομεν ἐκ τοῦ ὅτι πάντες οἱ χρηματίζαντες στρατηγοὶ ἐν Σάμῳ ἐλάβον ἐκ τῆς Πρωτευούσης διαταγὰς νὰ ἐπιχειρήσωσι σημαντικὰς ἐκστρατείας εἰς ἐκτάκτους καὶ δυνάεις περιστάσεις τοῦ ἔθνους. Κατὰ τὸ ἔτος 1016 ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Β' στρατηγὸς τῆς Σάμου ἦτο ὁ Βασίλειος Ἀργύρης, ὅστις διετάχθη νὰ πλεύσῃ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ τῆς Κεφαλληνίας Κοντολέοντος εἰς Βάρδα τῆς Νεαπόλεως ἐναντίον τοῦ ἐπαναστατήσαντος Μέλχτος, τὸν ὁποῖον καὶ καθυπέταξεν, ὅλγχα δὲ ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βλαχδιμήρου εἰς ἐκ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ, ὀνόματι Χρυσόχειρ, ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν κατώρθησε νὰ ἀνατρέψῃ τὰς ἀρχὰς τοῦ κράτους καὶ εἰς αὐτὰ ἔτι τὰ παλαιὰ τῆς Προποντίδος καὶ νὰ νικήσῃ τὸν Ἡγεμόνα τῆς Ἀβυδου. Ἐναντίον τοῦ νέου τούτου ἐχθροῦ ἐπέμνη καὶ πάλιν ὁ τῆς Σάμου στρατηγὸς Δαυίδς ἀπὸ Ἀχρίδων καὶ ὁ τῆς Θεσσαλονίκης Νικηφόρος Καθάσιλας, οἵτινες συναντήσαντες τὸν Χρυσόχειρα εἰς Ἀθήνας κατεπολέμησαν αὐτὸν καὶ ἐφόνευσαν μετὰ ὀκτακοσίων αὐτοῦ στρατιωτῶν. Τέσσαρα δὲ ἔτη μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἄλλος στρατηγὸς τῆς Σάμου, Γεώργιος ὁ Θεοδωρόκκος, μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Χίου Περιβόη κατετρόπωσαν στόλοι Ἀγαρηνῶν ἐκπλέοντα ἐναντίον τῶν Κυκλάδων νήσων. Κατὰ τὸ ἔτος 1042 ἡ Σάμος ἐφιλοξένησεν ἕνα ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸν Κωνσταντῖνον, συγγενὴ τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Ε' τοῦ Κελκράτου, ὅστις εἶχεν ἀποπεμθῇ ἐκ τῆς πρωτευούσης, καθόσον ἐτύγχανεν ὑποπτος εἰς τὸν τότε ἀνεληθόντα ἐπὶ τὸν Αὐτοκρατορικὸν θρόνον Κωνσταντῖνον Η'. τὸν Μονομάχον.

Δὲν εἶχον δὲ εἰσεῖσι λησμονηθῇ τὰ δεινὰ τὰ ὁποῖα ὑπέστη ἡ Αὐτοκρατορία ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σαρακηνῶν καὶ νέοι ἐχθροὶ αὐτῆς ἀνέκυψαν αὐτῇ ἐκ διαφόρων μερῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ ἐπεχείρησαν γενικὴν ἐξέγερσιν οἱ Βούλγαροι, οὓς ἡδυνήθη νὰ ταπεινώσῃ καὶ συντρέψῃ ὁ Βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ, ὅστις τυγχάνει γνωστὸς ἐν τῇ

ιστορίᾳ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Βουλγαροκτόνος», ὀλίγον δὲ μετὰ τοὺς Βουλγάρους παρουσιάζονται ἐπὶ τῆς σκηνῆς οἱ Πατσινᾶκαι. πληγὴ τῶν βορειοτέρων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους μερῶν. αἵτινες οἱ δέποτε κατῳρῶσαν ἅ ὑπερβῶσι τὸν Ὀλύμπον, καὶ οἱ Οὐζοί. οἱ ὅποιοι περιωρίσθησαν εἰς ληστρικὰς μόνον ἐπιδρομὰς. Πανταχόθεν ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἠπειλείτο τότε καθ' ἑκάστην ὑπὸ σοβαρωτάτων κινδύνων καὶ ἐχθροὶ πολυάριθμοι ὑπενόμενον αὐτὴν καὶ εἰργάζοντο διὰ τὴν καταλύσιν τῆς. Ἀλλὰ τῶν ἐξωτερικῶν τούτων κινδύνων σοβαρώτεροι καὶ μεγαλύτεροι ἦσαν οἱ ἐσωτερικοί. οἱ ἐκ τῶν ἀκατοπαύστων πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἐρίδων, οἵτινες ἀπασχολοῦν καὶ τὴν αὐτοκράτορα καὶ τοὺς αὐλικούς καὶ ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις. Τὴν περὶ τῆς θείας τιнос καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν Χριστῷ διαφορὰν ἠκολούθησεν ἡ περὶ τῶν ἀγίων εἰκόνων, ἥτις διήρκεσεν ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἔτη, καὶ ταύτην τὸ ἐξ ἀφορμῆς τῶν Βουλγάρων προκληθὲν σχίσμα τῆς δυτικῆς ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Αἱ ἐσωτερικαὶ αὗται καὶ ἐξωτερικαὶ κρίσεις ἐπελθοῦσαι ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην παρεσκεύασαν τὴν παρακμὴν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, τῆς ὁποίας ἡ ἐν γένει κατάστασις κατὰ τοὺς γρόνους τούτους δὲν ἦτο διόλου εὐχάριστος, «καίτοι τὸ κράτος αὐτῆς ἐξηκολούθει ἔτι νὰ εἴναι τὸ πλουσιώτερον καὶ τὸ τεχνικώτερον διοικούμενον τῶν ἐπὶ γῆς κρατῶν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Ἐμφάνισις τῶν Μωαμεθανῶν.—Ὁ Τυρκοκ Τζαχῦς κυριεῖ τὴν Σάμον.—Ἀνάκτησις αὐτῆς ὑπὸ τῶν στρατηγῶν Δούκα καὶ Δαλασσηνοῦ.—Σταυροφόροι.—Ὁ δόγης τῆς Ἑρετίας κυριεῖ καὶ Λεηλατεῖ τὴν Σάμον.—Γενικὴ ἀποψὶς τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὁ μεσαιωνικὸς Ἑλληνισμὸς ἐνῶ ἠγωνίζετο ὑπὲρ τῆς ἰδίας σωτηρίας, ὑπῆρξε συγχρόνως τὸ προπύργιον τῆς τότε Εὐρώπης κατὰ τῆς ισχυρᾶς τότε Ἀσίας. Ἀπὸ τοῦ 1078 ὁ Σελτζουκίδης Σουλεῦμὰν ἐξεγερθεὶς, κατεῖχε κατὰ τὸ 1080 τὸν Πόντον, τὴν Παφλαγονίαν, τὴν πρὸς μεσημβρίαν τῆς Νι-

καίας Βιθυνίαν, τὴν Ἰσχυρίαν, μέρος τῆς Κιλικίας, καὶ τὴν μέχρι τῆς Ἀπταλείας Παμφυλικὴν περὶ αὐτὴν, τῷ δὲ 1085 ἐκυρίευσεν καὶ αὐτὴν τὴν Ἀντιόχειαν. Ταῦτα συνέβησαν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ὅστις ἐνῶ ἀπασχολεῖτο εἰς τοὺς κατὰ τῶν Σκυθῶν πολέμους, Τοῦρκος τις πειρατής, Τζαχᾶς ὀνόματι, ἐγένετο ἀπὸ τοῦ 1089 κύριος οὐ μόνον τῆς Σμύρνης τῶν Κλαζομενῶν καὶ τῆς Φωκαίας, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν νήσων Χίου, Λέσβου καὶ Σάμου, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος, ἀντὶ νὰ ζητῇ νὰ κυριεύσῃ ὅσα εἶχεν ἀπολέσει ἐπὶ τῆς στερεᾶς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐδέχθη νὰ ἀσχοληθῇ εἰς τὸ νὰ μὴ ἀρήσῃ τοὺς Τοῦρκους νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Αἱ νῆποι ἀνεκτῆθησαν τούντι τῷ 1092, τοῦ Τζαχᾶ κατατροπωθέντος ὑπὸ τῶν στρατηγῶν Ἰωάννου Δούκα καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Διλασσηνοῦ. Ἀλλὰ μετὰ τὸν Τζαχᾶν ἕτερος Τοῦρκος, Ὁμοῦρ καλούμενος, ἄρχων τῶν περὶ τὴ Σμύρνη πολυχνίων, πολμηρὸς ὢν ἠδυνήθη νὰ ἀρπάσῃ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς καὶ κατασκευάσας στόλον ἐπόρθησε δι' αὐτοῦ πολλὰς τῶν νήσων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Σάμον, κατεστράφη ὁμως καὶ οὗτος ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ὑπὸ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ὀλίγον μετὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπηκολούθησαν οἱ πολέμοι τῶν σταυροφόρων καθ' οὓς καὶ ἡ Σάμος συνεμερίσθη τῶν δεινῶν τὰ ὅποια τότε ὑπέστη ἅπασα ἡ Ἀνατολὴ ἀπὸ τοὺς ἐπιδρομὰς τούτους τῆς δύσεως, οἵτινες φαινομενικῶς μὲν ἐπηγγέλλοντο τὴν σωτηρίαν τῶν χριστιανῶν, πράγματι δὲ ἀπεδείχθησαν καταστροφεῖς αὐτῶν. Καὶ ἐνῶ οἱ σταυροφόροι ἐκυρίευσαν τὴν Ἀντιόχειαν, περιβόητός τις Τοῦρκος λήσταρχος, ὀνόματι Ταγγρίπερος κατέκτα τὴν Σμύρνην, Ἐφεσον, Σάμον, Χίον καὶ Ρόδον προξενῶν μεγάλα δεινὰ εἰς τοὺς κατοικοὺς τῶν μερῶν τούτων.

Ὁ Βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Α'. Κομνηνὸς μηχανῶν περιδεῆς τοὺς ἐξοπλισμοὺς τῆς δύσεως ἤρχιζε νὰ προετοιμάζῃ πυρετωδῶς τὰς πολεμικὰς δυνάμεις τοῦ κράτους. Μὴ ἔχων ὁμως στόλον ἀξιόμαχον ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ πρὸς

τοῦτο τὴν συνδρομὴν τῶν Ἑνετῶν. Ἡ Ἑνετία ἀπετέλει τότε τὸ κέντρον κραταιᾶς ναυτικῆς πολιτείας, πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς δὲ ὁ Ἀλέξιος μὴ δυνάμενος νὰ πληρώσῃ τὰς ὑπηρεσίας αὐτῶν διὰ χρημάτων, ὑπεχρεώθη νὰ χορηγήσῃ εἰς αὐτοὺς μεγάλα καὶ ἐξαιρετικὰ προνόμια, δι' ὧν ἅπαν σχεδὸν τὸ ἔμποριον τῆς Ἀνατολῆς περιήρχετο εἰς χεῖρας τῶν Ἑνετῶν, καὶ διὰ τῶν ὁποίων κυρίως ἡ Ἑνετικὴ δημοκρατία ἔκτοτε ἐγίγαντόθη ἰδρύσασα πανταχοῦ καὶ εἰς ὅλα τὰ σπουδαιότερα τῆς Ἀνατολῆς κέντρα, ἀποικίας ἰσχυρὰς καὶ πολλοῦ λόγου ἀξίας. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι οἱ Ἑνετοὶ κατ' ἀρχὰς ὄχι μόνον ἀπέσχον τῶν πολέμων, οὐς οἱ ἐπελθόντες ἐκ τῆς Δύσεως σταυροφόροι συνῆψαν μετὰ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ καὶ ἐβοήθησαν τὸν Ἀλέξιον εἰς τοὺς κατὰ τοῦ Νορμαννοῦ Ροβέρτου ἀγῶνας αὐτοῦ, ὅταν ὁμοῦς ὁ Ἀλέξιος ἐπολέμει τὸν Βοημοῦνδον εἰς Κιλικίαν καὶ ὁ τελευταῖος οὗτος ἐζήτησε καὶ ἔλαβε τὴν συνδρομὴν τῶν Πισατῶν, λεηλατησάντων πολλὰ μέρη τῆς Μεσυγείου, ὁπότε ἐναντίον αὐτῶν ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου οἱ ἡγεμόνες Ταττίκιος καὶ Λαντουῦλφος, οἵτινες διῆλθον διὰ τῆς Σάμου πλέοντες πρὸς τὴν Ρόδον, τότε καὶ οἱ Ἑνετοὶ ἰδόντες ποίων ὠφελιμμάτων ἀπελάμβανον οἱ Πισάται καὶ οἱ Γενοῦαῖοι ἐκ τῶν λεηλασιῶν τὰς ὁποίας ἔκαινον εἰς τὰς διαφόρους χώρας τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ἀπεφάσισαν παραιτοῦντες τὸν ἐμπορικὸν βίον νὰ μετάρχωσι τῶν σταυροφορικῶν πολέμων κηρυχέντες οὕτω καὶ αὐτοὶ ἐχθροὶ τῆς Αὐτοκρατορίας. Τὴν ἀνθάρειαν δὲ ταύτην τῶν Ἑνετῶν τιμωρῶν κατόπιν ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἀλέξιον Ἰωάννης Β'. ὁ Κομνηνός, ὁ ἐπικληθεὶς Καλοῖσαάννης, κατήργησε πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ πατρὸς του εἰς τοὺς Ἑνετοὺς χορηγηθέντα προνόμια, ὅπερ ὁ τότε Δόγης τῆς Ἑνετίας Δομένικος Μικέλης μὴ ἀνεχθεὶς, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιπλεύσῃ διὰ στόλου ἀξιολόγου καὶ ἀροῦ πρῶτον κατὰ τὸ ἔτος 1122 ἐπολιόρησεν τὴν Κέρκυραν, ἐπολιόρησεν κατόπιν καὶ ἐλεηλάτησεν τὴν Ρόδον, κυριεύσας δὲ καὶ τὴν Χίον καὶ αὐτὴν ἔχων ὡς ὀρμητήριον ἐκυρίευσεν καὶ ἐλεηλάτησεν μέχρι τοῦ 1125 πάσας σχεδὸν τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Σά-

μον κατασφάζας καὶ αἰχμαλωτεύσας μετὰ σκληρότητος ἀνηκούστου τοὺς κατοίκους. Ἀναμριβελως δὲ ἡ Σάμος θὰ ὑπέστη κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τῶν σταυροφοριῶν καὶ ἄλλα πολλὰ δεινὰ, διότι τὰ κατερχόμενα ἐκ τῆς Δύσεως στῖφη τῶν πολεμιστῶν κατέκλυζον τότε ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς πρὸ πάντων δὲ τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους, λεηλατοῦντα καὶ εἰς ποικίλας ἄλλας πιέσεις ὑποβάλλοντα τοὺς κατοίκους.

Ὁ διάδοχος τοῦ Ἰωαννοῦ Κομνηνοῦ, Μανουὴλ Κομνηνός, ἔχων νὰ ἀντιμετωπίσῃ διγγύρους ἐχθροὺς ἐπιβουλευόντας αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ κράτους, ὅπως ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς, ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς καὶ πάλιν ὅλα τὰ προνόμια ὅσα ὁ προκατοχος αὐτοῦ εἶχε καταργήσει καὶ νὰ προσλάβῃ αὐτοὺς συμμάχους ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Ρογέρου, ὅστις εἶχε καταλάβει τὴν Κέρκυραν καὶ εἶχε ληστεύσει τὰς Θήβας καὶ τὴν Κόρινθον καὶ πολλὰ ἄλλα πλῆγματα εἶχεν ἐπενέγκει εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ Ἑνετοὶ ἐδείχθησαν πιστοὶ σύμμαχοι καὶ συνεπολέμησαν μετὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν δυνάμεων πρὸς ἐκδίωξιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Ρογέρου ἐκ τῆς Κερκύρας, μετ' ὀλίγον ὁμως καὶ διαρκούσης ἐτι τῆς πολιορκίας τῆς Κερκύρας τὰς συνθήκας ἀθετήσαντες καὶ μετὰ τοῦ Ρογέρου συνεννοηθέντες ἐκηρύχθησαν ἐχθροὶ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὴν παλαιὰν τακτικὴν αὐτῶν ἀκολουθοῦντες ἤρχισαν νὰ κυριεύωσι διάφορα μέρη τοῦ κράτους μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Σάμον. Ὁ Αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ἀπασχολημένος τότε εἰς ἄλλους πολέμους ἐνόμισεν ὅτι θέλει τιμωρήσει τοὺς Ἑνετοὺς, ἐὰν ἐχορήγῃ εἰς ἄλλην Ἰταλικὴν πόλιν ἀνάλογα προνόμια, ὅθεν συνωμολόγησε περὶ τὸ 1157 συνθήκην μετὰ τοὺς Γενουαίους παραχωρήσας αὐτοῖς πολλὰς προνομίαις ἐντὸς τοῦ κράτους, ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ ἔχῃ αὐτοὺς πιστοὺς συμμάχους, ἀλλ' ἀντὶ νὰ διορθώσῃ διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὸ κακόν, ἠῤῃξεν αὐτό, ἐγκαλιθεύσας ἐντὸς αὐτῆς τῆς πρωτεύουσας νέαν πολιτείαν ξένην, ἥτις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀπεθῇ εἰλικρινεστέρᾳ τῶν Ἑνετῶν. Καὶ διεξήγαγε μὲν πολέμους τινὰς κατ' αὐτῶν, ὅστινες ὑπῆρξαν ἀτυχεῖς κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀλλ' ἐπὶ τέλους

συνομοσπεγηθείσης εἰρήνης μετ' αὐτῶν. ἐπανήλθε καὶ ἡ ὑπὸ τὴν τυραννίαν τῶν Ἑνετῶν διατελοῦσα Σάμος ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορος.

Ἄραψ τις γεωγράφος ὀνόματι Ἐδρισηὲς συντάξας γεωγραφίαν κατὰ προτροπὴν τοῦ βασιλέως Ρογέρου τοῦ Β'. τῷ 1153 ἀναφέρει τὴν Σάμον ὡς «ἐχούσαν πολλοὺς κατοίκους καὶ πλούσια προϊόντα», ἐξ οὗ δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι, ἡ Σάμος, μετ' ὅλας τὰς ἐπιδρομὰς καὶ λεηλασίας τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποστῆ, ἕως τότε, διετηρεῖτο οὐχ' ἥττον καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν ἀξιολόγῳ ἀκμῇ. Ἀλλ' ἡ σχετικὴ αὐτῆς ἀνθρότης δὲν θὰ παρατηρεῖτο βεβαίως ἢ μόνον ὡς πρὸς τὴν ἀναπτύξιν τοῦ φυσικοῦ πλούτου αὐτῆς, διότι δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασις καὶ ἡ ἐν γένει πνευματικὴ ἀνάπτυξις αὐτῆς εὐρίσκετο εἰς σμῖνον εὐχάριστον. Τὸ Βυζαντινὸν κράτος πάσιςτα κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εἰκόνα ἐξαχρειώσεως καὶ διασθορᾶς καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοιαύτης καταστάσεως δὲν ἔδύνατο βεβαίως νὰ ἀποτελῇ ἐξαίρεσιν μίαν μικρὰ νησιωτικὴν χώραν. Γενικὴν εἰκόνα τῆς ἐθνικῆς καταστάσεως τὴν ὁποίαν δέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν πρὸς καλυτέραν κατανόησιν τῶν χρόνων τούτων καὶ τῶν γεγονότων τὰ ὁποῖα ἐπιχειροῦμεν νὰ ἴστο ἡσώμεν μᾶς δίδει ὁ μέγας ἐκ τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων ἱστορικῶν Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος.

«Ἡ μεσαιωνικὴ ἡμῶν μοναρχία, γράφει ὁ Παπαρρηγόπουλος, ἀπληρτίσθη ἀνέκαθεν ἐκ κράματος ποικίλων ἄλλων φυλῶν, τῶν ὁποίων ἐπρώτευσεν μὲν προϊόντος τοῦ χρόνου ἡ Ἑλληνικὴ, πολιτικῶς καὶ κοινωνικῶς, τὰς ὁποίας ὅμως αὐτὴ οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ συγχωνεύσῃ ἐν ἑαυτῇ καθ' ὁλοκληρίαν διὰ τὸν λόγον ὅτι ἀδιάκοποι ἐπιδρομαὶ καὶ ἐγκαταστάσεις ἄλλοφυλῶν ἐπολλαπλασίαζον τὰ πληθὴ αὐτῶν ὥστε ἐπὶ τέλος, ἀποῦ ἀπωλέσθη ὁλόκληρος ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Συρίας, ἔτι δὲ τὸ ἡμισυ καὶ ἐπέκεινα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ κατήντησε λόγῳ ἀριθμητικῶς νὰ μειονοφηθῇ ἐντὸς τοῦ κράτους. Πλὴν τούτου ὁ μεσαιωνικὸς αὗτος ἑλληνισμὸς ἐξ ἡσθένεισσε

καὶ ἡ θύλακας πολὺ διὰ τε τὰς ἡμικροτημένους θρησκευτικὰς δοξασίας, αἵτινες ἐπεκράτησαν παρ' αὐτῷ καὶ τὴν δεινὴν τοῦ λαοῦ ἀπαιδευσίαν· πᾶσαι δὲ αἱ ἀπόπειραι αἱ γενομέναι κατὰ τὴν ὁγδόην καὶ τὴν ἐνάτην ἑκατονταετηρίδα πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς πλημμελοῦς ταύτης κατastάσεως ἐυαταιώθησαν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι διὰ τοῦ ἐπιτηδείου διοικητικοῦ, οἰκονομικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ, ὅστις ἀνέκαθεν διεῖπε τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, ἐπὶ δὲ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας ἐβεβλήθη καὶ ἐτελειώθη, ὁ μεσαιωνικὸς Ἑλληνισμὸς κατῴρθη κατὰ τὰς δύο ἐπομένους ἑκατονταετηρίδας οὐ μόνον νὰ συντηρηθῇ, ἀλλὰ καὶ εἴπερ ποτε ἰσχυρὸς νὰ ἀποβῇ. Ἐν ἐλλείψει ὅμως ἀποχρῶντων ἡθικῶν ἑλατηρίων, ὁ ὅλος τεχνιτὸς ἐκεῖνος ὀργανισμὸς ἐφθάρη δι' αὐτῶν τούτων τῶν ἰδίων αὐτοῦ συστατικῶν. Ἰδίως δέ, ἐπειδὴ το πλεῖστον τῶν ὑψηλῶν δὲν ἐστράτευε, μέγα τοῦ στρατοῦ μέρος συνέκειτο ἐκ ξένων μισθοφόρων, οἵτινες οὐδεμίαν παρεῖχον ἐγγύησιν πίστεως καὶ ἀρροσιώσεως, καὶ ἐπὶ τέλους πολλάκις ἐπρόδωκαν πολὺτιμα τῆς πολιτείας συμφέροντα. Καὶ ἡ δυσκολία αὕτη ἦν ἀπῆντων οἱ ἡγεμόνες περὶ τὴν συγκρότησιν τοῦ ἀπαιτουμένου ἰθαγενεῶς στρατοῦ ἐγένετο πρόξενος τοῦ ὀλεθριωτάτου τῶν δεινῶν, ὑπὸ τῶν ὁποίων κατεβιβρώσκειτο ἤδη τὸ κράτος. Διότι αὕτη ὑπεχρέωσε τοὺς Κομνηνοὺς νὰ ἀγοράσωσιν ἀλληλοδιαδόχως τὴν συμμάχιν τῶν Ἑνετῶν, τῶν Γενοαίων καὶ τῶν Πισατῶν διὰ τῆς εἰς αὐτοὺς παρχωρήσεως προνομίων καὶ δικαιωμάτων, ἅτινα συνεπήγαγον πολυειδῆ τοῦ κράτους ἐξασθένησιν. Ναὶ μὲν ἀπὸ τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος πολλὴν ἔλαβεν ἐπίδοσιν ἡ τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ πρὸς τὸν ἀρχαῖον συνουικεῖωσις. Ἀλλὰ ἡ νέα αὕτη τοῦ Ἑλληνισμοῦ φάσις, ἥτις βραδύτερον ἐμελλε νὰ συντελέσῃ εἴπερ τι καὶ ἄλλο εἰς τὴν ἀναζωπύρησιν καὶ ἀνάπλασιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνότητος, δὲν εἶχεν ἔτι τότε συμπληρωθῇ ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ ἀναπληρωθῇ τὸν ἤδη περικομῆσαντα μεσαιωνικὸν Ἑλληνισμόν. Κατ' ἀρχὰς μάλιστα, ἤτοι ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς μακεδονικῆς δυναστείας μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσεως τοῦ Ἀλεξίου Α'. Κομνηνοῦ, ὁ νέος ἐκεῖνος Ἑλληνισμὸς διὰ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ

πρὸς τὸν καθεστῶτα μεσχιωνικόν, προδήλως ἐπετάχυνε τὴν τοῦ κράτους καταλύσιν. Ἐάν δὲ εἰς ταῦτα προσθέσωμεν τοὺς ἀδιαιλείπτως ἐπιτιθεμένους ἐξωτερικοὺς πολεμίους, ὧν δύο μάλιστα κατὰ τὴν δωδεκάτην ἑκατονταετηρίδα ἀπέβησαν φοβερώτατοι, ἀπ' ἀνατολῶν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἀπὸ δυσμῶν οἱ σταυροφόροι, καὶ προσέτι τὴν ὥς ἐκ τῶν περισπασμῶν τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως κορυφώθεις ἐν ταῖς ἐπαρχίαις πολυαρχίαν καὶ ἀναρχίαν, θέλομεν κατανοήσει πῶς ὁ φαινόμενος ἐκεῖνος κολοσσὸς δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀνθέξῃ ἡδὴ εἰς τὴν πνοὴν τοῦ ἐλαχίστου σφοδροῦ ἀνέμου. Τὰς ἐπαρχίας ἐνέμοντο ἡ μεγιστᾶνες αὐτοκέφαλοι, ἡ ξένοι ἐπίβουλοι, καὶ αὐτὴν τὴν βασιλεύουσαν ἐπηπεῖλουν ἀδιακόπως 60,000 ἀλλόφυλοι ἔχοντες ἐν αὐτῇ ἴδια φρούρια καὶ ἰδίους στόλους. Ἐν τῇ δωδεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι τὸ κράτος δὲν διετηρήθη εἰμὴ διὰ τῆς ποιικίλης καὶ ἐξαιρέτου προσωπικῆς ἀξίας τῶν τριῶν Κομνηνῶν Ἀλεξίου, Ἰωάννου καὶ Μανουῆλ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Τὰ μέχρι τῆς ἐρημώσεως τῆς Σάμου. — Περιπετειώδης ἐποχή — Κατὰ κλίσεις τῆς Ἀνατολῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων. — Ἰδανικοὶ ἄρχοντες. — Τοῦρκων ἐπιδρομαί. — Ὁ ἐκ τῶν πειρατῶν φόβος. — Οἱ ἐν Χίφ' Ἰουστινιᾶναι ἐπεκτείνουσι τὸ κράτος των καὶ εἰς Σάμον. — Τελεία ἐρημωσις τῆς Σάμου κατὰ τὸ 1476.

Πλήρης περιπετειῶν λοιπὸν καὶ σφοδρωτάτων συμβάντων εἶνε ἡ ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας κατὰ τὴν 12ην καὶ 13ην ἑκατονταετηρίδα. Τὰ στίφη τῶν σταυροφόρων πολεμιστῶν προεχώρουσαν ἀκαθέκτως μετατρέποντα εἰς πᾶσαν νέαν ἐπιδρομὴν αὐτῶν πόλεις ὁλοκλήρους εἰς σωροὺς ἐρεπίπων. Αἱ δυνάμεις τοῦ κράτους εἶχον παραλύσει τελείως. Ἡ Θεσσαλονίκη καὶ ἄλλαι σημαντικαὶ πόλεις ἐκυριεύθησαν βαθμηδὸν ἡ μίᾳ μετὰ τὴν ἄλλην καὶ ἐλεηλατήθησαν ὑπὸ τῶν ἀγρίων τούτων ἐπιδρομέων τῆς Δύσεως. Ἐπὶ τέλους δὲ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1204 καὶ αὕτῃ ἡ Βασιλεύουσα ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν σταυροφόρων καὶ τῶν Ἑνετῶν, μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων-

σταντινουπόλεως ἡ αὐτοκρατορία διηρέθη εἰς πολλὰς μικρὰς ἡγεμονίας τὰς ὁποίας μεταξὺ των διενειμον οἱ δορυκτῆτορες. Καὶ οἱ μὲν Γάλλοι σταυροφόροι ἔλαβον τὴν Βιθυνίαν, Θράκην, ἅπασαν τὴν ἀπὸ Θερμοπυλῶν μέχρι Σουλίου Ἑλληνικὴν γῶραν, καὶ τὴν νῆσον Κρήτην. οἱ δὲ Ἑνετοί, ἀρῶν κατὰ τὰ προσυμφωνημένα προεχειρίσθη ὑπ' αὐτῶν πατριάρχης ὁ ἐξ ἐπιφανοῦς καταγόμενος γένους Θωμᾶς Μοροζίνης. τὴν πραγματικὴν ὠφείειαν ἐπιδίδωκοντες ἐξεδέξαν τὰ εὐθετώτερον καὶ πλησιέστερον αὐτῶν κείμενα μέρη. ἦτοι ἅπασαν τὴν παρὰ τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος παραλίαν, τὰς Ἰονίους νήσους, ἐκ τῆς Πελοποννήσου τὴν Λακωνίαν, ἀγοράσαντες μετ' αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Βονιφατίου καὶ τὴν Κρήτην ἐπὶ εὐτελεῖ χρηματικῇ προσῶ. ἡ δὲ Σάμος κατὰ τὴν διανομὴν ταύτην διέμενεν ὑπὸ τὴν ἄμεσον κυριαρχίαν τοῦ Λατινικοῦ Θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐπὶ τῆς Φραγκικῆς ταύτης κατακλύσεως καὶ μερικοὶ ἐκ τῶν ἐπιφανῶν Βυζαντινῶν κατώρθωσαν νὰ ἰδρῦσωσιν ἡγεμονίας τινάς. Οὕτω ἐν μὲν τῇ Ἱπείρῳ καὶ Αἰτωλίᾳ ἐγένετο ἰδρυτῆς μεγάλῃς ἡγεμονίας ὁ Μιχαὴλ Κομνηνός. ἐν δὲ τῇ Τραπεζοῦντι ὁ Ἀλέξιος Δ'. καὶ ἐν τῇ Νικαίᾳ ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις ὅστις, ἀνὴρ συνετός καὶ δραστήριος ὢν, κατώρθωσε νὰ αὐξήσῃ τὰχιστα τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθὲν μικρὸν κράτος διὰ τῆς προσθήκης εἰς αὐτὸ ὅλης τῆς Φρυγίας, Μυσίας, Ἰωνίας, καὶ Λυδίας, ἐν δὲ τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ κράτους τοῦ τῇ Νικαίᾳ κατέστησε καὶ πατριαρχικὴν ἑδραν ἀναδείξας πατριάρχην τὸν Μιχαὴλ Αὐτοριονόν, παρ' αὐτοῦ ἡμέσως ἐστέφθη αὐτοκράτωρ. ὥστε οὕτως ἡ Νίκαια τότε ἀπέβη τὸ κέντρον τῶν Βυζαντινῶν δυνάμεων. ἐπὶ οὗ ἐμελλε μετ' αὐτοῦ χρόνιον νὰ ἐξορμήσῃ ὁ καθαίρετῆς τῆς αὐτοσχεδίου Λατινικῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ 1222, ἐπὶ οὗ ἀποθανὼν ἀνελαβε τὴν βασιλείαν ὁ Ἰωάννης Δούκας Βατάτζης, ὅστις καταρτίσας στόλον προήγαγεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν τὸ κράτος τῆς Νικαίας κυριεύσας ἐντὸς ὀλίγου πολλὰ μέρη τοῦ Λατινικοῦ

κράτους καὶ ὅλας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Σάμον.

Τὸ ἔργον δὲ αὐτοῦ ἔφερεν εἰς πέρας ὁ Μιχαήλ Παλαιολόγος ὅστις ἐλευθέριος καὶ ἀφελὴς ὢν ἠγαπήθη παρὰ τῶν ὑπηκόων του καὶ ἐπαγίωσε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, τὴν δὲ κατέλασιν τῆς Λατινικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πᾶρεσκεύασε διὰ τῆς μετὰ τῶν Γενουατῶν συμμαχίας καὶ τῆς καταπολεμήσεως τοῦ δεσπότη τῆς Ἡπείρου. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἀνεκτήθη τῇ 25 Ἰουλίου 1261 ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ἀλεξίου Στρατηγοπούλου, τῶν Λατίνων μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος αὐτῶν Βαλδουίνου ἀποδράντων ἐκ φόβου, μετὰ τρεῖς δ' ἐβδομάδας εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀνακτηθεῖσαν πόλιν μετὰ πομπῆς ὁ Μιχαήλ Παλαιολόγος μεταθέσας ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν ἐδραν τῆς κυβερνήσεως.

Ὁ Βαλδουῖνος καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ ἐπλανήθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειαν τῶν βασιλέων καὶ τῶν Παπῶν πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ κράτους, εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι ἐν Βιτέρβῃ τῆς Ἰταλίας ὁ Βαλδουῖνος οὗτος συνῆψε συνθήκην ἐνώπιον τοῦ Πάπα Κλήμεντος Δ'. μετὰ τοῦ Καρόλου βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, ὅπως προσλάβῃ αὐτὸν σύμμαχον πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ κράτους του, δι' ἧς παρεχόμενος εἰς τὸν βασιλέα τοῦτον πλείστας Ἑλληνικὰς χώρας καὶ τὴν κυριότητα ὅλων τῶν νήσων, πλὴν τῆς Λέσβου, Σάμου, Κῶ, καὶ Χίου, τὰς ὁποίας ἐπεφύλαττε δι' ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἀπογόνους του. Ἀλλ' ὅλαι αὗται αἱ ἐνέργειαι τοῦ Βαλδουίνου καὶ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ ἀπέβησαν εἰς μάτην.

Ὁ Μιχαήλ Παλαιολόγος ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Κωνσταντίνου ἐκάλεσε πάντας τοὺς Ἑλληνας ἡγεμόνας, δεσπότας καλουμένους, νὰ ἀναγνωρίσωσι τὸ αὐτοκρατορικὸν αὐτοῦ ἄξιωμα, κατώρθωσε δὲ συγχρόνως νὰ ἐκδιώξῃ μετ' οὐ πολὺ τοὺς Λατίνους ἐκ διαφόρων μερῶν, διότι μέγα μέρος ἀκρόμη τοῦ κράτους ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἑνετῶν ἢ τῶν Φράγκων ἡγεμόνων, ἀλλὰ τότε προέκυπτεν ἀκαθέκτως ἀπὸ τὴν Ἀσίαν νέος καὶ ροδερὸς ἐχθρὸς, οἱ

Τοῦρκοι, οἵτινες ἔμελλον νὰ ἐπιφέρωσι τὴν τελευταίαν καιρίαν πληγὴν εἰς ὁλόκληρον τὸ Βυζαντινὸν κράτος.

Ἀπὸ τοῦδε φανερώτατα πλεον ἤρχισαν νὰ ἀναφαίνωνται τὰ συμπτώματα τῆς μελλούσης τελείας ἀποσυνθέσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἐχθροὶ ἐξωτερικοὶ ἠπέλουν καὶ περιέσφιγγον πανταχόθεν τὸ κράτος καὶ ἀγρόρουν καθ' ἑκάστην ἐξ αὐτοῦ σημαντικὰς κτήσεις, αἱ δὲ ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ ὡς ἀπαίσιοι δαίμονες κατέσειον αὐτὰ τὰ θεμέλια τῆς αὐτοκρατορίας. Καὶ ἐνῶ τοιαύτη ἀπελπιστικὴ κατὰστασις ἐκυριαρχεῖ, πᾶσαι δὲ αἱ παραθαλάσσιαι κτήσεις τοῦ Βυζαντινοῦ, ἀπὸ Προποντίδος μέχρι τοῦ Μαιάνδρου, ἦσαν χωρισμέναι σχεδὸν ἀπὸ τοῦ λοιποῦ κράτους, καθόσον οἱ Τοῦρκοι ἔφθανον ἤδη μέχρι τῶν παραλίων τῆς Προποντίδος, οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκράτορες μὴ δυνάμενοι νὰ κατέχωσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των τὰς χώρας ταύτας, ἐδωρίζον αὐτὰς εἰς οἰκίους αὐτῶν καὶ εἰνούμενους ἐπιδεικνύοντες διὰ τῆς ἀκαίρου ταύτης μεγαλοφροσύνης των ἀνυπόφορον ἔπαρσιν καὶ πτωχαλᾶζονείαν. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρονίκος Β', ὁ πρεσβύτερος, βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 1281 μέχρι τοῦ 1327, διὰ Χρυσοβούλλου παρεχώρησεν εἰς τὴν συγγενῇ αὐτῷ οἰκογένειαν τῶν Μελισσηνῶν καὶ ἰδίως εἰς τὸν Γρηγόριον τὸν Μελισσηνὸν τὴν δεσποτείαν πάσης τῆς Χερσονήσου, τοῦ Ἑλλησπόντου, τῆς Αἰνῶ, τῆς Ξάνθης, τοῦ Περιθεωρίου, τῆς Σαμου, τῆς Μλήτου, τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ τοῦ Μεσσηνιακοῦ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Τὴν φανταστικὴν δὲ ταύτην δεσποτείαν διετήρησεν ἕκτοτε ἡ οἰκογένεια τῶν Μελισσηνῶν, ἣτις ἦτο μία ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ ἐπιφανεστέρων οἰκογενειῶν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, διότι μετὰ τῶν προγόνων αὐτῆς κατέβηκε Μιχαὴλ Παγκαθὲ τὸν αὐτοκράτορα καὶ Νικηφόρον Μελισσηνὸν γενόμενον Καίσαρα, οἱ δὲ ἀπογονοὶ αὐτῆς ἐξήκολούθηον ἐπὶ πολλὰ ἔτη νὰ φέρουν τὸν ψιλὸν τίτλον τοῦ δεσπότη τοῦ Σάμου καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν τῶν ὑποίων ἦσαν κύριοι δυνάμει τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Χρυσοβούλλου.

Ἀλλὰ περιεργότεροι τῶν ψιλῶ ὀνόματι δεσποτῶν τούτων ἦσαν οἱ ἀπόγονοι τοῦ τελευταίου Λατίνου αὐτοκράτορος τῆς

Κωνσταντινουπόλεως Βαλδουίνου, ὅστις ἀφοῦ μάτην περιῆλθε πᾶσαν τὴν Εὐρώπην ἐπαιτῶν τὴν συνδρομὴν τῶν ἡγεμόνων αὐτῆς πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ θρόνου αὐτοῦ, ἀποβιώσας ἐξ ἀνίας τῇ 1272 ἐν Ἰταλίᾳ ἐκληροδότησε τὸν ψιλὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φίλιππον, τοῦ ὁποίου ἀποθανόντος. τὰ κατὰ φαντασίαν κληρονομικὰ δικαιώματα τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου περιῆλθον εἰς τὴν θυγατέρα του Αἰκατερίνην, ἥτις νυμφευθεῖσα ἔτεκεν ἐπίσης θυγατέρα ὁμώνυμον αὐτῇ, πρὸς τὴν ὁποίαν περιῆλθον αἱ φαντασιώδεις ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ στέμματος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Συμφώνως δὲ πρὸς τὰς ἀξιώσεις ταύτας ἡ Αἰκατερίνη αὕτη καὶ ὁ σύζυγος αὐτῆς Φίλιππος, αὐτοκράτορες κατὰ φαντασίαν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, συνέστησαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μετὰ τῶν πρᾶγμαμένων νήσων Οἰνουσῶν, Προκοννήσου, Τενέδου, Λέσβου, Χίου, Σάμου, καὶ Ἰκαρίας εἰς βασιλεῖον καὶ βασιλέα αὐτοῦ ἀνηγόρευσαν τὸν Μαρτίνον Ζαχαρίαν δὲ Κάστρον.

Ταῦτα καίτοι οὐδεμίαν ἱστορικὴν ἀξίαν ἔχοντα, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν ἀνθρωπίνην κουρόνοιαν καὶ ματαιοδοξίαν καταδεικνύοντα, ἀναφέρομεν ἐνταῦθα ἵνα μᾶλλον ἐκανοποιήσωμεν τὴν περιέργειαν τῶν ἀναγνοστῶν καὶ ἵνα μὴ ποτε ὁ μὴ γνωρίζων τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ ἐκ τύχης ἀναγνώσῃ κἄπου τὰ ὀνόματα τῶν κατὰ φαντασίαν τούτων δεσποτῶν τῆς Σάμου καὶ τῶν ἄλλων, ὡς εἴρηται, μερῶν εἰς διασπῆν τι παλαιὸν ἔγγραφον, παρὰπλανηθῇ ἀπὸ τῆς ἀλήθειας. - Διότι καὶ οἱ ἀπόγονοι τῆς οἰκογενείας τῶν Μελισσηνῶν καὶ οἱ τῆς τῶν Φράγκων δὲ Κάστρων ἐξηκολούθησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη κατόπιν νὰ φέρωσι τὰς κυριαρχικὰς αὐτῶν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ ἰδανικοῦ τούτου βασιλείου τῆς Ἀνατολῆς.

Καὶ ἐνῶ οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου διαβιῶς παρεχόμενοι πόλεις καὶ νήσους τῶν ὁποίων τὴν ἐξουσίαν δὲν ἠδύναντο αὐτοὶ νὰ διατηρήσουν, δύο Τοῦρκοι ἀρχηγοί, ὁ Αἰδὴν καὶ ὁ Σαρουχὰν καταλαβόντες πᾶσαν τὴν ἐν τῇ Ἀσίᾳ χώραν, ἥτις ἔκτοτε φέρει τὸ ὄνομά των, ἔστρεψαν τὰς βλέψεις αὐτῶν καὶ πρὸς τὰς νήσους, πρῶτη δὲ ἡ Σάμος τότε διὰ τὴν

γεινίασιν αὐτῆς πρὸς τὴν Ἀσίαν, ὑπέκυψε κατὰ τὸ 1312 εἰς τὸν ἰσχυρὸν Ἀἰδὴν, ὅστις εἶχε στόλον ἐκ τριακοσίων πλοίων καὶ στρατὸν ἐκ 30.000 ἀνδρῶν. Αἱ βαρβαρικά αὐταὶ ὀρδαὶ στερούμεναι πάσης τάξεως καὶ πειθαρχίας, ἐπορίζοντο τὰ διὰ τὴν συντήρησιν ἐαυτῶν ἐκ λεηλασιῶν καὶ ἐξ ἀνδραποδισμῶν, οὗ ἕνεκεν οἱ κάτοικοι τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων ὑπέφερον τότε τὰ πάνδεινα. Ἐξ ἄλλου στίφη ὁλόκληρα πειρατῶν ἐλυμαίνοντο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὅλας τὰς νήσους, ἐκ τοῦ φόβου δὲ τῶν πειρατῶν τούτων καὶ οἱ Σάμιοι ἠναγκάσθησαν τότε νὰ ἀποσυρῶσιν ἐκ τῶν παραλίων τῆς νήσου καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα αὐτῆς συσπειρωθέντες νὰ ἀνεγείρωσι φρούρια εἰς μέρη ἀπρόσιτα τῶν ὁποίων ἔγνη σῶζονται καὶ μέχρι τῆς σήμερον, ὡς εἶνε τὸ Κάστρο τῆς Λουλουίδας, τὸ Κάστρο τῶν Σαραντίδων, τὸ Κάστρο τοῦ Λαζάρου καὶ ἄλλα μικρότερα. Ὡς νὰ μὴ ἤρκουν δὲ ὅλα ταῦτα τὰ δεινοπαθήματα, λοιμὸς καταστρεπτικὸς ἐνσκήψας κατὰ τὸ ἔτος 1367 καὶ ἐπὶ τρία ἔτη διαρκέσας ἐπὶ ἡνέγκε μεγίστην καταστροφὴν εἰς ὅλας τὰς νήσους.

Κατὰ τὴν θλιβεράν ταύτην ἐποχὴν τὸ κράτος τῶν νόμων εἰς τὰ μέρη ταῦτα εἶχε παραλύσει τελείως καὶ οὐδεμίᾳ ἄλλῃ μεταξὺ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ομάδων ἐξουσία ἦτο σεβαστή, πλὴν τῆς φυσικῆς ἐξουσίας ἥτις ἀπορρέει ἐκ τῆς δυνάμεως τοῦ ἰσχυροτέρου. Πειραταὶ καὶ λησταὶ διέπλεον τότε ὅλας τὰς θαλάσσας, ἀπεγύμνωνον καὶ ἐφόνευον τοὺς ναυτιλλομένους, οὓς καθ' ὁδὸν συνήντων, καὶ διέσπειρον τὴν φοβὴν καὶ τὴν καταστροφὴν εἰς πᾶσαν χώραν. Πρὸς τὰς ἐπιδρομὰς δὲ τῶν ἀγρίων τούτων ὀρδῶν οἱ φιλήσυχοι νησιῶται δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντιτάσσωσιν ἀποτελεσματικὴν ἀμυναν καὶ διὰ τοῦτο ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν μετηνάστευον καὶ ἄλλοι μὴ ἔχοντες τὰ μέσα τῆς ἀναχωρήσεως ἀπεσύροντο εἰς ἀπόκρημνα καὶ δύσβατα μέρη, ὅπου ἔζων βίον κτηνώδη ἀποβάλλοντες βαθυηδὸν πᾶν ἔγνος πολιτισμοῦ. Ἐνεκα δὲ τῶν αἰτίων τούτων ἡ Σάμος ἤρχισε νὰ ἐρημοῦται εὐθὺς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς δεκάτης τετάρτης ἐκατονταετηρίδος.

Κατὰ τὸ ἔτος 1363 ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Παλαιολόγος

τυνῆψε συνθήκην μετὰ τῶν Γενουαίων, οἵτινες εἶχον ἰδρύσει ἐντὸς τῆς αὐτοκρατορίας ἀνεξαρτήτους ἀποικίας, αποτελοῦντες οὕτω κράτος ἐν κράτει. Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης παρεχωρήθη εἰς αὐτοὺς ἡ τότε ἀκμάζουσα ὁπωστὸν νῆσος Χίος, τέσσαρα δὲ ἔτη μετὰ ταῦτα οἱ Γενουαῖοι Ἰουστινιάναι ἐπέξετειναν τὸ κράτος αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῆς Σάμου, Ἰκαρίας, Οἰνουσῶν, Παναγίας καὶ Φωκαίας. Ὡστε ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ Σάμος εἶχεν ὑποκύψει εἰς τοὺς ἐν Χίῳ Ἰουστινιάνας πληρώνουσα εἰς αὐτοὺς κατὰ πᾶν ἔτος 260 μάρκας ἀργυρίου παρ' αὐτῶν δὲ διωρίζετο καὶ ὁ τῆς Σάμου διοικητής. Δύο τοιούτων διοικητῶν τῆς Σάμου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὰ ὀνόματα εἶνε γνωστὰ, τὸ τοῦ Πιύλου Ρόστη, τῷ 1419, καὶ τὸ τοῦ Ὑακίνθου Καλικίνη, τοῦ ὁποῖου διαιρέοντος ἐν Σάμῳ εἰς τῶν ἱπποτῶν τῆς Ρόδου, ὀνομαζόμενος Ἀγγελος Γαστίνης, καταρτίσας στολίσκον ἐλυμνίετο δι' αὐτοῦ τὰς νήσους, ἐλθὼν δὲ καὶ εἰς Σάμον ἀπήτησε παρὰ τῶν ἐξοσθενημένων κατοίκων αὐτῆς μεγάλην χρηματικὴν ποσότητα. Ἄλλ' ὁ διωκὼν Ὑακίνθος ἐνεδρεύσας μετὰ πολλῶν Σαμίων καθ' ἣν ὥραν οἱ στρατιῶται τοῦ ἱπποτοῦ ἀπεβιβάζοντο εἰς τὸν νῆσον ἐπέπεσεν αἰφνιδίως κατ' αὐτῶν καὶ ἐφόρυσεν πολλοὺς καταδιώξας αὐτοὺς μέχρι τῶν πλοίων. Τότε δὲ ὁ ἱπποτὴς Γαστίνης ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ ἄπρακτος ἐκ Σάμου καὶ εἰς τὴν νῆσον Κῶν μεταβὰς διήρπασεν αὐτὴν ἐκδικούμενος αὐτόθι τὸ ἐν Σάμῳ πάθημά του.

Ταῦτα καὶ ἄλλα δεινὰ ἔπασχεν ἡ Σάμος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅποτε καὶ ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία περιελθούσα εἰς ἐλειπὴν θείσιν κατέρρεεν ἀκρατήτως, μέχρις οὗ ὁ Μωάμεθ Β' ὁ κατακτητὴς συναγαγὼν μεγάλας στρατιωτικὰς δυνάμεις, ἐκυρίευσεν πολλὰ μέρη τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης, τῇ δὲ 29 Μαΐου τοῦ 1453 ἡμέρᾳ Τρίτῃ ἐκυρίευσεν καὶ αὐτὴν τὴν περίδοξον Πρωτεύουσάν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους τὴν Κωνσταντινούπολιν, καταλύσας τέλει τὴν ἄλλοτε ἰσχυρὰν καὶ μεγάλην αὐτοκρατορίαν. Τότε δὲ καὶ οἱ ἐν Χίῳ Ἰουστινιάναι, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι ἄλλων διαφόρων μερῶν δεσπότες, προβέβηκον ὅτι δὲν θὰ γόρυναντο ἐν ἀνάγκῃ νὰ

ἀντιταχθῶν κατὰ τοῦ ἰσχυροῦ κατακτητοῦ, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν πρέσβεις διὰ τῶν ὁποίων ἐδήλωσαν ὑποταγὴν καὶ προσεφέρθησαν νὰ πληρῶνουν ἐτήσιον φόρον, ἔαν ὁ Μωάμεθ ἐδέχετο νὰ μὴ ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτῶν τὴν κατοχὴν τῆς Χίου καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν τὰς ὁποίας οὗτοι εἶχον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν. Ὁ Σουλτᾶνος ἐδέχθη τοὺς πρεσβευτὰς τῶν Ἰουστινιανῶν καὶ ἀντὶ τῆς πληρωμῆς φόρου ἐτήσιου ἐκ 4,000 δουκάτων συγκατένευσε νὰ μένωσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἰουστινιανῶν αἱ νῆσοι Χίος, Σάμος, Ἰκαρία. Οἰνούσαι. Παναγία, ἐχορήγησε δὲ προσέτι εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἐμπορεύωνται ἐλευθέρως.

Εἶπομεν ὅτι ἡ Σάμος πρὸ πολλοῦ ἤδη ἤρχισε νὰ ἐρημοῦται ἕνεκα τῶν αἰτίων τὰ ὁποῖα ἀνεφέραμεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐντελοῦς καταλύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ ὀλίγον χρόνον μετ' αὐτὴν ἡ ἐρήμωσις τῆς νήσου ἦτο ὀλοσχερής. Ὁ μετέπειτα ἀρχιερεὺς τῆς Σάμου Ἰωσήφ Γεωργειρήνης ἰστορεῖ ὅτι ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ Σάμος ἦτο ἀκατοίκητος, ἀλλ' ὁ ἐκ Φλωρεντίας χρονογράφος Βένζης ἀφηγοῦμενος τὰς μετὰ τὴν ἀλωσιν φρικαλέας τῶν Τούρκων ἐπιδρομὰς ἐν ἔτει 1456, ἀναφέρει μεταξὺ τῶν ἄλλων, ὅτι ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τούτων τὰ μέγιστα ἔπασχον καὶ οἱ Σάμιοι. ἐξ οὗ δῆλον γίνεται ὅτι ἐπὶ τῆς νήσου ὑπῆρχον εἰσέτι ὀλίγοι κάτοικοι.

Ὁ δὲ Ἑνετὸς ἱστοριογράφος Σαβέλλικος ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὸ 1472 συνήλθον ἐν Σαμῷ ὁ ἑνετικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Πέτρον Μοτζένιγον, ὁ τῆς Νεαπόλεως καὶ ὁ τοῦ Πάπα, ἵνα συνδιασκεφθῶσι κατὰ ποῖον τρόπον ἡδύναντο νὰ πολεμήσωσι τοὺς Τούρκους καὶ ὅτι τότε ἡ νῆσος διετέλει ἐν ἐρημώσει.

Τὴν ἀμέσως ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπελθοῦσαν τελείαν ἐρήμωσιν τῆς Σάμου συμπεραίνομεν καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς. Ἐν ἔτει 1455 ὁ Ὀθωμανικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χαμζᾶ πασᾶν διεστάχθη ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ νὰ πλεύσῃ εἰς τὰς Σποράδας νήσους διὰ νὰ ἐξαναγκάσῃ τοὺς κατοίκους εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων. Τότε, ἱστοροῦσιν οἱ χρονογράφοι, πᾶσαι αἱ νῆσοι ἐπλήρωσαν τοὺς φόρους, ἡρνήθησαν δὲ μόνον νὰ

πληρώσουν αὐτοὺς αἱ νῆσοι Χίος καὶ Ρόδος. Περὶ τῆς Σάμου δὲν γίνεται κανεὶς λόγος, ὅπερ αποδεικνύει ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ νῆσος εὐρίσκετο ἐν ἐρημώσει, καὶ ἂν ὑπῆρχον ὀλίγοι κάτοικοι ἐπ' αὐτῆς, ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν θὰ ἦτο μικρὸς καὶ ἡ κατὰστασίς των θὰ ἦτο οἰκτρὰ, ὥστε δὲν ἠδύναντο οὗτοι νὰ ἀξιωθοῦν οὐδεμιᾶς προσοχῆς ἐκ μέρους τοῦ Τούρκου δυνάστου. Ὁ Χαμζά πασᾶς προτεπάθησε νὰ ἐξαναγκάσῃ τοὺς κατοικοὺς Χίου καὶ Ρόδου εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων, ἀλλ' ἀπέτυχε καθ' ὁλοκληρίαν κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ρόδου. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ἀδριανούπολιν ἔλαβε σφοδρὰν ἐπίπληξιν παρὰ τοῦ Σουλτάνου καὶ ἀντεκατεστάθη ὑπὸ τοῦ νεαροῦ ναυάρχου Γιουνίς Πασᾶ. ὅστις ἐκήρυξε τὸν πόλεμον τῇ 30 Ἰουνίου 1455. Ἀλλ' ὁ στόλος αὐτοῦ καταληφθεὶς ὑπὸ τρικυμίας ἐξώθεν τοῦ Ἑλλησπόντου διεσκορπίσθη, ὁ δὲ νέος ναύαρχος περιωρίσθη νὰ ἐκπορθήσῃ τὴν Φωκαίαν, ἀφοῦ δὲ ἐκυριεύθησαν αἱ νῆσοι Λῆνος, Θάσος, Σαμοθράκη καὶ Ἰμβρος, διετάχθη ὁ στόλος νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Χίου, ἣτις εἶχεν ἀρνηθῇ τὴν πληρωμὴν τοῦ φόρου εἰς τὸν Χαμζά πασᾶν, ἀλλὰ τότε οἱ ἐν Χίῳ ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθῶσιν εἰρηνικὴν λύσιν δόντες δῶρα 30.000 δουκάτων ἐφ' ἅπαζ καὶ ὑποσχεθέντες ἐτήσιον φόρον 10,000.

Οἱ φόροι οὗτοι μεγάλως κατέθλιβον τοὺς κατοικοὺς. ἐξ οὗ σφοδρὰ οἰκονομικὴ ἔνδεια ἐβασίλευσε τότε εἰς ὅλας τὰς νήσους. Πλὴν δὲ τούτων αἱ πρόσβολαι τῶν πειρατῶν, οἵτινες διέπλεον τὰς θαλάσσας ἐξηκολούθουν ἀκαταπαύστως ἐναντίον τῶν δυστυχῶν κατοίκων. οὓς ἐφόνευον ἢ ἐξηνδραπόδιζον. Κατὰ τὸ 1475 ὁ Μωάμεθ ἠπειλῆσε τοὺς δεσπότας τῆς Χίου Γενοαίους ὅτι θὰ ἀφῆρει τελείως ἀπ' αὐτῶν τὴν ἐξουσίαν τὴν ὁποίαν οὗτοι εἶχον ἐπὶ τῆς Χίου καὶ τῶν ἄλλων νήσων, τότε δὲ καὶ οἱ Ἰουστινιάναι βλέποντες τὸν ἐπικείμενον μέγαν κίνδυνον καὶ τὸ γόητρον τῆς ἐξουσίας αὐτῶν τελείως καταπεσόν, ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτήσωσι πᾶν δικαίωμα ἐπὶ τῆς Σάμου τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύναντο νὰ προστατεύωσι καὶ τῆς ὁποίας διοικητὴς ἦτο τότε ὁ Θωμᾶς Ἰουστινιάνης Φερνέτος, θέλοντες οὕτω νὰ συγκεντρώσωσι πάσας τὰς ἐκυτῶν δυνάμεις ἐν Χίῳ, διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον προέτειναν καὶ εἰς τοὺς ἐν

Σάμω ἐναπομείναντας ὀλίγους κατοίκους νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν νῆσον των καὶ νὰ ἔλθωσιν εἰς Χίον ὑποσχόμενοι νὰ χορηγήσωσιν εἰς αὐτοὺς γαίαν καὶ τὰ ἄλλα μέσα τοῦ ζῆν. Τὴν πρότασιν δὲ ταύτην ἐδέχθησαν οἱ ἐν ἀπογνώσει εὐρισκόμενοι Σάμιοι καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1476 μετηνάστευσαν πάντες εἰς Χίον. Οἱ ὑπολειφθέντες ἐν Σάμῳ, ἐλάχιστα τὸν ἀριθμὸν, τὸν ποιμενικὸν βίον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διάγοντες, ἀπεχώρησαν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου καὶ ἐκεῖ ἐπὶ τῶν ἀποκρήμων μερῶν ἔζων βίον ἡμιάγριον προσπαθοῦντες νὰ ἀποκρύπτονται πάντοτε ἀπὸ τὰ ὄμματα τῶν πειρατῶν, οἵτινες δὲν ἔπαυσον ἐπισκεπτόμενοι τὰς παραλίας τῆς νήσου.

Τοιοιτοτρόπως ἡ πάλαι ποτε ἐνδοξὸς καὶ ἰσχυρὰ Σάμος, ἥτις κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους εἶχε καταστῆ τὸ κέντρον τοῦ Ἰωνικοῦ πολιτισμοῦ, κατὰ τὸ ἔτος 1476 ἔκειτο παντελῶς ἔρημος κατοίκων καὶ ἐπὶ τῶν εὐγράμμων ὁρέων αὐτῆς τῶν πρασινοστολίστων κοιλάδων, ὅπου ἄλλοτε φαιδραὶ ἀντήγουν αἱ ἰαχαὶ τῶν κατοίκων καὶ τῶν πολεμιστῶν οἱ παιᾶνες δὲν ἤκούοντο τῶρα ἢ αἱ ὠρυγαὶ τῶν σκύμνων καὶ ἡ μελαγχολικὴ φωνὴ τῆς γλαυκῆς θρηνοῦσης ἐπὶ τῶν σκυθρωπῶν ἐρείπων τὰ κλέη τοῦ εὐτυχοῦς παρελθόντος.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Τὰ ἀπὸ τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Σάμου μέχρι
τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Συνοικισμὸς τῆς Σάμου ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ.—Νικόλαος Σαρακίνης.—Τὰ ἐκδοθέντα Σουλτανικὰ Φερμάνια περὶ τοῦ συνοικισμοῦ.—Οἱ πρῶτοι ἄποικοι.

Ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν ὁλοκλήρους ἀγρία γαλήνη ἐβασίλευεν εἰς ὅλην τὴν Σάμον, ἐρημωθείσαν ἤδη, ὡς εἶδομεν, παντελῶς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1476. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην τῆς ἐρημώσεως, τὸ φύσει γόνιμον ἔδαφος τῆς νήσου ἐκαλύφθη ὑπὸ ἀγρίων δένδρων καὶ δάση πλούσια καὶ πυκνὰ ἐσχηματίσθησαν ἐπὶ τῶν ὄρεων αὐτῆς καὶ τῶν λόφων, ὅπου ἀπὸ πολλοῦ ἔπαυσε νὰ ἀντηχῇ ὁ πέλεκυς τοῦ ξυλοκόπου καὶ ἡ ἀξίνη τοῦ καλλιεργητοῦ.

Ἐν τοιαύτῃ κατὰστάσει διετέλει ἡ Σάμος ὅτε περὶ τὸ 1550 (*) ὁ Ὄθωμανὸς ναύαρχος Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶς διερχόμενος μετὰ τοῦ στόλου αὐτοῦ τὸ Αἰγαῖον καὶ κατὰ τὴν

(*) Ὁ χρόνος τοῦ κατάπλου εἰς Σάμον τοῦ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ δὲν εἶνε ἐξηκριβωμένος. Ὁ Ἐπαμ. Σταματιάδης γράφει ὅτι ὁ ὑπὸ τὸν Κιλίτζ ὀθωμανικὸς στόλος προσήγγισε τὴν Σάμον κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1562. Ἐν τούτοις ἡ διαθήκη τοῦ Σαρακίνη ἢ σωζομένη ἐν Πατμῷ φαίνεται γεγραμμένη κατὰ τὸ 1560. Ὡστε πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ υποθέσωμεν ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ σχεδιασθεὶς συνοικισμὸς τῆς Σάμου ἔλαβε χώραν πρὸ τοῦ 1560 καὶ διὰ τοῦτο ἡ χρονολογία τοῦ 1550 τὴν ὁποίαν παρεδέχθη καὶ ὁ Ἐπαμ. Φραγκούλης ἐν τῇ «Πραγματείᾳ περὶ τοῦ ἐν Σαμῷ πολιτεύματος», μῆς φαίνεται ἡ ἀκριβεστέρα.

ρθείς ὑπὸ σφοδρᾶς τρικυμίας προσωρμίσθη εἰς Σάμον καὶ πλησίον τοῦ μέρους ὅπου ἔκειτο ὁ ἀρχαῖος ναὸς τῆς θεᾶς Ἥρας. Ὁ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶς ἦτο καταγωγῆς χριστιανικῆς καὶ διῆγε κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν του μετὰ πειρατῶν, ἀσπασθεὶς δὲ τὸν Μωαμεθανισμόν καὶ ὀνομασθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων Οὐλοῦτζ Ἀλῆς κατώρθωσε βαθμηδὸν διὰ τῆς ἱκανότητος αὐτοῦ νὰ ἀναδειχθῇ εἰς βεηλέρβειν τῆς Ἀλγερίας καὶ μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ναυπάκτου πολεμῶν πρὸς Ἰωάννην τὸν Αὐστριακὸν νὰ ἀναγορευθῇ ἀρχινάυαρχος τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου, λαβὼν προσέτι παρὰ τοῦ τότε Σουλτάνου Σελήμ τοῦ Β'. ἕνεκα τῶν ἀνδραγαθημάτων αὐτοῦ καὶ σπάθην ἀδαμάντοκόλλητον, ὅποτε ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶς ἀπὸ τῆς σπάθης, ἥτις τουρκιστὶ καλεῖται κιλίτζ.

Μετὰ τοῦ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ συνεταξίδευσεν τότε καὶ Ἑλληνις τις ὀνομαζόμενος Νικόλαος Σαρακίνης χρέη προφρέως ἐν τῇ ναυαρχίᾳ ἐκπληρῶν, ὅστις εἶχε μὲν τὸ γένος ἐκ Κρήτης, ἀλλ' εἶχε γεννηθῇ ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ περὶ τὸ 1520, μετὰ τοῦ Σαρακίνη δὲ τούτου ὁ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶς ἐξελθὼν εἰς τὴν Σάμον ἐθαύμασεν ἰδὼν τὰ πλούσια δάση καὶ τὰς ἄλλας φυσικὰς καλλονὰς τῆς νήσου καὶ ἠπόρησε πῶς τοιαύτη γόνιμος νῆσος ἔστειρεῖτο κατοίκων. ἔστειλε δὲ ἀνθρώπους αὐτοῦ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου, ὅπως μάθωσιν ἂν ὑπῆρχον ἄνθρωποι ἐπ' αὐτῆς καὶ ποῖοι ἦσαν οὗτοι. Οἱ πρὸς εὗρεσιν κατοίκων ἀποσταλέντες ἀκόλουθοι τοῦ Ὀθωμανοῦ ναυάρχου κατώρθωσαν νὰ συναντήσουν εἰς ἀπόκρυφόν τι μέρος δύο ἀνθρώπους παρὰ τῶν ὁποίων ἔμαθον ὅτι εἰς ὅλην τὴν νῆσον δὲν εὕρισκοντο τότε ἢ 30-40 οἰκογένειαι, αἵτινες ἔζων χωριστὰ ἀπ' ἀλλήλων ἐντὸς πενιχροτάτων καλυβῶν κτηνώδη σχεδὸν βίον διάγοντες. Τοὺς ὀλίγους τούτους ἡμιαγρίους κατοίκους ὁ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶς μετὰ πολλὰς προσπάθειας κατώρθωσε νὰ συναθροίσῃ καὶ νὰ πείσῃ ὅπως ὅλοι ὁμοῦ ἀποτελέσωσιν ἓνα μικρὸν συνοικισμόν πλησίον τοῦ μέρους ὅπου κεῖται σήμερον ἡ κωμόπολις Παγώνδας.

Ἐπιστρέψας δὲ μετὰ τινα χρόνον ὁ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐζήτησε παρὰ τοῦ Σουλτάνου Σουλεϊμάν

ὅπως δοθῇ εἰς αὐτὴν ἡ ἄδεια νὰ συνοικήσῃ τὴν Σάμον. Ὁ δὲ Σουλτᾶνος ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ ταύτῃ τοῦ Κιλίτζ 'Αλῆ, ὅστις ἀπελάμβανε παρὰ τοῖς Τούρκοις μεγίστης ὑπολήψεως καὶ φήμης, ὅχι μόνον ἐπένευσεν εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην, ἀλλὰ καὶ ἐξέδωκεν ἑγγράφον αὐτοκρατορικόν, δι' οὗ ἐδωρεῖτο τὴν νῆσον ἅπασαν εἰς τὸν Κιλίτζ 'Αλῆ πασᾶν, δι' ἐτέρου δὲ ἑγγράφου παρεχωρεῖ εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Σάμου προνόμια εὐρυτάτης ἐλευθερίας. ἄγνωστα ἕως τότε εἰς ὅλας τὰς ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν διατελούσας χώρας. Διὰ τοῦ δευτέρου τούτου Αὐτοκρατορικοῦ Διατάγματος, τοῦ ὁποῖου ἡ ἐκδοσις κατωρθώθη ἀνκυριβόλως χάρις εἰς τὰ μέσα καὶ τὴν ὀξυδερκειαν τοῦ Κιλίτζ 'Αλῆ πασᾶ, ὅστις διείδεν εὐθὺς ἕκτοτε, ὅτι, διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὁ συνοικισμὸς τῆς νήσου καὶ διὰ νὰ εἴνε ἡσυχασμένη ἡ εὐημερία τῶν μελλόντων κατοίκων αὐτῆς, οἵτινες οὐδὲν ἄλλο θὰ ἦσαν ἢ Χριστιανοί, ἔπρεπε νὰ ἀποκλεισθῇ ἡ δεσπόζουσα φυλὴ, πρωτίστως ἀπηγορεύετο εἰς πάντα Ὀθωμανὸν νὰ κατοικήσῃ ἢ πρὸς ὧραν νὰ διατρίψῃ ἐν Σάμῳ, καὶ ἂν δέ ποτε κανεὶς ἐκ τῶν Τούρκων νυχάρχων ἤθελε λάβει ἀνάγκην νὰ προσορμισθῇ εἰς Σάμον, μόνον εἰς ἓν μέρος ἐπιτρέπετο αὐτῷ νὰ ἀποβῇ, ὅπερ μέρος ἐπὶ πολὺ ἕκτοτε ἐτήρησε τὴν ἐπωνυμίαν Πασᾶ-ὁβασῆ. Πρὸς τούτοις ἐπιτρέπετο εἰς πάντα ἔποικον ἐρχόμενον εἰς Σάμον νὰ καταλάβῃ ὅσωνδήποτε γῆν ἤθελεν ὅπως καλλιεργήσῃ, μένων ἀσύδοτος ἐπὶ ἐπταετίαν, ἡ δὲ ἐσωτερικὴ διοίκησις ἀντιτίθετο εἰς Χριστιανὸν ἐπίσης, τὸν ὁποῖον ἐδικαιούντο νὰ ἐκλέγωσιν οἱ κάτοικοι, ἀνεγνώριζε δὲ ὁ Σουλτᾶνος. Τὰ μέτρα ταῦτα ἦσαν τότε προσρροώτατα διὰ τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν τοῦ συνοικισμοῦ, ὅθεν δικαίως ἀνωμολογήθη ὅτι ἡ Σάμος ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κιλίτζ 'Αλῆ πασᾶ ηὐτύχησε τότε νὰ εὕρῃ ἰσχυρότατον. ἀλλὰ καὶ ὀξυδερκέστατον προστάτην.

Μετὰ τὴν ἐκδοσιν τῶν Σουλτανικῶν τούτων Φερμανίων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ δεύτερον ἐσώζετο ἐν Σάμῳ μέχρι τοῦ 1834 ὁ Κιλίτζ 'Αλῆ πασᾶς ἀπέστειλε τὸν ὡς ἀνωτέρω ἀκόλουθον αὐτοῦ Νικόλαον Σαρακίνην νὰ περιέλθῃ τὴν Ἀσίαν καὶ τὰς νήσους, ἵνα δικηκρῶσιν εἰς πάντας τοὺς Χριστιανοὺς ποίω

εὐεργετημάτων θὰ ἀπῆλθον ὅσοι ᾔθελον νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς Σάμον, τὴν ὁποίαν ὁ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶς ὑπέσχετο ὡσαύτως ὅτι θὰ φροντίξῃ νὰ προφυλάττῃ ἀπὸ πάσης πειρατικῆς ἐπιδρομῆς. Ὁ Σαρακίνης ἐξετίλεσε μετὰ προθυμίαν τὴν διαταγὴν τοῦ προϊσταμένου του, εὐθὺς δὲ ὡς ἐγνώσθησαν ταῦτα, οἱ ἐν Χίῳ μένοντες ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς Σάμου ἦλθον μετὰ τῶν πρώτων καὶ κατώκησαν εἰς τὴν πατρίδα τῶν προγόνων των. Πλὴν δὲ τούτων καὶ ἄλλοι χριστιανοὶ ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος φεύγοντες τὴν μάχαιραν τοῦ δυνάστου καὶ τὰς ἀπηνεῖς καταδιώξεις, τὰς ὁποίας παρ' αὐτοῦ ὑρίσταντο εἰς τὰς ἑαυτῶν πατρίδας καὶ λαβόντες γνῶσιν τῶν ἐλευθεριῶν, τὰς ὁποίας θὰ εἶχον εἰς τὴν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ κρατικοῦ ναυάρχου Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ διατελοῦσαν νήσον, κατῆλθον εἰς Σάμον καὶ εγκατεστάθησαν ἐν αὐτῇ κρᾶμα τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς φυλῆς ἀποτελέσαντες. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον εἶχε περιέλθει ὑπὸ τὴν κυριότητα τῶν Τούρκων καὶ ἡ νῆσος Μυτιλήνη, πολλοὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς, λαβόντες γνῶσιν τῆς διακηρύξεως τοῦ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ μετηνάστευσαν τῇ πατροπῇ αὐτοῦ εἰς Σάμον καὶ ἔκτισαν τὴν κωμόπολιν Μυτιληνοὶ λαβοῦσαν ἑκτοτε ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτῆς οἰκιστῶν τὸ ὄνομα τοῦτο. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Σαρακίνης ἐλθὼν εἰς τὴν Σάμον συνώκισεν ἐν θέσει εὐφορωτάτῃ παρὰ τὴν ποταμὸν Ἰμβρασον καὶ εἰς τὸ μέρος ὅπου σήμερον εὐρίσκεται τὸ χωρίον «Μῦλοι» μικρὰν κώμην, ἥτις ἐπὶ τινα χρόνον διετέλεσεν ὡς πρωτεύουσα τῆς Σάμου, καλουμένη χωρίον τοῦ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ. κατέλαθε δὲ ὁ Σαρακίνης τῇ ἀδείᾳ τοῦ Κιλίτζ μεγάλην ἔκτασιν γῆς πλησίον τοῦ χωρίου πεδινῆς ὅλης καὶ εὐφορωτάτης, ἐν τῷ μέσῳ δὲ ταύτης ὁ ἴδιος κατὰ τὸ ἔτος 1577 ὠκοδόμησε καὶ πύργον, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον σημεντικὸν κτίριον τοῦ νεωτέρου συνοικισμοῦ τῆς Σάμου καὶ ὁ ὁποῖος σώζεται μέχρι τῆς σήμερον φέρων τὴν ἐπωνυμίαν Πύργος τοῦ Σαρακίνη. Ἡ κτηματικὴ αὕτη περιοχὴ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σαρακίνη θανόντος ἐν Πάτρῳ κατὰ τὸ 1590

περιῆλθεν εἰς τὸν μονογενῆ υἱὸν αὐτοῦ Βασιλείου, ἀποβιώσαντος δὲ καὶ αὐτοῦ ἀτέκνου, τὸ τε χωρίον καὶ πᾶσα ἡ κτηματικὴ περιοχὴ περιῆλθον εἰς τὴν κυριότητα τῆς ἐν Πάτρῳ Ἱερᾷς Μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου δυνάμει τῆς διαθήκης, ἣν ζῶν εἶχε συνταξεί ὁ Νικόλαος Σαρκαίνης καὶ ἥτις σώζεται εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Μονῆς ταύτης μέχρι σήμερον. Τοιούτῳ τρόπῳ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἤρχισε βαθμηδὸν ὁ νεώτερος τῆς Σάμου συνοικισμός. Ἐφρόντιζον δὲ οἱ νέοι κάτοικοι τῆς Σάμου ἕνεκα τοῦ φόβου τῶν πειρατῶν νὰ κτιζῶσι τοὺς συνοικισμοὺς αὐτῶν ἐπὶ δυσπρόσιτων μερῶν. ἀρᾶν ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς θαλάσσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τὰ μετὰ θάνατον τοῦ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ. — Πειρατῶν ἐπιδρομαί. — Ἐπιβολὴ φόρων πρὸς ὄφελος τοῦ τεμένου *Τοπχανέ*. — Βιαιοπραγαί τῶν Ἑρετῶν. — Ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Σάμου Χριστόφορος ρίπτεται εἰς τὰ κάτεργα ἐπὶ τῶν Ἑρετῶν.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς Σάμου ἠῤῥησε ταχέως διὰ τῆς συρροῆς πολλῶν ἀποίκων ἐκ διαφόρων μερῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οἵτινες, ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶς, διῆγον ἥσυχον καὶ εὐτυχῇ βίον ἀνέτως ἀπολαμβάνοντες ὅλων τῶν ἀγαθῶν τὰ ὅποια ἀφθόνως παρείχον εἰς αὐτοὺς τὸ θαλπερὸν κλίμα καὶ τὸ παρθένον ἔδαφος τῆς Σάμου. Εὐθύς ὅμως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ, ἐπισυμβάντα ἐν ἔτει 1587, ἤρχισαν καὶ αἱ δοκιμασίαι αὐτῶν, διότι μόλις ἐγνώσθη ὁ θάνατος αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος πολυάριθμοι πειραταὶ ἐπέδραμον εἰς τὴν νῆσον καὶ ἐν μιᾷ ἐβδομάδι ἐπῆνεγκον τότεν καταστροφὴν, ὥστε οἱ κάτοικοι ὑπὸ μεγάλου τρόμου καταληρθέντες συνῆλθον εἰς γενικὸν συμβούλιον καὶ συνδισκέσθησαν ἄν ἔπρεπε νὰ μένωσι πλέον ἐν τῇ νήσῳ ἢ νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς ἄλλο μέρος, ὑπερίσχυεν ὅμως ἡ πρώτη γνώμη, διότι ἄλλως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οὐδεμία ἀσφαλὴς γωνία ὑπελείπετο εἰς τοὺς δυστυχεῖς Ἕλληνας χριστιανούς κύπτοντας πανταχοῦ ὑπὸ τὴν ζυγὸν τῆς ἐλκεεινοτέρας δουλείας.

Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἔζη ὁ Κιλίτζ 'Αλῆ πασᾶς ἐτηροῦντο ἀπροσβλήτως τὰ χορηγηθέντα προνόμια καὶ οἱ προκριτοὶ ἐκ τῶν Σαμίων, τοὺς ὁποίους προέτεινε μὲν ὁ Σαρακίνης, ἐπεκύρου δὲ ὁ Κιλίτζ 'Αλῆ πασᾶς, διώκουν τὴν νῆσον, μετὰ τὸν θάνατον ὁμῶς αὐτοῦ, τῆς μὲν κινητῆς περιουσίας αὐτοῦ περιελθούσης εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν ταμεῖον, τῆς δὲ ἀκινήτου διατεθείσης πρὸς ὄφελος τοῦ κράτους, αἱ πρόοδοι τῆς Σάμου παρεχωρήθησαν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ κατὰ καιροὺς Σαῖχου-λίσλαμῃ εἰς τὸ τέμενος, ὅπερ ἐν ἔτει 1580 εἶχεν ἀνεγείρει ὁ Κιλίτζ 'Αλῆ πασᾶς εἰς τὸ Τοπχανὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου εἶνε καὶ ὁ τάφος αὐτοῦ. οὕτω δὲ οἱ τέως ἀσύδοτοι Σάμιοι ἐξήναγκάσθησαν ἔκτοτε εἰς τὴν πληρωμὴν φόρων, οἵτινες εἰσεπράττοντο ὑπὸ τῶν διοικούντων δημογερόντων ἐξ ὧν τῶν κατοίκων καὶ ἐπτέλλοντο κατ' ἔτος εἰς τὸν Σαῖχου-λίσλαμῃν. Καὶ κατὰ τοὺς πρώτους μὲν χρόνους οἱ φόροι οὗτοι ἦσαν ἀσήμντοι, ἀερχόμενοι εἰς ὀλίγας χιλιάδας γροσίων, βαθμηδὸν ὁμῶς οὗτοι ἐπολλαπλασιάζοντο, πλὴν δὲ τῶν φόρων τούτων τοὺς ὁποίους ἀγογγύστως ἐπλήρωνον πάντοτε οἱ Σάμιοι, ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται καὶ ἄλλας πιέσεις, ἀφότου μάλιστα ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διοικήσει τῆς χώρας τοὺς ἐντοπίους προκριτοὺς ἤρχισαν νὰ ἀντικαθιστῶσιν Ὀθωμανοί, ὑπάλληλοι τῆς Πύλης. Ἡ καταπάτησις αὕτη τῶν προνομίων τῆς Σάμου ὑπὸ τῆς Πύλης ἐγένετο βαθμηδὸν καὶ ὑποούλως. Οὕτω ὁ πρῶτος Τούρκος ἀγᾶς ὁ ὁποῖος ἐπάτησεν εἰς Σάμον καὶ ὁ ὁποῖος ἀντεκατέστησε τοὺς ἐντοπίους διοικητὰς ἦλθε καθὼς εἶχε δηλώσει, διὰ νὰ μείνῃ προσωρινῶς, ἀλλ' ἀροῦ ἄπαξ ἐγκατεστάθη, οἱ Σάμιοι δὲν ἐτόλμησαν ἔκτοτε νὰ ζητήσωσι τὴν ἀπέλασίν του. Μὲ τὸν ἴδιον τρόπον ἐγκατεστάθη καὶ ὁ Καδῆς, διότι ὁ πρῶτος τοιοῦτος ἔλθων εἰς Σάμον, δὲν ἤρχετο διὰ νὰ μείνῃ ὀριστικῶς ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ διὰ νὰ κρίνῃ περιστατικὴν τινα ὑπόθεσιν καὶ μὲ τὴν ἀρρομὴν αὐτὴν ἐμείνεν εἰς τὴν Σάμον, οὐδέποτε πλέον μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ἐγκαταλείψας αὐτήν.

Ἐν τούτοις, καίτοι ἡ Τουρκικὴ κυριαρχία εἶχεν ἐξαπλωθῇ τότε εἰς ὅλον τὸ Αἰγαῖον, δυνάμει δὲ τῆς συναρθείσης συν-

Θήκης μεταξύ τῶν Ἑνετῶν καὶ τοῦ Σουλτάνου Βαγιαζήτ ἐτέθη ὑπὸ τὴν ὀριστικὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ πλὴν τῶν ἄλλων μερῶν καὶ ἡ νῆσος Σάμος, οἱ Ἕλληνες τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ οἱ τῶν νήσων δὲν ἔπαυον ἀγωνιζόμενοι πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας τῶν, ἄλλοτε μόνοι καὶ ἄλλοτε ὑπὸ τὴν σημαίαν τῶν Ἑνετῶν, οἵτινες, οὐχ' ἥττον, πολλάκις ἀπέβαινον χειρότεροι τύραννοι τῶν Τούρκων, διότι ἱστορικαὶ ἀπέμειναν αἰσθηθεῖς ἀνοσιουργίαι καὶ βριαιοπραγίαι, ὅσας κατὰ τοὺς μεταξύ τῶν Τούρκων καὶ Ἑνετῶν ἀγῶνας περὶ τῆς κυριαρχίας τῆς Κρήτης διαρκέσαντας ἐπὶ πολλὰ ἔτη διέπραξεν ὁ Ἑνετικὸς στόλος εἰς ὅλας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν Σάμον, ἐπὶ τῷ λόγῳ δῆθεν ὅτι προσέβαλλε χώρας ὁσμυνικάς. Τοιούτοτρόπως οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι τῶν νήσων, οἵτινες ἤθελον νὰ διάγωσι βίον εἰρηνικὸν καὶ ἡσυχον, ἐδοκίμαζον πολλάκις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὰς τρομερὰς συνεπειὰς τῆς ὁρμῆς καὶ τῆς ἀκολασίας ἀμφοτέρων τῶν διαμαχομένων. Ἡ δὲ Σάμος καίτοι μὴ λαβοῦσα ποτὲ μέρος παντάπασι ὑπὲρ οὐδενὸς ἐκ τῶν διαμαχομένων, ὑπέστη οὐχ' ἥττον πολλάκις καὶ αὕτη τὰς θλιβερὰς συνεπειὰς, τὰς ὁποίας εἶχον οἱ πόλεμοι καὶ αἱ ἀνωμαλίαι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους.

Τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1649 ἐπισυμβῆσαν φρικαλέην διαρπαγὴν τῆς Σάμου ὑπὸ τοῦ Ἑνετοῦ ναυάρχου Ἰακώβου Ρίβα ἐπηκολούθησεν ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1653 μικροτέρα διαρπαγὴ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν ναύαρχον Μεχμέτ πασᾶν, ὅστις φεύγων τὸν διώκοντα αὐτὸν ναύαρχον τῆς Μελίτης Λάσκαριν προσωρμίσθη εἰς Σάμον. μετ' ὀλίγους δὲ πάλιν μῆνας ὁ αὐτὸς ναύαρχος διῆλθεν ἐκ Σάμου ἀναμένων τὸν κατὰπλουν τῶν ἐκ Βαρθαρίας συμμαχικῶν αὐτοῦ πλοίων. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ περίπου χρόνον προσήγγισαν ἐπανειλημμένως εἰς Σάμον καὶ οἱ στόλοι τῶν Ἑνετῶν, κατὰ δὲ τὸ 1661 οἱ Ἑνετοὶ λαφυραγωγήσαντες τὴν Κάλυμνον ἤλθον εἰς Σάμον, παρὰ τῶν κατοίκων τῆς ὁποίας βιαιῶς ἔλαβον τότε πλείστας τροφὰς καὶ οὐκ ὀλίγα φορτηγὰ ζῶα.

Διαρχοῦντος τοῦ πολέμου ἐν Κρήτῃ μεταξύ τῶν Τούρκων

καὶ τῶν Ἑνετῶν, ὁ ἀρχηγὸς τῶν τελευταίων, Μοροζίνης, βλέπων τὰς πολεμικὰς δυνάμεις αὐτοῦ καθημερινῶς ἐλαττωμένας καὶ θέλων διὰ παντὸς τρόπον νὰ λάβῃ νέας ἐνισχύσεις, ἀπέστειλε μοῖραν στόλου εἰς τινὰς τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ὅπως ἐκβιάσῃ τοὺς κατοίκους εἰς τὴν πληρωμὴν φόρων. Ὁ στόλος οὗτος ἐφ' οὗ ἐπιβαίνουν Ἑνετοὶ καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν Γάλλοι, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀποστείλει πρὸς βοήθειαν τῶν Ἑνετῶν ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος Ε'. ἦλθε καὶ εἰς Σάμον, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ καταστήσῃ αὐτὴν φοροῦ ὑποτελή. Ἄλλ' οἱ πρόκριτοι Σάμιοι, μόλις ἔλαβον γνῶσιν τῶν προθέσεων τῶν Ἑνετῶν, φοβηθέντες μήπως, ἐὰν ἐδέχοντο τὰς προτάσεις των, ἐτιμωροῦν ὁ κατόπιν ἀπηνῶς ὑπὸ τῶν Τούρκων ὡς ὁμοφρονήσαντες μετὰ τῶν Φράγκων καὶ ἐπαναστατίσαντες, ἐγκατέλειψαν τὴν Χώραν καὶ κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη. Τὴν διαχωρὴν δὲ ταύτην τῶν Σαμίων ἐκδικούμενοι οἱ Ἑνετοὶ καὶ οἱ Γάλλοι εἰσελθόντες εἰς τὴν Χώραν, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Σάμου, διήρπασαν αὐτήν, κατέστρεψαν δὲ τότε καὶ τὸ μόνον ὑπάρχον αὐτοῖσι ντίζαμίον, τὸ ὅποιον ἔκτοτε δὲν ἐπέσκευασθη, οὐδ' ἀνηγέρθη ἕτερον τοιοῦτον πλέον ἐν Σάμῳ.

Μετὰ τὴν διαρπαγὴν ταύτην τῆς πρωτεύουσας, οἱ Σάμιοι, τῇ συγκατανέψει καὶ τοῦ Τούρκου Βοσβόδα τῆς Σαμου Σουλταίναν ἀγὰ καὶ τοῦ Τούρκου Καδῆ Ἐλχανμῆ Κιζιλή, ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσωσι πρὸς τοὺς Φράγκους, ὑποσχεθέντες νὰ πληρώνωσιν εἰς αὐτοὺς κατ' ἔτος 8,000 κορώνας, τοῦ τότε ἀρχιεπισκόπου τῆς Σάμου Χριστοφόρου ἐγγυηθέντος τὴν ἐγκαίρην πληρωμὴν. Ληξάσης ὁμῶς τῆς προθεσμίας τῆς πληρωμῆς καὶ τῶν Σαμίων μὴ δυνηθέντων ἐξ ἀνεγκύρας νὰ ἀποτίσωσι τὸν φόρον, ὁ Ἑνετὸς ναύαρχος συλλαβὼν τὸν ἱεράρχην, ἔρριψεν αὐτὸν ἀσεβῶς εἰς τὰ κάτεργα καὶ σκληρῶς αὐτὸν κατεδασάνισε. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ χειρότερα διέπραξεν ὁ στόλος τῶν Ἑνετῶν καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1663, ὅτε ἐκ νέου προσωρμίσθη εἰς Σάμον. Οὕτω δὲ ἐξ αἰτίας τῆς Κρήτης οἱ δυσημερινοὶ κάτοικοι τῶν ἄλλων μικροτέρων νήσων ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ δέχωνται τὰς ἐπιδρομὰς, ἄλλοτε μὲν τῶν

Ἐνετῶν καὶ ἄλλοτε τῶν γενιτζάρων καὶ τῶν ἄλλων Ἀσια-
νῶν, οἵτινες διευθυνόμενοι εἰς Κρήτην, διήρπαζον καθ' ὁδὸν
ὅλας τὰς νήσους, εἰς τὰς ὁποίας προσωρρίζοντο, λεηλατοῦν-
τες καὶ ἐξανδραποδίζοντες τοὺς κατοίκους. Πλὴν δὲ τῶν δει-
νοπαθημάτων τούτων, τὰ ὅποια ὑφίσταντο ἀπὸ τοὺς ἀντιμα-
χομένους πολεμιστὰς καὶ πολυάριθμοι πειραταὶ συχνάκις ἐν-
σκήπτοντες ἐληλάτουν καὶ ἐξηνδραποδίζον τοὺς κατοίκους,
πωλοῦντες αὐτοὺς ὡς κτήνη, ὡς δὲ ἀρηγεῖται ὁ περιηγητὴς
Βελών, οἱ μὲν ἄνδρες ἐπωλοῦντο τότε παρ' αὐτῶν ἀντὶ ἐξή-
κοντα δουκάτων, αἱ δὲ εὐεידεῖς γυναῖκες ἀντὶ ὀγδοήκοντα ἢ
ἐκατόν, αἱ γραῖαι ἀντὶ τεσσαράκοντα ἢ τριάκοντα καὶ οἱ παῖ-
δες ἀντὶ πενήκοντα.

Ὁ περὶ τῆς κυριαρχίας τῆς Κρήτης ἀγὼν μεταξὺ τῶν Τούρ-
κων καὶ τῶν Ἐνετῶν ἔληξεν ἐπὶ τέλος κατὰ τὸ 1669, ὁ-
πότε ἐθριχμύβευσεν ὀριστικῶς ἡ ἡμισέληνος, τῆς Κρήτης περι-
ελθούσης εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν
ἄλωσιν τῆς Κρήτης δὲν ἔπαυσαν οἱ ἀγῶνες τῶν Τούρκων με-
τὰ τῶν Ἐνετῶν, τοσοῦτω μᾶλλον, καθόσον ἡ Ἐνετία ἠδου-
νήθη ὀλίγον κατόπιν νὰ κατακτήσῃ νέας Ἑλληνικὰς χώρας
προσλαμβάνουσα ὡς συμπολεμιστὰς προθύμως καὶ τοὺς Ἑλ-
ληνας, τῶν ὁποίων ὑπεξέκκλειον τὸν ἐνθουσιασμόν οἱ εὐγλώτ-
τως τότε ἀντηγήσαντες στεναγμοὶ τοῦ τυραννουμένου ἔθνους
καὶ αἱ πρὸς τὸν Ἰψίστον ὑπὲρ τῆς ἀπολυτρώσεως αὐτοῦ δεή-
σεις διὰ τοῦ στόματος τοῦ περιωνύμου ἱεροκῆρυκος τοῦ Γέ-
νους ἡμῶν, Ἡλία τοῦ Μηνιάτη. Κατὰ τὴν μετέπειτα δὲ
ἐξακολούθησιν τοῦ ἀγῶνος ἅπαξ μόνον ὁ Ἐνετικὸς στόλος
προσῆγγισεν εἰς τὴν Σάμον πρὸς ὕδρευσιν κατὰ τὸ 1695, ὁ-
πότε οἱ Σάμιοι ἰδόντες ἐπερχόμενον συγχρόνως καὶ τὸν Τουρ-
κικὸν στόλον ὑπὸ τὸν Μεζομόρτην καὶ φοβηθέντες μήπως ἐκ-
τεθῶσιν εἰς τὴν ὀργὴν τῶν Τούρκων, διότι δῆθεν συνετάσσον-
το μὲ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Σουλτάνου, παρεκάλεσαν τὸν Ἐνε-
τὸν ναύαρχον Ἐρρίκον Στένον νὰ φύγῃ ἐκ Σάμου, τὸ ὅποιον
καὶ ἔπραξεν οὗτος ἀποχωρήσας πρὸς τὰς Οἰνούσας, διότι
ἄλλως δὲν ἐπεθύμει καὶ νὰ συγκρουσθῇ μετὰ τῶν Τούρκων ὅ-
στερον ἀπὸ τὴν ἡττὰν τὴν ὁποίαν οὐχὶ πρὸ πολλοῦ χρόνου

εἶχεν ὑποστῆ ἑκ μέρους αὐτῶν. Πολλὰς δὲ προσβολὰς ἑκ μέρους τῶν Ἑνετῶν ὑπέστησαν οἱ Σάμιοι καὶ ἐν ἔτος πρῶν. ὁπότε ὁ Ἑνετικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναυαρχὸν αὐτοῦ Ζήνωνα ἐναυλόγηε ἐν Χίῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Περιγραφή τῆς Σάμου ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἰωσήφ Γεωργεiriήνη. — Ὁ πολιτικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος τῶν Σαμίων. — Ἡ ἐν γένει κατάστασις τῆς νήσου.

Ὁ περὶ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος διατελέσας ἀρχιεπίσκοπος ἐν Σάμῳ λόγιος Ἰωσήφ Γεωργεiriήνης, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ λάβωμεν ἀφορμὴν νὰ κάμωμεν λόγον ἐν τοῖς κατόπιν, κατέλιπεν ἡμῖν περιγραφὴν περὶ Σάμου, ἣ ὁποία ἐξεικονίζει πιστῶς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ νήσῳ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας μετὰ τὸν συνοικισμὸν αὐτῆς πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν. Ἐκ τῆς περιγραφῆς ταύτης μανθάνομεν ὅτι ἡ Σάμος ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ εἶχε δεκαοκτὼ κωμοπόλεις καὶ χωρία ἑκ τῶν ὁποίων μεγαλυτέρα ἦτο ἡ Χώρα, ὅπου εἶχον τὴν ἑδραν τῶν οἱ ἄρχοντες τῆς νήσου, ἦτοι ὁ ἀρχιεπίσκοπος, ὁ καδῆς μετὰ τριῶν ἢ τεσσάρων Ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν καὶ ὁ ἀγᾶς μετὰ δέκα ἢ δωδεκα Τούρκων. Ἐργον τοῦ καδῆ ἦτο τὸ δικάζειν, τοῦ δὲ ἀγᾶ τὸ ἐκτελεῖν τὰς ἀποφάσεις ἐκείνου καὶ εἰσπράττειν τοὺς φόρους. Εἰς τὴν ἑλευσιν νέου καδῆ ἢ νέου ἀγᾶ οἱ προεστώτες τῶν διαφόρων χωρίων συνήρχοντο ἐν Χώρᾳ, τὸ αὐτὸ δὲ ἔπραττον καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην περίστασιν, ὅτε ἐπρόκειτο περὶ δημοσίας τινας ὑποθέσεως, καὶ ἰδίως ὅταν ἤρχετο εἰς τὴν νήσον ὁ ἐντεταλμένος τὴν εἰσπραξὶν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, τοῦ ὀνομαζομένου χαράτζι· ὅστις ἀπετελεῖ τὴν μόνην πρόσδοδον ἣν ὁ Σουλτάνος εἶχε παρὰ τῆς Σάμου, διότι πᾶσαι αἱ ἄλλαι πρόσδοδοι τοῦ τόπου ἦσαν βακκούφια, ἦτοι ἦσαν ἀφιερωμένα, ὡς ἐλέγθη καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει θεησκευτικὸν τέμενος τοῦ Τσπχανέ. Ἐπλήρωνόν δὲ κεφαλικὸν φόρον μόνον οἱ ἑγγαμοὶ Σάμιοι. Ἄλλ' ἐὰν ἑγγαμὸς τις ἀπο-

θνήσκων ἄφηνεν ἄρρεν τέκνον, ὁ κεφαλικὸς φόρος τοῦ τέκνου ἐζητεῖτο, ἐκτός ἐὰν αὐτὸ ἐθελᾷεν ἔτι. Οἱ δὲ ἄλλοδαποὶ ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου, εἴτε ἔγγαμοι ἦσαν, εἴτε ἄγαμοι, ἐπλήρωνον τὸν φόρον τοῦτον, καθὼς καὶ οἱ ἐκ τῆς πατρίδος αὐτῶν ἀναχωροῦντες Σάμιοι, ὅπως ἀλλαγῶ μετέλθωσι τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν, ἐπλήρωνον τὸν φόρον τοῦτον καὶ ἐὰν ἦσαν ἄγαμοι. Ὅταν δὲ ἀπέθνησκέ τις, ὁ καθὼς κατέγραφε πᾶσαν τὴν κινήτην αὐτοῦ περιουσίαν καὶ ἐπ' αὐτῆς, ἐκτιμωμένης, ἐλάμβανε τρία τοῖς ἑκατὸν οὔτος, δὲν ἀνεμιγνύετο δὲ εἰς τὴν ἀκίνητον αὐτοῦ περιουσίαν, ἥτις ἀνῆκεν εἰς τὸ τέμενος τοῦ Τοπχανέ. Ἄν δὲ τις ἀπέθνησκεν ἄνευ τέκνου ἄρρενος, ὁ ἀγᾶς ἐδικαιούτο νὰ καταλάβῃ τὰ κτήματα αὐτοῦ καὶ νὰ πωλῇ αὐτὰ εἰς ὅτινα ἤθελε, τῆς δὲ μητρὸς τὴν περιουσίαν οὔτε τὰ ἄρρενα, οὔτε τὰ θήλα ἠδύναντο νὰ κληρονομήσωσι, διότι ἅπανσα αὕτη περιήρχετο εἰς τὸν ἀγᾶν. καὶ ἐὰν δὲ τις ἄφηνεν ἐπὶ ἐπτὰ ἔτη τὰς γαίας αὐτοῦ ἀκαλλιεργήτους, ἐδικαιούτο ὁ ἀγᾶς νὰ πωλῇ αὐτάς, ἵνα εἰσπράξῃ τὰ δικαιώματα τὰ ὁποῖα θὰ εἰσέπραττεν ἐὰν αἱ γαῖαι ἐκαλλιεργοῦντο κατὰ τὰ ἑπτὰ ἐκεῖνα ἔτη.

Περιγράφων τὰ χωρία τῆς Σάμου ὁ Ἰωσήφ Γεωργεiriήνης λέγει περὶ τοῦ χωρίου Μυλοὶ ὅτι εἶχε 200 οἰκίας μετὰ μιᾶς ἐκκλησίας καὶ περὶ τοῦ Παγώνιδου ὅτι ἦτο ἡ ὑγεινωτέρα καὶ εὐχερωτέρα κωμόπολις τῆς νήσου, ἔχουσα 300 οἰκίας μετὰ δύο ἐκκλησιῶν καὶ ὅτι ἐν αὐτῇ ἤκμαζεν ἡ σιτοτροφία. Γράφων δὲ περὶ τῆς ἀπέναντι τοῦ ἐκ πεντήκοντα οἰκῶν ἀποτελουμένου χωρίου, Σπαθαράϊοι κειμένης νησιδὸς Σαμιοπούλας, ἀναφέρει ὅτι ἐν αὐτῇ εὕρισκετο ἐν ἀρθρονίᾳ ἰδίον τι ἄνθος εὖοσμον τὸ ὁποῖον ὑπὸ τινων μὲν ὠνομάζετο μοσκούλια, παρ' ἄλλων δὲ κόρες καὶ ὅτι τὸ ἄνθος τοῦτο ἐξετιμᾶτο τόσον ἐν Τουρκίᾳ, ὥστε στελλόμενον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐκαλλιεργεῖτο αὐτόθι μετὰ πολλῆς φροντίδος καὶ αὐτός δὲ ὁ Σουλτάνος ἔφερεν αὐτὸ ἐπὶ τῆς κιθάρῃς. Περὶ τοῦ χωρίου Πύργου ἀναφέρει ὅτι συνέκειτο ἐξ 100 οἰκιῶν καὶ δύο ἐκκλησιῶν καὶ ὅτι αὐτόθι κατεσκευάζετο τὸ ἐλεγκτότερον μελί, περὶ δὲ τοῦ χωρίου Ἀρβανίται ὅτι ἦτο ἀποικία

Ἰθλιανῶν καὶ ὅτι οἱ κάτοικοι αὐτοῦ διετῆρουν τὴν πάτριον γλῶσσαν. Τὸ χωρίον Πλάτανος, κατὰ τὴν περιγραφὴν πάντοτε τοῦ Ἰωσήφ Γεωργιερίνη, εἶχε 300 οἰκίας καὶ δύο ἐκκλησίας, ὁ δὲ Μαραθόκαμπος 200 οἰκίας καὶ δύο ἐκκλησίας. Τὸ χωρίον Καστανέα ἐκλήθη οὕτω ἕνεκα τοῦ πλήθους τῶν ἐν αὐτῷ καστανεῶν, εἶχε δὲ 50 οἴκους καὶ μίαν ἐκκλησίαν καὶ ἡ Λέκα εἶχεν ὡσαύτως 50 οἰκίας καὶ μίαν ἐκκλησίαν. Τὸ Καρλόβασι ἦτο ἡ μεγαλυτέρα μετὰ τὴν Χώραν κωμόπολις τῆς νήσου, ἔχουσα πεντακοσίους οἴκους καὶ πέντε ἐκκλησίας, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς ἦσαν οἱ εὐπορώτεροι ἕνεκα τοῦ ἐμπορίου τὸ ὅποιον μετῆρχοντο οὗτοι μετὰ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν πέριξ νήσων. Ἡ κωμόπολις Φοῦρνοι ἔχουσα 200 οἰκίας καὶ δύο ἐκκλησίας ἦτο ἀξία λόγου διὰ τὰ αὐτόθι κατασκευαζόμενα πῆλινα ἀγγεῖα. Τὸ χωρίον Βουρλιῶται ἀποικία τῶν παρὰ τῇ Σμύρνῃ Βουρλῶν εἶχεν 100 οἰκίας καὶ μίαν ἐκκλησίαν, ἡ μεγαλυτέρα δὲ τῶν κατοίκων αὐτοῦ ἐνασχόλησις συνίστατο εἰς τὸ κόπτειν ξυλείαν καὶ κατασκευάζειν πίσσαν. Ἡ κωμόπολις τοῦ Βαθέος εἶχε 400 οἰκίας, καὶ τέσσαρας ἐκκλησίας, τὸ πλεῖστον δὲ αὐτῆς κείμενον Παλαιόκαστρον εἶχεν 100 οἰκίας καὶ μίαν ἐκκλησίαν. «Τέσσαρα μίλλια δὲ ἀπώτερον αὐτοῦ,» γράφει ὁ Ἰωσήφ Γεωργιερίνης. «εὕρηται λιμὴν, Βουρκαριὰ ὀνομαζόμενος, (*) ᾧ παράκειται θεαὶς ἀρμοδίαι πρὸς ἀλοπηγίαν, οἱ κάτοικοι ὁμῶς, φοβούμενοι τὴν ἐπιβολὴν νέων ὑπὸ τῶν Τούρκων φόρων, δὲν θέλωσι νὰ καλλιεργήσωσιν αὐτήν, χρώμενοι τῷ ἄλατι τῷ προερχομένῳ ἐκ Μήλου καὶ Νάξου». Τὸ χωρίον Μυτιληνοὶ εἶχε διακοσίας οἰκίας καὶ δύο ἐκκλησίας καὶ ἦτο, ὡς ἐλέχθη καὶ πρότερον, ἀποικία τῆς νήσου Μυτιλήνης.

(*) Εἰς τὸ μέρος τοῦτο κατασκευάσθη ἐπὶ Ἡγεμόνος Μιλτιάδου Ἀριστάρχου καὶ ὑπὸ τοῦ ἐκ Παγώνδου Μ. Καψάλη ἀλικῆ, ἥτις καὶ λειτουργεῖ μέχρι σήμερον περιλθοῦσα εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Δημοσίου τῆς Σάμου, ἐξ ἧς ἡ ρῆσος προμηθεύεται τὸ ἄλας. Ἐσχάτως δὲ ἡ ἀλικὴ αὕτη ἐμυσθώθη ἐπὶ τῆς ἐταιρείας τοῦ Δημοσίου Ὀθωμανικοῦ χρέους, ἀπὸ 1500 λίτρων ἐτησίως.

Ἡ νῆσος ἅπασα περιελάμβανε πλούσια ποιμένα ποσάτων καὶ αἰγῶν, ἐπληρώνετο δὲ φόρος δύο ἄσπρων δι' ἕκαστον πρόβατον καὶ δι' ἕκαστην αἶγα ἄσπρον ἓν, ὅστις φόρος ἐστὲλ-
λατο, ὡς ἐλέγη, εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει τέμενος τοῦ Ἰωαννῆ. «Ὁ νόμος οὗτος», γράφει ὁ Ἰωσήφ Γεωργιέρ-
νης, «κατὰ γράμμα ἐφικνεῖσθαι, ἥτοι ἂν καλὸς διὰ τοὺς
κατοίκους· ἀλλ' οἱ ἀρχεῖς παρὰ νόμους εἰσπράττουσιν ὅσον δυ-
νηθῶσι περισσότερα, καὶ ὁ λαὸς δὲν δύναται νὰ ἀπορύγη τὴν
παράλογον πληρωμὴν, διότι τῆς δίκης τὰ ἐξῶς ἤθελον κατὰ
τοῦ ὑπερβῆ τὸν κατὰ χρηστικῶς ἀποτινόμενον φόρον· ἄλλως
δὲ ἡ διαφθορά τῶν Ὀθωμανικῶν δικαστηρίων εἶνε τοιαύτη,
ὥστε ὅταν τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς δίκης εἶνε ἀβέβαιον, τοσοῦτο
καὶ ἡ εἰς τὰ δικαστήρια προσφυγὴ θεωρεῖται ἐπισφαλὴς».

Ἐκτὸς τούτων ὁ ἀρχὴς ἐλάμβανε παρὰ τῶν κτηνοτρόφων
ὅλον τὸ βούτυρον ὅσον εὑρίσκε παρ' αὐτοῖς κατ' ἡμέραν
ἐπρόκειτο νὰ κατμετρήσῃ τὰ ποιμένα αὐτῶν καὶ λάβῃ τὸν
φόρον τοῦ βακουρίου. Ἐπεβλήθη δὲ ἡ φρολογίκα αὕτη ἐκ τοῦ
ἐξῆς περιστατικῶ. Εὐπορὸς τις κτηνοτρόφος θέλων νὰ φανῇ
εὐχερὴς τῷ ἀρχῇ προσέφερεν αὐτῷ κατ' ἡμέραν ἐγένετο
ἡ κατμετρητικὴ τοῦ ποιμένου του ὅσην ποσότητα βουτύρου
εἶχε, ἕκτοτε δὲ ὁ ἀρχὴς ἐνομικοποίησε τὴν προσφορὰν ὡς τα-
κτικὸν φόρον. Ἄλλοτε δὲ ἀρχὴς τινος ζητήσαντος ὀλίγην μέτα-
ξαν ἵνα κατὰ σκευὴ ζώων καὶ τῶν κατοίκων φιλοφρόνως
προσενεγκόντων αὐτῷ κένιστρον πλήρες τοιαύτης, καθιερώ-
θη ἕκτοτε φόρος ἐπ' αὐτῆς, κατ' ὅσον ὁ ἀρχὴς ἀπήτησε καὶ τὸ
ἐπιόν ἔτος τὴν αὐτὴν ποσότητα τῆς μετᾶξης ὡς ὀφειλουμένην
δεῖν αὐτῷ. Πρὸς τούτοις ὁ ἀρχὴς ἐδικαιοῦτο κατ' αὐτοκρα-
τορικὸν διάταγμα νὰ λαμβάνῃ παρ' ἕκαστου ποιμένος ἀνά ἓν
πρόβατον καὶ ἀνά ἓν ἐρίον, ἀλλ' οὕτως παρὰ τὸ διάταγμα
ἐλάμβανεν οὐχὶ ὀλίγωτερα τῶν πέντε ἢ ἐξ.

«Ὅθεν δὲν εἶνε παρὰ δόξον», γράφει ὁ Ἰωσήφ Γεωργιέρ-
νης, «ἢ ἡ τοιαύτη τῶν Τούρκων ἀρχόντων κατὰ πείσεις
διατηρῇ τοὺς κατοίκους πτωχοὺς, ἀμειβίς καὶ ταπεινόφρο-
νας. Συνομιλῶν ὁ Κιλίτζ πασᾶς τὴν Σάμον, ἔφερε μεθ' ἑαυ-
τοῦ ἀνθρώπους ἀπόρους, ἡ δὲ τυραννίς ὑπὸ τῆς ὁποίας διάγρου-

σι τοιούτους διατρεῖ εἰσῆτι αὐτούς. Πρὸς δ' ἐπὶ τούτοις τὰ παῖθη πολλῶν ὀκνηρῶν καὶ ἡ δουλοφροσύνη ματαιοὶ πάσαν παντός φιλοπάτριδος ἀπόπειραν ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς ἢ θεραπείας τῶν δεινῶν αὐτῶν, διότι δὲν λείπουνσι πάντοτε μεταξὺ τῶν ἐγγχωρίων προδότες, οἵτινες δι' ἰδίων συμφέρον ἐξαγγέλλουσι τοῖς ὑπαλλήλοις τοῦ ἀγᾶ πᾶν κίνημα ἢ πάντα λόγον ἐλευθεριάζοντα ὑπὲρ τῆς θεραπείας τῶν δεινοπαθημάτων αὐτῶν. Κυριώτερα δὲ τοῦ ἀγᾶ ὄργανα εἶνε ἐν τῇ αὐτῇ αὐτοῦ οἱ καλούμενοι μουσαβρίδες ἢ ἑτεροὶ αὐτοῖς παραπλήσιοι, οἵτινες εἶνε διεσπαρμένοι καθ' ἅπασαν τὴν νῆσον. Οἱ δὲ ἀκόλουθοι αὐτοῦ γραμματεῖς καὶ διερμηνεῖς εἶνε πάντοτε σχεδὸν Ἑλληνες τὸ γένος, ἐφ' ὅσον ὁ Τυρκοῦς θεωρεῖ ὑβριστικὸν τὸ ἐκμαθεῖν χριστιανικὴν τινα γλῶσσαν· πλάσματα δὲ αὐτοῦ εἶνε οἱ τῶν χωρίων προσεστώτες, οἵτινες ἐνεκα τῶν ἰδίων συμφερόντων προθύμως πράττουσι πᾶν τὸ ἀρέσκον αὐτῷ. Ὅθεν μετὰ πλείονος ζήλου, τρέχουσιν εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀγᾶ ἢ εἰς τοὺς ναοὺς τοῦ Θεοῦ, ἵνα προσενέγκωσι μετὰ τῶν λοιπῶν τὰς ἐκυτῶν εὐχρηστίας, ὥσπερ θεότης αὐτῶν ἦτο τὸ συμφέρον καὶ τὸ κέρδος. Ἐτι δὲ ἀκριθέστεροι εἶνε εἰς τὸ κατατρίβειν τὸν χρόνον αὐτῶν, δουλικῶς παρκαμένοντες ἐν τοῖς προθύροις τῆς οἰκίας τοῦ ἀγᾶ μετὰ τῶν θυρωρῶν καὶ τῶν ταπεινοτέρων ἐκείνου δούλων ἢ εἰς τὸ παρίστασθαι εἰς τὰς ἱεράς συνάξεις τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν Χριστιανῶν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἰψίστου· ὥστε, καίτοι Χριστιανοὶ τὸ ὄνομα, κατὰ τὰς ἐορτασίμους ὁμῶς ἡμέρας θρησκευτικὸν καὶ ἡθικὸν λογίζονται νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀγᾶ καὶ εἰπώσιν αὐτῷ, ἐξελθόντι διὰ τὰς ἐκυτοῦ ὁρέξεις, τὸ Καλημέρα. πῶσι δὲ καφὲν καὶ καπνίσωσι μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ, περὶ οὐδενὸς ἑτέρου λαλοῦντες, ἀλλ' ἢ περὶ τοῦ δυναμένου νὰ καλῶς αὐτῇ τὴν ὑπερτονήαν ἢ χρησιμεύσῃ εἰς τὴν φιλοχρηματικὴν αὐτοῦ. Οὐδ' ὑπάρχει χωρίον ἐπὶ τῆς νήσου, ὅσω δὴ ποτε μικρὸν, τὸ ὅποιον στερεῖται τοιούτων λυμενῶνων.

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων τὰ ὅποια διέσωσεν ἡμῖν ὁ Γεωργιέρης καὶ ἐξ ὧν εἶπομεν ἐν τοῖς πρόσθε, δύναται ὁ ἀναγνώστης νὰ λαβῇ σαφὴ ἰδεάν περὶ τῆς κρατούσης ἐν τῇ νήσῳ

πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Ἡ νῆσος Σάμος ἔχουσα ἔδαφος γόνιμον διὰ τὴν παραγωγὴν ποικίλων προϊόντων ἠδύνατο νὰ ἀναπτυχθῇ με-
γάλως ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν, ὅπως τοιαύτην ἀνάπτυξιν ἔλαβε καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν, ἀλλ' ἡ παντελὴς ἔλλειψις πά-
σης κυβερνητικῆς προνοίας καὶ αἱ καταπίεσεις εἰς ἀνυπεβάλ-
λοντο οἱ κάτοικοι ἐκ μέρους τοῦ συγκεντρούντος ἐν αὐτῷ ἁ-
πασαν τὴν ἐξουσίαν Τούρκου ἀγᾶ, ἡμποδίζαν πᾶσαν ἀμυῆν καὶ πρόοδον γεωργικὴν ἢ βιομηχανικὴν.

Ὁ διανοητικὸς βίος, ὅστις ἔχει πάντοτε πύλλην σχέσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν, ἦτο ἐπίσης ταπεινότατος ἢ σχεδὸν δὲν ὑπῆρχε τοιοῦτος. Ἐπεκράτει πνεῦμα δουλοφροσύνης. Ἀμάθεια δὲ καὶ δεισιδαιμονία ἐκυ-
ριαρχοῦν εἰς τὴν κοινὴν συνείδησιν. Ὁ Γεωργεῖρήνης παρέ-
λειψε νὰ γράψῃ τι καὶ περὶ τῆς παιδείας τῶν χρόνων ἐκείνων ἐν Σάμῳ, φαίνεται ὅμως ὅτι τοιαύτη δὲν ὑπῆρχε, μόνοι δὲ διδάσκαλοι καὶ καθηγηταὶ ἦσαν οἱ ὀλίγοι ἀμόρφωτοι καὶ ἄξε-
στοι ἱερεῖς οἱ ὅποιοι ἐντὸς τῶν οἰκῶν των ἐδίδασκον εἰς τοὺς προσερχομένους αὐτοῖς μαθητὰς τὰ ὀλίγα κολυβογράμματα, τὰ ὅποια οὗτοι ἐμάθησκον κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ἡ ὅλη πνευματικὴ κίνησις περιστρεφετο εἰς μόνην τὴν ἀσέπῳσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, ἥτις γινομένη τυπικῶς καὶ ἄ-
νευ ἐπιγνώσεως, ἐλαχίστην ἢ οὐδεμίαν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ μορ-
φωτικὴν ἐπιρροὴν εἰς τὰ πνεύμα-τα τῶν κατοίκων. Κέντρον δὲν ὑπῆρχε δυνάμενον νὰ φωτίσῃ καὶ διαπαιδεύωσιν τὸν ἁμαθὲς λαόν. ὅστις ἀπὸ τοῦ κονακίου τοῦ ἀγᾶ καὶ ἀ-
πὸ τῶν περιστοιγούντων αὐτὸν ἰσχυρῶν μουσουλμάνων ἐμάν-
θανε νὰ γίνεταί ψεύστης, ὑποκριτής, δουλόφρων καὶ νὰ μὴν αἰσθάνεταί οὐδεμίαν θερμὴν διαθέσιν διὰ τὴν κοινὴν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ τόπου. Οἱ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ὡσαύτως ἐρ-
χόμενοι εἰς τὴν νῆσον ξένοι δὲν ἦσαν ἢ ἄποροι καὶ πένητες, θυμὰτα τοῦ γενικοῦ τότε καταδιωγμοῦ, ταπεινοὶ ραγισδες, ἀνίκανοι νὰ μεταδώσουν ὑψηλόν τι καὶ εὐγενὲς φρόνημα εἰς τὸν τόπον. Ἄν δὲ καὶ καμμίαν φορὰν ἐξ οἰοιδήποτε λόγου ἐβλάστανε κάποιον τὸ εὐγενὲς φυτὸν τῆς ἐλευθερίας, ἐνωρίς καὶ

αχάρπως κατεπνίγεται τοῦτο, «διότι, ὅπως ἀφηγείται καὶ ὁ Γεωργιερήνης, δὲν ἔλειπον μετὰ τῶν ἐγγυωρίων οἱ προδόται, οἵτινες δι' ἰδίον συμφέρον ἐξήγγειλλον εἰς τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ ἀγῶ πᾶν κίνημα ἢ πάντα λόγον ἐλευθεριάζοντα ὑπὲρ τῆς θεραπείας τῶν δεινοπαθημάτων αὐτῶν».

Χρόνοι πικροὶ ἦσαν οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι τῆς δουλείας δι' ὅλον τὸ ἔθνος. Καὶ ἡ μικρὰ καὶ μόλις συνοικισθεῖσα νῆσος Σάμος συμμερίζομένη ὅλους τοὺς ἐθνικοὺς πόπους, ταπεινὴ καὶ ἄσημος τότε ἔκυπτεν ἐντὸς τοῦ ζόφου, ὁ ὁποῖος εἶχε περικλύψει ὅλην τὴν ἀρχαίαν εὐκλειαν. Μόνη δὲ περηγορία ἔμεινε δι' αὐτὴν τὸ ὅτι αὕτη ἔπασχε πολὺ ὀλιγώτερα δεινὰ ἀπὸ ὅσα ὑφίσταντο οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες εἰς τὰ διάφορα ἄλλα μέρη τοῦ ἁλλοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ τοῦτο ἦτο μία ἀλήθεια ἀναμφήρις τὴν ὁποίαν πάντοτε δύνανται νὰ ἀντιληφθῇ τινε μελετῶν τὴν γενικὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς θλιβεροὺς ἐκεῖνους καὶ πικροὺς χρόνους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Οἱ ἀπὸ τοῦ συνοικισμοῦ μέχρι τῆς ἐπαρυστάσεως Ἀρχιερεῖς τῆς Σάμου.—Βραχεῖα ἀφήγησις περὶ τῶν ἐν Σάμῳ Μονῶν.

Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν συνοικισμόν τῆς νήσου καὶ ζῶντος εἰσέτι τοῦ συνοικιστοῦ καὶ προστάτου αὐτῆς Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Μητροφάνους τοῦ Γ', κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ πατριαρχεῖαν, ἥτις διήρκεισεν ἀπὸ τοῦ 1559 μέχρι τοῦ 1580, ἡ Σάμος κατεστάθη ἀπορᾶσις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Σταυροπύγιον Πατριαρχικὸν ὑποκείμενον εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπήχθησαν καὶ πάντα τὰ νανομισμένα ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα. Μετὰ δὲ τὸν Μητροφάνην, ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας Β' ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπίσης πατριαρχείᾳ αὐτοῦ (1580—1584) κατέστησεν ἑξαρχον καθολικὸν τῆς Σάμου καὶ τῶν νήσων Ἰκαρίας, Ἀστυπάλαιας καὶ Ψαρῶν τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Πρωταποστολάριον, παρὰ χωρήσας αὐτῷ καὶ ὅλας τὰς ἐκκλησιαστικὰς προσόδους ἐκ τῶν μερῶν τούτων. Ἀνατραπέντος ὁμῶς τοῦ Ἱερεμίου ἐκ

τοῦ Πατριαρχικοῦ Θρόνου κατὰ τὸ 1584, ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν Πατριάρχης Παχούμιος διώρισεν ἐπίσκοπον Σάμου Νεόφυτον τινα, ἀλλ' ἐκπεσόντος καὶ τοῦ Παχουμίου μετὰ ἓν ἔτος ὁ διάδοχος αὐτοῦ Θεολήπιτος Β', καθήρεσε κατὰ Μάρτιον τοῦ 1585 τὴν ρηθέντα ἐπίσκοπον Νεόφυτον ἀναδείξας καὶ πάλιν μὲ τὰ αὐτὰ, ὡς καὶ πρότερον, δικαιώματα, ἔξαρχον τῆς Σάμου καὶ τῶν νήσων Ἰκαρίας, Ἀστυπαλαίας καὶ Ψαρῶν τὸν ὑπὸ τοῦ Ἱερεμίου τὸ πρῶτον ὡς τοιοῦτον διορισθέντα Κωνσταντῖνον τὸν Πρωτοπρεσβυτέρου. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἐφημέριον τῆς Σάμου καὶ κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐγίνοντο οἱ ἀνωτέρω ἐκκλησιαστικοὶ διορισμοί, ὁ τίτλος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σάμου ἐξηκολούθει νὰ ὑφίσταται ἀπονεμόμενος εἰς διαφόρους ἱεράρχας φιλοῦ ὀνόματι μόνον κατέχοντας τὸν τίτλον τοῦτον, διότι ἐν Πατριαρχικῷ τινι γράμματι τοῦ ἔτους 1585 μεταξύ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων φέρεται ὑπογεγραμμένος καὶ ὁ Σάμου Σωφρόνιος. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Σάμου αὐξηθέντος, κατεστάθη αὕτη ἐδρὰ ἀρχιεπισκόπου ἔχοντος ἐπίσκοπον ἐν Ἰκαρίᾳ καὶ φέροντος τὸν τίτλον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σάμου καὶ Ἰκαρίας μέχρι τοῦ ἔτους 1864, ὁπότε διὰ Πατριαρχικοῦ ἐγγράφου προσέλαβεν οὗτος καὶ τὸν τίτλον τοῦ Ἐξάρχου Κυκλάδων νήσων.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σάμου κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εἶχε τὰ ἐξῆς εἰσοδήματα. Πάντες οἱ ἐφημέριοι ὅλων τῶν ναῶν τῆς νήσου ἀφικνουμένου νέου ἀρχιεπισκόπου ὑπεχρεοῦντο νὰ προσφέρωσιν εἰς αὐτὸν χρηματικόν τι ποσὸν οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν πέντε ταλήρων, ἀναλόγως τῆς ἐνορίας καὶ τῶν πόρων ἐνὸς ἐκάστου, ἐκτὸς δὲ τούτου ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρῶνῃ ἕκαστος κληρικὸς εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον τέσσαρα τάληρα κατ' ἔτος, ἕκαστος δὲ λαϊκὸς εἴκοσι τέσσαρα ἀσπ. κ. Δι' ἀδείας γάμου οἱ μὲν ἐντόπιοι ἐπληρῶνον εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἐν τάληρον, οἱ δὲ ἄλλοδαποι δύο, ἐν πρὸν δὲ τοῦτο διπλοσιάζετο ἢ ἐτριπλοσιάζετο εἰς δεύτερον ἢ τρίτον γάμον. Πλὴν τούτων ὁ ἀρχιεπίσκοπος εἶχε καὶ τὰ ἄλλα συνήθη εἰσοδήματα ἐκ χειροτονιῶν, ἁγιασμῶν, μνημοσύνων κλπ. καὶ δῶρα δὲ εἰς εἶδη διάφορα ἐλάμβανε παρὰ τῶν κτηματιῶν καὶ τῶν

κτηνοτρόφων. Ὡστε ἡ ὅλη πρόσδος τοῦ Ἀρχιερέως τῆς Σάμου κατ' ἔτος ὑπερέβαινε τότε τὰς 3.000 σκαῦδα συμπεριλαμβανομένων εἰς ταῦτα καὶ τῶν 300 σκαῦδων, τὰ ὁποῖα εἰσέπραττεν ἐκ τῆς νήστου Γαλρίας. Ἱεράρχαι δὲ τῆς Σάμου μετὰ τὸν συναικιτισμὸν αὐτῆς ἐγένοντο οἱ ἑξῆς:

Παρθένιος, διορισθεὶς τῷ 1623 καὶ ἐπὶ διετίχην μόνον ἀρχιερατεύσας, ἀντικαταστάθεις ὑπὸ τοῦ Μαθθαίου, ὁλίγα ἔτη ἐπίσης ἀρχιερατεύσας. Τοῦτον διεδέχθη ὁ Ἀθανάσιος, ἐγγώριος ἱερεὺς ἐγγκμος, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρεσβυτέρου αὐτοῦ χειροτονήθη ἀρχιερεὺς καὶ ὡς τοιοῦτος διετέλεσεν μέχρι τοῦ 1630, ὁπότε ἀντεκατεστάλη ὑπὸ τοῦ Ἀνθίμου ἐκ Κίου τῆς Βιθυνίας, ὃν διεδέχθη ὁ Παρθένιος πρῶτον Θεῶν, ὅστις διετέλεσεν ἀρχιερεὺς ἐπὶ ὀκταετίαν ἀντικαταστάθεις ὑπὸ τοῦ Χριστοφόρου Σαμίου τὴν πεντιῖδα, ὅστις, καθὼς ἐν τοῖς προηγουμένοις εἶπομεν, συνελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰ κάτεργα, διότι οἱ κάτεργοι τῆς Σάμου δὲν ἐπλήρωον τὸν φόρον τὸν παρ' αὐτοῦ ἐγγυηθέντα, ἐσώθη δὲ ἐκ τοῦ κατέργου, ἀροῦ δανεισθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπλήρωσεν εἰς τοὺς Ἑνετοὺς τὰ ζητούμενα χρήματα. Ἀλλὰ τὸ δάνειον τοῦτο δὲν ἡδυνήθη κατόπιν νὰ ἐξορλήσῃ ἐλτροθέτω; καὶ διὰ τοῦτο ἐξέπειεν οὗτος τῆς ἀρχιεπισκοπῆς, ἀντικαταστάθεις ὑπὸ τοῦ Κορνηλίου, Μυτιληνίου τὴν πεντιῖδα, κατὰ Μάιον τοῦ 1654. Τοῦτου δὲ ἐν Σάμῳ ἀποβιολόντος, ἀνεδέχθη ἱεράρχης κατὰ τὸ 1661 ὁ Νεόφυτος ἐκ Σίφου, τὸν ὁποῖον καθαιρεθέντα δι' αἰσχρὰν διαγωγὴν διεδέχθη ὁ Ἰωσήφ Γεωργεiriήνης, ἐκ τῆς νήστου Μήλου, χειροτονηθεὶς ἀρχιεπίσκοπος Σάμου κατὰ τὸ ἔτος 1666. Ὁ κληρ οὗτος εἶχεν εὐρεῖαν μάρωτιν, ὁποῖαν σπανίως ἡδύνατό τις νὰ ἀπατήσῃ μετὰ τῶν ἀποτελούντων τῷ Ἑλληνικῶν κλήρον ἀιδρῶι κατὰ τοὺς χρόνους ἐσέινους. Τρέφων δὲ ἐν ἐκυστῷ φρονήματι φιλελευθέρα δὲν ἡδυνήθη νὰ περκαμείνῃ ἐπὶ μακρὸν ἐν Σάμῳ, τὴν ὁποῖαν τότε αἱ κατὰ τῆς τῶν Τούρκων, αἱ ἐπιδραμαὶ τῶν περκατῶν καὶ τὰ ἄλλα δεινοπλήματα ἐκράτουν ἐν ταπεινότητι καὶ οἰκτρῇ ἀδοξίᾳ. Ὅθεν μετὰ πενταετῇ ἐν Σάμῳ διχμονὴν με-

τέθη εις Πάτριον με τὸν σκιπὸν νὰ διέλθῃ ἐν ἀπομονώσει τὸν βίον εἰς τὰ αὐτόθι οἰκήματα τοῦ σπηλαίου τῆς Ἀποκαλύψεως, τὴν ἐτικηρίαν τῶι ὁποίῳ ἐξετίσθητεν ἰσοβίως. Ἀλλ' ὁ Ἰωσὴφ Γεωργειρῆνης φλόγα δράσεως καὶ ζωῆς ἐν ἐκυτῷ τρέφων, δὲν ἤτο προσωρισμένος διὰ τοιοῦτον ἀπράγμωνα καὶ μοναχικὸν βίον καὶ διὰ τοῦτο μετ' ὀλίγον χρόνον, ἦτο: κατὰ το ἔτος 1674 βλέπομεν αὐτὸν διερχόμενον τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐν Φλωρεντίᾳ μετὰ τῶν Λατίνων κληρικῶν συνεννοούμενον περὶ ἐνώσεως τῆς Ὁρθοδόξου μετὰ τῆς Ρωμικῆς ἐκκλησίας, μετὰ δύο δὲ ἔτη συναντῶμεν αὐτὸν ἐν Λονδίῳ ἀκολουθούμενον ὑπὸ ἐκκτὸ περίπου οἰκογενειῶν Σαμίων καὶ Μηλίων, οἵτινες συνενωθέντες μετὰ τῶν ἄλλων ἐν Λονδίῳ Ἑλλήνων ἀπετέλεσαν ἰδίαν συνοικίαν ἐν ὁδῷ, ἣτις καὶ μέχρι τῆς σήμερον φέρει τὸ ὄνομα Ἑλληνικὴ ὁδός. Ἐν Λονδίῳ ὁ Ἰωσὴφ διακείμενος εἰργάσθη καὶ ἐπέτυχε, ὅπως δι' ἐράνων ἰδρυθῇ αὐτόθι ὀρθόδοξος νηὸς ἀριερωθεὶς εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, ὅστις καὶ σώζεται μέχρι τῆς σήμερον, δραστηρίως δὲ κατέβαλε φροντίδας καὶ διὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ἑλλήνων ἐνεργήσας διὰ τὴν κατ'αριστὸν γυμνασίον ἐν Ὁξῳῇ χάριν τῶν ἐξ Ἀνατολῆς σπουδαστῶν καὶ ἐν γένει πολλὰ διενεργήσας καὶ πολλὰ ἐπιτυχόν κατὰ τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ διαμονὴν αὐτοῦ συντελεστικὰ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὴν ὁποίαν ἐπόθει νὰ ἴδῃ πραγματοποιουμένην καὶ ὑπὲρ τῆς ὁποίας κατηνάλωσεν ἅπαντα τὸν βίον αὐτοῦ.

Τὸν Ἰωσὴφ Γεωργεὶ ἡ τὴν διεδέχθη ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ τῆς Σάμου ὁ ἐκ Σίρηνου Φιλάρετος, οὗτινος προσβληθέντος ἐκ παραλυσίας διεκυνδέρνα τὰ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπιτροπεία ἐξ ἐγγχωρίων ἱερέων, κατὰ δὲ τὸ 1680 ἀνεδείχθη ἀρχιεπίσκοπος ὁ Δωρόθεος ἐπὶ πέντε ἔτη μόνον ποιμάνσας τὴν ἐκκλησίαν τῆς Σάμου ἀντικατασταθεὶς κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1685 ὑπὸ τοῦ Ἰγνατίου, ὃν διεδέχθη ἀπὸ τοῦ 1690 ὁ Γεδεών. Τοῦ ἀρχιερέως τούτου καθὼς καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ Μισαήλ, Ἰωαννικίου, Γρηγορίου καὶ Κωνσταντίνου δὲν εἶνε ἀκρῶς γνωστὸς ὁ

χρόνος τῆς ἀρχιερατείας αὐτῶν. Ὁ τελευταῖος ἐκ τούτων
 ἀπέθανε κατὰ τὸ 1772 ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ Μελετίου
 διακόνου τοῦ ἰσχυρότος τότε ὁμωνύμου αὐτῷ Μητροπολίτου
 Προύσης, ἀλλὰ τοῦ διορισμοῦ οὗτου πρὸ τῆς οφίξεως του εἰς
 Σάμον ἀκυρωθέντος, ἀρχιερεὺς Σαμου ἀνεδείχθη ὁ ἐκ Πάτμου.
 Ἀκῆκιος ἀνὴρ ματαιόδοξος καὶ βίαιος πρὸς τοὺς ὑφιστα-
 μένους αὐτοῦ. Ὁ Ἀρχιερεὺς οὗτος ἐκόσμησε μεγαλοπρεπῶς
 τὸν ἐν Χώρῃ Μητροπολιτικὸν αὐτοῦ οἶκον διὰ πολυτελῶν ἐ-
 πίπλων καὶ πολλοὺς ἐκ τῶν προκρίτων ὠνόμασε ρεφερενδαρί-
 ους, νομοφύλακας, λογέτας, θεῶν αὐτῷ διὰ τῆς ἀπονουῆς
 τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτων τίτλων νὰ περιστοιχίζεται ὑπὸ
 αὐλῆς καὶ δια ταῦτα διὰ νὰ ἱκανοποιῇ μόνον τὸν κοῦρον ἐ-
 γωισμὸν του, διότι οὐδεμίαν ἀλλήν ἀρετὴν ἔδειξεν ἐν τῇ ἐν-
 ασκήσει τῶν μητροπολιτικῶν αὐτοῦ καθηκόντων βαναυσό-
 τατα φερόμενος πρὸς τοὺς ὑποτακτικούς αὐτοῦ ἐξημερίους
 καὶ μοναχοὺς. Εὐρισκόμενος δὲ ποτὲ ἐν περιοδείᾳ ἐπέβαλεν
 εἰς μοναχὸν τινα ὀνομαστὶ Ἰωακείμ Μανωλοῦκον ἐνεκεν ἐλα-
 φροῦ παραπτώματος πρωτακουστόν καὶ βάνυσον τιμωρίαν
 διατάξας νὰ δέσῃαι τὸν μοναχὸν ἀπὸ τὸν πώγωνά αὐτοῦ. Ὁ
 δὲ αὐτῷ τιμωρηθεὶς μοναχὸς ἐκδίκησιν πνέων κατώρθωσε νὰ
 πείσῃ γινώριμόν του τινα ὄθι μανον. Καζζῆ Μειμέτ καλὸν ὄν-
 ον, ὅπως φανεύει τὴν ἱεράρχην, τὸ ἔποίησεν καὶ ἔπραξεν οὗτος
 τῇ 16 Ἀυγούστου 1780 ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Βροντά, καθ' ἣν
 στιγμήν ὁ ἀρχιερεὺς Ἀκῆκιος πρὸ τῆς θύρας κελίῳ τινος κα-
 τήμενος ἀνέδρεε τὸν κωδικὸν τῆς Μονῆς. Διαδοχὰς δὲ τοῦ
 τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος ἰσχύοντος ἱεράρχου ἐγένετο ὁ Γαβρι-
 ῆλ, ὅστις ὑπὲρχετο ὢν μόλις τρεῖς ἔτη ἀρχιεράτευσε τῆς Σά-
 μου ἀποθανὼν τῷ 1783, μὴ προσθάσας νὰ ἴδῃ περατωμένην
 τὴν ὑπ' αὐτοῦ θεμελιωθεῖσαν οἰκοδομὴν τῆς Μητροπόλεως ἐν
 Χώρῃ, τοῦτον δὲ διεδέχθη Δανιήλ ὁ Κορνηνῆς Πελοποννήσιος
 τὴν πατρίδα, ἀνὴρ εὐποίδευτος, ἀγαθός, πᾶρος, ταπεινός, ἀ-
 ληθῆς λειτουργὸς τοῦ Ὑψίστου. Ὁ Ἱεράρχης οὗτος ὑπῆρξε
 προστάτης τῶν πενήτων καὶ τῶν ἄδικουμένων, πατήρ ἀλη-
 θῆς τῶν γνηῶν καὶ τῶν ὁρφανῶν, ἀμεμπτος εἰς τὸ ἡθικὸν μέ-
 ρος, ἀνυπόκριτος τοῖς τρόποις καὶ πρὸς πάντας εὐθύς καὶ

εὐλικρινής. Ἡ δὲ ῥᾶσις δὲ τοῦ ἀγαθοῦ τούτου ἀρχιερέως ἀπέβη εὐεργετική εἰς ὅλην τὴν Σαμιακὴν κοινωνίαν, τὴν ὅποιαν ἐσπάρασσον τότε, ὡς θὰ ἴδωμεν κατόπιν, οἱ ἄγριοι νοματικοὶ ἀγῶνες μεταξὺ τῶν Καρμανιῶνων καὶ Κιλικιαντζάρων, ἐπὶ πολὺ δὲ οἱ Σαμιοὶ διετήρουν μετ' εὐλαθείας τὴν μνήμην τοῦ ἀνδρός. Ὁ Δανιὴλ διετέλεσεν ἀρχιερεὺς Σάμου ἐπὶ ἔτη τριάκοντα καὶ ἑν, αἰσθανθεὶς δὲ τὸ τέλος αὐτοῦ προσεγγίζον ἐξέδωκεν ἐγκυκλίους διὰ τῶν ὁποίων προαναγγέλλων εἰς τοὺς χριστιανούς τὸν ἐπικείμενον θάνατον αὐτοῦ, ἐζήτηε συγχώρησιν παρὰ πάντων. Ἀπέθανε δὲ τῇ 3 Μαΐου 1815 ἐν ἡλικίᾳ 72 ἐτῶν καὶ ἐτάφη ἐν Χώρᾳ ἐντός τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐστάλη ὡς ἐξαρχος ἐν τῇ νήσῳ Σάμιός τις ἱερεὺς, ἐν τοῖς Πατριαρχείοις τότε διατρίβων, ὀνόματι Δαυὶδ, ἱὸς σιδηρουργοῦ τινὸς ἐκ τῆς κωμοπόλεως Καρλοβάσου, καὶ μετὰ μικρὸν χρόνον προσεχειρίσθη εἰς Ἀρχιερεῶν ὁ Κύριλλος, ἐκ Τριχαλίων τῆς Θεσσαλίας ἔλκων τὴν καταγωγὴν, ἀφίχθεις εἰς Σάμον τῇ 8 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1815. Ἀλλὰ τὰ περὶ τοῦ Κυρίλλου τούτου δράσαντος ἐν Σάμῳ κατὰ τὸν ἱερὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα θελομένη ἐκθέσει ἐν τοῖς κατόπιν.

Ἐνταῦθα δὲ δὲν θεωρεῦμεν ἄσκοπον νὰ παραθέσωμεν καὶ βραχεῖαν τινὰ ἀφήγησιν περὶ τῶν ἐν Σάμῳ Μονῶν, αἵτινες ἀπὸ τοῦ συνοικισμού καὶ ἐντεῖθεν ἰδρύνθησαν ἐν τῇ νήσῳ.

Ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1699 περιελθὼν τὴν Σάμον Εὐρωπαῖος περιηγητὴς Δελλα-Μοντρέη ἀφηγεῖται ὅτι κατὰ τὴν ἐπὶ ὁρὴν ἐκείνην ὑπᾶρχον ἐν Σάμῳ περὶ τοὺς 100 ἱερεῖς καὶ διακόνους, εἰς ἐνοριακὰς ἐκκλησίας καὶ ὡσεὶ 400 μοναχοὶ καὶ μοναχὴ ἐν ταῖς διαφόροις Μοναῖς. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος τῶν μοναχῶν δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὑπερβολικός, γνωστοῦ ὄντος ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῶν διωγμῶν καὶ τῶν πείσεων μόνον ἐν τῷ μοναχικῷ βίῳ οἱ Ἕλληνες χριστιανοὶ εὕρισκον τὴν ποθητὴν γαλήνην καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ τότε ἡσπάζοντο τὸν βίον τοῦτον. Πάντες δὲ οἱ Ὁρθόδοξοι, κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, τῶν καιρῶν ἐκείνων καὶ ἐξ εὐλαθείας θερησκευτικῆς ἀρχαιονόμοι καὶ τὸν ὄρεον τοῦ νὰ κηρυχθῶσι τὰ κτήματα αὐτῶν βα-

κούφια καὶ νὰ κατασχεθῶσιν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, ἀφιέρωνον ταῦτα εἰς τὰς Μονὰς, ἐκ τούτων δὲ ἐξηγεῖται πῶς αἱ Μοναὶ εἰς χρόνους ὑπερτάτης ἐνδεείας ἀπέκτησαν περιουσίας ἐξ ἀκινήτων κτημάτων λίαν ἀξιολόγους.

Ἀρχαιοτέρα ἐξ ὅλων τῶν ὑπαρχουσῶν ἐν Σάμῳ Μονῶν εἶνε ἡ πλησίον τῆς κωμοπόλεως Βουρλιωτῶν κειμένη Μονὴ τοῦ Βροντᾶ τιμωμένη ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῶν Γενεθλίων τῆς Θεοτόκου. Ἐκτίσθη δὲ ἡ Μονὴ αὕτη ὑπὸ δύο ἀδελφῶν μοναχῶν, Ἰακώβου καὶ Μακαρίου καλουμένων κατὰ τὸ ἔτος 1566, ἦτοι ἅμα τῷ συνοικισμῷ τῆς νήσου καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἀρχαίου ναοῦ.

Σύγχρονος σχεδὸν μὲ τὴν Μοιὴν τοῦ Βροντᾶ εἶνε ἡ Μονὴ τῆς Μεγάλης Παναγίας πλησίον τῆς κωμοπόλεως Πύργου κειμένη, τιμωμένη εἰς τὴν μνήμην τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ ἐν τοῖς Πατριαρχικοῖς ἐγγράφοις ἀναγραφομένη Παναγία τῶν πέντε ὁσπητίων. Τὴν Μοιὴν ταύτην ἔκτισαν δύο ἀδελφοὶ μοναχοὶ ὀνομαζόμενοι Νεῖλος καὶ Διονύσιος κατὰ τὸ ἔτος 1586. Ἡ Μονὴ αὕτη σὺν τῷ χρόνῳ κατέστη ἡ πλουσιωτέρα ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων ἐν Σάμῳ Μονῶν, διό καὶ οἱ ἐν αὐτῇ μονάζοντες ὑπέστησαν κατὰ διαφόρους καιροὺς πολλὰ δεινοπαθήματα ὑπὸ ληστῶν καὶ πειρατῶν, οἱ ὅποιοι πολλάκις ἀπεγύμνωσαν αὐτήν. Σῶζονται δὲ ἀκόμη εἰς τὴν μνήμην τῶν συγχρόνων ἐκ παραδόσεων διάφορα τρομακτικὰ ἐπεισόδια τῶν ἀγρίων τούτων ἐπιθέσεων τῶν ληστῶν.

Ὁ εἰς τῶν ὡς ἀνωτέρω κειτόρων τῆς Μονῆς Μεγάλης Παναγίας Νεῖλος περιελθὼν εἰς ἔριδας πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἔκτισε κατὰ τὸ 1592 τὴν μετὰξὺ Χώρας καὶ Μυρατζαίων κειμένην Μοιὴν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἡ ὁποία σήμερον συγκεντρώνει κατὰ τὴν ἐπέτειον αὐτῆς ἐροτὴν πολυαριθμοὺς προσκυνητὰς ἐξ ὅλης τῆς Σάμου καὶ τῆς Μικρασίας.

Κατὰ τὸ ἔτος 1625 εὐσεβὴς τις ὀνόματι Νικόλαος Ἰακώμου ἀνήγειρε πλησίον τῆς κωμοπόλεως Καρλοβάσου καὶ ἐπὶ ρωμαντικῆς θέσεως ναὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ τιμώμενον, ὃν, ἐν Χίῳ ἀργότερον διτρίβων, ἀνέβρωσεν εἰς τὴν ἐκεῖ Νέαν Μεγάλην Μοιὴν, τῆς ὁποίας δύο ἱερομάνχοι

Γρηγόριος καὶ Νεόφυλος ἐλθόντες εἰς Σάμον, σὺν τῷ χρόνῳ, τῇ συνδρομῇ καὶ τῷ ζήλῳ τῶν εὐσεβῶν, μετέτρεψαν εἰς Μονὴν, διατελοῦσιν πάντοτε ὑπὸ ἐξάρτησιν ἀπὸ τῆς ἐν Χίῳ Νέας Μονῆς καὶ, κατὰ συμφωνίαν γενομένην ἐν ἔτει 1846 μετὰ τοῦ ἡγουμένου ἐκείνης Μαξίμου Μόσχ, ὑπόχρεων οὖσαν νὰ πληρῶνῃ κατ' ἔτος λόγῳ ὑποτελείας εἰς αὐτὴν 150 γρόσια.

Ἡ πλησίον τῆς σημερινῆς πρωτευούσης τῆς Σάμου Λιμένος Βαθίος καὶ ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Βλαμαρῆς κειμένη Μονὴ τῆς Ἀγίας Ζώνης ὠκοδομήθη, ὡς μαρτυρεῖ σημειώματι τοῦ κώδικος τῆς ἰδίας Μονῆς, κατὰ τὸ ἔτος 1695, καὶ εἰς μέρος ἐνθα προὔπηρχε νὰ ὀνομαζομένη τῆς Ἀγίας Ζώνης τῆς Παναγίας τιμώμενος.

Ἡ δὲ πλησίον τῆς ἀνωτέρω Μονῆς καὶ ἐπὶ θέσειως μεγαλοπρεποῦς καὶ περιόπτου κειμένη Μονὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐκτίσθη κατὰ τὸ ἔτος 1756 ὑπὸ τινος ἱερομονάχου Δωροθέου καλουμένου καὶ κατὰ τὸ 1782 ὠκοδομήθη ὁ ἐντὸς τῆς Μονῆς ταύτης περικαλλῆς ναός, διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ οὗ τοῦ ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ κίονες τινες ἀρχαῖοι ἐκ Μιλήτου μετὰ πολλῆς δυσκολίας μετακομισθέντες εἰς τὴν Μονὴν κειμένην ἐπὶ δυσβάτου μέρους. Ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ σώζεται μέχρι σήμερον πολύτιμος ἀρχιερατικὴς μανδύας, ὅστις, ὡς λέγεται, ἀνῆκεν εἰς τὸν ἀπαγχονισθέντα Πατριάρχην Γρηγόριον, μετακομισθεὶς ἐν Σάμῳ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιερέως Ἀριστάρχου εἰς οὗ τὴν κατοχὴν ὁ μανδύας εἶχε περιέλθει ὅτε ὁ ρηθεὶς Ἀρχιεπίσκοπος διέτριβεν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἡ νεωτέρα ὄλων τῶν ἐν Σάμῳ Μονῶν εἶνε ἡ Μονὴ τῆς Νέας Ζωοδόχου Πηγῆς ἥ, ὡς εἶνε κοινῶς γνωστὴ, Μονὴ τῆς Ἀγίας Τριάδος, κτισθεῖσα κατὰ τὸ ἔτος 1836 ὑπὸ τινος ἱερομονάχου Νεοφύτου καὶ ἀναγνωρισθεῖσα κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων διὰ Σιγγιλίου ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου.

Πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω Μοναὶ πλὴν τῆς τοῦ προφήτου Ἠλίου καὶ τῆς ἐν Μαχλοκάμπῳ κειμένης μικρᾶς γυναικείας Μονῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, εἶνε Σταυροπηγιακαὶ ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξαρτώμεναι. Καθο-

λικῆς δ' ἐξουχίας αὐτῶν ἦτο ὁ κατὰ καιροὺς μέγας Λογοθέτης τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἔχων ἐν Σάμῳ ἐπίτροπον αὐτοῦ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον, ὅστις, εἰσπράττων, ἀπέστειλεν εἰς ἐκείνον τὰ δικαιώματα. Κατὰ τὸ ἔτος 1796 τὰ δικαιώματα ταῦτα ὠρίσθησαν εἰς γρόσια 84 δι' ἐκάστην Μονήν, ἀργότερον δὲ ἡ ἐξουχία ἤρθη ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου καὶ ἀνετίθη εἰς τὸν πρῶτον Ὀστιάριον, κατόπιν δὲ καὶ εἰς τὸν Μέγαν Ρήτορα. Σήμερον παντελῶς κατηργήθη ὁ θεσμὸς οὗτος τῆς ἐξουχίας. Τας δὲ περιουσίας τῶν Μονῶν, καταστασῶν ὄλων ιδιορρυθμῶν, πλὴν τῆς Μονῆς τῆς Ἀγίας Τριάδος, ἥτις ἐξακολουθεῖ οὕσα κοινωβιακή, διαχειρίζεται ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μητροπολίτου Σάμου διατελοῦσα, τῶν πλείστων μοναστηριακῶν κτημάτων ἐκμισθουμένων εἰς κοσμικοὺς. Συντάσσονται δὲ κατ' ἔτος ἰδία προϋπολογισμοὶ ἐσόδων καὶ ἐξόδων δι' ἐκάστην Μονήν ὑπὸ τῆς ρηθείσης ἐπιτροπῆς.

Αἱ Μοναὶ ἐν Σάμῳ ὑπῆρξαν εἰς δυσχερεῖς χρόνους καταστροφικὰ καὶ τόποι ἀνικουρίσεως καὶ παρηγορίας δι' ὅλους τοὺς χριστιανούς, ἀνεδείχθησαν δὲ ἐκ τῶν Μονῶν τούτων καὶ κληρικοί τινες διαπρέψαντες ἐν τῇ καθόλου ἐκκλησιαστικῇ κινήσει τοῦ Γένους. Πλὴν δὲ τῶν ὡς ἀνωτέρω μονῶν ιδρύθησαν ἐν Σάμῳ κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ διαφορὰ μετόχια ἐξαρθμένα ἀπὸ διαφορῶν μεγάλων μονῶν εἰς ἄλλα μέρη, ὡς εἶνε τὸ παρὰ τὸ Τηγάρι μετόχιον τῆς Σπηλιανῆς ἐξαρθήμα τῆς ἐν Τηνήσῳ Ἀμοργῷ μονῆς τῆς Χοζοβιωτίσσης καὶ ἄλλα τινά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Διοικητικὴ ὀργάνωσις τῆς Σάμου ἐπὶ Τουρκοκρατίας. — Βοιθόδοες, Καδδῆς, Σοχηπαῖδες καὶ Προεστώτες. — Αἱ φορολογίαι τῶν κατοίκων. — Φόνος Τούρκου Χαρατζῆ. — Μεγάλοι Προεστοί. — Σίμιος ἁγῆς. — Οἱ Ἰησουῆται ἀποπειρῶνται τὸν προσηλυτισμὸν τῶν Σαμίων.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ Γεωργιεζήνη διασωθεῖσα περιγραφὴ τῆς Σάμου ἀποβλέπει εἰς τὴν σύγχρονον αὐτῆς ἐποχὴν, δηλαδή τὰ τελεῖα τοῦ δευτέρου ἐβδόμενου αἰῶνος. Ἀλλὰ καὶ ὁ

ἔπελθὼν δέκατος ὄγδοος αἰὼν οὐδαμῶς μετέβαλε τὴν ὄψιν τῆς Σάμου, μᾶλλον δὲ ἐχειροτέρευσεν ἢ ἐν γένει κατὰστασις αὐτῆς, καθόσον πλὴν τῶν ἄλλων ἤρχισαν τότε νὰ ὀξύνωνται εἰς τὸ ἔπακρον αἱ ἀναπτυχθεῖσαι διαιρέσεις μετὰ τῶν κατοίκων, τὰς ὁποίας ὑπέθαλπεν ὁ Τουρκικὸς δεσποτισμὸς, ὅστις συμφέρον εἶχε νὰ βλέπῃ τοὺς κατοίκους διίσταμένους πρὸς ἀλλήλους, ἵνα εὐκολώτερον οὗτος ἐπιτυγχάνῃ τὰ τυραννικά του θελήματα. Εἶδομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις ποῖα ἦτο ἡ πολιτεία τοῦ ἐκάστοτε Τούρκου διοικητοῦ τῆς νήσου Βοεβόδα ἢ ἀγὰ ἐπικαλούμενου. Ἡ διοικητικὴ ὀργανωσις ἦτο ἀπλουσιότης. Ἀρχὼν διοικητικὸς ἦτο ὁ Βοεβόδας, ὅστις εἰσέπραττε συγχρόνως καὶ πάντας τοὺς φόρους τῶν ὁπρίων μέρος ἔστελλεν εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει τέμενος τοῦ Τοπχανέ. Παρηκολούθουν δὲ ὡς ὑπάλληλοι τὸν Βοεβόδαν οἱ γραμματεῖς καὶ διερμηνεῖς αὐτοῦ, πάντες σχεδὸν Ἕλληνες ὄντες, καὶ δέκα ἢ δώδεκα Τούρκοι ὀπλίται, οὓς μετ' αὐτοῦ ἔφερεν καὶ ἐχρησιμοποιοῖε ὡς ὄργανα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν αὐτοῦ. Δικαστικὸς δὲ ἀρχὼν ἦτο ὁ Καδδῆς. Οἱ ἀνωτάτοι οὗτοι ἄρχοντες εἶχον τὰς ἐδρας αὐτῶν, ὡς εἶδομεν, ἐν Χώρᾳ, ἐν δὲ τοῖς χωρίοις τὴν διοικητικὴν ἐξουσίαν εἶχον οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Βοεβόδα Σουμπασῆδες καλούμενοι καὶ οἱ Προεστῶτες ἐκάστου χωρίου εἰς ἡ δύο, ἀνυπόλογος τοῦ πληθυσμοῦ αὐτοῦ, ἐκτὸς τῆς Χώρας, τοῦ Βαθέος καὶ τοῦ Καρλοβάσου, ἐνθα προεστῶτες διωρίζοντο δύο ἱερεῖς καὶ τέσσαρες λαῖκοι. Οἱ ἐκ τῶν ἐγγχωρίων ἀποτελοῦντες τὴν κατωτέραν διοικητικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἰδίως οἱ ἀπολαύοντες τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ ἀγὰ ἦσαν κατὰ φυσικὸν λόγον μισητοὶ παρὰ τῷ λαῷ, ὅστις, ἐνῷ ἔβλεπε τὰς καταχρήσεις των δὲν ἠδύνατο οὔτε ἀπλὴν διαμαρτυρίαν νὰ ἐκφέρῃ, ἀλλ' ἦτο ἠναγκασμένος νὰ πληρῶνῃ ὅλους τοὺς φόρους, οἵτινες εἰς οὐδὲν ἐχρησίμευον διὰ τὴν ἰδίαν ὕλικὴν ἢ ἠθικὴν αὐτοῦ εὐημερίαν. Ὁ Καδδῆς, ὁ καὶ Ναίπης ἐπικαλούμενος ἐστελλετο παρὰ τοῦ Καδηλασκέρη τῆς Ἀνατολῆς ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Σειχουλισλάμη καὶ εἰς αὐτόν, ὡς εἶπομεν, συνεκεντρῶνετο πᾶσα ἡ δικαστικὴ ἐξουσία. Πολλάκις δὲ τοῦ ἔτους οὗτος

φέρων ἐντὸς σάκκου τὰ ἀργεῖα αὐτοῦ καὶ τὰ κετάπια. ἐν οἷς περιείχοντο οἱ δικαστικαὶ νόμοι. περιήρχετο ὅλην τὴν νῆσον καὶ ἐν ταῖς πλατείαις τῶν χωρίων καθήμενος ἐδίκαζε πάσας τὰς διαφορὰς μεταξὺ τῶν κατοίκων. Πρὸς εἰσπραξίν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου ἤρχετο εἰς Σάμον εἰδικὸς εἰσπράκτωρ. χαρὰ τζῆς ἡ κουραματζῆς καλούμενος, ὅστις μόλις ἐβθάνεν εἰς τὴν Χώραν ἐπορεύετο κατὰ πρῶτον εἰς τὸν οἶκον τοῦ Καδδῆ, εἰς τὸν ὅποιον ἐδείκνυε τὸ αὐτοκρατορικὸν τῆς ἀποστολῆς τοῦ Διατάγματος, ἐκεῖνος δὲ συγκαλῶν ἐν Χώρᾳ τοὺς προσετώτας τῶν διαφορῶν χωρίων, προέτρεπεν αὐτούς, ἵνα συντελέσωσιν εἰς τὴν εἰσπραξίν τοῦ φόρου. Μεθ' ὃ ὁ χαρὰτζῆς περιήρχετο τὰ χωρία ζητῶν παρὰ τῶν ἱερέων κατάλογον τῶν ἐνομάτων τῶν κατοίκων τῶν ὑποκειμένων εἰς τὴν πληρωμὴν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, ἃν δέ τις ἐκ τῶν ἱερέων παρημέλει νὰ δώσῃ τοιοῦτον κατάλογον ἢ ἀπεκαλύπτειτο χαριζόμενος καὶ ἀπέκρυπτεν ὀνόματα τῶν ὀφειλόντων νὰ πληρώσωσι, ἐτιμωρεῖτο διὰ μαστιγώσεως. Διότι εἰς τὴν πληρωμὴν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου οὐδεμία συγκατάβασις ἐγένετο, πᾶς δὲ μὴ πληρώνων συνελαμβάνετο δέσμιος καὶ ἀπήγετο ὡς αἰχμάλωτος, ἕως ὅτου κατώρθωνε διὰ τῆς πωλῆσεως τῶν ὑπαρχόντων τοῦ ἡ δι' ἐράνων τῶν οἰκείων αὐτοῦ νὰ πληρώσῃ τὸν ζητούμενον φόρον.

Ὁ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος περιελθὼν τὰς νήσους Μαρκήσιος Φίερὺ ἀναφέρει ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τῆς Σάμου τῶν πληρωνόντων κεφαλικὸν φόρον ἀνῆρχετο εἰς δεκακισχίλους. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος μᾶς φαίνεται ὑπερβολικὸς λαμβανόμενου ὑπ' ὅτι μόνον οἱ εἰρηγχοὶ Σάμιοι ἐπλήρωνον κεφαλικὸν φόρον, ὁ δὲ κατὰ τὸ 1712 περιηγηθεὶς τὴν Σχμον Τournefortius ἀναφέρει ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Σάμου ἐπλήρωνον διακόσια ἐνενήκοντα χαρὰτζοχάρτια πρὸς πέντε σκουδά ἑκάστον. Ἐκτὸς δὲ τούτων ὁ Βοεβοδάς, σερραγιζὼν ἑκάστον χαρὰτζοχάρτιον ἐλάμβανεν ἀνὰ ἓν σκουδὸν καὶ οἱ ἱερεῖς οἱ διανέμοντες αὐτὰ, ἐλάμβανον ἀνὰ δέκα σελδία, ὥστε οἱ φορολογούμενοι ἐπλήρωνον ἑτησίως διὰ κεφαλικὸν φόρον ἑκάστος σκουδά ἑξ καὶ δέκα σελδία. Ὁ δὲ περιηγητής

Ποκὼν ἔλθων εἰς Σάμον κατὰ τὸ 1739 ἀναφέρει ὅτι οἱ Σά-
μιοι ἐπλήρωνεν χίλια διακόσια καὶ ἐξήκοντα χαρατζοχάρτια,
ἐκ τῶν ὁποίων εἰσεπράσσοντο εἴκοσι καὶ δύο πονγγία, ἤτοι
ἑνδεκα χιλιάδες γροσίων. Σχετικῶς πρὸς τὴν εἰσπραξίν τοῦ
κεφαλικοῦ φόρου συνέβη κατὰ τὸ 1768 καὶ τὸ ἐξῆς περιστα-
τικόν. Εἶχεν ἔλθει τότε ἐκ Κωνσταντινουπόλεως χαρατζῆς
τις ὀνόματι Κεσανλῆ Σαλήχ ἀγᾶς, ὅστις περιερχόμενος τὴν
Σάμον ἦλθε μετὰ τῆς συνοδείας αὐτοῦ καὶ εἰς Βαθὺ πρὸς εἰσ-
πραξίν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου. Αὐτόθι δὲ ἐσπέραν τινα κάτοι-
κοὶ τινες ἐν μέτῃ διατελοῦντες διχλθον ὑπὸ τὸν οἶκον, ἔνθα ὁ
χαρατζῆς ἔμενε. ἄδοντες καὶ θορυβοῦντες. Εἰς δὲ ἐκ τῶν ἀ-
κολούθων ἐξελθὼν τῆς οἰκίας ἐπέτιμκσεν αὐτοὺς δι' ὕβρεων,
ἀλλ' οὗτοι ἀνταπῆντήσαν ἐπίσχε δι' ὕβρεων, δι' ὅπερ ὀργί-
σθεις ἐκεῖνος ἐπυρεβόλησε κατ' αὐτῶν καὶ ἐφόνευσεν ἕνα ἐξ
αὐτῶν, ὅστις ἐπαίξε τὴν λύραν καὶ προηγείτο τῶν ἄλλων.
Ὁ φόνος ὁμῶς οὗτος ἐξηρέθισε τὸν λαὸν τοῦ Βαθέος τοσοῦτον
μᾶλλον, καθόσον τοὺς τοιοῦτους εἰσπράκτορας ἐβδελύσσετο ὁ
λαός, ἕνεκα τῶν καταχρήσεων καὶ τῶν πιέσεων, τὰς ὁποίας
οὗτοι ἐξήσκουν καὶ ἐντὸς ὀλίγου πλῆθος πολὺ ἐκ τῶν κατοί-
κων ἐπολιόρκησε τὴν οἰκίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ εἰσελθόντες οἱ κάτοι-
κοὶ ἐφόνευσαν καὶ τὸν Σαλήχ ἀγᾶν καὶ πάντας τοὺς ἀκολού-
θους του. Ἡ πράξις αὕτη τοιμηροτάτη οὖσα, κατὰ τὴν ἐ-
ποχὴν ἐκείνην ἰδίως, ἐτάραξε μεγάλως πάντας τοὺς προστώ-
τας τῆς νήσου ἀναλογιζομένους ποίας θλιθεράς συνεπείας ἡ-
δύνατο αὕτη νὰ ἔχη. διὸ καὶ συνεννοηθέντες ἅπαντες, κα-
τάρθουσιν νὰ πείρουν τὸν ἐν Χώρῳ Βοεβόδαν ὅτι τὸν φόνον
διεπραξάν κλέπτει ἐκ τῆς ξυγῆς ἐλθόντες, διὰ τῆς πληρωμῆς
δὲ ἐξ ἡλιαδων γροσίων ἡδυνήθησαν ν' σπαλλαχῶσι ποσὸς
εὐθύνες. Τὸ γεγονός δὲ τοῦτο συνετέλεσεν ὥστε νὰ ἀπολλο-
γῶσιν οἱ κάτοικοι εἰς τὸ μέλλον καὶ ἐκ τῶν οἱ γι' εὐχαρίστων
ἐπισκέψεων τῶν τοιούτων χαρατζῆδων καθόσον ἔκτετε ἐκανο-
νίσθη ἕνα, ἡ εἰσπραξὶς τοῦ κεφαλικοῦ φόρου γίνεται διὰ τῶν
προεστώτων ἐκάστου χωρίου. Τοῦτέστι τὰ στελλόμενα κατ'
ἔτος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως χίλια ἑνεακόσια χαρατζοχάρτια
εἰς τὸν Βοεβόδαν διένεμεν οὗτος εἰς τοὺς προστώτας τῶν

χωρίων. οὗτοι δὲ εἰσέπραττον τὸ ἀντίτιμον αὐτῶν παρὰ τῶν κατωίκων. Δηροῦντο δὲ τὰ χαρτίζοχαρτῖα εἰς τρεῖς τάξεις· εἰς ἀαλιὰ, εἰς ἐφσάκαί εἰς ἐτνὰ. Οἱ τῆς πρώτης τάξεως ἐπλήρωνον ἀνὰ τρίακοντα γροσίω, οἱ τῆς δευτέρας ἀνὰ εἴκοσι καὶ οἱ τῆς τρίτης ἀνὰ ὀκτώ.

Ἄλλ' ὁ φόρος ἐκ τοῦ ὁποίου εἰσέπραττοντο μεγάλυτερα ποσὰ ἦτο ἡ δεκάτη παντός προϊόντος, οὐδ' αὐτῶν τῶν ὀπωρικῶν ἐξαιρουμένων. Ἐκ τῆς προσόδου ταύτης ὁ κατὰ καιρὸν Βασιλεὺς ὤφειλε νὰ συντηρῇ μίαν γαλιέραν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Ἐκαστος γαιοκτήμων ὤφειλε κατὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν οἰουδήποτε προϊόντος νὰ δηλώσῃ τοῦτο εἰς τὴν διοίκησιν, τότε δ' ἐστλλετο ὑπ' ἀλλήλους τις τὸν ὁπῖον ὤφειλεν ἐπίτης νὰ ξενίξῃ ὁ γαιοκτήμων καὶ ὁ ὁποῖος ὠρίζεν αὐθιχρέτως τὸ ποσὸν τῆς δεκάτης εἰς χρήματα. Ἐνεκα τούτου οἱ γαιοκτήμονες ὑπεχρεοῦντο νὰ παρέχωσιν εἰς τοὺς ὑπαλλήλους τούτους διαφόρους περιποιήσεις. Μόνον διὰ τὸ ἔλαιον ἦτο ὠρισμένον τὸ ποσὸν τὸ ὁποῖον ὤφειλε νὰ πληρώσῃ ἡ Σάμος. Ἐπλήρωνε δηλαδή ὡς φόρον διὰ τὸ προϊόν τοῦτο κατὰ πᾶν μὲν πρῶτον ἔτος αὕτη 15,000 γροσίων, κατὰ πᾶν δὲ δεύτερον τὸ σιγίλω θεωροῦμενον ἔκαστον, τὴν ἡμίση. Εἰς ἕκαστον δὲ νεωστὶ ἐρχόμενον Βασιλεῖον προσεφέρντο ὡς δικάκιον εἰσχωγῆς 10,000 γροσίων.

Ὁ οἶνος κατ' ἀρχὰς δὲν ὑπεβάλλετο εἰς οὐδένα δαχμόν. Ἐπλήρωνε δὲ ἕκαστος κτηματίας δι' ἑκάστην ἀμπελον μήκους 50 βημάτων καὶ πλάτους 20 τεσσαράκοντα ἄσπρα. Ἀλλὰ κατόπιν γνωστοῦ γενομένου ὅτι ἡ Σάμος παρῆγε πολὺν οἶνον, ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει κυβέρνησις ἀπέστειλε κατὰ τὸ 1770 μωμπασίρη νὰ ἐπιβάλλῃ φορολογίαν καὶ ἐπὶ τοῦ οἶνου. Ἐπὶ τῇ ἀρίζει ὁμοῦ τοῦ ὑπαλλήλου τούτου, συνελθόντες οἱ πρόκριτοι ἔπεισαν τὸν λαὸν νὰ μὴ κατασκευάσῃ κανεὶς οἶνον κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, ἀλλὰ μόνον σταφίδας. Ἐνὸς δὲ ἀπειθήσαντος εἰς τὴν συμφωνίαν ταύτην, οἱ λοιποὶ κατωίκων εὐρόντες τὰ περιέχοντα τὸν οἶνον ἀγγεῖα, συνέτριψαν ταῦτα. Ὁ Τοῦρκος ἀπεσταλμένος περιελθὼν τὴν Σάμον καὶ οὐδαμοῦ εὐρών οἶνον ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπο-

λιν καὶ ἐξέθηκε τὸ ἀποτέλεσμα τῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ εἰς τὴν κεντρικὴν διοίκησιν, ἥτις τότε ἐπεβαλεν εἰς τοὺς Σαμίους νῆον φόρον ἐπὶ τῶν οἰνοπνευμάτων. τοῦ ὁποῖου ἡ εἰσπραξὶς ἐξεμισθοῦτο εἰς ὀθωμανοὺς. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τὴν εἰσπραξὶν συνεβαινον πολλὰ κατὰχρήσεις, οἱ Σάμιοι ὑπεβαλον κατὰ τὸ 1794 εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀναφοράν ζητοῦντες ἵνα ἡ εἰσπραξὶς τοῦ φόρου τούτου ἀνατεθῇ εἰς αὐτοὺς ἀντὶ 15,000 γροσίων, ὅπερ ἐγένετο δεκτὸν διὰ Σουλτανικοῦ διατάγματος. Ὅπως δὲ καλύπτηται τὸ ποσὸν τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἔδει νὰ κατβάλληται κατ' ἔτος τὴν 23ην Ἀπριλίου, ἀπερσίσθη ὑπὸ τῶν προκρίτων ἵνα, πάντες οἱ κάτοικοι πληρῶνται δύο μὲν παράδες ἐρ' ἐκάστης ὀκάς οἴνου, τέσσαρες δὲ ἐρ' ἐκάστης ὀκάς οἰνοπνεύματος, ἀπηλλάσσοντο δὲ πάσης φορολογίας τὰ πρὸς οἰκιακὴν χρῆσιν.

Μετὰ τοῦ Βοεβόδα καὶ τοῦ Κηδδῆ συνέπραττον εἰς τὴν διοίκησιν τῆς νήσου καὶ οἱ λεγόμενοι Μεγάλοι Προεστοί, τέσσαρες τὸν ἀριθμὸν, εἰς ἐξ ἐκάστου τῶν τεσσάρων τμημάτων τῆς νήσου, ἐκλεγόμενοι κατ' ἔτος ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ βεβῆς. οὗτοι δὲ διεβίβαζον εἰς τοὺς κατοίκους τὰ κυβερνητικὰ διατάγματα. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ὁγδόου αἰῶνος εἰς ἐκ τούτων ὀνόματι Χριστοδούλος Παππαχτζῆς, υἱὸς ἰερέως τινος ἐκ Βαθίος, κατώρθωσε δωρίσας, ὡς λέγεται, εἰς τὸν Σεῖχουλισλάμην χρυσελεφάντινον ἄγαλμα, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνέυρει ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ, νὰ λάβῃ τὸν τίτλον τοῦ ἀγᾶ καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ βεκιλμουκατὰ Σισάμ, ἦτοι Ἐπίτροπος ἐπὶ τῶν προσόδων τῆς Σάμου. Ὁ Σάμιος οὗτος ἀγᾶς ἐξήσκησε τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἐν τῇ νήσῳ ἐπὶ τινα χρόνον μόνον, διότι ἡ δύναμις καὶ τὰ πλοῦτη τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀποκτήσει εἶχον κινήσει τὸν φθόνον πολλῶν ἐναντίον του, διὰφυγὼν δὲ τὴν ἐνεδραν ἦν κατὰ τὸ 1717 ἔσπησεν ἐναντίον του συγγενῆς τις αὐτοῦ ὀνόματι Μανουὴλ Μιζᾶκης, ὅστις ἀπεπειράθη τότε νὰ φονεύσῃ αὐτὸν καὶ ἀρπάξῃ τοὺς θησαυροὺς του, ἐφρονεύθη ἐπὶ τέλους κατὰ τὸ 1736 ὑπὸ ληστῶν πολιορκησάντων τὸν ἐν Χωρᾷ πύργον αὐτοῦ, ὃν οὗτοι διήρπασαν, ἐνὸς ἐκ τούτων λαβόντος ὡς σύζυγον αὐτοῦ καὶ τὴν

θυγατέρα τοῦ Παππαχτζῆ ὀνομαζομένην Βασιλικήν. Πλὴν τοῦ τοιοῦτον τέλος λαβόντος ἀγὰ Χριστοδούλου Παππαχτζῆ, οὐδεὶς ἄλλος Σάμιος ἢ ὁμογενὴς ἔλαβεν ἑκτοτε τὴν θ.σιν τοῦ ἀγὰ ἐν Σάμῳ μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως.

Τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀμάθειαν καὶ ἀθλιότητα ἐν γένει τῶν χριστιανῶν κατοίκων ὅλων τῶν μερῶν τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους διὰβλέποντες οἱ φανατικοὶ ὀπαδοὶ τοῦ Καθολικισμοῦ, πολλάκις ἀπεπειράθησαν ἐπωρελοῦμενοι τῶν δυσχερῶν περιστάσεων αἱ ὁποῖαι περιστοίχουν τοὺς ὀρθοδόξους πληθυσμούς τῆς Ἀνατολῆς νὰ προσηλυτίσωσιν αὐτοὺς πρὸς τὸ Καθολικὸν θρήσκευμα. Μὲ τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον πολλοὶ τότε ἱεραπόστολοι τῆς Δύσεως διέτρεχον τὴν Ἀνατολήν διὰ παντός μέσου προσπαθοῦντες νὰ μεταβάλῃσι τὸ θρησκευτικὸν φρόνημα τῶν ἀπλοικῶν κατοίκων. Τοιοῦτοι ἱεραπόστολοι ἀφίκοντο πολλάκις καὶ εἰς Σάμον, τινὲς δὲ ἐκ τούτων, ὡς εἶνε ὁ Μαρτῖνος, ὁ Ταριλλὼν καὶ τινες ἄλλοι, ἔγραφον καὶ τὰς ἐντυπώσεις των, ἃς εἶχον ἀποκομίσει ἐκ τῆς νήσου, περιστρεφομένης ὁμῶς ἰδίως εἰς τὰ ἀφορῶντα τὸ θρησκευτικὸν πάντοτε ζήτημα, περὶ τοῦ ὁποῦ οὗτοι μόνον ἐφρόντιζον. Κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος προσωρμίσθησαν εἰς τὴν παρὰ τὸν ἀρχαῖον ναὸν τῆς Ἥρας παραλίαν δύο πλοῖα Καταλωνίων ἐντὸς τῶν ὁποίων εὗρίσκοντο καὶ ἑξάρχοι τοῦ Πάπα, οἵτινες ἀνελθόντες εἰς Χώραν ἤρχιταν προτρέποντες τοὺς κατοίκους νὰ ἀναγνωρίσωσι τὸν Πάπαν ὡς ποιμενάρχην αὐτῶν καὶ τοῦτον νὰ μνημονεύωσιν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, χωρὶς νὰ μεταβάλῃσι κατὰ τὰ ἄλλα τὸ πατρῷον θρήσκευμα καὶ ὅτι διὰ τοῦ μέσου τούτου θὰ ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Εὐρώπης καὶ οὕτω θὰ ἔπαυον τὰ δεινὰ ὅσα παρὰ τῶν Τούρκων τότε ὑφίσταντο. Αἱ Ἰησουῖται αὖτε ὑποσχέσεις ἐλόγισαν πρὸς στιγμὴν τὰς πεπειθήμενους τῶν εὐπίστων καὶ ἀπλοικῶν Σαμίων, οἵτινες ἐζήτησαν προθεσμίαν ἵνα διασκεθῶσι καὶ ἀπαντήσωσι. Ἐν Χώρᾳ ὁμῶς τότε εὗρίσκετο διδάσκαλός τις εὐπαιδευτος ὀνόματι Βασίλειος, ὅστις ἔπεισε τοὺς κατοίκους νὰ ἀπορρίψωσι πάσας τὰς δολίους ταῖτας προτάσεις τῶν Ἰησουϊτῶν, οἵτι-

νες οὕτω ἀνεχώρησαν ἀπρακτοὶ ἐκ τῆς νήσου. Ὁ διδάσκαλος οὗτος πιθανῶς νὰ ἦτο ὁ ἐκ Πάτμου λόγιος Βασίλειος Γριμάνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Ρωσικὴ ἐξουσία ἐν Σάμῳ. — Ὁ κομμαντάντης Λάσκαρης ἀντικαθιστᾷ τὸν Τυῤῥικον ἀγῶν. — Σάμιοι ἐθέλονται εἰς τὸν Ρωσικὸν στόλον. — Πρόσφυγες ἐκ Πελοποννήσου. — Ἡ Σάμος ἀποδίδεται εἰς τὴν Πόλιν δυνάμει τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ.

Ὁ ἰπὸ τὸ βάρος σκληροτατοῦ ζυγοῦ κύπτων Ἑλληνισμὸς ρωσικὸν ἦτο ἐν τῇ δυσχερεστάτῃ θέσει εἰς ἣν εὗρίσκετο νὰ στρέφῃ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους μεγάλας ἐλπίδας διὰ τὴν ἀπολύτρωσίν του πρὸς τὴν κραταίαν καὶ ὁμοδόξον Ρωσσίαν, ἥτις ἐξ ἄλλου πολλάκις ἐφάνη ἐπιζητούσα τὴν ἀποκλειστικὴν προστασίαν τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς. Αἱ ἐλπίδες δὲ αὗται τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἤρχισαν νὰ μεταβάλλωνται εἰς πεποιθήσεις ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ μεγαλοπράγμονος Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας Πέτρου τοῦ μεγάλου, ὅστις ἀπέβη ὁ ἐπικινδυνότερος ἐχθρὸς τῶν ὀσμανιδῶν, διότι οὗτος ἐμελέτησε τὴν κατάλυσιν τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους. Ἐκτοτε εἶχε ριζωθῇ παρὰ τῷ Ἑλληνισμῷ ἡ ἰδέα ὅτι ἡ Ρωσσία ἐμελλε νὰ ἀποβῇ ὡς ἐλευθερώτρια αὐτοῦ δύναμις, μέχρις οὗ ἐπὶ τῆς Αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης κατόπιν τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς πρὸς ἐξέγερσιν τῶν χριστιανῶν ἐκηρύχθη ὁ μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ρωσσίας πόλεμος, διαρκούντος τοῦ ὁποίου τὸ ταλαίπωρον Ἑλληνικὸν ἔθνος ὑπέστη οὐκ ὀλίγα δεινά. Ἀφοῦ δὲ πρῶτον διὰ καταλλήλων ἀποστόλων ὑπεκινήθη ἡ ἐξέγερσις πολλῶν Ἑλλήνων εἰς διάφορα μέρη, ἔφθασε κατὰ τὸ 1770 λήγοντος τοῦ Φεβρουαρίου εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα καὶ ἡ πρώτη μοῖρα τοῦ ἐκ Βαλτικῆς εἰς τὴν Μεσόγειον καταπλεύσαντος Ρωσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Ὀρλώφ. Ὀλίγον δὲ ἀργότερον ἔφθασε καὶ ἄλλη μοῖρα στόλου ὑπὸ τοὺς ναυάρχους Σπιρίδωφ καὶ Ἐλφινστων. Ἡ ἐκραγεῖσα ὁμῶς τότε ἐπανάστασις ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ πρῶτον κατεστάλη τα-

χέως, τὸ κίνημα δὲ ἐκεῖνο ἐπ' ἤγχοις φιλελευθέρων σιμωσάς
εἰς τὸ Ἑθνος. Ὁ ἐκ τῶν πρώτων ναυάρχων Σπυρίδωφ μετὰ
τῆς ὑπ' αὐτὸν μοίρας κρίνας εὐλογον νὰ διαχειρῶσθαι ἐν τῷ
Αἰγαίῳ ἐξέλεξεν ὡς κύριον σταθμὸν αὐτοῦ τὴν Πάρον, ἀπὸ
τῆς ὁποίας ἐρωώμενος ἐκυρίευσεν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1771
πάσης τῆς Κυκλάδας. Κατὰ Ἰούλιον δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔτους
στόλος Ρωσσικὸς ἐξ' εἰκοσι πλοίων συγκείμενος καὶ ὑπὸ τοῦ
ναυάρχου Ἀλεξίου Ὀρλώφ διοικούμενος προσωρμίσθη καὶ εἰς
Σάμον καὶ ἠγκυροβόλησεν ἀπὸ τοῦ Πραιου μέχρι τοῦ Με-
σοκορυφου. Ἀξιωματικοὶ δὲ Ρῶσσοι ἀποβάντες εἰς τὴν νῆ-
σον διένειμαν εἰς τὰς κατοίκους προκηρύξεις τῆς αὐτοκρατεί-
ρας Αἰκατερίνης, διὰ τῶν ὁποίων αὕτη ἐπηγγέλλετο τὴν ἀ-
πελευθέρωσιν πάντων τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ ζυ-
γοῦ καὶ ὑπέσχετο ὅτι τὸ Ρωσσικὸν κράτος δὲν θὰ ἔπαυεν καὶ
εἰς τὸ μέλλον ἀνὰ δίδω εἰς τοὺς ἀδελφοὺς χριστιανούς ὅλα
τὰ μέσα καὶ ὅλην τὴν προστασίαν καὶ διαφεντευσιν διὰ νὰ
λάβουν ὅλας τὰς ὠφελείας, τὰς ὁποίας θὰ ἀπολαύσουν μὲ
τὰ πολεμικὰ αὐτῶν κατορθώματα εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον τῶν
Ρώσσω ἐναντίον τοῦ ἀπίστου ἐχθροῦ».

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ρωσσικοῦ στόλου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκεί-
νην ἐξῆψε τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν Σαμίων, πολλοὶ τῶν ὁποίων
ἀνεπέτασαν εἰς τὰς ἰδιοκτησίας αὐτῶν τὴν Ρωσσικὴν σημαί-
αν, μετὰ τοῦ αὐτοῦ δὲ ἐνθουσιασμοῦ ἐγένοντο ὑπὸ πάντων
τῶν κατοίκων δεκτοὶ καὶ οἱ ἀποβάντες εἰς τὴν νῆσον πρὸς δι-
ανομὴν τῶν προκηρύξεων Ρῶσσοι ἀξιωματικοί. Ὁ Τούρκος
Βοεβόδας καταληφθεὶς ὑπὸ φόβου ἐκρύβη παρὰ τινι ἐκ τῶν
προκρίτων στενωπῷ μετ' αὐτοῦ συνδεομένου, ἀντ' αὐτοῦ δὲ
ἀνέλαθε τὴν διοικητικὴν ἐξουσίαν ἐν τῇ νήσῳ ὁμογενὴς τις ὀ-
νόματι Λάσκαρης, ὅστις ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ Ρώσσου ναυάρχου
Κορμαντάντης καὶ συνέστησε Καντζελαρίαν, δηλαδὴ
γραφεῖον διοικητικόν, προσλαβὼν ὡς συμβούλους καὶ τρεῖς
ἄλλους Σαμίους, οἵτινες ὠνομάσθησαν Σύντυχοι. Διόκησε
δὲ ὁ Λάσκαρης οὗτος τὴν Σάμον καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν
τῆς Ρωσσικῆς ἐξουσίας ἐν τῷ Ἑλληνικῷ πελάγει, ἐξασκῶν
πάντα τὰ τοῦ νομίμου κυριάρχου καθήκοντα καὶ δικαιώμα-

τα. ἡ δὲ σφραγὶς αὐτοῦ τῆς ὑποίας ἔκαμνε χρῆσιν ἔφερεν ἐν τῷ μέσῳ μὲν τὸν δικέραλον ἀετὸν, κύκλῳ δὲ τὰς λέξεις Καν-
τζελαρία τῆς νήσου Σάμου 1772. Μέχρι τῆς σήμε-
ρον σώζονται ἐν τῇ νήσῳ ἔγγραφα φέροντα τὴν σφραγίδα
ταύτην καὶ τὴν ὑπογραφήν τοῦ ὡς εἴρηται Κομαντάντου.

Ὁ Ρωστικὸς στόλος, ὠφελούμενος καὶ ἐκ τῆς συνδρομῆς
τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ καὶ ἐκ τῶν πληγῶν τὰς ὑποίας ἐκ
διαλειμμάτων κατήνεγκεν εἰς τὴν Τουρκίαν ὁ Ρωστικὸς στρα-
τὸς περὶ τὸν Ἰστρον καὶ ἐν τῇ Τουρκικῇ χερσονήσῳ. ἡδύνατο
οὐ μόνον ἀπάσης τῆς ἐκτὸς τοῦ Ἑλλησπόντου θαλάσσης νὰ
ἄρξῃ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἡπείρου νὰ ὑποθρέψῃ τὴν
ἐπανάστασιν. Ἡ Ρωσσία ὅμως περισπᾶτο ὑπὸ ἐτέρων ποι-
κίλων φροντίδων καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ τότε δι' αὐτὴν σπουδαι-
οτέρου Πολωνικοῦ ζητήματος. Ὅθεν ἀπὸ τοῦ 1772 ἤρχισε
διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης καὶ κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1774
συνωμολόγησεν αὐτὴν εἰς Κιουτσούκ Καϊναρτζή, ἀρκεσθεῖσα
νὰ ἀποσπᾷσῃ ἀπὸ τῆς ὀσμανικῆς κυριαρχίας τὰς περὶ τὸν
Εὐξείνεν Ταταρικὰς γώρας, ἀποδοῦσα δὲ τὰς ἐν τῷ Αἰγαίῳ
πελάγει κατεχομένας νήσους, μεταξὺ τῶν ὑποίων καὶ τὴν
Σάμον. Διὰ τοῦ ἄρθρου πρώτου τῆς γενομένης συνθήκης
συνωμολογήθη γενικὴ ἀμνηστεια ὑπὲρ ὅλων ὅσοι μετέσχον τοῦ
πολέμου. Διὰ τοῦ ἄρθρου 7 ἡ Πύλη ἀνέλαβεν ἐπισήμως τὴν
ὑποχρέωσιν τοῦ νὰ προστατεύῃ πάσῃ δυνάμει τὴν χριστιανι-
κὴν θρησκείαν καὶ τὰς ἐκκλησίας αὐτῆς καθ' ὅλον τὸ κράτος.
Διὰ δὲ τοῦ ἄρθρου 17. δι. οὗ ἀπεδόθησαν εἰς τὴν Πύλην
αἱ ὑπὸ τῶν Ρώσων κατεχόμεναι νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους,
ἡ Ρωσσία οὐ μόνον γενικὴν ὑπὲρ τῶν κατοίκων τῶν νήσων
τούτων ἀπήτησεν ἀμνηστείαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ρητὴν ὑπόσχε-
σιν ἔλαβεν ὅτι δὲν θέλουσιν οὗτοι παρακωλύεσθαι περὶ τὴν
ἐκτέλεσιν τῆς λατρείας αὐτῶν, ὅτι θέλουσιν ἐλευθέρως ἐπι-
σκευάζει καὶ ἀνοικοδομεῖ τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν, ὅτι ἀπαλλάτ-
τονται ἐπὶ διετίαν παντὸς φόρου καὶ ὅτι δύνανται ὅσοι θέλου-
σι ν' ἀποδημῶσιν, ἔχοντες πρὸς τοῦτο προθεσμίαν ἐνὸς ἔ-
τους, ἵνα ἐν τῷ μεταξὺ ρυθμίσωσι τὰς ἰδίας ὑποθέσεις. Ὡ-
στε ἂν ἡ ὑπὸ τῆς Ρωσσίας ὑποκινήθεῖσα ἐπανάστασις ἐκείνη

ἐπήγαγε μεγάλας συμφοράς εἰς τὸ ἔθνος, ἐπέφερεν ὁμῶς καὶ ὠφελήματά τινα, ὡς ἐκ τῶν ἄρθρων τῆς ἀνωτέρω συνθήκης καταφαίνεται.

Ἐν τούτοις αἱ διατάξεις τῆς συνθήκης ταύτης οὐδὲν ἦν ἐν μέρει μόνον ἐξετελέσθησαν. Ἡ δὲ Σάμος, καθὼς καὶ αἱ ἄλλαι νῆσοι, ἐπὶ μικρὸν μόνον χρόνον γνωρίσασαι ἄλλην ἐκτὸς τῆς ὀθωμανικῆς διοικήσιν, ἥτις καὶ διότι ἐπεβλήθη ἀνετινος προδιδασκευμένης ὀργανώσεως καὶ διότι δὲν ἀπέρρεεν ἐκ τῶν ἐνδομύχων πόθων καὶ διαθέσεων τοῦ λαοῦ δὲν κατέλιπεν οὐδεμίαν πρακτικὴν ἢ ἠθικὴν ὠφέλειαν. ἐπανήλθεν ὑπὸ τὸ πρῶν καθεστῶς, γὰρ καὶ νὰ τηρηθῶσιν αἱ διατάξεις τῆς συνθήκης, διότι καὶ εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων ὑπεβλήθησαν εὐθὺς ἀμέσως οἱ κάτοικοι καὶ ἡ στάσις τῆς Πύλης πρὸς αὐτοὺς δὲν μετεβλήθη παντάπασι. Κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ τῆς Ρωσσικῆς κατοχῆς πολλοὶ Σάμιοι προσελήφθησαν ὡς ἐθελονταὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ρωσικοῦ στόλου, καθόσον εἰσέρχόμενοι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην ἀπηλλάσσοντο πάσης φορολογίας, ἐκ τούτων δὲ τινες διαμείναντες καὶ μετὰ τὴν συνολόγησιν τῆς εἰρήνης ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ κατώρθωσαν νὰ λάβουν σημαντικὰς θέσεις ἐν Ρωσίᾳ, ὅπου καὶ ἔκτοτε ἐγκατεστάθησαν, ἐκρωσσισθέντες τελείως. Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν συνολόγησιν τῆς εἰρήνης πολλοὶ κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου, ἥτις ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων μερῶν ὑπέστη τότε τὰ περισσότερα καὶ τὰ μεγαλύτερα δεινὰ, ἦλθον ὡς πρόσφυγες εἰς τὴν Σάμον ἔνθα ἔτυχον φιλόφρονος ὑποδοχῆς, συστήσαντες εἰς διάφορα μέρη ἰδίᾳ συνοικίας, ὡς εἶνε ἢ ἐν Βαθεῖ μέχρι τῆς σήμερον ὀνομαζομένη Μωραϊτοχωρί.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ρωσικὴ ἐξουσία ἐν Σάμῳ ἐπὶ τριετίαν διαρκέσασα καὶ πρὸς στιγμὴν μόνον ἐξεγείρασα καὶ διαθερμάνασα τοὺς πόθους τῶν Σαμίων, οἵτινες ὡς ἐν ὄνειρ τότε εἶδον κυματίζουσαν ἐν τῇ νήτῳ αὐτῶν τὴν σημαίαν τῆς ὁμοδόξου δυνάμεως καὶ πρὶν νὰ δυνηθῶν νὰ ἀντιληφθῶν ἀκριβῶς τὰ περιστοιχοῦντα αὐτοὺς ἑκτακτα περιστατικὰ, εἶδον ἐκυτοὺς καὶ πάλιν περιπίπτοντας εἰς τὸ πρῶν καθεστῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Ἡ θέσις τῆς Σάμου κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνους.—Φα-
τρίαι Καλικαντζάρων καὶ Καρμανιόλων.—Αἱματηραὶ συγκρούσεις.
—Δολοφονίαι καὶ ἀπαρχονισμοί.—Συμπλοκὴ μετὰ τῶν Τούρκων.
—Ὁ τελευταῖος Βοεβόδας τῆς Σάμου.

Ἀκολουθοῦντες τὴν ἱστορικὴν ἐξελιξίν τῶν ἀφορώντων τὴν Σάμον κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἄπην τὸ Ἑλληνικὸν ἔ-
κυπτεν ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν, ὀφείλομεν νὰ παρατηρή-
σωμεν ὅτι, ἡ Σάμος ἀπέναντι τῆς λοιπῆς ὁμογενείας δὲν ἀ-
πετελεῖ τότε πρόσωπον σημαντικὸν καὶ ὑπελείπετο εἰς πολλὰ
ἀπὸ ἄλλας τινὰς μικροτέρας νήσους τοῦ Αἰγαίου, αἵτινες κα-
τὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐπρόκοπτον θαυμασίως ἀποτελοῦ-
σαι σπουδαία κέντρα τοῦ ὅλου Ἑλληνισμοῦ, παρ' ὅλην τὴν
φυσικὴν πτωχείαν καὶ τὴν ξηρότητα τοῦ ἐδάφους των. Ἀλ-
λὰ τοῦτο δὲν συνέβαινε μόνον διὰ τὴν Σάμον. Αἱ μεγαλύτε-
ραι νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, αἵτινες ἦσαν καὶ αἱ πλουσιώτεραι καὶ
αἱ ὁποῖαι ἄλλοτε ἀπέτελεσαν ἴδια κράτη ἔχοντα στόλους καὶ
διεξάγοντα ἐμπορίαν ποικίλην καὶ προσοδοφορον, ὁποῖαι ἦσαν
ἡ Κρήτη, ἡ Ρόδος, ἡ Κύπρος, ἡ Μιτυλήνη, κατὰ τοὺς χρό-
νους τούτους ἐμκραίνοντο πᾶσαι ὑπὸ τὴν ὁσμανικὴν διοίκησιν.
Αἱ δὲ μικρότεραι, καίπερ ἦσαν αἱ πλείσται ἄγονοι, ἄνυδροι καὶ
ἀλίμενοι, ἐπειδὴ ὁμῶς διέφυγον τὴν ἀδιάλειπτον τῆς διοική-
σεως ἐκείνης πίεσιν, ἤκμαζον καὶ ἐπρόκοπτον σημαντικῶς.
Ἐξαιρέσιν ἀπετελεῖ ἡ Χίος, ἥτις καίτοι περιλαμβάνουσα κα-
τοίκους ὀθωμανοὺς καὶ ὑποκύπτουσα εἰς ἴδιον ὀθωμανὸν διοι-
κητὴν, δὲν ἐμκράνθη, ὅπως αἱ ἄλλαι νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, ἀλ-
λὰ διὰ τῆς φιλεργίας καὶ τῆς εὐφυίας τῶν κατοίκων αὐτῆς ἠν-
δαιμόνησεν ἐπὶ μικρὸν χρόνον, ἀρότου μάλιστα οἱ Χίοι ἐπιδο-
θέντες εἰς τὴν μεγάλην ἐμπορίαν ἵδρυσαν καταστήματα εἰς
μεγάλα Εὐρωπαϊκὰ κέντρα καὶ ἀνεδείχθησαν οἱ κράτιστοι τῶν
Ἑλλήνων ἐπὶ μεγαλεπηβόλῳ κερδοσκορικῷ πνεύματι.

Τὸ ἐμπόριον τὸ ὁποῖον οἱ Σάμιοι τότε διεξῆγον περιωρίζετο
εἰς μικρὰς μόνον δοσοληψίας, ἰδίως μετὰ τῶν κατοίκων τῆς
ἀντίπεραν Μικρασίας, δι' αὐτοῦ δὲ οὔτε πλοῦτον ξένον ἠδύ-

ναντο νά συγκεντρώσωσιν εἰς τὴν νῆσον, οὔτε τὴν ἡθικὴν κατὰστασιν καὶ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τῇ νήσῳ πνεῦμα νά μεταβάλουν. Ἀναλογος δὲ πρὸς τὸ ἐμπόριον ἦτο καὶ ἡ ναυτιλία, ὡς ὑπηρετικὴ αὐτοῦ δύναμις, δρῶσα καὶ αὕτη ἐντὸς στενοῦ καὶ λίαν περικυλισμένου κύκλου. Ὁ βίος λοιπὸν τῶν Σαμίων ἦτο, ὡς καὶ ἐν τοῖς προηγουμένοις εἵπομεν, στενόχωρος, ταπεινὸς καὶ ἄδοξος. Τοῦτο δὲ καθίσταται εὐνόητον καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἀπὸ τοῦ συνοικισμού τῆς Σάμου μέχρι τῶν χρόνων τῆς ἐπαναστάσεως ἡ Σάμος δὲν ἀνέδειξεν ἄνδρας διαπρέψαντας οὔτε εἰς τὸ ἐμπόριον, οὔτε εἰς τὰ γράμματα, οὔτε εἰς τὰς τέχνας, ἐνῶ ἄλλα μέρη μικρότερα ἔχουν νά ἐπιδείξουν πολλοὺς ἐπιφανεῖς ἄνδρας ἀκμάσαντας κατὰ τοὺς πικροὺς τούτους χρόνους.

Ἡ κοινοτικὴ ὀργάνωσις τῆς νήσου ἦτο ἐν πᾶσι ὁμοία σχεδὸν πρὸς τὴν ὀργάνωσιν, ἥτις τότε διεῖπε τὴς πλείστας ἐκ τῶν ὁμογενῶν κοινοτήτων. Ἦσσαν κώμη, πᾶν χωρίον εἶχον τοὺς ἰδίους αὐτῶν ἄρχοντας, οἵτινες ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τοῦ κοινοῦ, ὠνομάζοντο δημογέροντες, παρὰ δὲ τῶν Τούρκων ἐκαλοῦντο κοτσαμπάσιδες. Αὐτοὶ δίδωκον τὰς κοινότητας καὶ ἔκρινον ὡς δαιτηταὶ τὰς ἀστικὰς διαφορὰς τῶν κατοίκων. Διότι αἱ ποινικαὶ ὑπῆγοντο εἰς τὴν αποκλειστικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ καδῆ. Οἱ προϊστάμενοι οὗτοι τῶν κοινοτήτων εἰσέπρακτον προσέτι καὶ διεχειρίζοντο τοὺς κοινοτικούς φόρους, δίδωκον τὴν κοινοτικὴν περιουσίαν, διένειμον εἰς τὰς οἰκογενεῖας τοὺς καταβλητέους φόρους κατὰ τὸ μέτρον τῶν πόρων ἐκάστης οἰκογενείας, ἦσαν οἱ φυσικοὶ προστάται καὶ σύμβουλοι παντὸς καταδιωκομένου ἢ καταπιεζομένου κατοίκου τῆς κοινότητος καὶ πλὴν τούτων μετεῖχον, ὡς εἶδομεν καὶ ἐν τοῖς πρόσθεν, τῆς ὅλης διοικήσεως ὡς σύμβουλοι ἢ πᾶρεδροι τοῦ ὀθωμανοῦ διοικητοῦ.

Βαθυμηδὸν οἱ κοινοτικοὶ οὗτοι προϊστάμενοι ἀπετέλεσαν εἰδὲν τάξιν, ἥτις ἀπελάμβανε μὲν σεβασμοῦ ἐκ μέρους τῶν ἄλλων κατοίκων, ἀλλ' ἐν τῷ σεβασμῷ τούτῳ ἐνυπῆρχε καὶ ἀπέχθειά τις μὴ ἐκδηλουμένη ἢ σπχνίως μόνον, ἀλλὰ πάντοτε ἐνεδρεῖουσα ἀσθεστος ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ λαοῦ. Οἱ χριστιανοὶ

κοιτῶν ἀμύπητοι δὲς ἀναγκάζονται νὰ περιστοιχῶσι τὸν ἄ-
 γαν καὶ τοὺς ἄλλους ἐν τῇ νήσῳ Τούρκους ἐτήρουν καὶ ὡς
 πρὸς τὰς σκέψεις καὶ ὡς πρὸς τὰς ἐκφράσεις αὐτῶν θέσιν διά-
 φορον τῶν ἄλλων κατοίκων, εἴτε εἰς τὴν ἀνάγκην ὑποκύ-
 πτοντες, εἴτε εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον ἀποβλέποντες. Δι-
 ὅτι δὲν πρέπει νὰ παρασιωπηθῇ ὅτι ἡ τάξις τῶν προκρίτων
 καὶ ἐνεκὰ τῆς συχνῆς αὐτῶν προστριβῆς μετὰ τῆς Τουρκικῆς
 ἐξουσίας καὶ ἐνεκὰ τῆς προνομιακῆς αὐτῶν θέσεως ἐγένετο
 πολλάκις ἀλαζονικὴ λησμονοῦσα οὐχὶ σπανίως καὶ τοὺς μυ-
 χίους πόθους τοὺς ὁποίους διηνεκῶς ἔπρεπε νὰ τρέφῃ τὸ κα-
 ταδυναστευόμενον ἔθνος. Παρὰ ταῦτα ὅμως δὲν δυνάμεθα ἐ-
 πίσης νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι τὸ ἔθνος ὀφείλει καὶ εἰς τὴν τάξιν
 ταύτην τῶν προκρίτων μεγάλας χάριτας, διότι οὗτοι τὸ με-
 σότοιχον μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς κυριαρχοῦ ἐξουσίας ἀποτε-
 λοῦντες, ἐν στιγμῇς κινδύνων ἐδείχθησαν πρόθυμοι σωτῆρες
 περιστείλαντες τὴν αὐθάδειαν καὶ ἀτασθαλίαν τῶν κατακτη-
 τῶν. Μετὰ τοῦ δὲ τῶν ἐν Σάμῳ προκρίτων ὀνομαστὸς κατέστη
 ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος Χιὸς τις ὀνόματι Χατζῆ
 Μανώλης, ὅστις ἐπιστρέφων ἐξ Ἱεροσολύμων καὶ διελθὼν ἐκ
 Σάμου εὗρε τὴν διαμονὴν αὐτόθι εὐχάριστον καὶ ἐγκατεστά-
 θη ἐν Βαθεῖ, ὅπου καὶ ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα ἑνὸς τῶν
 προυχόντων. Εὐφύης δὲ καὶ ἱκανὸς ὢν ὁ Χατζῆ Μανώλης
 ἐσχημάτισεν ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν περιουσίαν ἀρκετὴν, οἱ δὲ
 πέντε υἱοὶ αὐτοῦ ἀνδρωθέντες καὶ συνδεδεμένοι ὄντες πρὸς
 ἀλλήλους ἐπνύξησαν τὴν πατρικὴν ἐπιρροήν, ὥστε σὺν τῷ
 χρόνῳ ἡ οἰκογένεια τοῦ Χατζῆ Μανώλη συνεκέντρωσε τὴν με-
 γαλυτέραν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν δύναμιν ἐν ὅτῃ τῇ Σάμῳ.

Ἄλλ' ἡ τοιαύτη πρόοδος τῶν ἀπογόνων ἑνὸς ἀλλεδαποῦ
 δὲν εὐηρέσται βεβαίως εἰς τοὺς πλείστους ἐκ τῶν Σαμίων τοὺς
 ἀποτελοῦντας τὰς λαϊκὰς τάξεις. ἐκ τούτου δὲ καὶ ἡ προῦ-
 πάρχουσα ἀπέχθεια τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῶν προκρίτων ἤρχισε
 νὰ μεταβάλληται εἰς μῖσος, τοσούτω μᾶλλον, καθόσον κατὰ
 τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐξεργάγη ἐν Γαλλίᾳ ἡ μεγάλη ἐπανάστα-
 σις τῆς ὁποίας τὰ σωτήρια δόγματα διέσεισαν ἅπαντα τὸν
 κόσμον, καὶ ἡ ὁποία διήνοιξε τοὺς ὀρθαλμοὺς τῶν ἀνθρώπων

καὶ ἐχάραξε νέας ὁδοὺς διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. ὅση δὲ καὶ ἄν ᾗτο ἡ ἀμάθεια ἡ ἐπικρατοῦσα τότε παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Ἀνατολῆς, ἀδύνατον ᾗτο νὰ μὴν εἶχεν ἀσκήσῃ ἠθικὴν τινα ἐπίδρασιν καὶ παρ' αὐτοῖς ἡ κηρυχθεῖσα Γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἡ ὁποία δικαίως ἐθεωρήθη ὡς ἐπανάστασις τῆς ἀνθρωποτητος πάσης. Καὶ ἐν Σάμῳ δὲ ὑπῆρξαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τινες, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν νὰ τρέφουν ἐλευθεριώτερα πῶς φρονήματα καὶ οἱ ὁποῖοι ὑπεκλίνουν τὰς κατωτέρας τάξεις ἐναντίον τῶν κοτζαμπάσιδων, οὓς καὶ κατεμύμοντο ἐπὶ καταχρήσεσι διαφόροις καὶ ἐθεώρουν ὡς τυραννικοὺς πρὸς τὸν λαόν.

Ἐννοεῖται ὅτι τὴν ὑποκλίησιν ταύτην τῶν αἰσθημάτων τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῶν προκρίτων ἐπηκολούθησεν ἡ διέγερσις ἀδι-αλλάκτων παθῶν μετὰ τῶν κατοίκων, τὴν ὁποίαν καθίστα σφοδροτέραν ἡ ἐπικρατοῦσα παρ' αὐτοῖς μεγάλη καὶ γενικὴ ἀμάθεια καὶ ἡ πλήρης σχεδὸν ἑλλειψις πάσης στοιχειώδους πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς μορφώσεως. Τὴν τοιαύτην δὲ διαίρεσιν τῶν Σαμίων μετ' εὐχαριστήσεως ἔβλεπεν ἡ Ὀθωμανικὴ ἐξουσία, διότι ἀνέκαθεν εἶνε περακτηρημένον ὅτι ὁ δεσποτισμὸς καὶ ἡ τυραννία συμπερόν ἔχουν νὰ ὑποθάλπου καὶ καλλιεργοῦν τὰς διακρίσεις μετὰ τῶν ὑποδούλων, ἵνα οὕτω εὐχερέστερον ἐπιτυχάνωσι τὰ θελήματά των. Ἀληθὲς εἶνε ὅτι καὶ πολὺ πρότερον οἱ Σάμιοι δὲν ἐπαυσαν ἀλληλομαχοῦν-τες, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰ πάθη ἐν τῇ νήσῳ ἔλαβον μεγίστην ἔντασιν καὶ ὁ ἀδελφοκτόνος ἀγὼν εἶχε συστηματοποιηθῇ τότε διὰ τοῦ σχηματισμοῦ ἐν τῇ νήσῳ δύο φατριῶν, τῆς τῶν Καλλιχαντζάρων, τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν αἱ τάξεις τῶν προκρίτων καὶ τῆς τῶν Καρμανιόλων, τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν οἱ ἐναντίοι τούτων, οἱ ἐλευθεριάζοντες, μετὰ τῶν ὁποίων συνεπάθουν οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν κατωτέρων λαϊκῶν τάξεων. Ἐκ τίνος ἀφορμῆς ἔλαβον τὰς προσωνομίας ταύτας αἱ δύο φατρίαι δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστόν. Πιθανὴν εἶνε ἡ ἰδέα ὅτι οἱ Καλλικάντζαροι ὠνομάσθησαν οὕτω, διότι οὗτοι ἔκαμνον τὰς διασκέψεις των συνήθως ἐν καϊρῷ νυκτός, ἵνα μὴ γίνωνται ὁρατοί, καὶ οἱ Καρμανιόλοι διότι ἦσαν ἄξιοι τῆς καρ-

μυνησίαν κατὰ τοὺς ἐναντίους αὐτῶν, ἥ διότι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀπεμνημόνυον εἰς τὰς ὁδοὺς τὴν καρμυνησίαν, χορὸν συνειθιζόμενον τότε ἐν Γαλλίᾳ. Ἡ συνήθεια δὲ αὕτη τοῦ νῦν διακρίνεται αἰὶτὸν ἀρχοῦσαι ἐν τῇ νήσῳ πολιτικῇ φατρία μετὰ διαφόρους προσωποποιήσεις παραμένει καὶ μέχρι τῆς σήμερον.

Ἐν τοιαύτῃ θλιβερᾷ καταστάσει διετέλει τότε ἡ Σάμος τῶν κατοίκων αὐτῆς ἀλλήλοσπαρτασσομένων καὶ ἐξεντλούντων τὰς πενήτας αὐτῶν δυνάμεις εἰς ἀγῶνα ταπεινότητα, εὐτελέστατον καὶ ἐπιζημιώτατον διὰ τὸν τόπον. Ἐκ τῆς παραμικρᾶς δὲ ἀρρομῆς οἱ ἀντιμυχόμενοι εὗρισκον τὴν εὐκαιρίαν νῦν ἐπιτίθενται ἐναντίον ἀλλήλων καὶ νῦν ἀλλήλοκαταγγέλλονται εἰς τὴν Τουρκικὴν διοίκησιν μεταχειριζόμενοι ὅλα τὰ μέσα, θεμιτὰ καὶ ἀθέμιτα, ὅπως κατορθώσωσιν οἱ μὲν νῦν ὑπερισχύσωσι τῶν ἄλλων. Ἀρχομένου τοῦ ἔτους 1806 οἱ Καρμυνητοὶ ἠδυνήθησαν νῦν ἀνατρέψουν τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν τοὺς ὁποίους, ὡς εἶπομεν, κατηγοροῦν ὡς τυραννικούς καὶ καταχραστάς καὶ νῦν καταλάβουν αὐτοὶ τὰς κοινοτικὰς θέσεις, ἐπεμφαν δὲ τότε ἐπιτροπὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπως ἐπιτύχωσι τὴν ἐκδοσιν Σουλτανικοῦ διατάγματος, ὀρίζοντος τὴν ἐξέλεγχσιν τῶν κοινοτικῶν λογαριασμῶν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διέτριβεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ κατόπιν περιόξος καταστάς Σάμιος Γεώργιος Λογοθέτης, ὅστις γραμματεὺς καὶ σύμβουλος τοῦ πρώην ἡγεμόνος τῆς Μολδοβλαχίας Ἀλεξάνδρου Σούτσου τότε τυγχάνων συνώδευεν αὐτόν, ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπίσης τότε εὐρισκόμενον. Οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἐπιτροπὴν τῶν Καρμυνητῶν συναντήσαντες ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν Γεώργιον Λογοθέτην καὶ τυγχόντες παρ' αὐτοῦ πολλῆς προστασίας, παρεκάλεσαν αὐτὸν ὅπως κατέλθῃ εἰς τὴν νῆσον καὶ ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν κοινῶν. Κατὰ Μάιον λοιπὸν τοῦ ἰδίου ἔτους οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ρηθεῖσαν ἐπιτροπὴν μετὰ τοῦ Γεωργίου Λογοθέτου καὶ τινος Ὀθωμανοῦ ἀπεσταλμένου, Μεχμέτ βέη καλουμένου, ἔρθησαν εἰς Σάμον. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ συνελθόντες ἐν Χώρῃ οἱ πρόκοιτοι τῶν Καλικαντζάρων, οἵτινες ἄλλως ἡγήνουντο ὑπὸ τοῦ Τούρκου βοεβόδα, καὶ πάντες οἱ ὀπαδοὶ

αὐτῶν κατώρθωσαν, ἀρῶν ἐκ τῶν κοινοτικῶν χρημάτων ἔδωκαν εἰς μὲν τὸν Μεγμέτ βέην 8.000 γροσίων, εἰς δὲ τὸν τότε καδὴν Χαλίλ ἐφένδην καὶ τὸν ἀγᾶν ἄλλα διάφορα ποσά, νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ἀποδοκιμασίαν τῶν ἐνεργειῶν τῆς ἀντιθέτου ἐπιτροπῆς καὶ τὴν ἐξορίαν τοῦ Γεωργίου Λογοθέτου ἐκ Σάμου τὸν ὅποιον ἐθεώρησαν ὡς λίαν ἐπικίνδυνον εἰς τὰ συμφέροντά των. Μετ' αὐτοῦ δὲ ἐφυγαδεύθη ἐκ τῆς νήσου καὶ ὁ μόλις πρὸ ὀλίγου χρόνου τότε ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἔλθων Κωνσταντῖνος Λαχ. ἀνᾶς.

Κατὰ Δεκέμβριον τοῦ ἰδίου ἔτους 1806 ἐκνήρυγθη νέος Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος, ὅτε ὁ Ρῶσσος ναύαρχος Σνιεβην καταπλεύσας εἰς Τένεδον προσεπάθησε δι' ἀπεσταλμένων νὰ ἐξεγείρῃ μετὰ τῶν ἄλλων εἰς ἐπανάστασιν καὶ τὴν Σάμον. Οἱ τότε δὲ ἰσχύοντες πρόκριτοι τῶν Καλικιαντζήρων βλέποντες τὴν ἀστάθειαν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων καὶ φοβούμενοι τὴν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων, ἴσως δὲ καὶ μὴ θέλοντες νὰ ἀπολέσωσι τὴν ἀρχήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀρμονικῶς διῆγον μετὰ τοῦ Τούρκου διοικητοῦ, ἔγραψαν πρὸς τὸν Ρῶσσον ναύαρχον ἐκδηλοῦντες μὲν ὑποταγὴν εἰς αὐτήν, ἀλλὰ παρακαλοῦντες αὐτὸν συγχρόνως, ὅπως μὴ ἀποπέμψῃ ἐκ τῆς νήσου τὸν Τούρκον διοικητὴν μεθ' οὗ διεθίουν εἰρηνικῶς καὶ ἡσυχῶς. Τὸ πρᾶγμα περιωρίσθη ἕως ἔδῳ μόνον, διότι ἀμέσως τότε νέαι σπουδαῖα περιπλοκαὶ ἐκκαλεῖσθαι ἠνάγκαζον καὶ τὴν Πύλιν καὶ τὰς Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις, νὰ ἀποβλέπωσιν εἰς ἄλλα πολὺ σπουδιότερα, δι' ὧν ἐμελετῶντο μεταβολαὶ μέλλουσαι, νὰ ἔχωσι ἐπιδράσιν παγκοσμίαν. Τῶν ὅλων ἐκτάκτων δὲ καὶ μερίστων ἐκεῖνων ἀνωμαλιῶν ἐπωφελοῦμενοι καὶ οἱ ἐκτὸς τῆς ἀρχῆς Καρμανιόλοι λήγοντος τοῦ ἔτους 1808 ἐπεχείρησαν γενικὴν ἐξέγερσιν πρὸς ἀνατροπὴν τῶν ἀντιθέτων ἀπειλήσαντες νὰ φονεύσωσι καὶ τὸν ἐν Χώρᾳ βοεβόδαν Μουσᾶ ἀγᾶν, καθὼς καὶ τοὺς ἐν Βαθεὶ διαμένοντας προξένους, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν ὡς προστάτας τῶν ἀντιπάλων τῶν. Πλὴν τούτων συμπλοκὴ αἰματηρὰ ἔλαβε χώραν τότε μετὰ τῶν ἀντιμαχομένων, ἔξωθεν τῆς Χώρας καὶ παρὰ τὸν χεῖμαρρον Καλαθῆ, ἥτις θὰ εἶχε πολὺ σοβαρὰ ἀποτελέσματα, ἂν ἐγκαί-

πως δὲν ὑπεχώρουν οἱ Καλικαντζάροι. Τὰῦτα βλέπων ὁ ἐν Χώρα ἄγχις ἐζήτησε βοήθειαν παρὰ τοῦ ἐν Νεῶν Ἐφίσιω διοικητοῦ Ἐλεζογλου ὅστις ἀπέστειλεν εἰς Σάμον ἀξιωματικὸν τινα ὀνόματι Τσκαλόγλου μὲ 60 ὀπλίτας. Οὗτος δὲ ἐλθὼν εἰς Σάμον προέβη εἰς διαφόρους β. αἰσπραγίας. συλλαβὼν πολλοὺς ἐκ τῶν πολιτῶν ὡς ταραχοποιούς θειουμένους καὶ φονεύσας δύο, τοὺς ἐκ Παγώνδου Ἰωάννην Καψάλην καὶ Κωνσταντίνον Λαγόν. Καὶ οἱ δύο οὗτοι ἐδολοφονήθησαν ἐν Χώρα, ὁ μὲν πρῶτος καθ' ἣν στιγμὴν ἀσπλος καὶ κυνποπτος ἐξηρχετο ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐκ τινος φιλικοῦ οἴκου του, ὁ δὲ δεῦτερος, ὅστις φίλος ὦν τοῦ Καψάλη μάλιστα ἔμεινε, ὅτι Τοῦρκοι μετέβησαν νὰ φονεύσωσιν αὐτόν, ἔδραμε πρὸς σωτηρίαν του, ἀλλὰ συλληφθεὶς ἀπηγγονίσθη ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δένδρου ἐν' οὗ οἱ Τοῦρκοι εἶχον κρεμάσει τὸ πτώμα τοῦ φίλου του Καψάλη.

Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐφονεύθη καὶ ὁ ἐκ Νεοχωρίου Δημητρίος Φλεβάρης, συλληφθεὶς διὰ δόλου ὃν παρεσκεύασεν ἐναντίον του ὁ ἀρχηγὸς τῶν Καλικαντζάρων Μανουὴλ Στεφανῆς, ὡς ἀκολούθως. Τοῦ Δημητρίου Φλεβάρη εἶχεν ἐκδοθῇ τὸ ἱλάμι του, ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος κρυπτόμενος εἰς Νεοχώριον δὲν συνελαμβάνετο, ἀπεφασίσθη ἐν συμβουλίῳ γενομένῳ ἐνώπιον τοῦ ἀγῆ καὶ τῶν Καλικαντζάρων νὰ μεταχειρισθῶσι τὸν δόλον πρὸς σύλληψιν αὐτοῦ. Ὅθεν ὁ Μανουὴλ Στεφανῆς ἐγραψεν αὐτῷ νὰ κατέλθῃ ἀφόβως εἰς Χώραν, διότι ὁ Ἀγῆς ἐπεθύμει νὰ τὸν κάμῃ φίλον του καὶ ἀξιωματικὸν τῆς φρουρᾶς. Ὁ Φλεβάρης δὲν ἐπείσθη μὲ τὴν πρώτην αὐτὴν ἐπιστολὴν τοῦ Μαν. Στεφανῆ καὶ ἀπήντησε διὰ τρίτου προσώπου ὅτι δέχεται μὲν νὰ ἔλθῃ, ἀλλ' ἐζήτησεν ἀσφαλείας ἐγγράφους καὶ ἰσχυρὰς ἐγγυήσεις. Ὁ Μαν. Στεφανῆς ἀνταπήντησεν αὐτῷ ὅτι παρέχει τὴν ἰδίαν ζωὴν καὶ περιουσίαν του ὡς ἐγγυητὸν τῆς ἀσφαλείας του, διαβεβαιῶν αὐτόν ἐπὶ λόγῳ τιμῆς ὅτι δὲν εἶχε νὰ φοβηθῇ τίποτε. Τότε δὲ ὁ Φλεβάρης πεισθεὶς κατῆλθε, παρὰ τὰς συστάσεις τῶν συγγενῶν του, εἰς Χώραν καὶ ἐνεφανίσθη ἑνοπλος πρὸς τὸν Μ. Στεφανῆ, ἀλλ' ἐπὶ τῇ παρατηρήσει αὐτοῦ ὅτι ἄτοπον ἦτο νὰ με-

ταβῇ ἔνοπλος εἰς τὸν Ἀγᾶν συλῆνεσε νὰ ἀποπλισθῇ· μόλις ὁμοῦς εἰσῆλθεν εἰς τὸ κονάκι τοῦ Ἀγᾶ, εἴκοσι στρατιῶται Τούρκοι συλλαβόντες αὐτὸν ἔδεσαν καὶ αὐθωρεῖ ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ κονακίου τοῦ ἀγᾶ ἀπηγχόνισαν αὐτόν.

Ἀλλὰ τὰ αὐστηρὰ καὶ ἀποτρόπαια ταῦτα μέτρα ἀντὶ νὰ κατὰστρίλουν, ἐξηρέθησαν ἀπ' ἐναντίας τὸν λαόν, διὸ πολλοὶ ἐκ τῶν διαφόρων χωρίων λαθόντες τὰ ὅπλα ἔδραμον εἰς Χώραν, ὅπου συμπλοκῆς μετὰ τῶν Τούρκων γενομένης ἐφρονεύθησαν δεκαοκτῶ ἐξ αὐτῶν, αὐτὸς δὲ ὁ Μουσᾶ ἀγᾶς καταληφθεὶς ὑπὸ ρόβου ἔδραπέτευσεν ἐκ τῆς νήσου. Τότε οἱ ἀποτελοῦντες τὴν φατρίαν τῶν Καλικαντζάρων πρόκριτοι μεταξὺ τῶν ὁποίων προεξήρχεν ὁ ἐπὶ πολὺ χρηματίσας μέγας προσεστὼς τῆς νήσου Μανουὴλ Στεφανῆς καὶ Χατζηγιάννης Ἀνδρεαδάκης, συμπεθέρος τοῦ προρηθέντος Χίου Χατζῆ Μανώλη καὶ ἄλλοι, φοβούμενοι τὰς συνεπείας, διότι ἔβλεπον ὅτι ἐναντίον αὐτῶν θὰ ἐξέσπα ἡ δικαία ὀργὴ τοῦ λαοῦ καὶ ὅτι οἱ ἐχθροὶ αὐτῶν θὰ εὕρισκον εὐκαιρίαν νὰ ἐκκαπονήσωσι τὸ κατ' αὐτῶν πάθος των, ἀνεχώρησαν κρυφίως ἐκ τῆς νήσου καὶ κακὴν κακῶς διεσπάρησαν. Οἱ δὲ ἀποτελοῦντες τὴν φατρίαν τῶν Καρμανιόλων ἔχοντες ἤδη μὲ τὸ μέρος των τὸν λαόν καὶ τὰς εὐθύνας πάσας διὰ τὰ γενόμενα ἐπιρρίπτοντες εἰς τοὺς φυγάδας καὶ πολλὰ κατ' αὐτῶν καταλαλοῦντες, προσέβησαν εἰς τὴν δήμευσιν τῶν κτημάτων των καὶ ἀπέστειλαν ἀναγορὰν πρὸς τὴν ἐν Νέῃ Ἐφέσῳ βαλῆν τῆς Μικρασίας Ἐλέζογλου δι' ἧς ἐγνωστοποιοῦν αὐτῷ ὅτι τὰ γενόμενα ὀφείλονται εἰς τὸν παρ' αὐτοῦ ἀποσταλέντα Τούρκον ἀξιοματικὸν Τσακάλογλου, ὅστις ἐπολιτεύθη ἀπανθρώπως καὶ διὰ τοῦτο ἐξήρεθη τετόσον τὸν λαόν μέχρι τοῦ σημεῖου, ὥστε νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα καὶ ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων τοῦ Δοβλετίου.

Κατόπιν τῆς διαγωγῆς ἣν οἱ Σάμιοι ἐπέδειξαν πρὸς τὴν Τουρκικὴν ἐξουσίαν ἐπερίμενέ τις τότε σοβαρὰ διαβήματα τῆς Πύλης, οὐχ' ἦττον αὐτὴ ἀπασχολημένη οὖσα εἰς τὸν μετὰ τῆς Ρωσσίας πόλεμον καὶ εἰς τὰ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, μικρὰν προσοχὴν ἔδωκεν εἰς τὰ ἐν Σάμῳ, ἀρκεσθεῖσα μόνον εἰς τὴν ἀποστολὴν ἐνὸς ὑπαλλήλου Ὁμάρ ἐφένδη, ὅστις ἐ-

λαβε τὴν ἐντολὴν νὰ μεταβῇ εἰς Σάμον καὶ ἐξετάσῃ τὰ γινόμενα, σύνθημα δὲ συλλάβῃ καὶ μεταφέρῃ εἰς Κωνσταντινουπόλιν τοὺς ἐξῆς Σαμίους ὡς ταραξίας θεωρουμένους ὑπὸ τῆς Πύλης: Δ. Καμπουρογιαννὴν ἐκ Χώρας, Χ. Βαρθούμην ἐκ Βαθέος, Α. Ἀμίρτσας ἐκ Βουρλιωτῶν, Χ. Χαψάλην ἐκ Παγώνδου καὶ Χ. Ν. Κατεβχίνην ἐκ Καρλοβάσου. Καὶ αἱ μὲν συλλήψεις τῶν προσώπων τούτων δὲν ἐπραγματοποιήθησαν, ἡναγκάσθη ὁ τόπος τότε νὰ πληρώσῃ μεγάλας χρηματικὰς ἀποζημιώσεις πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν ὁποίων ἐδέχθη νὰ ἀναβιβασθῇ ὁ ἀτομικὸς ὁρὸς εἰς 80 γρόσια. Ἡ δὲ Πύλη ἐξοικονομοῦσα τὸ πρᾶγμα, ἔστειλὲν ἀπλῶς νέον Βοεβόδαν, τὸν Βελῆ ἄγαν, ὅστις ἔλθων εἰς Σάμον συνεκυβέρνα αὐτὴν μετὰ τῶν ὑπερισχυσάντων Καρμανιόλων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἰσχὺς αὐτῶν δὲν διήρκεσε παρὰ μέχρι τοῦ 1813, διότι τότε οἱ Κολικάντζαροι μεταβλήθεισας τῆς ἐν γένει καταστάσεως ἐν Ἀνατολῇ, ἐνεκα τῆς κλεισθείσης εἰρήνης μετὰ τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ναπολέοντος, λαθόντες θάρρος ἐπανήλθον εἰς Σάμον καὶ τὴν ἀρχὴν καταλαβόντες ἀπέδωκαν τὰ ἴσα εἰς τοὺς ἀντιθέτους αὐτῶν, δημεύσαντες τὰς περιουσίας αὐτῶν καὶ ἐξαναγκάσαντες αὐτοὺς νὰ ζητήσωσιν ἄσυλον εἰς τὴν ξένην.

Ἐκαστος ἐννοεῖ ὅπόσον μέγα ἦτο τὸ κακὸν τὸ ὁποῖον ἐπροξενεῖτο εἰς τὸν τόπον ἐκ τοῦ ἀπαισίου τούτου ἀλληλοφωγώματος μεταξὺ τῶν δύο φατριῶν, αἱ ὁποῖαι ἔτρεφον θανάσιμον μίσος πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς συνδιαιταρχίαν τῶν ὁποίων οὐδὲν μέσον ἦτο ἀρκετὸν. Ἀλλ' ὅπως λέγει ἀρχαῖον τι λόγιον, «Οὐδὲν κακὸν ἄμικτον κηλοῦ,» καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι οἱ μεταξὺ τῶν Σαμίων ἀπαίσιοι ἐκεῖνοι καὶ βδελυροὶ ὄντως ἀγῶνες προὔξενησαν μὲν ἀφ' ἐνὸς εἰς τὸν τόπον ἄπειρα κακὰ μὴ ἐπιτρέψαντες ποτὲ νὰ ἐπικρατήσουν ἡ γαλήνη καὶ ἡ εὐδαιμονία ἐν Σάμῳ, ἀφ' ἑτέρου ὁμῶς ἐξῆψαν τὸ πνεῦμα τοῦ παλληκαρίσμου μεταξὺ τῶν κατοίκων, ἐξήσκησαν αὐτοὺς εἰς τὸν περιπετειώδη καὶ ἐνοπλον βίον καὶ παρσκευάσαν αὐτοὺς διὰ τὴν μετ' ὀλίγον ἐπελθούσαν ἐθνικὴν ἐξέγερσιν ἐναντίον τοῦ κοινοῦ καὶ μεγάλου ἐχθροῦ.

Πλήν δὲ τῶν δεινῶν τὰ ὁποῖα ἡ Σάμος ὑφίστατο κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐκ τῶν ἀκαταπαύστων ἐσωτερικῶν ἐριδῶν καὶ συγχρούσεων καὶ ἄλλαι συμφοραὶ ἐπληξάν αὐτήν. Κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1804 συνέβη ἰσχυρὸς σεισμὸς προξενήσας εἰς διάφορα μέρη τῆς νήσου ζημίαις τινάς. Κατὰ δὲ τὰ ἔτη 1812 καὶ 1814 τὸ φοβερὸν νόσημα τῆς πνύλους μεταδοθὲν ὑπὸ τινος ἐξ Ἀνατολῆς ἐλθόντος ἐπῆνεγκεν ἀπανταχοῦ τῆς νήσου καταπληκτικὴν φθοράν, ἣ ὅποια μετὰ φρίκης ἀνεκαλεῖτο ἔτι πρὸ ὀλίγου χρόνου εἰς τὴν μνήμην τῶν μεταγενεστέρων. Κατὰ τὰς διηγήσεις τῶν γεροντοτέρων ἐν μόνοις τοῖς χωρίοις τῶν Καρλοβάσιων ἀπέθانون κατὰ τὸ 1814 τετρακόςιοι ἄνθρωποι ἐκ λοιμοῦ, πλείστοι δὲ καὶ ἐν Βαθεῖ, κατὰ δὲ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1815 ἀπέθانون ἐν Νεφ καὶ Μεταίῳ Καρλοβάσῳ περὶ τοὺς ἑξακοσίους.

Κατὰ τὸ 1820 ὁ τότε Βοεβόδας Βελῆ ἀγᾶς ἐζήτησε παρὰ τῶν Σαμίων 40,000 γροσίων ὡς δέβθεν ὀφειλόμενα παρ' αὐτῶν εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, αὐτῶν δὲ ἀρνηθέντων νὰ ἐκπληρώσωσι τὴν παράλογον ταύτην ἀπαίτησιν, ὁ Βοεβόδας πλήρης ὀργῆς ἀνεχώρησεν ἐκ Χώρας ἀπειλῶν ὅτι ἤθελε τιμωρήσει τοὺς ἀπειθεῖς Σαμίους, οὗτοι ὁμῶς συνελθόντες ἐδωροδόκησαν τὸν Καδδῆν καὶ ἔπεισαν αὐτὸν νὰ ὑποβάλῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔκθεσιν εὐνοϊκὴν ὑπὲρ τῶν Σαμίων καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου προεκλήθη ἡ ἀντικατάστασις τοῦ ἀπλήστου Βοεβόδα Βελῆ ἀγᾶ διὰ τοῦ Ἀχμέτ Σελαχώρ ἀγᾶ, ὅστις ἐγένετο ὁ τελευταῖος τῶν Τούρκων διοικητῶν ἐν Σάμῳ, διότι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἐκηρύχθη ἡ ἐπανάστασις, περὶ τῆς ὁποίας γίνεται λόγος ἐν τοῖς ἐπομένοις.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Τὰ ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 μέχρι τοῦ
ἔτους 1834.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Αἱ ἐν Σάμῳ ἐνέργειαι τῶν Φιλικῶν. — Κατάπλους δύο Σπεσιωτικῶν
πλοίων — Ὁ Κωνσταντῖνος Λαγανάς ὑψώνει πρῶτος ἐν Βαθεῖ τὴν
σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως — Τελεία κατάλυσαι τῆς Τουρκικῆς
ἐξουσίας καὶ γενίκευσις τοῦ κινήματος. — Λεκοῦργος Λογοθέτης. —
Στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τῆς Σάμου. — Τὸ κατὰ τῶν Σαμίων Σουλ-
τανικὸν Φερμάνιον. — Κατάπλους τῆς Τουρκικῆς ἀρμάδας καὶ ἀμυ-
να τῶν Σαμίων. — Κάβο-Φονιάς. — Ἀφίξις τοῦ Ἑλληνικοῦ στό-
λου. — Σωτηρία τῆς Σάμου. — Αἱ εἰς τὴν Μικράσιαν ἐπιδρομαὶ τῶν
Σαμίων.

Ἡ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1814 συστηθεῖσα Ἐταιρεία τῶν
Φιλικῶν, ἥτις σκοπὸν εἶχε τὴν ὑποκίνησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ
ἔθνους εἰς ἐπανάστασιν, ἀπέκτησε καὶ ἐν Σάμῳ λήγοντος τοῦ
ἔτους 1818 μερικοὺς ὁπαδοὺς διὰ τοῦ Ἀριστείδου Παπᾶ, ἀ-
ποστόλου τῆς Ἐταιρείας ἐλθόντος κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο εἰς
Σάμον. Τῶν σκοπῶν τῆς Ἐταιρείας ἐμυήθησαν κατὰ πρῶ-
τον ὁ τότε ἀρχιεπίσκοπος Σάμου Κύριλλος καὶ ὀλίγοι τινες
ἄλλοι ἐκ τῶν προκρίτων, ὥστε μέχρι τοῦ 1821 οὗτοι γινώσκοντες
ἔχοντες τῶν μυστικῶς ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας ἐνεργουμένων περι-
έμενον ἐναγωνίως τὴν ἐναρξίν τοῦ κινήματος. Οἱ πλείστοι
ἄλλοι ὅμως ἐκ τῶν σημανόντων Σαμίων καθὼς καὶ ἅπαντες
οἱ λοιποὶ κάτοικοι ἐν παντελεὶ ἀγνοοῦν διατελοῦντες ἐκπληκτοὶ
ἐμάνθανον ἀρχομένου τοῦ 1821 τὰς φήμας περὶ τῆς καθόδου
τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἐκ Βλαχίας μετὰ πολυαριθμοῦ

Ἑλληνικῆς στρατιᾶς. οὐχὶ δὲ ἀνευ φοβίης καὶ σοβαρᾶς περισκέψεως ἐπληροφοροῦντο ὡσαύτως τοὺς κατόπιν ἐπελθόντας τρομεροὺς διωγμοὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἱένους, τὸν ἀπαγχονισμὸν τοῦ Πατριάρχου καὶ τὰς ἄλλας σφαγὰς. Ἀρχομένου δὲ τοῦ Ἀπριλίου κατέφθινον διάφοροι συγκεχυμένοι εἰδήσεις περὶ τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ Μωρηᾶ, τῆς Ρούμελης καὶ τῶν νήσων, αἵτινες εἰδήσεις ἐκράτουν εἰς διαρκῆ ἀγωνίαν ὅλην τὴν νῆσον, καὶ πολλῶν τὰς καρδίας ἤρχιζε τότε νὰ καταλαμβάνη τὸ πῦρ τοῦ πατριωτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. ὅτε τὴν 14ην Ἀπριλίου ἡμέραν Παρασκευὴν ἐθεάθησαν ἀπὸ τοῦ νοτιοδυτικοῦ μέρους τῆς νήσου δύο πλοῖα ὑπὸ σημαίαν Ὀθωμανικὴν πλέοντα πρὸς τὸ μεταξὺ Σάμου καὶ Μικρασίας στενὸν Δ' Ἄρ—Μπογάζ. Ἐκεῖ ἐναυλόγει τότε πολεμικὸς τις Τουρκικὸς πάρων ἐξ ἐπλεθρόνων πρὸς ἐπιτήρησιν τῶν πειρατῶν καὶ τῶν λαθρεμπόρων. Ὁ πλοίαρχος τοῦ πάρωνος τούτου βλέπων τὰ δύο πλοῖα ἐρχόμενα πρὸς αὐτόν, ἀνέσυρε τὴν ἄγκυραν καὶ ἔσπευσε πρὸς συνάντησίν των. ἀλλὰ τότε εἶδεν αὐτὰ νὰ λαμβάνωσιν ἐγκριτικὴν διεύθυνσιν καὶ εὐθὺς συλλαβὼν ὑπονοίας, ἔστρεψε πρῶραν πρὸς τὴν Ἀσίαν, δὲν ἐπρόφθασεν ὅμως νὰ διαφύγῃ, διότι τὰ δύο πλοῖα ταχυπλωτέρα τυγχάνοντα, κατέφθασαν αὐτὴν καὶ οἱ ἀπὸ τῶν πλοίων εἰσορμήσαντες ὅλοφοροι τὴν μὲν πάρωνα ἡγχαλώτευσαν ὑψώσαντες ἐπ' αὐτοῦ τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν, τὸ δὲ πλήρωμα αὐτοῦ μετέφερον εἰς τὰ ἴδια πλοῖα, τὰ ὅποια μετὰ τοῦτο ἡγχυροδόλησαν παρὰ τὴν Ψιλὴν Ἀμμὸν μεταξὺ Σάμου καὶ Μυκάλης. Τὰ δύο ἐκεῖνα πλοῖα ἦσαν ἐκ Σπετσῶν καὶ ἐκυβερνῶντο ὑπὸ τῶν πλοιαρχῶν Δημητρίου Σαλιᾶ καὶ Ἰωάννου Μπούκουρη. Ἐμείναν δὲ πλησίον τῆς Σάμου ἐπὶ εἰκοσάήμερον περίπου καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο συνέλαβον πλὴν τοῦ ὡς ἀνωτέρω Τουρκικοῦ πάρωνος, μίαν μαρτιγάναν ἐξ Ἀλεξανδρείας προερχομένην καὶ ἀνήκυσαν κατὰ τὸ ἥμισυ εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆ πασᾶν καὶ ἕνα τζικτιρμὲν πλέοντα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ρόδον. Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν αἰγχαλώσιν τοῦ ποώτου πάρωνος οἱ ρηθέντες πλοίαρχοι τῶν δύο πλοίων ἐξεληθόντες εἰς τὴν νῆσον ἐπληροφόρησαν ἀκριβῶς τοὺς προκρί-

τους τὰ περὶ τῆς γενικῆς ἐξεγέρσεως τοῦ ἔθ.ους, τὰ περὶ τῆς κατὰ θαλασσαν ὀργανώσεως τῶν πολεμικῶν δυνάμεων εἰς τὰς τρεῖς νήσους Ἰδραν, Σπίτσας καὶ Ψάρα καὶ ἐπιδείξαν αὐτοῖς τὰ ἔγγραφα δι' ὧν ἐξουσιοδοτοῦντο ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν Σπατσῶν νὰ ἐκπλεύσωσι πρὸς καταδίωξιν τῶν Τουρκικῶν πλοίων, ἀλλὰ συγχρόνως συνεβούλευσαν τοὺς Σαμίους νὰ μένωσιν ἡσυχοὶ μέχρις ὅτου ἴδωσιν τὸ ἀποτέλεσμα, διότι τῆς Σάμου πολὺ πλησίον τῆς Ἀνατολῆς καίμενης, ἡδύνατο ἡ ἐξεγερσις αὐτῆς νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐπιδρομὴν πολυαριθμῶν βερβερικῶν ὁρδῶν.

Φρόνιμος καὶ συνετὴ ἦτο ἡ γνώμη αὕτη καὶ ὁ κίνδυνος τὸν ὁποῖον διέτρεχεν ἡ Σάμος τότε ἦτο πιθανώτατος, ἀλλ' οἱ μεμνημένοι εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ οἱ πλέον ἐνθουσιῶδεις ἐκ τῶν Σαμίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων προεξῆρχεν ὁ ἐκ Βαθείος Κωνσταντῖνος Λαχανᾶς, δὲν ἔδωκαν εἰς τὰς συμβουλὰς ταύτας οὐδεμίαν προσοχὴν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πατριωτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ παρακινούμενοι συνῆλθον ἐλγχιστοὶ κατ' ἀρχὰς ἐν μιᾷ οἰκίᾳ τοῦ Βαθείος καὶ ἐκεῖ, ἀφοῦ ἔμειναν σύμφωνοι νὰ δώσωσιν εὐθὺς τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως, ὠκίσθησαν ἢ νὰ ἐλευθερώσωσι τὴν Πατρίδα αὐτῶν ἢ νὰ ἀποθάνωσιν. Ἐν Βαθεῖ τότε διέμενον προσωρινῶς ἐξ Τούρκων πρὸς ἐμπορίαν, οἵτινες μετὰ τῶν διοικητικῶν ὑπαλλήλων δώδεκα τὸν ἀριθμὸν ἐπέπερωτο νὰ πῶσιν τὰ πρῶτα θύματα εἰς τὸν περὶ ἐλευθερίας ἀγῶνα τῶν Σαμίων. Τὴν νύκτα λοιπὸν τῆς 17ης πρὸς τὴν 18ην Ἀπριλίου τοῦ 1821 ὁ Λαχανᾶς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐπιτεθῆς κατὰ τῶν δώδεκα Τούρκων ὑπαλλήλων ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ διαμενοντων ἐφόνευσεν αὐτούς, τὴν δ' ἐπομένην ἡμέραν ἀπέκτεινεν ὡσαύτως καὶ τοὺς ὑπολειφθέντας ἐμποροὺς, δημεύσας συγχρόνως καὶ τὰς περιουσίας αὐτῶν, ἵνα χρησιμεύσωσι αὗται εἰς τὸν ἀρχόμενον ἤδη ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα.

Ὁ Κωνσταντῖνος Λαχανᾶς ἦτο ἐκ Βαθείος γεννηθεὶς αὐτόθι κατὰ τὸ ἔτος 1769. Παιδιόθεν ἐπεδόθη εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ πλοίαρχος γενόμενος περιῆλθε πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης, Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς. Κατὰ τὸ ἔτος 1798 μαθὼν

ὅτι συνέστη Ἑλληνικὴ λεγεὼν ὑπὲρ τῶν Γάλλων εἰς τὴν ἐκστρατείαν αὐτῶν ἐν Αἰγύπτῳ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος. κατετάχθη εἰς τὴν λεγεῶνα ταύτην πολεμῆσας ἀνδρείως. Εἰς τὴν λεγεῶνα ταύτην κατετάχθησαν τότε μετὰ τοῦ Λαχανᾶ καὶ ἄλλοι Σάμιοι μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Μανουὴλ Μελαχροινός, ὅστις εἶχε διορισθῇ ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος διὰ τὴν μεγάλην ἀνδρείαν του διοικητῆς τῆς λεγεῶνος ἀριστεύσας εἰς ὅλας τὰς μάχας καὶ ὅστις ἀπετέλεσεν ἐν τῶν κυριωτέρων προσώπων τὰ ὅποια ἔδρασαν ἐν Σάμῳ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, ὡς θὰ ἴδωμεν κατόπιν. Μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἀναχώρησιν τοῦ Ναπολέοντος καὶ τὴν διαλυσιν τῆς Ἑλληνικῆς λεγεῶνος, ὁ Λαχανᾶς ἐπανῆλθεν εἰς Σάμον ἐπαγγελλόμενος τὸν νικητικόν. Τρέφων δὲ ζωηρὰ καὶ γενναῖα αἰσθήματα, ἔλαβε μέρος εἰς τοὺς πολιτικούς ἐν Σάμῳ ἀγωνας, συνταχθεὶς μὲ τὸ μέρος τῶν Κερμανιόλων, οἵτινες ἐθεωροῦντο ὡς οἱ μᾶλλον φιλελεύθεροι καὶ μετὰ τῶν ὁποίων συνέπραττε καὶ ὁ Γεώργιος Λογοθέτης. Ἀλλὰ κατὰ τὸ 1806 ἐπικρατησάντων τῶν Καλλικαντζάρων ἐξωρίσθησαν, ὡς εἶδομεν, ἀμφοτέρω ἐκ Σάμου. Ὁ δὲ Λαχανᾶς τότε ἀναχωρήσας ἐκ Σάμου μετέβη εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου συναντήσας τὸν περιβόητον ἀρματωλὸν Νίκον Τζάραν παρηκολούθησεν αὐτὸν ὡς ὁπαδὸς του καθ' ὅλην τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἐκστρατείαν τοῦ ἐνδόξου ἀρματωλοῦ καὶ ἐδοξάσθη πολεμῶν ἐν Ζίγνῃ, ἐν Χάντακι καὶ ἰδίως κατὰ τὴν περὶ τὸ Πράβι διάβασιν τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ, ὅτε οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες διασπάσαντες τρισχιλίους ἐχθροὺς διῆλθον ἐν τῷ μέσῳ σφοδροῦ πυρὸς τὴν γέφυραν ἀφήσαντες ὀπισθεν αὐτῶν τοὺς Τούρκους τοῦ Λαχανᾶ τότε κόψαντος διὰ τῆς σπάθης τὴν ἄλυσον, ἣτις συνεῖχε τὴν γέφυραν. Φονευθέντος δὲ τοῦ Νίκου Τζάρα ὁ Λαχανᾶς προσελήθη ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς Θεσσαλονίκης ἄλλοτε Βοεβόδα ἐν Σάμῳ χρηματίσαντος, ὡς πλοίαρχος ἐνὸς πλοίου, τὸ ὅποιον ἐστάθμευεν ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης καὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην ἔμεινεν ἐπὶ τριετίαν, μετ' ὃ ἐπέστρεψεν εἰς Σάμον, ὅπου καὶ διέμεινε μέχρι τῆς ἐν ἄρξῃ τοῦ ἀγῶνος.

Τὴν πρωΐαν τῆς ἐπομένης ἡμέρας μετὰ τὸν ὄρον τῶν Τούρκων οἱ κώδωνες ὅλων τῶν ναῶν τοῦ Βαθῆος ἔκρουον συνεχῶς καλοῦντες εἰς γενικὴν συνάθροισιν τοὺς κατοίκους, οἵτινες τὸ κίνημα τοῦ Λαχανᾶ μαθόντες καὶ τὰς παροτρύνσεις αὐτοῦ καὶ ἄλλων τινῶν ξένων ἐκ Σμύρνης, εὐρισκομένων τότε ἐν Βαθεῖ, πρὸς κατάλυσιν τῆς τυραννίης ἀκούσαντες, κατελήφθησαν ὑπὸ σφοδροῦ ἐνθουσιασμοῦ. αὐθημερὸν δὲ ἐν μέσῳ κωδωνοκρουσιῶν καὶ ζητωκραυγῶν καὶ θερμοτάτων ἐλπίδων ἀνεπετάσθη κατόπιν πανδήμου ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς εἰς τὴν θείαν Πηγαδᾶκι ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας φέρουσα γύρω τοῦ Σταυροῦ τὰς λέξεις ἐλευθερία ἢ θάνατος. Σύνημα δὲ συνέστη ἐπιτροπὴ πρὸς ἐπέκτασιν τοῦ κινήματος καὶ χρηματικαὶ εἰσφοραὶ ἐγένοντο πρὸς ἀγορὰν ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων καὶ ὅλα τὰ δυνατὰ μέτρα ἐλήφθησαν πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως καὶ πρὸς ἀπόκρουσιν πάσης ἐνδεχομένης ἐξωτερικῆς προσβολῆς.

Τὸ παράδειγμα τῶν κατοίκων τοῦ Βαθῆος συνεμερίσθησαν ἀμέσως οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Μυτιληῶν, μετ' αὐτῶν δὲ συναπεφασίσθη νὰ συνεκστρατεύσωσι πάντες εἰς Χώραν, ἐνθα ἦτο ἡ ἔδρα τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας καὶ καταλύσωσιν αὐτήν. Οἱ ἀποτελοῦντες τὸν πυρῆνα τοῦ κινήματος ἀνῆκον πάντες εἰς τὴν μερίδα τῶν Καρμανιόλων, διὰ τοῦτο οἱ ἐν Χώρᾳ πρόκριτοι καὶ πάντες οἱ προσζέχοντες τῆς μερίδος τῶν Καλικαντζάρων δὲν εἶδον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ κίνημα μὲ εὐάρεστον ὄμμα. Ἰδίως δὲ οἱ ἐν Χώρᾳ πρόκριτοι θεωρήσαντες ὅτι τὸ κίνημα ἐστρέφετο ἐναντίον των, συνέστησαν, μὲντοι ἔμαθον τὰ γενόμενα ἐν Βαθεῖ, δωδεκαμελῆ ἐπιτροπεῖαν ἵνα περιφρουρῇ τὸν διοικητὴν Ἀχμέτ Σελιχὼρ Ἀγᾶν. Καὶ τοῦτο πρὸ πάντων ἔδωκε λαβὴν εἰς τοὺς Καρμανιόλους, ἵνα κατηγορώσιν αὐτοὺς τότε ὡς ἀπάτριδας καὶ προδότας. Ἡ τοιαύτη διχόνοια προσερχομένη ἐκ τοῦ ἐπαράτου κομματισμοῦ, ὅστις πάντοτε ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῶν μεγαλυτέρων δεινῶν εἰς τὸ ἔθνος μας, ἐν τοιαύταις κρίσεσιν στιγμαῖς παρατεινομένη, θὰ εἶχεν ἀναποφύετως πολὺ θλιβεράς συνεπείας. Ἀλλ' ὅμως οἱ ἐν Χώρᾳ πρόκριτοι μαθόντες τὰ σχέδια καὶ τὰς ἐτοιμασίας

τῶν ἐπαναστατησάντων συνήλθον εἰς κοινὴν διάσκεψιν, καθ' ἣν ἔλαβον μέρος καὶ οἱ ὡς ἀνωτέρω διὰ Σπεισιῶται πλοίαρχοι, ἀπεφασίσθη δὲ ὅπως ἀποπεμφθῶσιν εὐτυχίμως ἐκ τῆς νήσου ὅ τε ἀγῆς καὶ καθῆς, καθῶς καὶ οἱ λοιποὶ Τούρκοι ὑπάλληλοι. Ὅθεν κατέσαντες αὐτοὺς εἰς τὴν παραλίαν ὡς ἐπὶ δεῖπνον, παρίστησαν τὸν ἐπαπειλοῦντα αὐτοὺς κίνδυνον καὶ ἔχοντες ἐκ τῶν προτέρων ἑτοιμον πλοίαριον ἐπειθανάγκασαν αὐτοὺς νὰ ἀπέλθωσιν ἐκ τῆς νήσου, ἀφῆσαντας μόνον ἐπ' αὐτῆς δύο ὑπηρέτας, ἵνα ἐπιστατῶσιν εἰς τὰ τῶν οἰκῶν αὐτῶν.

Τῇ 20 Ἀπριλίου, ἡμέρᾳ Τετάρτῃ, ἄνδρες ἑνοπλοὶ ἐκ Βαθῆος διὰ πλοίου μετέβησαν εἰς Ποτοκάκι καὶ ἐκεῖθεν ἀνῆλθον εἰς Χώραν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ φονεύσωσι τὸν Τούρκον διοικητὴν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, τῶν ὁποίων τὴν ἐκ Σάμου ἀναχώρησιν οὗτοι ἠγνόουν. Ἐλθόντες δὲ εἰς Χώραν καὶ μὴ εὐρόντες αὐτοὺς, ἐφόνευσαν τοὺς δύο ὑπηρέτας, καὶ τὰς οἰκίας αὐτῶν διαρπάσαντες, προέτρεψαν εἰς ἐπανάστασιν τοὺς κατοίκους. Οἱ κάτοικοι τῆς Χώρας προθύμως ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ τοιοῦτοτρόπως τὸ κίνημα ἐξηπλώθη ταχέως εἰς ὅλην τὴν νήσον, πανταχοῦ τῆς ὁποίας συνέστησαν ἐπιτροπείαι πρὸς τήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἐτάχθησαν φρουροὶ εἰς τὰ ὑψηλότερα μέρη καὶ πλοῖα ἐστάλησαν ἵνα ἐγκαίρως ἐξαγγέλλωσι πάντα κίνδυνον, πάντες δὲ οἱ δυνάμενοι νὰ φέρωσιν ὅπλα ἔλαβον αὐτὰ πρὸς ὑπεράσπεσιν τῆς πατρίδος καὶ οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ἐν ταῖς Μοναῖς ἀνέπεμπον δεήσεις εἰς τὸν Ἱημιστον ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ ἐν γένει ἡ νήσος ἅπασα ἔλαβεν ἐμπόλεμον ὄψιν. Ἐπειδὴ δὲ ὑπῆρχεν ἑλλειψὶς ὀπλων καὶ πολεμοφοδίων, ἀπεστάλησαν εἰς Ψαρὰ ὁ Ἰωάννης Διακοηλίας καὶ ὁ Μανουὴλ Παπλωματᾶς ἵνα προμηθευθῶσιν ἐκεῖθεν τοιαῦτα· οἱ Ψαριανοὶ δὲ τότε ἐκθειάζοντες τὴν ἀποφασιν τῶν Σαμιῶν, ἐρωδίασαν τοὺς ἀπεσταλμένους αὐτῶν δι' ὅσων πραγμάτων εἶχον ἀνάγκην.

Ἡ ἀπόφασις αὕτη τῶν Σαμιῶν τοῦ νὰ συμμετάσχωσι τότε μεταξὺ τῶν πρώτων εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἑθνους ἀγῶνα, ἀπὸ οἵαςδὴποτε ἀπόψεως καὶ ἂν ἐξετασθῇ, εἶνε τόσον μεγάλη καὶ τόσον ὑψηλή, ὥστε δικαίως ἐθαυμάσθη καὶ

θὰ θαυμάζεται παρὰ πάντων, κάμνοντες δὲ ἡμεῖς σήμερον τὴν περιγραφὴν τῶν τότε κατορθωμάτων, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποκρύψωμεν τὴν στιγμὴν ταύτην ἐν αἴσθημα ὑπερφανείας τὸ ὁποῖον καταλαμβάνει τὴν ψυχὴν μας διὰ τοὺς γενναίους ἐκείνους προπάτορας ἡμῶν, ὧν τὴν μνήμην θὰ γεραίρουν πᾶσαι αἱ γενεαί. Πάρεστήσαμεν ἤδη ἐν ὀλίγοις τὴν κατάστασιν, ἣτις ἐπεκράτει ἐν Σάμῳ κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνους. Ἐλεεινὴ βεβαίως ἦτο ἡ διοίκησις αὐτῶν καὶ ἡ θέσις ἐν γένει τῶν κατοίκων δὲν ἦτο εὐχάριστος, ἀλλὰ ποῖα μέρος τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶχον καλλιτέραν διοίκησιν κατὰ τοὺς πικροὺς ἐκείνους τῆς δουλείας χρόνους; Δυνάμεθα μάλιστα νὰ ἰσχυρίσθωμεν ὅτι οἱ Σάμιοι ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλους ἄλλων μερῶν ὁμογενεῖς ἔζωι ἐν σχετικῇ εὐημερίᾳ. Ἀπὸ τοῦ συνουρισμοῦ ἡ Σάμος τυχοῦσα νοήμονος προστάτου καὶ ἀπηλλαγμένου προλήψεων εἶχε προικισθῇ διὰ πολιτεύματος σχεδὸν αὐτονόμου.

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὥς εἶδομεν ἤδη ἐν τοῖς προηγουμένοις, ὅτι τὰ λαμπρὰ αὐτῆς προνόμια, τὰ ὁποῖα ἀπεκτήθησαν διὰ τῆς προστασίας τοῦ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ σὺν τῷ χρόνῳ ἔπαθον σπουδαίως κολοβώσεις, ἀλλὰ παρ' ὅλας τὰς κολοβώσεις ταύτας καὶ τὰς ἐπεμβάσεις τοῦ κυριάρχου, ἡ Σάμος ἐξηκολούθει καὶ μέχρι τῶν χρόνων τῆς ἐπαναστάσεως νὰ θεωρῇται ὡς μέρος ἔνθα ὁ βίος ἦτο ἀπηλλαγμένος τῶν διηνεκῶν βρασάνων καὶ τῶν ἀφορήτων πιέσεων τὰς ὁποίας ἐδοκίμαζον τότε οἱ ἀπανταχοῦ σχεδὸν Ἕλληνες χοριστινοί. Τὴν ἄκρην καὶ ἀνυπόφορον ὑπερψίαν τοῦ δυναστοῦ καὶ τῶν γενιτσάρων τὰς ἀτάσθαλίας ἐξ ἀκοῆς μόνον ἐγνώριζον οἱ προπάτορές μας. Διότι Τούρκους κατοίκους, πλὴν τῶν ὑπάλληλων, ποτὲ δὲν ἔσχεν ἡ Σάμος. Οὗτοι δὲ οἱ ὑπάλληλοι καὶ αὐτὸς ὁ ἄρχας, ἴσως διότι ἔβλεπον ὅτι ἦσαν πάντοτε ἐλάχιστοι μεταξὺ χιλιάδων χριστιανῶν, ἐφέροντο πρὸς αὐτοὺς μετὰ πραότητος καὶ σκληρὰ μέτρα ἐκ μέρους τῆς ἀρχῆς σπανίως ἐπεβλήθησαν εἰς τοὺς Σαμίους. Ὅτι λοιπόν, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐξελαμψεν ὁ δημιουργικὸς ἐκεῖνος σπινθήρ, ὅστις ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Δουνάβεως μέχρι τῶν Λευκῶν ὄρεων ἀστράψας προανήγγειλε τὴν πολι-

τικὴν ἀνάστασιν τῆς μεγάλης ἡμῶν Πατρίδος, ἐνεκοιπώθησαν προθύμως τὰς περὶ ἐξεγέρσεως ἀρχὰς οἱ κατοικοῦντες τὴν Ἑπειρον, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον, τὸ εὐρίσκαμεν φυσικώτατον. Ἀπὸ τῶν βράχων τοῦ Ζαλόγγου, τῶν τραχιῶν καὶ ἐνδόξων, ἠκούετο ὁ θανάσιμος γδοῦπος τοῦ τετιμημένου χοροῦ καὶ ὑπὸ τὸν στοιχειωμένον πλάτανον τῶν Ἰωαννίνων ὄρθιοι ἴσταντο εἰσέτι οἱ ἄκμονες, ἐφ' ὧν ἐσφυρηλατήθησαν οἱ Κατισαντωναῖοι καὶ ἐβασανίσθησαν οἱ ἀετιδεῖς τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ Πελοπόννησος ἦτο ἀχανὲς ἐρείπιον, μνημεῖον σπαραξικάρδιον τῆς Ἀλβανικῆς ἀπληστίας καὶ ὁμότητος καὶ ἐν γένει πανταχοῦ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος καθ' ἐκάστην παρουσιάζοντο πράγματα καθιστῶντα τὴν δουλικὴν ζωὴν πλέον ἐπαχθῆ παρὰ τὸν σκληρότερον θάνατον. Μηδερμίαν λοιπὸν ἐλπίδα ἔχοντες οἱ καταδυναστευόμενοι Ἕλληνες ἦτο φυσικὸν νὰ ριφθῶσι περιχαρεῖς εἰς τὰς ἀγκάλας ἑκφρονος ἀπελπισίας, ἐν ταῖς ὁποίαις ἠλπίζον νὰ εὕρωσι σωτηρίαν ἢ τετιμημένον θάνατον. Θαυμάζομεν καὶ γεραίρομεν τοὺς ἄνδρας τῆς παλιγγενεσίας καὶ δικαίως κάμνομεν τοῦτο· ἀλλ' ἂν θαυμάζωμεν τοὺς δι' ὑπερανθρώπων ἀγῶνων ζητήσαντας ἐν τῇ ἀνορθώσει τῆς Πατρίδος νὰ λυτρώσων καὶ ἑαυτοὺς ζυγοῦ ἐπαχθεστάτου, ποῖον σέβασμόν πρέπει νὰ ἀπονεύωμεν εἰς τὴν μνήμην τῶν πάππων ἡμῶν, οἵτινες, χωρὶς ὁ βίος αὐτῶν νὰ εἴνε τόσον ἀπεχθὲς καὶ ἀνυπόφορος, ἀπεφάσισαν νὰ θυσιάσουν πάντα τὰ ἀγαθὰ αὐτῶν ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἀναστάσεως τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἐντελοῦς ἀπελευθερώσεως τῆς ἰδίας αὐτῶν πατρίδος. Ὁμολογούμενως ἡ ἀπόφασις αὐτῶν εἶνε ὑπερτέρα παντός θαυμασμοῦ καὶ αὕτη μόνη ἀποτελοῦσα ἐν περιλαμπρῶν σημείων τῆς Σαμιακῆς ἱστορίας ἀρκεῖ νὰ ἐξυγνίσῃ ὅλον τὸν βίον τῶν ἡρώων προγόνων μας καὶ νὰ συγκαλύψῃ πᾶσαν ἄλλην ἀξιόμειπτον πράξιν αὐτῶν εἴτε κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, εἴτε κατὰ τοὺς πρὸ αὐτῆς χρόνους. Τὴν προθυμίαν δὲ μεθ' ἧς πάντες οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἔσπευσαν νὰ ταχθῶσιν ὡς ὅπαδοι τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνος ἐξετάζοντες ἤδη, διαβλέπομεν εὐχαρίστως ὅτι τὸ ὁρόνημα τῶν κατοίκων ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῶν περι-

στάσεων εἶχε μαρτυρῆ μὲν ὅπως δῆποτε, ἀλλ' οὐχ' ἦττον διετηρεῖτο σταθερὸν πάντοτε καὶ δὲν ἐπερίμενε ἢ τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν ὅπως ἐκδηλωθῇ πανηγυρικώτατα, ὅπως καὶ συνέβη, μόλις ἐδόθη ἀλλαγὴ τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως. Ἀλλ' ἄς ἐξακολουθήσωμεν τὴν σειράν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων.

Ἦδη τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα εἶχεν ἐξαπλωθῇ εἰς ὅλην τὴν νῆσον, ὅτε τῇ 24 Ἀπριλίου ἀφίκετο ἐκ Σμύρνης ὁ Γεώργιος Λογοθέτης, ὁ προσονομαζόμενος Λυκοῦργος, ὃν ἡ Θεῖα Πρόνοια εἶχε προωρίσῃ νὰ διαδραματίσῃ τὸ σπουδαιότερον πρόσωπον εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῶν Σαμίων. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐγεννήθη ἐν Καρλοθασίῳ τῆς Σάμου τῇ 10 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1772 ὑπὸ γονέων ἀσκήμων καὶ ὀνομάζετο Γεώργιος Παπλωματᾶς. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη εἰς τὴν ἐν Καρλοθασίῳ ἔκτοτε λειτουργοῦσαν Πορφυριᾶδα Σχολήν, εἰς ἡλικίαν δὲ δεκαῆξ ἑτῶν μετέβη μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου αὐτοῦ ἀδελφοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ὁ μὲν ἀδελφὸς αὐτοῦ κληρικὸς γενόμενος μετωνομάσθη Ἀνθιμος, αὐτὸς δὲ ἀκολουθήσας τὰ γράμματα εἰσῆλθῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Πατριαρχείων, ὅπου διετέλεσεν ὡς γραμματεὺς ἐπὶ τινι χρόνῳ. Κατὰ τὸ 1795 μετέβη εἰς Βλαχίαν, ἧς τότε ἡγεμὼν ἦτο ὁ Ὑψηλάντης παρ' οὗ διωρίσθη γραμματεὺς τῆς Κούρτης καὶ κατόπιν γραμματεὺς τοῦ Ἡγεμονικοῦ Γραφείου. Μετὰ τινι χρόνῳ δὲ καταλαβόντος τὸν ἡγεμονικὸν θρόνον τῆς Βλαχίας τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ὁ Γεώργιος εὐνοηθεὶς διὰ τὴν ἱκανότητά του ὑπὸ τοῦ νέου ἡγεμόνος προήχθη παρ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ δευτέρου Λογοθέτου, τὸν τίτλον δὲ τοῦτον ἔλαβεν ἔκτοτε ὡς ἐπώνυμον. Ἐν Βουκουρεστίῳ σχετισθεὶς πρὸς τινι Οὐγγρον ἱατρὸν ἐδιδάχθη παρ' αὐτοῦ τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, ἔλαβε δὲ καὶ τινα μαθήματα ἱατρικῆς. Ἀργότερον ὁ ἡγεμὼν Σούτσος ἔστειλε τὸν Λογοθέτην Γεώργιον ὡς σύμβουλον τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Ἰωάννου Σαμουρκάση εἰς Μολδαυίαν, τότε δὲ ὁ Λογοθέτης διαμείνας ἐν Ἰασίῳ ἐπὶ τινι ἔτη ἀπέκτησε καὶ περιουσίαν τινα, καθόσον ὁ ἡγεμὼν εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του

εἶμεν ἀρῆσαι αὐτῷ ἐπὶ δ' εἶταν τὰς εἰσπράξεις ἐνὸς πλουσίου δημοσίου κτήματος. Ὅτε δὲ κατὰ τὸ 1802 διορισθέντος ἡγεμόνος τοῦ Κωνσταντίνου Ὑψηλάντου, ὁ Ἀλέξανδρος Σούτσος ἐπανεκκώψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τότε καὶ ὁ Λογοθέτης Γεώργιος συνοδεύων τὸν πρεσβυτάμενόν του ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου διαμένων συνηντήθη, ὡς εἶδομεν, μετὰ τῶν ἐπιτρόπων Σαμίων, οἵτινες εἶχον ἔλθει ἐπίσης αὐτόθι ἀρχομένου τοῦ 1806, καὶ μετὰ τῶν ὁποίων ἦλθεν εἰς Σάμον, ἀλλ' ἐφυγαδεύθη ἐξ αὐτῆς οὐχὶ μετὰ πολὺν χρόνον ἐπικρατησάσης καὶ αὐθις τῆς ἐναντίας αὐτῷ μερίδος τῶν Καλλικαντζάρων.

Τότε ὁ Λογοθέτης ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. ἀλλὰ καὶ αὐτόθι μένων δὲν ἐλησμονήθη ὑπὸ τῶν ἐν Σάμῳ ἐχθρῶν αὐτοῦ, οἵτινες φοβούμενοι μήπως ὁ Λογοθέτης μένων ἐν Κωνσταντινουπόλει κατάρθωνε διὰ τῶν σχέσεών του καὶ τῆς ἰκανότητός του νὰ φέρῃ πράγματα εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς τὴν ἐν Σάμῳ ἀρχήν, δὲν ἐδίστασαν νὰ συκοφαντήσουν αὐτὸν παρὰ τῇ Πύλῃ ὡς τρέφοντα ἀντρυκτικὰ σχέδια διὰ τὴν Σάμον. Ὅθεν καὶ κατεδιώχθη τότε ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας καὶ μόλις ἡδυνήθη τῇ μεσολαβήσει ἰδίως τοῦ Κωνστ. Ὑψηλάντου νὰ διαφύγῃ τὸν θάνατον κρυπτόμενος ὑπὸ φίλων αὐτοῦ. Μετὰ τινα δὲ χρόνον συλληρθεῖς ἐρρίρηθ' εἰς τὰς φυλακὰς, μεθ' ὃ διὰ Σουλτανικοῦ ὁρισμοῦ ἀπεστάλῃ ἐξόριστος εἰς Ἀγίον Ὅρος, ἐνθα ἐπὶ πολλοὺς μῆνας διέμεινέ κλεισμένος ἐντὸς πύργου τινος. κατόπιν δὲ διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἐκεῖ μοναχῶν ἐξήχθη ἐκεῖθεν καὶ διωρίσθη γραμματεὺς τοῦ κοινοῦ τοῦ Ἀγίου Ὁρους ἐν ᾗ θέσει διετέλεσε μέχρι τοῦ 1810. Ἀνακληθεῖς δὲ τῇ ἐνεργείᾳ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει φίλων αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐξορίας περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους τούτου ἦλθεν εἰς Σάμον ὅπου καὶ ἐνυμρεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Καπετὰν Σταμάτη Λουλουδίτσαν, σκοπὸν ἔχων νὰ ἐγκατασταθῇ πλέον ὀριστικῶς εἰς τὴν νῆσον. Ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἀπέκτησεν ἐννέα τέκνα, πέντε θήλεα καὶ τέσσαρα ἄρρενα. Τῷ δὲ 1812 διωρίσθη προεστὼς τῶν ἑπτὰ χωρίων τοῦ τμήματος Καρλοβοχσιῶν, ἀλλὰ μετὰ ἐν ἔτος κατὰδιωχθεὶς καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν ἀντιθέ-

των αὐτοῦ ἡναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ Σάμου μεταβὰς εἰς Μύκονον καὶ κατοπιν εἰς Κερκυραν διατελοῦσαν τότε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Γάλλων. Μετὰ δύο ἔτη νομίσας ὅτι οἱ ἐν Σάμῳ ἐχθροὶ αὐτοῦ θὰ ἐλησμένουν τὸ κατ' αὐτοῦ, μίτος ἐπὶ νῆλθεν εἰς Σάμον, ἀλλὰ μόλις ἀπεβιδάσθη εἰς Βαθὺ συνελήφθη καὶ ὠδηγήθη εἰς Χώραν, ὅπου ἔμεινε φυλακισμένος ἐπὶ πολλοὺς μῆνας κατορθώσας διὰ τῆς πληρωμῆς πολλῶν χρημάτων καὶ διὰ τῶν μεσολαβήσεων τῶν συγγενῶν αὐτοῦ νὰ ἀπελευθερωθῇ. Μόλις ὁμοῦ ἐξῆλθε τῆς φυλακῆς οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ λαβόντες ὑπονοίας ὅτι οὗτος ἐθήρενε τὴν ἀρχήν, κατεδιώχθη καὶ πάλιν, προλαβὼν δὲ κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ κρυπτόμενος ἄλλοτε εἰς οἰκίαις φίλων καὶ ἄλλοτε εἰς τὰ σπήλαια τοῦ Κερκετέως, μέχρις οὗ ἐπιβὰς τοῦ πλοίου τοῦ Μανουὴλ Ἀγγελίνας μετέβη εἰς Νέαν Ἑρεσον καὶ ἐκεῖθεν μετὰ πινῶν μνηστῶν διατρίβην εἰς Σμύρνην, ὅπου ἐξαντληθεὶς οἰκονομικῶς ἐνεκα τῶν καταδρομῶν τούτων ἡναγκάσθη νὰ μετέρχηται τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἱατροῦ, ὅπως πορίζηται τὰ δι' ἑαυτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του χρεώδη. Ἐν Σμύρνῃ διαμείνων ἐμυήθη κατὰ τὸ 1819 ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου Παπαῦ εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας λαβῶν, κατὰ τὸ ἔθος τῶν Φιλικῶν, τὸ ὄνομα Λυκοῦργος, ἐξ οὗ μετέπειτα ὠνομάσθη Λυκοῦργος ὁ Λογοθέτης.

Ὅτε ἐξεργράφη ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ὁ Λυκοῦργος συναισθανόμενος ὅτι αἱ ἐθνικαὶ περιστάσεις ἐπέβαλλον αὐτῷ τὴν ἐν Σάμῳ παρουσίαν του, ἀνεχώρησεν εὐθὺς μὲ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐκ Σμύρνης, ἀλλὰ τὸ φέρον αὐτὸν πλοῖον καταληφθὲν ὑπὸ ἐναντίων ἀνέμων προσωρμίσθη πρῶτον μὲν εἰς Ψαρά, κατόπιν δὲ εἰς Πάτρμον, ἔνθα τότε διέτρίβεν ὁ Δημήτριος Θέμελης εἰς ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Οὗτος εἶχε λάβει τότε τὴν ἐντολήν νὰ ἐνεργήσῃ εἰς τὰς νήσους διαφόρους προκατηγήσεις πρὸς ἑναρξιν τοῦ ἀγῶνος, λήγοντος δὲ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1821 εἶχεν ἔλθει καὶ εἰς Σάμον ὅπως ἐπιδώσῃ ἐπιστολὰς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Λυκοῦργον δι' ἧς ἀνετίθετο αὐτῷ ἡ ἀρχιστρατηγία τῆς Σάμου. Ὁ Θέμελης μὴ εὐρών κατὰ Μάρτιον τὸν Λυκοῦργον εἰς Σάμον μετέβη εἰς

Πάτμον, ἔνθα ἔμεινε κρυπτόμενος, καθόσον ἐν τῷ μεταξύ εἴχε προδοθῆ ὑπὸ τῶν δημογερόντων τῆς Σμύρνης, ὅταν δὲ κατ' Ἀπρίλιον ἔμεινε τὴν ἀφίξιν τοῦ Λυκούργου ἐν Πάτμῳ, ἔσπευσε νὰ συναντήσῃ αὐτὸν καὶ νὰ ἀνακοινώσῃ αὐτῷ ὅλα τὰ σχέδια τῆς κεντρικῆς ἀρχῆς τῶν Φιλικῶν, ἐγχειρίσας συγχρόνως τῷ Λυκούργῳ καὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ὑψηλάντου δι' ἧς ἀνέτίθετο αὐτῷ ἡ ἀρχιστρατηγία τῆς Σάμου. Ἀμφότεροι δὲ ἐκ Πάτμου ἀναχωρήσαντες ἦλθον εἰς Σάμον, τοῦ Θέμελη, μετὰ βραχείαν αὐτόθι διαμονὴν ἀπελθόντος δι' ἄλλας ἐνεργείας εἰς ἄλλα μέρη.

Ὁ Λυκούργος διαμείνας δύο ἡμέρας ἐν Χώρῳ, καθ' ἃς ἔσχε διαφόρους συνεννοήσεις μετὰ τοῦ Λαχανᾶ καὶ ἄλλων σημανόντων προσώπων, μετέβη κατόπιν εἰς τὸ Καρλόβασι, τὴν γενέτειραν αὐτοῦ κωμόπολιν. Ἐκεῖ δὲ μόλις ἀνέτειλεν ἡ πρώτη Κυριακὴ, ἀποβαλὼν τὴν ἐνδυμασίαν τὴν ὁποίαν ἔφερε περιεβλήθη λαμπρὰν ἀρχαϊκὴν στολὴν καὶ περικεφαλαίαν ἀργυροποίκιλον καὶ περιστοιχούμενος ὑπὸ τινων πιστῶν φίλων αὐτοῦ συνεκάλεσε πάντας τοὺς κατοίκους καὶ ἀφ' οὗ προσέτρεψεν αὐτοὺς νὰ δράμωσιν ὅλοι προθύμως εἰς τὸν κοινὸν καὶ μέγαν ἀγῶνα, ἐξάπτων διὰ λόγων ἐνθουσιαστικῶν τὸ πατριωτικὸν φρόνημα, ἀνῆγγεilen αὐτοῖς τὴν ἀποστολὴν τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐκ μέρους τῆς ἀνωτάτης ἐπαναστατικῆς ἀρχῆς τοῦ ἔθνους. Οἱ λόγοι τοῦ Λυκούργου, ὁ παράδοξος, ἀλλὰ καὶ σοβαρὸς καὶ ἐπίσημος τρόπος ὃν μετεχειρίσθη πρὸς ἀναγγελίαν τοῦ διορισμοῦ του, ἐνεθουσίασαν τοὺς κατοίκους διαβλέποντας ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ οὐχὶ κοινὸν τινα ἄνδρα, εὐθύς δὲ ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ὁ Λυκούργος, τοῦ ὁποίου ἄλλως ἢ πνευματικὴ ὑπεροχὴ μεταξύ πάντων τῶν τότε σημανόντων Σαμίων ἦτο προφανής, ἐπεβλήθη εἰς τὴν κοινὴν συνειδήσιν, διότι παρὰ πάντων ἀνωμολογήθη, ὅτι εἰς τὰς ἐκτάκτους καὶ κρίσιμους ἐκείνας περιστάσεις ἀπητεῖτο ἄνθρωπος τῆς ἀξίας τοῦ Λυκούργου, ἵνα ἀναλάβῃ τὴν γενικὴν διεύθυνσιν τῶν κοινῶν.

Τοιοιουτοτρόπως ἀναγνωρισθεὶς ὁ Λυκούργος ὡς ἀρχηγός, τοῦ ἐν Σάμῳ ἐπαναστατικοῦ κινήματος πρῶτιστον κατῆκον αὐτοῦ ἐθεώρησε νὰ διοργανώσῃ κατὰ τὸ ἐνὶ τὰς πολεμικῆς.

δυνάμεις τῆς νήσου. Ὅθεν καὶ συνέστητε τέσσαρες χιλιάρχους εἰς τὰ τέσσαρα τμήματα τῆς νήσου τῶν ὁποίων τὴν διοίκησιν ἀνέθηκεν εἰς τοὺς χιλιάρχους ὀνομασθέντας. Κωνσταντῖνον Λαχανᾶν, ὅστις πρῶτος, ὡς εἶδομεν, ὕψωσεν ἐν Βαθεΐ τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Κονταξῆν ἐκ τοῦ χωρίου Πύργου, εἰς τὸν Μανουὴλ Μελαχροινὸν ἐκ Καρλοβάσιων καὶ εἰς τὸν Σταμάτην Γεωργιάδην ἐκ Μαραθοκάμπου. Περὶ τοῦ Λαχανᾶ εἶπομεν ἤδη τὰ δέοντα ἐν τοῖς προηγουμένοις, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος Κονταξῆς ἂν καὶ δὲν εἶχε ζήσει εἰς τὴν ξένην, ὅπως οἱ ἄλλοι, ἦτο ὅμως ἀνὴρ γενναῖος καὶ ἀτρόμητος εἰς τοὺς κινδύνους, ὡς τοῦτο εἶχεν ἀποδείξει εἰς πολλὰς δυσχερεῖς περιστάσεις κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνους καὶ τὸ ὄνομά του ἦτο πρὸ πολλοῦ εὐρύμως γνωστὸν μετὰξὺ ὅλων τῶν συμπατριωτῶν. Ὁ Μανουὴλ Μελαχροινὸς ἐκ Καρλοβάσου ἦτο ὁ ἀνὴρ τὴν ὁποῖον εἶδομεν πολεμοῦντα ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ὁ ὁποῖος ἐνεκα τῆς ἀξιοθχυμάστου ἀνδρείας αὐτοῦ εἶχε διορισθῇ παρὰ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος ὡς διοικητῆς τῆς Ἑλληνικῆς Λεγεῶνος. Ὁ Μελαχροινὸς παιδιόθεν ἀποδημήσας ἐκ Σάμου, ἐζήτησεν εἰς διάφορα μέρη, πανταχοῦ δὲ ὅπου διέμεινε ἐγένετο γνωστὴ ἡ ἀνδρεία καὶ γενναιότης του, καὶ εἰς Αἴγυπτον μεταβὰς κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ πασᾶ, ὅτε δὲ οὗτος ἐγένετο ἀντιβασιλεὺς, ὁ Μελαχροινὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ προσληφθεὶς, ἔλαβε τὸν βαθμὸν τοῦ χιλιάρχου. Ἀλλ' ὅτε οἱ Γάλλοι ἤλθον εἰς Αἴγυπτον, παραιτήσας τὴν θέσιν καὶ τὰ ἀξιώματα αὐτοῦ, προσεκυλλήθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Λεγεῶνα τῆς ὁποίας ταχέως διορίσθη διοικητῆς λαβὼν μέρος καὶ ἀριστεύσας εἰς ὅλας τὰς μάχας καὶ πολλὰ λαβὼν βραβεῖα καὶ παράσημα διὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν τότε ἑκτακτὸν αὐτοῦ γενναιότητα. Περαιτωθέντος δὲ τοῦ πολέμου ἐκείνου ὁ Μελαχροινὸς ἐπανῆλθεν εἰς Σάμον ἐνθὰ καὶ διέμεινεν ἔκτοτε. Ὁ δὲ Σταμάτης Γεωργιάδης ἐκ Μαραθοκάμπου κατὰ γόμονος, παιδιόθεν εἶχεν ἐπιδοθῇ εἰς τὸ ναυτικὸν ἐπάγγελμα, διαγαγὼν καὶ οὗτος ἐπίσης βίον πολυχύμαντον, διότι προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ περιβοήτου καταδρομέως Νικολάου Κεράλα, τοσούτην

ἐπέδειξεν ἀνδρείαν εἰς διαφόρους περιστάσεις ἐπικινδύνους. ὥστε ὁ Κεφάλης διώρισεν αὐτὸν ὑποπλοίαρχον. Ἀποχωρήσας δὲ ἐκ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης ὁ Σταμάτης καὶ ἐπιβὰς πλοίου Ἀγγλικοῦ ἔκαμε δι' αὐτοῦ μακρὰς περιοδείας εἰς τὴν βορείον Ἀμερικὴν, εἰς τὴν Νότιον Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὴν Βραζιλίαν, ταξείδια τὰ ὅποια τότε ἕνεκα τῆς ἀτελείας τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας θεωροῦντο δυσκολώτατα· κατόπιν δὲ προσκολληθεὶς εἰς ἄλλον διασημον καταδρομέαν, τὸν Ἀντώνιον Ἀνδρονικόν, διηύθυνεν ἐπίσης ὡς ὑποπλοίαρχος τὸ καταδρομικὸν ἐκείνου. Τοιοῦτον πολυτάραχον καὶ κινδυνώδη βίον ζήσας ἐν τῇ ξένῃ ὁ Σταμάτης Γεωργιάδης ἦλθε κατόπιν εἰς Σάμον, ὅπου δὲν ἔμεινεν ἡσυχος, διότι πολλάκις καὶ ἐν Σάμῳ μένων ἐπεχείρησε μετ' ἄλλων διάφορα κινήματα εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρασίας ἐναντίον τῶν Τούρκων, τοὺς ὁποίους θανασίμως ἐμίσει.

Εἰς τοιοῦτους ἄνδρας ἀναθέσας τὴν ἀρχηγίαν τῶν συγγραμμάτων τεσσάρων χιλιαρχῶν ὁ Λυκούργος, οἵτινες τότε διὰ τὴν πανθομολογουμένην ἀνδρείαν των ἐξήσκουν μέγα γόητρον εἰς τὰ πνεύματα ὅλων τῶν Σαμίων, ἐρρόντισεν ὡσαύτως τῇ συνειδητοσίᾳ μετ' αὐτῶν νὰ διορίσῃ καὶ ἄλλους κατωτέρους βαθμοῦχους, ἵνα ὀργανωθῇ οὕτω μία τακτικὴ ὅπως δῆποτε στρατιωτικὴ ὑπηρεσία. Ἐκάστη λοιπὸν χιλιαρχία ἀπετελέσθη ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς χιλιάρχου, ἐξ ἑνὸς ὑποχιλιάρχου, πέντε συνταγματάρχων, δέκα ἑκατοντάρχων, εἴκοσι πεντηκοντάρχων, ὀγδοήκοντα δωδεκάρχων, ἑνὸς γραμματέως καὶ ἐκ χιλίων περίπου στρατιωτῶν. Πάντες οὗτοι κατατασσόμενοι ἔδιδον ὄρκον ὅτι θὰ ἦσαν εὐπειθεῖς εἰς τοὺς ἀνωτέρους αὐτῶν καὶ ὅτι θὰ ἐθυσίαζον προθύμως τὴν ζωὴν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς Πατρίδος. Ὅπως δὲ ἐξάπτηται ἔτι μᾶλλον ἢ ἀμιλλα μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν, ὁ Λυκούργος διέταξε νὰ φέρωσιν οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπαξιωματικοὶ περικεφαλαίας μὲ σταυρὸν καὶ τὰ γράμματα Ε Π Θ ἅπερ ἐσήμαινον Ἐλευθερία ἢ θάνατος καὶ ἄλλα διακριτικὰ σημεῖα, οἷον γρουσὰ καὶ λευκὰ σειρήνια ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ ἐκάστου. Οἱ δὲ διορισμοὶ ἐγίνοντο διὰ διπλωμάτων τὰ ὅποια ἐχορήγει ὁ Λυκούργος καὶ ὑπέγραφε

ταῦτα ὡς Ὑποπτηρητῆς τῆς Αὐτοῦ Ἐκκλησιολογίας τοῦ πο-
λεμάρχου Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου. Διὰ τῶν μέσων τούτων
ἀνεργησάνθη τότε ἐν ὅλῃ τῇ Σάμῳ τὸ στρατιωτικὸν φρόνημα
μέχρι τοιοῦτου βαθμοῦ, ὥστε πάντες μικροὶ καὶ μεγάλοι ἐ-
σπευδον νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὰς τάξεις τοῦ οὕτω προχείρου
διοργανωθέντος στρατοῦ καίτοι μηδεμίαν ὑλικὴν ἀπόλαυσιν
ἔχοντες, τὸν δὲ ὀπλισμὸν αὐτῶν ἀπετέλουν διάφορα ὅπλα, οἷ-
ον καρβίναι, τουφέκια, ξίφη καὶ μάχαιραι, τὰ πλεῖστα ἐκ
τῶν ὁποίων ἦσαν, ὡς ἐννοεῖται, πεπαλαιωμένα καὶ κακῆς
κατασκευῆς.

Οὕτω διοργανώσας στρατιωτικῶς τὴν νῆσον ἄπασιν ὁ
Λυκοῦργος, τῇ 8 Μαΐου τοῦ 1821 ἡμέρα Τετάρτη ὑψωσεν
ἐν Μεσαίῳ Καρλοβασίῳ, παρόντος τοῦ κλήρου ἁπαντος καὶ
πλήθους πολλοῦ τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, τὴν δακρύων
ὑψόγησεν ὁ τότε ἐνθουσιώδης Ἀρχιερεὺς τῆς Σάμου Κύριλ-
λος, ὅστις ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἐκρήξεως τοῦ κινήμα-
τος δὲν ἔπαυσε παροτρύνων διὰ λόγων ἐνθουσιαστικῶν καὶ
ἐνθαρρύνων τὸ ὑπ' αὐτὸν ποίμνιον εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα, ὁ ἱ-
δριος δὲ ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν ἐκράτει ὑψωμένην νύκτα καὶ
ἡμέραν ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ αὐτοῦ οἴκῳ ἐν Χώρῃ τὴν ση-
μαίαν τῆς ἐπαναστάσεως.

Κατόπιν τούτων ὁ Λυκοῦργος τῇ συνοδείᾳ πολλῶν ὀπλοφό-
ρων ἦλθεν εἰς Χώραν, ὅπου συγκροτηθείσης γενικῆς συνελεύ-
σεως, ἐπεδοκιμάσθησαν ἐνθουσιωδῶς τὰ γενόμενα καὶ συγ-
χρόνως ἀπεφασίσθη, ἵνα σὺν τῇ στρατιωτικῇ ὁργανώσει ἡ νῆ-
σος ἀποκτήσῃ καὶ πολιτικὴν τοιαύτην, ἐνεκρίθη δὲ ὅπως πᾶσα
κωμόπολις ἐκλέξῃ ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς δύο ἢ τρεῖς
προεστώτας, οἵτινες ἐκλήθησαν "Εφοροί", ὅλη δὲ ἡ νῆσος
διατελῇ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ καὶ τῶν
παρ' αὐτῷ τριῶν συμβούλων, οἱ ὅποιοι ὠνομάσθησαν Πολι-
τικοὶ Κριταί. Ἐξελέγησαν δὲ ὡς τοιοῦτοι τότε ὁ Μα-
νουὴλ Παπλωματᾶς ἐκ Βαθέος, ὁ Χριστόδουλος Παρμαξίζης
ἐκ Μυτιληνῶν καὶ ὁ Χριστόδουλος Καψάλης ἐκ Παγώνδου,
γενικὸς δὲ γραμματεὺς διορίσθη ὁ Ἰωάννης Λεκάτης ἀνὴρ
νοήμων καὶ συνετὸς καὶ εἰς ἐκ τῶν μᾶλλον μορφωμένων ἀν-

δρων, οὓς εἶχε τότε ἡ Σάμος. Τοιουτοτρόπως ὑπὸ τὴν σοφὴν καὶ ἔμπειρον διεύθυνσιν τοῦ Λυκούργου, ὅστις καὶ καθήρτισεν ἐν εἶδος συνταγματικῷ εἰς τὸ ὁποῖον ὠρίζοντο τὰ καθήκοντα ὅλων τῶν ὑπουργῶν τοῦ ἰδρυέντος νέου πολιτειακοῦ καθεστώτος ἐν τῇ νήσῳ, ἦτοι τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ, ὅπερ ἀξίωμα ἀνετέθη εἰς τὸν ἴδιον Λυκούργον, τῶν Πολιτικῶν Κριτῶν, τοῦ γραμματέως τοῦ Γενικοῦ Διοικητηρίου, τῶν Ἐφόρων, τοῦ Ἀστυνόμου, τοῦ Λιμεναρχοῦ, τῶν τελωνῶν καὶ πάντων τῶν ἀποτελούντων τὸ στρατιωτικὸν σῶμα ἀνδρῶν, ὠργανώθη τελείως ἢ τε πολιτικὴ καὶ ἢ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία τῆς χώρας, διὰ τῆς τοιαύτης δὲ διοργανώσεως κατωρθώθη ὥστε νὰ πεγνιωθῇ εὐθὺς ἄκρα τάξις ἐν ὅλῃ τῇ νήσῳ, ἥτις καίτοι μικρὰ καὶ ἀδυνατος οὖσα, κατάρθωσεν οὐχ' ἥττον νὰ ἀντιπαρταχθῇ ἀποτελεσματικῶς ἀπέναντι τῶν κολοσιαιῶν δυνάμεων τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι ἐν Σάμῳ, ἐνεκὰ τῆς τοιαύτης διοργανώσεώς της, ἀπήντησαν σοβαρὰν ἀντίστασιν, ὁποῖαν ὀλίγα Ἑλληνικὰ χωρὰ ἐκ τῶν μετασχουσῶν εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα εἰσπόρεσαν νὰ ἀντιτάξουν.

Τὸ ὑπὸ τοῦ Λυκούργου εἰσαχθὲν τότε ἐν Σάμῳ νέον διοικητικὸν σύστημα δὲν ἀπεμακρύνετο καὶ πολὺ ὡς πρὸς τὴν ὀργάνωσιν ἀπὸ τὸ ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ τοῦτο ἦτο μία σοφὴ πρόβλεψις ἐκ μέρους τοῦ Λυκούργου, διότι, ἵνα τὸ σύστημα τοῦτο ἀρχίσῃ ἀμέσως λειτουργεῖν κανονικῶς, ἔδει ὁ λαὸς νὰ ἦτο ἐξοικειωμένος ὁπωσοῦν μὲ αὐτό. Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς ἀνεπλήρωσε τὸν Ὁθωμανὸν Ἐπαρχον, οἱ δὲ τρεῖς Πολιτικοὶ Κριταὶ οἵτινες ἔδει νὰ ἐκλέγωνται κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν Ἐφόρων ὅλων τῶν χωρίων καὶ τῶν ὁποίων ἡ δικαιοδοσία ἦτο μᾶλλον δικαστικὴ, διότι αὐτοὶ ἐπρεπε νὰ κρίνωσιν ὅλας τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις καὶ διαφορὰς μεταξὺ τῶν κατοίκων κατὰ τοὺς πολιτικοὺς νόμους τοῦ Ἀρμενοπούλου καὶ κατὰ τὰ ἰσχύοντα ἐγχώρια ἔθιμα, ἀνεπλήρωσαν τοὺς μεγάλους προεστώτας, οἱ δὲ Ἐφόροι ἦσαν ὡς καὶ οἱ δημογέροντες πρὶν, ἐκλεγόμενοι κατ' ἔτος διὰ βοῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Πάντες οἱ λοιποὶ ὑπάλληλοι διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ, ὅστις ὥρτειλε διὰ πᾶσαν ὑπόθεσιν τῆς τρεχούσης ὑπηρεσίας

ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ

νὰ συνδιασκέπτηται μετὰ τῶν Πολιτικῶν Κριτῶν, διὰ δὲ τὰς ἐκτάκτους καὶ σπουδαίας ὑποθέσεις ὥφειλε νὰ συγκροτῇ συνέλευσιν τῶν δεκακοτῶ χωρίων καὶ νὰ συσκέπτηται μετὰ τῶν πληρεξουσίων αὐτῶν.

Τοῦ ἐπανάστατικοῦ κινήματος τῶν Σαμίων γνωσθέντος εἰς ὅλην τὴν Μικρασίαν, οἱ Τούρκοι ἐκδίχθησιν τρέφοντες ἐφ' ὅνουν πάντα ἄνθρωπον ἐκ Σάμου καταγόμενον εἰς οἷον δὴποτε μέρος τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἂν συνήντων αὐτόν. Εἰς τὰ Βουρλά ἅπαντες οἱ ἐκεῖ εὐρισκόμενοι ἐργατικοὶ Σάμιοι 74 τὸν ἀριθμὸν συλληφθέντες ἐρρίφθησαν εἰς τὰς φυλακάς, ὅπου, ἀφοῦ ἐκ τῆς πείνης ἠναγκάσθησαν νὰ καταφάγουν καὶ αὐτὰ τὰ ἐνδύματά των, ἀπεκεφαλίσθησαν εἰς τὸ τέλος πάντες με-
χρις ενός. Τὰ αὐτὰ δὲ συνέβησαν εἰς τὰ περὶ χώρα τῆς Σμύρνης καὶ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὅπου ὑπῆρχον Σάμιοι. Ταῦτα δὲ μανθάνοντες οἱ ἐν Σάμῳ ἐσκέφθησαν ὅτι καὶ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἐν Μικρασίᾳ ὁμογενῶν καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν πενιχρῶν αὐτῶν ἐν τῇ νήσῳ δυνάμειον δὲν θὰ ἦτο ἄσκοπον νὰ ἐπιχειρήσωσιν αὐτοὶ οὗτοι ἐπιδρομὴν ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ἡπειρωτικῆς χώρας, διὰ περὶ τὰ μέσα τοῦ Μαίου τρι-
ακόσιοι ἄνδρες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Κωνσταντίνου Λαχανᾶ διαπλεύσαντες τὸ στενὸν μετέβησαν εἰς Τσαγγλίων, χωρίον τῆς Μικρασίας, ὅπου, ἀφοῦ παρέλαβον τοὺς χριστιανούς κα-
τοίκους, ἐπυρπόλησαν τὴν ἐξ 100 περίπου οἰκιῶν ὀθωμανι-
κὴν συνοικίαν καὶ διήρπασαν τὰ περίρῳ κτήματα τῶν Τούρ-
κων, οἵτινες μὴ ἀναμένοντες τοιαύτην ἐφοδὸν διεσπάρησαν περίτρομοι διαλαλοῦντες καὶ εἰς τὰ ἄλλα Τουρκικὰ χωρία, ὅτι πολυαριθμοὶ Σάμιοι ἐπέδραμον καταστρέφοντες τὰς Τουρ-
κικὰς κωμοπόλεις. Ὁ τρόμος ἐκ τούτου τῶν Τούρκων κατοί-
κων ἐγενικεύθη, οἱ δὲ Σάμιοι παραλαβόντες τὴν πλουσίαν αὐτῶν λείαν ἐπέστρεψαν ἀβλαβεῖς εἰς τὴν νῆσον. Ἡ πρώτη αὕτη ἐπιτυχία ἐνεθάρρυνε τοὺς Σαμίους, διὰ τοῦτο παρόμοιοι ἐπιδρομαὶ ἐξηκολούθησαν ἔκτοτε συχνόταται, πρὸς μεγίστην μὲν ὠφέλειαν αὐτῶν, πρὸς ἀνυπολόγιστον δὲ ζημίαν καὶ τρό-
μον τῶν Ὀθωμανῶν κατοίκων τῆς Μικρασίας, οὕτως ὥστε εἰς διάστημα ὀλίγου χρόνου ὑπὸ τῶν ἀλλεπαλλήλων τούτων

ἐπιδρομῶν πᾶσα ἡ ἀπὸ Ἀλατσάτων μέχρι τοῦ Ἰασηκοῦ κόλπου παραλία περιῆλθεν εἰς ἐρήμωσιν, πολλάκις δὲ οἱ Σάριοι ἐπιδρομαῖς ἔσχον τὸ θάρρος νὰ προχωρήσωσιν ἀδελφῶς καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μικρασίας. Τὰ εἰς τὴν νῆσον κομιζόμενα λάφυρα ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τούτων ἦσαν πολλοῦ λόγου ἄξια. ἐντεῦθεν δὲ ἡ Σάμος τότε ἐπληρώθη ἵππων καὶ βοῶν καὶ προβάτων πωλουμένων ἀντὶ εὐτελεστάτων τιμῶν.

Τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα καὶ τὰς ἐπιδρομαῖς ταύτας τῶν Σαρίων μανθάνουσα ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Τουρκικὴ ἐξουσία ἐφύραττεν ἐξ ὀργῆς. αὐτὸς δὲ ὁ Σουλτάνος μὴ ἀνεχόμενος νὰ ἀκούῃ ὅτι μίᾳ μικρᾷ νήσῳ παρεῖχε τόσας σπουδαίας ἐνοχλήσεις εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν, ἐξέδωκε τρομερὸν Φερμάνιον διατάσσον, νὰ φρονευθῶσι πάντες οἱ Σάριοι ἐξαίρεσει τῶν μικρῶν παιδίων τῶν ἐχόντων ἡλικίαν κατωτέραν τῶν ὀκτῶ ἐτῶν, τὰ ὅποια ἔπρεπε νὰ ἐξισλαμισθῶσι, καὶ τῶν γυναικῶν, ἵνα αὐταὶ κοσμηθῶσι τὰ χαρέμια τῶν Μουσουλμάνων. Συγχρόνως δὲ ἐδόθησαν διαταγαὶ ἵνα συνέλθωσιν ἐν Νέᾳ Ἐφεσῷ πολυάριθμα στρατεύματα καὶ ὥσιν ἔτοιμα αὐτόθι ὅπως μὲ τὴν πρώτην εὐκαιρίαν ἀποβιβάσθωσιν εἰς Σάμον καὶ ὁ στόλαρχος Καραλῆς ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ ἐτοιμάσῃ τὸν στόλον καὶ ἐκπλεύσῃ μετ' αὐτοῦ ὁ ἴδιος εἰς Σάμον. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ ὀργὴ τότε τῶν Τούρκων ἐναντίον τῶν Σαρίων, ὥστε ὑπὸ τοῦ πάθους τούτου τυφλούμενοι, ἐσκέεθσαν πρὸς στιγμὴν, ὡς λέγεται, νὰ ἐνώσουν τὴν Σάμον μετὰ τῆς ἡπειρωτικῆς ἀκτῆς διὰ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ χωρίζοντος αὐτὴν Ἑπτασταδίου πορθμοῦ καὶ πρὸς τοῦτο ἤρχισαν χιλιάδες ἐργατῶν νὰ μεταφέρωσι καὶ νὰ ρίπτωσι χῶμα καὶ λίθους εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐννοεῖται ὅτι ταχέως οἱ ἴδιοι ἀντελήφθησαν τὸ ἀδύνατον τῆς τοιαύτης ἀνοήτου ἐπιχειρήσεως.

Ἐν τούτοις μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ ὡς ἀνωτέρω Σουλτάνικοῦ Φερμάνιου ταχέως συνέρρευσαν ἐπὶ τῶν ἀπέναντι παραλίων τῆς Μικρασίας στίφη πολυάριθμα ἀγρίων Τούρκων, τῶν ὁποίων αἱ χεῖρες ἤγνίζον ἀκόμη ἐκ τοῦ αἵματος τῶν ἐν Σμύρνῃ καὶ ἀλλαχοῦ σφαγιασθέντων χριστιανῶν, καὶ οἱ ὅποιοι ἀ-

νυπομόνως ἀνέμενον τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐπὶ τῶν γυναικῶν καὶ παιδίων τῆς Σάμου θὰ ἐχόρταινον τὰς ἀκολάστους αὐτῶν ὀρέξεις. Στίφη ἐπίσης πολυάριθμα Τούρκων διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν συνεκεντρώθησαν καὶ ἐν Νέᾳ Ἐφέσῳ. Ἀρχηγὸς δὲ πάντων τούτων τῶν στρατευμάτων τὰ ὅποια ἐμελλον νὰ ἐπιτεθῶσιν ἐναντίον τῆς Σάμου διωρίσθη ὁ τότε διοικητὴς ἐν Νέᾳ Ἐφέσῳ καὶ ἄρχων τῆς Μικρασίας Ἐλέζογλους. Ἀγαθὴ τύχη ὁ Τούρκος οὗτος μεγιστάν, διαδοχὸς τῶν σατραπῶν τῆς Κασίας καὶ βλαστὸς οἰκογενείας τσοῦτον ἀρχαίης, ὅσον καὶ ἡ ὀθωμανικὴ δυναστεία, ἦτο πρῶτος καὶ καλόψυχος καὶ ἡ εὐσπλαχνικὴ καρδία αὐτοῦ δὲν ἠνείχετο νὰ βλέπῃ τὰ διαπραττόμενα αἱματηρὰ κακουργήματα, ὅθεν καὶ ἐπάσχισε διὰ παντός μέσου νὰ ἀποτρέψῃ τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν πολυάριθμον ἐκείνην στρατιάν ἄνδρας ἀπὸ τοῦ νὰ ἱκανοποιῶσι τὰ ἄγρια αὐτῶν ἐνστικτα ἐναντίον τῶν δυστυχῶν χριστιανῶν τῆς Νέας Ἐφέσου, ἥτις τότε μετεβλήθη εἰς σφαγεῖον ἀξιόθρηνητον, ἀλλ' εἰς μάτην ἀπέβησαν ὅλαι αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ. Πολλοὶ ἐκ τῶν χριστιανῶν κατοίκων τῆς Νέας Ἐφέσου κατώρθωσαν νὰ δραπετεύσουν καταφυγόντες εἰς Σάμον, οἱ περισσότεροι ὁμῶς ἐπέσαν ὑπὸ τὴν μάχαιραν τῶν ἀγρίων βαρβάρων καὶ ἡ πρῶτη ἀκμάζουσα πόλις μετεβλήθη τότε εἰς σωρὸν ἐρείπίων, ὁ δὲ Ἐλέζογλους ἐνεκα τῶν συμπαθειῶν τὰς ὁποίας ἔδειξε πρὸς τοὺς ἁθῶους χριστιανοὺς πεσὼν κατόπιν εἰς τὴν δυσμένειαν τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ ἐξορίσθεις ἀντεκατεστάθη ὑπὸ τινος εὐήθους πασᾶ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ κυβέρνησις τῆς Σμύρνης προεκήρυξεν ἐν ὀνόματι τοῦ Σουλτάνου «ὅτι πάντες οἱ Μουσουλμάνοι, οἵτινες ᾔθελον καταταχθῆ διὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Σάμου, θὰ ἡδύναντο ἐκεῖ νὰ ἱκανοποιήσωσι τὸν θρησκευτικὸν αὐτῶν ζῆλον· ὅτι ἐπέτρεπεν αὐτοῖς νὰ περάσωσιν ἐν στόματι μαχαίρας ὅλους τοὺς γκικαούρηδες· ὅτι θὰ ἐφείδοντο μόνον τῶν ἀρσενικῶν παιδίων τῶν ἐχόντων ἡλικίαν κατωτέραν τῶν ὀκτῶ ἐτῶν. ἅτινα ᾔσαν προωρισμένα νὰ περιταμῶσι, καὶ τῶν γυναικῶν καὶ παρθένων, αἵτινες θὰ ἐπωλοῦντο πρὸς ὄφελος τῶν νικητῶν.»

Τοιαῦτα προκηρύξεις φυσικὸν ἦτο νὰ ἐξάψωσιν ὄχλον ἀ-

κόρεστον εἰς στραχάς, διό, ὡς εἶπομεν, πᾶσα ἡ ἀπὸ Νέας Ἐφρέσου μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Καρίας παραλία ἐπληρώθη τότε ὑπὸ στειφῶν ὀπλοφόρων ἁγρίων, κραδακούντων τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς τλημόνος Σάμου.

Ἐν τούτοις ὁ Λυκαῦργος καὶ οἱ ἄλλοι καπεταναῖοι καὶ ἑφοροὶ τῆς νήσου μηχανήοντες τὰς κατ' αὐτῶν προετοιμασίας τῶν Τουρκῶν, δὲν ἀπεθάρρυνθησαν, ἀλλ' ἀναλαβόντες ὅλον τι ψυχικὸν αὐτῶν σθένος ἔαμυν προκήρυξιν εἰς ὅλον τὸν λαὸν τῆς Σάμου νὰ ἔχη θάρρος εἰς τὸν Θεὸν καὶ ὅλοι μικροὶ καὶ μεγάλοι νὰ συνδράμωσι τὸν μέγαν ἀγῶνα. ἔσπευσαν δὲ συγχρόνως διὰ τοῦ Μανουὴλ Σοφοῦλη νὰ στείλουν ἐπιστολάς πρὸς τοὺς προκαίτους τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων, Ὑδρας, Σπερτῶν καὶ Ψαρώ, καὶ πρὸς τοὺς γενναίους πλοιάρχους αὐτῶν ἐκλιπαροῦντες αὐτοὺς νὰ δράμωσι διὰ τοῦ στόλου των πρὸς σωτηρίαν τῆς Σάμου. Πρὸς τούτοις ἐφρόντισαν νὰ ὁχυρώσουν κατὰ τὰ ἐνδὸν ὅλα τὰ παράλια τῆς νήσου καὶ ἰδίως τὰ μέρη ἐκεῖνα ἀπὸ τῶν ὁποίων ἦτο μᾶλλον ἐνδεχομένη ἡ μελετωμένη ἀπόβασις τοῦ ἐχθροῦ, ἐσύστησαν δὲ καὶ φρουράς διαρκεῖς εἰς τὰ ἐπικαιρότερα καὶ ὑψηλότερα μέρη τῆς νήσου, ἵνα παρακολουθῶσι τὰς κινήσεις τοῦ ἀναμενόμενου Τουρκικοῦ στόλου καὶ ἀναλόγως τῶν κινήσεων αὐτοῦ νὰ κινητοποιῶσι καὶ οὗτοι τὰς ἐαυτῶν δυνάμεις. Λίαν αἰσθητὴ ἐγένετο τότε ἡ ἔλλειψις τηλεβόλων, διότι δὲν ὑπῆρχον ἢ πέντε μόνον τοιαῦτα καὶ αὐτὰ δὲ μικρᾶς ὀλκῆς. Ἀλλὰ καὶ πυρίτιδος δὲν ὑπῆρχεν ἀρκετὴ ποσότης, διδάσκαλός δέ τις ἐκ Βαθέος ὀνόματι Ἰγνατίος, ἔχων χημικὰς γνώσεις ἀνέλαβε νὰ κατασκευάσῃ πυρίτιδα, στήσας τὸ ἐργαστήριόν του ἐν τῇ θέσει Ἀγιάδες καὶ διὰ τῶν ἀτελῶν μέσων τὰ ὁποῖα εἶχε κατορθώσας νὰ κατασκευάσῃ περὶ τὰς 500 ὀκάδας πυρίτιδος, τῆς ὁποίας ὅμως ἡ ποιότης ἦτο τόσῳ ἀθλίη, ὥστε μετὰ δύο ἢ τρεῖς βολάς, ἔκαστον πυροβόλον εἶχεν ἀνάγκην καθαρισμοῦ.

Τῇ 3 Ἰουλίου ἡμέρᾳ Κυριακῇ περὶ ὥραν 4ην μ. μ. οἱ ἐν ταῖς κορυφαῖς τῶν ὄρεων ἀναμένοντες Σάμιοι φρουροὶ διέκρινον πρὸς τὸ μέρος τῆς Χίου τὸν ὑπὸ τὸν ναύαρχον Καραλήν Τουρκικὸν στόλον πλέοντα πρὸς τὴν Σάμον. Ἐντὸς ὀλίγου

ἡ εἰδήσις διεδόθη καθ' ἅπασαν τὴν Σάμον καὶ οἱ δειλότεροι τότε ἐκ τῶν Σαμίων ἤρχισαν νὰ προτείνωσι τρόπους περὶ ἐξοικονομήσεως τοῦ πράγματος διὰ τινος συνθήκης καὶ ἐμέμφοντο τὸν Λυκούργον, ὅτι οὗτος ἐμέλλε νὰ καταστρέψῃ τὴν Σάμον. Ὑπερίσχυσεν ὁμῶς ἡ γνώμη τῆς μέχρι τέλους ἀντιστάσεως, τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον τὴν πρωίαν τῆς ἐπομένης ἡμέρας ἐλήφθη ἐπιστολὴ ἐκ Ψαρῶν διὰ τῆς ὁποίας ἡ Βουλὴ τῆς νήσου ἐκείνης εἰδοποιούσα τοὺς Σαμίους περὶ τοῦ κατὰ πλου τῆς Τουρκικῆς ἀρμάδας, προέτρεπεν αὐτοὺς συγχρόνως νὰ δειχθῶσιν ἄνδρεῖοι καὶ ἀντισταθῶσι μικρὸν τι διάστημα ἔως ὅτου φθάσουν εἰς Σάμον τὰ πλοῖα τῶν Ψαριανῶν πλοιοάρχων μετὰ τῶν Ὑδραίων καὶ Σπετσιωτῶν. «Σταθῆτε μὲ γενναιότητα καὶ ἀγάπην ἀδελφοὶ Σάμιοι» ἔλεγεν ἡ ἐπιστολὴ «κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν καὶ τυράννων τοῦ γένους μας καὶ εἰς διάστημα δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν εἰμεθα αὐτοῦ. Μὴν ἀμφιβάλετε διόλου διὰ τὸν ἐρχομὸν μας, ἀδελφοί, ἀλλ' ἀνδρίζεσθε ἐξ ὅλης ψυχῆς, καὶ καρδίας διὰ νὰ καταβάλωμεν τὸν ἀσθενῆ τυράννον. Καὶ εἰμεθα ὅλος ὁ Ἑλληνικὸς στόλος μετὰ τῶν Ὑδραίων καὶ Σπετσιωτῶν κομμάτια πολεμικὰ ἑκατὸν καὶ διὰ μπουρλότα μὲ τὰ καυστηρὰ τῆς πυρκαϊᾶς ἐφόδια δώδεκα ἔως δεκατρία καράβια».

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τῶν Ψαριανῶν ἐνέπνευσε θάρρος εἰς τοὺς Σαμίους, ὅθεν ἔσπευσαν πάντες νὰ ἀσφαλίσουν τὰ γυναικόπαιδα καὶ τοὺς γέροντας εἰς τὰ μᾶλλον δυσπρόσιτα μέρος τῆς νήσου, οἱ δὲ ἄνδρες ἠτοιμάσθησαν νὰ ἀποθάνουν ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Ολίγοι μόνον λιπόψυχοι καίτοι ἔχοντες καὶ δυνάμενοι νὰ φέρωσιν ὅπλα ἐπροτίμησαν νὰ κρύπτωνται ἐπὶ τῶν ὀρέων μετὰ τῶν γυναικοπαίδων, καὶ πρὸς αὐτοὺς δὲ ὁ Λυκούργος παρήγγειλε μετὰ τρεῖς ἡμέρας μὲ γράμματα νὰ πάρουν ὅλοι τὰ ὅπλα τῶν καὶ νὰ κατέλθωσιν εἰς τὰς παραλίας, «διότι» ὅπως ἔγραφε, «ὅποιος κάθεται ἐπάνω εἰς τὰ βουνὰ καὶ φοβεῖται νὰ κατέβῃ νὰ σταθῇ εἰς τὰ ἄρματα, ὁ τοιοῦτος ὡς δειλὸς καὶ ἀνάνδρος καὶ ἀνάξιος τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ Γένους νὰ δίδῃ τὰ ἄρματά του καὶ παρούτια εἰς ἄλλον, ὅπου εἶνε ἄξιος· εἰ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἀπειθήσῃ εἰς τὸ

νὰ κάμῃ ἢ τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο, θέλει μείνει τὸ ὄνομά του εἰς καταισχύνῃν αἰώνιον καὶ θέλει παιδευθῇ καὶ ἐν καιρῷ τῷ δέοντι.»

Ὁ Καραλῆς μετὰ τοῦ στόλου του προσεγγίζων εἰς τὴν Σάμον κατώπτευσε κατὰ πρότον τὰ πρὸς τὸ μέρος τοῦ Βαθέος παράλια τῆς νήσου, ἀλλὰ βλέπων ὅτι ὅλα τὰ μέρη ταῦτα ἦσαν ἀπότομα, ἔκαμψε τὴν ἀνατολικὴν ἄκραν τῆς νήσου καὶ διαπλεύσας τὸν ἐπταστάδιον πορθμὸν ἤγκυροβόλησε κατὰ πρόσωπον τῆς Σάμου καὶ πρὸς τὸ νότιον μέρος αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἔμπροσθεν τοῦ Τηγανίου ἀκρωτηρίου τοῦ κοινῶς καλουμένου Κάβου Τζωρτζῆ μέχρι τοῦ Ἀσπρου Κάβου, προαπέστειλε δὲ συγγρόνως καὶ ἐννέα πλοῖα φορτηγὰ εἰς Τσαγκλίον ἵνα μεταφέρωσι τὰ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι Μικρασιατικῆς παραλίας κατεσκευασμένα στίφη τῶν ὀπλιτῶν. Ὁλίγον δὲ πρὸ τῆς ἀγκυροβολήσεως τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ὁ Καραλῆς συλλαβὼν ἐν τῇ θέσει Καναπίτσῃ πλοῖαριόν τι ἀνῆκον εἰς τὸν ἐκ Σπαθαραίων τῆς Σάμου Χριστόδουλον Βαρδῖκον, ἐφ' οὗ ἐπέβαινον οὗτος καὶ δύο ἄλλοι Σάμιοι ὀνομαζόμενοι Γεώργιος Κωνσταντάκης καὶ Νικόλαος Καλατζῆς, αὐτοὺς μὲν ἐκράτησε τὸν δὲ Βαρδῖκον ἀπέστειλε μὲ γράμμα πρὸς τοὺς Σαμίους προκρίτους Μανωλάκη Στεφανῆν καὶ Κώσταν Δημητρίου ἐκ Μαραθοκάμπου εἰς τὸ ὅποιον ὁ Καραλῆς ἔγραφε νὰ μεταβοῦν οἱ Σάμιοι καὶ προσκυνήσουν, «εἰδὲ μὴ καὶ δὲν ἐβῇτε» ἔλεγε τὸ γράμμα, «ἔχει νὰ περάσῃ ὁ Ἐλέζογλος μὲ ἄσκέρι νὰ σᾶς χαλάσῃ ὅλους μικροὺς καὶ μεγάλους.»

Τὰ κινήματα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου παρακολουθῶν ἅμα τῇ ἐμφανίσει του καὶ ἐκ τούτων τὰς διαθέσεις τοῦ Καραλῆ κατανόησας ἐγκαίρως ὁ Λυκούργος, συνεκέντρωσεν εὐθὺς τοὺς ἀρχηγούς καὶ στρατιώτας ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Χώρας ἀπέναντι τῆς ὁποίας παρετάχθη κατόπιν ἀγκυροβολήσεως ὁ Τουρκικὸς στόλος καὶ αὐτὸς μὲν ὁ Λυκούργος μετὰ τοῦ ὑποχιλιάρχου Ἐμμανουὴλ Ἀγγελίνας καὶ ἄλλων ἁξιώματικῶν καὶ τετρακοσίων περίπου ἀνδρῶν κατέλαβε τὰ περὶ τὴν θέσιν Ποτοκάκι μέρη στήσας αὐτόθι τὸ στραταρχεῖον, ὁ δὲ χιλιάρχος Σταμάτης Γεωργιάδης μετὰ τῶν ἀνδρῶν αὐτοῦ παρετάχθη εἰς τὰ περὶ τοῦ Κάβου Τζωρτζῆ, ὁ χιλιάρχος Κωνσταντῖνος

Κονταξῆς κατέλαβε τὰς περὶ τὸν Ἀσπρον Κάβον θέσεις καὶ ὁ χιλιάρχος Κωνσταντῖνος Λαχανῆς τὰς περὶ τὸν Μεσόκαμπον ἀπὸ τοῦ Κατσούνι μέχρι τῆς Ταβέρνας, ἄλλοι δὲ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἐτοποθετήθησαν ἀραιῶς εἰς διάφορα σημεῖα τῆς νήσου. Ὁ ἕτερος τῶν χιλιάρχων Μανουὴλ Μελαχροινὴς εὕρισκετο κατ' ἀρχὰς μετὰ τῶν ἀνδρῶν αὐτοῦ εἰς τὰ μέρη τῶν Καρλοθασίων, ὅπου ἦτο, ἐπίσης ἐνδεχόμενον νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀποβίβασιν ὁ ἐχθρὸς, ἀλλ' ὅταν ὁ Τουρκικὸς στόλος παρακάμψας ὅλην τὴν βορειοδυτικὴν παραλίαν τῆς νήσου ἠγκυροβόλησε πρὸς τὸ νότιον αὐτῆς μέρος, τότε καὶ ὁ Μελαχροινὸς ἰδὼν ὅτι ἡ τύχη τῆς Σάμου ἐμελλε νὰ κριθῇ πρὸς τὸ μέρος τῆς Χώρας, ἔσπευσεν ἐκεῖ πρὸς συνάντησιν τοῦ Λυκούργου καὶ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν.

Μετὰ τὰς ἀσθενεῖς ταύτας δυνάμεις οἱ ἐνδοξοὶ πρόγονοι ἡμῶν ἀνέλαβον τότε νὰ ὑπερασπίσουν τὴν Πατρίδα ἐναντίον πολυαρίθμου καὶ ἰσχυροτάτου ἐχθροῦ, ἀλλ' ὅμως εἶχον εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀκμαῖον τὸ θάρρος ἐνισχυόμενον ἀπὸ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἐλπίδα καὶ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην, τὸ ψυχικὸν δὲ τοῦτο σθένος ἐδεκαπλασιάζε τὰς δυνάμεις αὐτῶν. Ἐν ταῖς Μοναῖς καὶ ἐν ταῖς ναοῖς οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μοναχοὶ μετὰ τῶν γερόντων καὶ τῶν γυναικοπαίδων ἐτέλουν ἀκαταπαύστως νύκτα καὶ ἡμέραν λιτανεῖας πρὸς τὸν Θεόν, νεαρὸς δὲ τις καὶ ἐνθουσιώδης ποιητὴς ἐκ Καρλοθασίων ὁ Γεώργιος Κλεάνθης ἐξήγειρε τότε διὰ τῶν ἐνθουσιαστικῶν ποιημάτων τοῦ τὸ φρόνημα τῶν πολεμιστῶν.

Τὴν νύκτα τῆς 3ης πρὸς τὴν 4ην Ἰουλίου τῆς νυκτὸς οὗσης ἀσελήνου καὶ σκοτούς βαθέος ἐπικρατοῦντος Τοῦρκὸς τις τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Καραλῆ ὀνόματι Καρα-Μουσταφᾶς, διατελέσας ἄλλοτε ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπάλληλος τοῦ ἀρχ. ἐν Σάμῳ καὶ γνωρίζων καλῶς τὴν νήσον, φρονῶν δὲ ὥσως ὅτι ὡς γνωστός θὰ ἐγίνετο δεκτὸς ὑπὸ τῶν Σαμίων καὶ ὅτι θὰ κατόρθονε νὰ ἐπιτύχῃ συνεννόησιν τινα μετ' αὐτῶν, ἐπεβιβάσθη λέμβου καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὴν νήσον κομίζων γράμμα κατὰ Καραλῆ πρὸς τὸν Μανουὴλ Στεφανῆν, ὁ ὁποῖος, καθὼς φαίνεται, ἦτο ὁ γνωστότερος τότε ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων προκρίτων.

Σαμίων εἰς τὴν Πύλιν ἀπολαύων τῆς εὐνοίας αὐτῆς, περὶ ὑποταγῆς. Ἀλλὰ πρὶν ὁ ἀτυχὴς Καρὰ-Μουσταφᾶς προφθάσῃ νὰ συναντήσῃ τὸν Στεφανῆ, συνήντησε, μόλις ἐξελθὼν εἰς τὴν νῆσον, ἄνδρα ἐκ τοῦ ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Λαχανᾶν στρατιωτικοῦ σώματος, ἐκεῖ που ἐνεδρεῦοντα, οἵτινες αἰχμαλωτεύσαντες αὐτόν, ἀπέστειλαν ἐκεῖ ὅπου δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ ἐπιστρέψῃ ποτὲ πλέον.

Οὕτω ἐν μέσῳ ὑπερτάτης ἀγωνίας διήλθεν ἡ πρώτη νύξ. τὴν δ' ἐπομένην 4ην Ἰουλίου, ἡμέραν Δευτέραν, ὁ Καρὰλῆς μὴ βλέπων οὔτε τὸν Καρὰ-Μουσταφᾶν ἐπιστρέφοντα, οὔτε ἄλλην τινα ἀπάντησιν λαθὼν ἐκ μέρους τῶν Σαμίων, διέταξε τὸν στόλον νὰ ἄρῃ τὰς ἀγκύρας καὶ νὰ ἐτοιμασθῇ εἰς προσβολήν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Σάμιοι βλέποντες τὰς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ παρεσκευάζοντο διὰ τὴν ἀμυναν, συγκεντρούμενοι ἰδίως πρὸς τὸ μέρος τῆς Χώρας, ὅπου ἠπειλείτο ἀπόβασις τῶν Τούρκων, καθόσον τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὡς πεδινόν, ἦτο ἐπιτηδείότερον διὰ ταύτην. Μετ' ὀλίγον ὅλα τὰ Τουρκικὰ πλοῖα εἶχον ἀναπεπταμένα τὰ ἱστία, περὶ δὲ τὴν δεκάτην ὥραν πρὸ μεσημβρίας ἤρχισαν οἱ κανονιοβολισμοί. Αἱ σφαῖραι ἐπιπτον ἐπὶ τῆς παραλίας ὡς γάλαζα, αἱ δὲ βρονταὶ τῶν τηλεβόλων ἀντήχουν τρομερῶς εἰς ὅλην τὴν νῆσον, ὥστε οἱ ἐπὶ τῶν ὀρέων καταφυγόντες γέροντες καὶ τὰ γυναικόπαιδα ἤρχισαν ἐκβάλλοντες γοερὰς φωνὰς τρόμου καὶ ἀπελπισίας. Οἱ ἱερεῖς μὲ τὰς στολὰς τῶν γονυπετεῖς ἔκυπτον πρὸ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἀναπέμποντες μετὰ δακρύων θερμὰς δεήσεις πρὸς τὸν Ὑψίστον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Σάμου. Οἱ δὲ ἐν ταῖς παραλίαις πολεμισταὶ μὴ δυνάμενοι νὰ μένωσιν ἐκτεθειμένοι ὑπὸ τὴν βροχὴν ἐκείνην τῶν σφαιρῶν ἀπεχώρησαν πρὸς τὰ ὑψηλότερα μέρη.

Ἀφοῦ οὕτω παρῆλθεν ἀρετὴ ὥρα χωρὶς ἐκ μέρους τῶν Σαμίων νὰ παρατηρηθῇ ἀντίστασις τις, ὁ Καρὰλῆς ἐνθαρρυνθεὶς διέταξεν ἀπόβασιν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ποτοκακίου. Τότε ὁμως καὶ οἱ περὶ τὸν Λυκούργον ὀχυρωθέντες ὀπισθεν τοίχων καὶ προχωμάτων ἤρχισαν πυροβολισμοῦ κατὰ τῶν Τούρκων διὰ τῶν πέντε τηλεβόλων τὰ ὅποια εἶχεν στήσαι εἰς

διάφορα ἐπίκαιρα σημεῖα καὶ διὰ τῶν ὀπλῶν, ὥστε ὁ Καραλῆς ἐκμανεῖς πρὸ τῆς ἀπροσδοκίτου αὐτῆς ἀντιστάσεως ἀνέστειλε τὴν ἀπόβασιν, ἐπανέλαβε δὲ σφοδρότερον τὸν πυροβολισμόν. Ἄλλ' αἱ σφαῖραι τῶν Τουρκικῶν τηλεβόλων ἔπιπτον μετὰ τόσῃ ἀστοχίᾳ, ὥστε πολλοὶ ἐκ τῶν πολεμιστῶν Σαμίων βλέποντες τοῦτο ἤρχισαν νὰ ἀπεβάλωσι πάντα φόβον καὶ τρέγοντες ἤρπαζον τὰς σφαῖρας, ἵνα μεταχειρισθῶσιν αὐτάς εἰς τὰ ἴδια τηλεβόλα. Διαρκούσης τῆς μάχης ὁ Λυκοῦργος κατέφυγεν εἰς τὸ ἐξῆς τέγνασμα. Ἐνέδυσε πολλὰς γυναικας μὲ ἀνδρικὰ φορέματα καὶ διέταξεν αὐτάς νὰ καταβαίνωσιν ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς Χώρας πρὸς τὴν θάλασσαν κρατοῦσαι ξύλα μακρὰ δίκην πυροβόλων, ὅταν δὲ ἐφθάνον μέχρι τίνος νὰ ἐπιστρέφωσι κυρσίως, καὶ πάλιν νὰ κατέρχωνται. Ὡστε οἱ Τούρκοι βλέποντες αὐτάς ἐνόμιζον ὅτι ἀδιαικόπως ἐξήκολούθουν νὰ κατέρχωνται ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς νήσου πᾶν πολλοὶ πολεμισταί. Τοιουτοτρόπως ἔληξεν ἡ πρώτη ἡμέρα τοῦ πολέμου, καθ' ἣν τὸ θάρρος τῶν Σαμίων ἀνεπτέρωθη, διότι εἶδον ὅτι οἱ Τούρκοι μετὰ τοιούτων δυνάμεων πυροβολοῦντες καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἡμέραν οὐδὲν ἄλλο κατώρθησαν ἢ τὴν καταστροφὴν ἐνὸς μικροῦ κωδονοστασίου ἐπὶ τοῦ ἐν Ποτοκακίῳ ναύσταυ τοῦ Ἀγίου Νικολάου.

Καθ' ὅλην τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα οἱ Τούρκοι δὲν ἔδειξαν καμμίαν ἐνέργειαν, ἀλλ' οἱ Σάμιοι φρουροὶ ἠγγρύπνουν διὰ καθὲ ἐνδεχόμενον. Τὴν ἐπομένην δὲ λίαν πρωὶ οἱ Τούρκοι ἐπανέλαβον τὴν προσβολὴν καθ' ὅλην τὴν παραλίαν. Δώδεκα τότε ἐκ τῶν Τουρκικῶν πλοίων πλησιάσαντα περισσότερον εἰς τὴν ξηρὰν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Τηγανίου καὶ εἰς τὸν Κάβον Τζωρτζῆ ἐξηρέυγοντο φοβερὸν πῦρ. Οἱ Σάμιοι εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνον δὲν ὑπωπεύοντο ἀπόβασιν καὶ διὰ τοῦτο δεκαπέντε μόνον ἄνδρες ἐφρούρουν ἐκεῖ. Τοῦτο κατανοήσας ὥσως ὁ Καραλῆς διέταξεν ἀπόβασιν εἰς τὸ ἀκρωτήριον ἐκεῖνο, καὶ ἐντὸς ὀλίγου πολυἀριθμοὶ λέμβοι ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπέβαινον χίλιοι περίπου στρατιῶται ἐπλησίασαν τὴν ξηρὰν. Οἱ δεκαπέντε Σάμιοι, καίτοι ἡγωνίσθησαν γενναίως, ἀλλὰ καὶ διότι ἦσαν ὀλίγοι ἀπέθαντι πολυαριθμῶν ἐχθρῶν καὶ διότι αἱ σφαῖραι

τῶν Τουρκικῶν τηλεβόλων δὲν ἄφινον αὐτοὺς νὰ πλησιάσωσι, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἀπόβασιν ἀναγκασθέντες νὰ ὑποχωρήσωσι. Ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν πλείστοι ἐκ τῶν Τούρκων ἀποβίβασθέντες εἰς τὴν ξηρὰν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἐνὸς γεγαντοσώμου Τουρκαλβανοῦ ὀνομαζομένου Καπλᾶν ἀγᾶ ἔστησαν τὴν σημαίαν των ἐπὶ τῆς παραλίας. Ἡ στιγμή ἦτο κρίσιμωτάτη. Τὸν κίνδυνον δὲ τοῦτον ἀντίληφθέντες οἱ χιλιάρχοι Σταμάτης Γεωργιάδης καὶ Μανουὴλ Μελαχροινὸς ἔσπευσαν αὐθωρεὶ μετὰ εἰκοσάδος ἀνδρῶν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο. Ταχέως ὁμῶς εἶδον ὅτι διὰ τῶν πυροβόλων δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ φέρουν ἀποτέλεσμα, διότι οἱ Τούρκοι ἦσαν πολυαριθμοὶ καὶ ἐντὸς ὀλίγου θὰ ὀχυροῦντο ἐπὶ τῆς νήσου. Πρὶν λοιπὸν οὗτοι ἐγκαταλείψωσι τὴν παραλίαν, ὁ καπετὰν Σταμάτης ξιφουλκήσας φωνάζει πρὸς τοὺς περὶ αὐτόν: « Ἀδελφια, μὲ τὸ τουφέκι δὲν θὰ κάμωμεν τίποτε, ἐμπρὸς θὰ ὀρμήσωμε μετὰ τὰ σπαθιά καὶ ὁ Θεὸς βοηθός. » Πρῶτος δὲ αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἀφ' οὗ ἔκαμε τὸν σταυρόν του τρεῖς φορὰς, ὤρμησεν ὡς λέων κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Τὸν ἠκολούθησαν ὁ λεοντόκαρδος Μελαχροινὸς καὶ οἱ ὀλίγοι ἄλλοι ἀνδρεῖοι Σάμιοι μετὰ τῶν ὁποίων καὶ δύο ἢ τρεῖς Κρητικοί. Τὶ ἔγινε τότε κατὰ τὸν Ὀμηρικὸν ἐκεῖνον ἀγῶνα δὲν εἶνε δυνατὸν κάλαμος ἀνθρώπου νὰ περιγράψῃ. Οἱ πλείστοι ἐκ τῶν ἐχθρῶν Τουρκαλβανοὶ καὶ Τουρκοκρητικοὶ ὄντες εἶχον καὶ ἀνδρείαν πολλὴν καὶ στρατιωτικὴν ἱκανότητα. Ἄλλ' οἱ Σάμιοι ὤρμουν ὡς θηρία ἀνήμερα ἀψηφούντες ἐντέλως τὸν θάνατον. Τὰ ἀστραπτέρᾳ ξίφη ἐκοπτον ἀνηλεῶς τὰς σάρκας καὶ ἡ γῆ ἐκοκκίνησεν ἀπὸ αἷμα. Μὲ ἓνα δυνατὸν ξιφισμόν τὸν ὅποιον ὁ Καπετὰν Σταμάτης κατέφερε μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς του χωρίζει εἰς δύο τὸν φοβερόν Καπλᾶν ἀγᾶν καὶ μαζὺ μετὰ τὸ σῶμα του ἐχωρίσθη εἰς δύο καὶ τὸ σελάχι καὶ ἡ ἀργυρὴ ταμβάκοθήκη του πλήρης φλωρίων, τὰ ὅποια ἐσκορπίσθησαν κατὰ γῆς. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ φλωρία λαβὼν κατόπιν ὁ Καπετὰν Σταμάτης τὰ ἐκρέμασεν ὡς ἀφιέρωμα ἐμπρὸς εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ Μονῇ τῆς Μεγάλης Παναγίας. Ἐν τῷ μετὰ τὴν γνωσθείσης τῆς συμπλοκῆς μετὰ τῶν ὅλων τῶν Σαμίων

ἔτρεξαν εἰς τὸν τόπον αὐτῆς καὶ ἄλλοι πολλοὶ Σάμιοι, ὥστε τὸ ἄριθμὸς αὐτῶν θὰ ἔφθανε τοὺς τριακοσίους. Ὁ ἀγὼν οὕτω ἐξηκολούθησε πεισματωδῆς ἐπὶ πολλὴν ὥραν. Ἄλλ' ὅταν προσήλθον καὶ οἱ ἄλλοι Σάμιοι, οἱ Τοῦρκοι ἰδόντες τὸ ἀδύνατον τῆς παραμονῆς αὐτῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, καταληφθέντες ὑπὸ τρόμου ὤρμησαν πρὸς τὰς λέμβους. Ἀπωλέσθησαν ὅμως ἅπαντες, οἱ μὲν φονευθέντες, οἱ δὲ πνιγέντες. Ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν ὀχυρωθέντες ὅπισθεν τῶν βράχων ἐξηκολούθουν μαχώμενοι μέχρι τῆς ἑσπέρας, ἀλλ' ὅταν ὁ ἥλιος ἐγρύσωνε τὰς κορυφὰς τοῦ Ἀμπέλου καὶ τοῦ Κερκατέως μὲ τὰς τελευταίας του ἀκτῖνας, δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐπὶ τῆς Σαμιακῆς γῆς οὐδεὶς Τοῦρκος ζωντανός. Ἔως ἑπτακόσια σώματα νεκρὰ αὐτῶν ἔκειντο ἐξηπλωμένα ἐπὶ τῶν βράχων. Ἐκ δὲ τῶν Σαμίων δὲν ἐφονεύθησαν παρὰ τέσσαρες καὶ ἐπληρώθησαν ὀλίγοι. Ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς ἐκείνης ἡμέρας ὁ κάθος ἐκεῖνος ἐκλήθη Καθοφονιάς. Τοιουτοτρόπως ὀλίγοι Σάμιοι ἔσωσαν τότε ὁλόκληρον τὴν πατρίδα ἀπὸ φοβερᾶς καταστροφῆς. Λιωνία καὶ σεβαστή καὶ ἱερὰ θὰ μὲνῃ ἡ μνήμη τῶν γενναιστῶν τούτων ἀνδρῶν. Ὅποιοιδήποτε δὲ καὶ ἂν εἴνε τὸ χῶμα τὸ ὅποιον ἐκάλυψε τὰ ἥρωικά σώματά των, ἅς εἴνε εὐλογημένον τὸ χῶμα ἐκεῖνο.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ὁ Καραλῆς φρουρᾶτων ἐξ ὁργῆς διὰ τὴν ἥτταν τῶν Τοῦρκων ἐπανέλαβε σφοδρότατον, ἀλλ' ἄσκοπον κατὰ τῆς νήσου πυροβολισμόν, ἐκδικούμενος δὲ ἀνάνδρως διέταξε καὶ ἤλειψαν μὲ πίσσαν τοὺς δύο Σαμίους, οὓς εἶχε συλλάβει ἐπὶ τοῦ πλοίου τοῦ Χριστοδούλου Βαρδίκου καὶ κρεμάσας αὐτοὺς ἀπὸ τῶν κεραίων τῶν πλοίων κατέκτυσεν αὐτούς. Τὴν βάρβαρον ταύτην καὶ ἀποτρόπαιον πράξιν ἰδόντες οἱ Σάμιοι ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἐγένοντο λυσσωδέστεροι εἰς τὸν ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθησε καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν ἡμέραν, τῶν μὲν Τοῦρκων προσπαθούντων διὰ πολυαριθμῶν λέμβων νὰ ἀποβιβασθῶσιν εἰς τὴν ξηράν, τῶν δὲ Σαμίων ματαιούντων διὰ γενναίας ἀμύνης τὰς τοιαύτας ἀποπειράς τῶν ἐχθρῶν.

Μετὰ τὰς ἐπανειλημμένας ἀποτυχίας ὁ Καραλῆς ἀπεφά-

σις νὰ ἀναμείνη ἐπικουρίας ἵνα ἐπαναλάβῃ τὴν κατὰ τῆς Σάμου ἐπίθεσιν, ἐπὶ δύο δὲ ἡμέρας ἔμεινε προσωρισμένος ὁ ὑπ' αὐτὸν στόλος χωρὶς νὰ ἐνεργήσῃ τι. Οἱ δὲ Σάμιοι καίτοι ἦσαν πλήρεις θάρρους διὰ τὰς νίκας των, ἠδημόνουν ἐν τούτοις μὴ βλέποντες τὸν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀναμενόμενον Ἑλληνικὸν στόλον. Αἴφνης ὅμως τὸ ἑσπέρας τῆς 8ης Ἰουλίου, ἡμέρας Παρασκευῆς, ἐφάνησαν ἀπὸ τὸ βόρειον μέρος τῆς νήσου δύο πλοῖα, ἅτινα ἦσαν οἱ πρόσκοποι τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, τὴν δ' ἐπιοῦσαν λίαν πρῶϊ ἐθεάθη σύμπας ὁ ὑπὸ τὸν Ἰάκωβον Τομπάζην στόλος συγκεῖμενος ἐξ 88 πλοίων καὶ τεσσάρων πυρπολικῶν πλέων παραθαλασσίως ἀπὸ Καρλοθασιῶν εἰς Νέαν Ἐφέσον, ὅπου οἱ διευθύνοντες τὸν Ἑλληνικὸν στόλον ἐνόμιζον ὅτι ἔμενε ὁ ὑπὸ τὸν Καρὰλῆν στόλος. Ὡς δελφῖνες τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα πρὸ τοῦ κόλπου τῆς Νέας Ἐφέσου ἐξετέλεσαν τὰς λαμπροτέρας κινήσεις τῆς ναυτικῆς στρατηγικῆς, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς Σάμου θεώμενοι αὐτὰ ἡλαλᾶζον ἐκ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Μὴ εὐρών δὲ τὸν Καρὰλῆν ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Νέας Ἐφέσου, ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ἐπρωχώρησε πρὸς τὸν Ἑπταστάδιον πορθμὸν καὶ καθ' ὁδὸν συναντήσας τὰ ἐννέα Τουρκικὰ πλοῖα, ἅτινα κατὰ διαταγὴν τοῦ Καρὰλῆ ἔμενον παρὰ τὴν Ἀσιατικὴν ἀκτὴν, ἵνα παραλάβωσι τὰ στίφη τῶν ὀπλιτῶν τὰ προσωρισμένα νὰ ἀποβίβασθῶσιν εἰς Σάμον, κατέκαυσεν αὐτά. Ὁ Καρὰλῆς μόλις ἐπληροφόρηθη τὴν ἀφίξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἀνέλαθεν ἐσπευσμένως τὰς ἀγκύρας καὶ ἐπλευσε πρὸς τὴν μεταξὺ Γέροντος καὶ Ἀγαθονήσου θάλασσαν, ὁ δὲ Ἑλληνικὸς στόλος διαπλεύσας τὸν Ἑπταστάδιον πορθμὸν ἦλθε καὶ ἠγκυροβόλησεν ἐκεῖ ὅπου ἦτο πρὶν ὁ Τουρκικὸς μεταξὺ Μεσοκάμπου καὶ Κολώνας. Τότε ὁ ναύαρχος Τομπάζης σκοπὼν νὰ συναντήσῃ τὸν ἐχθρὸν παρέλαβε πρὸς συμπλήρωσιν τῶν πληρωμάτων τῶν πλοίων περὶ τοὺς 200 Σαμίους καὶ ἐτράπη πρὸς καταδίωξιν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε καταφύγει εἰς Ἀλικαρνασσόν. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν συνηντήθησαν οἱ δύο στόλοι εἰς τὸν μεταξὺ Ἀλικαρνασσοῦ καὶ Κῶ πορθμὸν, ἀλλ' ἐπικρατούσης ἄκρας νηνεμίας δὲν συνεπλάκησαν, πρὸς

τὸ ἐσπέρας δέ, ἀνέμου σφοδροῦ πλεύσαντος, ὁ μὲν Τουρκικὸς ἐπλευσεν εἰς Κῶν, ὁ δὲ Ἑλληνικὸς, θεωρῶν ἀκατάλληλον τὸ μέρος ἐκεῖνο πρὸς συγκρότησιν ναυμαχίας, ἀνεχώρησε. μέρος μὲν αὐτοῦ πρὸς τὴν Κάλυμνον, μέρος δὲ πρὸς τὴν Σάμον, ἐνθα κατόπιν συγκεντρωθεὶς ἀπέπλευσεν ἐκ Σάμου τῇ 22 Ἰουλίου, ἄρῳ πρῶτον ἀπεβίβασεν εἰς τὴν νῆσον οὗς εἶχε παραλάβει Σαμίους ναύτας. Οἱ ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς παραλίας παραμένοντες Τοῦρκοι ἀπελπισθέντες ἤρχισαν διαλυόμενοι, οἱ δὲ Σάμιοι ὑπὸ τοῦς Καπετὰν Σταμάτη καὶ Κ. Λαχανᾶ μεταβάντες διὰ πλοίων εἰς τὴν θέσιν Καλαμάκι, ὅπου εἶχον πυρποληθῇ τὰ Τουρκικὰ πλοία ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ἐξήγαγον ἐκ τῆς θαλάσσης πολλὰ τηλεβόλα, ἀποβάντες δὲ καὶ εἰς τὴν ξηρὰν ἐλεηλάτησαν τὰ περίξ χωρία καὶ πλήρεις λαφύρων ἐπανήλθον εἰς Σάμον, ὅπου οἱ πάντες ἐπανηγυρίζον τότε καὶ ἐτέλουν εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Πατρίδος.

Τὰς ἡττας τὰς ὁποίας ὑπέστησαν οἱ Τοῦρκοι ἐν Σάμῳ ἐκδικούμενοι ἀνάνδρως ἐστράφησαν καὶ πάλιν κατὰ τῶν δυστυχῶν χριστιανῶν τῆς Μικρασίας ἐκ τῶν ὁποίων ἄπειροι τότε ἔπесαν ὑπὸ τὴν μάχαιραν τῶν βαρβάρων. Ὅθεν καὶ οἱ κάτοικοι τῶν χριστιανικῶν χωρίων Γέροντος καὶ Ἀκκιοὶ βλέποντες τὸν κίνδυνον τῆς παντελοῦς αὐτῶν ἐξοντώσεως παρεκάλεσαν τὸν Λυκοῦργον νὰ τοὺς σώσῃ, οὗτος δὲ προθύμως ἔσπευσε νὰ στείλῃ πλοῖα καὶ ἄνδρας ὑπὸ τὸν Καπετὰν Σταμάτην πρὸς παραλαβὴν των. Οἱ Σάμιοι μεταβάντες μετὰ τῶν πλοίων εἰς τὴν πλησίον τῶν ρηθέντων χωρίων ἀκτὴν κατάρθοσαν νὰ παραλάβουν καὶ νὰ μεταφέρουν εἰς Σάμον περὶ τὰς 3,000 ψυχάς, οὐχὶ ὅμως ἄνευ κινδύνου, διότι τὴν ἀναχώρησιν τῶν χριστιανῶν μαθόντες οἱ κάτοικοι τῶν περίξ Τουρκικῶν χωρίων ἔσπευσαν μετ' ὅπλα, θέλοντες νὰ ἀναχατίσωσι τὴν φυγὴν τῶν χριστιανῶν, ἀλλ' εὗρον ἰσχυρὰν ἀντίστασιν ὑπὸ τούτων καὶ ὑπὸ τῶν Σαμίων, οἵτινες εἶχον μεταβῆ πρὸς παραλαβὴν αὐτῶν. Τὸ αὐτὸ ἐπράξαν οἱ Σάμιοι καὶ διὰ τοὺς κατοίκους τοῦ Μικρασιατικοῦ Χριστιανικοῦ χωρίου Δωμάτια, οἵτινες ἐπίσης εἶχον ἀνενεχθῇ εἰς τὸν Λυκοῦργον ζη-

τοῦντες παρ' αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν των. Αἱ δὲ ἐπιδρομαὶ τῶν Σαμίων καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν ἀπέναντι Μικρασίαν ἐξήκολούθησαν ἀδιανοοί. τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον ἡ συντήρησις τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν προσφύγων ἀπῆται πολλὰς δαπάνας. τὰς ὁποίας δὲν ἠδύναντο νὰ καλύπτουν μόνοι οἱ πόροι τῆς Σάμου καὶ ὥς ἐκ τούτου ἡ λαφυραγωγία τότε τῶν Μικρασιατικῶν χωρίων ἦτο ἐπιβεβλημένη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ὁ Λυκούργος διορίζεται ἐπὶ τοῦ Ὑψηλάντου ἀρχιστράτηγος τῶν Σαμίων.—Ἑσωτερικὴ κατάστασις.—Αἱ κομματικαὶ διχόνοιαι δὲν ἔπαυσαν καὶ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν.—Ὀχύρωσις τῆς νήσου καὶ ὀργάνωσις τῶν πολεμικῶν αὐτῆς δυνάμεων.

Παρελθόντος τοῦ σοβαρωτάτου κινδύνου τὸν ὁποῖον διέτρεξεν ἡ Σάμος κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1821, ὁ Λυκούργος φρονίμως ποιῶν ἡσχολήθη ἀμέσως εἰς τὴν ὀχύρωσιν τῆς νήσου, καθόσον εὐλογώτατη ὑπῆρχεν ὑπόνοια περὶ νέας προσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ μετὰ περισσοτέρων δυνάμεων. Ὅθεν διέταξε νὰ στηθῶσιν εἰς διάφορα ἐπίκαιρα μέρη τὰ ὀρειοχάκιννα τηλεβόλα τὰ ὁποῖα, ὡς εἶδομεν, οἱ Σάμιοι ἔλαβον παρὰ τῶν Τούρκων, κατεσκευάσθησαν διάφορα ὀχυρωματικὰ ἔργα καὶ προμαχῶνες καὶ πολλὰ ἄλλα μέτρα πρὸς ἀπόκρουσιν νέας ἐνδεχομένης ἐπιθέσεως τοῦ ἐχθροῦ ἐλήφθησαν. Δι' ὅλα ταῦτα οἱ Σάμιοι ἀναγνωρίζοντες τότε τὴν παρατηρηθεῖσαν ἐν ἔργοις ὑπεροχὴν τοῦ Λυκούργου, συνελθόντες συνέταξαν ψήφισμα δι' οὗ ἐκδηλοῦντες τὴν εὐγνωμοσύνην των ἀνεκέρυσαν αὐτὸν « Ἀρχιστράτηγον τῶν ἐν τῇ πατρίδι δυνάμεων καὶ πρόεδρον τοῦ αὐτῆς βουλευτηρίου », συγχρόνως δὲ ἐψήφισαν δι' αὐτὸν ἐτήσιαν ἐπιχορήγησιν ἐκ 12,000 γροσίων. Πλὴν τούτων οἱ Ἐφόροι τῆς Κοινῆς Καγκελαρίας, ὡς ὀνομάζοντο τότε οἱ συμπαραδρεύοντες τῷ Λυκούργῳ ἄρχοντες τῶν Σαμίων, διὰ συντόμου ἐκθέσεως των πρὸς τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, ἀνεκοίνωσαν κατὰ καθήκον τὰ λαβόντα χώραν ἐν

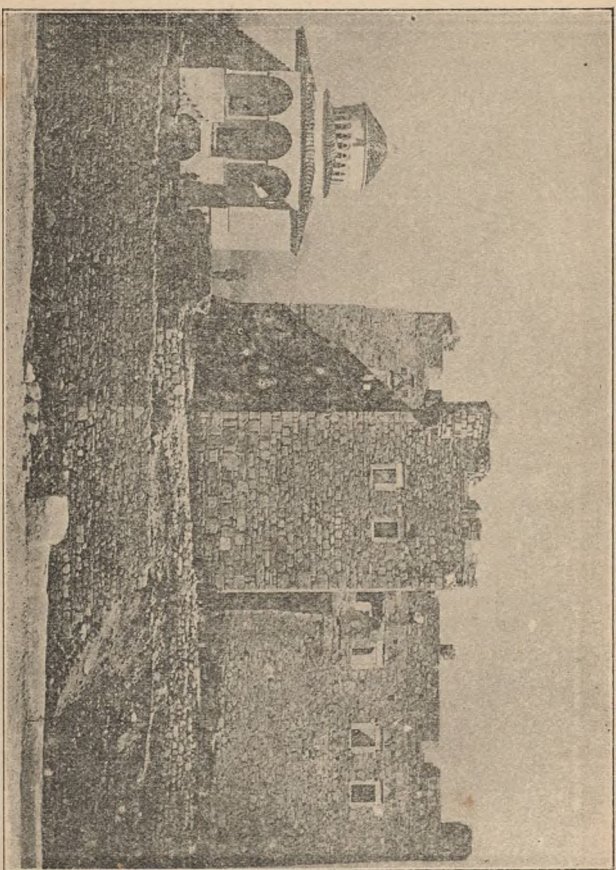
Σάμῳ κατὰ τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐκ-
 θειάζοντες ἰδίως τὸν ζῆλον τοῦ ἀρχόντος Λυκούργου τοῦ Λο-
 γοθέτου, ὁ δὲ Ὑψιλάντης εἰς ἀπάντησιν τῆς ἐκθέσεως ταύ-
 της διεβίβασε τῷ Λυκούργῳ συγχαρητήριον γράμμα, δι' οὗ
 δίδωρξεν αὐτὸν πληρεξούσιον ἀρχιστράτηγον τῆς Σάμου.
 «διὰ νὰ παύῃ τὰς διχονοίας», ὡς ἔγραφε τὸ σχετικὸν δίπλω-
 μα τοῦ τοιοῦτου διορισμοῦ, «διὰ νὰ συστέλλῃ τοὺς Τυρκο-
 λάτρεις καὶ νὰ ἀνατρέπῃ τοὺς ἀσεβεῖς καὶ προδοτικούς σκο-
 πούς των, νὰ ὑπερασπίζεταί τοὺς φιλοπάτριδας καὶ διὰ νὰ
 ἀνταμείβῃ τοὺς ἀξίους στρατιώτας καὶ ἀξιωματικούς».

Ἀντάξιαι πρὸς τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν ἰκανότητα τοῦ ἀνδρὸς
 ἦσαν αἱ τιμαὶ αὗται αἱ ἀποδοθεῖσαι εἰς τὸν Λογοθέτην Λυ-
 κούργον. Διότι ἡ διοργάνωσις καὶ ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἐπαναστα-
 τικοῦ ἐν Σάμῳ κινήματος ὀφείλεται κυριώτατα εἰς αὐτόν.
 Ἄνευ τοῦ Λυκούργου ἀμφιβάλλομεν ἂν θὰ ἦτο δυνατόν,
 ὥστε ὅλαι αἱ δυνάμεις τῆς νήσου νὰ χρησιμοποιηθῶσι διὰ
 τὸν μέγαν καὶ εὐγενῆ σκοπὸν τὸν ὁποῖον πρῶτος διεκήρυξεν
 ἐν Βαθεῖ ὁ Κ. Αἰχμάνης. Ὑπῆρχον μεταξύ τῶν κατοίκων
 πάθη πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐρριζωμένα καὶ αἱ κομματικαὶ διχό-
 νοιαι αἱ ὁποῖαι, ὡς εἶπομεν, κατεσπάραττον πρὸ πολλοῦ τὸν
 τόπον, βεβαίως δὲν θὰ κατεστέλλοντο, οὔτε προσωρινῶς,
 ἐὰν δὲν εὐρίσκετο ὑπερχὸς τις ἀνὴρ νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὴν κοι-
 νὴν συνείδησιν καὶ μὲ ὅλον τὸ κῦρος καὶ τὴν αὐθεντίαν τῆς
 γνώμης του καὶ τὴν σθεναρότητα τοῦ χαρακτῆρός του νὰ πα-
 τάξῃ πᾶσαν ἀντιδραστικὴν ἐνέργειαν καὶ νὰ καταστήσῃ ὑ-
 πήκοον ἅπαν τὸ λαϊκὸν φρόνημα πρὸς τὰ μεγαλεπήβολα αὐ-
 τοῦ σχέδια. Τὴν σπουδαίαν δὲ ταύτην ἀποστολὴν ἐξεπλήρω-
 σε κατὰ τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστασιν μετ' ἀπροσδοκίτου
 ἐπιτυχίας ὁ Λυκούργος, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ὁποῖου ἡ Σάμος
 ηὐτύχησε νὰ εὕρῃ ἀρχηγὸν ἰκανώτατον, ἀτρόμητον μὲν καὶ
 ἀκατάβλητον ἐν πολέμῳ, ἐν εἰρήνῃ δὲ δεξιώτατον καὶ χρη-
 στώτατον κυβερνήτην.

Οὐχ' ἦττον, ἡ ἐσωτερικὴ διχονοία κατεστάλη μὲν πρὸ τῆς
 δι' ἔργων ἐπιβληθείσης ὑπεροχῆς τοῦ Λυκούργου, ἀλλὰ καὶ
 δὲν ἐπαυσεν ὁλοτελῶς. Οἱ πρῶην τυραννίσκοι ἐκ τῶν προ-

κρίτων Σαμίων, οἵτινες πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἀπετέλουν τὴν αὐλὴν τοῦ Τούρκου ἀρχῆ, ἀπογυμνωθέντες ἤδη πάσης πολιτικῆς ἰσχύος, δὲν προσέβλεπον μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν τὸ δημιουργηθὲν νέον καθεστῶς. Καὶ δὲν ἐτόλμων μὲν νὰ ἀντιπολιτευθῶν τὸν Λυκούργον, τοῦ ὁποῖου διέβλεπον τὴν μεγάλην δύναμιν ἐνεκα τῆς ὑπολήψεως καὶ τοῦ σεβασμοῦ μεθ' ὧν περιέβαλεν αὐτὸν σύμπας ὁ λαὸς τῆς νήσου, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐλείπον ἀπὸ τοῦ νὰ γύνουν τὸ δηλητήριο τοῦ πάθους των μεταξὺ τῶν κατωτέρων μὲ τὸν σκοπὸν νὰ διασπάσουν τὴν συγκεντρωτικὴν ἀρχὴν τοῦ Λυκούργου, ποῦ μὲν διαβόλλοντες καὶ ποῦ τὰς συνήσεις ἐκ μικροφιλοτιμιῶν καὶ μικροσυμφερόντων προκυπτούσας διαφορὰς μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν πολιτῶν ἐκμεταλλευόμενοι ἀνοσίως. Τὴν διατχγὴν δὲ ταύτην καὶ τὰς προθέσεις τῶν ὀλίγων δυστρόπων Σαμίων, οἵτινες σὺν τῇ ἀποκηρύξει τῆς τυραννίης δὲν ἠγνόουν νὰ ἀποθῶσι καὶ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον πληροφωρηθεὶς φρίσσεται καὶ ὁ τότε διευθύνων τὴν ἐπανάστασιν, ὡς πληρεξούσιος τοῦ ἀδελφοῦ του, Δημήτριος Ὑψηλάντης, ἔγραφε μεταξὺ τῶν ἄλλων εἰς τὸν Λυκούργον ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῆς Τριπολιτζᾶς τῇ 30 Αὐγούστου 1821: «Μὲ ἄλκιον μου εὐχαρίστησιν ἀνέγων τὴν περιγραφὴν τῶν γενναίων κατὰ τῶν τυράννων ἀνδραγαθημάτων σας. Οἱ Σάμιοι ὑπὸ τὴν στρατηγίαν σου ἀνεχώρησαν τὸν λαμπρὸν ἐκείνον αἰῶνα τῆς Ἑλληνικῆς ἀνδρείας καὶ φιλελευθερίας. Τὶ δὲν δύνανται νὰ κατορθώσουν οἱ Ἕλληνες, ὅταν διεγερθῶσιν εἰς τὰς ψυχὰς των τὰ αἰσθηματὰ τοῦ πατριωτισμοῦ; Λυποῦμαι ὁμῶς ἀκούων ὅτι ἡ ὀλεθρία διχόνοια ζητεῖ νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ τροπαιοῦχα τάγματα σας καὶ ὅτι εἰσεχώρησεν ἤδη εἰς τὰς ψυχὰς των. Προσέχετε το ὑποῦλον αὐτὸ θηρίον. Εὐφραττετε εἰς αὐτὸ πᾶσαν εἰσόδον. Ἡ διχόνοια εἶναι κατὰ τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν τὸ ἰσχυρότατον ὄπλον τῶν τυράννων».

Δυστυχῶς ὁμῶς οὔτε αἱ ἐκ τοῦ ἀνωτάτου ἐπαναστατικοῦ κέντρου ἀπευθυνόμεναι συμβουλαι, οὔτε αἱ προσπάθειαι καὶ αἱ πατριχαὶ μέριμναι τοῦ ἐν Σάμῳ φιλοπάτριδος καὶ ἐνθουσιώδους Ἀρχιερέως Κυρίλλου, ὅστις δὲν ἔπαυε νοθετῶν καὶ

Ο Ναός τῆς Μεταμορφώσεως καὶ ὁ Πύργος τοῦ Δογροθέτου.

παροτρύνων πάντας τοὺς κατοίκους εἰς κοινὴν συνεργασίαν κατὰ τοῦ κοινοῦ καὶ μεγάλου ἐχθροῦ. οὔτε καὶ ἡ δεξιότης τοῦ Λυκούργου ἰσχύσαν νὰ καταπνίξουν τὸ ἀπαίσιον τέρας τοῦ κομματισμοῦ, τὸ ὅποιον ὅσον παρήρχeto ὁ καιρὸς, τόσον ἀνέκυπτε καὶ ἀνελάμβανε καὶ περιέστρεφε τὴν ἀπαίσίαν αὐτοῦ κεφαλὴν ζητοῦν νὰ ἐκχύσῃ τὸ θανάσιμον δηλητήριο αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ νὰ ἀπονάρκωσῃ τὴν πτωχὴν Σάμον, οὔτε ἀκόμη ὁ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀπειλὼν ὅλην τὴν νῆσον μέγας κίνδυνος δὲν ἐτρόμαζε τοὺς ἐργάτας τοῦ κομματισμοῦ καὶ δὲν ἀπέτρεπεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ μυσχροῦ ἔργου των. Καὶ ἡ ἐφαρμοσθεῖσα ὑπὸ τοῦ Λυκούργου νέα ὀργανώσεις ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς νήσου, ἐδείχθη ἀνίσχυρος, ὅπως παραλύσῃ τελείως τὰς κομματικὰς ὀργανώσεις τῶν Καρμανιολῶν καὶ Καλλιαντζάρων, οἱ ὅποιοι καὶ μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1821 δὲν ἔπαυσαν ἀνταγωνιζόμενοι πρὸς μεγίστην ζημίαν τοῦ κοινοῦ καὶ μεγάλου ἀγῶνος. Ἦδη ὁ προεξάρχων ἐν τῇ μερίδι τῶν Καλλιαντζάρων, ὅστις δὲν ἠνείχετο τὴν ἀρχὴν τοῦ Λυκούργου, Μανουὴλ Στεφανῆς, εἶχεν ἀναχωρήσει ἐκ Σάμου μετὰ ὅς εἰς Πάτμον, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ τὴν ὑπεροχὴν τῶν κομματικῶν αὐτοῦ ἀντιπάλων. Ἐγωϊστὴς καὶ στενοκέφαλος ἄνθρωπος δὲν ἠδύνατο νὰ καταπνίξῃ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ πᾶν ἄλλο ταπεινὸν καὶ ἀλόγιστον αἰσθημα πρὸ τοῦ αἰσθήματος τῆς πρὸς τὴν Πατρίδα ἀγάπης. Δις καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ἄλλοι κατὰ τὴν ἐναρξίν τοῦ κινήματος συμπροεστῶτες τῆς Σάμου ἐκλήθησαν παρὰ τοῦ Λυκούργου νὰ λησμονήσουν τὰς παλαιὰς ἐριδας καὶ νὰ συνεργασθοῦν ἅπαντες ἐν τῷ κοινῷ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνι, ἀλλ' οὗτοι ὑπὸ τοῦ ἀνοσιού κομματικοῦ πάθους παραφερόμενοι ἀντέταξαν εἰς τὰς ἐπανειλημμένους ταύτας προσκλήσεις τοῦ Λυκούργου ἐπίμονον ἄρνησιν.

Πρὸ τῆς ἐναρξέως τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος οἱ ἐχθροὶ τοῦ Λυκούργου κατηγοροῦν αὐτὸν εἰς τὸν λαόν, ὅτι ἐνεργεῖ πρὸς κατάληψιν τῆς ἐν Σάμῳ ἀρχῆς, μόνον καὶ μόνον χάριν ἰδιοτελῶν σκοπῶν, παριστῶντες αὐτὸν ὡς φιλόργυρον καὶ ἄρπαγα πλουτήσαντα ἐν Βλαχίᾳ ἐκ καταχρήσεων, μετὰ δὲ τὴν ἐναρξίν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος δὲν ἔπαυσαν ὡσαύτως

καταβοῶντες ἐναντίον τοῦ Λυκούργου καὶ λέγοντες, ὅτι οὗτος διὰ τῆς ἀνοησίας του ἐμελλε νὰ γείνη ὁ αἴτιος τῆς καταστροφῆς τῆς Σάμου, καὶ κατὰ τὰ γεγονότα τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1821 καταπλαγέντες ἐκ τῆς ἐπιδειχθείσης ἐκτάκτου στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς ἱκανότητος τοῦ ἀνδρὸς, ἐφριμώθησαν μὲν τατ' ἀρχὰς μὴ ἔχοντες τί νὰ εἰπωσιν ἐναντίον του, διότι τὰ πράγματα διέψευδον αὐτοὺς, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου δὲν ἔλειψαν σατανικῶς καὶ ἐπιτηδεύως νὰ διαδίδουν καὶ πάλιν ὅτι αἱ βλῆψεις τοῦ Λυκούργου δὲν εἶνε εὐγενεῖς, διότι δῆθεν οὗτος δὲν ὀρμάται ἐκ πατριωτικῶν λόγων, ἀλλ' ἐξ ἀτομικῶν τοιούτων, ἐπιθυμῶν, ὡς ἔλεγον, νὰ ἀνακηρυχθῇ ἀπόλυτος κυρίαρχος καὶ ἐξουσιαστής καὶ δικτάτωρ ὅλης τῆς νήσου. Αἱ πρῶται κατηγορίαι κατὰ τοῦ Λυκούργου διεψεύσθησαν, ὡς εἵπομεν, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων. Διότι ἅπασα ἡ ἐν Σάμῳ πολιτεία αὐτοῦ ἀπέδειξεν ὅτι ὁ Λυκούργος ὄχι μόνον δὲν ἦτο φιλάργυρος καὶ ἄρπαξ, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄκρον ἀφιλοχρήματος καὶ ὀλιγαρχικῆς καὶ διαχειριστῆς τίμιος τῶν κοινῶν, οὐδέποτε καταδεχθεὶς νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἐξουσίαν του πρὸς ἰδίαν ὑλικὴν ὠφέλειαν, εἰς πολλὰς δὲ περιστάσεις καὶ ἐξ ἰδίων δαπανήσας χάριν πατριωτικῶν σποπῶν. Ἡ δὲ ἐπιτυχία τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, ἐνῶ ἄρ' ἐνὸς ἀπέδωκε πλήρη καὶ τελείαν ἐλευθερίαν εἰς τὸν Σαμιακὸν λαόν, ἄρ' ἐτέρου ἐξῆρε τὸ ὄνομα τῆς Σάμου καὶ τῶν Σαμίων εἰς τὴν ὑπόληψιν καὶ τὸν θαυμασμόν, ὄχι μόνον πάντων τῶν ὁμογενῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ξένων λαῶν τῆς Δύσεως. Ὡστε καὶ ἡ δευτέρα κατηγορία τῶν ἐχθρῶν τοῦ Λυκούργου ἀπεδείχθη ἀνυπόστατος, διότι ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως ὄχι μόνον δὲν προεκλήθη ἡ καταστροφή τῆς Σάμου, ὡς ἐφρόνουν οἱ ἐχθροὶ τοῦ Λυκούργου, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐσώθη αὕτη καὶ ἐξυψώθη εἰς τὴν κοινὴν συνειδήσιν ἀποκτήσασα σημαντικὸν γόητρον καὶ διασημισθεῖσα ἀνὰ τὸν κόσμον σύμπαντα ὡς ἐστὶν τέκνων ἡρωικῶν καὶ γενναίων γνωρίζοντων νὰ μάχωνται καὶ νὰ ἀποθνήσκωσι ὑπὲρ τῆς Πατρίδος. Εἶνε ἄλλως τε κοινῶς γνωστὸν ὅτι τὸ πρὸς τὴν Πατρίδα καθήκον τυγχάνον ἐκ τῶν ἱερωτάτων, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ συσχετισθῇ μὲ ταπεινὰς καὶ εὐτε-

λαῖς ὑλικούς ὑπολογισμούς· διότι ἡ πρὸς τὴν Πατρίδα ἀγάπη, καθὼς ἐδόξαζον καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι, εἶνε καὶ πρέπει νὰ εἶνε ἀνωτέρα ἀπὸ πάσης ἄλλης ἀγάπης.

Καὶ ἡ τελευταία δὲ κατὰ τοῦ Λυκούργου κατηγορία ἦτο ἐπίσης ἀβάσιμος. Ἀληθῶς ὁ Λυκούργος ἀναλαβὼν διὰ τὴν πανθομολογουμένην ἀξίαν αὐτοῦ τὴν ανωτάτην ἀρχὴν ἐν Σάμῳ μετὰ τὴν ἐναρξίν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος καὶ ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως γενόμενος ἐκυβέρνησεν τὴν νῆσον κατὰ τρόπον καὶ πῶς δικτατορικόν, τῆρῶν ἀπέναντι πάντων τὴν πρέπουσαν εἰς τὸν ἀνώτατον ἀρχοντὰ ἀξιοπρέπειαν καὶ τοῦτο οὐχὶ χάριν τῆς ικανοποιήσεως προσωπικῶν αὐτοῦ παθῶν, ἀλλὰ χάριν τοῦ συμφέροντος τῆς Πατρίδος, ἐπειδὴ ἐκ πείρας ἐγνώριζε, ὅτι ὅπου διευθύνουν πολλοὶ εἶνε ἀδύνατον νὰ διατηρηθῇ ὀργανωμένη ὑπηρεσία. Τοιοῦτος ὅμως τρόπος διοικήσεως τῶν κοινῶν ἦτο ἐπιβεβλημένος ἐκ τῶν περιστάσεων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Εἰς τοιαύτας πρὸ πάντων ἐκτάκτους καὶ ἀνωμαλούς ἐποχὰς μία πρέπει νὰ εἶνε κορυφή καὶ εἰς καὶ μόνος ἡγέτης, διότι ἄλλως ἡ ἐπανάστασις ἀνευστίχαρου ἀρχηγοῦ συγκεντροῦντος ἐν ἑαυτῷ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ἐξουσίας εὐκόλως μετατρέπεται εἰς ὀλιγακρατίαν, ὁ δὲ Λυκούργος διοικῶν μὲ σθένος καὶ ἐπιβολήν, καὶ θέλων ἐν ἐν πᾶσι νὰ γίνηται σεβαστός, ἵνα οὕτω στερεοῦται ἡ ἀπαραιτήτος πειθαρχία μεταξὺ ὧν τῶν τάξεων, ἐπραττεν ἀκριβῶς ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἔπρεπε καὶ τὸ ὅποιον ἀπήτην ἡ σωτηρία καὶ ἡ τιμὴ τῆς Πατρίδος. πᾶσαι δὲ αἱ κατ' αὐτοῦ σκευωρίαι τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ δὲν ἦσαν ἢ ἐμπαθείας κυήματα ἀστοχα καὶ αἰσθημάτων εὐγενούς καὶ τιμίου καὶ πολιτικῆς πατριωτικῆς ἔλλειψιν ἀποδεικνύοντα.

Ἀλλὰ τῶν τοιούτων ἐχθρῶν τοῦ Λυκούργου αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι κατ' ἀρχὰς εἰς οὐδὲν ἴσχυσαν, διότι, ὥς εἵπομεν, ὁ Σαμιακὸς λαὸς διείδεν ἐκ τῶν ἔργων τὴν ἀξίαν καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ Λυκούργου, ὃν ἀνεγνώρισεν ὡς σωτῆρα, ἐνώπιον δὲ τῆς τοιαύτης δημοτικότητος καὶ τοῦ σεβασμοῦ ὃν ἀπῆλαυσεν ὁ ἀνὴρ ὑπὸ τοῦ λαοῦ, συνετρίβετο καὶ ἐξηρανίζετο πᾶσα ἄλλη ἐμπαθὴς καὶ σατανικὴ ἐνέργεια τῶν εὐαρίθμων

ἄλλως ἐχθρῶν αὐτοῦ, οὕτω δὲ ὁ Λυκοῦργος ἀπολαύων τῆς κοινῆς ἐμπιστοσύνης καὶ ἐκτιμήσεως, ἠδυνήθη τότε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἅγιον αὐτοῦ ἔργον ἰδρύων ὀχυρώματα εἰς ὅλην τὴν νῆσον, φροντίζων περὶ τῆς κατασκευῆς καὶ ἐπισκευῆς πυροβόλων, ὀργάνωνων τὰς κατὰ θάλασσαν δυνάμεις τῆς νήσου διὰ τῶν ὑπαρχόντων πλοίων, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλα μὲν μετεβλήθησαν εἰς καταδρομικὰ καὶ ἄλλα εἰς κατασκοπικά, καὶ ἐμπνέων διὰ τῶν ἐνεργειῶν τούτων τὸ θάρρος καὶ τὴν εὐψυχίαν εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους. Ἐσχημάτισε προσέτι ὁ Λυκοῦργος κατασκοπείας ἐν Κωνσταντινουπόλει, Σμύρνῃ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπως πληροφορῇται περὶ τῶν κινήσεων τῶν ἐχθρῶν καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πλοίων αὐτῶν καὶ τῶν μηχανῶν καὶ διέταξεν εἰς ὅλους τοὺς λιμένας τῆς Σάμου, νὰ ἐξετάζωνται οἱ πλοίαρχοι πλοίων ἐρχομένων εἰς Σάμον ὑπὸ τῶν λιμεναρχῶν, ὧν ἡ ἐκθεσις ὑπεβάλλετο εἰς τὸ Διοικητήριον. Ἡ ἔλλειψις μόνον ἐπαρκoῦς πυρίτιδος ἐν Σάμῳ ἀνησύχει πλείοτερον παντὸς ἄλλου τὸν Λυκοῦργον καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν πολεμιστάς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἔλλειψις αὕτη ἐξοικονομήθη διὰ τῶν Ὑδραίων καὶ Σπετσιωτῶν πρὸς τοὺς ὁποίους διὰ τοῦτο ἀπετάθησαν τότε οἱ τῆς Σάμου Ἔφοροι.

Με τοιαύτας ἀγωνιώδεις δοκιμασίας καὶ προσπάθειας ἐληξε τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως διὰ τὴν Σάμον, ἥτις, τότε, κατὰ τὸν Φιλήμονα «ἐσώθη διὰ τῆς μεγαλοφυχίας τοῦ Ἀρχηγοῦ αὐτῆς, τῆς αὐταπαρνήσεως τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀξιωματικῶν καὶ τῆς ἀνδρείας τῶν ἐνόπλων Σαμίων».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἀτυχὴς ἐκστρατεία τῶν Σαμίων εἰς Χίον.—Ἐνέργειαι Χίων πρὸς ἐξέγερσιν τῆς Πατρίδος τῶν.—Ὁ Ἀντώνιος, Βουρβίως καὶ ἄλλοι Χίοι ἐκλιπαροῦν τὸν Λυκούργον νὰ σπεύσῃ εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς νήσου τῶν.—Ἀποστολὴ Σαμίων προσκόπων εἰς Χίον.—Μετάβασις τοῦ Σαμιάκοῦ στρατοῦ εἰς Χίον.—Πολιορκία τοῦ φρουρίου τῆς Χίου.—Ἀναξία συμπεριφορὰ τῶν Χίων καὶ διχόνοια μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Σαμίων.—Ὁ Βουρβίως ὀργανώνει ἰδιαίτερον ὑπηρεσίαν.—Ἀφίξις τοῦ Τουρκικοῦ στόλου.—Ἡ ἀκαταστασία καὶ ἡ διχόνοια γίνονται παραίτιοι τῆς καταστροφῆς τῆς Χίου.—Ἐποχώρησις καὶ φυγὴ τῶν Σαμίων.—Ἀπολογία τοῦ Λυκούργου.

Αἱ μοχθηραὶ ἐνέργειαι τῶν ἐχθρῶν τοῦ Λυκούργου, καθὼς εἶδομεν ἄνωτέρω, δὲν ἔφερον εὐτυχῶς κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος οὐδὲν ἀποτέλεσμα. Ὁ λαὸς τῆς Σάμου ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τῶν πρώτων ἐπιτυχιῶν τοῦ ἀγῶνος ἔμεινεν ἀροσιωμένος εἰς τὸν ἀρχηγὸν αὐτοῦ προθύμως ὑπακούων πρὸς πάντα αὐτοῦ τὰ κελεύσματα εἰς πείσμα τῶν ὀλίγων ἀχρείων καὶ κακομαθημένων κοτσαμπασίδων, οἱ ὅποιοι δὲν ἐδίσταζον νὰ θυσιάσῃον εἰς τὸ ἀνόσιον πάθος τῆς ἀρχομανίας τῶν αὐτῶν τὰ ὑψίστα συμφέροντα τῆς Πατρίδος. Πόσον δὲ ἦτο τὸ θάρρος ὑφ' οὗ ἐνεπνέοντο τότε οἱ Σάμιοι πολεμιστὰι ἀποδεικνύουν αἱ εἰς Μικρασίαν ἐπιδρομαὶ αὐτῶν, αἵτινες ἐξηκολούθουν ἀκαταπαύστως πάντοτε ἐπιτυχῶς διεξαγόμεναι. Διὰ τῶν ἐπιδρομῶν δὲ τούτων τῶν Σαμίων ὠφελείτο μεγάλως καὶ ἡ καθόλου Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, καθόσον ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἦτο ἠναγκασμένη νὰ ἀπασχολῇ μέγα μέρος στρατοῦ ἐν Μικρασίᾳ πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν Σαμίων, οἱ ὅποιοι μὲν ὅλα ταῦτα οὐδέποτε ἔπαθον ἤτταν τινα. Πνεῦμα ἡρωϊκὸν ἔπνεε τότε εἰς ὅλην τὴν νῆσον, ἄνδρες δὲ καὶ γυναῖκες καὶ παῖδιά ὡς πρῶτιστον αὐτῶν μέλημα ἐθεώρουν νὰ συνεισφέρῃ ἕκαστος τὸ κατὰ δύναμιν διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ κατὰ τῶν ἀπίστων ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος. Τὴν εὐγενῆ ταῦτην ἀμίλλαν μεταξὺ τῶν κατοίκων ὅπως διεγείρῃ ἔτι μᾶλλον ὁ Λυκούργος εἶχε διατρέξῃ ὅπως καθεὶς χωρίον τῆς Σάμου ἔχη

καὶ τὴν ἰδιαιτέραν τοῦ σημαίν. Τὴν σημαίαν δὲ ταύτην συνήθως ἐνήθον, ἐπλεον, ἔρραπτον καὶ ἐχρωμάτιζον τεσσαράκοντα παρθένοι ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἡμέρας καὶ πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου.

Οἱ Σάμιοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, γράφει ὁ Ἐπαμεινώνδας Σταματιάδης, ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῶν πρώτων πολεμικῶν ἐπιτυχιῶν καὶ ἐκ τοῦ τρόμου, ὃν τὸ ἑαυτῶν ὄνομα ἐνέπνεε πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἀσιατικὴν παραλίαν, ὠμοίαζον πρὸς νεοσύλλεκτον στρατιωτὴν ἐπιχειρηματίαν, ὑπὸ δυσκαθέκτου κατεχόμενον ἡρώισμου ἐνεκα τῆς εὐμενοῦς πρὸς τὰς πρώτας αὐτοῦ πράξεις διακειμένης τύχης. Τῶνόντι, εὐθύς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, ἰδίως δὲ μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1821, ἡ Σάμος εἶχεν ὄψιν στρατοπέδου διχοκῶς προετοιμαζομένου πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ πρώην ἥρεμοι καὶ ταπεινοὶ ἀγρόται ταχέως ἐγένοντο πρώτης τάξεως πολεμισταί, ὀρμῶντες μετὰ θαυμαστῆς γενναιότητος πρὸς πάντα κίνδυνον. Ἡ δὲ ἐπιπνεύσασα Ζεῖδωρος αὔρα τῆς ἐλευθερίας καὶ αἱ πρώται ἐπιτυχίαι κατὰ τῶν προαιωνίων ἐχθρῶν ἐπέτειναν τὸ πολεμικὸν μένος τῶν τότε Σαμίων. Ἡδὴ ὁ εἰρηνικὸς βίος καθίστατο ἀνυπόφορος καὶ ἀνιάρως δι' αὐτοὺς. Ἀπαξ ἀτενίσαντες μετὰ θάρρους τὸν περιπετειώδη πολεμικὸν βίον, καὶ διελθόντες ἀβλαβῶς τοσούτους κινδύνους, δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ διάγῳσιν ἀπράγμονα καὶ εἰρηνικὴν ζωὴν, ἥτις ἦτο ἀσφυκτικὴ δι' αὐτοὺς. Τοὺς ἐνεθουσία ἡ ὁσμὴ τῆς πυρίτιδος καὶ ἐπειδὴ ἐν Σάμῳ δὲν ὑπῆρχον ἐχθροί, ἔπρεπε νὰ ἀναζητῶσιν αὐτοὺς ἐκτὸς τῆς νήσου· ἔβλεπον ἄλλως τε ὅτι ἡ παρ' αὐτῶν ἀποτελουμένη τοσαύτη δύναμις δὲν ἔπρεπε νὰ μένῃ ἀδρανὴς καὶ ὅτι ἀφοῦ ἡ Πατρίς τῶν δὲν εἶχεν ἀνάγκην, καθῆκον εἶχον οὗτοι νὰ σπεύσουν πρὸς σωτηρίαν ἄλλων ἀδελφῶν καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ γενικοῦ τῆς Πατρίδος ἀγῶνος.

Ἀρχομένου τοῦ 1822 ὁ Λυκούργος συνεννοηθεὶς μετὰ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἐκστρατεύσῃ πρὸς κατὰληψιν τοῦ φρουρίου τῆς Νέας Ἐφέσου, ὅπερ καὶ διὰ τὰς εἰς Μικρὰν Ἀσίαν ἐπιδρομὰς καὶ πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἐκ

Μικρασίας ὁρμωμένων ἐχθρῶν ἐναντίον τῆς Σάμου ἦτο ὠφέλιμον· ἀλλὰ τὴν μελετηθεῖσαν ταύτην ἐπιχείρησιν, ἥτις ἐπιτυχανόμενη θὰ εἶχεν ἴσως πολὺ μέγала καὶ ἐπωφελῆ ἀποτελέσματα, ἐκαταΐωσεν ἡ εἰς Χίον ἀτυχὴς ἐκστρατεία τῶν Σαμίων λαβοῦσα χώραν ὑπὸ τὰς ἀκολούθους περιστάσεις.

Ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως πολλοὶ διάσημοι καὶ λόγιοι ἄνδρες τῆς νήσου Χίου πολλὰς κατέβαλον ἐνεργείας ὅπως καὶ ἡ πατρις αὐτῶν συμμετάσχη εἰς τὴν γενικὴν τοῦ ἔθνους ἐξέγερσιν, διὰ τῶν ἐνεργειῶν δὲ τούτων ἐπείσθη ὁ ναύαρχος Τομπάζης νὰ πλεύσῃ μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν στόλου τῇ 27 Ἀπριλίου 1821 εἰς Χίον, ἀφίχθεις δὲ αὐτόθι διένειμε προκήρυξιν εἰς τοὺς κατοίκους καλῶν αὐτοὺς νὰ συνδράμωσι τὸν μέγαν καὶ ἱερὸν τοῦ ἔθνους ἀγῶνα. Ἄλλ' οἱ Χίοι τότε ἀπήντησαν ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα καὶ παρεκάλεσαν τὸν Ἑλληνα ναύαρχον νὰ ἀναχωρήσῃ ταχέως ἐκ τῆς νήσου, ἵνα μὴ, ὡς ἔγραφον, προκαλέσῃ τὸν πανέστιον ὄλεθρον αὐτῆς. Ὅθεν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἰδὼν ὅτι ὁ λαὸς τῆς Χίου ἐτρέπετο πρὸς τὰ ὄρη, ὅσάκις εἰς τὴν ξηρὰν ἐπλησίαζε πλοιάριόν τι Ἑλληνικόν, καὶ μαθὼν ὅτι οἱ Τούρκοι πρὸς ἀσφάλειαν συνέλαβον ὡς ὁμήρους τὸν Μητροπολίτην καὶ μερικοὺς ἐκ τῶν προκρίτων ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Χίου, ἀπέπλευσεν ἐκ τῆς νήσου ἄνευ οὐδενὸς ἀποτελέσματος.

Ἄλλ' οἱ μᾶλλον φιλελεύθεροι ἐκ τῶν Χίων καὶ μετὰ τὴν πρώτην ταύτην ἀποτυχίαν ἐξηκολούθησαν τὰς ἐνεργείας τῶν παρὰ τῷ Δημητρίῳ Ὑψηλάντῃ, ὅστις συγκατατεθείς νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐξέγερσιν τῆς Χίου συνέστησεν εἰς τοὺς Χίους ἀπεσταλμένους Ι. Ράλην καὶ Ν. Μυλωνᾶν νὰ μεταβῶσιν εἰς Σάμον καὶ συμπαραλάβωσι κοινωνὸν τῆς ἐπιχειρήσεως αὐτῶν τὸν Λυκούργον. Ἐνῶ δὲ εἶχεν ἀρχίσῃ ἡ τοιαύτη ἐτοιμασία, ἐπεκράτησαν νέαι σκέψεις περὶ ἀναβολῆς τοῦ ἐν Χίῳ κινήματος, καὶ ὁ Λυκούργος ἤρχισε τότε νὰ ἀσχολῇται ἐκ νέου διὰ τὴν κατὰ τῆς Νέας Ἐφέσου μελετωμένην ἐκστρατείαν, ὅτε ἀφίκετο εἰς Σάμον ὁ Χατζῆ Ἀντώνιος Βουρνιαῆς, Χίος ἀνὴρ, διατελέσας λοχαγὸς τοῦ Ναπολέοντος Α'. εἰς τὰ ἐν Αἰγύπτῳ τάγματα τῶν εὐζώνων, ὅστις ἐνεργῶν καὶ αὐτὸς

ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Χίου καὶ πολλὰς συστάσεις ἔχων περὶ τοῦ Λυκούργου ἦλθεν εἰς Σάμον ἐκλιπαρῶν αὐτὸν νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Χίον μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν Σαμίων πολέμιστων, λέγων ὅτι ὁ Χιακὸς λαὸς ἦτο ἑτοιμος καθ' ὅλα καὶ ὅτι θὰ ἐξηγείρετο μόλις οἱ Σάμιοι ἐνεφανίζοντο εἰς Χίον. τῶν Τούρκων κατοίκων ἐτοίμων ὄντων πρὸς ἀναχώρησιν. Τὰ αὐτὰ ἔγραφε συγχρόνως τότε πρὸς τὸν Λυκούργον καὶ ἕτερος Χίος πρόκριτος, ἐπίτροπος τῶν Μαστιχοχωρίων τῆς Χίου, ὀνομαζόμενος Νικόλαος Συννεφιάς.

Πρὸς ταῦτα ὁμῶς ὁ Λυκούργος δὲν ἔδωκε κατ' ἀρχὰς οὐδεμίαν σοβαρὰν προσοχὴν, δηλώσας ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ προβῇ εἰς τοιοῦτον σπουδαῖον ἐγχείρημα ἄνευ τῆς ἐντολῆς τῆς κεντρικῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀρχῆς, ἀλλ' ὁ Βουρνιάς διεβεβαίωσε τὸν Λυκούργον ὅτι εἶχε προφορικὰς διαταγὰς τοῦ Δ. Ὑψηλάντου μεθ' οὗ, ὡς ἔλεγε, εἶχε συνεννοηθῇ ὁ ἴδιος, οἱ δὲ ἐν Σάμῳ διαχόμενοι Χίοι μὴ θάροντες τοὺς δισταγμοὺς τοῦ Λυκούργου ἤρχισαν νὰ καταβοῶσιν ἐναντίον αὐτοῦ λέγοντες ὅτι ἐνῷ εἶχε τὰ μέσα νὰ συντελέσῃ πρὸς ἀπελευθέρωσιν πλουσίαις καὶ μεγάλῃς Ἑλληνικῇς νήσου, αὐτὸς ἐπρωτίμῃ νὰ ἀσχολῇται εἰς ἑπουσιώδη, ὑπονοοῦντες μὲ τοῦτο τὰς εἰς Μικρασίαν ἐπιδρομὰς· ἡ στήσις δὲ αὕτη τῶν ἐν Σάμῳ Χίων, αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Ν. Συννεφιά καὶ ἄλλων Χίων προκρίτων καὶ αἱ διαβεβαιώσεις τοῦ Ἀντωνίου Βουρνιά ἔπεισαν εἰς τὸ τέλος τὸν Λυκούργον νὰ ἀναβάλῃ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Νέας Ἑρέσου καὶ νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς παρακλήσεις τῶν Χίων.

Ἐν τούτοις πρὶν ἢ ὀριστικῶς ἀποφασίσῃ τὴν εἰς Χίον ἐκστρατείαν ὁ Λυκούργος ἔστειλεν εἰς Χίον τὸν Δημ. Παπαντωνίου, ὅπως ἀντιληφθῇ τὴν κατάστασιν τῆς νήσου καὶ τὰς διχθεσεις τῶν κατοίκων αὐτῆς, οὗτος δὲ μεταβὰς εἰς Θυμιά νὰ τῆς Χίου, εὔρε πολλοὺς φιλελευθέρους διαβεβαίωνοντας ὅτι οἱ Χίοι μετ' ἀγωνίας ἀναμένουσι τὴν ἐπικουρίαν τῶν Σαμίων ἵνα κηρύξωσι τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν νήσον, μὴ ἀρκεσθεῖς δὲ ὁ Λυκούργος εἰς τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ Δ. Παπαντωνίου, ἀπέστειλεν ἐκ νέου εἰς Χίον τοὺς Μανουὴλ Σοφοῦλην καὶ Γεώργιον Χ' Ἀνδρέου, οἵτινες ἐπανελθόντες εἰς Σάμον

καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ Χίων τινων πολιτῶν καὶ ἱερέων διεβεβαίωνον μετ' αὐτῶν ὅτι οἱ Χῖοι εἶνε καθ' ὅλα ἔτοιμοι νὰ ἐπαναστατήσωσι μόλις ἴδωσι τὰς ἐπικουρίας τῶν Σαμίων καὶ ὅτι ἐν Χίῳ ὑπῆρχεν ἀρθρονία πολεμοφοδίων. Τὰς διαβεβαιώσεις δὲ ταύτας ἐνίσχυον καὶ γράμματα ἐκ μέρους τῶν προεστώτων τῆς Χίου ἀποστελλόμενα. τὰ ὁποῖα ἐσώζοντο ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Λυκούργου μέχρι τοῦ 1834, κατασχεθέντα τότε ὑπὸ τοῦ Τούρκου ναυάρχου Χασάν βέη καὶ τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ ἡγεμόνος Βογορίδου Κ. Μουσούρου.

Κατόπιν τῶν διαβεβαιώσεων τούτων ὁ Λυκούργος ἐπείσθη νὰ ἀνελθῇ τὴν εἰς Χίον ἐκστρατείαν τὴν ὁποίαν ἐπόθουν καὶ πάντες οἱ Σάμιοι ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὸν ζῆλον τοῦ νὰ ἐλευθερώσωσιν ἀδελφούς των. Μόλις δὲ διεκηρύχθη τοῦτο ὑπὸ τοῦ Λυκούργου εἰς ὅλην τὴν Σάμον συνήλθον ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν εἰς Βαθὺ τέσσαρες περίπου χιλιάδες ἀνδρῶν ὑπὸ τοὺς τέσσαρας χιλιάρχους μετὰ δύο μεγάλων τηλεβόλων καὶ δέκα μικροτέρων. Ὁ ἐνθουσιασμός τῶν Σαμίων εἰς τὴν περίστασιν ἐκείνην ἦτο ἀπερίγραπτος. «Οἱ ἄνδρες», ἔγραφε κατόπιν ἐν τῇ ἀπολογίᾳ τοῦ Λυκούργου «συνελογίζοντο εἰς διαφόρους λόγους, οἱ πατέρες ἐνηγκαλίζοντο τοὺς υἱούς, οἱ ἀδελφοὶ τὰς ἀδελφάς, αἱ γυναῖκες τοὺς ἄνδρας των, αἱ μητέρες τὰ τέκνα των· θέαμα τῶνόν τι ἐκπληκτικώτατον.» Πλὴν δὲ τῶν κατὰ τῆς ἐκστρατείας τεσσάρων χιλιαρχιῶν συνέστη καὶ ἱερὸς Λόχος ἐξ 180 ἐπιλέκτων, ὠργανώθη κατὰ τὸ δυνατόν μία ὑγειονομικὴ ὑπηρεσία καὶ 60 πλοῖα προσωρμισθέντα ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Βαθέος ἦσαν ἔτοιμα νὰ μεταφέρουν εἰς Χίον τοὺς Σαμίους πολεμιστάς, οὓς ἠκολούθησαν καὶ 27 Ρουμελιῶται ὑπὸ ἀρεμάνιον τινα ἱεροδίακονον ὀνόματι Ἀγάπιον. Τὴν γεινικὴν δὲ ἀρχηγίαν τῆς ἐκστρατείας ἀνέλαβεν ὁ Λυκούργος.

Τῇ 9 Μαρτίου τοῦ 1822 ἡμέρᾳ πέμπτῃ ἀπεφασίσθη ἡ ἀναχώρησις. Αὐθημερὸν ἐψάλη ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος τελεταρχοῦντος τοῦ Ἀρχιερέως Κυρίλλου δέησις ἐκτενὴς μεθ' ἣν ἐξεφωνήσε λόγον ἐνθουσιώδη ὁ εὐγλωττος ἀρχιμνηδρίτης Μακρόβιος, πρὸς τὸ ἐσπέρας δὲ ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν κωδῶνων καὶ τὰς ἐπευφημίας τοῦ λαοῦ ἐπεβιβάσθησαν

οἱ ἄνδρες εἰς τὰ πλοῖα καὶ τὴν νύκτα τῆς ἐπομένης προσωρμίσθησαν εἰς τὸν μεγάλον λιμένα τῆς Χίου. Εὐθύς δὲ κατὰ τὰς μεταμεσονυκτίους ὥρας ἀπεβίβασθησαν εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Κονταρίου μίαν ὥραν μακρὰν τῆς πόλεως Χίου καὶ διαρεθέντες εἰς ἀποσπάσματα κατέλαβον μετὰ τοῦ πυροβολικοῦ τὰς ἐπικαιροτέρας θέσεις. Οὕτω στρατοπεδεύσαντες οἱ Σάμιοι ἀνέμενον ἐν τῇ παραλίᾳ τοῦ Κονταρίου, ὅτε πρὶν ἀκόμη ἀνατεῖλῃ ὁ ἥλιος ἠκούσθησαν κυμβαλισμοὶ καὶ μετ' ὀλίγον ἐθεάθησαν ἐρχόμενοι πρὸς τὸ μέρος τῶν πολυάριθμοι πεζοὶ καὶ ἵππεις. Ὁ Λυκούργος μὴ δυνάμενος ἐξ ἀποστάσεως ἕνεκα τῆς πρωϊνῆς ὥρας νὰ διακρίνῃ ἂν οἱ ἐπερχόμενοι ἦσαν φίλοι ἢ ἐχθροὶ διέταξε τὸν χιλιάρχον Καπετὰν Σταμάτην νὰ καταλάβῃ μετὰ 400 ἀνδρῶν τὰς περὶ τὸ Βασιλιόνικον ἐπικαίρους θέσεις καὶ ἐμποδίσῃ οὕτω πᾶσαν ἐπίθεσιν ἐκ τῶν πλαγίων. Τοῦτο ἀντιληφθέντες οἱ ἐπερχόμενοι ἀνέπτυξαν καὶ αὐτοὶ τὰς τάξεις τῶν καὶ τότε οἱ Σάμιοι ἐπέισθησαν ὅτι εὐρίσκοντο ἀπέναντι Τούρκων καὶ ἠτοιμάσθησαν εἰς μάχην. Τῶν Τούρκων πλησιάζαντων ἤρχισαν ἐκατέρωθεν σφοδροὶ πυροβολισμοί. Ἐπὶ δύο ὥρας διήρκεσεν ἡ μάχη καὶ τὰ δύο μέρη ἐτῆρουν τὰς θέσεις τῶν. Μεγάλην ὁμῶς φθορὰν προὔξεναι εἰς τοὺς Τούρκους τὸ πυροβολικὸν τῶν Σαμίων. Ὅταν δὲ πλοῖον τι Σαμιακὸν πλησιάσῃ εἰς τὴν ξηρὰν ἤρχισε νὰ πυροβολῇ αὐτοὺς καὶ ἐκ τῶν πλαγίων, οἱ μὲν Τούρκοι ἀποθαρρυνθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, πολεμοῦντες δὲ καὶ πολεμούμενοι εἰσῆλθον καττηχυμένοι ἐντὸς τοῦ φρουρίου, οἱ δὲ Σάμιοι κατεδίωξαν αὐτοὺς καὶ πρὸς τὸ ἐσπέρας γενόμενοι κύριοι τῆς πόλεως εἰσῆλθον θριαμβευτικῶς ἐν αὐτῇ. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἐκ μὲν τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν 260 καὶ ἐπληγώθησαν πολλοί, ἐκ δὲ τῶν Σαμίων ἔπεσαν εἰς καὶ ἐπληγώθησαν δύο. Αἱ πολεμικαὶ ἐργασίαι ἐξηκολούθησαν μέχρι τῆς νυκτός, τῶν Σαμίων ἀσχολουμένων εἰς τὸ νὰ καταλάβωσι καὶ ὀχυρώσωσι διασφόρους ἐπικαίρους περὶ τὸ φρούριον θέσεις.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν, ἥτις ἦτο ἡ 12η Μαρτίου οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν ἐξοδὸν ἐκ τοῦ φρουρίου, ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν καττηχυμένοι, ἀπὸ ἀπώλε-

σαν περὶ τοὺς 60 ἄνδρας. Οἱ δὲ Σάμιοι ἐξηκολούθησαν ὄχρουμενοὶ εἰς τὰ πέριξ τοῦ φρουρίου, ἵνα κατὰσπῶσι στενοτέραν τὴν πολιορκίαν αὐτοῦ, σκοπὸν ἔχοντες νὰ ἐξαναγκάσωσιν εἰς παραδοσὶν τοὺς ἐντὸς αὐτοῦ διακείμενους Τούρκους. Ἐν τῷ φρουρίῳ ἐκρατοῦντο ὡς ὅμηροι καὶ μερικοὶ ἐκ τῶν Χίων προκρίτων, οὓς εἶχε συλλάβει ὁ τότε διοικητὴς τῆς Χίου Βαχχὴτ πασᾶς, θέλων διὰ τοῦ μέσου τούτου νὰ εἶνε ἐξησφαλισμένος περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς ἡσυχίας ἐν τῇ νήσῳ. Ὁ πασᾶς οὗτος ὀλίγον χρόνον πρὸ τῶν ἀνωτέρω γεγονότων, εἶχε συλλάβει καὶ φονεύσει Σαμίους τινὰς χάριν ἐμπορίας μεταβάλλοντας εἰς Χίον. Ἀργότερον δὲ καὶ ἄλλοι δεκαοκτὼ Σάμιοι ἀναγκασθέντες ὑπὸ τῆς τρικυμίας νὰ προσορμισθῶσιν εἰς τὸ χωρίον Πέραμα τῆς Χίου τὴν αὐτὴν θὰ εἶχον τύχην, ἐὰν δὲν προσελάμβανον νὰ κρυβῶσιν ἐντὸς σπηλαίων.

Τῇ 14ῃ Μαρτίου ὁ Λυκοῦργος προέτεινεν εἰς τοὺς Τούρκους τὴν ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν παραδοσὶν τοῦ φρουρίου, καθόσον ἡ πολιορκία αὐτοῦ εἶχε καταστῇ ἤδη στενοτάτη, ἐκείνην δὲ τὴν ἡμέραν ὁ Σάμιος πλοίαρχος Ἐμμανουὴλ Ἀγγελίνας ἐξεληθὼν ἐκ τοῦ πλοίου εἰς τὴν ξηρὰν κατέλαβε τὸν ἀπέναντι τοῦ φρουρίου πύργον τοῦ Ροδοκανάκη καὶ ἐπέτυχεν ὅπως ἀποκόψῃ τὸ διοχετευόμενον ὕδωρ εἰς τὸ φρούριον. Θλίψις καὶ ἀπόγνωσις κατέλαβε τότε τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ Τούρκους καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν παρώτρυνον τὴν Διοικητὴν νὰ ἐλθῇ εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοὺς πολιορκητάς.

Εἰς τοιοῦτον εὐχάριστον σημεῖον εὐρίσκοντο τὰ πράγματα, ἡ δὲ ἐκπόρθησις τοῦ φρουρίου δὲν θὰ ἦτο. ὅπως ἐφρονεῖ καὶ ὁ Λυκοῦργος, ἡ ζήτημα δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν μόνον, ἂν τὸ ἀπαίσιον τέρας τῆς διχονοίας μεταξὺ τῶν Σαμίων καὶ τῶν Χίων δὲν ἐνέκυπτεν εἰς τὰς κρίσιμους ἐκείνας στιγμὰς. Αὐθιμὲρον ὁ Λυκοῦργος θέλων νὰ ρυθμίσῃ τὴν ἐν Χίῳ κατάστασιν διώρισεν Ἐφόρους γενικοὺς πέντε Χίους προκρίτους ἵνα ἐφορεύωσι καὶ διοικῶσι τακτικῶς ὅλην τὴν πατρίδα εἰς τοὺς ὁποίους συνηθροισμένους συνέστησε νὰ ἔχωσι ζῆλον, ἀγάπην καὶ ὁμόνοιαν πρὸς ἀλλήλους. Σύνταγμα δὲ ἀπέστειλεν εἰς Ἱερακίαν πλοῖον ἵνα παραλάβῃ ἐκεῖθεν ὅσους ἡδύνατο ἄνδρας

καὶ δύο ἄλλους ἀποστόλους ἐπεμψεν εἰς τὴν ἐν Κορίνθῳ Κυβέρνησιν, ἵνα ζητήσωσι παρ' αὐτῆς πολεμοφόδια καὶ ἐπικουρίας. Κατὰ προτροπὴν δὲ τοῦ Λυκούργου ὡσαύτως οἱ νεοδιορισθέντες Ἐφοροὶ τῆς Χίου ἔγραψαν ἐπίσης πρὸς τὴν Βουλὴν τῶν Ψαρῶν ζητοῦντες ἐπικουρίας, ἥτις ἐν τάχει ἐπεμψεν εἰς Χίον 1000 ὀκάδας πυρίτιδος, 9 κιβώτια πυριτόβολων καὶ ἄλλα χρειώδη.

Ἄλλ' ἐνῷ ταῦτα ἐπραττεν ὁ Λυκούργος, ὁ Ἀντώνιος Βουρνιαῆς καὶ τινες ἄλλοι συμπολίται αὐτοῦ ὑπὸ δοξομανίας καταληφθέντες, ἐβλεπον ζηλοτύπως τὸν Λυκούργον ὡς ἀρχηγόν, ὅθεν συνεννοηθέντες οἱ Ἐφοροὶ παρεκίνησαν τὸν Βουρνιαῆν νὰ συστήσῃ χωριστὴν διοίκησιν, πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν, οὗτος δὲ ἀνυπότακτος, «συλλαμβάνει», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Λυκούργου, «γυμναστικὰς ἰδέας εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ καὶ ἀρχίζει νὰ σχηματίζῃ γραφεῖα *al europea*, νὰ μοιράξῃ ἀξιώματα καὶ παράσημα καὶ τέλος νὰ κτίξῃ οἰκίαν χωρὶς θεμελίαν». Αἱ ἰδιαιτέρας δὲ αὐταὶ ἐνέργειαι τῶν Χίων ὀργανωθείσαι μυστικῶς κατ' ἀρχάς, καὶ φανερωθεῖσαι κατόπιν, προεκάλεσαν τὴν ἀκαταστασίαν καὶ τὴν διχόνοιαν ἐν στιγμαῖς χρισιμωτάταις, καθ' ἃς οἱ πάντες ἔπρεπε νὰ εἶνε ἡνωμένοι καὶ σύμφωνοι κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐλθροῦ. Ἡ ἀναπτύχθεισα δὲ ἐκ τούτων διχόνοια προεκάλεσε τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου, ἐνῷ ἤτο ἀναμνησθήτητον ὅτι ἐὰν οἱ Χίοι ἔμενον σύμφωνοι μέχρι τέλους καὶ ὑπεστήριζον προθύμως μὲ ὅσα μέσα εἶχον τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος τῶν ἀγῶνα καὶ τὸ φρούριον θὰ ἐκυριεύετο τάχιστα καὶ ἡ ἐν τῇ νήσῳ ἀπόβασις νέων ἐλθρῶν κατὰ τὴν μετ' ὀλίγον ἄριζιν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἦθελε καταστῆ ἀδύνατος.

Δυστυχῶς ὅμως οἱ μὲν προὔχοντες τῆς Χίου συνειθισμένοι ἀπὸ αἰῶνων εἰς τὸν κοτζαμπασισμόν καὶ ὅλα τὰ μέσα τῆς εὐμαρείας ἔχοντες δὲν ἤθελον καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ αἰσθανθῶσιν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἀξίαν τῆς ἐλευθερίας, οἱ δὲ ἀποτελοῦντες τὰς τάξεις τοῦ λαοῦ μιμούμενοι κατ' ἀνάγκην τὸ παράδειγμα τῶν ἀνωτέρων τῶν δὲν ἔδειξαν καμμίαν συμπάθειαν πρὸς τοὺς διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος τῶν ἐλθόντας Σαμίους.

βυθισμένοι· δὲ εἰς τὴν δειλείαν δὲν ἠδύναντο νὰ πιστεύσωσιν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἤθελον ποτε κατισχύσει τῶν Τούρκων καὶ ἐκ τούτου ἐνόμιζον ὅτι συμπεριώτερον ἤθελον εἶσθαι δι' αὐτοὺς νὰ μὴν ἔλθωσιν εἰς καυμὶάν συνάφειαν μὲ τοὺς ἐπαναστάτας Σαμίους, ἀλλὰ νὰ μένωσι περιποιοῦμενοι τοὺς Τούρκους, ἐλπίζοντες ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης πίστεως, καὶ ἀρροσιώσεως πρὸς αὐτοὺς ἤθελον ἀποφύγει πᾶσαν καταδίωξιν. Οὕτω οἱ πλείστοι ἐκ τῶν Χίων οὐδεμίαν παρέσχον ἀρωγὴν εἰς τὸ κίνημα. Οἱ δὲ ὀλίγοι ἐκ τούτων, οἵτινες, μετὰ τοῦ Βουρνιαῖ καὶ ἄλλων τινῶν Χίων ἔλαβον τὰ ὅπλα, κατὰληθόντες, ὑπὸ ζήλοτυπίας πρὸς τοὺς Σαμίους, δὲν ἠθέλησαν νὰ συμπράξωσι μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ τοῖνυντιον ἐνήργουν, ὅπως οἰκαιοποιηθῶσιν αὐτοὶ μόνοι τὴν μέλλουσαν δόξιν, τὸ δὲ ἀνόητον τοῦτο πάθος ἐτύρλωνε καὶ ἐξώθει αὐτοὺς μέχρι προδοσίας. Τῆς διχονοίας ταύτης μνησάνοντες οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ Τούρκοι ἀνελάμβανον θάρρος καὶ ἐλπίδας, διότι ἄλλως ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέρας ἀνέμενον ἐπικουρίας, καθόσον τὴν ἰδίαν ἡμέραν καθ' ἣν ὁ στόλος τῶν Σαμίων ἐπλεε πρὸς τὴν Χίον, ἔστειλαν ἐκ Χίου εἰς Τσεσμέ ταχυδρόμον διὰ νὰ ὑπάγῃ ὅσον τάχιστα διὰ ζήτησιν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰδοποιήσῃ τὴν Πύλιν ἵνα ἀποστείλῃ ἐπικουρίας.

Πράγματι δὲ τῇ 30ῃ Μαρτίου ἡμέρᾳ Πέμπτῃ τῆς Μεγάλης ἐβδομάδος ἐφάνη ὁ Τουρκικὸς στόλος συγκείμενος ἐκ 34 πλοίων παντὸς μεγέθους. Ἀμνηχανία τότε καὶ τρόμος κατέλαβε τοὺς Χίους, ἡ δὲ ταραχὴ καὶ ἀκαταστασία ἐκορυφώθησαν εἰς ὅλην τὴν πόλιν. Φωναὶ τρόμου καὶ ἀπελπισίας ἤκούοντο πανταχόθεν, οἱ πλείστοι δὲ ἐτράπησαν πρὸς τὰ ὄρη ζητοῦντες ἐκεῖ τὴν σωτηρίαν. Οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ στόλου ἤρξαντο σφοδρῶς κατὰ τῶν πολιορκούντων πυρός. Καὶ ὁ στόλος δὲ προσορμισθεὶς ὑπ' αὐτὸ ἐξεσφενδόνησε χάλαζαν σφαίρων κατὰ τῆς πόλεως. Οἱ Σάμιοι ὁμως πολέμισται δὲν ἀπεθαρρύνθησαν, ἀλλὰ καταλαβόντες μετὰ τῶν Χίων ἐνόπλιων ὀχυρὰς τινὰς θέσεις ἀντεπυροβόλουν. Ἐξηκολούθουν δὲ μαχομένοι μέχρις ὅτου οἱ ὑπὸ τὸν Ἀναγνώστην Καρδαμιλίτην Χίοι Βρονταδοῦσοι ἰδόντες τὴν ἔξοδον ὀπλιτῶν

τοῦ στόλου καὶ νομίσαντες ὅτι πᾶσα ἀντίστασις πλέον θὰ ἦτο ματαία, ἐγκατέλειψαν τὸ μέρος τοῦ Παλαιόκαστρου ὅπερ κατεῖχον. Τότε δὲ καὶ οἱ Σάμιοι, ἵνα μὴ περικυκλωθῶσιν ὑπὸ τῶν καταλαβόντων εὐθὺς τὸ Παλαιόκαστρον Τούρκων, ἠναγκάσθησαν νὰ υποχωρήσουν. Ἐν τούτοις ἡ μάχη ἐξηκολούθει, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἔχθροί ἐπληθύνοντο ὅλως καὶ προὔχονουν πρὸς τὰ ἔμπροσ, οἱ Σάμιοι βλέποντες τὸν κίνδυνον νὰ αἰχμαλωτισθῶσιν, ἀφοῦ ἐκάρφωσαν τὰ τηλεβόλα καὶ κατέστρεψαν τὰ ὄχυράματα αὐτῶν, ὑπεχώρησαν εἰς Καλιμασιάν, πολεμοῦντες καὶ πολεμούμενοι. Καθ' ὅλην δὲ τὴν μάχην ἐκαίνην ἐφρονεύθησαν δύο Σάμιοι καὶ ἐτραυματίσθησαν πέντε. Φθάσαντες δὲ εἰς Καλιμασιάν παρετήρησαν ὅτι μέγα μέρος ἐξ αὐτῶν εἶχε διασκορπισθῆ, διότι μετρηθέντες εὗρέθησαν ἕως χίλιοι πεντακόσιοι. Αὐτοὶ ἔμειναν μέχρι τοῦ μεσονυκτίου καὶ μετὰ ταῦτα μετέβησαν εἰς τὸ χωρίον Λιθί, ὅπου ὄχυρωθήσαν εἰς ἐπικαίρους θέσεις. Ἐκεῖ ἐπείθευσεν ποῦναριθμοὺ ἐχθρικῆς στρατιᾶς καὶ μάχης συγκροτηθείσης, οἱ Σάμιοι ἀπέκρουσαν ἐπὶ πολλὰς ὥρας τὰς προσβολὰς τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' ἐξαντληθέντων τῶν πολεμοφοδίων, ἠναγκάσθησαν νὰ υποχωρήσωσι πρὸς τὸν Ἁγίον Γεώργιον Συκούσην. Θέσιν ὑψηλὴν, ὅπόθεν ἠδύναντο νὰ ἐπικοινωνῶσιν εὐκολώτερον μὲ τὰ Ψαρά, ἀπόφασιν ἔχοντες τότε νὰ μείνωσιν ἐκεῖ, διότι ἤλπιζον ἀκόμη εἰς τὴν ἀφίξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Ἐκ τῆς θέσεως δὲ ταύτης ἐπολέμουν ἀποκρούοντες τὰς προσβολὰς τῶν Τούρκων.

«Εἰς τὰς ὀκτῶ ὥρας τῆς ἡμέρας ταύτης ἦτις ἦτο ἡ 2 Ἀπριλίου—γράφει ἐν τῇ ἀπολογίᾳ τοῦ ὁ Λυκοῦργος.—πλησίον εἰς τὴν στρατιωτικὴν μας παρεμβολὴν ἐφάνησαν τρία σώματα ἐχθρικά ἀπὸ χιλίους περίπου τὸν ἀριθμὸν τὸ καθέν, ἀπὸ τρία διάφορα μέρη μὲ σκοπὸν διὰ νὰ μᾶς περικυκλώσουν. Οἱ μετ' ἐμοῦ στρατιῶται ἦσαν περίπου τετρακόσιοι τὸν ἀριθμὸν. Λοιπὸν μὲ αὐτοὺς ἐναντιώθημεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ κτυπῶντες καὶ μαχόμενοι ὀπισθοδρομήσαμεν τακτικῶς, ἰδόντες ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ σταθῶμεν πλέον αὐτοῦ. καὶ οὕτω διεφύγομεν τὰς χεῖρας τῶν Γραικοτούρκων ἐχθρῶν μας, χωρὶς νὰ

χάσωμεν μήτε ἓνα ἄνθρωπον· διεσκορπίσθημεν ὁμῶς ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ μόλις μὲ πεντήκοντα ἄνθρώπους ἐπήραμε τὸν δρόμον πρὸς τὰ Ψαρά καὶ τὴν νύκτα ἐκείνην οἱ μετ' ἐμοῦ διασκορπισθέντες στρατιῶται συνήχθησαν πάλιν. συμποσούμενοι ἕως τριακόσιοι. Τὰ χωρία ὅλα ἔστησαν Τουρκικῆς σημαίας. Αὕτη ἦτο ἡ κυριώτερα αἰτία ἡ ὁποία μᾶς ἠναγκάζε νὰ μὴ σταθῶμεν πλέον εἰς πόλεμον, καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ἐβιαζόμεθα νὰ φύγωμεν ἀπὸ τὴν Χίον διότι εἴχομεν καὶ ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς. Ἄλλη αἰτία ὁμοία μὲ ταύτην ἦτο ἡ πείνα, διότι δὲν εἰμπορούσαμεν νὰ λάβωμεν ἀπὸ κανέν μέρους τροφήν καὶ οὕτω τὴν ὀγδόην Ἀπριλίου ἀφῆσκαμεν τὴν Χίον καὶ ἐπεράσαμεν εἰς Ψαρά. Ἀπὸ τὰς ἑνδεκα λοιπὸν τοῦ Μαρτίου μηνὸς ἕως ταύτης τῆς ἡμέρας, ἡ ζημία τὴν ὁποίαν ἐλάβομεν συνίσταται εἰς 30 φονευμένους καὶ 52 πληγωμένους, καθὼς μᾶς τὸ ἐφάνέρωσεν ἡ ἐφημερίς τῶν ἱατρῶν τοῦ στρατιωτικοῦ μᾶς νοσοκομείου».

Ἐκ Ψαρῶν οἱ Σαμίιοι διὰ Ψαριανῶν πλοίων ἐπέστρεψαν εἰς Σάμον, τινὲς ὁμῶς ἐξ αὐτῶν, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ Ἰωάννης Λεκατῆς, περιπλανηθέντες εἰς τὰ δυσμικὰ μέρη τῆς Χίου καὶ καταδιωγθέντες ὑπὸ τῶν Τούρκων κατώρθωσαν μετὰ πολλὰς ἡμέρας καὶ κατόπιν μεγάλων περιπετειῶν νὰ ἐπιστρέψωσι διὰ Ψαριανοῦ ἐπίσης πλοίου εἰς Σάμον. Τὴν δὲ ἀναχώρησιν τῶν Σαμίων ἐκ Χίου ἐπηκολούθησεν ἡ φοβερὰ καταστροφή αὐτῆς ἡ ὁποία τότε συνεκίνησεν ὅλον τὸν κόσμον καὶ προῦκάλεσε ζωηρὰς συμπαθείας τῶν λαῶν τῆς Δύσεως ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων.

Οὕτως ἔληξεν ἡ εἰς Χίον ἐκστρατεία τῶν Σαμίων, ἀτυχῆς διὰ τοὺς ἐπιχειρήσαντας αὐτήν, ἀτυχεστέρα διὰ τοὺς οὓς ἐμελλον νὰ ἐλευθερώσωσι Χίου. Ἡ ἐπακολούθησασα φοβερὰ καὶ φρικώδης καταστροφή τῆς Χίου διὰ τῆς σφαγῆς καὶ τοῦ ἐξανδραποδισμοῦ πάντων σχεδὸν τῶν κατοίκων αὐτῆς, ἐξήγειρεν, ὥς εἵπομεν, τότε τὰς ζωηρὰς συμπαθείας ὑπὲρ τῆς δυστυχοῦς νήσου παντὸς τοῦ ὁμογενοῦς καὶ τοῦ ξένου κόσμου, πολλοὶ δὲ τότε τὰς φρικώδεις καὶ τρομερὰς λεπτομερείας τῆς καταστροφῆς μανθάνοντες ἐν τῇ ἐξεγέρσει τῶν

αίσθημάτων των πρὸς τοὺς δυστυχεῖς Χίους ἀπέδιδον μέγα μέρος τῆς εὐθύνης καὶ εἰς τὸ ἐγχείρημα τῶν Σαμίων κατακρίνοντες τὴν ἀπόφασιν ταύτην τοῦ Λυκούργου καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν πολεμιστῶν. Πρέπει νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐλήφθη οὐχὶ κατόπιν πολλῆς καὶ λεπτομεροῦς καὶ ἐπισταμένης τῶν ἐν Χίῳ προσώπων καὶ πραγμάτων μελέτης, ἥτο δὲ τοσοῦτω μᾶλλον κατακριτέα, καθόσον δὲν ὑπῆρχε πρὸς τοῦτο ρητὴ καὶ διαβεβαιωμένη συνανέσις τῆς κεντρικῆς τοῦ Ἐθνους ἀρχῆς, ἀνευ τῆς γνώμης τῆς ὁποίας δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπιχειρηθῇ ἡ ἐκστρατεία. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ἡ ἐπιχειρήσις ἦτο κατακριτέα, διότι δι' αὐτῆς οἱ Σάμιοι ἔθετον εἰς μέγαν κίνδυνον τότε ὅχι μόνον τὴν Χίον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν Σάμον, τὴν ὁποίαν ἄρηνον ἀνευ στρατιωτῶν. Ὁ ὑπερβολικὸς ὁμῶς ζήλος καὶ ὁ ἐθνουσιασμὸς αὐτῶν ὅπως ἀπελευθερώσωσι μίαν ὁμογενῆ νῆσον ἐκλιπαροῦσαν τὴν βοήθειάν των, ἐθόλωσε τόσον τὴν κρίσιν των, ὥστε καὶ τὴν ἰδίαν πατρίδα, ἀπειλουμένην, παρεῖδον, καὶ τοὺς κινδύνους πρὸς οὓς ἐξετίθεντο δὲν ὑπελόγισαν καλῶς ἀπαξ μελετήσαντες νὰ ὑποκινήσωσιν εἰς ἐξέγερσιν λαὸν ἀγαθὸν μὲν καὶ νοήμονα, ἐγῶιστήν ὁμῶς καὶ φιλοχρήματον (1). «Τὸ πεπρωμένον τῆς Χίου, γράφει ὁ Πουκεβίλ ἐν τῇ ἱστορίᾳ του, ἐχαράσσετο ἐν ταῖς γραμμαῖς ταύταις τοῦ Προδότου, ὅστις περιγράφων—ὥσει τρόπον τινα διέβλεπε τὴν ὑπὸ τὸν πέπλον τοῦ μέλλοντος καλυπτομένην ἔτι εἰσβολὴν τῶν Ἀσιανῶν Τούρκων—ἀνέφερεν ὅτι οἱ βάρβαροι κατελθόντες εἰς Χίον συνέλαβον πάντας τοὺς κατοίκους ὡς ἐν δικτύῳ. Ὁλεθρία πρόρρησις, ἥτις κατὰ γράμμα ἐμελλε νὰ ἐπιτελεσθῇ! Ἄν ἐγνώριζον ταῦτα οἱ Χίοι, περιφρονοῦντες πάντα λόγον συνέσεως καὶ συμφέροντος, ἀναμφιβόλως σύσσωμοι ἤθελον ἐγερθῇ, ὅτε οἱ Ὑδραῖοι προέτεινον αὐτοῖς νὰ μετᾴχωσι τοῦ ἱεροῦ ὑπὲρ τῆς θρησκείας καὶ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος. Ἡ Λέσθος ἀνεστήλου τὸ λάβαρον τοῦ Σταυροῦ, ἀσφαλιζομένη δὲ ἡ Χίος ὑπὸ τῶν Ψαρῶν

(1) Βλ. Πουκεβίλ ἱστορ. τῆς Ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, Βιβλ. 7ον Κεφ. 6ον.

καὶ τῆς Σάμου θὰ ἐστέφετο δ' ἄ δάφνης ἀρθίτου δόξης.
Εὐσφάλλμενον δέ τι μέτρον ἐξ ἐναντίας ἐπεφύλασσαν αὐτῇ τὴν
κύβηκα τῆς πικρίας. ἦν ἐπέπρωτο μέχρι τρυγὸς νὰ πῆ» (2).

«Ἄν οἱ Χίοι» ἔγραφε προσέτι ἐν τῇ ἀπολογίᾳ του ὁ Λυ-
κούργος, «ἦσαν πιστοὶ εἰς τὰς ὑποσχέσεις των, ἂν οἱ Χίοι
συμπρόνως μὲ ἡμεῖς ἐστέκοντο γενναῖοι εἰς τὰ ὄπλα, τί εἰμπο-
ροῦσε νὰ κάμῃ ὁ ἐχθρὸς ὅταν εἴμεθα ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν;
Ἡμεῖς ἐνωμένοι μὲ τοὺς Χίους μὲ τον δεσμὸν τῆς ἐμπιστο-
σύνης δὲν εἶχαμεν παραμικρὸν φόβον, μάλιστα εἰμπορούσαμεν
νὰ κρατήσωμεν τὸν πόλεμον εἰς πολὺν καιρὸν καὶ ὁ ἐχθρὸς
δὲν ἐτόλμοῦσε νὰ πολεμήσῃ μὲς μᾶς, διότι ἦτο ἀδύνατος καὶ
τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀληθές, διότι οὔτε ἀπὸ τὸ φρούριον ἐ-
τόλμησε νὰ ἐκβῇ προτύτερα προτοῦ νὰ ἔλθῃ βοήθεια ἀπὸ τὸν
Τξισμέν. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ποῖος διακριτικὸς ἄνθρωπος δὲν
βλέπει ὅτι ἡμεῖς ἠμπορούσαμεν νὰ λάβωμεν βοήθειαν ἀπὸ
τοὺς συναδελφοὺς μᾶς Ψαρινοὺς καὶ ἀπὸ πολέμικα ἐφοδία
καὶ τροφάς. Δὲν εἶχομεν ἐλπίδας καὶ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στό-
λον τῶν φιλογενῶν Ὑδραϊοσπετσιωτῶν. Οὗτοι ὅταν ἤξευρον
ὅτι ἡμεῖς κρατοῦμεν τὸν πόλεμον εἰς τὴν Χίον, δὲν ἤθελον
ποτέ σταθῇ ἀμελεῖς, ἀλλ' ἤθελον προσθῇ τὸ γρηγορώτερον
εἰς βοήθειάν μᾶς, διότι ὁ ζήλος των καὶ ὁ πατριωτισμὸς των
εἶνε εἰς ὅλους γνωστὰ καθὼς καὶ πέρυσιν ὅταν ὁ ἐχθρὸς στό-
λος ἦλθεν εἰς τὴν Σάμον πραγματικῶς τὸ ἀπέδειξαν προσθῇ-
σαντες εἰς διάστημα ἑπτὰ ἡμερῶν. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ἡ
νῆσος Χίος δὲν εἰμπορεῖ τὸ ὀλιγώτερον νὰ δώσῃ τεσσαράκοντα
χιλιάδας ἄνδρας, ἀξιόους τοῦ πολέμου. Μὲ αὐτὴν ὅλην τὴν
δύναμιν ὁ ἐχθρὸς μὴτε τόσον ἀνόητος, μὴτε τόσον γενναῖος
ἦτο νὰ διακινδυνεύσῃ μαχόμενος διότι ὢν ἀδύνατος ἔπρεπε
νὰ συνάξῃ στράτευμα ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν. Ἰδοὺ λοιπὸν ἀ-
πόδειξις φανερά ὅτι οἱ Χίοι ἐστάθησαν παραβάται τῶν ὑπο-
σχέσεων των, ἐπίσκοι καὶ προδόται. Δὲν εἶνε αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι
εἰς τὸν καιρὸν τῆς πλέον στενῆς πολιορκίας, ὅταν ἡμεῖς εἵ-
χαμεν κόψῃ τὸ νερὸν ἀπὸ τὸ φρούριον, πολλαῖς διὰ νυκτὸς

(2) Βλ. ἱστορίαν Πενταβίλ, σὺντ' ι.

τὸ ἔβαλαν εἰς τὸ ὑδροχωγεῖον καὶ τὸ ἔστειλαν ὀπίσω εἰς τὸ φρουρίον· Δὲν ἐπιάσκαμεν καὶ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ἐπ' αὐτοφώρῳ καὶ μ' ὅλον ὅτι κατὰ τοὺς νόμους ἔπραπε νὰ παιδεύθῃσι μὲ θάνατον, ἡμεῖς πάλιν ἀπὸ ἐπιείκειαν καὶ φιλανθρωπίαν κινούμενοι· εὐχαριστήθημεν νὰ τοὺς παιδεύσωμεν μόνον μὲ ραχδισμούς· Δὲν εἶνε αὐτοὶ οἱ Χῖοι οἱ ὅποιοι ἔλεγον διὰ τοὺς Σάμιους ὅτι ἦλθον μὲ σκοπὸν διὰ νὰ ἀρπάξωσι· Πῶς τώρα παραιτοῦν τὰ πράγματά των καὶ ὑποστατικὰ των εἰς τοὺς Τούρκους καὶ φεύγουν, ἐν ᾧ ἂν ἐνωμένοι μαζὺ μας ἐστέκοντο ἐναντίοι, δὲν ἤθελον τὰ χάσει· Ἐμποροῦσα νὰ ἐπιφέρω καὶ ἄλλας πολλὰς ἀποδείξεις, τὰς ἀρίνω ὁμῶς εἰς τὴν διακρίσιν τοῦ κόσμου. Παρακαλῶ ὁμῶς τὴν ὑπερτάτην Βουλὴν τοῦ ἔθνους μου διὰ τὰ τρία ταῦτα. Πρῶτον μὲν προσκαλῶ εἰς τὸ κριτήριον τῆς δικαιοσύνης τοὺς Ἐφόρους τοὺς πρῶτους τῆς Χίου, διότι ἐστάθησαν ἐναντίοι εἴτε φανερώς, εἴτε κρυφίως εἰς τὸ νὰ διενεργηθῇ ἡ ἄλωσις τοῦ φρουρίου διὰ νὰ δώσουν λόγον ἔμπροσθεν τοῦ γένους· δεῦτερον ἀπαιτῶ ἀπὸ αὐτοὺς τριακοσίας χιλιάδας, τὰς ἀποίας ἔκαμε ἔξοδα ἡ πατρίς μου εἰς ταύτην τὴν ἐκστρατείαν, χωρὶς τὴν ἀπώλειαν τῶν πολεμικῶν ἐργαλείων καὶ ἄλλων· τρίτον προσκαλῶ τὸν Χ' Βουρνιᾶν ὡς στρατιώτην εἰς τὸ σοφὸν κριτήριον τοῦ πολέμου διὰ νὰ δώσῃ λόγον δι' ὅσα ὑπέσχετο διὰ τοὺς συμπατριώτας του ὅτι μόνον 500 Σάμιοι νὰ φανοῦν εἰς τὴν Χίον, τὰ λοιπὰ ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ θέλουν τὰ κατορθώσει ἐκείνοι καὶ ἐφάνη ψεύστης, διότι ὑπῆγον ὑπὲρ τὰς τέσσαρας χιλιάδας, καὶ πάλιν ἐστάθησαν ἀνάξιοι καὶ τὸ ὕστερον ἐναντίοι. Προσέτι τὸν προσκαλῶ ἔμπροσθεν τῶν νόμων, ἔμπροσθεν εἰς τοὺς στρατιωτικούς νόμους διὰ τὴν διαίρεσιν καὶ τὸ σχῆμα, τὸ ὅποιον ἐπροξένησεν εἰς τὰ στρατεύματα καὶ διὰ τὴν ἀκαταστασίαν τὴν ὁποίαν ἔφερε καὶ εἰς τὰ πολιτικά.»

Τοιαῦτα ἔγραφεν ὁ Λυκοῦργος ἀπολογούμενος εἰς τὴν Βουλὴν τῆς Ἑλλάδος δι' ὅσα ἐναντίον του κατελάλουν οἱ Χῖοι, οἵτινες εἰς αὐτὸν ἤθελον νὰ ἀποδώσουν τὴν κατὰστροφὴν τῆς Πατρίδος των. Ἡ ἀτυχὴς ὁμῶς αὕτη ἐκστρατεία εἶχε τὸν θλιβερόν ἀντίκτυπόν της καὶ ἐν Σάμῳ, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Νέοι ἐμψύλοι σπαραγμοὶ τῶν Σαμίων.—Εὐθυσίαι περὶ τῆς ἐκ νέου ἀφίξεως τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου.—Ἐνέργειαι πρὸς ἄμυναν καὶ προστασίαν τοῦ τόπου.—Ἀσταχα μέτρα τῆς κεντρικῆς διοικήσεως.—Ὁ Μώραλης διορίζεται Ἐπαρχὸς ἐν Σάμῳ.—Τὰ τῆς ἐγκαταστάσεώς του ἐν Βαθεῖ.—Ὁ ναύαρχος Μιαούλης ἀποστέλλει εἰς Σάμον τρεῖς πλοιοῦργους ὅπως συμβιβάσωσι τοὺς διαμαχομένους Σαμίους.—Ἀναχώρησις τοῦ Λυκούργου καὶ ἄλλων Σαμίων.—Ἐκλογὴ νέων ὑποναυτῶν.—Φυλάξεις τοῦ Λαγαυῆ καὶ ἄλλοι καταδιώξεις.—Φόρος τοῦ Μ. Μελαχροينوῦ καὶ τοῦ υἱοῦ του.—Οἰκτρά κατάστασις —Ἀφίξεις τῶν Ἀρμυστῶν μετὰ τοῦ Λυκούργου.—Νέαι ρήξεις καὶ ἀδελφοκτονίαι.—Ἡ ἐν τῇ Μογῇ τῆς Μεγάλης Παναγίας Συνέλευσις.—Ὁ Μώραλης κηρύσσεται ἔκπτωτος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς.—Ἀναχώρησις αὐτοῦ ἐκ Σάμου καὶ ἐγκαθίδρυσις τοῦ Λυκούργου.—Συνεισφοραὶ τῶν Σαμίων ὑπὲρ τοῦ στόλου.

Ὅ,τι συμβαίνει ἀνεξαιρέτως ὕστερον ἀπὸ κάθε ἀποτυγχάνουσιν ἐπιχείρησιν ἐπανελήφθη καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν κατόπιν τῆς εἰς Χίον ἀτυχοῦς ἐκστρατείας τῶν Σαμίων. Ἡ ἀποτυχία αὕτη γνωσθεῖσα ἐγκαίρως ἐν Σάμῳ ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας τῶν ἐχθρῶν τοῦ Λυκούργου, οἵτινες χωρὶς νὰ κίσθωνθῶσι τὴν συμφορὰν ἀντανάκλωσαν εἰς ὅλον τὸν τόπον, ἐφαντάσθησαν οὐχ' ἥττον ὅτι ἐπέστη ὁ κατάλληλος χρόνος ἵνα ἐπαναλάβωσι τὰ ἐναντίον τοῦ Λυκούργου καταχθόνια σχέδιά των. Ἡ πρὸς στιγμὴν μάλιστα διαδοθεῖσα φήμη τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐν Χίῳ κατέστησε θρασυτέρους τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, οἵτινες θὰ ᾔσαν πρόθυμοι νὰ πανηγυρίσουν τὸ γεγονός, εἰὰν ἐπηλήθευν. Ὁ Λυκούργος λοιπὸν ἐπανακάμψας εἰς Σάμον εὗρεν αὐτὴν εἰς ἀνώμαλον κατάστασιν. Οἱ ἐκ Χίου ἐπανελθόντες στρατιῶται λιμοκτονοῦντες καὶ ἀναγκαζόμενοι νὰ πωλῶσι τὰ ὅπλα αὐτῶν πρὸς ἐξέυρεσιν ἄρτου, ἀπέδιδον τὴν κακοδαιμονίαν των κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν ἀρχηγόν. Οἱ φίλοι αὐτοῦ εἶχον διακριθῇ, οἱ δὲ ἐχθροὶ του ἐπωφελοῦμενοι τῆς τοιαύτης στάσεως τῶν στρατιωτῶν καὶ τῆς διακρίσεως τῶν φίλων του, προσεπάθουν διὰ παντὸς τρόπου τοὺς

μὲν στρατιώτας διὰ χρημάτων καὶ δωροδοκιῶν νὰ διαρθεί-
ρωσι καὶ προσελκύσωσι μὲ τὸ μέρος των, τοὺς δὲ δυσαρεστη-
μένους νὰ διαθάλλωσι καὶ καταστήσωσιν αὐτοὺς ἔτι περισ-
σότερον δυσμενεῖς πρὸς τὸν Λυκοῦργον καὶ ταῦτα ὅλα ἔκαμνον
ἐνῶ εἶχον ὑπ' ὄψιν των τὴν ἐπικειμένην ἄρξιν τοῦ Ὀθωμα-
νικοῦ στόλου.

Τὴν θλιβεράν δὲ ταύτην κατάστασιν ὁ Λυκοῦργος δὲν ἔ-
λειπεν ἀπὸ τοῦ νὰ γνωρίσῃ καὶ εἰς τὴν ὑπερτάτην τοῦ ἔθνους
διοίκησιν ὑποβιβάτων εἰς τὴν Βουλὴν τότε ἔκθεσιν περιγρά-
φουσαν τὰς ἀτιμίας καὶ τὴν ἀνανδρίαν καὶ προδοτικὴν διαγω-
γὴν τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. Καὶ σήμερον ἀκόμη ἀναγινώσκων
τις τὴν ἔκθεσιν ἐκείνην τοῦ Λυκοῦργου θλίβεται καὶ ἀπορεῖ
πῶς εἰς μίαν ἐνδοξον καὶ ἥρωϊκὴν ἐποχὴν εὐρίσκοντο ὀλίγοι
ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς φιλαρχίας παρακινου-
μενοὶ δὲν ἐδίσταζον εἰς τὸν βωμὸν αὐτῆς νὰ θυσιάζωσιν καὶ
πατρίδα καὶ Γένος καὶ πᾶν ἱερὸν καὶ εὐγενὲς αἶσθημα. Μὲ
ποῖα δὲ μέσχα ἐνόουν νὰ κυριαρχήσωσιν οὗτοι καὶ ποῖοι ἦσαν
οἱ σκοποὶ των μᾶς φανερῶναι καλύτερον παντὸς ἄλλου ἢ
ἔκθεσις τὴν ὁποίαν, ὡς εἵπομεν, ὁ Λυκοῦργος, ὑπέβλεπεν εἰς
τὴν Βουλὴν τῆς Ἑλλάδος.

«Καὶ πρὸ ἡμερῶν σῆς εἰδοποίησα, ἔγραφε τότε ὁ Λυκοῦρ-
γος, καὶ ἤδη δὲν λείπω νὰ ἀναφέρω ὅτι οἱ ἐν Σάμῳ Τουρ-
κόφρονες ἀνέκαθεν ἐχθροὶ τῆς ἐλευθερίας, τοῦ στρατιωτικοῦ
συστήματος καὶ πρὸ πάντων ἐμοῦ, ὡς διοργανισμένου τὰ
ὑπὲρ ἐλευθερίας, ἐμψυχωθέντες ἀπὸ τὴν ἐξοδὸν τοῦ ἐχθρικοῦ
στόλου καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν φημισμένον ἐν Χίῳ θάνατόν
μου, ἠτοιμάσθησαν νὰ καθυποτάξωσιν αὐθις τὴν Σάμον εἰς
τὸν τύραννον, ἀλλ' ὁ αἰωνίδιος ἐρχομός μου, ἀπέτρεψε τοὺς
προδοτικούς σκοπούς των. Ἦδη δὲ βοηθούμενοι ἀπὸ τὰς πε-
ριστάσεις ἔδωλον σχίσμα μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν, ἀπὸ τοὺς
ὁποίους ἐκλύσαντες τινὰς μὲ δῶρα πρὸς τὸ μέρος των, καὶ
ἐνωθέντες μετ' αὐτῶν, ἀφοπλίζουν τοὺς φιλελευθέρους στρα-
τιώτας, κατατρέχουν τὸ σύστημα, βρῶσιν ἀναρχνδόν, «δὲν
εἶνε χρεῖα στρατευμάτων καὶ ὀπλων, ἐμεῖς δὲν θέλομεν νὰ
ζεύρωμεν γένος καὶ ἐλευθερίαν». Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ

ἤτοι κατὰ τὴν δεκάτην τοῦ τρέχοντος μηνὸς Μαΐου οἱ τοῦ χωρίου Καρλοβάσου Τουρκοκράται· συνεννοημένοι μὲ τοὺς περὶ αὐτοὺς ἀποστάτας στρατιώτας, ὁρμῶσι διὰ νυκτός, πολλοὶ κοῦν τὴν οἰκίαν μου καὶ πανταχόθεν μὲ τουρκερίζουν. βοῶντες θηριωδῶς καὶ ζητοῦντες νὰ κρημνίσωσι τὸ Σαντάρδον τῆς Ἱερᾶς τοῦ Γένους σημαίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπροξένει ἐκπληξιν καὶ φρίκην εἰς πᾶσαν αἰσθαντικὴν ψυχὴν! Πολλοὶ δὲ μᾶλλον καὶ φρικωδέστερον τὸ νὰ ζητοῦν νὰ βάλωσι πῦρ εἰς τὴν οἰκίαν μου καὶ νὰ μὲ καύσωσιν, ὡς δῆθεν ἀπατήσαντα αὐτοὺς καὶ αἰτίον γενόμενον τῆς ἀποστασίας μετὰ τοῦ πολυχρονεμένου βασιλέως τῶν! Ἡ φιλοτιμία λοιπόν, τὸ πατριωτικὸν καὶ στρατηγικὸν μου χρέος, καὶ μάλιστα τὸ ἀπὸ μέρους μου χρεωστούμενον σέβας εἰς τὴν Ὑπερτάτην Διοίκησιν, μὲ παρακινοῦσι νὰ γνωστοποιήσω πρὸς αὐτὴν τὰ εἰρημνέα καὶ ἐπομένως νὰ ἀναφέρω τὰ μεγάλα παράπονα τῶν γιλιάρχων μου καὶ λοιπῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς φιλελευθέρων στρατιωτῶν, τὰ ὁποῖα ἔχουσι κατὰ τῶν Τουρκοφρόνων ἐκείνων, διότι ἄρῃ αὐτοὶ μὲ τὰ ἱδία στήθη τῶν ἀντιπαρετάχθησαν εἰς τὴν περυσινὴν τοῦ τυράννου ἔφροδον κατὰ τῆς Σάμου καὶ μὲ τὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς ὑπερασπίσθησαν τὴν ἐλευθερίαν τῶν, ἐνῷ οἱ Τουρκοκράται ἐκεῖνοι ἔφρουγον ἀναξίως εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὰ πλοῖα, τώρα ἀνταμείβονται (πρᾶγμα ἀνέλπιστον) μὲ περιφρονήσεις, ὀνειδισμούς, καὶ διαφόρων εἰδῶν ἐπιβουλὰς ἀπὸ μέρους τῶν ἰδίων αὐτῶν, οἱ ὅποιοι μὲ τὸ νὰ ἦσαν ἐξ ἀρχῆς συνειθισμένοι νὰ συντυραννῶσι μετὰ τῶν Τούρκων τοὺς ἰδίους ὁμογενεῖς τῶν, προσπαθοῦσι μυριοτρόπως νὰ ἐπαναλάβωσιν αὐθις εἰς τὰς χεῖρας τῶν τοιαύτην τινα τυραννικὴν ἐξουσίαν, διὰ τῆς ὁποίας νὰ καθυποτάξωσι δεσποτικῶς τοὺς φιλελευθέρους καὶ νὰ καταδυναστεύωσιν αὐτούς, ὡς τὸ πρότερον. Μετροῦσι δὲ τὸ πρᾶγμα κατὰ δύο τρόπους· ἂν δηλονότι λάβωσι τὴν ἐξουσίαν τῆς Σάμου καὶ ὑπερίσχυσι ὁ τύραννος, εὐθὺς νὰ ἤμπορέσουν διὰ νὰ προσκυνήσωσιν εἰς αὐτόν, προδίδοντας ὡς ἀποστάτας ὅλους τοὺς φιλελευθέρους, εἰ δὲ καὶ ὀρθοποδήσουν τὰ πράγματα τοῦ γένους, νὰ ἀγροικηθῶσι μὲ τὴν Ὑπερτάτην

Διοίκησιν καὶ οἶον ὥς ἐλευθεροφρονούντες νὰ στερεώσωσι πάλιν τὴν ἐξουσίαν των. Ὅθεν ἐξ αἰτίας αὐτῶν καὶ φυλακαὶ καὶ πᾶσα ἄλλη προφυλαχὴς τῆς πατρίδος ἔλειψεν ἀπο τὰ παράλια, ὥστε κατ' αὐτὰς ἐβούλωσαν οἱ ἴδιοι καὶ μερικὰ κανόνια τῶν χαραιωμάτων, τὸ ὁποῖον τοὺς ἀποδεικνύει φανεροὺς ἐπιβούλους καὶ προδότας. Εἰς τοιαύτην λοιπὸν ταραχὴν καὶ ἀκαταστασίαν τῶν πραγμάτων, μικρὰ ἔροδος τοῦ τυράννου εἶνε ἀρκετὴ νὰ καθυποτάξῃ τὴν Σάμον, ἥ ὁποία γνωρίζεται ὡς προπύργιον τῶν λοιπῶν ἐλευθέρων νήσων. . . . Δὲν ἀμφιβάλλω λοιπὸν ὅτι ἡ βαθεῖα φρόνησίς σας, καθὼς προνοεῖται περὶ πάντων τῶν συμφερόντων τῆς Ἑλλάδος, οὕτως θέλετε φροντίσει καὶ περὶ τῆς εὐταξίας τῶν πραγμάτων τῆς Σάμου, ὑπερασπιζομένη τὰ δίκαια τῶν φιλελευθέρων στρατιωτῶν καὶ ἐξελέγγους τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν τὰς ἐπιβουλὰς, τὸ ὁποῖον ἐλπίζω νὰ κατορθώσῃ ἐν εὐκολίᾳ διὰ μόνης καὶ μόνης τοιαύτης ἐπιστολῆς τῆς».

Οὕτως εἶχεν ἡ ἐν Σάμῳ κατάστασις μετὰ τὴν ἐκ Χίου ἐπάνοδον τῶν Σαμίων. Ὁ δὲ Λυκοῦργος πλὴν τῶν φροντίδων τὰς ὁποίας εἶχε διὰ τὴν ἐξομάλυνσιν τῶν Σαμιακῶν πραγμάτων, ἦτο ὑποχρεωμένος ὡσαύτως νὰ φροντίσῃ καὶ διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος καὶ τοῦ ἐαυτοῦ του ὡς ἀρχηγοῦ ἀπέναντι τῆς κεντρικῆς τοῦ ἔθνους ἀρχῆς διὰ τὴν εἰς Χίον ἐκστρατεῖαν, καθόσον οἱ Χῖοι ἐν τῷ μεταξύ εἶχον κατορθώσει νὰ πείσουν τὴν Βουλὴν, ὅτι ἡ καταστροφὴ τῆς πατρίδος των ὠφείλετο εἰς τοὺς Σαμίους, διό ὁ πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀργεὶ Βουλευτικοῦ Δημ. Ὑψηλάντης εἶχε διορίσει ἐπιτροπεῖαν πενταμελῆ, ἵνα δικάσῃ τὸν Λυκοῦργον. Ταῦτα δὲ μαθὼν ὁ Λυκοῦργος ἐνόμισε καλόν, πρὶν ἢ μεταβῇ εἰς Ἀργεὶ ὅπως δικασθῇ, νὰ συντάξῃ ἑγγράφον ἀπολογίαν κατὰ τῶν ἀποδιδόμενων εἰς αὐτὸν μομφῶν διὰ τὴν εἰς Χίον ἐκστρατεῖαν. Ἐτοιμάσας λοιπὸν τὴν ἀπολογίαν του ταύτην, περὶ ἧς ἐκάμωμεν λόγον ἀνωτέρω, ἀπέστειλεν αὐτὴν μετ' ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν κόμητα Ἀνδρέαν Μεταξᾶν, Μινίστρον τότε τῆς ἀστυνομίας, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ διευθύνῃ τὴν ἀπολογίαν του εἰς τὴν ὑπερτάτην Διοίκησιν.

Ἐν τῷ μεταξὺ γνωσθέντος ὅτι ὁ ἐν Χίῳ διαμένων Τουρκικός στόλος ἐπρόκειτο νὰ καταπλεύσῃ εἰς Σάμον, εἰδοποιήθησαν ὅτι οἱ Ἐφόροι τῶν χωρίων τῆς νήσου νὰ συνέλθουν ἐν Χώρῃ καὶ ἀποφασίσαν τί δέον γενέσθαι. Πρὸ τοῦ καταρτισμοῦ δὲ τῆς γενικῆς ταύτης συνελύσεως οἱ Ἐφόροι τοῦ Νέου Καρλοβάσου καὶ Μαραθοκάμπου συνεννοηθέντες ἀπέστειλαν εἰς Ἵδραν καὶ Σπέτσας τὸν ἐκ Μαραθοκάμπου διδάσκαλον Ἀκάκιον καὶ τὸν Δημήτριον Μαραθοκαμπίτην μὲ γράμμα διὰ τοῦ ὁποίου παρεκάλουν τοὺς Ἐφόρους τῆς Ἵδρας καὶ Σπετσῶν νὰ σπεύσωσι νὰ ἀποστείλωσι τὸν στόλον πρὸς σωτηρίαν τῆς κινδυνευούσης Σάμου μὲ τὸ γράμμα δὲ τοῦτο οἱ Σάμιοι πρεσβεύται ἐκόμισαν εἰς τὰς δύο νήσους, καὶ μερικὰ βαρεῖα οἴνου μοσχάτου, ἵνα δώσωσι τοῦτον ὡς δῶρον εἰς τοὺς γενναίους νησιώτας. Μετ' οὐ πολὺ δὲ συνελθόντες ἅπαντες οἱ Ἐφόροι ὅλων τῶν χωρίων τῆς νήσου συνέταξαν δεῦτερον τοιοῦτον παρακλητήριον γράμμα πρὸς τοὺς προκρίτους καὶ πλοίαρχους τῶν νήσων Ἵδρας καὶ Σπετσῶν καὶ ἀπέστειλαν τοῦτο μὲ ἄλλους πρεσβευτὰς δώσαντες αὐτοῖς συγχρόνως δῶρα πρὸς τοὺς Ἵδραίους καὶ Σπετσιώτας διάφορα γεννήματα τῆς Σάμου. Ἀπέστελλον δὲ τότε πρεσβεῖας μόνον εἰς Ἵδραν καὶ Σπέτσας, καθόσον ἐνεκα τῆς ἐν Χίῳ προσορμίσσεως τοῦ Τουρκικοῦ στόλου δὲν ἦτο εὐκολὸς ἡ μετὰβασις αὐτῶν καὶ εἰς Ψάρᾶ τὰ ὁποῖα κείνται πλησίον τῆς Χίου. Ἀργότερον ὅμως ὀλίγον, ἕτερον Σαμιακὸν πλοῖον φορτωμένον μὲ βαρεῖα οἴνου κατώρθωσε νὰ διαλάθῃ τὴν προσοχὴν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Ψάρᾶ, ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν τὸ πλοῖον τοῦτο ἐναυάγησε πρὸ τοῦ λιμένος τῶν Ψαρῶν καὶ ἀπωλέσθη τό τε σκάφος καθὼς καὶ τὸ φορτίον τῶν οἴνων, πωθέντος τοῦ πληρώματος αὐτοῦ.

Πρὶν δὲ οἱ ὡς ἀνωτέρω Σάμιοι φθάσωσιν εἰς Ἵδραν καὶ Σπέτσας, οἱ πρόκριτοι τῆς νήσου Ἵδρας ἔστειλαν πρὸς τὴν Βουλὴν τῆς Σάμου ἐπιστολὴν εἰδοποιουῦντες αὐτὴν ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στόλος εἶνε ἑτοιμὸς πρὸς ἀπόπλουν καὶ ὅτι οἱ Σάμιοι πρέπει νὰ φανοῦν γενναῖοι ὁποῖοι ἀρχῇθεν ἐφάνησαν καὶ νὰ μὴ ἀποδειλιάσουν πρὸ τῆς θέας τοῦ ἐχθροῦ. Ἐν τῇ ἐπιστο-

λῆ δὲ ταύτη οἱ Ὑδραῖοι ἔκαμνον λόγον καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ ἐνισχυθῇ χρηματικῶς ὁ στόλος, συνιστῶντες νὰ ἐνωθῶσιν ὅλαι αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου εἰς ἓν σῶμα μὲ τὸ ἐν Κορίνθῳ ἐθνικὸν σύστημα καὶ νὰ συνεισφέρῃ ἐκάστη νῆσος ἀνάλογον ποσὸν διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ στόλου, ὥστε οὗτος νὰ εἶνε ἐτοιμος εἰς πᾶσαν περίστασιν νὰ σπεύδῃ ὅπου τὸν καλεῖ ἢ ἀνάγκη καὶ ἡ σωτηρία τοῦ γένους. Μὲ παρόμοιον δὲ πνεῦμα ἔγραφον ἀργότερον καὶ οἱ Ψαριανοί, οἱ ὁποῖοι συγχρόνως εἰδοποιοῦν τοὺς Σάμιους περὶ τῆς καταστροφῆς τὴν ὑπέστη ὁ ἐν Χίῳ ἐλλειμενισμένος Τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν πυρπολικῶν.

Οἱ Σάμιοι δὲν ἔλειψαν τότε νὰ ἀποστείλουν κατ' ἐπανάληψιν διάφορα τρόφιμα καὶ οἶνον καὶ ξύλα πρὸς κατασκευὴν ἱστῶν εἰς τὰς τρεῖς νήσους Ὑδραν, Σπέτσας καὶ Ψαρά τῶν ὁποίων οἱ γενναῖοι ναῦται ὑπῆρξαν τὰ κυριώτερα στήριγματα τοῦ ἀγῶνος, μὴ δὲ μόνον ἀξιούντες ἵνα οἱ ἄλλοι προκινδυνεύσωσιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀπόρασιν ἔχοντες νὰ ἀντιστῶσι πάσῃ δυνάμει πρὸς τὸν ἐχθρὸν συνέταξαν ψήφισμα ὅπερ ὑπέγραψαν οἱ ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν χωρίων τῆς νήσου, ἔλεγε δὲ τὸ ψήφισμα: «κοινῇ βουλῇ καὶ γνώμῃ πάντων τῶν κατοίκων τῶν 18 χωρίων τῆς Σάμου ἀποφασίζεται, ὅτι, ἐπειδὴ καὶ ὁ ἐχθρικὸς στόλος εἶναι κατὰ τὸ παρὸν εἰς Χίον καὶ εἶναι ὑποψία μήπως καὶ ἔλθῃ καὶ εἰς ἐδῶ, καθ' ἡμῶν, νὰ σταθῶμεν ὅλοι οἱ ἀδελφοὶ κατὰ τοῦ τυράννου, διὰ νὰ διαφεντεύσωμεν τὴν Πατρίδα μας, ἂν ὅμως εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν ἤθελε φανῇ τις πατριώτης ὅτι φεύγει μὲ τὴν φαμελίαν του εἰς ἄλλον τόπον φοβούμενος τὸν ἐχθρικὸν στόλον διὰ νὰ γλυτώσῃ τὴν ζωὴν του καὶ δὲν σταθῇ καὶ αὐτὸς μὲ ἡμᾶς νὰ συμπολεμήσῃ κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ὁ τοιοῦτος νὰ λογίζεται ὡς ξένος τῆς πατρίδος καὶ ἀλλότριος αὐτῆς καὶ ἀνάξιος τῶν πατριωτικῶν δικαιωμάτων, τὰ πράγματά του νὰ δημεύωνται καὶ νὰ πηγαίνουν εἰς τὸ κοινὸν θησαυροφυλάκιον καί, ἐὰν ἤθελεν ἔλθῃ μετὰ ταῦτα, νὰ μὴ τὸν δέχεται ἡ πατρίς ὡς γνήσιόν της υἱόν, ἀλλὰ νὰ λογίζεται ὡς νόθος καὶ ἀλλότριος αὐτῆς καὶ νὰ μὴν ἔχῃ καμμίαν μεταχρὴν μὲ ἡμᾶς».

μήτε νὰ τὴν δεχώμεθα νὰ κατοικήσῃ πλέον ἐδῶ εἰς τὴν πόλιν μας.»

Καὶ ὁ μὲν Τουρκικὸς στόλος μετὰ τὴν καταστροφὴν τὴν ὁποίαν ὑπέστη ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι τῆς Χίου ὑπὸ τοῦ ἀτρομήτου Κανάρη καὶ τῶν ἄλλων γενναίων πυρπολητῶν δὲν ἤδυνήθη ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἕκτοτε νὰ ἐπιχειρήσῃ σοβαράν τινα ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν νήσων, τὸ εὐφρόσυνον δὲ γεγονὸς τῆς καταστροφῆς ταύτης τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἐπανηγυρίσθη καὶ ἐν Σάμῳ χαρμωσύνως· ἀλλ' αἱ ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίαι δὲν ἐπαυσαν δυστυχῶς καὶ μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ νέου κινδύνου. Οὐχὶ ἀμέτοχος πάσης εὐθύνης διὰ τὰς ἀνωμαλίας ταύτας ἦτο καὶ ἡ κυβερνώσα τὸ ἔθνος κεντρικὴ διοίκησις, ἥτις παρ' ὅλας τὰς ἀγαθὰς προθέσεις της, ἐνεκα ἀπειρίας βεβαίως καὶ ἀδεξιότητος τῶν ἀποτελούντων αὐτήν, προέβρινε πολλάκις εἰς μέτρα ἄστοχα καὶ ἀσυμβίβαστα πρὸς τὰς περιστάσεις καὶ πρὸς τὰ γενικά τοῦ ἔθνους συμφέροντα.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἀπριλίου καὶ καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπεκράτει ἐπὶ ἡ ἀγωνία τοῦ ἐνδεχομένου κινδύνου ἐκ τῆς προσδοκωμένης ἐλεύσεως τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἀφίκετο εἰς Σάμον ὁ Ἀναστάσιος Παπουτζάλωφ φέρων ἔγγραφον τῆς ἐν Κορίνθῳ ἀρχῆς πρὸς τοὺς Ἐφόρους καὶ προκρίτους τῆς Σάμου, οἵτινες ἐνετείλοντο νὰ συντρέξωσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σκοπῶν τοῦ Παπουτζάλωφ, ὅστις, κατὰ τὸ ἔγγραφον, «προσφέρει ἑαυτὸν μὲ θερμότατον ζῆλον εἰς τὰ τὴν Χίον καὶ Σάμον ἀποβλέποντα». Ἡ Χίος τότε δὲν ἦτο ἡ εἰκὼν τῆς φρικωδεστερας καὶ βαρβαρωτέρας καταστροφῆς, ἐπομένως πᾶσα ἐνέργεια τοῦ ρηθέντος Παπουτζάλωφ διὰ τὴν δυστυχῆ ταύτην νήσον ἦτο ἄκαιρος πλέον. Ἀλλὰ καὶ ἐν Σάμῳ, ὅπου ἦλθε κατόπιν, δὲν ἔδειξε καμμίαν δρᾶσιν ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις οὔτε ἀνεκρίνωσεν, οὔτε ἐνήργησέ τι ἐξ ὧσιν ἀνέφερεν ὁ διορισμός του. Δὲν παρήλθον δὲ ἡ ὀλίγα ἡμέραι καὶ ἰδοὺ ἀφικνεῖται εἰς τὴν Σάμον ἕτερος ἀπεσταλμένος τῆς ἐν Κορίνθῳ κεντρικῆς Κυβερνήσεως, ὁ Κυριάκος Μώραλης, τοῦ ὁποίου ἡ ἀφίξις ποικιλοτρόπως ἐξηγήθη ἐν Σάμῳ· διότι οἱ μὲν φίλοι τοῦ Λυκούργου ἰσχυρίσθησαν ὅτι ἡ ἀποστολὴ αὐτοῦ δὲν εἶχε

ἄλλον σκοπόν ἢ τὴν συλλογὴν τῶν ἐθνικῶν φόρων. οἱ δὲ ἔγ-
 ῃροι αὐτοῦ διεδίδον ὅτι ἡ ἀριξία τοῦ Μώραλη ἐσήμεινε τὴν
 κατὰ τὴν πάσης ἐξουσίας τοῦ Λυκούργου καὶ τὴν ἐντελῆ
 ἀποβολὴν αὐτοῦ ἐκ τῶν δημοσίων προγυμνάτων. Ὁ Μώραλης
 ἀπεβίβασθη κατὰ πρῶτον εἰς Μαραθόκαμπον, κατόπιν δὲ
 μετέβη εἰς Χώραν, ἔδραν τῆς Διοικήσεως, ὅπου προσκαλέ-
 στας τοὺς Ἐφόρους τῶν διαφόρων χωρίων ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐ-
 τοὺς δύο ἔγγραφα μὲ τὰ ὁποῖα ἦτο ἐρωδιασμένος παρὰ τῆς
 κεντρικῆς ἐν Κορίνθῳ διοικήσεως. Διὰ τοῦ ἐνὸς ἐγγράφου ἡ
 διοίκησις ἐγνωστοποίησε εἰς τοὺς Σχμείους ὅτι πρὸς ἐξοικονό-
 μησιν τῶν ἀναγκῶν ὅσας συνεπήγετο ὁ ἀγὼν, ἐθέσπισεν ἵνα
 πᾶσα ἐλληνικὴ ψυχὴ συνεισφέρει εἰς τὸ Ἐθνικὸν ταμεῖον κατὰ
 χρῆμα μὲν ἂν ἂν ἐν γρόσιον, κατὰ φιλοτιμίαν δὲ ὅσα ἕκαστος
 προαίρειται καὶ συνίστα εἰς αὐτοὺς ἵνα ἐνεργήσῃσι τὴν συλ-
 λογὴν τοῦ φόρου τούτου καὶ παραδώσῃσι τὰ συλλεχθησόμενα
 ποσὰ εἰς τὸν Μώραλην, διὰ τοῦ ἑτέρου δὲ ἐγίνετο γνωστὸν
 ὅτι, πρὸς σύναψιν ἐσωτερικοῦ δανείου ἐκ 5.000.000 γρο-
 σίων ἡ διοίκησις εἶχεν ἐκδώσει ὁμολογίας καὶ παρωτρύνοντο
 οἱ κάτοικοι εἰς τὴν ἐξαργύρωσιν αὐτῶν, ἔλεγε δὲ τὸ ἔγγραφο
 ὅτι, κατὰ τὸ σχετικὸν ψήρισμα «τὰ δανειζόμενα χρήματα
 ἐπὶ τόκῳ ὅκτῳ τοῖς ἑκατὸν νὰ ἐξοφλῶνται εἰς τριετίαν, τὸ
 δὲ διάφορον αὐτῶν νὰ δίδηται ἐξαμηνιαίως ἀπὸ τὸ Ἐθνικὸν
 ταμεῖον καὶ οἱ δανεισταὶ νὰ προτιμῶνται εἰς ἀγορὰν ἐθνικῶν
 κτημάτων».

Καὶ αὐτὰ μὲν τὰ ἔγγραφα μόνον ὁ Μώραλης τότε ἀνεκοί-
 νωσεν εἰς τὴν ἐν Χώρᾳ Συνέλευσιν, ὑπεσχέθησαν δὲ οἱ τῶν
 χωρίων ἀντιπρόσωποι νὰ ἐνεργήσουν παρὰ τοῖς κατοικοῖς τὰ
 δέοντα πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ἀνωτέρω συστάσεων καὶ διατα-
 γῶν τῆς κεντρικῆς διοικήσεως, ἀλλ' οἱ τῆς μερίδος τῶν Κα-
 λικαντζάρων ἐξηκολούθουν διαδίδοντες ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ
 Λυκούργου τέλει κατελύθη καὶ ὅτι ὁ Μώραλης ἦλθεν ὡς
 Ἐπαρχος τῆς νήσου καὶ ὅτι ἐπεφύλαξε τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ
 διορισμοῦ αὐτοῦ. Ἡ περίστασις ἦτο ἡ μᾶλλον εὐνοϊκὴ διὰ
 τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν μερίδα τῶν Καλικαντζάρων. Ἐκμε-
 ταλλευθέντες οὗτοι, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, τὴν ἀτυχῆ εἰς

Χίον ἐκστρατεῖαν ἐπέτυχον διὰ διακρόρων μέσων νὰ προσε-
ταιρισθοῦν πολλοὺς μὲ τὸ μέρος των πρώην ἐναντίους εἰς αὐ-
τοὺς καὶ κατώρθωσαν ὁμολογουμένως νὰ παραλύσουν τὴν ἀρ-
χὴν τοῦ Λυκούργου, ὅστις συντετριμμένος ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐκ τῆς
ὀδύνης τὴν ὁποίαν ἠσθάνετο διὰ τὴν θλιβεράν ἐν Χίῳ ἀπο-
τυχίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῶν ἐξευτελισμῶν τοὺς ὁποίους εἶ-
χεν ὑποστῆ εἰς Ὡρὰ κατὰ τὴν ἐκείθεν διέλευσίν του καὶ ἐκ
τῶν ἐμπληθῶν ἐνεργειῶν τῶν ἐν Σάμῳ ἀντιπαλῶν αὐτοῦ, ἔ-
μενεν εἰς τὴν γεννέτειραν αὐτοῦ κωμόπολιν τὸ Καρλόβασι,
ὁπόθεν συνεννοεῖτο μὲ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ φίλους καὶ ὁπαδοὺς.
Ταῦτα δὲ ἐνεργούντες καὶ πράττοντες οἱ Καλικάντζαροι δὲν
ἐσκέπτοντο οἱ ἄφρονες ὅτι παραλύοντες τὴν ἀρχὴν τοῦ Λυ-
κούργου παρέλκον καὶ ἐξησθένιζον αὐτὴν τὴν δύναμιν τῆς
Πατρίδος, ἥτις ἤρχιζε νὰ παρουσιάζῃ τότε οἰκτρὰν εἰκόνα
κομματικοῦ σπαραγμοῦ. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Μώραλης, ὅστις ἦτο
μὲν ἀγαθὸς καὶ φιλόπατρις ἀνὴρ, ἀλλ' ἐστερεῖτο καὶ κρίσεως
ὀξείας καὶ πολιτικῆς δεξιότητος, ὅχι μόνον δὲν εἰργάσθη, ὡς
ὄφειλε, πρὸς κατευνασμὸν τῶν κομματικῶν παθῶν, ἀλλὰ καὶ
συνετέλεσε διὰ τῆς ἀδεξιότητος αὐτοῦ εἰς τὴν παρόξυνσιν αὐ-
τῶν καὶ εἰς τὴν ἐπιδείνωσιν τῆς καταστάσεως. Ἐν Χώρῃ,
ὀλίγας ἡμέρας οὗτος διατρίψας, ἐξῆλθε κατόπιν εἰς περιοδεῖαν
ἀνὰ τοὺς δήμους, ἔλθων δὲ καὶ εἰς Καρλόβασι ἐπεσκέφθη τὸν
Λυκούργον, πρὸς ὃν εὐσχήμως εἶπεν ὅτι οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ διέ-
διδον πολλὰ εἰς βάρος του καὶ προέτρεψεν αὐτὸν ἵνα μεταβῇ
εἰς Κόρινθον πρὸς τὴν Διοίκησιν καὶ δικαιολογηθῇ. Ὁ δὲ
Λυκούργος ἀπεκρίθη ὅτι εἶχεν ἑτοιμὸν ἀπολογία εἰς τὴν Βου-
λὴν, καὶ ὅτι ἐν ἀνάγκῃ δὲν ἤθελε λείψει νὰ ὑποστηρίξῃ καὶ
αὐτοπροσώπως τὰ δίκαιά του μεταβαίνων εἰς Κόρινθον.

Μετὰ τὴν περιοδεῖαν ταύτην ὁ Μώραλης ἐπέστρεψεν εἰς
Χώραν, καθ' ὅλον δὲ τοῦτο τὸ διάστημα οἱ Καλικάντζαροι
ἐπεδαψιλευσαν αὐτῷ μεγάλαν τιμὰς, ἐξ οὗ ἐσαχηνέυθη τὰ
μέγιστα οὗτος καὶ ἐφαίνετο μᾶλλον προσκλίνων μὲ τὴν μερίδα
ταύτην· ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ τὸν Λυκούργον προσηνέχθησαν αὐ-
τῷ μετὰ τιμῆς μὴ θέλοντες νὰ φανῶσιν ἀπειθεῖς καὶ ἀνυπό-
τακτοι εἰς τὴν κεντρικὴν Διοίκησιν. Καὶ ἐξ ἄλλου δὲ λόγου

ὁ Μώραλης προσέκλινε μὲ περισσotέραν οἰκειότητα πρὸς τοὺς Καλικαντζάρους, καθόσον διέβλεπεν ὅτι οὗτοι ἦσαν καὶ οἱ εὐπορώτεροι ἐκ τῶν Σαχιῶν. ἐκ τούτου δὲ ἤλπιζεν ὅτι παρ' αὐτῶν θὰ ἐλάμβανε τὰς μεγαλυτέρας χρηματικὰς βοηθείας διὰ τὸ ἔθνος, ἀλλὰ τὰ πράγματα ἀργότερον διέψευσαν καὶ τὴν ἐλπίδα του ταύτην.

Ἐν τούτοις οἱ Καλικαντζάροι δὲν παρέλειψαν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκμεταλλευθῶσι πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν κομματικῶν αὐτῶν σκοπῶν πάσας τὰς ἀδυναμίας τοῦ Μώραλη καταρθώσαντες ἐπὶ τέλους νὰ παρασύρουν αὐτὸν τελείως μὲ τὸ κομματικὸν αὐτῶν ἄρμα. Τότε δὲ συγκροτηθείσης γενικῆς συνελύσεως ἐξελέγησαν Γενικοὶ Κριταὶ ὁ Γιαννάκης Καπετανῆς ἐκ Χώρας, ὁ Μανουὴλ Γαρουφαλῆς ἐκ Μυτιληνῶν καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀλεξανδρῆς, ἐκ Μακροκαμπίου, φροντισταὶ δὲ διορίσθησαν τῆς μὲν οἰκονομίας ὁ Χ' Δημήτριος Κέπετζης ἐκ Παγώνδου, τῆς Ἀστυνομίας ὁ Σταμάτιος Γιαμῆς ἐκ Βουρλιωτῶν, τῶν Πολεμικῶν ὁ Σταμάτιος Μουσγρονῆς ἐκ Καρλοθασιῶν καὶ τῶν Τελωνείων ὁ Γεώργιος Τζεβερένης ἐκ Βαθείας, πάντες σχεδὸν ἀνήκοντες εἰς τὴν φατρίαν τῶν Καλικαντζάρων. Ὁ Μώραλης καίτοι ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν διορισμὸν του παρὰ τῆς ἐν Κορίνθῳ κυβερνήσεως ὡς Ἐπαρχοῦ τῆς Σάμου, δὲν εἶχεν ὁμῶς εἰσέτι ἐπισήμως ἀνακοινῶσι τὸν διορισμὸν τοῦτον, περὶ τοῦ ὁποίου εἶχον γνῶσιν οἱ πρόκριτοι τῶν Καλικαντζάρων, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ προετοιμάσῃ πρῶτον τὰ πνεύματα καὶ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν εὐνοίαν καὶ ἐμπιστοσύνην ὁλοκλήρου τοῦ Σαμιτικοῦ λαοῦ, ὥστε νὰ εἰσπυρέσῃ νὰ ἐπιβάλῃ εὐκολώτερον τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὸν τόπον. Ἀλλ' ἡ ὁδὸς τὴν ὁποίαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἠκολούθησε δὲν ἦτο ἡ πρέπουσα.

Ἡ Συνέλευσις συνεκροτήθη ἐν Βαθεῖ κατ' ἀπαίτησιν αὐτοῦ τοῦ Μώραλη, ὅστις ἤθελε νὰ μεταφέρῃ αὐτόθι τὴν ἔδραν τῆς Διοικήσεως, ἵνα ἐντεῦθεν δύναται νὰ ἐπικοινωνῇ εὐκολώτερον μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Καὶ οἱ ἐκλεγέντες δὲ Κριταὶ καὶ φροντισταὶ μετέφερον αὐτόθι τὴν ἔδραν των, ἀλλ' ἡ οὕτως ὁργανωθείσα διοίκησις τῆς νήσου ταχέως εὐρέθη πρὸ ἀνυπερβλήτων δυσχερειῶν. Χρήματα δὲν ὑπῆρχον τελείως

εἰς τὸ κοινὸν ταμεῖον καὶ οὔτε ἦτο εὐκόλον νὰ εἰσπραχθῶσι τοιαῦτα. Μερικαὶ ἀποπειραὶ πρὸς εἰσπραξίν τοῦ φόρου τοῦ ἐνὸς γροσίου παρ' ἐκάστης ψυχῆς κατὰ τὴν σχετικὴν ἐγκύβλιον τῆς ἐν Κορίνθῳ κεντρικῆς ἀρχῆς, εὗρον πλήρη ἀποτυχίαν, καθόσον ὁ λαὸς ὑπέκρινε εἰς διαφόρους ραδιουργίας, ὅτι ἡ εἰσπραξὶς τοῦ γροσίου τούτου δὲν ἐμέλλε νὰ γίνῃ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ πρὸς ἐπαρκείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ Μώραλη, ἡρνήθη τελείως τὴν πληρωμὴν αὐτοῦ. Ὁ Μώραλης τότε ἀπετάθη πρὸς τοὺς προκρίτους ἐκ τῶν Καλικαντζάρων καὶ δὴ πρὸς τὸν ἐν Πάτρῳ εἰσέτι διατρίβοντα Μανουὴλ Στεφανῆν, ὃν δι' ἐπιστολῆς ἐπεισε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Σάμον, ἐλπίζων ὅτι οὗτοι σύμφωνοι μὲ τὰς ὑποσχέσεις των ἤθελον συνδράμει τὴν διοίκησιν κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην καὶ ὕλκιws καὶ ἠθικῶς. Ἀλλ' ὁ μὲν Στεφανῆς ἐπανελθὼν πράγματι ἐκ Πάτρου, ἐπέστη, ἀρῶν πλέον ἡναγκάσθῃ ὁ Μώραλης νὰ μεταχειρισθῇ ἐναντίον του καὶ ὕψος ἐπιτακτικόν, νὰ δώσῃ λόγῳ ἔθνικοῦ δανείου γροσία πεντακόσια, πάντες δὲ οἱ λοιποὶ ἐνόμιζον ὅτι ἐδικαιούντο ἐκ τῆς νέας ταύτης καταστάσεως νὰ προσδοκῶσιν ὠφελεῖας καὶ ὅχι χρηματικὰ βάρη. Οἱ ἐναντίοι πρὸς τοὺς Καλικαντζάρους βλέποντες τὴν ἐκδηλωθεῖσαν πλέον φιλικὴν σχέσιν τοῦ Μώραλη μετ' αὐτῶν, ἤρχισαν νὰ πολεμῶσι συστηματικῶς καὶ αὐτὸν καὶ τὴν διοίκησιν του, τοιοῦτοτρόπως δὲ ἤρχισαν ἀναρριπίζόμενα τὰ κομματικὰ πάθη εἰς μέγαν βαθμὸν καὶ ἡ κατάστασις ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐγίνετο χειρότερη. Ὅχι ὀλίγον πρὸς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ὁ ἐν Σάμῳ ἀκόμη διαμένων Παπουτσάλωφ, ὅστις μὴ ἀνεχόμενος τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Μώραλη, κατεραδιούργει αὐτὸν πρὸς τὸν Λυκοῦργον, πρὸς ὃν καὶ ἐμμέσως πλὴν τῶν ἄλλων ἀνεκοίνωσεν ὅτι ὁ Μώραλης κατεκράτει ὅλας τὰς ἐπιστολάς ὅσας ἡ Βουλὴ τῆς Ἑλλάδος ἀπέστελλε πρὸς τὸν Λυκοῦργον. Ἐκ τούτου ἀγανακτήσας ὁ Λυκοῦργος ἐστεῖλεν ἀνθρώπους του ζητῶν τὴν παράδοσιν τῶν ἐπιστολῶν, τὸ δὲ γεγονόςς τοῦτο συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἐκλείψῃ πλέον πᾶσα ἐμπιστοσύνη μετὰξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν.

Ἐνώπιον τοιαύτης δυσχεροῦς καταστάσεως ὁ Μώραλης

ἐνόμισεν ἀναγκασθὲν νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τοῦ ναυάρχου Μικρούλη πρὸς ὃν δι' ἐπίτηδες ἀπεσταλμένου ἐξέβηκε τὴν δεινὴν ἐν Σάμῳ θέσιν του. Οὗτος δὲ προθύμως ἔσπευσε νὰ ἀποστείλῃ εἰς Σάμον τοὺς πλοίαρχους Ἀναστάσιον Τσαμαδὸν καὶ Δημήτριον Κιοσσέν, Ὑδραῖους καὶ Γεώργιον Σκανδάλην, Ψαριανόν, μὲ τὴν ἐντολὴν ἵνα μεταβαίνοντες οὗτοι εἰς Σάμον προσπαθήσωσι νὰ καθησυχάσωσι τὰ πράγματα. Ἀφίχθέντες δὲ οἱ πλοίαρχοι οὗτοι τὴν πρώτην Ἰουνίου εἰς Βαθὺ παρήγγειλαν εἰς τὸν Λυκούργον καὶ εἰς πάντας τοὺς λοιποὺς τοὺς ἔχοντας οἷα δήποτε παράπονα νὰ μεταβῶσιν εἰς Βαθὺ καὶ γνωρίσωσι τὰ παράπονά των ταῦτα. Ἀλλ' εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν καὶ ὁ Παπουτσάλωφ καὶ πολλοὶ ἄλλοι, οἵτινες ἐκαρὰδόκουν διάφορα ἰδιαίτερα ὠφελήματα ἕκαστος ἀπὸ τὴν παράτασιν τῆς τοιαύτης καταστάσεως, δὲν ἔπαυσαν τὰς ραδιουργίας των, πρὸς μὲν τοὺς πλοίαρχους μυρία καταλαλοῦντες ἐναντίον τοῦ Λυκούργου, πρὸς αὐτὸν δὲ παραγγέλλοντες ὅτι οἱ πλοίαρχοι ἐντολὴν εἶχον νὰ συλλάβωσι τὸν Λυκούργον καὶ μεταφέρωσιν αὐτὸν δέσιμον ἐπὶ τῶν πλοίων. Δυστυχῶς καὶ ὁ Λυκούργος τότε δὲν κατώρθωσε νὰ γείνῃ κύριος τῶν περιστάσεων. ἡ δὲ συμπεριφορὰ τὴν ὁποίαν ἔδειξε δὲν ἦτο ἡ πρέπουσα δι' αὐτόν. Διότι παρήγγειλεν εἰς τοὺς πλοίαρχους ὅτι ἂν εἶχον τι νὰ ἀνακοινώσωσιν εἰς αὐτόν, ἡδύναντο νὰ μεταβῶσιν εἰς Χώραν, ἔνθα τῇ εἰσηγήσει αὐτοῦ εἶχον συνέλθει καὶ πολλοὶ ἀντιπρόσωποι ἐκ διαφόρων χωρίων. Καὶ οἱ μὲν πλοίαρχοι θεωρήσαντες ἴσως τὴν στάσιν ταύτην τοῦ Λυκούργου ὡς ἱταμὴν δὲν μετέβησαν εἰς Χώραν, ἀλλ' ὁ Μωράλης ἐπιθυμῶν διακκῶς τὴν ἐπιτυχίαν μιᾶς συνεννοήσεως ἔστειλεν εἰς Χώραν πρὸς συνάντησιν τοῦ Λυκούργου τὸν Εὐάγγελον Κουτουρᾶν, Κεφαλλήνα, καὶ τὸν Κωνστ. Κυριακόν, Ὑδραῖον, ἵνα πείσωσιν αὐτόν καὶ προσέλθῃ εἰς Βαθὺ, ἔστω καὶ μετὰ συνοδείας ὀπλοφόρων. Μετὰ πολλὰ ἐπείσθη ὁ Λυκούργος νὰ μεταβῇ εἰς Μαλαγάρι συνοδευόμενος ὑπὸ πολλῶν στρατιωτῶν, ἐκεῖθεν δὲ ἔστειλε τρεῖς χιλιάρχους εἰς Βαθὺ, ἵνα ἔλθωσιν ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ εἰς συνεννόησιν μετὰ τῶν πλοίαρχων. Ὁ Μωράλης τότε ἐνόμισε κατάλληλον τὴν εὐκαι-

ρίαν νὰ ἀνακοινώσῃ ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν πλοιάρχων καὶ χιλιάρχων τὸν διορισμὸν τοῦ ὡς Ἐπάρχου τῆς Σάμου, προσκαλέσας λοιπὸν ὅπαντας εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος ἀνεκοίνωσεν ἐνώπιον τούτων καὶ ἄλλου λαοῦ τὸ σχετικὸν περὶ τοῦ διορισμοῦ τούτου Διάταγμα τῆς ἐν Κορίνθῳ κεντρικῆς ἀρχῆς, δὲν ἔλειψε δὲ ἀπὸ τοῦ νὰ συστήσῃ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτοῦ τὴν ἀγάπην καὶ ὁμόνοιαν μετὰ πάντων καὶ τὴν λήθην τοῦ παρελθόντος, ἐλπίζων ὅτι διὰ τούτων θὰ κατώρθωνε τέλος πάντων εἰρηνεύων τὴν γῶραν καὶ καθησυχάζων τὰ ἐξημμένα πνεύματα νὰ ἀναλάβῃ ἀποτελεσματικῶς τὰς ἡνίας τῆς διοικήσεως εἰς τὰς χεῖρας του. Μετὰ τοῦτο οἱ πλοῖαρχοι μετὰ τῶν χιλιάρχων μεταβάντες εἰς Μαλαγάρι ἀνεκοίνωσαν καὶ τῷ Λυκούργῳ τὰ γενόμενα, προέτρεψαν δ' αὐτὸν εἰς συνδιαλλαγὴν. Συνεφωνήθη λοιπὸν εἰς τὸ τέλος ὅπως μεταβῶσιν εἰς Βαθὺ ἑκατὸ μόνον ἐκ τῶν περὶ τὸν Λυκούργον ὀπλοφόρων μετὰ τῶν χιλιάρχων καὶ κανονίσωσι τὰ τῆς συνδιαλλαγῆς. Τούτων δὲ ἐλθόντων εἰς Βαθὺ ἐγένετο καὶ πάλιν συναθροίσεις ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος, ὅπου μετὰ τὴν ἐκ νέου ἀνάγνωσιν τοῦ διορισμοῦ τοῦ Μῶραλη, ὁ ἀρχιερεὺς Κύριλλος ὠμίλησε παροτρύνας τοὺς πάντας νὰ συνδιαλλαγῶσι ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Πατρίδος, ἥτις ὑπὸ τὸ κράτος τοιαύτης καταστάσεως διέτρεχε τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων. Τότε δὲ καὶ ὁ Μῶραλης θέλων νὰ δείξῃ δημοσίᾳ ὁποῖαν γνώμην ἔχει περὶ τοῦ Λυκούργου καὶ ἡ Κεντρικὴ ἀρχή, ἀνέγνωσεν ἐπιστολὴν τοῦ Μινιστερίου τῶν Ἑσωτερικῶν πρὸς τὸν ναύαρχον Μιαούλην, διὰ τῆς ὁποίας διατάσσεται ἡ σύλληψις τοῦ Λυκούργου, προσέθηκε δὲ οὗτος ὅτι, παραβλέπων τὰς ρητὰς ὁδηγίας καὶ διαταγὰς προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχῃ μίαν φιλικὴν διακανόνισιν πρὸς ἀποφυγὴν πάσης δυσαρέστου συγκρούσεως.

Τὰ τῆς δευτέρας ταύτης συναθροίσεως πληροφορηθεὶς καὶ ὁ ἐν Μαλαγάρι μετὰ τῶν ἀνθρώπων του διαμένων εἰσέτι Λυκούργος καὶ βλέπων ὅτι ἡ ἐπὶ πλέον διαμονὴ αὐτοῦ μετὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἡδύνατο παρατεῖνομένη νὰ προκαλέσῃ δυσαρέστους σκηνάς, ἔκρινε καλὸν νὰ

ἀναχωρήσῃ ἐκείθεν, διὸ παρὰ λαθῶν τοὺς ἀνθρώπους του μετέβη εἰς Χώραν, ἐκείθεν δὲ μετέβη εἰς Μαρθοκάμπου, ὅπουθεν μετὰ δύο ἡμέρας ἀνεχώρησεν, ὅπως μεταβῇ εἰς τὸ Ἄργος ἢ ὅπου ἄλλου ἡδρευεν ἢ Διοίκησις, ἐπειγόμενος νὰ παρουσιασθῇ ἐνώπιον αὐτῆς καὶ ἀπολογηθῇ, ἀναχωρῶν δὲ προσέφυθη μέχρι τοῦ πλοίου ὑπὸ πάντων τῶν φίλων του καὶ ὑπὸ πλήθους λαοῦ ἐκ τοῦ δήμου Μαρθοκάμπου. Εἰς τὸ ταξίδιον τοῦτο συνώδευσεν τὸν Λυκοῦργον ὁ Καπετὰν Σταμάτης καὶ τινες ἄλλοι Σάμιοι, οἵτινες μεταβάντες εἰς Ἑλλάδα ἔλαβον μέρος εἰς διαφόρους πολέμους, μετ' αὐτῶν δὲ τότε συναπῆλθεν ἐκ Σάμου καὶ ὁ Ἀναστάσιος Πικπουτσάλωρ. Φθάσας εἰς Ἄργος ὁ Λυκοῦργος καὶ μὴ εὐρών αὐτόθι τὴν Διοίκησιν, μετέβη εἰς Σαλαμῖνα, ἔνθα εἶχε καταρῦσαι αὐτὴ ἕνεκα τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Δράκωνος, ἀλλ' ἐκεῖ συλληφθεὶς ὑπὸ Ἰδραίων πλοίαρχων κατὰ προτροπὴν τῶν προκρίτων τῆς Ἰδρας, μετεφέρθη εἰς τὴν νῆσον ταύτην, ὅπου ἐγένετο ἀπόφασις νὰ ἐπιστρέψῃ ὁ Λυκοῦργος μετ' Ἀρμοστῶν εἰς Σάμον ἵνα σαφηνισθῇ ἡ ὑπόθεσις αὐτοῦ ἐπιτοπίως.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μωραλὴς μετὰ τὴν πρόθεσιν νὰ τακτοποιήσῃ καὶ ὀργανώσῃ ἐπὶ τὰ βελτίω τὴν ἐν Σάμῳ διοίκησιν, συνεκάλεσε γενικὴν Συνέλευσιν ἐν Βαθείᾳ, καθ' ἣν οἱ ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν χωρίων ὅτ' τὸν ἀριθμὸν μετὰ τοῦ Ἀρχιερέως Κυρίλλου, συγκροτήσαντες δύο ἢ τρεῖς μόνον συνεδριάσεις συνέταξαν καὶ υπέγραψαν κατὰ πρῶτον ἀναφορὰν πρὸς τὸν τότε Μινίστρον τῶν ἐσωτερικῶν ὑποθέσεων τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννην Κωλέτην, κατόπιν δὲ ἐξελέξαν ἐξ ὅλης τῆς νήσου ὁκτώ ὑπουργοὺς διὰ πρακτικοῦ, ἐν ᾧ διεγράφητο τὰ κατήκοντα ἐνὸς ἐκάστου καὶ ἡ μισθοδοσία των, προσέτι δὲ ὠρίζοντο τὰ ληπτέα μέτρα πρὸς φύλαξιν τῆς νήσου ὑπὸ τακτικῶν φυλάκων διοριζομένων καὶ μισθοδοτουμένων ὑπὸ τῆς Διοικήσεως. Οἱ ἐκλεγέντες ὑπουργοὶ ἦσαν: Μανωλάκης Γαρουφαλῆς ἐκ Μυτιληνῶν, Γιαννάκης Χ' Καπετανῆς ἐκ Χώρας καὶ Ἰωάννης Ἀλεξ. Γιαννάκης ἐκ Μαρθοκάμπου, πολιτικοὶ καὶ διοικητικοὶ ὅλης τῆς νήσου, Γεωργάκης Τζεβερένης ἐκ Βαθέος, λιμενάρχης καὶ ντουγανιέρης, Στα-

ΚΑΠΕΤΑΝ ΣΤΑΜΑΤΗΣ

μάτιος Μουσχονᾶς ἐκ Καρλοβάσου, φροντιστῆς τῶν πολεμικῶν, Σταμάτιος Γιαμᾶς ἐκ Βουρλιωτῶν, φροντιστῆς τῆς ἀστυνομίας, Χ' Δημήτριος Ἀμπατζῆς ἐκ Παγώνδου, φροντιστῆς τῆς οἰκονομίας καὶ Ἰωάννης Λεκάτης γραμματεὺς τῆς Ἐπαρχίας δι' ἓν μόνον ἔτος. Ὁ μισθὸς αὐτῶν ὠρίσθη πρὸς 100 γρόσια τὸν μῆνα, εἰς δὲ τοὺς φύλακας οἱ ὅποιοι ἐμελλον νὰ διορισθῶσιν ἐξ ὧν τῶν χωρίων ὠρίσθη μισθοδοσία ἐκ γροσίων εἴκοσι κατὰ μῆνα καὶ 300 δράμια ἄρτου καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Πρὸς εἰσπραξίν τῶν φόρων ἐγένοντο παραδεκτὰ τὰ ἐξῆς. «Εἰς κάθε χωρίον νὰ διορισθῶν δεκατιάρηδες διὰ νὰ παρχλαμβάνουν τὰ δέκατα, κρατοῦντες καθαρὸν λογαριασμὸν εἰς παράδοσιν τοῦ φροντιστοῦ τῆς Οἰκονομίας. Κάθε παλαιὸς λογαριασμὸς νὰ μὲνη κατὰ τὸ παρὸν καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ ὁ λογαριασμὸς τοῦ ἀπὸ ψυχῆς γροσίου διὰ νὰ μὴ περιδένωνται πολλοὶ λογαριασμοὶ μαζὶ καὶ γίνεται κυκεὼν ἀκολουθῶς ὅμως θέλουν θεωρηθῇ καὶ οἱ λοιποί».

Αὗται ὑπῆρξαν αἱ κυριώτεραι ἐργασίαι τῆς Συνελεύσεως ἐκείνης, ἥτις, θεωροῦμεν περιττὸν νὰ εἰπῶμεν, ὅτι ἐνεπνέετο ὑπὸ πνεύματος ἀντιπολιτευτικοῦ πρὸς τὸ πρῶν ὑπὸ τὸν Λογοθέτην Λυκούργον καθεστώς, καθόσον πάντες οἱ ἀποτελέσαντες αὐτὴν ἀνῆκον εἰς τὴν μερίδα τῶν Καλλικαντζάρων, ἀπορίας δὲ ἄξιον εἶνε πῶς οὗτοι προέβησαν καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἰωάννου Λεκάτου, ὡς γενικοῦ γραμματέως, ἔστω καὶ δι' ἓν ἔτος, καθόσον οὗτος δὲν συνεμερίζετο τὰ φρονήματά των. Ἀλλ' εἰς τοῦτο προέβησαν βεβαίως ἐξ ἀνάγκης, διότι ὁ Ἰωάννης Λεκάτης ὡς ἐκ τῆς μορφώσεώς του καὶ τῆς ἀξίας του ἦτο τότε ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἀναντικατάστατος. Καὶ αὗται μὲν αἱ ἀποφάσεις ἐλήφθησαν ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως προσωρινῶς μέχρι τῆς ὀριστικῆς διακανονίσεως τῶν ἐν γένει διοικητικῶν πραγμάτων τοῦ δημιουργουμένου Ἑλληνικοῦ κράτους διὰ τοῦ προμνησθέντος πρακτικοῦ, ἡ δὲ ὡς ἀνωτέρω ἀναφορὰ πρὸς τὸν Μινίστρον τῶν ἐσωτερικῶν δὲν ἦτο ἡ πιστοποιητικὸν καλῆς διαγωγῆς διὰ τὸν Ἐπαρχον Μώραλην, τοῦ ὁποίου ἐξεθελιάζοντο ἐν αὐτῷ ἡ φρόνησις, ἡ πραότης καὶ αἱ πολλὰ ἄλλα τοῦ ἀνδρὸς ἀρεταί.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς Συνελεύσεως ταύτης ὁ Μωραλὴς ἀγνόων κατὰ βάθος τὴν ἐν Σάμῳ κατὰστασιν καὶ τοὺς Σαμίους καὶ ὑπὸ τῶν προεξεχόντων ἐν τῇ μερίδι τῶν Καλλικαντζάρων διαρκῶς περιστοιχισμένος, οἵτινες αὐτὸν μὲν ἐκολάκευον, τὴν δὲ δυνάμιν τῶν ἀντιθέτων παρέστησαν αὐτῷ ὡς ἀναξίαν λόγου καὶ ὡς συνισταμένην ἐξ ὀλίγων ἀτάκτων, καθὼς ἀπεκάλουν οὗτοι τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Λυκούργου, ἐνόμισεν ὅτι ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐν τῇ νήσῳ ἐπαγνώθη τελείως καὶ ὅτι ἀρόθως καὶ ἀκινδύνως πλέον μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Λυκούργου ἡδύνατο νὰ τιμωρῇ καὶ πατάσῃ πάντα θέλοντα νὰ φέρῃ πρᾶγματι εἰς τὴν διοίκησιν του. Ὑπὸ τῆς ἰδέας δὲ ταύτης κατεχόμενος, ἀροῦ ὅπως δῆποτε ὠργάνωσεν τὰ τῆς διοικήσεως καὶ ἐσχημάτισε καὶ δυνάμιν τινα στρατιωτικὴν, διορίσας ὁπληρχηγόν τὸν ἐκ Βαθέος Δημήτριον Κουτσαποστολιόν, ἐκήρυξε πόλεμον συστηματικὸν κατὰ τῶν ἐπιφανεστέρων φīλων καὶ ὁπαδῶν τοῦ Λυκούργου. Συλλαβὼν λοιπὸν τὸν Κ. Λαχανᾶν καὶ Χριστόδουλον Μπαρπουνῆν, ἐφυλάκισεν αὐτούς, διέταξε δὲ τὴν σύλληψιν τοῦ Χ. Καψάλη καὶ ἄλλων ἀκόμῃ, οἵτινες ὁμῶς κατόρθωσαν νὰ διαφύγῳσι δραπετεύσαντες ἐκ Σάμου. Διὰ τῶν ἀσυνέτων δὲ τούτων πράξεων τοῦ Μωραλῆ ἐξήρθησαν τὰ κομματικὰ πάθη τότε ἐν Σάμῳ εἰς τὸν ὑπερτατον βαθμόν. Οἱ ἐν Μαραθοκάμπῳ καὶ Καρλοβάσῳ ὁπαδοὶ τοῦ Λυκούργου μετὰ τῶν ὁποίων ἐπρώτευσεν ὁ Καπετὰν Σταμάτης Γεωργιάδης, ὅστις ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐπανέλθει εἰς Σάμον, καὶ ὁ Μανουὴλ Μελαχροινός, ἅμα ἔμαθον τὴν φυλάκισιν τοῦ Λαχανᾶ καὶ Μπαρπουνῆ καὶ τὰς ἄλλας καταδιώξεις, ἔλαβον τὰ ὅπλα καὶ συγκεντρωθέντες εἰς Πλατάνον, ἀπεφάσισαν νὰ ἐκδιώξωσι διὰ παντός τρόπον τὸν Μωραλῆν ἐκ Σάμου. Ἀλλὰ τὴν συγκέντρωσιν ταύτην οὗτος μαθὼν ἔστειλε πάραυτα ὁπλίτας ὑπὸ τὸν Κουτσαποστολιόν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ διαλύσωσι τοὺς συγκεντρωθέντας καὶ συλλαβῶσι τοὺς πρωταιτίους. Ὅταν δὲ οἱ ὁπλίται οὗτοι ἐφθασαν πλησίον τοῦ Πλατάνου, οἱ περὶ τὸν Καπετὰν Σταμάτην καὶ Μελαχροινὸν κατέλαβον ἐπὶ καιρὰ τινα σημεῖα εἰς τὰς περὶ τὸ χωρίον θέσεις Μανιοῦ καὶ Ἀλωνάκια, τότε δὲ συνήρθη

πεισματοῦδης μάχῃ διαχρέσσασα ἐπὶ πολλὰς ὥρας. Κατὰ τὴν συμπλοκὴν ταύτην ὁ υἱὸς τοῦ Μανουὴλ Μελαχροίνου Ἰωάννης, βληθεὶς ὑπὸ σφαίρας ἔπεσε νεκρὸς. Ἐπὶ τῇ θῆξ δὲ τοῦ φονευθέντος υἱοῦ τοῦ ὁ πατὴρ ἑξαλλίος γενόμενος, ἀρήσας κατὰ γῆς τὸ πυροβόλον, ἀνέσπασε τὸ ξίφος καὶ ὤρμησε μὲ αὐτὸ ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων. Ἀλλὰ δὲν ἐπρόσθασε νὰ κάμῃ ὀλίγα βήματα καὶ σφαῖρα φονικὴ ὑπὸ χειρὸς, φεῦ! ἀδελφικῆς ἐκπεμφθεῖσα ἔρριψεν αὐτὸν ἄπνουν καὶ ἀπεστέρεσε τὴν πατρίδα πολυτίμου ἀνδρός, τοῦ ὁποῖου ὁ ἡρωϊσμὸς ἦτο ἀπαρδειγματίστος, καθὼς ἀνωμολόγουν πάντες οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ, φίλοι καὶ ἐχθροὶ καὶ ὁ ὁποῖος δειγμάτων τῆς ἀξιοθαυμάστου ἀνδρείας του εἶχε δώσει καὶ κατὰ τὴν ἀπόβασιν τῶν Τούρκων ἐν Κάβο-Φονιᾷ καὶ κατὰ τὴν εἰς Χίον ἐκστρατεῖαν καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας δεινὰς περιστάσεις. Ἡ μάχῃ μετὰ τὸν θάνατον τῶν δύο ἐκείνων ἡρώων καὶ ἐνός ἔτι ἀνδρός ἐκ Μαραθοκάμπου, τοῦ Ἰωάννου Γλύνη, ἐξηκολούθησεν. ἄσθενεστέρα ὁμῶς, ἐπὶ πολλὰς ἀκόμη ὥρας, ὅποτε τῆς νυκτὸς ἐπελθούσης οἱ μὲν περὶ τὸν Καπετὰν Σταμάτην Γεωργιάδην ὀλιγώτεροι ὄντες ἀπεχώρησαν εἰς Μαραθοκάμπον, οἱ δὲ περὶ τὸν Κουτσαποστολιὸν ἐπέστρεψαν εἰς Βαθύ, κομπάζοντες καὶ ἐπαίρόμενοι διὰ τὴν νίκην τῶν. Μέχρι τοιοῦτου σημείου ἐξῴθει ἀτυχῶς τοὺς Σαμίους τὸ ἐπάρατον καὶ μυσαρὸν πάθος τοῦ κομματοῦ. ὦ! πόσκις ἡ πατρίς ἡμῶν δὲν ἐπλήρωσε φόρον αἵματος εἰς τὸ ἐλεεινὸν τοῦτο πάθος!

Καὶ πρότερον μὲν ἀπὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Μωραλῆ ἀκαταστασίᾳ ἐπεκράτει εἰς τὴν Σάμον, ἀλλ' ἰδίως ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καθ' ἣν ἐν Πλατάνῳ ἐδόθη τὸ σύνθημα τῆς ἀδελφοκτονίας, πλήρης ἀταξία ἐβασίλευσε πλέον εἰς ὅλην τὴν νῆσον. Ὁ Μαραθοκάμπος, ὅπου ἔμενεν ὁ Καπετὰν Σταμάτης, ἐχρησίμευσεν ὥς κέντρον τῶν φίλων καὶ ὁπαδῶν τοῦ Λυκούργου, ἐκεῖ δὲ οἱ ὀπλοφόροι τοῦ Μωραλῆ δὲν κατώρθωσαν ποτὲ νὰ πλησιάζουν. Πολλὰκις διὰ πολλῶν μέσων ὁ Μωραλῆς προσεπάθησε νὰ σαγηνεύσῃ τὸν Καπετὰν Σταμάτην καὶ τοὺς ἄλλους ἐν Μαραθοκάμπῳ ὀπλαρχηγούς, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ κέρῃ οὐδὲν ἀποτέλεσμα. Αὐτοὶ πρὸς οὐδὲν ἄλλο ἀπέβλε-

πον ἢ εἰς τὴν ἐπάνοδον τοῦ Λυκούργου καὶ εἰς τὴν ἐπαναφο-
ρὰν τοῦ πρώην ἐν τῇ νήσῳ καθεστῶτος. Ἐκ δὲ τῶν φυλα-
κισθέντων ἐν Βαθεῖ ὁ μὲν Χριστόδουλος Μπαρμπούνης ἐδο-
λοφονήθη οἰκτρῶς ἐσπέραν τινα ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ
τὸ πτώμα του ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, ἐν ἀκόμῃ θύμῃ καὶ
οὗτος τῆς κομματικῆς μανίας γενόμενος, ὁ δὲ Λαχανᾶς τῇ
βοηθείᾳ τῆς μαγειρίσσης τοῦ Μῶραλη Καλῆς Δόμνου, ἥτις
λαβοῦσα γινῶσιν τῶν ἀποφασισθέντων, ἔσπευσε νὰ εἰδοποιή-
σῃ ἐγκλίρως τὴν σύζυγον αὐτοῦ, κατῴρθεσε νὰ δραπετεύσῃ
ἐκ τῶν φυλακῶν ἐπιβὰς ἐν καιρῷ νυκτὸς πλοίου τὸ ὁποῖον
τὸν μετέφερεν εἰς Ὑδραν.

Ἐνώπιον τοιαύτης οἰκτρᾶς καταστάσεως ἡ διοίκησις τοῦ
Μῶραλη τελείως παραλύσασα δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἐκπλη-
ρώσῃ κανένα προορισμόν. Ὁ Ἰωάννης Λεκάτης, ὄν, ὡς εἴ-
δομεν, ἡ Συνέλευσις εἶχεν ἐκλέξει ὡς γραμματεὰ τῆς Ἐπαρ-
χίας μὴ ἀνεχόμενος τὴν κατὰστασιν δὲν ἀπεδέχθη τὸν διορι-
σμόν τοῦτον καὶ ἔμεινεν ἡσυγάζων εἰς τὸν παρὰ τὴν Λέκαν
ὕδρόμυλον αὐτοῦ. Οἱ δὲ λοιποὶ Κριταὶ καὶ σύμβουλοι τοῦ
Ἐπαρχοῦ βλέποντες ὅτι ἡ διχόνοια καὶ ἡ ἀταξία ἔφερον τὴν
Σάμον εἰς παντελεῖ ὀλεθρον, μὴ δυνάμενοι καὶ νὰ πράξωσιν
ἄλλως, ἠναγκάσθησαν νὰ γράψουν εἰς τοὺς τότε διωρισμένους
ὑπὸ τῆς κεντρικῆς ἀρχῆς Ἀρμοστὰς τῶν νήσων, παρακα-
λοῦντες αὐτοὺς νὰ ἐπέμβωσι πρὸς σωτηρίαν τῆς Σάμου. Οὗ-
τοι δὲ εἰς ἀπάντησιν τοῦ γράμματος τούτου ἔστειλαν ἐκ τῆς
νήσου Τήνου διακλήρυξιν πρὸς πάντας τοὺς Σαμίους περιέχου-
σαν ὀρθὰς καὶ φρονίμους συμβουλὰς. Ἡ διακλήρυξις αὕτη διὰ
τῆς ὑποίας οἱ Ἀρμοσταὶ εἰδοποιοῦν τοὺς Σαμίους περὶ τοῦ
ἐπικειμένου εἰς Σάμον ἐρχομοῦ των, κατεληγε διὰ τῶν ἑξῆς.

«Κάτοικοι τῆς Σάμου. ἔλθετε ἐν ἑαυτοῖς, στοχασθῆτε τὰ
συμφέροντά σας. Ἡ μόνη σωτηρία σας εἶνε ἡ ἐνωσις καὶ ὁ-
μόνοια. Ἡ μόνη ἀπώλειά σας εἶνε ἡ διχόνοια καὶ ὁ πρὸς
ἀλλήλους πόλεμος. Ὑμεῖς δὲν πρέπει νὰ ἔχητε ἄλλο τι κα-
τὰ νοῦν, εἰ μὴ τὴν σωτηρίαν καὶ ἐλευθερίαν σας, τὸ ὁποῖον
ἀποκτᾷται διὰ μόνης τῆς ὁμονοίας. Ὑμεῖς δὲν πρέπει νὰ
στοχάζεσθε ἄλλους ἐχθρούς, εἰ μὴ τοὺς ὀθωμανοὺς καὶ τοὺς

διδάσκοντας τὴν διχόνοιαν. Τοὺς τοιοῦτους ὁμως οὔτε ἡμεῖς θέλομεν τοὺς ἀφήσει ἀτιμωρήτους, ὅταν εἰς ὀλίγας ἡμέρας ρηχάσωμεν αὐτοῦ.

«Ἐπρεπεν, ἀδελφοί, ἐνῶ εἰσθε εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, οἱ ὅποιοι τρίζουν τοὺς ὀδόντας ἐναντίον σας, νὰ ἀφήσητε τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ καταδιώκωσιν οἱ Σάμιοι τοὺς Σαμίους, οἱ Χριστιανοὶ τοὺς Χριστιανούς καὶ οἱ Ἕλληνες τοὺς Ἕλληνας; ἢ ἔπρεπε νὰ εἰσθε τὸ παράδειγμα τῆς ὁμονοίας καὶ ἐπομένως ὁ τρόμος τῶν Ὀθωμανῶν; Μιμήθητε τοὺς προγόνους σας ὁμονοήσαντας, λάβετε τὰ ὅπλα κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως καὶ πατρίδος σας καὶ οὕτως ἔξετε ἔπαινον παρὰ τοῦ Γένους ἡμῶν ὁλοκληροῦ καὶ ἐξ ἀπάσης τῆς Εὐρώπης».

Τὴν διακήρυξιν ταύτην πρὸς τοὺς Σαμίους ἔγραψαν οἱ Ἀρμοσταὶ τῇ 15 Ὀκτωβρίου τοῦ 1822, ἀρχομένου δὲ τοῦ Νοεμβρίου ἀφίκετο εἰς τὸν Λιμένα Βαθείος πλοῖον Ὑδραϊκὸν ἐφ' οὗ ἐπέβαινον οἱ Ἀρμοσταὶ οὗτοι, Βενιαμὴν Λεσβίος, Νικόλαος Οἰκονόμου, Ὑδραῖος, Βασίλειος Γκίνης, Σπετσιώτης, Δημήτριος Λένας καὶ Ἰωάννης Σκανδαλῆς, Ψαριανοί, σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μεταξᾶς, ὅστις ὁμως μετὰ μίαν ἡμέραν ἀπῆλθεν, οὐδὲν ἐν Σάμῳ ἐνεργήσας. Μετὰ τῶν Ἀρμοστών δὲ τούτων ἦτο καὶ ὁ Λυκουργος, ὅστις, καθὼς εἶχεν ἀποφασισθῇ ὑπὸ τῆς ἐν Ὑδρᾷ ἀρχῆς, ἀπεστέλλετο εἰς Σάμον, ἵνα ἐπιτοπίως ἀπολογηθῇ κατὰ τῶν ἀποδιδόμενων αὐτῷ κατηγοριῶν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ.

Αὐθημερὸν ἐξεληθόντες οἱ Ἀρμοσταὶ οὗτοι εἰς τὸ Διοικητήριον ἀνέγνωσαν πρὸς τοὺς συνελθόντας πρὸς ὑποδοχὴν τῶν Σαμίους ἐπιστολὴν τοῦ ναυάρχου Μισούλη παραينوῦντος τοὺς Σαμίους ἵνα ὁμονοήσωσι, σὺναμα δὲ ἀνέγνωσαν καὶ ἄλλη ἐπιστολὴν ἀπὸ μέρους τῶν προέδρων καὶ τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων, Σπετσῶν, Ὑδρας καὶ Ψαρῶν μετὰ τὸ αὐτὸ ἐπίσης πνεῦμα συντεταγμένην. Μετὰ δύο δὲ ἢ τρεῖς ἡμέρας ἔξεδωκαν διακήρυξιν διὰ τῆς ὁποίας, ἀφοῦ μετὰ πολλὴν σοφίαν καὶ τέχνην ἀπεδείκνυσαν ὅτι ὅλα τὰ προκύψαντα εἰς τὸν τόπον κακὰ ὠφείλοντο εἰς τὸν Τουρκικὸν ζυγόν, ἀκόμη δὲ καὶ ὅσα:

ζημίαι καὶ βλάβαι ἐγένοντο ἐκ τῶν Σαμιῶν πρὸς τοὺς Σαμίους, πραγματικῶς ἐγένοντο ἐκ τοῦ Σουλτάνου πρὸς τοὺς Σαμίους, ἐπομένως ἂν οἱ Σάμιοι ἤθελον ἐκδίκησιν, ἔδει νὰ ζητήσωσι ταύτην ἐκ τοῦ Σουλτάνου καὶ ὄχι ἐκ τῶν ἀθῶων συναδέλφων των, εἰς τὸ τέλος ὠρίζον τὰ ἑπτὰ μεγάλα χωρία, Βαθύ, Μυτιληνοὺς, Χώραν, Βουρλιώτας, Παχώνδαν, Καρλόβασι καὶ Μαραθόκαμπον νὰ ἐκλέξωσιν ἀπὸ ἑνα ἀντιπρόσωπον ἀφατρίαστον ἀπολύοντα τῆς ἐκτιμῆσεως ὁλοκληροῦ τοῦ χωρίου, ἵνα, ὡς ἔγραφον, ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τούτων ἀποτελεσθῇ ἡ νέα διοίκησις.

Δυστυχῶς ὁμως παρ' ὅλας τὰς ἐνεργείας ταύτας καὶ προτροπὰς τῶν Ἀρμοστῶν, τὸ κομματικὸν μένος δὲν κατεστῆλετο μεταξὺ τῶν δύο μερίδων, καὶ πᾶσα συνεννόησις μεταξὺ αὐτῶν καθίστατο ἀδύνατος. Καὶ οἱ μὲν Καλικάντζαροι ἐδήλωνον ὅτι δὲν δέχονται νὰ λάβουν μέρος εἰς πᾶσαν συνέλευσιν, οὔτε εἰς τὰς συνεισφορὰς περὶ τῶν ὁποίων ἔκαμιν πρότασιν ἐπίσης οἱ Ἀρμοσταί, ἐφόσον δὲν τιμωροῦνται οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Καρμανιολῶν, οὓς ἐθεώρουν ὑπαίτιους τῶν ταραχῶν καὶ ὀργάνα ἀταξίας, οἱ δὲ Καρμανιόλοι τὰς ἰδίαις ὡσαύτως προέβαλλον ἀρνήσεις, ἐφόσον δὲν ἀρνήνετο ἐλεύθερος ὁ Λυκοῦργος, ὅστις ἐκρατεῖτο εἰσέτι ἐντὸς τοῦ πλοίου. Καὶ τὸ φοβερώτερον ἦτο, ὅτι καὶ ἡ ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν Ἀρμοστῶν παρατεινόμενη διχονοία καὶ ἀκαταστασία αὕτη δὲν περιορίζετο εἰς λόγους μόνον. Καθόσον τῇ 29 Νοεμβρίου ἐπεληύσθη ἐν Χώρα συμπλοκῆς μεταξὺ τῶν δύο μερίδων ἐφρονέθη ὁ Γεώργιος Ζωγράφος καὶ ἐτραυματίσθησαν τινες, ἐπιτεθέντων εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν κατὰ πρῶτον τῶν Καλικάντζάρων, εὐθὺς δὲ τὴν ἐπομένην οἱ Καρμανιόλοι ἐκδικούμενοι τὸ γεγονός τοῦτο κατέλυσαν εἰς πολλὰ χωρία τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἐπαρχοῦ φωνάζοντες δημοσίᾳ «Κάτω ὁ Μώραλης». Μάτην οἱ Ἀρμοσταί ἐξώρχιζον πάντας τοὺς Σαμίους ἐν ὀνόματι τῆς πατρίδος νὰ συνέλθουν εἰς ἑαυτοὺς καὶ νὰ παύσουν τὰς διχονοίας ταύτας καὶ τὰς αἱματηρὰς συγκρούσεις. Ὁ Μώραλης, ὅστις πρὸς τοὺς Ἀρμοστὰς ἐδείκνυσεν ἀμεροληψίαν, καταμετρώμενος καὶ τὰς δύο μερίδας καὶ χαρακτηρίζων τοὺς μὲν Καλι-

κινηζάρους ὡς δυσμαλλάκτους καὶ ὑπεράγαν ἰδιοτελεῖς, τοὺς δὲ Καρμανιόλους ὡς φιλοταράχους καὶ ἀνταρπετικούς, νομίσας ὅτι ἂν κατῴρθονε νὰ διχασπᾷ τὴν ἐνότητα μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν δύο μερίδων θὰ κατέπνιγε τὴν ἀνταρσίαν καὶ τὴν διχόνοιαν, διὰ καταλλήλου τρόπου προσεκάλεσε τότε τὸν Λαχανᾶν, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶγεν ἐπανελθεῖ εἰς Σάμον κρυπτόμενος εἰς Βαθὺ καὶ τὸν ἠρώτησε ἂν ἐδέχετο νὰ τὸν διορίσῃ γενικὸν ἀρχηγὸν μὲ τὴν συμφωνίαν νὰ καταστείλῃ οὗτος πᾶν ἀνταρτικὸν κίνημα καὶ ἐπιφέρῃ τὴν εὐταξίαν εἰς τὸν τόπον. Εἰς τοῦτο προσέβη ὁ Μῶραλης ἄνευ τῆς γνώμης τῶν Ἀρμοστῶν, ἀλλ' ὁ Λαχανᾶς διαγνώσας τὰ σχέδια τοῦ Μῶραλη, προσεποιήθη μὲν ὅτι δέχεται τὰς προτάσεις αὐτοῦ, συγχρόνως ὅμως εἰδοποίησε τὸν ἐν Πύργῳ τότε εὐρισκόμενον Καπετὰν Σταμάτην περὶ τῶν σχεδίων τοῦ Μῶραλη, ὅστις τότε εὐρίσκατο εἰς Μυτιλήνους καὶ ἔμελλε μετὰ τῆς στρατιωτικῆς του δυνάμεως νὰ μεταβῇ εἰς Πύργον. Οἱ δύο ὁμοφρονοῦντες ἀρχηγοὶ συνεννοήθησαν μυστικῶς νὰ ἀφήσωσι τὸν Μῶραλην νὰ αναχωρήσῃ εἰς Πύργον καὶ τότε ὁ μὲν Καπετὰν Σταμάτης νὰ ἐπιτεθῇ ἐναντίον αὐτοῦ, ὁ δὲ Λαχανᾶς μετὰ τῶν ἐκ Βαθέος καὶ Παχαιοκάστρου ὁπαδῶν του νὰ καταλάβῃ τὰ μέρη τοῦ Βαθέος καὶ οὕτω θέσωσι τὸν Μῶραλην μετὰ τῶν δύο πυρῶν. Τὸ σχέδιον ἐπέτυχε τελείως. Ὁ Μῶραλης πράγματι μετέβη εἰς Πύργον ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν ὁπλαρχηγὸν Δημ. Κουτσαποστολιὸν καὶ πολλοὺς ὁπλοφόρους, ἀλλὰ πρὶν προφθάσῃ νὰ μεταβῇ ἐκεῖ, ὁ Λαχανᾶς ἐν Βαθεὶ ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως καταλαβὼν ὅλας τὰς ἐπὶ τοῦ Κουμαριᾶ ὀχυρὰς θέσεις. Αὐθμερὸν δὲ καὶ ὁ Καπετὰν Σταμάτης προσποιηθεὶς κατὰ πρῶτον ὅτι ὑποχωρεῖ πρὸς τὸν Μαρθόκαμπον διὰ νὰ λάβουν θάρρος οἱ ἐναντίοι καὶ προχωρήσουν, μόλις ἔφθασαν οὗτοι πρὸς τὸ μέρος τοῦ Πύργου, ἐπετέθη ἐναντίον τοῦ Κουτσαποστολιοῦ καὶ μάχης συγκροτηθείσης ἐφρονεύθησαν τότε ὁ Εὐστάθιος Ρακιτζῆς καὶ Γεώργιος Κεφάλας, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Κουτσαποστολιὸν ἄνδρες κατατροπωθέντες ἀνεχώρησαν ἐσπευσμένως διὰ τὸ Βαθύ, ἀλλὰ μόλις ἔφθασαν πρὸ τοῦ Κουμαριᾶ συλληφθέντες ὑπὸ τοῦ αὐ-

τόθι ἐνεδρεύνοντος ἀποσπάσματος τοῦ Λαχανᾶ ἀρωπλίσθησαν καὶ ἤχθησαν ὑπ' αὐτοῦ κατησχυμένοι· εἰς Βαθύ, ὃ δὲ Μώραλης μόλις ἠδυνήθη νὰ σωθῇ, καταφυγὼν ἐπὶ τοῦ πλοίου τοῦ Ὑδραίου Νικολάου Τσιτσεκλή τοῦ προσωρμισμένου ἐντὸς τοῦ λιμένος Βαθέος.

Οἱ Ἀρμостαὶ πρὶν ἢ ἀρχίσῃ ἡ ἐν Πύργῳ συμπλοκὴ ἔστειλαν ἐκεῖ τὸν Βενιαμὴν Λέσβιον, ἵνα προλάβῃ τὴν ρῆξιν, ἀλλ' εἰς μάτην οὗτος τότε ἐξήντηλυσεν ὅλα τὰ μέσα, παρ' ὀλίγον δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ πέσῃ θύμα τοῦ ἐλευνοτάτου ἀγῶνος. Μετὰ δὲ τὰ γενόμενα βλέποντες ὅτι διὰ τῶν ὑπῆλων μέσων οὐδὲν κατῴρθηον, ἀπεφάσισαν νὰ λάβουν δραστηκώτερα μέτρα καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξέδωκαν προκήρυξιν διὰ τῆς ὁποίας, ἀφ' οὗ κατέκρινον τὴν διαγωγὴν τῶν Σαμίων, προσεκάλουν αὐτοὺς νὰ ἀφῆσωσι πάντες τὰ ὅπλα ἀμέσως καὶ νὰ στείλουν ἐξ ἐκάστου χωρίου δύο ἢ τρεῖς τιμίους ἀνθρώπους, ἵνα γείνη συνεννόησις περὶ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει οἱ Ἀρμостαὶ ἠλπίζον ὅτι ἀναχωροῦντες ἐκ Σάμου ἤθελον ἀφῆσαι αὐτοὺς εἰς τὴν τύχην τοῦ Ὁθωμανικοῦ στόλου, διότι, ὡς ἔλεγον, οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔπρεπε νὰ ἔχουν πλέον ἀπὸ τὸν στόλον τῶν νήσων καὶ προσέτι ὅτι ἤθελον κηρύξαι πάντας τοὺς Σαμίους ἐχθροὺς τῆς Πατρίδος, ὥστε νὰ μὴν εἶνε δυνατὸς ὁ ἔκπλους τῶν Σαμιακῶν πλοίων καὶ ὅτι ἐν ἀνάγκῃ καὶ ἡ Σάμος ὅλη θὰ ἐτίθετο ὑπὸ πολιορκίαν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

Ἡ ἔντονος αὕτη προκήρυξις τῶν Ἀρμостῶν ἔσχεν εὐθὺς καλὸν ἀποτέλεσμα, διότι ὅλα τὰ χωρία τῆς Σάμου ἔσπευσαν νὰ ἀποστείλουν τοὺς ἀντιπροσώπους των εἰς τὴν Μορὴν τῆς Μεγάλης Παναγίας, ὅπου συνελεύσεως συγκροτηθείσης ἀπεφασίσθησαν: α) νὰ καταλίπῃ τὴν ἀρχὴν ὁ Ἐπαρχος Μωραλῆς ὡς ἀχρηστος καὶ ὡς πρόξενος διχονοῶν, διότι ἐνόσω ἔμεινεν ἐν Σάμῳ ἐξάπαντος ἤθελε τὸν ἐγκολπωθῇ μία τῶν δύο φατριῶν, β'.) νὰ καταργηθῶσι τὰ ἐν Βαθεί μινιστέρια τοῦ ἐπάρχου, οἱ δὲ πρῶην Γενικοὶ Ἐφοροὶ νὰ μείνωσι γυμνοὶ πάσης ἐξουσίας διὰ νὰ λείψωσιν αἱ συνήθειαι ἐκδικήσεις πρὸς ἀλλήλους, γ'.) ἀντὶ τοῦ ἐπάρχου νὰ ἐκλέγωνται κατὰ

τριμηνίαν τρεῖς τίμιοι ἄνδρες ἀνεξαρτήτως κομμωτικῆς ἀποχρώσεως, οἵτινες θὰ ἔχωσι τὴν Γενικὴν διοίκησιν τῆς νήσου, δ' .) οἱ ἑσσοροὶ ἐκάστου χωρίου νὰ ἐκλέγωνται παρ' ὅλου τοῦ δήμου καὶ ὄχι παρὰ τῆς μιᾶς μερίδος, καὶ ε' .) νὰ διορισθῇ εἰς ἱκανὸς καὶ ἄξιος ἀρχηγὸς τῶν ὀπλων καὶ τὰ προσφερόμενα εἰς τὴν Διοίκησιν χρήματα νὰ καταγράφωνται εἰς μπιλλέτια κατ' ἀναλογίαν κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν.

Αἱ ἀποφάσεις αὗται προφανῶς ἔκλινον ὑπὲρ τῆς μερίδος τῶν Καρμανιόλων, οἵτινες παντὶ τρόπῳ ἐπέζητουν τὴν ἐκδίωξιν τοῦ Μωραλῆ ἐκ τῆς ἀρχῆς. Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν καὶ ἄλλως νὰ γείνη τότε, ἀφοῦ τὴν ἀπάτησιν ταύτην προέβαλον οἱ πλείστοι ἐκ τῶν Σαμίων. Οἱ Ἀρμοσταὶ ἔβλεπον ὅτι κατ' ἀνάγκην ἔπρεπε νὰ ἀποκλίνουν πρὸς τὴν ἰδέαν ταύτην, τοσοῦτω μᾶλλον, καθόσον κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ ἐν τῷ πλοίῳ αὐτῶν διαμένων Λυκούργος εἶχε προσελκύσει τὴν συμπάθειαν πάντων καὶ αὐτῶν ἐπὶ τῶν ναυτῶν. Τὴν ἀξίαν δὲ τοῦ Λυκούργου ἔβλεπον ἤδη ἰδίῳις ὄμμασι καὶ οἱ Ἀρμοσταί, οἵτινες συγκρίνοντες αὐτὸν μὲ τοὺς ἀντιπάλους του, δὲν ἠδύναντο νὰ μὴ ἀνομολογήσουν τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀνδρός, ὃν ἀνεγνώριζον ὡς τὸν μόνον ἱκανὸν ἵνα ἀρχῇ ἐπὶ τῆς Σάμου καὶ χωρὶς νὰ προβῶσιν εἰς εἰδικὴν ἐξέτασιν ἔκρινον ὅτι τὸ δίκαιον ἦτο ὑπὲρ αὐτοῦ. Καὶ ὁ Μωραλῆς δὲ βλέπων τὸ ἄδύνατον τῆς ἐπὶ πλέον παραμονῆς του ἐν Σάμῳ, ὅπου ἄλλως τε καὶ ἡ ζωὴ του ἐνεκα τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ λαοῦ διέτρεχεν ἔσχατον κίνδυνον, παραιτήσας τοὺς Ἀρμοστας νὰ προστατεύσῃ τὴν ἀναχώρησίν του, ὅπερ ὑπεσγέθησαν οὗτοι καὶ τῇ 17 Δεκεμβρίου ἀνεχώρησεν ἐκ Σάμου τὴν ὁποίαν ἐνεπιτυχῶς διώκησεν ἐπὶ ἐπτὰ μῆνας, γενόμενος ὑπαίτιος ἀσκόπων δαπανῶν περὶ τῆς 90.000 γροσίων, καθ' οὓς οἱ ἀντιπολιτευόμενοι ὑπέβαλαν λογαριασμοὺς καὶ μεγάλων αἰματηρῶν ρήξεων αἱ ὁποῖαι συνέβησαν κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο καὶ αἱ ὁποῖαι μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἀπεδόθησαν ἅπασαι εἰς αὐτόν.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Μωραλῆ ὁ λαὸς τοῦ Βαθῆος συνελθὼν τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Λαχανᾶ ἐζήτηε παρὰ τῶν Ἀρμοστῶν τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Λυκούργου. Οἱ δὲ Ἀρμοσταί

ὑπεκρίνοντο μὲν ὅτι ἐξηνανθίζοντο νὰ ἐνδώσωσιν εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τοῦ λαοῦ, πράγματι ὅμως καὶ αὐτοὶ εἶχον τὴν ἰδίαν διάθεσιν προδιατεθειμένοι ὄντες ὑπὲρ τοῦ Λυκούργου. Αὐθημερόν λοιπὸν ὁ Λυκούργος ἀφειθείς ἐλεύθερος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ πλοίου ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας τοῦ λαοῦ, εὐθὺς δὲ τὴν ἐπομένην ἡμέραν συνεισέσεως γενικῆς συγκροτηθείσης ἐν Βαθεὶ ἐξ ἀντιπροσώπων καὶ τῶν 18 χωρίων τῆς Σάμου ἐψηφίσθη καὶ αὐθις γενικὸς διοικητὴς τῆς νήσου ὁ Λυκούργος «ὡς ὁ πλέον ἄξιος νὰ διοικῇ καὶ προστατεύῃ αὐτὴν σοφῶς καὶ φρονίμως». ἐξελέγησαν δὲ ὡσαύτως Καίνοι Κριταὶ ὁ Χ' Μιχαῆλης Ἀργύρης ἐκ Βαθέως, ὁ Μιχαὴλ Κωνσταντίνου ἐκ Χώρας καὶ ὁ Ἰωάννης Χ' Κωνσταντίνου ἐκ Παγώνδου.

Μετὰ δὲ τὴν τοιαύτην πανηγυρικὴν ἐκ νέου ἐγκαθίδρυσιν τοῦ Λυκούργου ἐν τῇ Διοικήσει τῆς Σάμου οἱ Ἀρμοσταὶ ἐκρίναν καλὸν νὰ δηλώσωσιν εἰς τοὺς Σαμίους ὅτι ἤτο καιρὸς πλέον νὰ σκεφθοῦν καὶ διὰ τὴν συνεισφορὰν ἣν ἔπρεπε νὰ δώσουν πρὸς συντήρησιν τοῦ στόλου τῶν τριῶν νήσων. Ἡ πρότασις αὐτὴν τὴν φορὰν ἐγένετο δεκτὴ εὐχαρίστως, ὅθεν συνελθόντες οἱ πληρεξούσιοι τῶν χωρίων ἐν Χώρα ἐψήφισαν ὅπως προσφέρῃ ἀμέσως ὁ τόπος σημαντικόν τι ποσὸν πρὸς ὄφελος τοῦ στόλου καὶ τῆς κεντρικῆς διοικήσεως, ἐκδοθέντων δὲ 3,731 μπουλετίων ἐξ ὧν τὰ μὲν 1870 ὠρίσθησαν πρὸς 42 γρόσια ἕκαστον, τὰ δὲ λοιπὰ πρὸς γρόσια 30, εἰσεπράχθησαν διὰ τούτων ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, 119,369 γροσίων τὰ ὅποια καὶ παραλαβόντες οἱ Ἀρμοσταὶ ἀνεχώρησαν ἐκ Σάμου ἀκριβῶς τὴν ἡμέραν τῆς πρωτοχρονιάς τοῦ 1823 εὐχαριστημένοι ὅπως δὴποτε, τόσον διὰ τὴν συνεισφορὰν τῶν Σαμίων, ὅσον καὶ διότι κατώρθωσαν ἐπὶ τέλους νὰ καταστείλουν, ἔστω καὶ προσωρινῶς, τὰς μεταξὺ ταύτων ἐλασινὰς διαφοροίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ὁ ἀγὼν κατὰ τὸ 1823.—Οἱ γενεαὶ Σάμιοι ἐνεργῶς κατὰ τοῦ Ἀν-
 ατοργου.—Λοιμνεῖς ἀλλ' ἄδικοι γινώμει περὶ αὐτοῦ.—Νέαι ἐνέ-
 ργαιαι τοῦ Ἀνατοργου.—Ἰδρυσαι ὀργεωμστικῶν ἔργων καὶ ἀνα-
 διοργάνωσαι τῶν ἐπηρσαιῶν.—Αἱ εἰς Μικρασίαν ἐπιδρμαι τῶν
 Σαμίων ἐπαναλαμβάνονται.—Ψήφισαι νόμον περὶ Ἐπορχῶν ὑπὸ
 τῆς ἐν Ἀστρεῖ Β'. Ἐθρικῆς Συναλεύσεως.—Διορισμός νέου Ἐ-
 πάρχου τῆς Σάμου.—Οἱ Σάμιοι ἀγοῦνται τὰ δεχθῶσαι τὸν νέον
 Ἐπαρχον.—Ὁ ναύαρχος Κανάρης ἀφικνεῖται εἰς Σάμον ὡς ἐπί-
 τροπος τοῦ Ἐπάρχου.—Οἱ Ψαριανοὶ ἐξουσιοδοτοῦνται τὰ ἐπιβί-
 λωσαι τὸν Ἐπαρχον.—Πολιορκία τῆς Σάμου ὑπὸ τῶν Ψαριανῶν.—
 Ἐκτροποὶ καὶ θλιβεραὶ πρῆξεις.—Ἐπέμβασαι τῶν Ὑδραίων καὶ
 Λύσις τῆς πολιορκίας.—Αἱ διχόνοιαὶ αἰροῦνται, ἡ τάξις ἀποκαθί-
 σταιται.

Τὸ ἔτος 1823 ἀνέτειλεν ὑπὸ οἰωνοῦς αἰσίους διὰ τὸν μέγαν
 καὶ ἄνισον ἀγῶνα ὃν διεξῆγε τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος. Οἱ
 Ἕλληνες ἐκυριάρχουν ἤδη κατὰ θάλασσαν καὶ τὰ πλοῖα αὐ-
 τῶν περιέφερον τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ καθ' ἅπαν τὸ Αἰ-
 γαῖον, ὁ Μάρκος Μπότσκαρης ἐβριχόμενος κατὰ τοῦ Ὀμήρ Βρι-
 ῶνη, αἱ τρεῖς πολεμικαὶ νῆσοι Σπέτσαι. Ὑδρα καὶ Ψαρά εἰ-
 χον καταστῆ ἀπόρρητα καταφύγια ὅλων τῶν καταδιωκομέ-
 νων Ἑλλήνων καὶ ἡ κεντρικὴ διοίκησις περ' ὅλα τὰ παρεμ-
 βαλλόμενα φοβερὰ προσκόμματα ἔβρινε πρὸς καλυτέραν τινα
 τάξιν πραγμάτων. Καὶ ἡ Σάμος ἐπανευρούσα τὸν ἀρχηγόν
 τῆς ἐπανελάβε τακτικῶς τὸν ἀπὸ τοῦ 1821 κυριαρχήσαντα
 ἐν αὐτῇ πολεμικὸν βίον. Αἱ ἐπιδρομαὶ εἰς Μικρασίαν ἐπανε-
 λήφθησαν μετὰ τῆς αὐτῆς, ὡς καὶ πρότερον, ἐπιτυχίας, τὸ
 πρὸς στιγμὴν ὑποχωρήσαν πολεμικὸν μένος ἀνέκυψε μετὰ
 τῆς προτέρας ζωηρότητος, ἀλλὰ σὺν τούτοις δὲν εἶχε δυστυ-
 χῶς εἰσέτι ἐπιτευγθῆ καὶ τὸ σπουδαιότερον ὅπερ ἦτο ἡ σύμ-
 πνοια μεταξὺ πάντων τῶν Σαμίων. Τὸ ἀποτροπαιὸν τέρας
 τοῦ κομματισμοῦ τὸ ἐνσπεῖρον τὴν διχόνοιαν καὶ τὰ μίσση δὲν
 εἶχε καταπνιγῆ. Ἄν τὸ τέρας τοῦτο ἠδύναντο νὰ φρονεύσω-
 σιν οἱ Σάμιοι, ὅλα τὰ ἄλλα θὰ ἦσαν εὐκλοκατόρθωτα δι'

αυτούς. Ἀλλ' ἐνῶ ἐφρόντιζον περὶ τῶν ἄλλων, παρέβλεπον τὸ σπουδαϊότερον. Ὁ Μῶραλης ἔφυγε, ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ δὲν ἔφυγεν ἐκ τῆς νήσου καὶ ὁ κομματισμός. Ἐνῆδρευεν οὗτος ἐν αὐτῇ ἀκαταπαύστως, χαρὰδοκῶν τὴν κατ'ἀλλήλων εὐκαιρίαν ὅπως ἐκραγῇ καὶ ἡ ἐνεδρεα αὐτοῦ, ὡς ἦτο ἐπόμενον, προὔξενησε μετ' ὀλίγον νέκθαι εἰς τὴν ταλαίπωρον Σάμον.

Ὅτε συνεκροτήθη ἡ ἐν τῇ Μονῇ τῆς Μεγάλης Παναγίας Συνέλευσις καὶ ἀπερσίσθη ἡ ἐξουσία τοῦ Μῶραλη, οἱ ἐκ τῆς μερίδος τῶν Καλικαντζάρων φίλοι καὶ ὀπαδοὶ αὐτοῦ, οἵτινες διὰ τοῦ Μῶραλη κατέβλεπον τοὺς ἀντιπάλους των, βλέποντες τότε τὴν ἡττάν των ἔσπευσαν νὰ ἀναχωρήσουν ἐκ Σάμου πρὶν ἢ οὗτος ἀκόμη ἐγκαταλείψῃ αὐτήν. Ὁ πολὺς Μανουὴλ Στεφανῆς παρὰλαβὼν τότε τὴν οἰκογένειάν του μετέβη καὶ πάλιν εἰς τὸ σύνθημα κατὰρτίον του, τὴν Πάτρυν, ὅπου ὡσπύτως μετέβησαν τότε καὶ τινες ἄλλοι φίλοι καὶ συγγενεῖς αὐτοῦ, ὁ δὲ ὀπλαρχηγὸς τοῦ Μῶραλη Κουτσαποστολίδης, ὁ Καπετὰν Τζεβρένης καὶ ὅλα τὰ πρωτοπαλλήλικα καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς μερίδος τῶν Καλικαντζάρων διασπάρησαν εἰς Σύρον, Ψάρα καὶ εἰς ἄλλα μέρη. Καὶ θὰ ἐρωτήσῃ τις πρὸς τί αἱ ἀνθρώποι αὗται μεταναστεύουσιν; ὅλοι οἱ φυγάδες οὗτοι κατεδιώκοντο τὰχ αὐτῶν ἀντιπάλων των. Τὸ πρᾶγμα εἶνε εὐεξήγητον, ὅταν ληρῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς διοικήσεως τοῦ Μῶραλη εἶχον συμβῇ ἐν τῇ νήσῳ 74 φόντοι καὶ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου δύναται νὰ λάβῃ ὁ καθείς ἰδέαν πόση ἦτο ἡ ἀγριότης τοῦ πάθους ἡ ὁποία κατεῖχε καὶ παρέφερε τὰς ψυχὰς τῶν τότε Σαμίων. Βέβαια ὁ Λουκούργος, ὁ ὁποῖος ἄλλως τε ἦτο φύσει μακρόθυμος, δὲν θὰ ἤθελε ἐπὶ τῆς διοικήσεώς του νὰ κατεδιώκωνται τόσοι ἄνθρωποι, διότι ἦτο εἰς θέσιν καὶ νὰ γνωρίζῃ ὅτι μετὰ ταύτην κατὰστασιν πράγματων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παγιωθῇ ἡ ἐξουσία του ἐν τῇ νήσῳ, ἀλλὰ μήπως εἶχε τὴν δύναμιν νὰ περιορίσῃ τὸ κακόν, τὸ ὁποῖον εἶχε τὴν ἀρχὴν του ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας; Ὡς ἦτο δυνατόν οὗτος ἀμέσως καὶ διὰ μιᾶς νὰ ἐκρίνωσιν πάθη πολυετῇ καὶ ἐξαις πολυχρονίους. Εἰς τὴν πρώτην διοίκησίν του, ἥτις ἤρχισεν ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ ἐπα-

ναστατικοῦ κινήματος, ἔβαλεν εἰς ἐνέργειαν ὅλα τὰ μέσα διὰ νὰ καταστείλῃ τὰ πάθη καὶ τὰς διχονοίας μεταξὺ τῶν κατοίκων καὶ καθὼς εἶδομεν, εἶχε φθάσει εἰς καλὸν ἀποτέλεσμα, διότι καθ' ὅσον ἐκείνο τὸ διάστημα ἡ εὐταξία ἐπικράτησεν εἰς τὴν νῆσον καὶ οὐδὲν σοβαρὸν γεγονός ἐλαθε γῶραν ἐξ ἀφορμῆς τῶν κομματικῶν διενέξεων μεταξὺ τῶν κατοίκων. Ἀλλ' ἐπῆλθεν ὁ διορισμὸς τοῦ Μωραλή καὶ τὰ πράγματα μετεβλήθησαν ἐξ ὁλοκλήρου ἐν Σάμῳ, τῆς ὁποίας τὰ σπλάγγνα ἐξῆψεν ἑκτοσε ἡ φλόξ τῆς διχονοίας καὶ τῶν παθῶν. Εἰς ποῖον νὰ ἀποδώσωμεν τὸ περισσότερον μέρος τῆς εὐθύνης διὰ τὴν ἐπεληθούσαν τοιαύτην θλιβεράν μεταλλογήν; Εἰς τὸν Λυκούργον ἢ εἰς τοὺς ἀντιπάλους του ἢ εἰς τὴν κεντρικὴν διοίκησιν ἢ ὁποία διώρισε τὸν Μωραλήν; Ἀρῆνομεν τὸν ἀναγνώστην νὰ μορφώσῃ γνώμην ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα τὰ ὁποία συνέβησαν ὅπως τὰ ἱστοροῦμεν. Ἡμεῖς συμφωνοῦμεν μᾶλλον μὲ τὴν σοφὴν διάκρισιν τὴν ὁποίαν ἔκλυαν οἱ ἐπὶ Μωραλή ἐλθόντες εἰς Σάμον Ἀρμοσταί, οἱ ὁποῖοι ὀρθότατα εἰς τὰς προκηρύξεις τῶν πρὸς τοὺς Σαμίους ἤρχιζον μὲ τὰς φράσεις, «ὦλοιτο ὁ Μωαμετισμὸς ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς! οὗτος ἀποκατέστησε τοὺς ἀνθρώπους ὡς ἄλογα ζῶα! . . . », ἐπεὶ δὲ ἐφρόνουν καὶ δικαίως ὅτι καὶ διὰ τὰς ἐπικρατούσας ἐτι κομματικὰς διχονοίας καὶ κακὰς ἐξεις μεταξὺ τῶν Σαμίων καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, οὐδεὶς ἄλλος ἢ το ὑπεύθυνος, εἰμὴ αὐτὴ ἡ πολυετής τυραννία τῶν Τούρκων ἢ μεταμορφώσασα τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἄλογα ζῶα!

Οἱ φυγάδες λοιπὸν Σάμιοι οἱ ὁποῖοι δὲν ἠνείχοντο τὴν ἐξουσίαν τοῦ Λυκούργου ἐν Σάμῳ δὲν ἔπαυσαν ἅμα τῇ ἐκ δευτέρου ἀναρρήσει του εἰς τὴν ἀρχὴν πάντα λήθον ἀνακινούντες ὅπως ἐπιτύχωσι τὴν ἀνατροπὴν του. Ἐσυκοφάντουν τὸν Λυκούργον εἰς τὴν Κεντρικὴν διοίκησιν καὶ εἰς τοὺς ἐσχυροὺς νησιώτας Ὑδραίους, Σπετσιώτας καὶ Ψαριανούς ὡς αὐθαίρετον καὶ τυραννικὸν ἀποκαλοῦντες αὐτὸν Φάλαριν, Νέρωνα καὶ δολερὸν Πολυκράτην καὶ ὡς θέλοντα τάχα νὰ ιδρύσῃ ἐν Σάμῳ ἰδίαν τυραννίαν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸ λοιπὸν ἔθνος, τοὺς δὲ περὶ τὸν Λυκούργον, ἦτοι τὸν Καπετὰν Σταμάτην,

τὸν Λαρχανὸν καὶ τοὺς ἄλλους γενναίους ὀπλαρχηγούς παρίστανον ὡς ὄργανα ἀταξίας καὶ σκεπῶν ἰδιοτελῶν. Ὑπὸ τοῦ ἀνοήτου κομματικοῦ παθὸς τυφλοῦμενοι δὲν ἐδίσταζον πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκεπῶν αὐτῶν νὰ μεταχειρίζωνται τὰ τερατωδέστερα ψεῦδη καὶ τὰς χειροτέρας διαβολάς. Ἵνα διεγείρωσι δὲ τὸ μίσος τῶν καπεταναίων νησιωτῶν καὶ τῶν ἀποτελούντων τὴν Κεντρικὴν διοίκησιν ἀνδρῶν κατὰ τοῦ Λυκούργου καὶ τῆς διοικήσεώς του ἐν Σάμῳ διεβεβαίωνον αὐτοὺς ὅτι ἡ Σάμος ἔχουσα πλούσια εἰσοδήματα ἐκ τῆς γεωργίας τῆς ἡδύνατο νὰ προσφέρῃ πρὸς συντήρησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου πολὺ περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἔδιδε, ἐὰν ὁ Λυκούργος πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ματαιοδοξίας του δὲν ἐσπατάλα εἰς ἀσκόπους δαπάνας τοὺς δημοσίους θησαυροὺς.

Οὐδεμίᾳ βεβαίως ἐκ τῶν κατηγοριῶν τούτων κατὰ τοῦ Λυκούργου ἦτο βάσιμος εἴτε ἐν μέρει, εἴτε καθ' ὅλοκληρίαν, ἐν τούτοις οἱ εὐπιστότεροι ἐκ τῶν καπεταναίων νησιωτῶν καὶ ἐκ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Κεντρικῆς ἀρχῆς παρεσύροντο πολλάκις ἀπὸ τὰ ψεῦδη ταῦτα, καθότι μὴ γνωρίζοντες ἀκριβῶς τὴν Σάμον καὶ τὴν κατάστασιν τῆς ὑπερετίμων ἐν τῇ φαντασίᾳ των τὰς δυνάμεις τῆς καὶ ἐπίστευον ἀνεξετάστως πανθ' ὅσα ἔλεγον εἰς βάρος τοῦ Λυκούργου οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ. Ἐνεκα τῶν λόγων τούτων δὲν πρέπει νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπεκράτει μία ἀρκετὰ δυσμενὴς γνώμη περὶ τοῦ Λυκούργου μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν τάξεων τοῦ ἔθνους, ἀνυπόστατος βεβαίως καὶ ἄδικος καθ' ὅλοκληρίαν, διασκεδασθεῖσα ὅμως τελείως ἐκ τῆς κατόπιν μεγαλῆς καὶ ἔθνωφελοῦς δράσεως τοῦ ἀνδρός.

Ἐν τούτοις ὁ Λυκούργος παραβλέπων ὅλα ταῦτα καὶ ἀφοσιωμένος τελείως εἰς τὰ ὑψηλὰ αὐτοῦ πρὸς τὴν Πατρίδα καθήκοντα, δὲν ἔλειψεν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας καθ' ἣν τὸν ἐκάλεσαν ἐκ νέου εἰς τὴν ἀνωτάτην διοικητικὴν θέσιν ἡ Πατρίς του νὰ ἐνεργῇ καὶ νὰ πράττῃ ὅσα ἤρμοζον πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῆς καὶ τὰς περιστάσεις. Τὰ προσκόμματα τὰ ὅποια αὐτὴν τὴν φράξιν εὗρισκεν ἦσαν πολὺ μεγαλύτερα, καθόσον, ὡς εἴπομεν, τὰ πάθη μεταξὺ τῶν κατοίκων εἶχον ὀξυνθῆ κατὰ τὴν

διάρκειαν τῆς διοικήσεως τοῦ Μώραλη εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμόν. Πάντες ἐζήτουν ἐκδίχσιν δι' ὅσα εἶχον ὑποστῇ δεινὰ κατὰ τὸ ἐπτάμηνον ἐκεῖνο διάστημα. Οἱ ζώηρότεροι μάλιστα ἐκ τῶν φίλων τοῦ Λυκούργου ἠτιώοντο αὐτοῦ ὥς μὴ ἐπιτρέψαντος ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος ἐν Σάμῳ νὰ στραξῶσι τοὺς ὀλίγους πατριώτας, οἵτινες ἐπὶ ἔτη συμμαχοῦντες μετὰ τῶν Τούρκων καὶ ὄργανα τυφλὰ αὐτῶν γινόμενοι ἐτυράνουν καὶ κατέθλιβον τὸν λαόν. Ἀλλ' ὁ Λυκούργος μὴ ἐπιθυμῶν τὴν χάσιν τοῦ ἀδελφικοῦ αἵματος προσεπάθει μὲ τὰ πλέον δραστήρια καὶ συνετὰ μέτρα νὰ μετριχῇ τὴν ἐν πολλοῖς διχασίᾳ αὐτὴν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ, νὰ κατευχῇ τὰ πάθη, διδάσκων καὶ παραινῶν, ὑπενθυμιζὼν τοὺς ὄρκους τοὺς ὁποίους πάντες ἐπ' ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως εἶχον δώσει, προσβάλλων τὸν ἑαυτὸν του ὡς παράδειγμα ἀνεξικακίας, μεταχειριζόμενος τοὺς σεβασμίους λειτουργοὺς τοῦ Ὑψίστου καὶ ὅλα τὰ θεῖα μέσα ὅπως ἐμπνέῃ τὴν ἀγάπην καὶ ὁμόνοιαν εἰς τὰς ἐξωργισμένας ψυχάς, καὶ ἐν γένει τὰ πάντα μηχανευόμενος ὅπως ἐπανακρέσῃ εἰς τὸν τόπον τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἀποπτᾶσιν γαλήνην. Δὲν παρέλιπε συγχρόνως ἀπὸ τοῦ νὰ φροντίζῃ καὶ πρὸς βελτίωσιν τῶν ἀπορώντων τὴν κοινὴν εὐταξίαν, ὁργανώων ἐπὶ τὸ τελειότερον τὴν πολιτικὴν καὶ πολιτικὴν δικαιοσύνην, εἰσάγων νέους νόμους, ἀνασυνιστῶν ἐπὶ βάσεων καλυτέρων τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἐπιτρέπων κατὰ μικρὸν καὶ ἀναιμωτῇ τὴν κοινὴν ἀρμονίαν καὶ ἡσυχίαν ἐν τῷ τόπῳ. Ἐλαβε προσέτι τὴν φροντίδα νὰ ἀνεγερθῶν ὅλα τὰ καταστραφέντα ἐν τῇ νήσῳ ὀχυρωματικὰ ἔργα καὶ νὰ ἰδρυθῶν νέα τοιαῦτα εἰς διάφορα ἐπικαίρα σημεία, καθόσον προσέβλεπε μὲ τὸ ὀξύδερκὲς βλέμμα του ὅτι ἡ εἰρήνη θὰ ἐθροάδυνεν ἐπὶ πολὺ εἰσέτι καὶ ὅτι ὁ φόβος περὶ νέων κινδύνων, ἴσως μεγαλυτέρων, δὲν εἶχεν ἐκλείψει. Τότε δὲ ἤρχισεν ἀνεγειρόμενον καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Περιχλέους κατεδαφισθὲν ἀρχαῖον φρούριον τῆς Σάμου, ἀλλὰ ἡ συντέλεσις τοιοῦτου κολοσσίου ἔργου ἦτο πολὺ ὑπέρτερα τῶν δυνάμεων τῆς νεωτέρας Σάμου, τὰ σωζόμενα δὲ λείψανα τῆς ἐπισκευῆς παύτως ἀτέχνως καὶ ἀφιλοκάλως γενομένης μαρτυροῦσι τὴν

πενιχρότητα τῶν μέσων τὰ ὅποια διετέθησαν δι' ἓνα τοιοῦτον μεγάλον σκοπόν. Προσέτι ἤρχισε τότε καὶ ἡ ἀνέγερσις τοῦ φρουρίου εἰς τὸ Τηγάνι καὶ ἐπὶ τοῦ δυσμικοῦ μέρους τοῦ ἀρχαίου λιμένος τῆς νήσου, τὸ ὅποion ἡμικατεστραμμένον σώζεται μέχρι τῆς σήμερον.

Ὅλα ταῦτα διενεργήσας ὁ Λυκούργος ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος κατώρθησεν ἀκόμη περὶ τὰ μέσα τοῦ Μαρτίου νὰ καταπείσῃ ὅλους τοὺς περὶ αὐτὸν νὰ γράψωσι πρὸς πάντας τοὺς φυγάδας συμπατριώτας των ὅτι ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ ἐπανακάμψουν εἰς τὴν πατρίδα καὶ ὅτι συγχωροῦσιν ὅλας τὰς πράξεις των, ὑποσχόμενοι εἰς αὐτοὺς ἐπὶ λόγῳ τιμῆς ἀσφάλειαν ζωῆς καὶ περιουσίας. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ πάθος τῶν ἀνθρώπων τούτων ἦτο ἀχλύνων καὶ ὄχι μόνον εἰς τὴν φωνὴν αὐτὴν τῶν συμπατριωτῶν των δὲν ἠθέλησαν νὰ δώσουν τότε καμμίαν προσοχὴν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐπανέσταν τὰς, ὡς ἀνωτέρω, μυστράς καὶ συκοφαντικὰς ἐνεργείας των, ποσῶς μὴ ἀναλογιζόμενοι ποίων ζημιῶν ἐγίνοντο πρόξενoi διὰ τῆς στάσεώς των ταύτης εἰς τὴν πτωχὴν πατρίδα, διαταράττοντες ἑξῶθεν τὴν ἐσωτερικὴν ἡσυχίαν, ἧς τότε εἵχεν αὕτη εἴπερ ποτε ἀπόλυτον ἀνάγκην.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐπανελήθησαν, ὡς εἵπομεν, καὶ αἱ ἐπὶ τῆς διοικήσεως τοῦ Μώραλη διακοπῆσαι ἐπιδρομαὶ τῶν Σαρμίων εἰς Μικρασίαν, αἵτινες ὄχι μόνον τὴν Σάμον ὠφελοῦν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἐν γένει ἐθνικὸν ἀγῶνα οὐ μικρὰν συνδρομὴν παρεῖχον. Τοῦ Μώραλη διοικοῦντος πολλάκις οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τῆς Μικρασίας εἶχον ἀποταθῇ εἰς αὐτοὺς ἐκλιπαροῦντες τὴν προστασίαν του πρὸς σωτηρίαν των, ἀλλ' οὗτος ἀπορροφημένος ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν διενέξεων δὲν ἠδύνατο νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν του εἰς τὰς παρακλήσεις ταύτας τῶν ἐν Μικρασίᾳ Χριστιανῶν, ἀλλ' οὔτε καὶ τὰ μέσα εἶχε δι' ἓνα τοιοῦτον σκοπόν, καθόσον ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ γενναῖοι ἄνδρες οἱ ὅποιοι ἐφθάνον μέχρι τοιοῦτων αὐτοθυσιῶν ἔσταν ἀφοσιωμένοι πρὸς τὸν Λυκούργον καὶ παρ' αὐτοῦ μόνον ἠδύναντο νὰ ἀπεκδέχωνται ὁδηγίας ἢ διαταγὰς. Ἐνεκα τούτου οἱ Χριστιανοὶ κάτοικοι τῆς Μικρασίας ἀπέλπισθέντες τότε

ἐκ τῆς προστασίας τῶν Σαμίων. ἀπετάθησαν πρὸς τὴν ἐν Πελοποννήσῳ Διοίκησιν, ἥτις τὰ γράμματα αὐτῶν διεβίβασε πρὸς τοὺς Ἀρμοστὰς τῶν νήσων μετὰ τὴν σύστασιν νὰ ἐνεργήσωσι οὗτοι παρὰ τῷ Μωραλῇ ὅπως ἀρήσῃ τὰς φρατρικτικὰς ἐν Σάμῳ ἐνεργείας καὶ ἀποβλέψῃ εἰς τὰ ἀγαθὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους καὶ εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ κινδυνεύόντων ἀδελφῶν. Ἀλλὰ πρὸς τί ἔσχυον αἱ τοιαῦται συστάσεις ἐφόσον οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι οἱ κατὰλληλοι διὰ νὰ δράσουν εἰς τοιαύτας μεγάλας καὶ κινδυνώδεις ἐπιχειρήσεις ἔμενον μετὰ χεῖρας δεμένας ἐκτὸς τῆς ἀρχῆς;

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν λοιπὸν τοῦ 1823, τοῦ Λυκούργου ἐπανελθόντος εἰς τὴν ἀρχὴν, ἐπανελήφθησαν καὶ αἱ εἰς τὴν Μικρασίαν ἐπιδρομαὶ τῶν Σαμίων. Τρεῖς Σάμιοι πλοίαρχοι κατὰ πρῶτον συμφωνήσαντες μετὰ ἄλλους τρεῖς τοιοῦτους Ψαριανούς διαμένοντας ἐν Λιμένι Βαθέος κατήρτισαν στολίσκον καὶ πλεύσαντες πρὸς τὸν Ἰασικὸν κόλπον προσέβαλον τὰ αὐτόθι χωρία καὶ ἐλεηλάτησαν αὐτὰ αἰχμαλωτίσαντες πολλὰς οἰκογενείας Τουρκῶν τοὺς ὁποίους κατόπιν παρέδωκαν ἀντὶ λύτρων. Τὸ παράδειγμα δὲ τοῦτο ἠκολούθησαν κατόπιν καὶ πολλοὶ ἄλλοι Σάμιοι ἐκ διαφόρων χωρίων οὕτως ὥστε αἱ ἐπιδρομαὶ αὗται ἐσυστηματοποιήθησαν ἕκτοτε ὅπως καὶ πρότερον.

Τὰς ἐπιδρομας δὲ ταύτας τῶν Σαμίων μανηθάνουσα ἡ Πύλη εἶχε διατάξει νὰ παρασκευασθῇ νέα ἐκστρατεία κατὰ τῆς Σάμου, ἣν ἐθεώρει ὡς κέντρον τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Μικρασίᾳ, τὸν κίνδυνον δὲ τοῦτον ἐγκαίρως προὐδὼν ὁ Λυκούργος ἀπέστειλεν εἰς τὴν ἐν Ἀστρεὶ συνελθοῦσαν Β'. Ἐθνικὴν Συνέλευσιν τὸν Χριστόδουλον Καψάλην καὶ τὸν Ἀναγνώστην Ἀμοίρυσσας, ἵνα παραστῶσιν ὡς πληρεξούσιοι τῆς Σάμου καὶ προκαλέσωσι διαταγὰς αὐτῆς πρὸς τὰς ναυτικὰς νήσους ἵνα πέμψωσιν αὐταί, ὅταν παρουσιασθῇ ἀνάγκη, τὰ πλοῖα τῶν εἰς τὴν Σάμον. Οἱ Σάμιοι οὗτοι ἀντιπρόσωποι ἐξεπλήρωσαν τὴν ἐντολὴν τῶν κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 5ης Μαΐου 1823 ὁπότε συζητήσεως γενομένης ἐπὶ τῆς προτάσεως αὐτῶν ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως «νὰ βοηθηθῇ ὅσον τὸ δυνατόν ἡ Σάμος».

Ἡ ἐθνικὴ αὐτὴ ἐν Ἀστροὶ Συνέλευσις ψηφίσασα τότε διαφόρους νόμους θεμελιώδεις καὶ μὴ παρεδέχθη μεταξὺ ἄλλων καὶ νέον νόμον τῆς διοικητικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Κράτους περιλαμβάνοντα νέον ὀργανισμόν τῶν Ἐπαρχιῶν. Τὸ βον ἄρθρον τοῦ ὀργανισμοῦ τούτου ὠρίζε τὰ ἑξῆς: «Ὁ Ἐπαρχος διορίζεται ἀπὸ εὐθείας ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως. Δὲν δύναται νὰ ἐκλεγθῇ μεταξὺ τῶν ἀτόμων τῆς Ἐπαρχίας εἰς ἣν ἐγεννήθη, καὶ κάτοικος τῆς Ἐπαρχίας ταύτης δὲν δύναται νὰ εἶνε Ἐπαρχος ἐκείνης εἰς ἣν ὁ πρῶτος ἐξελέγη».

Ἡ κεντρικὴ λοιπὸν διοίκησις στηριζομένη ἀρ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν διάταξιν τοῦ ἁρθρου τούτου, ἀρ' ἑτέρου δὲ ὑπαίκουσα εἰς τὰς ἐνεργείας καὶ διαβολὰς τῶν φυγάδων Σαμίων δὲν ἤθελε μετὰ ταῦτα νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν Λυκούργον ὡς νόμιμον καὶ κανονικὸν ἔπαρχον τῆς Ἐπαρχίας Σάμου καὶ δι' αὐτὸ πάσας τὰς διαταγὰς αὐτῆς δὲν ἀπέστελλεν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ πρὸς τὴν Βουλὴν τῶν Σαμίων. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν συνεκροτήθη κατὰ Μάιον τοῦ ἰδίου ἔτους ἐν Χώρχ Συνέλευσις, καθ' ἣν οἱ ἀντιπρόσωποι καὶ τῶν δεκαοκτῶ χωρίων τῆς Σάμου συντάξαντες ἀναφορὰν ὑπογραφεῖσαν ὑπὸ πολυαριθμῶν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἀπέστειλαν αὐτὴν διὰ τῶν Γεωργίου Τραχηλάκη καὶ Ἰωάννου Κληρονόμου εἰς Τρίπολιν, ὅπου ἤδρευεν ἡ Διοίκησις. Διὰ τῆς ἀναφορᾶς δὲ ταύτης οἱ Σάμιοι ἐξέθετον τὰ λαβόντα χώραν ἐν Σάμῳ ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως, περιέγραφον τὸ ὀργανωθὲν ὑπὸ τοῦ Λυκούργου στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν σύστημα δυνάμει τοῦ ὁποῦ ἡ Σάμος κατώρθωσε νὰ ἀντιπαρατάξῃ σπουδαίαν ἄμυναν εἰς τὴν πρῶτην ἐπίθεσιν τοῦ ἐχθροῦ, κατέκρινον τὸ ὑπὸ τοῦ Ἐπαρχου Μώραλη εἰσχυθὲν περιγράφοντες μὲ τὰ μελαινώτερα χρώματα τὴν διοίκησιν αὐτοῦ γενομένην ὑπαίτιον μεγάλων κακῶν καὶ ἐμφυλίων ρήξεων καὶ ἐδήλωσαν ὅτι ἀπόρασιν ἔχουν νὰ μὴν δεχθοῦν πλέον ξένον Ἐπαρχον «καὶ οὐρανοκαταίβατος ἂν ᾖ» καὶ ἐξεθείζον δὲ ἐξ ἀντιθέτου τὰς ἀρετὰς τοῦ Λυκούργου, βεβαιοῦντες ὅτι ἀφότου ἐκ νέου ἀνῆλθεν οὗτος εἰς τὴν ἀρχήν, ἐπανῆλθεν ἐν τῷ τόπῳ ἡ ἐσωτερικὴ γαλήνη καὶ ἡσυγία καὶ κατέληγον διὰ τῶν ἑξῆς: «Παρακαλοῦμεν

τὴν Σεβαστὴν Διοίκησιν νὰ μὴ δώσῃ πίστιν εἰς τὰς ἀνυποστάτους διαβολάς, οὔτε νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς ἰδιωφελεῖς ζητήσεις μερικῶν φυγάδων καὶ λυμενῶν τῆς πατρίδος μας, τὴν ὁποίαν ἀκόμη προσπαθοῦν μυριοτρόπως νὰ διαταράξωσιν. Ἡμεῖς σεβόμεθα τὴν ὑπερτάτην Διοίκησιν, ἀποδεχόμεθα προθύμως τὰς σεβαστὰς διαταγὰς τῆς, εἰμεθα ἑτοιμοὶ ὑπὲρ αὐτῆς νὰ θυσιάσωμεν καὶ δὲν ἀνεχόμεθα ποτὲ τὴν ζημίαν τοῦ ἔθνικοῦ ταμείου· ἀλλ' ὅ,τι ἀντίκειται φανερὰ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἁρμονίαν τῆς νήσου μας, νὰ τὸ δεγθῶμεν εἶναι τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατον καί, ἂν ἡ κατὰ τοῦτο ἰκεσία μας δὲν εἰσακουσθῇ, τὰ ἐνταῦθα ἐπακούουθα θὰ εἶναι· κάκιστα καὶ ὀλέθρια».

Δυστυχῶς ἡ ἀναφορά αὕτη τῶν ἐν Σάμῳ ἡ ὁποία δὲν ἐξέφραζε, παρὰ τὴν ἀλήθειαν, δὲν ἐλήφθη ποσῶς ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῆς κεντρικῆς Διοικήσεως, ἥτις θυσιάζουσα τὴν οὐσίαν εἰς τοὺς τύπους ἐπέμενε εἰς τὴν γνώμην ὅτι ἔπρεπε νὰ τηρηθῇ ὁ περὶ Ἐπαρχῶν νόμος, μὴ λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν ὅτι τοιαῦται ἀκριβολογίαι ἦσαν ἀνεφάρμοστοι· ἐν τῷ μέσῳ τῶν κρίσεων ἐκείνων καὶ ἀνωμάλων περιστάσεων καὶ ὅτι δὲν ἦτο τόσον εὐκόλῳ πρᾶγμα ὁ περιορισμὸς τῶν τοπικῶν φιλοτιμιῶν, οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ καταρτισθῇ ἀμέσως καὶ διὰ μιᾶς ἐνιαῖόν τι καὶ γενικὸν σύστημα διοικήσεως εἰς ὅλα τὰ ἐπαναστατήσαντα μέρη, πρὶν εἰσεῖτι παγιωθῇ αὐτὴ ἡ ὑπόστασις τοῦ Κράτους, συζητήσεως δὲ γενομένης ἐν τῷ Βουλευτικῷ σώματι περὶ τῆς Ἐπαρχίας Σάμου προϋτάθησαν ὡς Ἐπαρχοὶ αὐτῆς οἱ ἐκ Ψαρῶν Ἀναγνώστης Μοναρχίδης καὶ Χ' Ἀνδρέας Ἀργύρης, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ δευτέρος ἔλαβε τὰς περισσώτερας ψήφους, τὴν δὲ ἐκλογὴν αὐτοῦ ἐπεκύρωσε καὶ ἡ Διοίκησις διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ σχετικοῦ διορισμοῦ ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν. Πλὴν δὲ τοῦ Ἐπαρχοῦ ἡ Διοίκησις διώρισε καὶ ἀστυνόμον ἐν Σάμῳ τὸν Νικόλαον Φλογαίτην, ὅστις ὁμῶς ἔλθων πρὸ τῆς καθόδου τοῦ Ἐπαρχοῦ εἰς τὴν νῆσον δὲν ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τῶν Σαμίων διό καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ ἄπρακτος, λαβὼν μόνον βραδύτερον γράσιον 200 παρὰ τοῦ Ἐθνικοῦ ταμείου πρὸς ἀποζημιώσιν τῶν δαπανῶν τὰς ὁποίας ὑπέστη.

Γνωστῆς γενομένης ἐν Σάμῳ τῆς ἐκδόσεως τοῦ διορισμοῦ τοῦ νέου Ἐπαρχοῦ, συνήλθον ἐν Χώρῃ μετὰ τῶν Κοινῶν Κριτῶν οἱ Ἐφοροὶ τῶν χωρίων καὶ ἀπεφάσισαν νὰ τηρήσωσι τὸν λόγον τῶν μὴ δεχόμενοι εἰς τὴν νῆσον τὸν ὡς Ἐπαρχον ὑπὸ τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως διορισθέντα. Τὴν τοιαύτην δὲ ἀπόφασιν τῶν Σαμίων ταχέως ἐπληροφόρηθη ἡ Κεντρικὴ Διοίκησις, ἥτις ἐξ ἐναντίας δὲν ἐσκέρθη πᾶσις νὰ ὑποχωρήσῃ, ἀλλ' ἔδωκε διαταγὰς ὥστε νὰ ἐπιβάλλῃ διὰ τῆς βίβης τὸν ρηθέντα Ἐπαρχον. Πρὸς ταῦτο δὲ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν ἐξουσιοδότησε τὴν τοπικὴν διοίκησιν τῆς νήσου Ψαρῶν ἵνα αὕτη μὲ ἀνάλογον δύναμιν ἀποκαταστήσῃ εἰς Σάμον τὸν διορισθέντα Ἐπαρχον Χ' Ἀργύρη καὶ τοὺς ὑπαλλήλους αὐτοῦ. Προσέτι διατάχθη τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν νὰ ἀνακαλέσῃ διὰ τοῦ Ἐπαρχοῦ τὸν Ἀρχιερέα Σάμου Κύριλλον, ὅστις ἐδείκνυτο φανερώς φίλος καὶ ὑποστηρικτὴς τοῦ Λυκούργου.

Ἡ τῶν Ψαρῶν διοίκησις λαβοῦσα γνῶσιν τῆς ἀνωτέρας διαταγῆς ἔστειλεν εἰς Σάμον δύο πλοῖα διοικούμενα ὑπὸ τῶν πλοίαρχων Νικολάου Χ' Ἀργύρη καὶ Νικολάου Γιάνναρη, ἐπειδὴ ὁμοῦς ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἐπαρχος Χ' Ἀνδρέας Ἀργύρης εἶχεν ἀσθενήσει· ἐστάλη μετὰ τῶν πλοίαρχων τούτων ὡς ἐπίτροπος τοῦ Ἐπαρχοῦ ὁ γενναῖος ναύαρχος Κωνσταντῖνος Κανάρης.

Τὴν 18ην Ἰουλίου τοῦ 1823 τὰ Ψαρικὰ πλοῖα ἤγκυροβόλησαν εἰς τὸν Λιμένα Βαθέος, αὐθημερὸν δὲ οἱ ἐκ Ψαρῶν ἀπεσταλμένοι ἔστειλαν τὰ γράμματα τῆς ἐν Τριπόλει Διοικήσεως εἰς Χώραν, τὴν δὲ ἐπιούσαν μετέβησαν καὶ αὐτοὶ ἐκεῖ ἵνα συνεννοηθῶσι μετὰ τοῦ Λυκούργου. Ὁ ναύαρχος ὁμοῦς Κανάρης ἀσθενήσας βαρέως κατὰ τὸν πλοῦν δὲν εἰμπόρεσε νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ πλοίου καὶ ἀνεχώρησε μετὰ μίαν ἡμέραν ἐκ Σάμου διὰ Ψαρὰ πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς υγείας του. Οἱ δὲ μεταδόντες εἰς Χώραν ὡς πληρεξούσιοι τῆς τοπικῆς διοικήσεως τῶν Ψαρῶν ἐπέστρεψαν τὴν ἐπομένην εἰς Βαθύ, ὅπου τὴν μεθεπομένην ἔλαβον τὴν ἀπάντησιν τῶν Σαμίων, οἵτινες ἐδήλωσαν ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον θὰ δεχθοῦν εἰς τὴν

Νῆτον ἄλλον Ἐπαρχον ὡς ὄντες ὑπερευχαριστημένοι ἀπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Λυκούργου. Ἡ ἀπάντησις δὲ αὕτη ἀποτεινομένη πρὸς τὴν Βουλὴν τῶν Ψαρῶν κατέληγε διὰ τῶν ἐξῆς: «Ὅθεν ἂν ἀρχαῖτε τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἱεράν τῆς κοινῆς πατρίδος ἐλευθερίαν, παρακαλοῦμεν νὰ μὴ διατραχηθῇ ἡ τοιαύτη πολιτικὴ ἁρμονία καὶ ἡσυχία μας. ἀλλὰ μάλιστα νὰ προστατεῦθῃ καὶ στερεωθῇ φιλαδέλφους καὶ ἀπαθῶς ἀπὸ τὴν εὐγενεστάτην Βουλὴν τῶν Ψαρῶν. Ἄν ὅμως καὶ ἐπιμνήντε εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ μᾶς μεταχειρισθῇτε ὡς ἀποστάτους, καθὼς οἱ ἴδιοι μᾶς ἐπαπειλεῖτε, εἰσθὲ κύριοι καὶ αὐτὸ τοῦτο νὰ καυρῶσθε, πλὴν ἡ τυχούσα βλάβη τοῦ μέρους ἀναρρέσεται εἰς τὸ ὅλον σῶμα. Ἡμεῖς ἀποστάται δὲν εἰμεθα, εἰ μὴ ἐναντίον τοῦ ἀσεβοῦς τυράννου καὶ πασης ἐν γένει τυραννίας. Γνήσιοι δὲ τῇ Ἑθνικῇ ἐλευθερίᾳ πρόμαχοι σεβόμεθα καὶ ὑπακούωμεν τὴν ὑπερτάτην Διοίκησιν ὡς τέκνα αὐτῆς εὐπειθέστατα, ὅταν ὅμως καὶ αὕτη ὡς φιλόστοργος μήτηρ φέρεται πρὸς ἡμᾶς».

Τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πρώτων τούτων ἐγγράφων ἐπήκολούθησεν ἡ ἀνταλλαγὴ ἄλλων ἐντονωτέρων τοιοῦτων καὶ διαμαρτυριῶν, αἵτινες δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ ἔχουν λίαν θλιβερὰ ἐπικολούη. Παρερχόμενοι ἐν συντομίᾳ τὰ λαβόντα χωρὶν κατὰ τὸν ἄχρην καὶ ἐλεεινὸν τοῦτον ἀγῶνα, ὃν προεκάλεσεν ἡ ἐπιπολαίως ψηφισθεῖσα διάταξις τοῦ περὶ Ἐπαρχῶν ὀργανισμοῦ καὶ ἡ ἐτι ἀσύνετος ἐπιμονὴ τῆς Διοικήσεως εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς διατάξεως, εἴτε ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸν νόμον, εἴτε καὶ ἐξ ἄλλων λόγων προσωπιῶν, καθ' ἣν ἐποχὴν τὰ πάντα εἰσέτι ἐν τῷ ἔθνει ἦσαν ἀνοργάνωτα, σημειούμεν μόνον τὰ κυριώτερα ἐκ τοῦ θλιβεροῦ τούτου ἀγῶνος.

Ἡ ἔριξις τῶν Ψαριανῶν ἀπεσταλμένων ἐγένετο ἀρρογὴ ὥστε νὰ ἀνακριπιοσθῶν τὰ ἐνδρεύοντα παθῇ μεταξὺ τῶν μᾶλλον ἐμπαιθῶν Σαμίων καὶ νὰ δισχισθῇ ἡ τάξις ἐν τῇ νήσῳ μέχοι τοῦ σημείου, ὥστε τῇ 21 Ἰουλίου, ὁπότε εἶχε συγκαληθῇ ἡ Συνέλευσις ἐν Χώρῃ νὰ συμβοῦν αὐτόθι καὶ δύο φόνοι ὑπὸ τινων κακοποιῶν, οἵτινες εὗρον τὴν εὐχαίριαν ἐνεκα τῆς ἐπελθούσης προσκαίρου ἀνωμυλίας νὰ ἐκανοποιήσουν

τὰ βδελυρὰ πάθη των. Μετὰ τὸ θλιβερόν τοῦτο συμβάν ὁ Λυκοῦργος ἐδήλωσε παρτίτησιν καὶ ἐδέησε νὰ ἐξεγερθοῦν ὅλοι οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ καπεταννοὶ ἐναντίον του, ἵνα μεταπεισθῇ καὶ ἀνακαλέσῃ αὐτὴν πρὸς πρόληψιν μεγλυτέρων δυστυχημάτων.

Οἱ Ψαριανοὶ ἰδόντες τὸ ἀμεταπειστον τῶν Σαμίων ἐκήρυξαν τὴν Σάμον ἐν πολιορκίᾳ καὶ διὰ τῶν πλοίων αὐτῶν περιπολοῦντες ὅλην τὴν νῆσον συνελάμβανον κάθε πλοῖον Σαμιακὸν τὸ ὅποιον συνήντων καὶ ἐδήμευον τὰ φορτία αὐτῶν, δώσαντες οὕτω πολλάκις ἀφορμὴν εἰς τὸ νὰ λάβωσι χώραν πολλὰ δυσάρεστα ἐπεισόδια. Ἡ πολιορκία αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ μῆνα σχεδόν, ὑπῆρχε δὲ ἓνας λόγος ἐπὶ πλέον ὅπως δεικνύωσι τόσῃ ἐπιμονῇ οἱ Ψαριανοὶ εἰς τὸ νὰ ἐξανυχάσωσι τοὺς Σαμίους νὰ δεγθῶσι τὸν συμπατριώτην των Ἐπαρχον, καθότι ἐν τῷ μεταξύ ὁ ἐν Πάτρῃ διαμένων Μανουὴλ Στεφανῆς, ὅστις, ὡς γνωστόν, προσεζήρχε τῆς μερίδος τῶν Καραϊκαντζάρων, εἶχε συμπεθερεύσει μὲ τὸν ἐκ Ψαρῶν Καπετὰν Βελισσάριον, ὅστις ὡσαύτως μὲ τὸ πλοῖον του εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Σάμου.

Τὰ περιστατικὰ ταῦτα ἐγένοντο ἀφορμὴ ὥστε νὰ διαταραχθῶσι τότε σπουδαίως αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο νήσων τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Σάμου καὶ ἡ εὐθύνη ἅπασα διὰ ταῦτα πρέπει καθ' ἑμᾶς νὰ ἐπιρριφθῇ εἰς τὴν Κεντρικὴν Διοίκησιν, ἥτις ἀνεκίνει ζητήματα ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπῆρχον τοιαῦτα καὶ κατόπιν, ἅρῳ δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ δώσῃ ἓν οἶον δῆποτε πέρας εἰς αὐτὰ, δὲν εἶχε τοῦλάχιστον τὸ σθένος νὰ ἀνομολογήσῃ τὸ σφάλμα τῆς καὶ ἐταλιντεῦετο εἰς τὰς σκέψεις τῆς, καθὼς μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἀκόλουθος διαταγὴ αὐτῆς: «Ἡ Διοίκησις θεωροῦσα τὴν ἐκ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου προσγιγνομένην βλάβην καὶ αἱματοχυσίαν τῶν πολιτῶν, τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ καὶ ἀσφάλεια διαφέρεται τὰ μάλιστα τὴν Πατρίδα, θεωροῦσα τὴν ἐκ τῶν σφετεριζομένων προσόδων τῆς γῆτος σημαντικὴν ζημίαν τοῦ ἐθνικοῦ ταμείου καὶ μὴ κρίνουσα εὐκόλῳ οὔτε νὰ ἐνδῶσῃ εἰς τὰ ζητήματα τῶν Σαμίων, οὔτε νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν διὰδοσιν καὶ ἐπίτασιν τῆς ἀναρχίας καὶ ἀνυποτα-

γῆς, ἀνατίθῃσι τὴν φροντίδα εἰς τὰς τρεῖς νήσους Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν διὰ νὰ περιορίσουν τὴν Νῆσον Σάμον εἰς τὰ καθήκοντά της, καὶ ὅτι προτρέπεται τὴν εὐγενεῖάν σας νὰ λαβήτε τὰ ἀναγκαῖα μέτρα καὶ νὰ προσπαθήσετε μὲ τὸν γλυκύτερον, εὐλογώτερον, νομιμώτερον, εἰρηνικώτατον καὶ φιλανθρωποτάτον τρόπον νὰ κατασῶσῃτε τὸ πνεῦμα τῆς ἀπειθείας καὶ ἀλληλομαχίας καὶ ἀνωμαλίας, νὰ ἐμπνεύσητε εἰς τοὺς Σαμίους ἀγαπὴν πρὸς τὸ "Ἔθνος κλ.» Τί ἦτο δυνατόν νὰ ἐννοήσουν οἱ διατασσόμενοι ἀπὸ τὴν ἀλλοπρόσαλλον καὶ ἐπαμφοτερίζουσαν ταύτην διαταγὴν, ἥτις ἔλεγε πολλὰ χωρὶς νὰ λέγῃ τίποτε; Πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἐμπνευσθῇ ἡ ἀγχαπὴ καὶ νὰ ἐπανέλθῃ ἡ τάξις κατόπιν πολιιορκίας ἐνὸς μηνός—διότι σημειώτεον ὅτι ἡ ἀνωτέρω διαταγὴ ἐστελλετο ἐκ Σαλαμῖνος τῇ 18ῃ Αὐγούστου—καὶ δὴ ἄνευ βιαιῶν καὶ ἐξαναγκαστικῶν μέτρων; Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἦτο οὕτε ἡ πρώτη, οὕτε ἡ τελευταία φορὰ καθ' ἣν οἱ διοικούντες ἕνεκα τῆς ἀπειρίας των καὶ τῆς ἀδεξιότητός των προεκάλεσαν πρῆγμα-τα καὶ σοβαρὰς ζημίας εἰς τὴν Πατρίδα. Καὶ ἐγένοντο ὅλα ταῦτα, πότε; Καθ' ἣν ἐποχὴν ὑπῆρχον πληροφορίαι ὅτι ὁ Ὀθωμανικὸς στόλος εὐρισκόμενος ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ ἤτοι-μάζετο νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον.

Ἐν τούτοις ὁ ἐν Σαλαμῖνι ἀντιπρόσωπος τῶν Σαμίων Χριστοδουλος Καψάλης, βλέπων παρατεινομένην τὴν πολιορκίαν ἐξ ἧς τα μέγιστα ἐζημιεῖτο ὅχι μόνον ἡ Σάμος, ὅπου καθ' ἐκάστην ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἐλάμβανον χώραν διάφορα ἔκτροπα, ἀλλὰ καὶ ὁ καθόλου ἐθνικὸς ἀγὼν, μεταβίβας εἰς Ὑδραν παρεκάλεσε τοὺς Ὑδραίους νὰ ἐπέμβωσι πρὸς ἐξομάλυνσιν τῆς δυσχεροῦς ταύτης καταστάσεως εἰς ἣν εἶχον περιέλθῃ τὰ ἐν Σάμῳ πράγματα. Οἱ Ὑδραῖοι, οὔτινες ἀπ' ἀρχῆς μετὰ δυσφορίας ἐβίβον τὰ γενόμενα, εὐρόντες ὀρθὴν καὶ δικαίαν τὴν παράκλησιν τοῦ Σαμίου ἀντιπροσώπου, ἔγραψαν πρὸς τὸ Ἐκτελεστικὸν σῶμα νὰ ἐμποδισθῇ πρὸς τὸ παρὸν ὁ διορισθεὶς Ψαριανὸς Ἐπαρχος τῆς Σάμου, διὰ νὰ ναταπαύσουν αἱ διχόνοιαὶ καὶ ἐπανέλθῃ ἡ τάξις, συνέπεια δὲ τοῦ ἐγγράφου τούτου τῶν Ὑδραίων ἦτο ἡ ὡς ἀνωτέρω ὑπὸ τίπον

χρησμοῦ γραφεῖς διαταγή τοῦ Ἐκτελεστικοῦ σώματος. Ἀλλὰ καὶ οἱ πολιορκούντες τὴν Σάμον Ψαρινοί, βλέποντες ἄρ' ἐνὸς μὲν ὅτι διὰ τῆς βίης οὐδὲν κατῴρθουν ἀπέναντι τῆς ἐπιμονῆς τῶν Σαμίων, ἄρ' ἑτέρου δὲ πεισθέντες ὅτι ἐπέκειτο ἡ ἄριξις τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπῆλθον εἰς Ψαρά ὅπως ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ λοιποῦ στόλου.

Κατόπιν τούτων ὁ Λυκούργος, φρονίμως σκεπτόμενος, ἐθεώρησε καλὸν νὰ μεταχειρισθῇ πάντα τρόπον, ὥστε νὰ διασκεδασθῇ ἡ μετὰ τῶν δύο νήσων ἐπὶ λθοῦσα ψυχρότης καὶ πρὸς τοῦτο προέτρεψε τοὺς Ἐφόρους τοῦ Μακραθακάμπου κατὰ πρῶτον νὰ ἀποστείλῃσι φιλοφρονεστάτην ἐπιστολὴν πρὸς τὴν Βουλὴν τῶν Ψαρῶν ἱκετεύοντες συγχρόνως αὐτὴν νὰ ἐπιστρέψῃ αὕτη καὶ τὰ Σαμιακὰ πλοῖα τὰ κατασχεθέντα κατὰ τὸ δικαίωμα τῆς πολιορκίας. τὴν ἐπιστολὴν δὲ ταύτην ἐκόμισεν εἰς Ψαρά τότε ὁ Μακραθακάμπιος Μανώλης Ρεῖζης Ἰωάννου, παρομοίαν δὲ ἐπιστολὴν ἀπέστειλαν εἰς Ψαρά ὀλίγον βραδύτερον καὶ οἱ Κοῖνοι τῆς Σάμου Κριταί. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Λυκούργος δὲν ἔλειψεν ἀπὸ τοῦ νὰ ὑποβάλῃ ἐκ νέου εἰς τὴν Διοίκησιν μακρὰν ἀπολογίαν ἐξιππορούσαν τὰ τῆς δράσεώς του ἐν Σάμῳ ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἀγώνος καὶ ἀναίρουσαν ὅλας τὰς συκοφαντίας καὶ ὅλας τὰς ψευδεῖς καὶ ἀνυποστατοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν ἀντιπάλων του. Ἡ Διοίκησις αὐτὴν τὴν φροῶν ἀπέβλεψε συμπαθῶς πρὸς τὴν ἀπολογίαν τοῦ Λυκούργου καὶ οἱ Ψαρινοὶ εὗρον ἱκανοποιητικὰς δι' ἐαυτοὺς τὰς δοθείσας αὐτοῖς ἐξηγήσεις ὑπὸ τῶν Σαμίων. Καὶ οὕτως ἤρθησαν τὰ αἷτια τῶν διχονοιῶν καὶ τὰ πράγματα ἐπανέλαβον τὸν κανονικὸν δρόμον των. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τούτων καὶ τοσούτων δοκιμασιῶν καὶ κρίσεων ἔληξε καὶ τὸ ἔτος 1823 χωρὶς ὁ ἐχθρὸς νὰ δυνηθῇ καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο νὰ προσβάλῃ τὴν Σάμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Τὰ κατὰ τὸ ἔτος 1824.—Νέαι ἐτοιμασίαι τῶν Σαμίων.—"Αφίξις κατὰσκόπων τῆς Πόλεως.—Οἱ φονεῖς Σάμιοι βουλευόμεται τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Λυκούργου.—"Η κατὰ τοῦ Λαχανῶ ἀγρία ἐπίθεσις.—Κάθωδος τοῦ ὑπὸ τὸν Δασκίφρ πασῶν Τουρκικοῦ στόλου.—"Αγγλος πλοίαρχος προτείνει εἰς τοὺς Σαμίους τὰ ὑποταχθῶσιν—Σύγκλησις Συνελεύσεως.—Πρῶτοι οἱ Σπετσιῶται ἔρχονται πρὸς ἐπεράσπισιν τῶν Σαμίων.—"Αφίξις τῆς Τουρκικῆς ἀρμάδας.—"Η κατὰ τῶν Τουρκοῦν ἐφόδων ἄμυνα τῶν Σαμίων.—"Αφίξις τοῦ ὑπὸ τὸν Σαχτεῖρην Ἑλληνικοῦ στόλου.—Περσὸς Τυρκικῆς φρεγάτας καὶ σωτηρία τῆς Σάμου.—"Η ἑκτης Αἰγυπτίου ἡμέρα δόξης καὶ χαρῆς.

Ἀρχομένου τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1824 συνεκλήθη ἐν Χώρᾳ ἡ ἐτήσια τακτικὴ Γενικὴ Συνέλευσις, καθ' ἣν οἱ ἀπαρτίζοντες αὐτὴν πληρεξούσιοι τῶν χωρίων, ἀφοῦ ἐπεθεώρησαν τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ λήξαντος ἔτους καὶ ἐνέκριναν τὴν ὑποβληθεῖσαν παρὰ τῶν τέως Γενικῶν Κριτῶν τῆς νήσου λογοδοσίαν, ἐξελέξαν ὡς διαδόχους αὐτῶν τοὺς Γεώργιον Κατσούλην ἐκ Βαθέως, Χριστόδουλον Παρμαζίζην ἐκ Μυτιληνῶν, Παναγιώτην Χ. Νικολάου ἐκ Μαραθοκάμπου καὶ ὡς γραμματεῖς τὸν Ἀναγνωστὴν Καριστογλοῦν ἐκ Χώρας, τὴν δὲ ἀνωτάτην διοίκησιν τῆς νήσου ἐνεπιστεύθησαν καὶ πάλιν εἰς τὸν Ἀρχοντα Λογοθέτην Λυκούργον πρὸς τὸν ὁποῖον ἐξεφράσθη ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ τόπου διὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν—κατὰ τὸ σχετικὸν ψήφισμα—εἰς πάσας τὰς κρίσιμους περιστάσεις ἱκανότητά τοῦ ἀνδρός, διὰ τὴν πατρικὴν μέριμναν αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ τόπου, διὰ τὸ φιλόπατρι καὶ ἀφιλοκερδὲς τοῦ χαρακτῆρός του καὶ ἐν γένει διὰ τὴν φροντίδα τὴν ὁποίαν ἔλαβε διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος. «... Ἡ παροῦσα τοπικὴ τῶν δεκαοκτῶ χωρίων συνέλευσις—διὰ τῶν φράσεων τούτων κατέληγε τὸ ρηθὲν ψήφισμα—μετὰ παντὸς τοῦ δήμου ἀξίως αὐτὸν καὶ αὐθις ἐψηφίσαντο γενικὸν διοικητὴν τῆς Πατρίδος, τοῦτέστιν ἀρχηγὸν μὲν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, στρατηγὸν δὲ τῶν ἐν τῇ Πατρίδι στρα-

τιωτικῶν δυνάμεων, δίδοντες αὐτῷ πᾶσαν τὴν πληρεξουσιότητα εἰς τὸ ἐνεργεῖν καὶ πράττειν ὅλα τὰ συμφέροντα καὶ σωτήρια εἰς αὐτὴν τὴν Πατρίδα καὶ ὑποσχόμενοι πᾶσαν ὑποταγὴν, εὐπείθειαν, σέβας καὶ ὅσα ἄλλα προσκαιτοῦνται εἰς τὸν βαθμὸν τῆς ἀξίας αὐτοῦ καὶ δυνάμειος πρὸς παράδειγμα αἰώνιον τῶν τε νῦν καὶ τῶν μετὰ ταῦτα, ὅτι τὰ πρῶτα καὶ λαμπρὰ ἀξιώματα καὶ οἱ τῆς δόξης ἀμάρξαντο· στέφανοι εἰς μόνους ἀνήκουσι τοὺς ἀξίους καὶ ἐναρέτους ἄνδρας, ὅσοι δὲν παύουν νὰ εὐεργετῶσιν εἰλικρινῶς τὴν Πατρίδα των».

Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τὴν Συνέλευσιν ταύτην οὐδόλως μετείχον οἱ ἀποτελοῦντες τὴν μερίδα τῶν Καλικαντζάρων ὧν ἡ ἀντιπολίτευσις ἐξηκολούθει ἀδιάκοπος κατὰ τοῦ Λυκούργου. Ἐκ τούτων δὲ τότε οἱ μὲν ἔμενον εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πολλὰ βυσσοδομοῦντες καὶ μηχανεύμενοι, οἱ δὲ ἐν τῇ νήσῳ μένοντες ἠναγκάζοντο νὰ τηρῶσι στάσιν ἡπίαν, ἀδιαφόρως πῶς παρερχόμενοι τὰ συμβαίνοντα. Ὁ λαὸς ὅμως τῆς Σάμου δὲν ἔπαυε νὰ ἀγαπᾷ καὶ νὰ σέβηται τὸν Λυκούργον ὃν ἐλάτρευεν ὡς πατέρα, καὶ ὅλοι μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ὅταν συνήντων αὐτὸν καθ' ὁδὸν ἠγείροντο ὄρθοι καὶ ἀπεκαλύπτοντο μετὰ σεβασμοῦ, εἰς τὰς ἐκδηλώσεις δὲ ταύτας προσέβαινον οὐχὶ ἐκ φόβου, οὐδὲ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' ἐξ αἰσθημάτων εἰλικρινοῦς καὶ ἐξ ἀδόλου ἀγάπης.

Εὐθὺς μετὰ τὸ πέρας τῆς Συνελεύσεως ὁ Λυκούργος πληροφορηθεὶς ὅτι ἐκ μέρους τῆς Πύλης ἐλαμβάνοντο τότε μεγάλαι παρασκευαὶ ἐναντίον τῆς Σάμου, ἐφρόντισε νὰ ἐνισχύσῃ ὅσον ἦτο δυνατόν τὰ ἀμυντικὰ μέσα τῆς νήσου. Ἐξέδωκεν ἐγκυκλίους πρὸς τοὺς ἑφόρους καὶ Καπετανέους καὶ λοιποὺς κατοίκους τῆς νήσου συνιστῶν αὐτοῖς ὅπως συντρέξωσι πάντες τὴν κατασκευὴν τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων καὶ ὅπως ὀργανώσωσι γενικὸν ἔρανον πρὸς ἀγορὰν πυρίτιδος καὶ ἄλλων ἀναγκαίων πολεμοφοδίων, διορίσας προσέτι τὸν Καπετὰν Θεόδωρον Τσακουμάκη, ἵνα ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιν αὐτοῦ καταγραφῶσιν ὅλοι οἱ ἐν τῇ νήσῳ στρατιῶται, τὰ ὅπλα καὶ τὰ ἄλλα ὑπάρχοντα πολεμοφοδία, τότε δὲ συνετελέσθη καὶ τὰ

παρὰ τὸ Τηγάνι φρούριον τὸ ὁποῖον ἔκτοτε ἐχρησίμευσεν καὶ ὡς κατοικία τοῦ Λυκούργου. Ὁ κίνδυνος ὃν μετ' ὀλίγον ἐμελλε νὰ διατρέξῃ καὶ πάλιν ἡ Σάμος ἦτο προφανὴς καὶ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαλλάθῃ τὴν βαθεῖαν προσοχὴν καὶ ὀξύδερκαίαν τοῦ Λυκούργου. Καὶ διὰ τοῦτο ἐδείκνυνεν οὗτος ἑκτακτον σπουδὴν εἰς τὰς ἀνωτέρω προετοιμασίας. Τὸν ἐστενογῶρει ἰδίως ἡ πενιχρότης τῶν ὑλικῶν μέσων, ἀλλ' ὁ δεξιὸς νοῦς αὐτοῦ δὲν ἔπαυε συλλαμβάνων νέας καὶ ἑκάστην ἰδέαν πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν πατριωτικῶν αὐτοῦ σκοπῶν, ἐνεργήσας πλὴν τῶν ἄλλων καὶ ἔρανον ἐκ τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ὁμογενῶν, πρὸς τοῦτο δὲ εἶχεν ἀποστείλῃ τότε εἰς Ρωσσίαν τὸν ἐρομόναχον Εἰρηνάχιον μετ' ἐπιστολῶν δι' ὧν ἐξελιπάρει τὴν συνδρομὴν καὶ βοήθειαν τῶν αὐτόθι Ἑλλήνων πλουσίων. Θαυμάζει τις τὴν δραστηριότητα καὶ τὸν ἀκαταπόνητον ζῆλον τοῦ ἀνδρός, διότι εἰς τοιαύτην κρίσιμωτάτην ἐποχὴν καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοσούτων καὶ τοιούτων περισπασμῶν ἐφρόντιζεν ἀκόμῃ καὶ περὶ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῶν κατοίκων ἰδρύσας κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐν Χῳρᾷ σχολὴν δημοσίαν πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν παιδῶν κατὰ τοὺς νέους κανόνας τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, ἣτις τότε εἶχεν ἐν χρήσει διὰ τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν τὸ λεγόμενον ἀλληλοδιδασκικὸν σύστημα. Ἡ Σχολὴ αὕτη, κληθεῖσα Ἀλληλοδιδασκικὴ, ἦτο ἡ πρώτη ἰδρυθεῖσα ἐν Σάμῳ μετὰ τοιαύτην τινα καινοφανῆ κατάρτισιν.

Λήγοντος τοῦ ἔτους 1823 εἶχον ἔλθει εἰς Σάμον δύο καθολικοὶ ὀνομαζόμενοι Γάσπαρης Ποντερίτζης καὶ Ἀντώνιος Καλαβέσης, οἵτινες ἐπηγγέλλοντο δῆθεν τὸν ἔμπορον, ἀλλὰ πρᾶγματι ἦσαν ὄργανα προδοτικὰ τῆς Πύλης ἔχοντες ἀποστολὴν παρ' αὐτῆς νὰ κατοπτεύσωσι τὰ ἐχυρωματικὰ ἔργα τῶν Σαμίων. Ἡ ἄφριξις τῶν προσώπων τούτων ἔδωκεν ἀμέσως τοιαύτας ὑπονοίας περὶ αὐτῶν, ὁ δὲ Λυκούργος διέταξεν ἐγκαίρως νὰ συλλάβωσιν αὐτοὺς καὶ ἐξορίσωσι. Τὸ περιστατικὸν δὲ τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Λυκούργον νὰ λάβῃ ὅλα τὰ μέτρα ἐναντίον τῶν ἀχρείων τούτων ὀργάνων δώσας αὐστηρὰς διαταγὰς ὅπως εἰς τὸ μέλλον ἐξετάζωνται

προσεκτικῶς πάντες οἱ ταξιειδιῶται καὶ οἱ θεωρούμενοι ὡς ὑποποπτοὶ νὰ στέλλωνται ἀμέσως εἰς τὸ Γενικὸν Διοικητήριον, καὶ ὑποχρεώσας προσέτι πάντα τὰ περὶ τὴν Σάμον ἀλιεύοντα ξένα πλοῖα νὰ προσλαμβάνουν τὸ καθὲν ἐντὸς αὐτοῦ ἑνα Σάμιον ὑπὸ τοῦ Διοικητηρίου ὑποδεικνυόμενον, καὶ τοὺς ἐκστρατεύοντας εἰς Ἀνατολὴν διὰ λαφυραγωγίαν Σαμίους νὰ ἐφοδιάζωνται μὲ ἄδειαν ὑπὸ τῆς Διοικήσεως, οἱ δὲ αἰχμαλωτιζόμενοι Τούρκοι μεταφερόμενοι εἰς Σάμον νὰ πέμπωνται αὐθωρεῖ εἰς τὸ Διοικητήριον καθὼς καὶ οἱ ἐξ Ἀνατολῆς ἐρχόμενοι νὰ ἐξετάζωνται ὑπὸ τῶν Ἐφόρων καὶ νὰ εἰδοποιῇται ἡ Διοίκησις περὶ τῆς ἐξετάσεως τῶν. Περὶ τῶν ὡς ἀνωτέρω Γάσπαρη Ποντεφιτζὶ καὶ Ἀντωνίου Καλαθέσου καθὼς καὶ ἄλλων Φραγκολεβαντινῶν ἐνασκούντων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ μυστὸν τοῦ προδότου ἐπάγγελμα ὑπάρχει ἐπίσης ἔγγραφο τοῦ Ἐκτελεστικοῦ σώματος ἐκδοθὲν κατὰ Μάρτιον τοῦ 1824 καὶ διατάττον τὸ Μινιστήριον τῆς Ἀστυνομίας ὅπως συλληφθῶσιν οὗτοι καὶ ὑποστώσι τὴν ἀντάξιον αὐτοῖς τιμωρίαν.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις ἐν Σάμῳ κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1824, τοῦ Λυκούργου ὡς κυριωτέραν ἀσχολίαν τότε ἔχοντος τὴν οὐχύρωσιν τῆς Νήσου, τὴν συνάθροισιν πολεμοφοδίων καὶ ἐν γένει τὴν τακτοποίησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν πολεμικῶν δυνάμεων τῆς νήσου. Ἡ δὲ δραστηριότης καὶ ἡ ἰκανότης αὐτοῦ ἐνίκων τὰς παρουσιαζομένας ἐλλείψεις καὶ τὰ παρεμβαλλόμενα προσκόμματα, καθόσον ὁ λαὸς εἶχεν ἐννοήσει τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ ὅχι μόνον ἐσέβητο τούτον, ἀλλὰ καὶ ὑπήκουε προθύμως εἰς τὰς διαταγὰς του, ὅποτε κατ' Ἀπρίλιον ἔλαβε χώραν τὸ ἐξῆς δυσάρεστον γεγονός, τὸ ὁποῖον καίτοι ἐγκαίρως ἀπομονωθὲν, διετάραξεν οὐχ' ἥττον τὴν γενικὴν ἡσυχίαν καὶ γαλήνην τῆς Σάμου, καὶ τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει ποῖα ἄγρια καὶ βδελυρὰ ἐνστικτὰ παραινούν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Λυκούργου ἐναντίον αὐτοῦ καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ συνεργαζομένων ὀπλρχηγῶν. Εἶπομεν ἤδη ὅτι πολλοὶ ἐκ τούτων ἔμενον εἰσέτι ὡς φυγάδες εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀγρίαν ἐκδίχασιν ἐν ἐαυτοῖς τρέφοντες. Κατὰ Ἰανουάριον λοιπὸν τοῦ

1824 εἶχον συνέλθει πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εἰς Ψαρά, ὅπου συναντήσαντες Μακεδόνα τινα ὀπλαρχηγὸν ὀνομαζόμενον Ἀγγελὸν Συκιώτην προέτρεπον νὰ μεταβῇ μετ' αὐτῶν εἰς Σάμον πρὸς κατάλυσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ Λυκούργου, ὑποσχόμενοι αὐτῷ τὴν ἀρχιστρατηγίαν καὶ ἄλλας μεγάλας ἀμοιβάς. Τοῦ Συκιώτου δὲ τούτου ἀπορρίψαντος τὰς τοιαύτας προτάσεις οἱ Σάμιοι φυγάδες ἀπεταθήσαν κατόπιν εἰς ἄλλον Πελοποννησίον ὀπλαρχηγὸν ὀνόματι Νικόλαον Τσάκωνα, ὅστις δελεασθεὶς ἐκ τῶν ὑποσχέσεων ἐδέχθη καὶ συναγαγὼν τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ ἀνερχομένους εἰς ἐβδομήκοντα περίπου καὶ ἐκ διαφόρων μερῶν καταγομένους, ἐπέβη μετ' αὐτῶν καὶ μετὰ τῶν φυγάδων Σαμίων ἐπὶ τῆς ἡμιολίας τοῦ ἐκ Ψαρῶν Δημητρίου Παπᾶ, καὶ τὴν τρίτην πρὸς τὴν τετάρτην Ἀπριλίου τοῦ 1824 ὅτε ἐξημέρωνεν ἡ Τετάρτη τῆς Μεγάλης ἐβδομάδος ἀπεβίβάσθησαν εἰς Σάμον καὶ εἰς τὴν θέσιν «Κέντρο» τῆς περιφερείας Βαθέος. Ἐξελθόντες δὲ ἐφόνευσαν τοὺς αὐτόθι παραμένοντας δύο σκοπούς, ὁ δὲ πλοίαρχος τῆς ἡμιολίας ἄμα τῇ ἀποβίβάσει αὐτῶν διτήθυκε τὸ πλοῖον του πρὸς βορρᾶν καὶ τὴν ἐπομένην ἄμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου λοξοδρομῶν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς μεγάλης Τετάρτης κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα Βαθέος περὶ τὴν πρώτην ὥραν τῆς νυκτὸς δηλώσας εἰς τὸν λιμενάρχην ὅτι ἤρχετο ἐκ Ψαρῶν μετὰ φορτίου μολύβδου καὶ πυρίτιδος πρὸς χρῆσιν τῆς Σάμου. Οἱ ἀποβάντες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Τσάκωνος διητυνύθησαν ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς Βαθὺ καὶ ἐπολιορκήσαν ἀμέσως τὴν οἰκίαν τοῦ Λαχανᾶ, ὅστις μόλις εἶχεν ἐπιστρέψει κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐκ Μεσοκάμπου, ὅπου εἶχε μεταβῇ πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν ὀχυρωμάτων. Ἀπέναντι τῆς οἰκίας τοῦ Λαχανᾶ ὑπῆρχε μικρὰ οἰκία ἣτις ἐχρησίμευεν ὡς στρατῶν, ἐν αὐτῇ δὲ εὕρισκοντο κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην ἐπτὰ μόνον ἄνδρες, οἵτινες προσβληθέντες ἐξαπίνης, ἐπρόφθασαν μὲν νὰ ἀνταλλάξουν πυροβολισμούς τινας, ἀλλὰ φονευθέντος ἑνὸς ἐξ αὐτῶν καὶ ἄλλου τινος συλληφθέντος, οἱ λοιποὶ ὑπεχώρησαν, τότε δὲ οἱ ἐπιδρομεῖς ἐπολιορκήσαν στενότερον τὴν οἰκίαν τοῦ Λαχανᾶ, προτιθέμενοι νὰ συλλάβωσιν ἢ νὰ φονεύσωσιν αὐτόν. Τοὺς

πυροβολισμούς ἀκούσας ὁ πεντακοσίαρχος Ἰωάννης Ἀνδρεά-
 δάκης ἐσπευσεν εἰς τὸν τόπον τοῦ δράματος, ἀλλ' ἅμα φθί-
 σας ἐκεῖ συνελήφθη ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων καὶ ἐνεκλείσθη εἰς
 τὴν παρκαλειμένην οἰκίαν τοῦ Κούκουλα. Ὁ Λαχανᾶς ἔχων
 παρ' ἐαυτῷ τὸν γαμβρόν του, τὴν σύζυγόν του καὶ τοὺς δύο
 ὑπηρέτας του ἤμυνετο γενναίως, ἀλλὰ βλέπων ὅτι
 οὐδεμία ἐπικουρία ἤρχετο πρὸς σωτηρίαν του, ὅρ' ἑτέρου δὲ
 ἀκούων τοὺς ἐπιδρομεῖς νὰ λέγωσιν ὅτι θὰ καύσωσι τὴν οἰ-
 κίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑπῆρχε μεγάλη ποσότης πυρίτιδος καὶ πο-
 λεμοφοδίων, ἀπεφάσισε νὰ ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας καὶ πρὸς τοῦτο
 λαβὼν τὸν ἐπενδύτην του καὶ περιδέσας αὐτὸν μετὰ διαφόρων
 ὑφασμάτων ἔρριψεν ἀπὸ τινος θυρίδος τὴν ὁποίαν ἤνοιξε πρό-
 τερον χωρὶς νὰ ἐννοηθῇ, οἱ δὲ πολιορκηταὶ νομίσαντες ὅτι ἦτο
 ὁ Λαχανᾶς ἐξεκένωσαν ἅπαντες τὰ πυροβόλα των κατὰ τοῦ
 ἐπενδύτου καὶ τότε ὁ Λαχανᾶς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ καπνοῦ καὶ
 τῆς ταραχῆς πηδήσας ἀπὸ τῆς θυρίδος εἰς τὴν ὁδὸν ἔγεινεν
 ἄφαντος ἐντὸς τοῦ πρὸ τῆς οἰκίας κήπου. Διὰ τοῦ τρόπου
 τούτου ἠθέλησαν νὰ ἀποδράσωσι καὶ οἱ δύο ὑπηρέται, ἀλλ'
 ἐσώθη μόνον ὁ εἷς, διότι ὁ ἕτερος πυροβοληθεὶς καὶ τραυματι-
 σθεὶς καίριως ἀπεβίωσε μετὰ δύο ἡμέρας. Ὁ δὲ Καρχαρι-
 στοδούλος γεμίσας διὰ πολλῶν σφαίρων τὸ ἐν τῇ οἰκίᾳ εὐρί-
 σκόμενον τηλεβόλον καὶ πυροβολήσας διεσκόρπισε τοὺς πολι-
 ορκητάς, εὐθὺς δὲ πηδήσας ἀπὸ τῆς θυρίδος ἐσώθη καὶ αὐ-
 τός. Ἐμείνει δὲ μόνη ἐν τῇ οἰκίᾳ ἡ σύζυγος τοῦ Λαχανᾶ με-
 τὰ τῶν μικρῶν τέκνων τῆς. Ἀφοῦ παρῆλθε πολλὴ ὥρα, οἱ
 ἐπιδρομεῖς μὴ ἀκούοντες πλέον πυροβολισμοῦ καὶ νομίσαν-
 τες ὅτι πάντες οἱ ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐφονεύθησαν, θραύσαντες τὴν
 θύραν εἰσῆλθον ἐντὸς αὐτῆς, ὅπου εὐρόντες μόνην τὴν σύζυ-
 γον τοῦ Λαχανᾶ μετὰ τῶν μικρῶν τέκνων τῆς ἐξετράπησαν
 εἰς διαρπαγὰς τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ, εἰς δὲ ἐξ αὐτῶν εὐρὼν κιβώ-
 τιον πλήρες φυσιγγίων καὶ νομίσας ὅτι ἐντὸς αὐτοῦ εὐρίσκον-
 το χρήματα ἐπεχείρησε νὰ τὸ ἀνοίξῃ, ἀλλὰ μὴ δυναθεὶς ἐ-
 πυροβόλησε κατὰ τοῦ κλεῖθρου αὐτοῦ, τότε ὅμως ἐκ τῆς ἀ-
 ναρλεξέως τῶν φυσιγγίων τὸ πῦρ μετεδόθη εἰς τὴν οἰκίαν,
 ἥτις ἐν διαστήματι ὀλίγων λεπτῶν ἐγένετο παρὰ νάλωμα τῶν

φλογῶν. Τὸ πῦρ μετεδόθη καὶ εἰς τὰς γειτονικὰς οἰκίας, ἐξ ὧν τινες εἶχον καταρρεύσει ἕνεκα τῆς ἰσχυρᾶς δονήσεως, ἣν εἶχε προξενήσει ἡ ἀναφλέξις τῆς πυρίτιδος καὶ τῶν πολεμοφοδίων. Ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν ἐφρονεύθησαν δέκα καὶ ἑτραυματίσθησαν πολλοί, οἱ δὲ λοιποὶ παραλαβόντες τὴν οἰκογένειαν τοῦ Λαχανᾶ ἐνέκλεισαν αὐτὴν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Κούκουλα, ἐνθα ἐκρατεῖτο καὶ ὁ συλληθρῆς πεντακοσίαρχος Ἀνδρεαδάκης, ἀδελφὸς τῆς συζύγου τοῦ Λαχανᾶ. ἐξελθόντες δὲ κατόπιν εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Βαθέος, διέδιδόν ὅτι ἔκαυσαν τὸν Λαχανᾶν καὶ συνέλαβον τὸν Λυκούργον, τὸν Ἀρχιερέα Κύριλλον καὶ τὸν Καπετὰν Σταμάτην, φωνάζοντες «Βουλὴ, βουλὴ, ζήτω ἡ ἐλευθερία, ἐφρονεύσαμεν τὸν τύραννον» καὶ ὅλα ταῦτα ἵνα συνεγείρῳσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τοὺς κατοίκους. Ἐπιπεσόντες δὲ συγχρόνως ἐναντίον τῶν οἰκιῶν τῶν φανατικωτέρων φίλων τοῦ Λαχανᾶ ἐληλάτησαν αὐτὰς καὶ μετὰ τοὺς βανδαλισμοὺς τούτους καὶ τὰς ἀγριότητας οἱ μὲν ἐκ τούτων κατέλαβον τοὺς ὑπερθεὶν τοῦ Βαθέος ἀνεμομύλους, καθόσον ὑπερπεύοντο ἐπίθεσιν, οἱ δὲ ἐλθόντες εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας ἐκάλισαν εἰς συνάθροισιν τὸν λαόν.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Λαχανᾶς μεταβὰς εἰς Μυτιληνοὺς εἰδοποίησε τὸν Λυκούργον καὶ τοὺς ἄλλους καπεταναίους περὶ τῶν ἐν Βαθεῖ συμβάντων καὶ ἐντὸς τῆς ἡμέρας συναθροίσας ὑπὲρ τοὺς χιλίους ἄνδρας, ἐπέστρεψε μετ' αὐτῶν ἐν ὥρᾳ νυκτός εἰς Βαθὺ καὶ κατέλαβε τὰς ἀπέναντι τῶν ἀνεμομύλων ὑψηλὰς θέσεις. Μόλις δὲ ὑπέφωσκεν ἡ αὐγὴ ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν αὐτοὺς μὴ δυνηθέντας νὰ ἀντιστῶσιν ἐπὶ πολὺ. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐφρονεύθησαν, ἄλλοι δὲ κατέρυγον εἰς διάφορα κρυψήγετα καὶ ἄλλοι κατῴρθσαν νὰ σωθῶσιν ἐπὶ τῆς Ψαριανῆς ἡμιολίας τῆς ὁποίας ὁ πλοίαρχος ἀνασύρας τὴν ἄγκυραν ἀπέπλευσε πάραυτα ἐκ τοῦ λιμένος. Εἰσελθόντες δὲ οἱ μετὰ τοῦ Λαχανᾶ εἰς Βαθὺ προέβησαν εἰς διαφόρους ἀντεκδικήσεις θανατώσαντες τοὺς πλέον φανατικούς ἐκ τῶν ἀντιπάλων των καὶ λεηλατήσαντες τὰς οἰκίας αὐτῶν. Τὰ θλιβερά δὲ ταῦτα ἐν Βαθεῖ καὶ ἀποτρόπαια γεγονότα εἶχον τὸν ἀντίκτυπόν των καὶ εἰς τὰ ἄλλα

χωρία τῆς νήσου καθέσσαν ἀνερριπίσθησαν καὶ αὖθις τὰ πάν-
 τοτε ἄσθεστα παραμένοντα κομματικὰ πάθη, θύμα δὲ τῆς
 ἐπελθούσης ἀκαταστασίας ἔπεσε τότε ἐν Βουρλιώταις καὶ ὁ
 γενναῖος Ἀντώνιος Μαργαρίτης, δολοφονηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ
 αὐτοῦ Ἀνδρέου Ἀποστόλου. Φεῦ! μέχρι ποίου σημείου ἐξώ-
 θει τοὺς Σαμίους ὁ ἐπάρκτος κομματισμός! Ἐν ἐποχῇ καθ'
 ἣν ἅπαν τὸ ἔθνος διεκύβευε τὴν ὑπαρξίν του καὶ ὁ κίνδυνος
 τοῦ γενικοῦ ἐξολοθρευμοῦ ἦτο προφανής, ἡ ὁρμὴ τοῦ βδελυ-
 ροῦ τούτου πάθους δὲν κατεστέλλετο, ἀλλ' ἐξηκολούθει ἀκα-
 τάσχετος, ἐπλίζουσα ἀδελφοὺς ἐναντίον ἀδελφῶν, ποτιζουσα
 τὴν πατρίδα γῆν με ἀδελφικὸν αἷμα καὶ τὴν πτωχὴν πατρί-
 δα εἰς τὰ σπλάγχνα βαρέως τιτρώσκουσα. Συμπτώματα
 θλιβερά ἄγοντα τὸν μελετητὴν εἰς τὰς πλέον ἀπαισίας καὶ
 ὀδυνηρὰς σκέψεις. Καὶ ὅμως ἐρεῖται νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι
 καὶ τὰ συμπτώματα ταῦτα δὲν ἦσαν ἢ οἱ καρποὶ τῆς μακρο-
 χρονίου δουλείας καθ' ἣν ἡ ἀναπτυχθεῖσα βαρβαρότης ἐφθα-
 νε νὰ καταπνίξῃ τελείως πᾶν εὐγενὲς καὶ ὑψηλὸν αἶσθημα.

Ἦδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐμελετᾶτο ἐν Κωνσταντινου-
 πόλει ἡ ἐκτέλεσις τοῦ νέου σχεδίου, ὅπερ συνεφωνήθη μετα-
 ξὺ Αἰγύπτου καὶ τῆς Πύλης. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο, ἵνα
 ἀσφαλισθῇ ἡ διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους διαπερασίσις τῆς
 αἰγυπτιακῆς δυνάμεως, ἐκρίθη πρὸ πάντων ἀναγκαῖον νὰ ὑ-
 ποταχθῶσιν αἱ νῆσοι. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ὤρισθη ὅτι ὁ μὲν αἰγυ-
 πτιακὸς στόλος θέλει ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Κάσσου, ὁ δὲ τῆς
 Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τῶν Ψαρῶν, ἀμφοτέρωι δὲ ἐνω-
 θέντες κατὰ τῆς Σάμου. Καὶ πρώτη προσεβλήθη ἡ Κάσος.
 Τὸ ἔργον τῆς κατὰστροφῆς αὐτῆς ἀνετέθη εἰς τὸν Χουσεϊμπε-
 υν, ὅστις πολιορκήσας αὐτὴν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Μαΐου, τῇ
 7 Ἰουνίου κατώρθησε νὰ ἀποβιβάσῃ 3,000 Ἀλβανοὺς δι' ὧν
 τοὺς μὲν ἄνδρας τῆς νήσου καὶ τὰς γράϊας ἐθανάτωσε, τὰς
 δὲ νέας καὶ τοὺς νέους ἐπεμψεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἐπω-
 λήθησαν ὡς ἀνδράποδα.

Ἡ δὲ κατὰ τῶν Ψαρῶν ἐπίθεσις ἀνετέθη εἰς τὸν Χοσερὸ-
 πασᾶν. Τὰ λάθη τῶν Ψαριανῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ὁ κατα-
 τρώγων τοὺς Ἕλληνας τότε σάραξ τοῦ ἐκφυλίου σπαραγμοῦ

συνετέλεσαν ὥστε καὶ ἡ μικρὰ αὕτη, ἀλλ' ἐνδοξος νῆσος νὰ ὑποστῇ φρικωδεστάτην καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν μόνον ἡ μεγάλη ποιητικὴ φαντασίᾳ τοῦ Σολωμοῦ εἰμπόρεσε νὰ ἀποθανάτισῃ δεόντως εἰς ὀλίγους ἀμιμήτου ἐμπνεύσεως στίχους, καὶ ἡ ὁποία εἰς μὲν τοὺς Τούρκους προῦξένῃσε χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν, εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας βαθυτάτην ὀδύνην. Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν ἐγένετο τῇ 22 Ἰουνίου κατόπιν ἀξιοθαυμάστου ἀγῶνος, εἰς ὃν μετὰ τῶν Ψαριανῶν καὶ τῶν ἄλλων αὐτόθι Ἑλλήνων μετέσχον καὶ Σάμιοι ὑπὸ τὸν Ἀπόστολον Ζαμπάουνην, πάντες πεσόντες πλην τοῦ ἐκ Μυτιληνῶν Σάμου Κωνσταντίνου Μαρκλίνη, ὅστις κατόρθωσε, ἡρωϊκώτατα ἀντισταθεὶς, νὰ διαφύγῃ τὸν θάνατον διαπεραιωθεὶς κολυμβῶν εἰς Ἀντίψαρα καὶ ἐκεῖθεν διὰ Τουρκικοῦ ἀκατίου, τὸ ὁποῖον παρὰ τῶν Τούρκων ἀφῆρπασε, διαπλεύσας μετὰ πέντε Ψαριανῶν τὸ τρικυμιῶδες πέλαγος καὶ σωθεὶς μετ' αὐτῶν εἰς Σύρον. Δὲν ὑπελείπετο τῶρα ἡ ἡ κατὰ τῆς Σάμου ἐπίθεσις καὶ στίφη πολυάριθμα Τούρκων ἐπιζητούντων λείαν συνέρρεον ἤδη πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐπεὶδὴ ὑπελόγιζον ὅτι ἡ αὕτη τύχη ὅσον οὕτω περιέμενε καὶ τὴν Σάμον. Ἡλπίζον βεβαίως ὅτι ὁ Χοσρὲφ πασᾶς ὠφελούμενος ἐκ τῆς πρώτης ταύτης κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιτυχίας, ἤθελε στραφῇ ταχέως καὶ κατὰ τῆς Σάμου πρὶν ἢ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐξεγερθῇ ἐκ τοῦ ληθάργου της. Ἀλλ' εὐτυχῶς ὁ χωλὸς Χοσρὲφ ἀνέβηκεν ἐπὶ μῆνα τὸ ἐπιχειρήμα αὐτοῦ, ἐν τῷ μεταξύ δὲ ἡδυνήθη τελευταῖον νὰ ἐπέλθῃ πολυαριθμότερος ἢ ποτὲ καὶ κάλλιον συγκεκροτημένος ὁ Ἑλληνικὸς στόλος.

Ἡ πτώσις τῶν Ψαρῶν ἥτις ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως φοβερὸν κτύπημα κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος δὲν ἐγένετο κατ' ἀρχὰς πιστευτὴ ἐν Σάμῳ, διὸ ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Λυκούργου ὁ πλοίαρχος Παναγῆς Βάλσαμος μετὰ τοῦ πλοίου αὐτοῦ, νὰ φέρῃ θετικὰς πληροφορίες. Ὅτε δὲ οὗτος εἰς Ψαρὰ πλεύσας, ἀντελήφθη ἰδίῳις ὁμμασί τὴν καταστροφὴν καὶ ἐπανελθὼν εἰς Σάμον διηγήθη ὅ,τι εἶδε καὶ ὅ,τι ἤκουσε, θλίψις μεγάλη κατέλαθε πάντας τοὺς Σαμίους. Ἀλλ' εὐτυχῶς τὸ θάρρος δὲν κατέλειπε καὶ εἰς τὴν δεινὴν αὐτὴν περίστασιν

τοὺς διοικοῦντας καὶ τὸν λαόν. Ὁ Λυκούργος ἀνέπτυξε πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δραστηριότητα καὶ τὸν ζῆλον του ἐμψυχώνων διὰ τῆς εὐχαρστῶς στάσεώς του τοὺς κατοίκους καὶ δίδων εἰς πάντας τὰς ἀναγκάς διαταγὰς. Ἀλλως τε ὁ προβλεπτικὸς οὗτος ἀνὴρ ἀπὸ τοῦ Μαρτίου εἶχεν ἐκπολύσει ἐγκύκλιον διὰ τῆς ὁποίας συνίστα εἰς τοὺς κατοίκους θάρρος καὶ εὐψυχίαν καὶ ἔδιδε εἰς ὅλα τὰ χωρία τὰς δεούσας συστάσεις. «Ὅθεν ἐπειδὴ εἶνε ἀνάγκη—ἔλεγε μεταξὺ τῶν ἄλλων ἡ ἐγκύκλιος— νὰ ἐνεργήσωμεν τὰ δέοντα καὶ ἡμεῖς πρὸς ἀντιπαράταξιν τοῦ ἐχθροῦ, διὰ τοῦτο ἐκρίναμεν εὐλογον νὰ προειδέασωμεν ἐν τάχει τὰ πράγματα κατὰ τὸν ἐρεξῆς τρόπον. α΄.) Νὰ ἀριερώσωμεν τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας μας εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν ἀήττητον δύναμιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ εἰς τὴν Κυρίαν Θεοτόκον τὴν μόνην ἐλπίδα τῶν Χριστιανῶν. β΄.) Νὰ ἐκριζώσωμεν τὰ πάθη ἀπὸ τὰς ψυχὰς μας ἀποβάλλοντες κάθε μνησικακίαν, τὴν ἐχθρὰν καὶ διχόνοιαν καὶ νὰ ἐνωθῶμεν μὲ τὸν δεσμὸν τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης. Αὐτὰ εἶνε τὰ πρῶτα μέσα διὰ νὰ φανῶμεν νικηταὶ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐπομένως νὰ κερδίσωμεν τὴν Πατρίδα μας, γυναῖκας καὶ τέκνα. γ΄.) Ἐπειδὴ ὁ ἐχθρὸς δὲν ἔρχεται καθὼς τὴν πρώτην φορὰν ἀλλὰ μὲ δυνάμεις μεγάλας καὶ μὲ ἄλλα μέσα, διὰ τοῦτο σᾶς παραγγέλλομεν νὰ ἔχητε κάθε ὑποταγὴν καὶ εὐπειθειαν εἰς ὅλους τοὺς ἀνωτέρους σας καὶ νὰ ἔχητε τὰ ἄρματα σας παστρικά καὶ ἔτοιμα ἔχοντες πάντοτε μαζὺ σας τοὺλάχιστον τέσσαρες ἢ πέντε τσακουμόπετρες καὶ ἐξήντα φουσέκια τοῦλάχιστον ὁ καθένας». Ἀκολούθως ἔδιδε λεπτομερεῖς ὁδηγίας καὶ διαταγὰς περὶ τοῦ τρόπου τῆς παραφυλάξεως τῶν παραθαλασσίων ὅλης τῆς νήσου καὶ κατέληγε συνιστῶν νὰ διπλασιασθῶσιν οἱ φύλακες καὶ ὅταν λάβωσι διαταγὰς νὰ κινουῦνται ἀμέσως εἰς τὰς διορισθεῖσας θέσεις των ἢ ὅταν ἴδωσι τὸν ἐχθρὸν ἐρχόμενον. Ὡστε ἀπὸ τοῦ Μαρτίου ἡ νήσος ἅπασα εὐρίσκετο εἰς ἀδιάκοπον ἀνησυχίαν, ὅταν ὁμως ἐγνώσθη ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος κατέπλευσεν εἰς Ψάρα ἡ ἀνησυχία ἐπετάθη καὶ πάντες οἱ δυνάμενοι νὰ φέρωσιν ὅπλα παρήτησαν κατὰ μέρος πᾶσαν ἄλλην ἐργασίαν καὶ ἔσπευδον νὰ ταχθῶσιν

ἔκει ὅπου ἐκάλουν αὐτοὺς ἡ τιμὴ καὶ ἡ σωτηρία τῆς Πατρίδος. Ἡ δὲ ἀναγγελία τῆς καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν ἐπέφερε μὲν, καθὼς ἦτο ἐπόμενον, γενικὴν θλίψιν καὶ κατῆρειαν, ἀλλὰ δὲν ἐμετρίασε τὸ ἐπικρατοῦν θάρρος, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἐξῆς περιστατικόν.

Ὁ Χοσρέφ πασᾶς μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ψαρῶν μετέβη εἰς Μυτιλήνην ὅπως ἐορτάσῃ τὸ βασιχεῖν. Αὐτῷ ἐνκυλόχει ἀγγλικόν τι πλοῖον. Ὁ πλοίαρχος αὐτοῦ ἐπεφορτίσθη ὑπὸ τοῦ Χοσρέφ νὰ μεταβῇ εἰς Σάμον καὶ συντελέσῃ εἰς τὴν ὑποταγὴν αὐτῆς. Πρὸς τοῦτο δὲ ἔλαβεν παρ' αὐτοῦ ἐπιστολάς, δι' ὧν ὁ Χοσρέφ μνημονεύων τὴν καταστροφὴν τῆς Κᾶσσου καὶ τῶν Ψαρῶν, προέτρπε τοὺς Σαμίους εἰς ὑποταγὴν, ὑποσχόμενος γενικὴν ἀμνηστίαν, εἰδ' ἄλλως ἡπεῖλει ὅτι θὰ ἐξολοθρεύσῃ τελείως καὶ τὴν Σάμον ἐξανδραποδίζων αὐτήν. Ὁ ἄγγλος πλοίαρχος ἐλθὼν εἰς Σάμον μετέβη εἰς Χώραν καὶ ἔδωκε τὰς ἐπιστολάς εἰς τὸν Λυκούργον, συμβουλευόντων αὐτὸν συγχρόνως νὰ ὑποταγῶσι καὶ μὴν ἐπιμένωσιν εἰς ἀγῶνα ἀπέλπιδα καὶ καταστρεπτικόν. Ὁ Λυκούργος ἀπήντησεν ὅτι οἱ Σάμιοι ἔχουσιν ἀκράδαντον ἀπόφασιν νὰ ἀντιστῶσι μέχρι ἐσχάτων καὶ οὐδόλως λυμβάνουσιν ὑπ' ὄψιν οὔτε τὰς ἀπειλάς, οὔτε τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Χοσρέφ πασᾶ. Ὁ ἄγγλος πλοίαρχος ἀκούσας τοὺς λόγους τούτους τοῦ Λυκούργου ἐνόμισεν ὅτι τοιαύτην γνώμην δὲν θὰ εἶχον γενικῶς ὅλοι οἱ Σάμιοι καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ περιέλθῃ τὰ διάφορα χωρία τῆς Σάμου καὶ πείσῃ ὁ ἴδιος τοὺς κατοίκους εἰς ὑποταγὴν. Ἀλλ' ὁ Λυκούργος, ὅπως προλάβῃ τὰς ἐνεργείας του, συνεκάλεσεν ἐν Χώρᾳ Γενικὴν Συνέλευσιν, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ πρότασιν αὐτοῦ συνήλθον ὅχι μόνον οἱ ἑφοροὶ καὶ οἱ προεστώτες, ἀλλὰ καὶ οἱ πλείστοι ἐκ τῶν κατοίκων τῆς νήσου. Τὴν ἀπεφασίσθη δὲ εἰς τὴν Συνέλευσιν ἐκείνην μαρτυρεῖ τὸ ἐξῆς λίαν ἀξιομνημόνευτον πρακτικόν. «Ὁ Γεν. Διοικητὴς βλέπων τοὺς Σαμίους πεφοβισμένους καὶ τινὰς δρασμὸν βουλευομένους, συγκροτεῖ ταύτην τὴν Συνέλευσιν καὶ προβάλλει ταῦτα ἢ νὰ προσκυνήσωμεν τὸν ἐχθρὸν νὰ μᾶς σφάξῃ ὡς πρόβατα, ἢ νὰ φύγωμεν ὅλοι εἰς ἄλλας νήσους ὡς οἱ Κυθω-

νιείς, Χίοι, Κρήτες καὶ Ψαριανοί, ἢ νὰ ἀποθάνωμεν ἐνδόξως μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας ὑπὲρ τῆς Πατρίδος, διὰ τὸ ὁποῖον ἔγεινε καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. 18 ἀπόφασις τῆς Συνελεύσεως καὶ τῶν 18 χωρίων. Ἡμεῖς οἱ συνελθόντες ἐν τῇ παρουσίᾳ κοινῇ Συνελεύσει· βλέποντες ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐπαπειλεῖ ἀφρευκτον ἔφοδον κατὰ τῆς Πατρίδος μας ἀριστεροῦμεν α') ὅλας τὰς ἐλπίδας μας εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Παντοδυνάμου Θεοῦ καὶ β'). ἀποφασίζομεν κοινῇ γνώμῃ καὶ μιᾷ ψυχῇ νὰ ἀντιπαρταχθῶμεν κατὰ τοῦ ἀπίστου ἐχθροῦ ὅλοι συμφώνως εἰς τὰ παραθαλάσσια μὲ γενναίαν καὶ ἀμετάθετον ἀπόφασιν ἢ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν πατρίδα ἢ νὰ ἀποθάνωμεν μὲ τὰ ὅπλα ἐνδόξως ὑπὲρ αὐτῆς. Καὶ οὕτω μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἐλπίζομεν ἀναμφοδόπως νὰ ἴδωμεν ἡττημένον καὶ κατήσχυμένον τὸν ἐχθρὸν φεύγοντα μὲ φρίκην ἀπὸ τὴν Πατρίδα μας. Προσέτι· ὅσοι πατριῶται μας ἐν καιρῷ ἀνάγκης τῆς Πατρίδος τὴν ἀρνηθῶσι· καὶ φύγωσιν ἀπ' αὐτήν, οἱ τοιοῦτοι ἀποφασίζομεν κοινῇ γνώμῃ μετὰ τὴν σὺν Θεῷ ἐλευθερίαν τῆς Πατρίδος νὰ μὴν εἶνε πλέον δεκτοὶ εἰς αὐτὴν ἐπειδὴ τὴν ἠρνήθησαν καὶ νὰ λογίζονται παντελῶς ξένοι, τὰ δὲ πράγματά των νὰ γίνωνται κοινὰ τῆς Πατρίδος. "Ὅσοι δὲ πιασθῶσι φεύγοντες δι' ἄλλην νῆσον ἢ καταφεύγωσιν ἀνάνδρως εἰς τὰ βουνὰ εἴτε ἐντόπιοι· εἴτε ξένοι, νὰ δένωνται καὶ νὰ στέλλωνται εἰς τὸ Γενικὸν Διοικητήριον διὰ νὰ παιδεύονται. Ταῦτα ἀποφασίζομεν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Πατρίδος καὶ ἐπικυροῦμεν μὲ τὴν σφραγίδα τοῦ κοινοῦ καὶ μὲ τὴν ὑπογραφήν μας».

Κατόπιν τῆς τοιαύτης ἀποφάσεως τῶν Σαμίων ὁ μὲν Ἀγγλος πλοίαρχος ἀνεχώρησεν ἄπρακτος διὰ Μυτιλήνην οἰκτείρων ἐνδομύχως τὴν Σάμον καὶ τοὺς κατοίκους της, οὗτοι δὲ βλέποντες ἐπικειμένην ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν τὴν ἀφίξιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου ἤρχισαν πυρετώδη ἐργασίαν πρὸς ἄμυναν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὅλοι, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδία ἐτέθησαν εἰς κίνησιν. Τάφροι βαθεῖαι ἠνοίχθησαν εἰς τὰ μᾶλλον εὐπρόσβλητα μέρη, τηλεβόλα νέα ἀγορασθέντα τότε ἐκ τῶν παρακειμένων νήσων ἀντὶ δεκαπέντε χιλιάδων γρο-

τίων ἐστῆθησαν εἰς διάφορα ἐπίκαιρα σημεῖα, καὶ αἱ πολεμικαὶ προμήθαι συνεπληρώθησαν διὰ τῆς ἀγορᾶς πυρίτιδος καὶ σφαιρῶν ἀξίας 13,490 γροσίων. Προσέτι ἐπήγησαν πάσχαλοι ἐντὸς τῆς θαλάσσης καὶ εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα ὅπου ἦτο πιθανωτέρα ἡ ἀπόβασις τοῦ ἐχθροῦ, ἵνα ἐμποδίσωσι τὴν προσέγγισιν τῶν λεμβῶν εἰς τὴν ξηράν, τὸ δὲ παρὰ τὸ Τηγάνι ἀνεγερθὲν φρούριον στεροῦμενον ἐπαρκῶν τηλεβόλων ὠπλίσθη καὶ ἐκ ξυλίνων τοιούτων πρὸς ἐκρούσμον τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ ἐπὶ τῶν σκοπιῶν φρουροὶ ἐτριπλασιάσθησαν, δύο δὲ πλοίαρχοι ὁ Μανουὴλ Χ' Γεωργίου καὶ ὁ Παναγῆς Βάλασμος διετάχθησαν ὁ μὲν πρῶτος μετὰ τοῦ πλοίου του νὰ περισκοπῇ τὴν πέριξ θάλασσαν καὶ ἐξαγγέλλῃ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ὁ δὲ δεῦτερος νὰ πλέῃ ἐντὸς τοῦ στενοῦ τοῦ Δάρ—μυογᾶζ, ἵνα ματαιώνῃ πᾶσαν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Σάμου ἐκ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς, ἥτις ὡς εἴπομεν, ἐπληροῦτο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέρας ὑπὸ τῶν κατεργουμένων Τούρκων καραδοκούντων τὴν εὐκαιρίαν ἵνα ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς Σάμου καὶ λεηλατήσωσιν αὐτήν. Πλὴν δὲ τούτων οἱ Σάμιοι ἐστείλαν εἰς Ὑδρας καὶ Σπέτσας τὸν Χριστόδουλον Ματακίδην μὲ ἐπιστολὴν ὑπογεγραμμένην παρὰ τοῦ Λυκούργου, τοῦ Ἀρχιερέως Κυρίλλου καὶ τῶν Κοινῶν Κριτῶν, διὰ τῆς ὁποίας παρεκάλουν τοὺς Ὑδραίους καὶ Σπετσιώτας ἵνα ἐγκαίρως ὁ Ἑλληνικὸς στόλος δράμῃ εἰς βοήθειαν τῆς κινδυνεύουσας Σάμου.

Ἐνῶ δὲ εἰς ταῦτα ἡσυχολεῖτο δραστηρίως ἡ Σάμος, ἐν Ὑδρᾷ συνεκροτεῖτο συμβούλιον ἐκ τῶν προκρίτων καὶ τῶν τριῶν νήσων ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτη ὅστις ἀνεκοίνωσε τὰ τῆς ἀποστολῆς πρέσβειον ἐκ μέρους τῆς Σάμου καὶ προέτεινεν ὅτι, ἀνάγκη ἐπείγουσα παρίσταται, ὅπως ἡνωμένος ὁ στόλος καὶ τῶν τριῶν νήσων σπεύσῃ πρὸς σωτηρίαν τῆς Σάμου. Ἀνάγκη—εἶπε τότε ὁ Κουντουριώτης—νὰ πληρώσωμεν οἱ μὲν Ὑδραῖοι τριάκοντα πέντε πολεμικὰ πλοῖα, οἱ δὲ Σπετσιῶται εἴκοσι, οἱ δὲ Ψαριανοὶ δεκαπέντε, νὰ παρασκευάσωμεν ἔτι δέκα πυρπολικά καὶ νὰ ἀντιτάξωμεν πρὸς δύο ἐχθροὺς δύο ναυστολίας· καὶ ἡ μὲν ὑπὸ τὸν Γ. Σαχτούρην, ἀντιναυαρχοῦντα, νὰ σπεύσῃ κατὰ τοῦ

Τοπάλ, προλαμβάνουσα τὴν ἀπόβασιν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Σάμου, ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Α. Μιαούλην, ναυαρχοῦντα, νὰ τρέξῃ κατὰ τοῦ Ἰβραήμ, προλαμβάνουσα τὴν ἐνώσιν τῶν Αἰγυπτιακῶν δυνάμεων μετὰ τῶν Βυζαντινῶν. Ἀνάγκη νὰ ἐμβώμεν σύμπαντες εἰς τὰ ξύλινα τείχη· αὐτὰ ἐπὶ Θεμιστοκλέους, αὐτὰ καὶ σήμερον ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος.»

Οἱ λόγοι τοῦ μεγαλοφύχου καὶ ἀρχοντικοῦ ἐκείνου ἀνδρός, «ὅστις δι' ἀνεξαντλήτου εὐροίας λόγου συνδυαζομένης μετὰ τῆς ἀφοσιώσεως, ἣν ἐνέπνεεν ἡ δεδοκιμασμένη αὐτοῦ σύνεσις, οὐδέποτε δι' ἅπαντος τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐν τοῖς κρισιμωτάτοις τῶν καιρῶν ἀπέβαλε τὸ μέγα τῆς ψυχῆς παράστημα», ἔτυχον τῆς κοινῆς ἐπιδοκιμασίας, αὐθωρεὶ δὲ οἱ θαλάσσιοι ἐκαίνοι γίγαντες προσέβησαν εἰς τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν προετοιμασίαν τῶν στόλων.

Περὶ τὰ μέσα Ἰουλίου ἀφίκετο εἰς Σάμον Σπετσιοτικὸν πλοῖον φέρον γράμματα εἰς τοὺς Σαμίους διὰ τῶν ὁποίων οἱ ναύαρχοι παρώτρυνον αὐτοὺς νὰ μὴ ἀποθαρρυνθῶσιν, ἀλλὰ νὰ ἐγκαρτερήσωσιν εἰς τὸν κίνδυνον, ὑπισχνόμενοι ταχίστην τὴν ἐπικουρίαν. Ὅντως δὲ τῇ 24 Ἰουλίου ναυτικὴ μοῖρα ἐκ δεκαπέντε πλοίων καὶ ἐνὸς πυρπολικοῦ ἐκπλεύσασα ἐκ Σπετσῶν ὑπὸ τὸν ναύαρχον Γεώργιον Ἀνδρουττзон ἐβόησεν εἰς Σάμον τῇ 27 Ἰουλίου καὶ ἠγκυροβόλησε πρὸς τὸ μέρος τοῦ Δάρ-μπογάζ μετὰ τὸν σκοπὸν νὰ ἐμποδίξῃ πᾶσιν προσβολὴν ἐκ τῆς Μικρασίας κατὰ τῆς Σάμου. Αὐθημερὸν δὲ ὁ Σπετσιώτης ναύαρχος ἀπέστειλεν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Σαμίους ἐνθαρρύνων αὐτοὺς εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ εἰδοποιῶν αὐτοὺς ὅτι ἐντὸς ὀλίγου μέλλουν νὰ φθάσουν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα πλοῖα τῶν τριῶν νήσων ἀνερχόμενα εἰς ἐναντήκοντα πέντε πολεμικὰ καὶ πυρπολικὰ. «Ἀδελφοὶ Σαμίαι—ἐγραφεν ὁ Ἀνδρουττзон—θαρσεῖτε καὶ μὴν δειλιάσετε τὸν ἐχθρόν. Αἱ πολυπληθεῖς δυνάμεις του, ὅσον μεγάλαι καὶ ἂν φαίνωνται διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, δὲν κάμνουν εἰμὴ πολλαπλασιασμὸν ἀνωφελῆ καὶ τὴν νίκην ἡμῶν κατ' αὐτοῦ εὐκολον. Εἰς τὰ Ψαρά ἐπέτυχε τὸν σκοπὸν του, μὴ οὔσης τῆς ναυτικῆς ἡμῶν δυνάμεως ἀπὸ θαλάσσης· ἀλλ' εἰς τὴν Σάμον ποτέ, διότι ἔχετε ναυτι—

κὴν δύναμιν σύμμαχόν σας δυνατωτέραν παρ' ἄλλοτε ποτέ, τῆς ὁποίας τόσον οἱ πλοίαρχοι ὅσον καὶ οἱ ναῦται θέλουν σᾶς ὑπερασπισθῆ μέγρι ρανίδος αἱματός των. Πλὴν, ἀδελφοί, πρέπει καὶ ὑμεῖς νὰ εἰσθε προσεκτικοί, κατὰ πάντα εἰς ταύτην τὴν στιγμήν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἐχθρὸς μᾶς ἐνεδρεῦει πανταχόθεν. Σᾶς λέγομεν ἀδελφικῶς ν' ἀφήσητε κάθε ἰδιαιτερόν τι καὶ νὰ συνδεθῆτε μεγάλοι τε καὶ μικροὶ σφικτά, τὸ ὅποιον εἰς ὑμᾶς εἶνε τὸ μόνον ἀκαταμάχητον ὄπλον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Προσέχετε μὴ μεσολαβῇ ἐν ὑμῖν ἐπιβουλὴ τις κεκρυμμένη, ἥ ὁποία θέλει σᾶς φέροι ἔπειτα πολλὴν τὴν μεταμέλειαν...»

Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην λαθὼν ὁ Λυκούργος ἀνεκοίνωσεν εὐθὺς πρὸς τοὺς προκρίτους καὶ τὸν λαόν, αὐθημερὸν δὲ ἐπὶ βᾶς λέμβου μετὰ τῶν Κοινῶν Κριτῶν καὶ ἄλλων προκρίτων ἐπεσκέφθη τὸν Σπετσιώτην ναύαρχον, πολλοὶ δὲ ἄλλοι Σάμιοι ἔσπευσαν ὡσχύτως νὰ ἐπισκεφθοῦν τότε τοὺς ἀδελφοὺς Σπετσιώτας κομίζοντες αὐτοῖς συγγενῶς διάφορα δῶρα. Δὲν παρήλθον δύο ἡμέραι καὶ ἰδοὺ Ψαριανὸν πλοῖον φθασαν εἰς Μαραθόκαμπον ἀνήγγειλε τοῖς αὐτόθι ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος ἀνεχώρησεν ἐκ Μυτιλήνης κατευθυνόμενος εἰς Σάμον, τὴν εἶδῃσιν δὲ ταύτην οἱ Μαραθοκάμιοι ἀνεκοίνωσαν ἀμέσως εἰς τὸν Λυκούργον, ὅστις πάραυτα μετεβίβασε ταύτην εἰς τὸν Σπετσιώτην ναύαρχον. Μόλις ἔμαθε τοῦτο ὁ Ἀνδροῦτζος ἀνασηκώσας ἐν ὥρᾳ μεσονυκτίου τὰς ἀγκύρας τῶν πλοίων ἔπλευσε πρὸς τὴν Πάτμον, ἵνα τύχῃ οὐρίου ἀνέμου, καθόσον, ὅπως ὁ ἄνεμος παρὰ τὴν Σάμον ἔπνεε, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντιπαραταχθῇ ἐκ τοῦ συστάδην κατὰ τῶν τοσοῦτων δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ. Ἐσπευσε δὲ νὰ εἰδοποιήσῃ εἰς Σπέτσας τὸν κατὰ πλουν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου γράφων νὰ σπεύσουν ὅσον τάχιστα τὰ λοιπὰ πλοῖα τῶν Σπετσῶν καὶ τὰ τῶν Ὑδραίων καὶ Ψαριανῶν, διότι ὁ κίνδυνος ἦτο ἄμεσος καὶ μέγας. «Μὴ χάνετε οὔτε λεπτόν—ἔγραψεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν του—διότι ἡ δυστυχία τῆς Σάμου, ἂν δὲν προλαβώμεν, θέλει γενῇ πρόδρομος τῆς δυστυχίας ἡμῶν, ὅλου τοῦ ἔθνους· καὶ τοῦτο πρέπει νὰ τὸ λάβετε πρὸ ὀφθαλμῶν, διότι, πεσοῦσης τῆς Σάμου, ἂς μὴ ἀμφιβάλωμεν, ὅτι θέλομεν κινήσει καθ' ἡμῶν

καὶ αὐτὰς τὰς πέτρας τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ θέλομεν γεν-
νῇ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι αἵτιοι τῆς ἀπωλείας μας».

Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι τῆς Σάμου Μικρασια-
τικῆς παραλίας ὁρδαὶ τῶν Τούρκων ἐπολλοπλάσζοντο. Ἐκ
μόνης τῆς Περγᾶμου καὶ τῶν περὶξ ἀρίχθησαν τότε εἰς Μυ-
κᾶλην περὶ τὰς 30,000, ἄλλοι δὲ πολὺ περισσότεροι ἐκ
Σμύρνης, Μαγνησίας καὶ τῶν περιχώρων, οὕτως ὥστε ἡ ἔρη-
μος ἐκείνη ἀκτὴ μετεβλήθη τότε εἰς πόλιν πολυάνθρωπον,
τῆς ὁποίας ἕκαστος κάτοικος ἀνέμενεν ἀνυπομόνως τὴν στιγ-
μὴν τῆς ἀγρίας ἐφόδου κατὰ τῆς τλήμονος Σάμου.

Τῇ 28 Ἰουλίου ἡμέρᾳ Τρίτῃ ὁ Ὀθωμανικὸς στόλος συγ-
κείμενος ἐκ τριακοσίων περίπου πλοίων πολεμικῶν καὶ μετα-
γωγικῶν ἐθεάθη πλέων πρὸς τὴν Σάμον. Ἡ θέα αὐτοῦ ἦτο
ροθερά. Μία μακρὰ σειρὰ πλοίων καταλαμβάνουσα ὅλην
τὴν ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Καθοπονιά μέχρι τοῦ στενοῦ Δάρ-
μπογᾶζ ἠθάλασαν. Ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ροθεροῦ τοῦτου στόλου
πάντες οἱ γέροντες καὶ τὰ γυναικόπαιδα ἀνῆλθον ἐπὶ τῶν ὀ-
ρέων καὶ τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν τῆς νήσου, οἱ δὲ ἄνδρες
κατῆλθον εἰς τὰ παράλια καταλαμβάνοντες διαφόρους ἐπι-
καίρους θέσεις καὶ ἀναμένοντες τὴν ἀπόβασιν τῶν ἐχθρῶν.
Τὰ πρῶτα ἐχθρικὰ πλοῖα προσεγγίσαντα τὴν ἀπέναντι τῆς
Μυκᾶλης Σαμιακὴν ἀκτὴν ἤρχισαν σφοδροῦ πυροβολισμοῦ
κατὰ τῶν ἐν τοῖς παραλίοις ἐκείναις ὠχυρωμένων Σαμίων,
οἵτινες ὡσαύτως ἀντεπυροβόλησαν, αἱ δὲ βρονταὶ τῶν τηλε-
βόλων ἐνέβαλον εἰς τρόμον μέγαν τὰ ἐπὶ τῶν ὀρέων γυναικό-
παιδα καὶ τοὺς γέροντας, οἵτινες ἐτέλουν ἀκαταπύστως λι-
τανείας καὶ δεήσεις πρὸς τὸν Ὑψίστον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας
τῆς Σάμου. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Χοσρέφ πασᾶς διέταξεν ἀπό-
βασιν εἰς τὴν παραλίαν τῶν Καρλοθασίων. Πολλοὶ λέμβοι
φέρουσαι τοὺς στρατιώτας Τούρκους πλησιάζουσι τὴν ξηράν.
Ἀλλ' οἱ ἐκεῖ φυλάσσοντες Σάμιοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μα-
νουὴλ Ἀγγελίνας ἀρχίζουσι κατ' αὐτῶν ρονικώτατον πῦρ,
ὥστε οἱ Τούρκοι ἀναγκάζονται μετὰ πολλῶν ἀπωλείων νὰ ἐ-
πιστρέψωσιν εἰς τὰ πλοῖά των. Καὶ ἀπὸ θαλάσσης δὲ οἱ Σά-
μιοι ἡμύνθησαν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο. Τὸ πλοῖον τοῦ Καπετᾶν

Σταχμάτη « Ἀχιλλεύς » ἐξωπλισμένον δι' εἰκοσι τηλεβόλων ἐφ' οὗ μετὰ τοῦ Καπετᾶν Σταχμάτη ἐπέβαινον πολλοὶ ναυτικοὶ ἐκ Μαραθοκάμπου, προσβαλὼν Τούρκικόν δρομὸν α πλησιάζαντα τὴν ξηρὰν ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγὴν. Ἐτέρη ἀποπειρά τῶν Τούρκων πρὸς ἀπόβασιν αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ακρωτηρίου Κότσικα πρὸ τοῦ Λιμένος Βαθέος ἀνυχχιτίζεται γενναίως ὑπὸ τῶν αὐτόθι ἐνεδρευόντων Σαμίων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Λαχινᾶ.

Οὕτω παρῆλθεν ἡ πρώτη ἡμέρα, τὴν δὲ ἑκτὴ κατὰ διαταγὴν τοῦ Λυκούργου ἠνέστησαν πυρὰ εἰς ὅλας τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου πρὸς ἐξαπάτησιν τῶν Τούρκων, οἵτινες βλέποντες ταῦτα ἐνόμιζον ὅτι ὅλαι αἱ ἀκταὶ ἐφυλάσσοντο ὑπὸ στρατοῦ. Τὴν ἐπομένην ὁ Ὀθωμανὸς ναύαρχος διέταξε νέαν ἀπόβασιν πρὸς τὸ μέρος τῶν Καρλοθασίων. Εἰκοσιοκτὼ μεγάλαι λέμβοι φέρουσαι πολυάριθμον στρατὸν ἐπλησίασαν τὴν ξηρὰν. Ἀλλ' οἱ Σάμιοι ἀνέκρουσαν καὶ τὴν ἀπόβασιν ταύτην γενναϊότατα, ὥστε οἱ Τούρκοι, ἄφ' οὗ ἐρονεύθησαν ἐξ αὐτῶν οἱ ἡμίσεις, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὰ πλοῖα τῶν. Τότε ὁ Τούρκος ναύαρχος λυσσῶν ἐξ ὀργῆς, ἀρῶν ἔλαβε τὰ κατὰλληλα μέτρα, διέταξε τεσσαράκοντα μεγάλαις λέμβοις φερούσαις πλῆθος στρατιωτῶν νὰ ἐπανελάθωσι τὴν προσβολὴν. Ἀλλ' οἱ Σάμιοι μετὰ θάρρους ἠτοιμάσθησαν νὰ ἀποκρούσων καὶ τὴν προσβολὴν ταύτην. Ἐνῶ δὲ ὁ ἄγων μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Σαμίων ἐξηκολούθει οὕτω λυσσῶδης καὶ ἀπελπιστικῶς, αἰφνης ἀναφαίνεται ἀπὸ τοῦ βορείου μέρους ἡ ὑπὸ τὸν ναύαρχον Γεώργιον Σαχτούρην ναυτικὴ μοῖρα πλέουσα πρὸς τὴν Σάμον. Ἡ θέα τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων προκαλεῖ μεταξὺ τῶν Σαμίων ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμόν. Ἡ ἐπὶ τῶν κεραιῶν τῶν πλοίων κυματίζουσα γαλανόλευκος σημαία τοῦ Σταυροῦ τοσοῦτον ἐμφυγχώνει τὸ φρόνημα αὐτῶν, ὥστε ἀκράτητοι πλέον ὀρμῶσι μετὰ λύσσης ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ὁ Χοσρέφ πασῶς τότε διατάσσει γενναίην ὑποχώρησιν ἐκ τῶν Σαμιακῶν παρχαίων καὶ αὐθροεῖ τὰ Τούρκικα πλοῖα στρέφουσι πρῶτον ἐγκαταλείποντα εἰς τὴν τύχην τῶν τὰς λέμβους ἐκ τῶν ὁποίων δύο μὲν κατεποντί-

σθησαν. δύο ἄλλαι συνελήφθησαν αἰγυαλωτισθέντων τῶν ἐν αὐταῖς Τουρκῶν καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν ἄλλαι μὲν κατωρῆσαν νὰ φθάσουν τὰ Τουρκικὰ πλοῖα καὶ ἄλλαι διὰ ταχέας κωπηλασίας ἐπρόλαβον νὰ διαπεραιωθῶσιν εἰς τὴν Ἀσιατικὴν παραλίαν. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐστράφη τότε πρὸς τὸ Βαθύ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ναυάρχος Σαχτούρης ἐπληροφορήθη παρὰ Σακίων ὅτι εἰς Τζαγκλί πλοῖα Τουρκικὰ παρελαμβάνον στρατόν, ἵνα μεταφέρωσιν εἰς Σάμον, διέταξε τὴν πρὸς τὸ Δάρ-μπουγάζ πορείαν. Ὅτε δὲ τὰ πλοῖα ἔκαμψαν τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Κότσικα καὶ ἐθεάθησαν ἀπὸ τῆς Μονῆς Ζωωδόχου Πηγῆς, οἱ αὐτόθι δαμένοντες γέροντες καὶ τὰ γυναικόπαιδα ἐξήλθον μετὰ τῶν ἱερέων καὶ τῶν μοναχῶν γέροντες τοῖς Σταυροῦς καὶ τὰ Ἐκκλησιαστικὰ λάβαρα εἰς μέρος περίοπτον, ὅπου εὔρηται ἀνεμόμυλος τῆς Μονῆς καὶ ἐκαίθην ἐχαίρετίζον τὰ πλοῖα μετὰ φρενητώδους χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ καὶ μετὰ ζωηροτάτων ζητωκραυγῶν. Αἱ κορυφαὶ τῶν βουνῶν ἀντελάλουν τὴν χαρμόσυνον φωνὴν «τὰ Ἑλληνικὰ καράβια ἔρχονται!». Οἱ ἐκ τῶν ὄχρωμάτων τοῦ ἀκρωτηρίου Δομουζ-Μπουρνού Σάμιοι χαιρετίζουν τὸν Ἑλληνικὸν στόλον διὰ κανονισβολισμῶν καὶ ἡ ναυαρχὸς ὑψώσασα ἐπὶ τοῦ πρωαίου ἱστοῦ μεγάλην κυανόλευκον σημαίαν ἀντιχαιρετίζει ὡσαύτως. Ὅποῖα στιγμαί! Τίς δύναται νὰ παρέλθῃ ἀσυγκίνητος πρὸ τῶν αἰσθηματικῶν ἐκδηλώσεων ἀτυχοῦς λαοῦ ἀγωνιζομένου ὑπὲρ τῶν τιμιωτάτων καὶ εὐγενεστάτων ἰδανικῶν!

Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος προεχώρησεν ἐντὸς τοῦ Ἑπτασταδίου Πορθμοῦ, ἐνῷ ὁ Τουρκικὸς εὗρίσκετο ὀπίσθεν τῆς νησίδος τοῦ Ἀγίου Νικολάου. Μερικὰ δὲ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων πλησιάσαντα πρὸς τὸ μέρος τῆς Καναπίτσας ἔρριψαν πυροβολισμοὺς τινας ἐναντίον τῶν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ἐκείνης κατεσκευασμένων Τουρκικῶν στρατευμάτων τὰ ὅποια ἐφυγον προτροπᾷ. Μετ' ὀλίγον δεκαοκτὼ μεγάλα Τουρκικὰ πλοῖα ἐράνησαν λοξοδρομοῦντα παρὰ τὴν Κολώναν καὶ δεικνύοντα διὰ τῶν κινήσεων τῶν ἐπιθετικῶς διαθέσεις. Ὁ Σαχτούρης τότε ἐκάλεσεν εἰς Συμβούλιον τοὺς πλοιάρχους καὶ ἀπεφασίσθη.

ὅπως μείνωσιν ἡγχυροβολημένοι ἐντὸς τοῦ στενοῦ καὶ περι-
μείνωσιν ἐκεῖ τὸν ἐχθρὸν, νὰ κινησῶσι δὲ κατ' αὐτοῦ μὴν
τὰ πυρπολικὰ, καὶ τῶν πολεμικῶν νὰ μὴ κάμωσι χρῆσιν ἢ
μόνον ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ, καὶ τοῦτο ὅπως ὁ ἐχθρὸς μηδεμίαν
εὖρη εὐκαιρίαν νὰ μεταβιβάσῃ εἰς Σάμον τοὺς ἐπὶ τῆς στερεᾶς
διαμένοντας στρατιώτας. Τὰ Τουρκικὰ πλοῖα πλησιάζαντα
ἤρχισαν τὸν πυροβολισμόν, ἀλλ' ἡ θέα τῶν πυρπολικῶν τρέ-
πει αὐτὰ εἰς φυγὴν. Ἐν τῷ μεταξύ εἶχον φθάσει καὶ ἄλλα
δέκα Ἑλληνικὰ πλοῖα, ἅτινα συναντήσαντα καθ' ὁδὸν πεν-
τήκοντα περίπου πλοῖαρια ὀθωμανικὰ μεταφέροντα ἐκ Κο-
λοφῶνος στρατὸν ἀποβατικὸν διὰ τὴν Σάμον, ἄλλα μὲν ἐκ
τούτων ἡγχυλώτισαν, ἄλλα ἐβύθισαν καὶ ἄλλα ἠνάγκασαν
νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸν Ἁγίον Μηνᾶν νησίδα τῶν Κορσεῶν.

Καθ' ὅλας τὰς ἐπομένους ἡμέρας μέχρι τῆς 5ης Αὐγούστου
ἔλαβον χώραν συμπλοκαὶ πεισματώδεις καθ' ἧς οἱ μὲν Τούρ-
κοι ἡγωνίζοντο νὰ ἐκτοπίσουν ἐκ τοῦ στενοῦ τὸν Ἑλληνικὸν
στόλον καὶ εἰσπορέσουν οὕτω νὰ μεταφέρουν τὰ ἐπὶ τῆς Μι-
κρασίας στρατεύματα εἰς τὴν Σάμον πυροβολοῦντες συγχρό-
νως καὶ ἐναντίον τῶν ἐπὶ τῆς Σάμου ὀχυρωμάτων, οἱ δὲ Ἑλ-
ληνες ἀπέκρουον ἐπιτυχῶς πάντοτε τὰς προσβολὰς τῶν ἐγ-
χθρῶν ἐναντίον τῶν ὁποίων ἐπυροβολοῦν καὶ οἱ Σάμιοι ἀπὸ τῆς
ξηρᾶς. Τῇ 5 Αὐγούστου ὁ Χοσρέφ πασᾶς ἔδωκε πρόσταγμα
γενικῆς κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ τῆς Σάμου προσβο-
λῆς. Ὁ Σαχτούρης ἰδὼν τὰς κινήσεις τῶν Τούρκων διέταξε
τὰ πυρπολικὰ νὰ τεθῶσιν εἰς ἐνέργειαν. Ὁ ἐχθρικός στόλος
ἤρξατο τότε σφοδροῦ πυροβολισμοῦ, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἐτή-
ρουν ἀπαθῶς τὰς θέσεις των, ὅτε ἐν τῷ μέσῳ τῆς συμπλο-
κῆς τὸ πυρπολικόν τοῦ Ὑδραίου Δημητρίου Τσαπέλη προσ-
κολλᾶται εἰς μεγάλαν Τουρκικὴν φρεγάταν, ἀλλ' ἡ πρώτη
αὕτη ἀπόπειρα ἀπέτυχε, διότι τὸ πυρπολικόν ἔκαη χωρὶς ἢ
φρεγάτα νὰ ὑποστῇ συδεμίαν ζημίαν. Οἱ ἐν τῇ φρεγάτᾳ ὁ-
μως ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν πυρπολικῶν κατελήφθησαν ὑπὸ τρόμου
καὶ συγχύσεως τοσαύτης, ὥστε ὁ κυβερνήτης αὐτῆς θέλων
ταχέως νὰ ἀπαλλοχθῇ ἀπὸ τοὺς περιστοιχοῦντας αὐτὴν θα-
λάσας ἀποφασίζει νὰ ρίψῃ τὸ πελώριον ἐκεῖνο σάκρος εἰς τὴν

ζήσαν, ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμήν ὁ πρόβολος αὐτῆς ἐσφηνούτο εἰς τὴν ρωγμὴν ἐνὸς βράχου, ὁ ἀτρόμητος Κανάρης προσδένει ἐπ' αὐτῆς τὸ πυρπολικόν του. Ἡ ἐπελθούσα καταστροφὴ ὑπῆρξε μεγίστη. Τὸ πῦρ μετεδόθη ἐν ἀκαρεῖ εἰς τὸ κύτος καὶ ὅταν ἐρθασεν εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην, τότε φοβερά βροντὴ ἤκούσθη, ἐξάρτια δὲ καὶ τηλεβόλα καὶ ἀνθρώποι ἀνετιναχθήσαν εἰς τὸν ἀέρα καὶ πολλὰ ἐκ τῶν ἀνατιναχθέντων τεμαχίων καταπεσόντα μεθ' ὀρμῆς ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ Ἀσιατικῇ ἀκτῇ κατεστηνωμένου στρατοπέδου τῶν ὀθωμανῶν ἐφόνευσαν τινὰς ἐξ αὐτῶν, τῶν λοιπῶν τραπέντων ἐκ τοῦ τρόμου εἰς ἄτακτον φυγὴν πρὸς τὰ ὄρη. Ἐκ τῶν ἐν τῇ φρεγάτῃ Τούρκων ἀνερχομένων εἰς 1500 οὐδεὶς ἐσώθη, ἐκ δὲ τοῦ πληρώματος τοῦ ὑπὸ τὴν Κανάρην πυρπολικοῦ ἐφρονεύθησαν δύο ἄνδρες, οἵτινες μεγαλοπρεπῶς κηδευθέντες ἐτάφησαν ἐξώθεν τοῦ ἐν Κολώνῃ μικροῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Νικολάου. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ὁ Ὑδραῖος Γεώργιος Βατικιώτης κατέκλυσε διὰ τοῦ πυρπολικοῦ του ἕνα πάρωνα ἐκ Τύνιδος καὶ ὁ Σπετσιώτης Λέκας Μαυρόζος ἐπυρπόλησεν ἕνα ἄλλον δρόμονα Τριπολιτικόν. Ἐκ δὲ τῶν παθημάτων τούτων ὁ Χοσρέφ πασᾶς ἀπολέσας τὸ ἡθικόν ἀπῆλθε κατησχυμένος εἰς Κῶν, ἵνα περιμείνῃ ἐκεῖ τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον. Γαλλικὴ γολέτα ἣτις παρηκολούθει τὸν Ὀθωμανικὸν στόλον ὑπῆρξε μαρτυρὴ τῆς νίκης ταύτης τῶν Ἑλλήνων, ὁ δὲ πλοίαρχος αὐτῆς ἐπισκερθεὶς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸν ναύαρχον Σαχτούρην συνεχάρη αὐτόν.

Τὴν ἐπομένην, ἣτις ἦτο ἡ 6ῃ Αὐγούστου ἐορτὴ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, οἱ Ἕλληνες ναύαρχοι ἐξῆλθον εἰς τὴν Σάμον γεγόμενοι δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Λυκούργου καὶ τῶν ἄλλων Σαμίων μετὰ μεγάλων τιμῶν. Ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦτο ἡμέρα δόξης καὶ χαρᾶς διὰ τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικόν καὶ διὰ τὴν Σάμον. Ἐτελέσθη παρόντων τῶν Ἑλλήνων ναυάρχων πάνδημος δοξολογία πρὸς τὸν Ὑψίστον χοροστατοῦντος τοῦ Ἀρχιερέως Κυρίλλου, εἰς ἀνάμνησιν δὲ τοῦ γεγονότος ὁ Λυκούργος ἀπεφάσισε νὰ κτίσῃ παρὰ τὸ φρούριον ναὸν ἐπ' ὀνόματι τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τιμώμενον, ὅστις καὶ σώζεται μέχρι τῆς σήμερον, ἐχαράχθησαν δὲ ἐπὶ μαρμαρίνης

πλακῆς τεθείσης εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ εἰς αἰώνιον μνημό-
συνον τῆς ἡμέρας ἐκείνης αἱ λέξεις

ΧΡΙΣΤΟΣ ΣΑΜΟΝ ΕΣΩΣΕΝ ΣΤ'. ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΑΩΚΑ-
αἵτινες ὡσαύτως ἐχαράχθησαν καὶ ἐπὶ τῆς μεγάλης σφρα-
γίδος τοῦ τόπου.

Οὕτως ἐσώθη καὶ πάλιν ἡ Σάμος ἀπὸ σοβαρωτάτου κιν-
δύνου, διότι ὁ Χοσρέφ παῖς ἠναγκάσθη φεύγων νὰ παραι-
τηθῇ πρὸς τὸ παρὸν τῶν κατὰ τῆς Σάμου σχεδίων του.
Ἄλλ' ὁ κίνδυνος δὲν εἶχε παρῆλθαι ἐντελῶς, ἐπειδὴ
μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐγνώσθη ὅτι ὁ ὑπὸ τὸν Ἰβραήμ Αἰγυπτια-
κὸς στόλος εἶχε φθάσει εἰς Ἀλικαρνασσόν. Ὁ Αἰγύπτιος
ναύαρχος μαθὼν τὰ παθήματα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου καὶ ἀ-
ποδίδων ταῦτα εἰς τὴν ἀνικανότητα τοῦ Χοσρέφ, ἀπεφάσισε
νὰ κυριεύσῃ τὴν Σάμον, γράψας εἰς τὸν Ἐλέζογλου τὸν
Δερέμπειν τῶν Σωκίων νὰ ἐτοιμάσῃ πρὸς ἀπόδοσιν εἰς τὴν
Σάμον στρατὸν ἐκ 12,000 ἀνδρῶν. Περὶ τὰ μέσα τοῦ Αὐ-
γούστου οἱ δύο στόλοι ὁ τε Αἰγυπτιακὸς καὶ ὁ Τουρκικὸς ἀ-
ποτελοῦντες κολοσσιαίαν δύναμιν ἠνώθησαν μεταξύ Κῶ καὶ
Ἀλικαρνασσού. Ὁ δὲ Ἑλληνικὸς στόλος εἶχε συγκεντρωθῇ
περὶ τὰς νήσους Λέρον, Λειψὼ καὶ Πάτμον ἔνθα οὐ μόνον
τὴν Σάμον προσέυλαττε, ἀλλὰ καὶ πιθανότητα εἶχε νὰ εἶνε
προσήμερος. Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης, ὅστις ἀπασχοληθεὶς εἰς
ἐτέρας ὑπηρεσίας, δὲν εἶχε παρευρεθῇ εἰς τοὺς περὶ Σάμον
ἀγῶνας, καθ' οὓς ἀνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ ἀντιναύαρχου Γεωρ-
γίου Σαχτούρη, κατέπλευσεν ἤδη τῇ 22 Αὐγούστου εἰς Πάτ-
μον καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στόλου. Τῇ 24
Αὐγούστου οἱ Ἕλληνες ἐπεχείρησαν ἐπιθεσιν κατὰ τῶν συνη-
νωμένων στόλων καὶ ἠνάγκασαν τὸν στόλον τοῦ Χοσρέφ νὰ
ὀπισθοχωρήσῃ, τῇ δὲ 28 συνεκροτήθη μεγάλη ναυμαχία καθ'
ἣν τὰ πυρπολικά καὶ πάλιν ἔφερον λαμπρὸν ἀποτέλεσμα. Ὁ
Ἰβραήμ καὶ ὁ Χοσρέφ ἐσκόπουν νὰ διαπεράσωσιν εἰς Κρήτην,
ἀλλὰ μετὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην ἀπελπισθέντες ἐπανῆλθον
εἰς τὸ κατὰ τῆς Σάμου ἀρχικὸν αὐτῶν βούλευμα καὶ τῇ 1η
Σεπτεμβρίου ἐπέπλευσαν ἐπ' αὐτὴν συνεπαγόμενοι 200 πε-
ρίπου πλοῖα, τὰ ὅποια συμπυκνούμενα ἐνίοτε ἐσχημάτιζον

ἀληθῶς ἐν τῷ πελάγει κινούμενον δάσος. Ἄλλ' εἰς μάτην ἠγωνίσθησαν ἐπὶ 10 περίπου ἡμέρας, ἀπαντώντες ἕκαστοτε τοὺς Ἑλληνικὰς ἀντιπαράτασσομένους μετ' ἀκαταβλήτου γενναϊότητος εἰς τὴν περὶ τὴν Σάμον θαλάσσαν καὶ ἀπειλοῦντας αὐτοὺς διὰ τῶν πυρπολικῶν. Ὡστε ἐπὶ τελους ἀπελπισθέντες καὶ ἀπελθόντες εἰς Μυτιλήνην ἠναγκάσθησαν νὰ χωρισθῶσιν ἐκεῖ περὶ τὴν 20ην τοῦ μηνός.

Ἀφοῦ λοιπὸν διεσκεδάσθη τελείως ὁ ἀπειλήσας τὴν Σάμον φοβερώτατος κίνδυνος, συνεκλήθη κατὰ Δεκέμβριον ἡ συνθήκης ἐτησία Συνέλευσις, ἥτις ὡς πρῶτιστον μέλημα αὐτῆς ἔσχε τὴν ψήφισιν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου γροσίων 61,000, ὅπερ ποσὸν ἀπεφασίσθη νὰ εἰσπραχθῇ παρὰ τῶν κατοίκων διὰ μ. π. λ. ε. π. ὧν, ἐκδοθέντων τοιούτων 1856 πρὸς γρόσια 35 ἕκαστον. σύναμα δὲ ἡ Συνέλευσις ἐκείνη ἐξέλεξεν ὡς Κοινούς Κριτὰς τὸν Χ' Μιχαὴλ Ἀργύρην ἐκ Βαθῆος, τὸν Χριστόδουλον Παρμαξίζην ἐκ Μυτιληνῶν, τὸν Κωνσταντῖνον Σουβαλτζήν ἐκ Νέου Καρλοβάσου καὶ τὸν Ἐμμανουὴλ Κωνσταντινίδην ἐκ Χώρας, ἀνέθεσε δὲ καὶ αὐτῇ τὴν ὑπερτάτην διοίκησιν τῆς νήσου εἰς τὸν Λογοθέτην Λυκαῦργον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Τὰ κατὰ τὰ ἔτη 1825 καὶ 1826.—Νέαι ἐπιδρομαὶ τῶν Σαμίων εἰς Μικρασίαν.—Τελεία ἀποκατάστασις τῶν ἀγρῶν τοῦ Λυκαόργου καὶ τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως.—Φόβοι περὶ νέας ἐπειλάσεις τοῦ ἑβραιοῦ στόλου.—Προληπτικὰ μέτρα τῆς Λυκαόργου.—Στρατολογία Σαμίων.—Χαρακτηριστικὰ ἔργα τῆς εὐθωγελεῖς δράσεως τοῦ Λυκαόργου.—Νέοι γόβροι καὶ νέαι ἐτοιμασίαι.—Ἑσωτερικὴ κατάστασις.—Οἱ Σάμιοι ζητοῦν τὴν συνδρομὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ τῆς Κυβερνήσεως.—Ἐκπλοὺς τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου καὶ ἀφίξις αὐτοῦ εἰς τὰ περὶ τὴν Σάμον ὄρια.—Ὁ Κορσέρ παῦς προτείνει ὑποταγὴν εἰς τοὺς Σαμίους.—Αἱ ἀπόπειραι ἀποθάρσυναι τῶν Τούρκων ἀποκρούονται ἐπὶ τῶν Σαμίων.—Ἀφίξις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.—Οἱ περὶ τὴν Σάμον ἀγῶνες αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ.—Ὁ Κορσέρ παῦς ἐπιτρέφει ἀπρακτος μετὰ τοῦ στόλου του εἰς Ἑλλάδα.—Ἐξορροαὶ καὶ φορολογία τῶν Σαμίων ὑπὲρ τοῦ στόλου.

Τὸ ἔτος 1824 ὑπῆρξεν εὐτυχὲς διὰ τὰ Ἑλληνικὰ ὅπλα. Δι' ὅλου τοῦ ἔτους τουτου οἱ Τούρκοι κατὰ ζήρὰν δὲν εἰσπόρεσαν νὰ ἐκτοπίσουν τοὺς Ἑλληνας ἀπὸ κανέν μέρους, κατὰ ἑκάστην δὲ ἐτελέσθησαν τὰ λαμπρότατα τῶν ἑλληνικῶν κατορθωμάτων. Ἡ κεντρικὴ Διοίκησις εἶχε κατορθώσει νὰ ἀπαλλαγῇ προσκίρως ἀπὸ τοὺς ἐσωτερικοὺς περισπασμοὺς καὶ ἡ ἐπαναστασις ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἔτους 1825 ἐφαίνετο θριαμβεύουσα. Ἐὰν δὲ πρὸς ἐπικουρίαν τῶν Τούρκων δὲν ἔρχοντο τότε αἱ κολοσσιαῖαι ἐξ Αἰγύπτου δυνάμεις, ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν ταχέως θὰ ἐφθάνεν εἰς πολὺ εὐχάριστα ἀποτελέσματα. Ἀλλ' ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἰβραήμ μετέβαλε τὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων καὶ οἱ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀγωνιζόμενοι Ἕλληνες κατενόουν ἤδη, ὅτι νέοι κίνδυνοι φοβερώτεροι τῶν προηγουμένων παρειαυάζοντο δι' αὐτοὺς. Μετὰ τὴν Κρήτην ἡ Σάμος ἦτο ἡ μόνη Ἑλληνικὴ χώρα, ἥτις μακρὰν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κέντρου εὐρισκομένη ὕψωνεν ὑπερηφάνως τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας, ἃν δὲ ὅλη ἡ ἄλλη ἐπαναστατήσασα Ἑλλάς ἐν τῇ ὁποίᾳ συνεκεντροῦντο αἱ στρατιωτικαὶ τοῦ ἔθνους δυνά-

μεις προσέβλεπε μετά τινος δέους πρὸς τοὺς νέους κινδύνους, ὁ καθείς ἐννοεῖ ποίους ἔπρεπε τότε νὰ τρέφῃ φόβους ἢ μικρὰ καὶ ἀπομεμονωμένη, ἐγγύτατα δὲ τῆς Μικρασίας κειμένη Σάμος. Ἀλλ' ἡ εὐφυγία καὶ τὸ θάρρος ποτὲ δὲν ἀπέλειπον τοὺς Σαμίους καὶ εἰς τὰς κρίσιμωτέρας ἐστὶ στιγμὰς. Περιφρονούντες οὗτοι πάντα φόβον ἐξηκολούθησαν εὐθὺς μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1824 τὰς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐπιδρομὰς προσβάλλοντες καὶ φρονεῦντες Τούρκους καὶ λεηλατοῦντες κώμας καὶ ἀγροικίας. Ἐννοεῖται ὁμῶς ὅτι εἰς πὰς ἐπικινδύνους ταύτας ἐπιχειρήσεις πολλάκις καὶ αὐτοὶ ἐπιπτον θύματα τῆς μεγάλης αὐτῶν ἀρεθίας. Εἰς τὸ χωρίον Σιθρισάρι τὸ ὅποιον ἐληλάτησαν διέτρεξαν τὸν ἔσχατον κίνδυνον, διότι καθ' ἣν στιγμὴν ἠτοιμάζοντο νὰ ἀναχωρήσουν προσβληθέντες ὑπὸ ἰσχυροῦ σώματος Τούρκων ἐξαναγκάσθησαν εἰς ἄνισον συμπλοκὴν, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν τρεῖς Σάμιοι καὶ ἐτραυματίσθησαν πολλοί. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα δύο Σαμιακὰ πλοῖα ἐφ' ὧν ἐπέβαινον μερικοὶ ἄνδρες προσβληθέντα ἐξαπίνης ὑπὸ τοῦ μικροῦ καταδρομικοῦ τὸ ὅποιον ἐπίτηδες πρὸς καταδίωξιν τῶν Σαμίων εἶχε κατασκευάσει καὶ ἐξοπλίσει ὁ ἄρχων τῆς Μικρασίας Ἐλέζογλους δὲν ἐπρόλαβαν νὰ διαφύγῃσι καὶ συλληφθέντα ὠδηγήθησαν εἰς Νέαν Ἐφεσον, ὅπου πάντες οἱ ἐπιβαίνοντες αὐτῶν κατεσφάγησαν. Ἀλλὰ τὸ θλιβερόν τοῦτο συμβᾶν ἐξεδικήθησαν εὐθὺς ἀμέσως οἱ Σάμιοι. Διότι οὐχὶ μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἡμερῶν ἐξοπλίσαντες πλοῖόν τι καὶ ἐπὶ βάντες αὐτοῦ μετέβησαν ἐν καιρῷ νυκτός ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ὄρμου τῆς Νέας Ἐφέσου, ὅπου ἐπέτυχον νὰ συλλαβῶσι τὸ καταδρομικὸν τοῦ Ἐλέζογλου, ὅπερ καὶ μετέφεραν εἰς Σάμον, φρονεῦσαντες πάντας τοὺς ἐντὸς αὐτοῦ εὐρεθέντας Τούρκους. Τοιαῦτα ἐπεισόδια εἶχον καταστῆ τὸσον συνήθη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὥστε διὰ τούτων δὲν ἐπροξενεῖτο πλέον καμμία ἰδιαιτέρα ἐντύπωσις εἰς τοὺς κατοίκους. Οἱ ἀρροσιωμένοι πρὸς τὴν ἐνοπλίον ζωὴν καὶ ἐκ καθήκοντος καὶ ἐκ συμφέροντος ἀπησχολοῦντο εἰς τὰς ἐπιδρομὰς ταύτας δι' ὧν, ὡς εἶπομεν ἤδη, ὠφελεῖτο μεγάλως καὶ ἡ ἐν γένει Ἑλληνικὴ ἐπικράστιας, πρῶτον μὲν διότι ἡ Τουρ-

κική κυβέρνησις ἠναγκάζετο νὰ διατηρῇ εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρασίας πολλὴν στρατιωτικὴν δύναμιν πρὸς προστασίαν τῶν αὐτῶν. Τοῦρκων κατοίκων ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σαμιῶν καὶ δεύτερον διότι τὰ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀσίας κατερχόμενα ἄγρια στίφη δὲν εὕρισκον εὐκαρίην ὥς ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τούτων νὰ διαπεραιωθῶσιν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ μέρη.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Λυκούργος εἰργάσθη ὥστε νὰ ἀποκατασταθῶν τελείως ὅλοι αἱ διαταραχθεῖσαι καὶ πῶς σχέσεις μετὰ τῆς Σάμου καὶ τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως. Το παράδειγμα δὲ τῆς εὐπειθείας καὶ τῆς ὑπακοῆς εἰς τοὺς ἀνωτέρους αὐτὸς πρῶτος δίδων δὲν ἔλειψεν ἀπὸ τοῦ νὰ ἀποστείλῃ εὐθὺς μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1824 ἐκθέσεις καὶ γράμματα δι' ὧν ἀπένειμε τὸν προσήκοντα ἐκάστῳ σεβασμὸν εἰς τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν ἀνωτάτην τοῦ ἔθνους ἀρχήν, καθὼς καὶ εἰς πάντας τοὺς διακεκριμένους πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς ἀνδρας. Ἡ κεντρικὴ Διοίκησις ἐπέιθετο ἤδη ὅτι αἱ κατὰ τοῦ Λυκούργου κατηγορίαι τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ δὲν ἦσαν ἢ ἀνυπόστατοι συκοφαντίαι ἀφορμὴν ἔχουσαι τὴν ἐμπάθειαν καὶ τὸ εὐτελὲς συμφέρον, καθόσον πᾶσαι αἱ διοργανούμεναι ἐν Σάμῳ γενικαὶ συνελύσεις δὲν ἔπαυον ὡσάυτως διατρανοῦσαι τὴν ἀγάπην καὶ ἐκτίμησιν, ἣν ἡσθάνοντο πρὸς τὸν πατριώτην Λυκούργον, τοῦ ὁποῖου ἐξύμνουν πάντοτε τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ σπάνια προτερήματα. Ἐπιστοποιοῦν ἀκόμη τὸ πρᾶγμα καὶ οἱ παρὰ τῇ Διοικήσει μένοντες Σάμιοι. Ἰωάννης Λεκάτης, Κωνσταντῖνος Σουβαλιτζῆς καὶ Χριστόδουλος Μπατακίδης, οἵτινες κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1825 διωρίσθησαν πληρεξούσιοι ἐκ Σάμου διὰ τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ συγκροτουμένην τρίτην Ἑθνικὴν Συνέλευσιν. Ἐφιμοῦντο λοιπὸν διὰ τῶν ἐμπράκτων τούτων ἀποδείξεων τὰ στόματα τῶν εὐαρίθμων ἐχθρῶν τοῦ Λυκούργου καὶ οὕτως ἢ ἐν Σάμῳ ἐξουσία αὐτοῦ ἀπαλλασσομένη βαθμηδὸν τῶν ἐσωτερικῶν περισπασμῶν ἠδύνατο ἀνετώτερον πῶς νὰ ἐργάζεται καὶ ἐνεργῇ ὅσα ἀπότηναι αἱ κρίσιμοι καὶ σοβαραὶ περιστάσεις.

Τοὺς μέλλοντας διὰ τὴν Σάμον κινδύνους προβλέπουσα καὶ ἡ Κεντρικὴ Διοίκησις ἐγχερε πρὸς τοὺς Σαμιούς ἀρχο-

μένου τοῦ 1825, νὰ ὦσιν ἄγρυπνοι, «διότι ὁ ἐχθρὸς εἰμπορεῖ αἰνιδίως νὰ καμῇ καυμὴν προσβολήν, καὶ ἐννοεῖται ὅτι κυρίως ἐπιθυμεῖ νὰ κτυπήσῃ τὴν Σάμον». Συνίστα δὲ νὰ φροντίσωσι ἄνευ ἀναβολῆς τὴν ὀργάνωσιν τῆς νήσου εἰς ὅλας τὰς ἀδυνατοὺς θέσεις καὶ ἰδίως τὰς ἐπὶ τῶν δύο ἀκρωτηρίων Ντομούζ—Μπουρνού καὶ Κέρκη. Ἀλλ' ὁ Λυκοῦργος δὲν εἶχεν ἀνάγκην τοιοῦτων προτροπῶν καὶ συστάσεων. Πολὺ πρὶν ληφθῇ το γράμμα τοῦτο τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως εἶχε λάβει ὅλα τὰ προσήκοντα καὶ δυνατὰ μέτρα διὰ τὴν προστασίαν τῆς νήσου κατὰ τῆς ἐνδεχομένης νέας προσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ ὀργάνωσις τῶν τεσσάρων χιλιάρχων εἶχε παρὰ λυσεῖ ἐνεκα τῶν ἐπανειλημμένων ἐσωτερικῶν κλονισμῶν τοὺς ὁποίους εἶχεν ὑποστῇ ἡ Σάμος, ἀλλ' εἰς τὸ διάστημα τοῦτο ὁ Λυκοῦργος ἐφρόντισε νὰ ἀνασυστήσῃ αὐτάς. διορίσας συγχρόνως διαρκῆ φρουράν εἰς ὅλα τὰ παρὰ τῆς νήσου. Εἰς τὸν δῆμον Μπραθοκαμποῦ ὑπῆρχον μερικὰ κανόνια τὰ ὅποια ἀνῆκον εἰς ἰδιώτας, οἱτινες εὗρισκοντο τότε εἰς διαπραγματεύσεις νὰ πωλήσωσι ταῦτα. Ὁ Λυκοῦργος μαθὼν τοῦτο ἔλαβεν ὅλα τὰ μέτρα, μεταχειρισθεὶς ἀκόμη καὶ τὴν ἀπειλήν, ὥστε νὰ μὴν πωληθῶσι τὰ ὅπλα ταῦτα, τὰ ὅποια βεβαίως εἰς τὴν περίστασιν ἐκείνην ἦσαν πολύτιμα. Ἐπειδὴ δὲ μερικοὶ ἐκ τῶν Σαμίων βλέποντες τὸν διαρκῆ κίνδυνον εἰς ὃν ἦτο ἐκτεθειμένη ἡ Σάμος, ἔφρουρον τότε ἐκ τῆς νήσου, ὁ Λυκοῦργος προλαμβάνων τὸ κακὸν τὸ ὅποιον θὰ ἐγένετο εἰς τὴν Σάμον ἐὰν ἐγενικεύετο ἡ μετανάστευσις, ἐξέδωκε διαταγὴν καθ' ἣν ἐπετρέπετο ἡ ἀναχώρησις ἐκ τῆς νήσου μόνον εἰς τοὺς παρ' ἐπιδημοῦντας ἐν αὐτῇ ξένους, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς ἐπέβαλλε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ παρὰδίδωσιν ἀναχωροῦντες τὰ ὅπλα των εἰς τὸ Διοικητήριον. Εἰς δὲ τοὺς ἐντοπίους ἀπηγορεύετο ἐντελῶς ἡ ἀναχώρησις διὰ τὸ ἐξωτερικόν. «ὅστις δὲ ἐκ δεξιᾶ — ἔτι, ἢ ἐν τῇ διαταγῇ — θελεῖ μὲ ἀπόφασιν νὰ ἀρνηθῇ τὴν πατρίδα του καὶ νὰ φύγῃ, νὰ δίδῃ ἔγγραφον εἰς τὴν Τοπικὴν Διοίκησιν ὅτι ἀποξενώνεται ἀπὸ ὅλα του τὰ ὑπάρχοντα κινητὰ καὶ ἀκίνητα, καὶ τότε λαμβάνει ἔγγραφον ἁδείαν καὶ φεύγει μὲ μόνον τὰ ρούχα τοῦ φορεῖ.» Ἐπετρέπε-

το κατὰ τὴν ἐν λόγῳ διαταγὴν εἰς πάντα πολίτην νὰ συλλαμβά-
νη καὶ στείλῃ εἰς τὸ Διοικητήριον πάντα ἀποπειρώμενον νὰ
φυγῇ κρυφίως, ἀπηγορεύετο δὲ αὐστηρῶς εἰς τοὺς πλοίαρχους
νὰ δέχωνται ἐπιβάτας ἄνευ ἐγγράφου ἀδείας τοῦ Διοικητη-
ρίου, καὶ εἰς τοὺς κατὰ τόπους λιμεναρχὰς καὶ ἐφόρους νὰ ἐκ-
δίδωσιν ἀδείας ἀναχωρήσεως τῶν πλοίων, πρὶν οἱ πλοίαρχοι
ἔδιδον ἐγγύησιν ὅτι δὲν ἤθελον παρὰ λαβεῖ ἐπιβάτην τινα ἐν-
τόπιον ἢ ξένον χωρὶς οὗτος νὰ εἶνε ἐρωδισμένος μὲ τὴν προ-
σήκουσαν ἄδειαν. Τὰ μέτρα ταῦτα ἀποδεικνύουσι τὴν ἱκανό-
τητα καὶ δραστηριότητα τοῦ ἀνδρός, τὴν ὁποίαν ἔως τῶρα
μὰς ἐδόθη ἀφορμὴ νὰ ἐκτιμήσωμεν, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον
περισσότερον παντός ἄλλου κινεῖ τὸν θαυμασμόν μας ὑπὲρ αὐ-
τοῦ εἶνε ἡ ἐν πάσῃς ταῖς ἐνεργείαις του διαφαινομένη προσ-
πάθεια τοῦ νὰ ἐξάιρῃ τὴν Κεντρικὴν τοῦ ἔθνους Διοίκησιν εἰς
τὴν συνειδήσιν τοῦ Σαμικοῦ λαοῦ ἐπὶ τῷ σκοπῷ βεβαίως τοῦ
νὰ ἔχῃ διακρατῶς προσηλωμένον τὸ πνεῦμα αὐτοῦ εἰς τὸ Ἐθνι-
κὸν κέντρον καὶ οὕτω συγκρατῇ ζωηρόν καὶ ἀδιάσπαστον
τὸν δεσμόν μετὰ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἄλλου ἔθνους μὲ τὴν τύχην
τοῦ ὁποίου ἤθελε νὰ εἶνε τελείως συνενωμένη καὶ ἡ τύχη τῆς
Σάμου. Καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι καὶ βλέψεις τοῦ ἀνδρός δὲν
περιωρίζοντο εἰς τὸ στενὸν ἐπίπεδον τῶν προσκαίρων καὶ ἐυ-
τελῶν, ὠρελημάτων, ἀλλ' εἶχεν οὗτος εὐρείας ἐμπνεύσεις ὀ-
νειροπολῶν ἀκαταπύστως τὴν κοινὴν πρόοδον καὶ τὸ με-
γαλεῖον τοῦ ἔθνους. Τὴν τοιαύτην δὲ εὐρύτητα τῶν σκέψεων
τοῦ ἀνδρός μαρτυρεῖ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἡ ἐκδοθεῖσα κα-
τὰ Φεβρουάριον τοῦ 1825 ἐγκύκλιος διαταγὴ αὐτοῦ πρὸς τοὺς
Κοινοὺς Κριτὰς, Ἀξιωματικούς καὶ λοιποὺς πατριώτας, πρὸς
τοὺς ὁποίους ἔγραφε τότε: «Σὰς δίδω τὴν εἰδήσιν νὰ πάρετε
μέτρα καλὰ νὰ σῶσῃτε τὰ παλαιὰ πάθη, ἐπειδὴ ἡ Σελήνη τῆς
Διοικήσεως τῶν Ἑλλήνων ἐγνωρίσθη ἀπὸ ὅλα τὰ βασίλεια τῆς
Εὐρώπης, ἀπῆλυσεν τὰς πλέον μεγάλας βασιλικὰς δυνάμεις
ὥστε νὰ κινή εὐκόλως τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἡ-
δυνήθη τὰ πλέον μεγάλα καὶ στασιαστικὰ πνεύματα τοῦ Μω-
ρέως νὰ τὰ καθυποτάξῃ εἰς τοὺς νόμους· στοχασθῆτε λοιπὸν
καλὰ ὅτι ἡ Διοίκησίς μας εἶνε βασίλειον δυνατὸν νὰ βραβεύ-

ση τοὺς ἀξίους πολίτας του, καὶ νὰ παιδεύσῃ τοὺς ταρχο-
ποιούς καὶ λυμεῶνας τῆς κοινῆς εὐταξίας...»

Πιστὸς καὶ εὐπειθὴς πάντοτε πρὸς τὴν Κεντρικὴν Διοί-
κησιν ὁ Λυκοῦργος συνέτρεξεν ἁείποτε μετ' ἀφοσιώσεως τὸ
ἔργον αὐτῆς ἐν τῷ κύκλῳ τῆς δικαιοδοσίας του. Διὰ τὴν
καταβολὴν τῶν ἐθνικῶν φόρων καὶ εἰσφορῶν προθύμως ἐφρόν-
τιζε. πολλάκις μὲ θυσίαν τῆς ιδίας αὐτοῦ δημοτικότητος,
ὅταν δὲ τὸ πρῶτον ἀφίκετο, εἰς Σάμον ἀπεσταλμένος τῆς
Διοικήσεως πρὸς εἰσπραξίν τοῦ ἐπιβληθέντος φόρου ἐνὸς γρο-
σίου δι' ἕκαστον ἄτομον καὶ τῶν ἐκουσίων συνεισφορῶν εἴτε
εἰς χρήματα, εἴτε εἰς κοσμήματα ἐκ χρυσοῦ ἢ ἀργύρου, ὁ
Λυκοῦργος, πρῶτος δίδων το καλὸν παράδειγμα, ἔδωκεν εἰς
τὸν ἀπεσταλμένον τοῦτον ποσότητά τινα μετρητῶν καὶ ὅλα
τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη τοῦ οἴκου του, ἀνερχόμενα εἰς
πέντε ὀκάδας. Περί τὰ μέσα τοῦ Ἀπριλίου ἀφίκοντο εἰς
Σάμον ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως οἱ ἀξιωματικοὶ Ρόδιος
καὶ Μπαλάνος πρὸς στρατολογίαν. Τότε μόλις οἱ διευθυνον-
τες τὴν ἐπανάστασιν κατενόουν ὅτι διὰ τὴν ἐκ παρατάξεως
ἀντίστασιν κατὰ τοῦ Αἰγυπτίου ἡγεμόνος ἄγοντος χιλιάδας
τακτικοῦ καὶ καλῶς ὀργανωμένου στρατοῦ δὲν ἤρκουν μόνα
τὰ ἄτακτα τῶν ὀπλιτῶν στίφη καὶ ἠναγκάζοντο νὰ προθῶ-
σιν ἐκ τῶν ἐνόντων εἰς τὴν κατάρτισιν στρατοῦ μὲ εὐρωπαϊ-
κὴν τινα ὀργάνωσιν. Καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Λυ-
κοῦργος ἐκθύμως ἐργάσθη ἵνα ἡ ἀποστολὴ τῶν ἀντιπροσώ-
πων τῆς Κυβερνήσεως στερωθῇ ὑπὸ ἐπιτυχίας. Ἐστειλὲν ἐγ-
κυκλίους εἰς ὅλους τοὺς δήμους τῆς νήσου προτρέπων δι' αὐ-
τῶν τοὺς κατοίκους νὰ κατατάσσωνται προθύμως ὑπὸ τὴν
σημαίαν τοῦ ἔθνους ὡς τακτικοὶ στρατιῶται καὶ οὕτω κα-
τωρθώθῃ ἵνα ἐξ ὅλης τῆς Σάμου στρατολογηθῶσι τότε ἐντὸς
ὀλίγου καιροῦ οὐχὶ ὀλίγοι ἄνδρες, οἵτινες μεταβάλλαντες εἰς Στε-
ρεάν Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησον ἔλαβον μέρος εἰς πολλὰς
μάχας. Περί τῶν Σαμίων τούτων πολεμιστῶν ἔγραψε κατὰ
Ἰανουάριον τοῦ 1826 ἡ ἐν Ναυπλίῳ ἐκδιδομένη Γενικὴ
Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος: «Καὶ ἄλλοτε εἶπομεν
ὅτι πρῶται αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου ἔδωκαν τὸ καλλίστον πα-

ράδειγμα τῆς εὐπειθείας εἰς τὸν περὶ στρατολογίας νόμον, καὶ εἰς αὐτὰς χρεώσται κυριωτέρως τὴν ταχέαν αὐξήσιν του τοῦ τακτικὸν στράτευμα. Καὶ ἡ Σάμος φιλοτιμουμένη δὲν ἠθέλησε νὰ φανῇ κατωτέρα τῶν ἄλλων νήσων εἰς τὴν προθυμίαν καὶ εὐπειθείαν εἰς τὸν νόμον τοῦτον. Κατ' αὐτὰς ἐφθασαν ἐκ τῆς νήσου 96 νεοσύλλεκτοι καὶ ἦσαν ἐτοιμοὶ καὶ ἄλλοι νὰ ἀναχωρήσωσιν εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν κατὰ τὸν νόμον διωρισμένων ἀναλόγου ἀριθμοῦ τῶν στρατιωτῶν. Ἐκ τὸς τοῦτου κατετάχθησαν εἰς τὸ τακτικὸν στράτευμα περὶ τὸν παρελθόντα Ἰουλίον ἐκ τῆς αὐτῆς νήσου καὶ 137 ἐθελονταί. Τόσον δὲ εἰς τοὺς πρώτους ὅσον καὶ εἰς τοὺς δευτέρους ἐνῆργησαν μεγάλως ὁ Κύριος Α. Λυκούργος, οἱ ἐπιστάται καὶ οἱ δημογέροντες τῶν χωρίων καὶ ἡ ἐκείθεν σταλθεῖσα ἐπιτροπὴ συνεργούσα εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ νόμου, ἐπολιτεύθη φρονίμως καὶ κοσμίως. Οἱ καλοὶ Σάμιοι ἐνῶ γειτονεύονται μὲ τὴν Ἀσίαν, ἐνῶ εὐρίσκονται πάντοτε εἰς ὑποφίας πολέμου καὶ τὰ παράλια τῆς Ἀσίας ἀδιαικόπως βλάπτουσι, δὲν ἔλειψαν καὶ ἀπὸ τοῦ νὰ τρέξωσι προθύμως καὶ εἰς τὸ τακτικὸν στράτευμα».

Ἐν τούτοις αἱ διχολαί κατὰ τοῦ Λυκούργου ἐκ μέρους τῶν κομματικῶν αὐτοῦ ἀντιπάλων καὶ αἱ ὕπουλοι αὐτῶν ἐνέργειαι παρὰ τῇ Κεντρικῇ Διοικήσει δὲν εἶχον πᾶσαι. Ἡ κοινὴ ὁμῶς γνώμη εἶχε διαφωτισθῇ τῶρα καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων εἶχε μόρφωσαι ἀρίστην ἰδέαν περὶ τῆς ἀξίας καὶ τῆς ἱκανότητος τοῦ Λυκούργου, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνατροπὴ ἐκ τῆς ἀρχῆς, ἐφόσον, ἀφ' ἑνὸς μὲν οὗτος τοιαύτης πανελληνίου ρήμης ἀπελάμβανε, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἶχε μὲ τὸ μέρος του τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ ἐκτίμησιν τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ, δὲν ἦτο βεβαίως εὐκολοκατόρθωτος. Σπουδαῖον δὲ καὶ μοναδικὸν σχεδὸν ἐπιγένημα τῶν κατ' αὐτοῦ ἐνεργούντων ἦτο, ὅτι ὁ Λυκούργος ἐξήκολούθει νὰ μένῃ εἰς τὴν ἀρχὴν παρὰ τὸν Νόμον τὸν ψηφισθέντα ὑπὸ τῆς ἐν Ἀστρεὶ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, καθ' ὃν, ὡς εἶδομεν, ἀπηγορεύετο ὁ διορισμὸς ἐντοπίων ἐπαρχῶν. Ἀλλ' αἱ προκληθεῖσαι συμφοραὶ εἰς τὴν Σάμον κατὰ τὸν διορισμὸν τοῦ Μώρχλη καὶ τοῦ μετὰ ταῦτα Ψα-

ριανού Χ' Ἐργούρη εἶχον πείσει τὴν Κεντρικὴν Διοίκησιν ὅτε δὲν ἦτο καθόλου ὑπόμιμον νὰ ἀποπειραθῇ ἐκ νέου τὴν ἐφαρ-
γὴν τοῦ τοιοῦτου νόμου ἐν Σάμῳ θυσιάζουσα τὴν οὐσίαν γα-
ριν τῶν τύπων καὶ ἐκθέτουσα εἰς μέγαν κίνδυνον τὴν ἡσυχίαν
καὶ ἀσφάλειαν μιᾶς νήσου διεξαχούσης ἀγῶνα ἀπέλπιδα καὶ
ἡρωϊκόν. Καὶ ἔμενε μὲν ὁ Λυκούργος ὡς διοικητὴς τῆς Σά-
μου, ἐπειδὴ ὅμως ἡ παραμονὴ τοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ ἦτο δυνατόν
νὰ θεωρῆται κατὰ τύπους ὡς προσωρινή, καθόσον ἐν τῷ με-
ταξῷ δὲν ἐξεδόθη ἕτερον διάταγμα ἀνακαλοῦν τὸν διορισμὸν
τοῦ Ψαριανοῦ Ἐπαρχοῦ καὶ ἐπικυροῦν τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ
Λυκούργου ὡς τοιοῦτου. ἡ συγκληθεῖσα ἐν Χώρᾳ κατὰ Φε-
βρουάριον τοῦ 1825 Γενικὴ Συνέλευσις τῶν Σαμίων ἐπιθυ-
μοῦσα νὰ ἄρῃ τὴν ἀβεβαιότητα ταύτην καὶ τοὺς ἐξ αὐτῆς
ἐνδεχομένους κινδύνους, ἐψήφισεν ὅπως ζητηθῇ παρὰ τῆς
Διοικήσεως διὰ τὸν Λυκούργον δίπλωμα στρατηγίας καὶ
πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὑπέβληθησαν κατὰ Μάρτιον τοῦ 1825
ἑτοὺς ἐπανειλημμένοι ἀναφοραὶ ἐκ μέρους τῶν πληρε-
ξουσίων καὶ τῶν 18 χωρίων τῆς Σάμου πρὸς τὴν Ἑθνικὴν
Διοίκησιν καὶ ἰδιαιτέρως πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἑσωτε-
ρικῶν. Καὶ δὲν ἀπεστάλη μὲν τὸ ἐπιζητούμενον διὰ τῶν ἀ-
ναφορῶν τούτων δίπλωμα, διεβίβάσθη ὅμως ἀργότερον ὑπὸ
τοῦ ἐκτελεστικοῦ σώματος ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Λυκούργον λίαν
κολακευτικὴ δι' αὐτόν, καθόσον διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης
ἀναγνώριζοντο αἱ τοῦ ἀνδρὸς ἀρεταὶ καὶ αἱ σύντονοι μέριμναι
αὐτοῦ καὶ σπουδαῖα θυσίαι ὑπὲρ τῆς Πατρίδος. «Ἐδέχθη
μὲ ὅλον τὸ βαθύ σέβας—ἐγγραφὴν ἀπαντῶν εἰς τὴν ἐπιστολὴν
ταύτην ὁ Λυκούργος—τὴν προσκυνητὴν ἐπιστολὴν τοῦ σε-
βαστοῦ τούτου σώματος. ἐν τῇ εἶδον λαμπρῶς χαρακτηριζο-
μένην ὑπὸ τῆς Σεβ. Διοικήσεως, τὴν ἐκ τῆς μεγάλης ἀρετῆς
ἐπαικτικὴν συγκατάθεσιν πρὸς τὴν ἐλαχίστην προσφορὰν τοῦ
εὐτελοῦς δούλου τῆς, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν εὐεργεσίαν, προσ-
δεξαμένην ταύτην εὐμενῶς. ἐρ' ὃ καὶ ὁλοφύγως εὐγνωμονῶν,
τὴν παρακαλῶ θερμῶς, ὅπως καὶ αὐθις συγκαταβαίνουσα ἐ-
παικῶς, προσδεχθῇ ὡσαύτως εἰς τὴν προσφορὰν τῆς ὀλικῆς
πρὸς τὴν εὐδαίμονίζουσαν με αὐτὰς εὐνοίαν ἀπαιρώσεώς μου.

ἵνα διὰ τῆς εὐμενοῦς προστασίας τῆς καὶ περιθάλψεως ἐνισχυόμενος, ἀναρχίνωμαι ἐπὶ μᾶλλον, καὶ διὰ λόγων καὶ διὰ πράξεων».

Ἀλλ' ὁ Λυκούργος δὲν εἶχεν ἀνάγκην τῶν τιμητικῶν τούτων ἐνδείξεων ἵνα ἐκπληροῖ τὰ πρὸς τὴν Πατρίδα ὑψηλά του καθήκοντα μετὰ ζήλου καὶ ἀφοσιώσεως. Ἐγνώριζεν ἄλλως ὅτι οἱ ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ, δὲν πρέπει νὰ ἀπεκδέχωνται ἄλλην ἀνταμοιβὴν ἀπὸ τὴν προκύπτουσαν ἐκ τῆς ἐπαναπαύσεως τῆς ἐαυτῶν συνειδήσεως, ἥτις μόνη εἶνε μεγαλυτέρα καὶ πολυτιμωτέρα τῶν παντὸς εἶδους παρασῆμων καὶ τιμητικῶν διπλωμάτων. Καὶ ἐξηκολούθει μὲ ἀκαταπόνητον ζῆλον τὸ μέγα ἔργον τὸ ὁποῖον ἀπὸ τοῦ 1821 εἶχεν ἀναλαβεῖ, ἀδιχορῶν πρὸς τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ κρίσεις τῶν ἄλλων καὶ τὴν χαρακτηριστικὴν ψυχραίμειαν του ὡς μόνον ἀντιδραστικὸν μέσον ἀντιτάσσων ἐναντίον τῶν σκευωριῶν τῶν κομματικῶν αὐτοῦ ἀντιπάλων. Ἐφρόντιζεν ὅμως νὰ θέτῃ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν κρίσιν τῆς κεντρικῆς Διοικήσεως ὅλας τὰς σπουδαίας διοικητικὰς πράξεις καὶ ἐνεργείας του καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ὑπὸ τῶν Συνελεύσεων ψηφιζόμενοι προϋπολογισμοὶ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων ὑπεβαλλόντο ταχτικῶς τῇ εἰσηγήσει αὐτοῦ εἰς τὴν Διοίκησιν πρὸς ἐπικύρωσιν. Τρανὴ ἀπόδειξις τῶν πάντοτε εὐρύθμων ἐνεργειῶν του εἶνε ὅτι οὐδέποτε ἐξεφράσθη μομφή τις ἐναντίον τῆς ἐν Σάμῳ διοικήσεώς του ἐκ μέρους τῆς κεντρικῆς τοῦ Ἑθνους ἀρχῆς.

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῆς νήσου. Οἱ δὲ ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι τοὺς ὁποίους καὶ ἡ Κεντρικὴ Διοίκησις διὰ τὴν Σάμον πρέβλεπε δὲν ἦσαν διόλου ἀνύπαρκτοι. Ἡ Πύλη μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1824 δὲν εἶχε κάμει ἢ ἀναβολὴν μόνον τῶν σχεδίων τῆς κατὰ τῆς Σάμου τῆς ὁποίας πάντοτε ἐμελέτα τὴν καταστροφὴν. Ἀλλ' ἀσχολουμένη ἀπὸ ἄλλας σοβαρωτέρας μερίμνας, ἠμποδίζετο εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν κατὰ τῆς Σάμου σχεδίων τῆς. Καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὅμως εἶχεν ἀποφασισθῇ ὅτι ἂν διὰ τῆς ὀλιγωρίας καὶ τῆς διχονοίας εἶχον ἀπολεσθῇ τὰ Ψαρά, ἔπρεπε τοῦλάχιστον νὰ σωθῇ πάσῃ θυσίᾳ ἡ Σάμος. Καὶ ὡς ἐκ τού-

του ὁ Ἑλληνικὸς στόλος δὲν ἔπαυε νὰ ἔγῃ διαρκῶς τὴν προπογχὴν του ἐστρατευμένην εἰς τὴν σωτηρίαν αὐτῆς. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1825 εἶχε γνωσθῇ ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος μετὰ μεγάλων προπαρασκευῶν καὶ δυνάμεων ἐσκόπει νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Σάμου καὶ καθ' ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Ὅθεν ἡ ἐν Ναυπλίου Κυβέρνησις διέταξε τότε τοὺς ναυάρχους Ὑδρας καὶ Σπετσῶν νὰ ἔχωσιν ἑτοιμα πρὸς ἐκκίνησιν ὅλα τὰ πλοία των. Οἱ γενναῖοι νησιῶται ἐδείκνυντο πρόθυμοι εἰς πᾶσαν περίστασιν ἀποδείξαντες μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος ὑπεράνθρωπον ἀντοχὴν. Τοιαῦται εἰδήσεις ἐξηκολοῦθουν κυκλοφοροῦσαι καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1825. Ἀλλ' οἱ κάτοικοι τῶν νήσων συνειθίσαντες νὰ ἀκούουν τρομερὰς διχόσεις δὲν ἀπέδιδον εἰς ταύτας καὶ πολὺ μεγάλην προσοχὴν διότι ἄλλως οὗτοι δὲν ὑφίσταντο καὶ τὰ δεινοπαθήματα τὰ ὁποῖα ἐδοκίμαζον οἱ δυστυχεῖς Χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολῆς. ὦ! τί ὑπέφερον οἱ ταλαίπωροι οὗτοι! Ποῖα καὶ πόσα μυστήρια δὲν ἔλαβον τότε χώραν εἰς τὰς ὠραίαις ἀκτὺς τῆς πολυπαθοῦς Ἰωνίας! Ἠναγκαζόντο οἱ δυστυχεῖς ραγιάδες ὅσοι δὲν ἐπρόφθασαν νὰ διαπεραιωθῶσιν εἰς νῆσον τινα καὶ ὅσοι διέφευγον τὴν μάχαιραν, νὰ συσσωρεύωνται εἰς Σμύρνην. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ μήπως ἐτελείωνον τὰ δεινὰ των; Ἀγρία στίφη Ἀσιανῶν ὀπλιτῶν καὶ Γενιτσάρων ἐπλήρουν τότε τὴν Ἰωνικὴν μεγαλοῦπολιν. Ἐτρίζαν τοὺς ὀδόντας των τὰ θηρία ταῦτα ὀσκαίς ἤκουον καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς Σάμου προφερόμενον, ἀλλοίμονον δὲ ἂν ποτε κατώρθωνον νὰ διαπεραιωθῶσιν ἐπ' αὐτῆς. Ὁ πλοῦς τῆς Σμύρνης εἶχε διαταχθῇ νὰ εἶνε ἑτοιμος ὅπως εἰς τὴν πρώτην εὐκαιρίαν τεθῇ ἐπὶ κεφαλῇς τῶν σιφῶν τούτων καὶ διαπεραιωθῇ μετ' αὐτῶν εἰς Σάμον. Ἡ ὁργὴ τοῦ Σουλτάνου, καθὼς ἔλεγον οἱ Μουσουλμάνοι, κατὰ τῶν ἀνυποτάκτων νησιωτῶν ἦτο ἀδυσώπητος, τοσούτω μᾶλλον καθόσον εἶχεν ἐκδοθῇ τότε φετρὰς ὑπὸ τοῦ Σειγυρλισλάμη, ὁ ὁποῖος ἐπιστοποιεῖ ὅτι οἱ νησιῶται ἀντάρται κατὰ τὴν ἀπειθεῖαν των προσέβαλον καὶ τὴν τιμὴν τοῦ ταρακχανέ. Ἀλλ' αἱ ἡμέραι παρήρχοντο καὶ αἱ ἀπειλαὶ τῶν Τούρκων δὲν ἐπραγματοποιούντο πρὸς μεγίστην ἀδημονίαν τῶν συγκεντρωμέ-

νων ἐν Σμύρνῃ στρατῶν, οἵτινες εἶχον περιέλθει εἰς ἀθλίαν κατὰστασιν. Ἐνεκα τῆς μεγάλης συγκεντρώσεως καὶ τῆς ἀρχαίας ποιότητος τῶν ζωοτροφῶν ταχέως ἀνέκυψε μεταξύ αὐτῶν φθορὰ ἐπιδημία, ἥς τὰ ἐπακόλουθα ἦσαν τρομερώτατα. Κατάραι καὶ ἀναθήματα ἐξέφρουγον τότε ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν Γενιτσάρων καὶ οἱ Τούρκοι τῆς Σμύρνῃς ἐδυσφόρουν τὰ μέγιστα ἐκ τῆς παρατεινομένης ἀθλίας ταύτης κατὰστασεως.

Ἄλλ' ἤδη ἡ προσοχὴ τοῦ κόσμου ἐστρέφετο εἰς πολὺ μεγαλύτερα καὶ σοβαρώτερα γεγονότα καὶ περιστάτικα, τῶν ὁποίων τὴν φρικιαστικὴν ἐντύπωσιν τότε ἠσθάνθη ἅπανα ἡ Ἀνατολή. Ἀφ' ὅπου τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1825 ὁ Ἰβραήμ ἀναχωρήσας ἐκ Κρήτης ἀπεβιβάσθη μετὰ τῶν στρατῶν αὐτοῦ εἰς Πελοπόννησον τὴν ὁποίαν ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν μετέβαλεν εἰς σωρὸν ἐρείπιων κατακλύσας καὶ αὐτὰ τὰ δένδρα τῶν ἀγρῶν. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Κιουταχτὴς χιλιάδας ἀνδρῶν ἄγων ἐφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου τὸ ὁποῖον καὶ ἐπολιορκήσας στενότατα. Διὰ τῶν συγχρόνων δὲ τούτων καὶ ἀλλεπαλλήλων πληγμάτων ὁ ἀστὴρ τῆς ἐπαναστάσεως, κατὰ τὴν ἐκφρασιν τοῦ ἱστορικοῦ Παπακρητοπούλου, ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ 1825 ἤρχισε νὰ ὥχρῃ. Τὸ Μεσολογγιον δὲν εἰμύρεσε νὰ ἀνθέξῃ ἐπὶ πολὺν καιρὸν καὶ ἡ ἡρωικὴ πτώσις τοῦ ἐπισυμβᾶσα κατ' Ἀπρίλιον συνεκίνησεν ὅλον τὸν κόσμον. Τότε διεδόθη ὅτι ἡ Τουρκία ἐμέλλε νὰ στραφῇ καὶ πρὸς ἐξόντωσιν τῶν νήσων. Ἡμέραι φθορᾶς κρίσεως διὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἦσαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι. Ἡ συγκροτηθεῖσα ἐν Ἐπιδαύρῳ Γ'. Ἑθνικὴ Συνέλευσις εἰς τὴν ὁποίαν ἐλαβον μέρος καὶ ὡς πληρεξούσιοι τῆς Σάμου οἱ Ἰωάννης Λεκάκης, Κωνσταντῖνος Σουβαλιτζῆς καὶ Χριστόδουλος Ματακίδης, δὲν διήρκεσε ἢ ὀλίγας ἡμέρας διαλυθεῖσα διὰ τὴν ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου ἐπεληθούσαν κατὰπληξιν. Αἱ δὲ ἐπιτροπικαὶ τῆς ὁποίας ἡ Συνέλευσις αὕτη διώρισε νὰ ἀναλάβωσι τὴν ὀλίγην κυδέρνησιν τῶν Ἑλληνικῶν προγμάτων καὶ τὰς ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ἔθνους ἐξωτερικὰς διαπραγματεύσεις εὐρέθησαν, ὡς δύναται ὁ καθείς νὰ ἐννοήσῃ, ἐν μέσῳ μεγίστων περιστά-

σμών καὶ ἐσχάτης ἀμνηστίας. Παρὰ ταῦτα ὁμοῦ οἱ ἐν Ναυπλίῳ ἀποτελοῦντες τὸ ἐκτελεστικὸν σῶμα δὲν ἐλείψαν ἀπὸ τοῦ νὰ φροντίσουν καὶ διὰ τὴν προστασίαν τῆς Σάμου, ἥτις δι' αναφορῶν τοῦ Λυκούργου, τῶν Κοινῶν Κριτῶν καὶ τῶν Ἐφόρων τῶν χωρίων καὶ διὰ τῶν προσωπικῶν ἐνεργειῶν τῶν ὡς ἀνωτέρω ἀντιπροσώπων τῆς εἰς τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν ἐπεκαλεῖτο τὴν ἔγκαιρον ἀντίληψιν καὶ συνδρομὴν τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως. Τῇ 17 Ἀπριλίου τοῦ 1825 ἔγραψε τὸ ἐν Ναυπλίῳ Ἐκτελεστικὸν σῶμα πρὸς τοὺς Σαμίους, ὅτι ἡ Διοίκησις λαβοῦσα ὑπὲρ τῆς ἀναφορᾶς τῶν ἔδωκε τὴν ἐντολὴν νὰ σταλῶσιν ἀπὸ τὴν δευτέραν δόσιν τῶν Ἐθνικῶν προσόδων 30,000 γροσίων, καθὼς καὶ 1000 ὀκάδες πυρίτιδος, 2.000 ὀκάδες μολύβδου καὶ ἀνάλογος ποσότης χάρτου, διετάρχη δὲ καὶ ἡ ναυτικὴ μοῖρα νὰ περιπλέῃ τὰ περὶ τὴν Σάμον ὕδατα, ἵνα, ἀνάγκης παρουσιασθείσης, ἀποκρουσθῶν ἐχθρὸν καὶ ματαιώσῃ τὰ ἐλέθρια αὐτοῦ σχέδια. Ἀλλὰ καὶ ὁ Λυκούργος ὑποπτευόμενος πάντοτε αἰφνιδίαν ἐπέλασιν τοῦ ἐχθροῦ, συνέστα πρὸ τῆς λήψεως τοῦ ἀνωτέρω γραμματός τῆς ἐν Ναυπλίῳ ἀρχῆς καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ Μαρτίου πρὸς τοὺς Ἐφόρους τῶν χωρίων τῆς Σάμου καὶ τοὺς ἀξιωματικούς νὰ μὴ ἀμελῶσι τὰ ἀφορῶντα τὴν ἄμυναν τῆς Πατρίδος καὶ νὰ κατέρχωνται ὅλοι εἰς τὰ παράλια μέρη, διὰ νὰ ἐμπισκευάζωσι τοὺς προμαχώνας καὶ τὰ ἄλλα ὀχυρωματικὰ ἔργα, καὶ οἱ φύλακες ἐκάστου χωρίου νὰ φυλάττωσιν ἐπιμελῶς τὰς διωρισμένας θέσεις. Ὅσῳ δὲ παρήρχοντο αἱ ἡμέραι, τόσον ἡ ἀγωνία τῶν κατοίκων ἐπετεινέτο, καθόσον ἐν τῷ μεταξὺ ἔρθανον διάφοροι εἰδήσεις, ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐκπλεέωρίσμένως τὴν δεῖνα ἡμέραν, ὅτι ἔχει μετ' ἑαυτοῦ φορτηγὰ πλοῖα μετὰ κτίστας καὶ κανόνια καὶ μετὰ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα, ἵνα κατὰ τὴν πρώτην του ἐξόδον εἰς τὴν Σάμον κατασκευάσῃ ἐν αὐτῇ φρούριον καὶ ἄλλα παρόμοια, τὰ ὅποια εἶχον μὲν ὑπόστασιν τινα, ἀλλὰ μετεβάλλοντο καὶ ἐμεγαλοποιούντο ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν μεταδιδόντων τὰς εἰδήσεις ταύτας.

Ἀλλ' ἡ ἀνοιξὶς παρήλθε, παρήλθεν ἀκόμη καὶ τὸ θέρος, ἐφθασε καὶ τὸ φθινόπωρον καὶ ἡ Τουρκικὴ ἀρμαδα δὲν εἶχε

ρανῇ. Τοῦ χειμῶνος ἐπελθόντος κάθε ρόβος εἶχεν ἐκλείψει, καθόσον οἱ πάντες ἐγνωρίζον ἤδη μετὰ βεβαιότητος, ὅτι οἱ Τούρκοι ἦσαν τόσοι πρακτικοὶ ἄνθρωποι ὥστε νὰ μὴ ἀποπειρῶνται ἐπιχειρήσεις κατὰ θαλάσσαν ἐν καιρῷ χειμῶνος. Τοιοῦτοτρόπως ἐληξέ καὶ τὸ ἔτος 1825. Ἀρχομένου δὲ τοῦ 1826 συνήλθεν ἐν Χώρῃ ἡ ἐπὶ τῇ τακτικῇ τῶν Σαμίων Συνέλευσις, ἣτις ἐξέλεξε ὡς Κοινούς Κριτὰς τὸν Νικόλαον Καραγιαννάκην ἐκ Βαθέως, τὸν Ἀναγνώστην Καριώτογλου ἐκ Χώρας καὶ τὸν Χριστοδούλον Καψάλην ἐκ Παγώνδου, ἀνέθεσε δὲ καὶ πάλιν τὴν Γενικὴν Διοίκησιν εἰς τὸν Λυκοῦργον.

Τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς νήσου ἦσαν τῶρα ὀμαλῶτερα ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην περίστασιν. Πλήρης ἐμπιστοσύνη ἐξεδηλοῦτο ἀπὸ ὅλους τοὺς κατοίκους πρὸς τὸν Λυκοῦργον καὶ τὴν διοίκησιν του. Ἡ βασιλεύουσα τάξις εἰς ὅλα τὰ χωρία ἦτο παραδειγματική. Δὲν ἔλειπον βέβαια καὶ τὰ μικροεπεισόδια, ἀλλ' ἡ γενικὴ καταστάσις ἦτο εὐχαριστος. Αἱ μεταξὺ τῶν κατοίκων προκύπτουσαι διαφοραὶ ἐλύοντο ἀπὸ τὸ Κοινὸν Κριτήριον μετὰ ταχύτητος καὶ δικαιοσύνης. Τοῦτο πρὸ πάντων ἔκαμνε τοὺς κατοίκους νὰ ἀγαπῶσι καὶ σέβωνται τὸν Λυκοῦργον. Ἡ ἐπικρατοῦσα οἰκονομικὴ ἐνδεia ἦτο μέγιστη, καθόσον ἐνεκα τῶν ἀνωμαλιῶν παρεμελείτο ἡ γεωργία, τὸ δὲ ἐμπόριον καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν διενεργεῖτο τότε μετὰ μεγίστων προσυλάξεων. Ἀλλ' ἡ ζωὴ μὲν ὅλην τὴν ἑλλησπιν τῶν ὑλικῶν μέσων ἦτο εὐχαριστος, ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι εἶχον τὴν ἐλευθερίαν, τὸ μέγιστον τοῦτο καὶ τιμιώτατον τῶν ἀγαθῶν.

Ἐβλεπον ὁ Λυκοῦργος ὅτι ἂν οἱ Σάμιοι ἐμμενούν πιστοὶ καὶ ἡνωμένοι εἰς τὸν ἀγῶνά των θὰ ἔσθλανε εἰς εὐχарιστον ἀποτελεσμα. Καὶ διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν ἑνωσιν ταυτὴν ἐσχέσθη νὰ συνδέσῃ ὅλους τοὺς ἐξέχοντας Σαμίους διὰ τινος ἀδελφάτου κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν αἱ δοκιμασίαι καὶ αἱ συμφοραὶ τοῦ βίου ἡνάγκάζον τὰ άτομα νὰ συνάπτωσι μεταξύ των δεσμούς τινας ἰσθηματικούς. ἔστω καὶ μεταξύ πολὺ περιορισμένου κύκλου. Ἡ ὑπάρξις τῶν αἰσθηματικῶν τούτων δεσμῶν ἐδασί-

ζετο εἰς τὸν ὄρκον, οἱ δὲ οὕτω συνδεόμενοι ἐκχλοῦντο ἅδε ροποποίητοί, ἢ κατὰ τὴν Σαμιακὴν διάλεκτον ἅδε ροποτοί, καὶ ἡ μεταξὺ τούτων ἀγάπη ἦτο τόση, ὥστε ὁ εἰς ἐθυσίαζε προθύμως καὶ τὴν ζωὴν τοῦ αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ ἄλλου καὶ ὅταν ἀπέθνησκεν εἰς ἓκ τῶν ἀδελφῶν, ὁ ἄλλος ἢ οἱ ἄλλοι, ἂν ἦσαν πλέον τῶν δύο οἱ ἅδε ροποτοί, ἐπροστάτευον τὴν ἀπορφανισθεῖσαν αὐτοῦ οἰκογένειαν. Ἡ συνήθεια αὕτη, ἥτις ἄλλως τε ἐπεκράτει εἰς ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ μέρη καὶ καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας τῆς δουλείας, θὰ ἔδωκεν ἴσως ἀφορμὴν εἰς τὸν Λυκούργον νὰ σκεφθῇ, ὅτι ἡ ἰδέα τῆς τοιαύτης ἀδελφοποιήσεως εἰμποροῦσε νὰ λαβῇ γενικωτέραν μορφήν ὑπὸ ὀργάνωσιν τινα καὶ προσέβη εἰς τὴν ἰδρύσιν τοῦ ρηθέντος σωματείου, ὅπερ ἐκλήθη Φιλανθρωπικὴ Ἐταιρεία, τῆς ὁποίας κυριώτερος σκοπὸς ἦτο «ἡ πρὸς τὰ κοινωφελῆ ἐνωσις τῶν ἀγαθῶν πατριωτῶν» καὶ τῆς ὁποίας μέλη, πλὴν τοῦ Λυκούργου, ἐγένοντο ὅλοι οἱ πρόκριτοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, πολιτικοὶ καὶ πολεμισταί. Ἡ Ἐταιρεία περιεβλήθη μὲ κάποιαν μυστικότητά, σκοπίμως ἴσως, ἵνα ἐξασκῇ περισσώτερον γόητρον παρὰ τοῖς κατόικοις. Ὄθεν ἐσημείωσεν ὁμως οὐδεμίαν ἀξιόλογον δρᾶσιν, πλὴν τοῦ ὅτι ἦνωσε δι' ὀλίγον χρόνον σφιγκτότερον τοὺς ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ τοῦ ἀγῶνος ἀγωνιζομένους Σαμίους.

Ὅταν ἤρχιζε τὸ ἔαρ τοῦ 1827 ἤρχιζον ὡσπύτως νὰ ἐπαναλαμβάνωνται καὶ οἱ φόβοι περὶ τῆς νέας ἐπελάσεως τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου. Πληροφόρηται ἔρθανον ὅτι ἐν Μικρασίᾳ συνεκεντρώνοντο πάμπολλα στρατεύματα τὰ ὁποῖα προωρίζοντο διὰ τὴν Σάμον καὶ ὅτι ὁ Ὀθωμανικὸς στόλος ἡτοιμάζετο νὰ ἐξέλθῃ τοῦ Ἑλλησπόντου. Αἱ πληροφόρηται αὗται ἦσαν θετικαὶ καὶ διὰ τοῦτο ἀπερρασίσθη νὰ ζητηθῇ ἐγκαίρως ἡ συνδρομὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Κατὰ Ἰούνιον λοιπὸν ἐστάλησαν εἰς Ὑδραν ὁ Δημήτριος Μιτζάκης καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μισιτζῆς, μετ' ἐπιστολῶν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Κουντουριώτην καὶ πρὸς τὸ κοινόν τῆς Ὑδρας, δι' ὧν οἱ Σάμιοι ἐπεκαλοῦντο βοήθειαν. Ὁ Κουντουριώτης δεχθεὶς τοὺς Σαμίους τούτους ἀπεσταλμένους καὶ ἀναγνώσας τὰς ἐπιστολάς

των, συνεκάλεσεν εὐθὺς εἰς κοινὴν σύσκεψιν ὅλους τοὺς καπεταναίους συμπολίτας του, ἀπεφασίσθη δὲ τότε νὰ ἐτοιμασθῇ καὶ πάλιν ὁ στόλος πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Σάμου, τῶν Σαμίων ἀπεσταλμένων δηλωσάντων ὅτι ἡ Σάμος ἀναλαμβάνει τὰ ἐξόδα τῆς διατροφῆς τῶν πληρωμάτων τοῦ στόλου ἐφ' ὅσον χρόνον ἤθελε παραστῇ ἀνάγκη νὰ μένῃ οὗτος πλησίον τῆς Σάμου. Πρὸς κάλυψιν τῶν ἄλλων δαπανῶν διὰ τὰς λοιπὰς ἀναγκαίας προμηθείας τοῦ στόλου ἐγένετο αὐθωρεὶ κοινὸς ἔρανος, πρῶτος δὲ ὁ ἀνεξάντλητος εἰς δωρεὰς Λάζαρος Κουντουριώτης ἐγγράφει εἰς τὸν ἀνοιχθέντα κατάλογον διὰ σεβαστὸν τι ποσόν, ὑπεχρέωσεν οὕτω καὶ τοὺς ἄλλους εὐπόρους Ὑδραῖους νὰ συνεισφέρωσιν ἀναλόγως, ὥστε ἐντὸς μικροῦ συνηθροίσθη τὸ ἀπαιτούμενον πρὸς ἑκπλοὺν τοῦ στόλου ποσόν. Ὅσαι αἱ ἐτοιμασίαι ἐγένοντο μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος καὶ ἐντὸς δύο ἡμερῶν ὁ στόλος ἦτο ἐτοιμὸς πρὸς ἀπόπλουν. Οἱ δὲ ὡς ἀνωτέρω Σάμιοι ἀπεσταλμένοι ἀναχωρήσαντες ἐξ Ὑδρας μετέβησαν εἰς Ναύπλιον, ὅπου ἐζήτησαν καὶ ἔλαβον ὡσαύτως παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τηλεβόλα τινα καὶ ἄλλα πολεμοφόδια καὶ μετ' αὐτῶν ἐπέστρεψαν εἰς Σάμον.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου ἐξέπλευσε τοῦ Ἑλλησπόντου ἡ πρώτη μοῖρα τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου, ὑπὸ τὸν καπετανάμπειν καὶ τῇ 1ῃ Ἰουλίου εἰσέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Νεοκάστρου, συνίστατο δὲ ἐκ δύο δικρότων καὶ εἴκοσι φρεγατῶν καὶ βρικίων. Τὴν δὲ τελευταίαν ἡμέραν τοῦ Ἰουνίου ἐξέπλευσε καὶ ἡ δευτέρα μοῖρα ὑπὸ τὸν Χοσρέφ πασάν· συνίστατο δὲ αὕτη ἐκ δύο δικρότων, εἴκοσι ἐπτὰ φρεγατῶν καὶ κορβητῶν καὶ ἐπτὰ βρικίων καὶ σκοπον εἶχε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Σάμου. Ἄρῃ παραλάβη καὶ μεταφέρη ἐπ' αὐτῆς τὸν ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Μικρασίας κατεσκευασμένον στρατόν.

Τοῦτο μαθόντες οἱ Σάμιοι ἔστειλαν τὸν Καπετὰν Σταμάτην Γεωργιάδην νὰ μεταβῇ μετὰ τοῦ πλοίου αὐτοῦ πρὸς ἀντάμωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Ὁ δὲ Χοσρέφ πασᾶς πλησιάζων τὴν Σάμον ἀπέστειλε τινὰς ἐκ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν εἰς τὴν νῆσον δι' ὧν προέτρεπε τοὺς Σαμίους νὰ ὑποταχθῶσιν

ὑποσχόμενος γενικὴν ἀμνηστείαν, ἀπειλῶν δὲ ὅτι ἤθελεν ἐξολοθρεῦσαι ὅλους τοὺς κατοίκους ἐν ἡ περιπτώσει· δὲν ἐγίνετο δεκτὴ ἡ πρότασις περὶ ὑποταγῆς. Πρὸς ταῦτα οἱ Σάμιοι ἀπήντησαν ὅτι ἀδυνατοῦσι νὰ δεχθῶσι τοιαύτας προτάσεις καὶ ὅτι ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἐλπίζουσιν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, ὅστις καὶ εἰς ἄλλην περίστασιν ἔσωσεν αὐτοὺς καὶ ὁ ὁποῖος καὶ πάλιν ἤθελε τοὺς προστατεύσει, ὥστε νὰ μὴν ἐπιτύχουν τὰ καταστρεπτικὰ σχέδια καὶ οἱ ὀλέθριοι σκοποὶ τοῦ Ὀθωμανοῦ ναυάρχου. Τοιαυτὴν ἀπάντησιν λαβὼν ὁ Χοσρέφ πασᾶς διέταξεν ἀπόβασιν εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς Σάμου. Αὐθροὶ πολλοὶ λέμβοι τοῦ στόλου ἐπληρώθησαν ὑπὸ Τούρκων, ἀλλ' ἡ ἀπόβασις αὐτῶν εἰς τὴν νῆσον ἀπεκρούσθη μετὰ πολλῆς φθορᾶς ὑπὸ τῶν Σαμίων. Τὴν ἐπομένην οἱ Τούρκοι ἀπεπειράθησαν ἐκ νέου νὰ ἀποβιβάσθωσιν, ἀλλὰ καὶ πάλιν οἱ Σάμιοι τοὺς ἀπέκρουσαν. Τοιαῦται δὲ ἀπόπειραι ἐξηκολούθησαν ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας. Ἠδημόνουν οἱ Σάμιοι, διότι δὲν ἔβλεπον τὸν Ἑλληνικὸν στόλον, καίτοι πρὸς εἰδοποίησιν αὐτοῦ εἶχεν ἀποσταλῆ πλὴν τοῦ Καπετάν Σταμάτη καὶ ὁ Θεόδωρος Τσακουμάκης, ὅστις ἐπέβη πλοίου φέροντος 46 ἄνδρας ὀπλίτας καὶ κωπηλάτας. Οὗτος ἀναχωρήσας ἐκ Καρλοβάσιων ἔφθασεν ἐντός 16 ὥρων εἰς Ἰδρὼν καὶ ἀφοῦ ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς αὐτόθι τὸν κίνδυνον ὃν ἡ Σάμος διέτρεχε μετέβη κατὰ σύστασιν τῶν Ἰδραίων εἰς τὸ μεταξύ Ἀνδρου καὶ Τήνου στενόν, ὅπως εὖρη αὐτόθι τὸν Κανάρην καὶ εἰδοποιήσῃ καὶ αὐτόν, καὶ τοῦτο πράξας ἐπέστρεψεν εὐθὺς τὴν ἐπομένην εἰς Καρλόβασιν. Ὁ δὲ Καπετάν Σταμάτης καταδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ μισέλληρος Αὐστριακοῦ ναυάρχου Παυλούτση ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Σύρον, ὅπου ἐξήγησε τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του εἰς τὸν αὐτόθι Ἐπαρχον, ὁ ὁποῖος ἔσπευσε δι' ἄλλου πλοίου νὰ εἰδοποιήσῃ τοὺς Ἰδραίους περὶ τῆς ἀφίξεως τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς τὴν Σάμον. Κατώρθωσεν ὁμως καὶ ὁ Καπετάν Σταμάτης διαφυγὼν τὴν προσοχὴν τοῦ Παυλούτση νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ Σύρου καὶ ἐπέστρεψε καὶ οὗτος εἰς Σάμον πρὶ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος πληροφορηθεὶς τὰ κατὰ τῆς Σάμου σχέδια τοῦ Χοσρέφ παρὰ ἔσπευσε πρὸς σωτηρίαν τῆς Σάμου, ἀλλὰ πλησίον τῆς Τήνου συνήντησε τὴν Αὐστριακὴν Παυλούτσην, ὅστις παρηνώχλησε τότε σπουδαίως τὰ Ἑλληνικά πλοῖα κανονισθολήσας μάλιστα καὶ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν καὶ ἀναγκάσας αὐτὸ νὰ καταρύγῃ πρὸς ἐπισκευὴν εἰς τὸν λιμένα τῆς Συρου. τὸ γεγονός δὲ τοῦτο συνετέλεσεν ὅχι ὀλίγον εἰς τὴν ἐπιβραδύνσιν τοῦ στόλου φθάσαντος εἰς τὴν Σάμον μόλις τὴν 11 τὴν Ιουλίου. Τοὺς διεξαχθέντας τότε περὶ τὴν Σάμον ἀγῶνας τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ, ὡς ἐξῆς ἱστορεῖ ὁ Σπυριδὼν Τρικούπης:

«Εἰς ματαίωσιν τῶν κατὰ τῆς Σάμου σχεδίων τοῦ Χοσρέφ παρὰ καὶ ἐπὶ τῇ θερμῇ αἰτήσῃ τῶν Σαμίων, ὑποσχεθέντων ἐν μέρει τὴν ἀναγκαίαν μισθοδοσίαν, ἐξέπλευσαν περὶ τὴν 10 Ιουλίου τῶν λιμένων Ὑδρας καὶ Σπετσῶν τριάντα τρία πολεμικά καὶ ὀκτώ πυρπολικά ὑπὸ τοὺς ἀντιναύαρχους Σαχτούρην καὶ Κολανδρουῦτσον, καὶ τὴν 14 ἔφθασαν ἐξω τῆς Σάμου, καὶ συνήντησαν δέκα τέσσαρα τοῦ τουρκικοῦ στόλου· ἀλλ' οὐδ' ἐνανμαχέσαν, οὐδ' ἐκανονισθολήσαν ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Πουχασαν καὶ τὴν ἐπαύριον· δύο ὥρας δὲ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἠεροβολίσθησαν ὑπὸ τὸ Κορύκειον καὶ ἔρριψαν οἱ Ἕλληνες ἐπὶ δύο φρεγατῶν δύο πυρπολικά τὸ τοῦ Μούσω καὶ τὸ τοῦ Σπαχ, καὶ παρ' ὀλίγον νὰ τὰς καύσωσι· τόσον δὲ τὰ πληρωματὰ τῶν φρεγατῶν τούτων ἐφρόθηθησαν, ὥστε πολλοὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θαλάσσαν καὶ οἱ μὲν ἐπνίγησαν, οἱ δὲ συλληφθέντες ἐρονεύθησαν· μετὰ ταῦτα διεγώρισθησαν οἱ στόλοι. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν ἐφρονη ὁλόσωμος ὁ ἐχθρικός ἐξώθεν τῆς Νίου, καὶ ἰδὼν τὸν Ἑλληνικὸν ὑπὸ τὸ Καρλοθασι τὸν ἐπλησίασε πρὸ τῆς μεσημβρίας καὶ ἐξέτεινεν ὑπὸ τὴν ἀκρωτήριον Ἀμπέλον τὴν μίαν τῶν πτερυγῶν του πέραν τοῦ Καρλοθασιῦ καὶ ἀπέκλεισε δι' αὐτῆς ὑπὸ τὴν βοήθειαν τοῦ πνέοντος ὀλίγου ἀνέμου τὸν Ἑλληνικὸν στόλον ἐντὸς τοῦ πορθμοῦ· μετ' ὀλίγον ἤρχισε νὰ πνέῃ ἄνεμος ἀπὸ γαιῆς, ὥστε τὰ ἐχθρικά πλοῖα τὰ πρὸ ὀλίγου ὑπερήνεμα εὐρέθησαν αἶφνης ὑπήνεμα καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν· ἀλλὰ δο-

θέντος τοῦ σημείου ὤρμησαν τὰ πυρπολικά κατ' αὐτῶν φερόντων· ὡς ταχυπλοώτερον δὲ τὸ τοῦ Κανάρη προέπλευσε τῶν ἄλλων, συνοδευόμενον ὑπὸ τινῶν πολεμικῶν καὶ ἔχον ἔμπροσθέν του ἓν δίκροτον καὶ μίαν φρεγάταν. Ἐνῶ δὲ προσήγγιζε τὴν πρύμναν τῆς φρεγάτας κανονοβολούμενον καὶ παρ' αὐτῆς καὶ παρὰ τοῦ πλησίον αὐτῆς δίκροτου, μία σφαῖρα του διεπέρασε τὰ κάτω καὶ τὸ ἐβύθισεν, ὃ δὲ Κανάρης καὶ οἱ ναῦται ἐμβάντες εἰς τὸ ἐφώλιον εὐρέθησαν ἐν μέσῳ δύο μεγάλων ἐχθρικῶν λέμβων· τρεῖς ἐρονεύθησαν καὶ δύο ἐπληρώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Κανάρης ἐλαφρῶς εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα. Ἡ ναυμαχία τῆς ἡμέρας ἐκείνης διήρκεσε μέχρι τῆς ἐσπέρας, καθ' ἣν κατέπλευσεν ὁ ἐχθρὸς στόλος εἰς Μυτιλήνην, ὅπου διέμεινεν ἀργὸς ὁλόκληρον μῆνα. Τὴν δὲ 15 Αὐγούστου ἀπέπλευσε, καὶ τὰ μὲν τῶν πλοίων αὐτοῦ κατέπλευσαν εἰς Σαατοίκι, τὰ δὲ εἰς Ἄσπρα γῶματα. Ὁ δὲ Ἑλληνικὸς ἀδύνατος ὢν, παρετήρει μόνον τὰ κινήματά του. Τὴν δὲ 18 τριάκοντα ἑπτὰ μεγάλᾳ ἐχθρικᾷ πλοῖᾳ ἔπλευσαν πρὸς τὴν Χίον, τὰ δὲ Ἑλληνικὰ ἠναγκάσθησαν ν' ἀρᾶξωσιν ἐξ αἰτίας τῶν ἐναντίων ἀνέμων ὑπὸ τὴν Ἰκαρίαν. Τὴν 23 ἔφθασαν 20 Ὑδραϊκά ὑπὸ τὸν Μισούλην εἰς τὰ νερά τῆς Σάμου, ὅπου ἦσαν καὶ τὰ λοιπὰ, ὥστε ἔφειναν ὅλα τὰ ἑλληνικὰ 53· καὶ τὰ μὲν ὑπὸ τὸν Μισούλην ἠγκυροβόλησαν ὑπὸ τὴν Ἰκαρίαν, τὰ δὲ ὑπὸ τὸν Σαχτούρη καὶ Κολανδροῦτσον πρὸς τὸ νησιδίον τῆς Ὑψηλῆς. Τὴν 28 ἠνώθη πάλιν ὅλος ὁ Ἑλληνικὸς στόλος καὶ ἔπλευσε πρὸς τὴν Χίον εἰς συνάντησιν τοῦ ἐχθρικοῦ. Πυκνὴ ἐμίχλη ἐσκέπασε τὴν νύκτα ἐκείνην τὸν στόλον, καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῆς διεσκορπίσθησαν τὰ πλοῖα, καὶ μόλις τὴν ἐπιούσαν περὶ τὴν ἐσπέραν συνήχθησαν ὅλα ἔμπροσθεν τῆς Μυτιλήνης. Ἐκεῖ ἦσαν πλέοντα τὰ 2 δίκροτα καὶ 22 ἄλλα πλοῖα τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἐξ ὧν τὰ πλείστα φρεγάται· περὶ τὸ μεσονύκτιον ἠκροβολίσθησαν οἱ δύο στόλοι· τὴν δὲ ἐπαύριον ἔπλεον ὁ ἐχθρὸς πρὸς τὸ βόρειον στόμιον τοῦ πορθμοῦ, καὶ ἐφαίνετο ὅτι ἐσκόπευε νὰ ἀπομακρυνθῇ, παρέπλεε καὶ ὁ Ἑλληνικὸς· ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἀπομακρυνθῇ, ἐστράφη αἰφνης καὶ ὤρ-

μησε θαρραλώς ἐπὶ ὀλίγων Ἑλληνικῶν πλοίων προπλεόντων. ἀλλ' ἐπόδισε μετ' ὀλίγον ἰδὼν πλησιάζοντα τ' ἄλλα. Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ἐρώρησεν ἐν τῶν πυρπολικῶν ὑπὸ τὸν Σπαῆν, ἀλλὰ κατετυπύθη καὶ ἐβυθίσθη, οἱ δὲ ναῦται του διεσώθησαν ὅσοι. ἐμβάντες εἰς τὸ ἐφόλικόν του. Ἐβλήθη καὶ τὸ κατάρτιον τοῦ πυρπολικοῦ τοῦ Παρασκευᾶ. Ὁ ἄνεμος ἦτο ἄστατος καὶ ὀλίγος καὶ τὸ πλοῖον τοῦ Σαχίνη, ὁ «Μιλτιάδης», ἔτυχε νὰ εὑρεθῇ πλησίον ἐνός τῶν δειρότων, ἀπολειφθέντος τῶν λοιπῶν πλοίων τοῦ στόλου· τέσσαρας ὥρας ἐκανονοβολεῖτο καὶ ἀντεκανονοβόλει μονομαχῶν· κινδυνεύων δὲ νὰ βυθισθῇ καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀντεῖχε γενναίως. Ἐβλεπον τ' ἄλλα Ἑλληνικά πλοῖα μακρόθεν τὴν μονομαχίαν, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς νηνεμίας μόλις ἐπλησίασε τὸ τοῦ Λεμπέση. Ἐπὶ τέλους τὸ δειρότεον προσκαλίσαν διὰ σημείου τὰς λέμβους τῶν ἄλλων πλοίων καὶ ρυμουλκούμενον ἀπεμακρύνθη. Ὁ δὲ «Μιλτιάδης» διήλθε τὸν μακρὸν καὶ δεινὸν ἄγωνια του ἀβλαβῆς καὶ δεδοξασμένος. Οἱ στόλοι ἔμειναν ὅλην τὴν νύκτα ἀπέναντι ὁ εἰς τοῦ ἄλλου· τὴν δ' ἐπιούσαν ἀντιπαρετάχθησαν λίαν πρωὶ καὶ ἐμάχοντο. Οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ τῆς μάχης ταύτης ἐφάνησαν ἀνώτεροι ἐαυτῶν· διότι ἀπόντος τοῦ ἀτόλμου Τοπάλη ἐπισκευάζοντος τὴν παθοῦσαν ναυαρχίδα του, ἐκυβέρνηει τὸν στόλον ὁ ἔμπειρος καὶ τολμηρὸς Ταχὴρ πασχᾶς. Ἐν τῇ ἀκμῇ δὲ τῆς μάχης, ἐνῶ ἡ φέρουσα τὴν σημαίαν του φρεγάτα καὶ ἄλλα πλοῖα ἡγωνίζοντο ν' ἀναβῶσιν ὑπερήνεμα τῶν Ἑλληνικῶν καὶ νὰ ἐπιπέσωσι ὑπὸ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀνέμου, ὁ Σπαῆς ἔβηεν ἐν τῶν πυρπολικῶν εἰς τὴν φρεγάταν· ἀλλ' ὑπὸ τὴν βολὴν τῶν κανονίων αὐτῆς ἔσπασαν τὰ κατάρτια του, καὶ οἱ πυρποληταὶ κατέβησαν εἰς τὸ ἐφόλικον ἐπὶ σκοπῷ νὰ καύσωσι τὸ πυρπολικόν καὶ νὰ φύγωσιν· ἀλλ' ἰδόντες δύο ἐγθρικός λέμβους κινουμένας εἰς σύλληψιν τοῦ πυρπολικοῦ, ἀνέβησαν πάλιν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος του, καὶ τουφεκίζοντες τοὺς ἀπεμάχονταν. Πρὸς τὸ κέντρον δὲ τῆς γραμμῆς ἐπολέμουν ὁ ναυάρχος, ὁ Α. Παφαλιᾶς, ὁ Α. Κριεζῆς, ὁ Παναγιώτης, ὁ Λεμπέσης καὶ οἱ ἄλλοι· ἦσαν παρ' αὐτοῖς καὶ τέσσαρα πυρπολικά, τὰ τοῦ Πολίτου, τοῦ Α. Θ.

Βώκου, τοῦ Μπούτη καὶ τοῦ Μπίσκου. Οἱ πυρπολῆται ἔθου-
νον καὶ τὰ τέσσαρα ταῦτα πυρπολῆσαι κατὰ τῶν ἐχθρῶν· ἀλ-
λὰ τῶν δύο ἐδόληθσαν τὰ κατὰ τὴν, τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ ἔκαυ-
σε τὸ τρίτον, τὸ δὲ τέταρτον, τὸ τοῦ Μπίσκου, ἔπεσεν ἐπὶ
τὴν φρεγάταν καὶ ἐκόλλησεν, ἀλλ' ἐξεκόλλησε διὰ τῆς ἐπι-
τηδεύσεως τοῦ πληρώματος αὐτῆς καὶ ἔκαη καὶ αὐτὸ εἰς
μάτην. Τὴν δὲ δευτέραν ὥραν μετὰ μεσημβρίαν ἔπαυσεν ἡ
ναυμαχία. Γενναίως ὡς παντοτε ἡγωνίσθη τὸ Ἑλληνικὸν
ναυτικὸν ἐπὶ τῶν δύο τελευταίων ναυμαχιῶν, ἀλλ' οὐδέποτε
τὰ πλοῖα τοῦ καὶ τὰ πληρώματα ἔπαθον τὴν ζημίαν, 100
ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν, καὶ τὰ πλείστα τῶν
πλοίων εἶχον ἀναγκαίην ἐπισκευῆς· μεγάλην ζημίαν ὑπέστη
καὶ ὁ ἐχθρικός στόλος, ἀλλ' ἔδειξεν ἀσυνήθη τόλμην, εἰσέ-
πλευσε δὲ τὸν κόλπον Συύρης ἀπρόθυμος ἐξ ὅσων ἔπαθε νὰ
ἐπανέλθῃ εἰς τὸν ἀγῶνα· μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐξέπλευσαν τοῦ
Ἑλλησπόντου ἐννέα ἄλλαι φρεγάται. Ἀφοῦ δὲ ἀπεμακρύ-
θη ὁ ἐχθρικός στόλος καὶ ἐφαίνετο ὅτι ἐματτιώθησαν τὰ
κατὰ τῆς Σάρου σχεδία τοῦ, συνήλθον τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα
εἰς Ὑφρά καὶ ἐκείθεν ἐπανέπλευσαν τὰ πλείστα εἰς τὰ ἴδια.
Ἐμείνει δὲ ὁ Μισούλης μετὰ 11 πολεμικῶν καὶ 3 πυρπολι-
κῶν. Προπορευομένη ἡ ναυαρχίς καὶ συνοδευομένη ὑπὸ δύο
μόνον πολεμικῶν καὶ δύο πυρπολικῶν, τοῦ Ρούρα καὶ τοῦ
Πολίτη, εὗρέθη αἶφνης τὴν 25 Σεπτεμβρίου ἐξώθεν τῆς Μυ-
τιλήνης ἐν μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἐκυκλώθη, ἔπαθε πολ-
λὰς ζημίας, ἔσπασε τὸ πηδαλιόν της καὶ ἠναγκάσθη νὰ πο-
δίσῃ καὶ ὑψώσῃ τὸ σημεῖον τῆς αποχωρήσεως εἰς ὁδηγίαν
τῶν μακρόθεν ἐρχομένων ἄλλων πλοίων· καὶ τὰ μὲν τῆς
συνοδείας της δύο πολεμικὰ τὴν παρακολοῦθουν ἀπομακρυ-
νομένην, τὰ δὲ ἄλλα δύο πυρπολῆται δὲν ὑπῆκουσαν, ἔδσαν
τὰ παντὰ των καὶ ἀνέμενον ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Ἀγίας
Μαρίας, τὰ ἐχθρικά ἄρμενίζοντα κατόπιν ὑπὸ λεπτὸν ἄνεμον.
Ὁ Μισούλης διέταξε τὰ παρακολοῦθουντα δύο πλοῖα νὰ
στελῶσι τὰς λέμβους των εἰς ρυμουλκίαν τῶν δύο πυρπολι-
κῶν, ὑποθέσας ὅτι ἡργοπόρουν διὰ τὴν ὀλιγότητα τοῦ ἀνέ-
μου. Ὁ Ρούρας ἐπείσθη καὶ ἐνῶ τὸ σκάφος τοῦ ρυμουλκεῖ-

το, ἐχθρική κανονία πεσοῦσα ἐν τῷ ἐφορκίῳ του ἐφόνευσε τρεῖς καὶ ἐπλήρωσε τέσσαρας· ἀλλ' ὁ πολίτης δὲν ἠθέλησε νὰ ρυμουλκηθῇ μήτε νὰ λυσι, τὰ πανία του, ὡς διετάχθη. Τοῦτο βλέποντες οἱ ἐχθροὶ ἐξεμανήσαν καὶ ἐκυλίωσαν τὸ πλοῖόν του, ἐπειδὴ κανονοβολήσαντες ἐφ' ἱκανὴν ὥραν μήτε νὰ τὸ βυθίσωσιν ἢ δυνήθησαν, μήτε νὰ τὸ καύσωσιν, ἔστειλαν εἰς ἀλώσιν αὐτοῦ εἰκοσι λέμβους· ἀλλ' ὁ Πολίτης ἐμβὰς εἰς τὸ ἐφορκίον του φέρων ἐν κανόνι ἔπεσεν ὡς τυφλὸς εἰς τὸ μέσον καὶ τῶν εἰκοσι καὶ κανονοβολῶν καὶ τουφεκίζων, τὰς ἠνάγκασε καὶ τὰς εἰκοσι νὰ ποδίσωσι. Τοῦτου δὲ γενομένου, ἐπανήλθεν εἰς τὸ πλοῖόν του, ἔλυσε τὰ πανία του καὶ ἰστάμενος ἐπὶ τῆς πρύμνης τοῦ πλοίου του ἐν μέσῳ τόσων ἐχθρικῶν πλοίων καὶ βαστῶν τὸ ξίφος εἰς τὴν δεξιάν του, ἐφώναζε γλευάζων καὶ προκαλῶν τὸν στόλον ὅλον εἰς μάχην. Τοιοῦτοτρόπως ἀπεμακρύνθη θαυμαζόμενος παρ' αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν του διὰ τὴν παράφρονα οὕτως εἰπεῖν τὸ λυμὴν του· ἀλλ' ὅτι δὲν ἔπαθε τὸ πλοῖόν τοῦ Πολίτου, ἐκινδύνευσαν νὰ τὸ παθῶσι τὰ πλοῖα τοῦ Σαχίνη καὶ τοῦ Ζάκκ. Ἐνῷ ἐκινδύνευσεν τὸ τοῦ Πολίτου, τὰ πλοῖα ταῦτα παρενβεθέντα ἔδραμον εἰς σωτηρίαν του· ἀλλὰ μόλις ἐπλησίασαν ἔπαυσεν ὁ λεπτὸς ἄνεμος ὑφ' ὃν ἔπλεον καὶ εὐρέθησαν ακίνητα ἐν μέσῳ τῆς Ὀθωμανικῆς ναυαρχίδος καὶ τινος ἐχθρικῆς γολέτας· καὶ ἡ μὲν ναυαρχίς ρυμουλκουμένη, ἡ δὲ γολέτα κωπηλατουμένη ἔβαλαν τὰ δύο ταῦτα πλοῖα εἰς τὸ μέσον καὶ τὸ μὲν τοῦ Ζάκκ ὀλίγον παθεὶν ἀπεμακρύνθη, τὸ δὲ τοῦ Σαχίνη μὴ δυνήθεν ν' ἀπομακρυνθῇ κατετροπώθη κανονοβολούμενον· τόσον δὲ πλησίον εὐρέθη τῶν ἐχθρῶν, ὥστε οἱ ἐν αὐτῷ ἔχουσιν αὐτοὺς κραυγάζοντας νὰ παραδοθῶσιν· ἀλλὰ δύο εὐστοχοὶ κανονίαι, ἡ μὲν ἀναποδογυρίσασα μίαν τῶν ἐχθρικῶν λέμβων, ἡ δὲ κόψασα σχοινία τινα τῆς ναυαρχίδος ἔβαλαν τὸ πλήρωμα αὐτῆς εἰς ἀταξίαν καὶ νοιουτοτρόπως ἐλυτρώθη ὁ κινδυνεύων «Μιλτιάδης» ρυμουλκηθεὶς ὑπὸ τῶν εἰς ἀντίληψιν αὐτοῦ ἔλθουσῶν λέμβων τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πλοίων. Αὕτη ἦτο ἡ τελευταία ναυμαχία ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης· καὶ ὁ μὲν Ὀθωμανικὸς στόλος εἰσέπλευσεν ἀρχομένου τοῦ Νοεμ-

βρίου τὸν Ἑλλησπόντον, οἱ δὲ περὶ τὸν Μισοῦλην ἐπανεπλευσαν εἰς τὰ ἴδια, διασωθείσης καὶ τρίτην φορὰν τῆς κινδυνεύουσης Σάμου».

Ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον μοχθήσας ὁ Ἑλληνικὸς στόλος καὶ τοσαῦτα παθὼν χάριν τῆς σωτηρίας τῆς Σάμου εὐλόγως ἠξίου παρ' αὐτῆς τὴν καλυψὶν διαφόρων δαπανῶν ὅσας ἀπήτη ἢ διατηρήσας τῶν ναυτικῶν ἐκείνων δυνάμεων. Ἀλλὰ καὶ ἡ πτωχὴ Σάμος διατελοῦσα, καθὼς ἄνωτέρω εἶπόμεν, εἰς μεγάλην οἰκονομικὴν ἔνδειαν κατὰ τοὺς δυσχερεῖς ἐκείνους χρόνους· τί ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ ἀντάξιον τῶν θυσιῶν αἱ ὁποῖαι κατεβάλλοντο ὑπὸ τοῦ ἔθνους δι' αὐτήν; Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἐκστρατείαν προσέφεραν εἰς τὸν στόλον διάφορα τρόφιμα, οἶνον καὶ ὀπωρικά, ἐκτὸς δὲ τούτων ἔδωκεν εἰς μετρητὰ γρόσια 69,695. Ἀλλ' αἱ δαπάναι τοῦ στόλου ἦσαν ὑπέρογκοι καὶ πρὸς καλυψὶν αὐτῶν ἡ ἐν Ναυπλίῳ Κεντρικῇ Διοίκησις ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὴν Σάμον τὴν ἀπότισιν λόγῳ μὲν δανείου ἐτέρας 75,000 γροσίων, ὡς διπλοδεκάτην δὲ 120,000. Καὶ αἱ μὲν 75,000 εἰσπραχθήσαν παρὰ τῶν κατοίκων καὶ ἐμετρήθησαν εἰς τοὺς ναυάρχους τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου περὶ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου, ἀλλ' ἡ εἰσπραξὶς τῶν ἐτέρων 120,000 παρούσας πολλὰς δυσκολίας, τῶν κατοίκων ἕνεκα τῆς ἀνερείας τῶν δυσφορούντων εἰς τὴν πληρωμὴν τούτων καὶ ἡ παρατηρηθεῖσα ἐπιβράδυνσις τῆς πληρωμῆς τοῦ ἄνωτέρω ποσοῦ ἐγέννησε τότε ψυχρότητα τινα εἰς τὰ πνεύματα τῶν προκρίτων Ὑδρας καὶ Σπετσῶν. Πρὸς διάλυσιν τῆς ψυχρότητος ταύτης καὶ πάσης ἄλλης κακῆς ὑπονοίας ἐδέχθη νὰ σταλῶσιν ἐκ μέρους τῆς διοικήσεως τῆς Σάμου τρεῖς πρόκριτοι πρὸς τὸν ναύαρχον Μισοῦλην μετ' ἐπιστολῆς τοῦ Λυκούργου καὶ τῶν Κοινῶν Κριτῶν ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐξετίθειτο τὰ αἰτία δι' ἃ ἀνεβάλλετο ἡ εἰσπραξὶς τῆς διπλοδεκάτης. Ἐδόθη δὲ τότε ἐκ μέρους τῶν Σαμίων ὑπόσχεσις ὅτι ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἠθέλει πληρωθῇ αὕτη. Καὶ δὲν κατεβλήθη μὲν ὀλόκληρος, ἐστάλη ὅμως μετ' ὀλίγας ἡμέρας μέρος αὐτῆς πρὸς τὸν ναύαρχον Ἀνδρεῦτσαν πρὸς τὸν ὁποῖον ἔδωκε συγχρόνως καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς Κύριλλος γρόσια

1984, ἅπερ εἶχε συνάξει ἐξ ἰδίου ἐράνου. Πρὸς τοῦτοις ἔσται-
 λην οἱ Σάμιοι περὶ τὰ μέσα τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ ἄλλην πο-
 τότητα οἴνου διὰ τὴν τότε ἐλθοῦσαν νέαν ναυτικὴν δύναμιν,
 ἐπλήρωσαν δὲ καὶ τὸν ὑπὸ τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως ἐπι-
 βληθέντα φόρον ἐκ δύο γροσίων ἐπὶ ἐκάστου βαρελίου οἴνου
 τῶν δύο νήσων Σάμου καὶ Σαντορίνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

Τὸ νέον ἐπὶ τὴν Καποδιαστρίαν καθιερώς. — Ἐνταῦθα μεσολάβησις
 τῶν Δεγάμεων. — Ἡ ἐν Λονδίῳ συνθήκη. — Φόρος τοῦ χιλιάργου
 Κορταξῆ. — Κατέπλους τοῦ Καπετὰν Σταμάτη εἰς Αἴγυπτον. — Σά-
 μιοι βοηθοῦν ἐκ νέου τὸν ἐν Λίβυῳ ἄγων. — Νέα διοικητικὴ διαίρεσις.
 — Ὁ Κωλέτης διορίζεται ἑκτακτος ἐπίτροπος τῶν Ἀνατολικῶν
 Σποράδων. — Ἀρσενία κινήματα ἐν Μαρθοκάμπῳ. — Καταστολὴ
 τῶν εἰς Μικρασίαν ἐπιδρομῶν. — Ὁ Κωλέτης μετὰ τοῦ Λυκοῦργου
 καὶ ἄλλων Σαμίων μεταβαίνει εἰς Λαύπελιον πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ
 Καποδιαστρίου. — Ὁ Λυκοῦργος διορίζεται μέλος τοῦ Πανελληνίου.
 — Διορισμός τοῦ Δημ. Χρηστίδου ὡς προσωρινοῦ διοικητοῦ ἐν Σά-
 μῳ. — Σάμιοι πληρεξούσιοι εἰς τὴν ἐν Ἀργεὶ δ' ἐθν. συνέλευσιν.
 — Τὸ πρωτόκολλον τῶν Δεγάμεων τοῦ 1829. — Ὁ Λυκοῦργος διο-
 ρίζεται ἐπίτροπος Λακωνίας. — Ἐπὶ ἀνάδοξ τοῦ Κωλέττου ἐν Σάμῳ
 καὶ ἀναγνώρησις τοῦ Χρηστίδου. — Ἡ Σύμος ἀποκλείεται ὀριστικῶς
 τοῦ ἐλευθέρου βασιλείου διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ 1830.

Υπῆρχον πλείους ὅσαι ἐνδείξεις ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1827
 ἦτο δυνατόν νὰ φθάσῃ ὀριστικῶς εἰς ἓν τέλος ἡ Ἑλληνικὴ
 ἐπανάστασις. Ἡ ἐν Τροιζίνι συνελθοῦσα Ἐθνοσυνέλευσις
 εἶχε προβῆ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Καποδιαστρίου ὡς κυβερνήτου
 τῆς Ἑλλάδος, δι' οὗ πράγματι ἰδρύθη ἡ πρώτη κυβέρνησις,
 ἡ ἁΐα νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τούτο, καὶ τὴν ὁποίαν ἐσπευσαν νὰ
 συγχαρῶσιν ἀμέσως καὶ οἱ Σάμιοι δι' ἐπιστολῆς τοῦ Λυκοῦρ-
 γου, ὅστις μετὰ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ Κυβερνήτου εἰς Ἑλλάδα,
 ὑπέβαλεν αὐτῷ καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Σάμῳ διοικήσεως.
 Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἦτο ὅτι καὶ Εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις
 διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπροσώπων των εἶχον ἤδη

ἐπέμβαει ἐνεργῶς ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας ἐνὸς συμβιβασμοῦ μετα-
ξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. «εἰς ἐνδειξιν δὲ τῆς ἀνάγκης τῆς
περὶ ἧς ἐπρόκειτο εἰρηνοποιήσεως ἀνέφερον τὴν πολυετῆ πα-
ράτασιν τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἑλλάδος, τὴν εἰς παύσιν τοῦ ἀνι-
κανότητα τῆς Πύλης, τὴν ἐντεῦθεν αἱματοχυσίαν καὶ κα-
ταστροφὴν, τὴν βλάβην τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ἐμπορίου ἐξ αἰτίας
τῆς ἀναφυσίσης πειρατείας καὶ τὴν ὑπόθαλψιν τοῦ διὰ τόσων
θυσιῶν καὶ ἀγῶνων θεσθέντος, ἀλλὰ μὴ ἀποσβεσθέντος ρι-
λοταράχου πνεύματος τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.» Ἐγνωστο-
ποίησαν κατὰ πρώτην φοράν ἐπισήμως, τὴν πρότασιν εἰς τὴν
Πύλιν ἢ Ἀγγλίαν καὶ ἡ Ρωσσία δυνάμει τῆς γενομένης πρά-
ξεως μεταξὺ τῶν δύο τούτων Δυνάμεων ἐν Πετροπόλει. ὅ-
ταν δὲ πρὸς τὰς διαθέσεις ταύτας προσεχώρησε καὶ ἡ Γαλλία,
ἡ πρῆξις μετεβλήθη εἰς συνθήκην, ὑπογραφεύσαν ἐν Λονδίνῃ
τῇ 24 Ιουνίου ὑπὸ τῶν πληρεξουσίων καὶ τῶν τριῶν Δυ-
νάμεων.

Δὲν προσήκει ἐνταῦθα νὰ ἐξιστορήσωμεν τὰ γενόμενα κα-
τὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μεταξὺ τῶν Δυνάμεων καὶ τῆς Πύ-
λης, ἀναφέροντες μόνον ὅτι ὡς συνέπεια τῆς συνθήκης ταύτης
ὑπῆρξεν ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία γενομένη τῇ 8 Ὀκτωβρίου,
καθ' ἣν ἅπας σχεδὸν ὁ αὐτόθι εὐρισκόμενος Τουρκοαἰγυπτί-
ακὸς στόλος κατεστράφη ὑπὸ τῶν πλοίων τῶν ἡνιμέων στό-
λων καὶ τῶν τριῶν Δυνάμεων καὶ ἡ μετὰ τὴν ναυμαχίαν
ταύτην ἀνχώρησις τῶν Πρεσβευτῶν ἐκ Κωνσταντινουπό-
λεως, ἐνεκα τῆς ἐπιδειγθείσης δυστρόπου ἐπιμονῆς τῆς Πύλης
τοῦ νὰ ἐνδώσῃ κατ' ἐλάχιστον ὡς πρὸς τὰ κυριαρχικὰ αὐτῆς
ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος δίκαια. Ἡ τοιαύτη δὲ ἐνεργὸς ἐπέμβασις
τῶν Δυνάμεων ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλληνικῶν
πληθυσμῶν καὶ ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τοῦ Τουρκοαἰγυπτιακοῦ
στόλου κατὰ τὴν ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίαν «ὅλη ἡ Ἑλλὰς
ἡσθάνθη ἀνεκλάλητον χαρὰν καὶ ἀνέπεμψε πρὸς τὸν Θεὸν εὐ-
χαριστίας ἐπ' ἐκκλησίας, ὑπολαβούσα τὸ ἀκούσιον ἔργον τῶν
ναυάρχων τῆς συμμαχίας ὡς ἔργον τῆς ἀοράτου χειρὸς τοῦ.

Τὰ αἰσθνήματα ταῦτα τῆς χαρᾶς καὶ τῶν ἐλπίδων δὲν ἦτο
δυνατὸν, παρὰ νὰ μεταδοθῶσι καὶ εἰς τὴν Σάμον, ἥτις πα-

ρελθόντος καὶ τοῦ τελευταίου κινδύνου ὃν διέτρεξε κατὰ 'Ιουλίον τοῦ 1826 ἐπανελάθεν ἑκτοτε τὴν συνήθη βίον της. Εὐθύς κατὰ 'Ιανουάριον τοῦ 1827 συνεκροτήθη ἐν Πύργῳ ἡ ἐτησία γενική συνέλευσις, καθ' ἣν ἐξελέγη καὶ πάλιν ὁ Λυκούργος διοικητὴς τῆς νήσου. Κοινοὶ δὲ Κριταὶ ἐξελέγησαν ὁ 'Ιωάννης Παπαχατζῆς ἐκ Βαθέος, ὁ Μιχαὴλ Κωνσταντινίδης ἐκ Χώρας καὶ ὁ Μανουὴλ Παπλωματᾶς ἐκ Καρλοθασιῶν. Μόλις ὁμως ἡ Συνέλευσις ἐκείνη διελύθη, θλιβερόν ἐμπεισόδιον λαβὼν χώραν αὐτόθι συνετάραξεν ὅλην τὴν νήσον. Ἐχθροὶ τοῦ ἐκ Πύργου χιλιάρχου Κωνσταντίνου Κονταξῆ συνωμώσαντες ἐφρόνευσαν αὐτὸν ἐσπέραν τινα καὶ ἀπεστέρησαν τὴν Πατριδα ἐνὸς ἐκ τῶν καλυτέρων ἀνδρῶν, ὅστις πολυτίμους παρέσχεν ὑπηρεσίας καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος. Καίρων πολὺν εἶχε νὰ συμβῇ ἀδελφοκτονία τις ἐν τῇ νήσῳ, καὶ τὸ γεγονός ἐπρὸς ἐνέησε διὰ τοῦτο ἔτι πλέον ὀδυνηρὰν ἐντύπωσιν εἰς τὴν κοινωνίαν. Καὶ ἀπεδοκιμάσθη μὲν παρ' ἀπάντων ἡ βδελυρὰ πράξις, ἀλλ' οὕτῃ καὶ μόνῃ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἀγριότης τῶν παθῶν δὲν εἶχε κατασθῆσθαι καὶ ὅτι ὁ περὶ τῶν ὄλων ἀγῶν παρὰ πάντας τοὺς κινδύνους τοὺς ὁποίους διέτρεξεν ἡ Πατρίς δὲν εἶχε κατορθώσει ἀκόμη νὰ περιστείλῃ τὰ βδελυρὰ ἐνστικτὰ τὰ ὅποια προσκάλει πάντοτε ὁ κομματισμὸς. Αἱ σεβαραὶ καὶ ἔκτακτοι περιστάσεις, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἡ δεξιότης τοῦ Λυκούργου περιωρίζου μὲν τὰς κομματικὰς θυέλλας, τὰ πάθη ὁμως ἐξηκολούθουν ἐνεδρεύοντα, ἂν ὅχι εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ ὁλοκλήρου, βεβαιότατα ὁμως εἰς τὴν ψυχὴν ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἤθελον νὰ διακρίνωνται ὡς ἀρχηγοὶ καὶ ἡγέται αὐτοῦ.

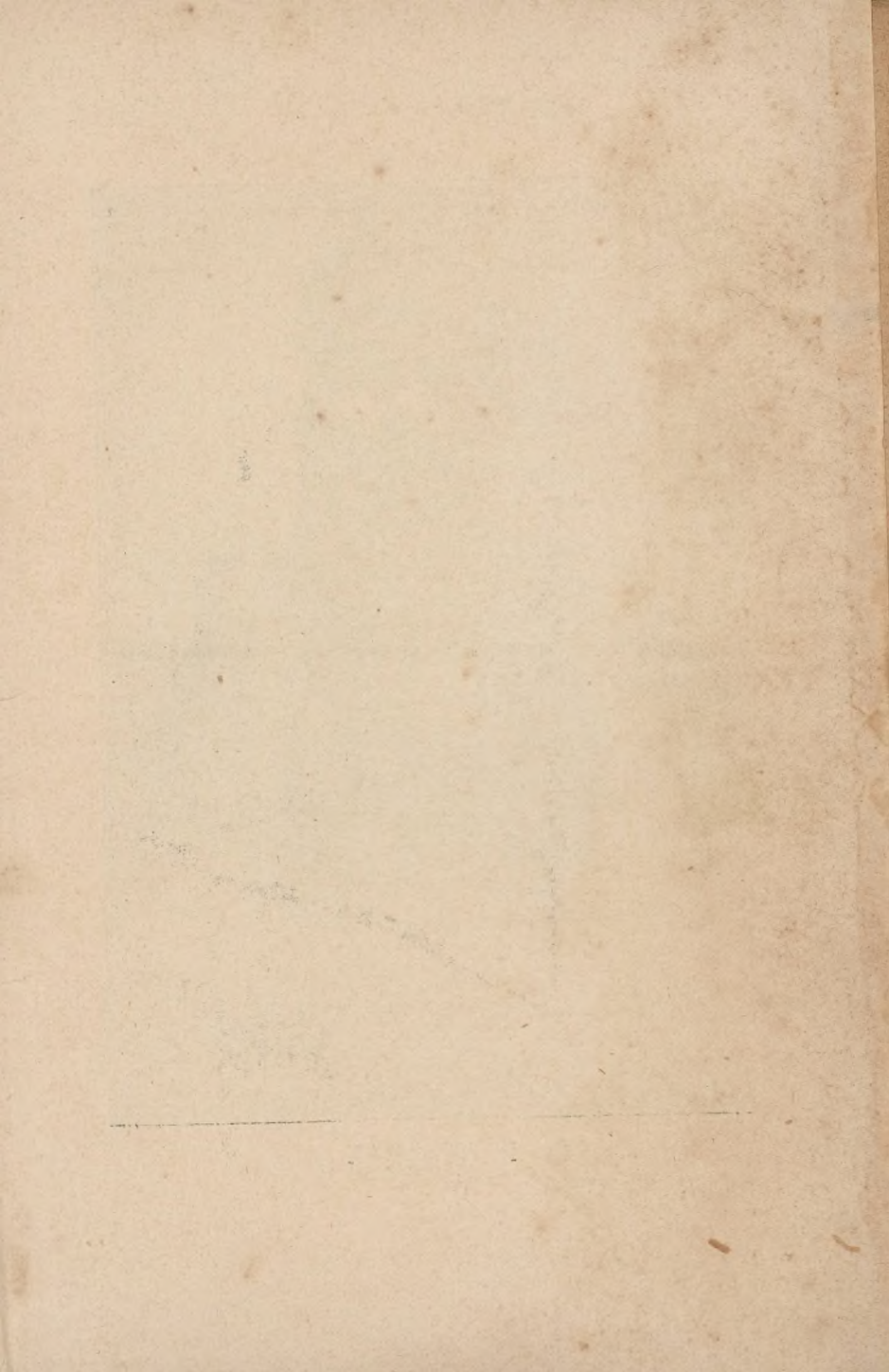
Ἐν τούτοις αἱ ἐπιδρομαὶ εἰς Μικρασίαν καὶ τὰ ἄλλα συνήθη πολεμικὰ ἔργα τὰ ὅποια ἐπεγείρουσι οἱ Σάμιοι πρὸς βλάβην καὶ ἀπασχόλησιν τοῦ ἑχθροῦ ἐξηκολούθησαν καὶ καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1827. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων ἐπεισοδιακῶν κατορθωμάτων ὅσα ἔκαμιν οἱ Σάμιοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν δύναμεθα νὰ μὴ ἀναφέρωμεν τὸ ὑπὸ τοῦ Καπετὰν Σταμάτη ἐπιτευχθὲν κατὰ Μάρτιον τοῦ ἰδίου ἔτους. Ὁ Σάμιος οὗτος ὀπληρχηγὸς εἶχε διαταχθῆ τότε παρὰ τοῦ ναυάρχου.

Μισούλη, ἵνα μεταβαίνων εἰς Ἀλεξάνδρειαν κατοπτρεύσῃ τὰς κινήσεις τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἡτοιμάζετο πρὸς ἀπόπλουν. Παρὰ λαθῶν λοιπὸν ἐκ Σάμου περὶ τοὺς 60 γενναίους ἄνδρας ἐπλευσε μετ' αὐτῶν μέχρι τοῦ στομίου τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξάνδρειας, ἀλλ' ἐκεῖ καταδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ Μεγμέτ' Ἀλῆ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ. Ἐνῶ δὲ παρέπλεε τὰ παράλια τῆς Καραμυκίας, εὗρέθη πρωὶαν τινα ὁμιλῶδῃ ἐν μέσῳ ἐννέα Αἰγυπτιακῶν πλοίων, τὰ ὅποια συνώδευσαν ἄλλα ἐμπορικὰ μεταφέροντα εἰς Συρίαν ἐμπορευμάτων καὶ Ὀθωμανοὺς προτακνητάς. Τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἔχοντα οὖριον τὸν ἄνεμον περιεκύκλωσαν τὸ Σαμιανὸν πλοῖον, δύο δὲ ἐξ αὐτῶν τὸ ἐπλησίασαν καὶ διέταξαν τοὺς ἐν αὐτῷ νὰ περιστρίψωσι τὰ ἱστία. Ἀλλ' οὗτοι ὄχι μόνον δὲν ἐξέτελει τὴν διαταγὴν, ἀλλὰ προσέδεσαν καὶ ἑτεραί, ἵνα ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον ἐξέλθωσι τοῦ κύκλου τῆς πολιορκίας. Τοτε δὲ οἱ Αἰγύπτιοι ἐνόησαντες ὅτι τὸ πλοῖον ἦτο ἐχθρικὸν ἤρχισαν σφοδρὸν πυροβολισμὸν ἐναντίον αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ Σαμιανὸν πλοῖον περισσοτέρην ταχύτητα λαβὼν ἐπέτυχε νὰ διαρύγῃ τὴν πολιορκίαν πυροβολοῦν καὶ ἀντιπυροβολούμενον, συναντήσῃ δὲ κατ' ὁδὸν ἐν ἐκ τῶν ἐμπορικῶν πλοίων, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀπομακρυνθῇ τῶν ἄλλων, συνέλαβεν αὐτὸ καὶ ρυμουλκῆσεν ἔρρειν εἰς Πάτμον, ὅπου ἐγένετο δεικνυμὴ πᾶντων τῶν ἐν αὐτῷ εὐρισκομένων ἐμπορευμάτων, τοὺς δὲ ἐν τῷ πλοίῳ εὗρεθέντας ἐπιβάτας καὶ ναῦτας εἰς πεντήκοντα ἀνερχομένους οἱ Σάμιοι μετενεγκόντες εἰς Ἀικτολὴν ἀντήλλαξαν αὐτοὺς πρὸς βίβας. Δύο ἐξ αὐτῶν μόνον ἐν Σάμῳ ἀπεπειρήθησαν νὰ δραπτεύσωσιν, ἀλλ' ὁ μὲν εἰς συλληφθεὶς ἀνέσωε, ἀπεκεφαλίσθη, ὁ δὲ ἕτερος συναντήσας ἐν τῇ παραλίᾳ λέμβου ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐκοιμάτο μικρὸς παῖς ἐρόνευσεν αὐτὸν καὶ λαβὼν τὴν λέμβον ἀπεπειρήθη δι' αὐτῆς νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν ἀπέναντι ἡπειρωτικὴν ἀκτὴν· συλληφθεὶς ὁμῶς παρὰ τῶν Σαμιῶν καὶ ὁδηγηθεὶς εἰς Μακροδόκαμπον ὑπέστη αὐτόθι οὐκ ἐλάχιστον θάνατον.

Ἀλλ' ὥς εἵπομεν, οἱ ἐπεισοδιακοὶ οὗτοι ἀγῶνες δὲν προὐκάλουν πλέον τὴν κοινὴν προσοχὴν, ἥτις ἐστρέφετο τῶρα εἰς

Κ. ΛΑΧΑΝΑΣ

τὰ γενικώτερα πράγματα καὶ ἀνέμενε μετ' ἀγωνίας τὰς ἀποφάσεις τῶν Εὐρωπαίων. δι' ὧν ἐμελλε νὰ κριθῇ ἡ τύχη τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν πρέσβειων τῶν τριῶν Δυνάμεων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐκορυφώθη ἡ ἀγωνία ἡ καταλαθούσα ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν ἀγνοοῦντα εἰς ποίας τελικὰς ἀποφάσεις ἤθελον καταλήξῃ· καὶ τοιαύτην ἔμπρακτον μεσολάβησιν ἀποδείκνυσαι· Εὐρωπαίκαί Δυνάμεις. Μαγίστη δὲ ἦτο ὡς εἰκός, καὶ ἡ ἀγωνία ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν Σαμῶ, ἥτις μακρὰν τοῦ κέντρου εὐρισκομένη δὲν ἠδύνατο νὰ λαμβάνη ἐγκαίρως εἰδήσεις περὶ τῶν ἐκαστοτε συμβαινόντων. Ἐξ ἄλλου ἡ ἐποχὴ ἦτο κατ'ἀλλήλους πρὸς διάδοσιν παντὸς εἶδους ἀγγελμάτων καὶ διὰ τοῦτο ποικίλα τοιαῦτα ἐκυκλοφοροῦν καθ' ἐκαστὴν εἰς τὰ στόματα τοῦ λαοῦ, τὸ πλεῖστον ἐντελῶς ἀνυπόστατα καὶ ἀποκρήματα τῆς ζωτῆς φαντασίας τῶν ἐκ φύσεως ἐχόντων τὴν τάσιν τοῦ διαδίδειν ψεῦδη καὶ τερατολογίας. Εὐτυχῶς ἡ σοβαρότης τοῦ Λυκούργου διέλυε πᾶσαν ἐκ τῶν διαδόσεων τούτων προκλύπτουσαν ἀνησυρίαν. Εἰς καθε νέαν εἰδήσιν ὁ Λυκούργος ἐσυνείθιζε νὰ σιωπᾷ καὶ ὁ λαὸς εἶχε μάθει νὰ μὴν ἀποδίδῃ μεγάλην σημασίαν εἰς τὰ διαθροῦλούμενα. ἑρῶτον δὲν ἤκουεν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Λυκούργου λέξιν τινα ἐπιβεβαιουσαν αὐτά.

Ἐν τούτοις τὸ 1827 ἔληξε καὶ τὰ ἐν γένει πράγματα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος· δὲν εἶχον ρηθῇ εἰσέτι εἰς οὐδὲν ὁριστικὸν ἀποτελεσμα. Οἱ τὴν Κεντρικὴν Διοίκησιν ἀποτελοῦντες πρὸ τῆς καθόδου τοῦ Καποδιστρίου εἶχον τὴν ἰδέαν ὅτι ἐνδεχομένον ἦτο νὰ πραγματοποιηθῇ ὁ μέγλων συμβιβασμὸς ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ διατηρήσῃ ἕκαστος ὅ,τι κατείχεν καὶ διὰ τοῦτο μόλις ἐμαθάν τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀναχώρησιν τῶν Πρέσβειων, ἀπεφάτισαν νὰ προβῶσιν εἰς νέα ἐπιχειρήματα εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν Ἑλλάδα, εἰς Κρήτην καὶ Χίον πρὸς ἀναξωπύρωσιν τοῦ ἀγῶνος. Πρὸς τὴν γνώμην δὲ ταύτην κατόπιν τῆς ἐπιβεγθείσης ἐπιμονῆς ἠναγκάσθη καὶ ἄλλων νὰ ἀποκλίνῃ καὶ ὁ κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1828 κατελθὼν εἰς Ἑλλάδα ὡς Κυβερνήτης Ἰωάννης Καποδίστριας, ὅστις, ὁλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐγκατάστασίν του εἰς Αἴγιναν, ἔγρα-

φε τῷ Λουκουργῷ εἰς ἀπάντησιν τῶν συγχαρητηρίων του ὅτι, ἔχαιρε μὲν διὰ τὴν εὐταξίαν ἧς ἀπῆλθεν ἡ Σάμος, προσεκά-
λει δὲ τοὺς Σαμίους νὰ βοηθήσωσι τὸν ἐν Χίῳ ἀρξάμενον
ἀγῶνα, εἴτε διὰ τῆς ἀποστολῆς χρηματικῶν βοηθημάτων,
εἴτε διὰ τῆς ἀποστολῆς στρατιωτῶν. Τὸν ἀγῶνα ἐν Χίῳ,
ὃν ἰδίως εἶχον ὑποκινήσει οἱ μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1822 ἐπισυμ-
βῆσαν καταστροφὴν τῆς Χίου συνοικισθέντες ἐν Σύρῳ Χίοι,
διηύθυνεν ὁ βαρὼνος Φαβιέρρος, ἔχων εἰς τὴν διάθεσιν του
δυνάμεις ἀνεπαρκεῖς πρὸς ἐπιτυχὴ ἐκθασιν τῆς ἐπιχειρήσεως.
Εἶχεν ὅμως οὗτος μεγάλην ἐπιμονὴν καὶ ἐπίστευεν αἰσιολά-
ξως, ὅτι ἡ ἄλωσις τῆς νήσου θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἐντὸς ὀ-
λίγων ἡμερῶν. Ἡ δὲ πρόσκλησις τοῦ Καποδιστρίου, ὅπως
οἱ Σάμιοι βοηθήσωσι τὸν ἀγῶνα ἐν Χίῳ, δὲν ἠκούσθη μὲν
παρ' αὐτῶν μετ' εὐαρεσκείας, ἐπειδὴ δὲν εἶχον εἰσέτι λησμο-
νηθῇ τὰ κατὰ τὴν πρώτην εἰς Χίον ἐκστρατεῖαν συμβάντα,
οὐχ' ἤττον διὰ νὰ μὴ φανῶσι παρήκοοι εἰς τὴν πρόσκλησιν
τοῦ Κυβερνήτου, ἀπέστειλαν τότε πρὸς τὸν Φαβιέρρον 82 ὀ-
πλίτας ἄνδρας, ἐκ τῶν ὁποίων ἐρονεύθησαν κατὰ τὴν διάρ-
κειαν τῆς ἐκστρατείας πέντε, οἱ δὲ λοιποὶ μετὰ τὴν ἀποτυ-
χίαν αὐτῆς ἀπελθόντες εἰς Σύρον, διεσκορπίσθησαν ἐκεῖθεν
ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς καὶ ἐπολέμησαν εἰς διάφορα μέρη
τῆς Σπερδῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Καποδίστριας ἀνταλλάξων τὰς ἡνίας τῆς διοικήσεως τοῦ
ἔθνους προσέβη εἰς πολλὰς καινοτομίας. Μεταξὺ τῶν πρώ-
των ἐφρόντισε καὶ διὰ τὴν διοικητικὴν διαίρεσιν τοῦ κράτους.
Αἱ νῆσοι διηρέθησαν τότε εἰς Σποράδας καὶ Κυκλάδας. Ἐκ
τῶν Σποράδων ὠνομάσθησαν βόρειαι, αἱ Σκιάθος, Σκόπελος,
Σκύρος, Πλιοδρόμια καὶ Ψάρα, ἀνατολικαὶ δὲ αἱ Σάμος,
Κάλυμνος, Λέρος, Πάτμος, καὶ Ἰκαρία ἀποτελέσασαι ἐν τμη-
μα. Ἀπὸ τὸ κράτος διηρέθη εἰς δεκατρία τμήματα, ἑκά-
στον δὲ τῶν τμημάτων τούτων ἔθεσεν ὁ Κυβερνήτης ὑπὸ
ἐκτεκτον ἐπίτροπον καὶ διέταξε τὰς διοικητικὰς ταύτας ἀρ-
χὰς νὰ συστήσωσι Δημογεροντίας κατὰ χωρία, κώμας, πό-
λεις καὶ ἐπαρχίας ὑπὸ νέας διατάξεις, βάσιν ὅμως ἐχούσας
τὸν ἐνυπάρχοντα περὶ ἐκλογῆς Δημογερόντων νόμον καὶ ὁρί-

ζούσας ἀκριβέστερον τὰ καθήκοντα τῶν τοπικῶν τούτων ἀρχῶν. Ἡ Σάμος ἀπήρτισεν Ἐπαρχίαν, συμφώνως δὲ πρὸς τὰς διαταγὰς τοῦ Κυβερνήτου. ἡ ἐν τῇ Μονῇ τῆς Μεγαλῆς Παναγίας συνελθοῦσα κατὰ Μάρτιον τοῦ 1828 Γενική τῶν Σαμίων Συνέλευσις ἐξελέξεν Ἐπαρχιακοὺς Δημογέροντας τοὺς Ἰωάννην Παπαχατζῆν, Μιχαὴλ Κωνσταντινίδην καὶ Μανουὴλ Παπλωματῆν, ἀνεγνώρισεν ὁμῶς καὶ πάλιν διὰ σχετικοῦ ψηφίσματος ὡς γενικὸν Διοικητὴν τῆς νήσου τὸν Λογοθέτην Λυκούργον.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων μέτρων τὰ ὅποια προσέβλεψε τότε ἡ μεγάλη διάνοια τοῦ Καποδιστρίου πρὸς ἀνόρθωσιν καὶ βελτίωσιν τῶν Ἐθνικῶν πραγμάτων ἦτο καὶ ἡ συστάσις Ἐθνικῆς Τραπεζίης. Πρὸς τοῦτο ἐπάναγκες ἦτο νὰ γείνη πατριωτικὸν δάνειον καὶ ἐκλήθησαν ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ μέρη νὰ συμμετάσχουν. Ἐκλήθη καὶ ἡ Σάμος δι' ἐπισήμου ἐπιστολῆς τοῦ Κυβερνήτου πρὸς τὸν Λυκούργον. Οὗτος δὲ μόλις ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἔσπευσε νὰ καταστήσῃ τοῦτο γνωστὸν εἰς τοὺς κατοίκους, ἵνα συνεισφέρωσι πάντες ἀναλόγως. Ἀλλ' ἡ κομμικτικὴ ἐμπάθεια ἐξεδηλώθη καὶ εἰς τὴν παρούσαν περίστασιν. Πολέμιοι τοῦ Λυκούργου δὲν ἐδίστασαν ἐπιτηδεύειν ἐνεργήσαντες νὰ ὑποκινήσουν εἰς στάσιν τὰ χωρία, Λέκαν, Καστανέαν, Πλάτανον καὶ Φούρνους, προδιαθέσαντες καταλλήλως τοὺς κατοίκους τῶν χωρίων τούτων ἐναντίον τοῦ δανείου τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζίης. Ἐδέησε νὰ ληρθοῦν αὐστηρὰ μέτρα πρὸς καταστολὴν τῆς στάσεως. Ἀλλὰ διεταράχθη ἐκ τούτων σοβαρῶς ἡ ἡσυχία καὶ ἡ εὐταξία τῆς νήσου. Εὐθύς ὁμῶς μετὰ τὸ περιστατικὸν τοῦτο, ἐπλήθυν ὁ διορισμὸς τοῦ Ἰωάννου Κωλέττου ὡς ἐκτακτοῦ Ἐπιτρόπου τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων. Τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀναλαβὼν ὁ Κωλέττης, ἔλαβε τὴν ἐντολὴν καὶ ἐξ ἀπορρηγῆς τοῦ ἀνατίρω περὶ ταυτικοῦ νὰ μεριμνήσῃ ἰδίως διὰ τὴν διευθέτησιν τῶν ἐν Σάμῳ πραγμάτων, ἐπειδὴ ὁ Καποδίστριας εἶχε διαγνώσει, ὅτι αἱ κομμικτικαὶ φατρίαι τῶν Καρανιολῶν καὶ Καραϊσκάδων δὲν εἴχοι διαλυθῆ ἐν Σάμῳ μετ' ὅλην τὴν ἐπιτέτη διατηρηθεῖσαν ἐν τῇ νήσῳ ὑπὸ τὴν ἀρχιερίαν τοῦ Λυκούρ-

του σχετικὴν εὐταξίαν, καὶ τὸν κομματικὸν τοῦτον ἀνταγωνισμόν, ὁ ὁποῖος ἠδυνάτο νὰ καταστρέψῃ τὴν εὐτυχίαν τῆς νήσου, ἠθέλησε διὰ παντὸς τρόπου νὰ περιστείλῃ. Τὰ τῆς ἀποστολῆς του δὲ ταῦτα ὁ Ἰωάννης Κωλέττης ἐξεπλήρωσεν ὡς ἀκολουθῶς.

Τῇ 20 Ἀπριλίου τοῦ 1828 ἀρίκετο οὗτος εἰς Σάμον, καὶ ὁ Λυκοῦργος τότε ἀξιεπαινον εὐπειθεῖαν εἰς τὰς ἀποράσεις τῆς ἀνωτάτης τοῦ ἔθνους ἀρχῆς δεικνύων, παρέδωκεν ἀμέσως αὐτῷ τὰ ἀρχεῖα τῆς διοικήσεως καὶ τὴν ἀρχηγίαν. Παρалаβὼν τοὺς Ἐπαρχιακοὺς δημογέροντας, ὁ Κωλέττης περιῆλθε μετ' αὐτῶν ὅλην τὴν Σάμον, ἵνα γνωρίσῃ ἐκ τοῦ σύνεργου τὴν καταστάσιν τῆς. Τῇ εἰσηγήσει δὲ αὐτοῦ οἱ Ἐπαρχιακοὶ Δημογέροντες ἐγραψάν τότε πρὸς τοὺς συγὰδας Σαμίους, ὅπως ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν Σάμον. Πᾶσαν προσπάθειαν κατέβαλεν ὁ Κωλέττης καὶ ὅλα τὰ μέσα μετεχειρίσθη, ἵνα περιστείλῃ τὸν κομματικὸν ἀνταγωνισμόν μεταξὺ τῶν κατοίκων καὶ κατευνάσῃ τὰ πάθη. Ἐξέδωκεν ἐγκυκλίους πρὸς τὸν λαόν, δι' ὧν ἀπηγόρευσε τὸ ὀπλοφορεῖν καὶ ἐπικαλούμενος τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα τῶν κατοίκων προσεκάλεε αὐτοὺς ἐν ὀνόματι τῆς Πατρίδος νὰ ἀρῇσιν τὰς κομματικὰς διχονοίας καὶ νὰ πύσωσι ἀποκαλοῦντες οἱ μὲν τοὺς δὲ Καρμυνητοὺς ἢ Κελικαντζάρους. Ἐπειρόμενος δὲ κατὰ μῆνα Αὐγούστου νὰ περιέλθῃ καὶ τὰς ἄλλας νήσους τῆς δικαιοδοσίας του, ἀνέθεσε δι' ἐγκυκλίου τὴν γενικὴν διακυβέρνησιν τῶν πραγμάτων τῆς νήσου εἰς τοὺς Ἐπαρχιακοὺς Δημογέροντας, προσωρινῶς δὲ τὴν διεύθυνσιν τῆς αστυνομίας ἔφησεν εἰς τὴν ἐν Βαθεῖ ἀρχήν, ὅπου ἔμενε καὶ τὸ πλεῖστον τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως. Πλὴν τῶν ἐν Βαθεῖ στρατιωτῶν ἔμενον προσέτι ἐν Μαρθοχώμῳ τεσσαράκοντα στρατιῶται ὑπὸ τὸν Γεωργίον Νάνον πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως. Ἀλλ' οἱ Μαρθοχώμιοι δυσμενῶς φέροντες τὴν διαμονὴν τῶν στρατιωτῶν τούτων ἐν τῷ δήμῳ των, ἐξεγερθέντες μίαν ἡμέραν, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Κωλέττου ἐξεδίωξαν αὐτοὺς ἐκεῖθεν. Τὴν πρῆξιν δὲ ταύτην μαθὼν ὁ ἐν Ἰκαρίῳ τότε διακείμενος Κωλέττης δυσηρεστίῃ σφόδρα καὶ κατήγγειλεν αὐτὴν πρὸς

τὸν Κυβερνήτην. Ἄλλ' ἕνεκα τῶν περιστάσεων ἡ ἀσθενικὴ Διοίκησις καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν δὲν εἰμπόρεσε νὰ τιμωρήσῃ δέοντως τὸ ἔκνομον τοῦτο κίνημα τῶν Μαραθοκαμπίων. Καὶ ὁ μὲν Κυβερνήτης ἐπιτίμησε τοὺτους δι' ἐπιστολῆς του, ὁ δὲ Κωλέττης ἐπιστρέψας εἰς Σάμον ἠρκέσθη εἰς μόνην τὴν διαβεβαίωσιν τῶν ἐγγυρίων δημογερόντων, ὅτι ἐν Μαραθοκάμπῳ δὲν ἤθελεν ἄλλοτε διαταραχθῆ ἡ ἡσυγία.

Τῇ 16 Ὀκτωβρίου συνεκάλεσεν ὁ Κωλέττης ἐν Χώρα γενικὴν Συνέλευσιν διὰ τὴν ἐκλογὴν νέας Ἐπαρχιακῆς Δημογεροντίας καὶ διὰ τὴν ἐξεύρεσιν πόρων πρὸς σύστασιν καὶ διατήρησιν σχολείων καὶ πρὸς διορισμὸν νέων διοικητικῶν ὑπαλλήλων. Ἐξελέγησαν τότε Ἐπαρχιακοὶ Δημογέροντες ὁ Χριστοδούλος Ματακίδης ἐκ Βαθέος, ὁ Μανουὴλ Γαρουφαλῆς ἐκ Μυτιληνῶν, ὁ Ἰωάννης Λεκάτης ἐκ Λέκας, ὁ Ἰωάννης Σφοῖνης ἐκ Μαραθοκάμπου καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Σουβαλιτῆς ἐκ Καρλοθασιῶν· γραμματεὺς δὲ τῆς Ἐπαρχιακῆς δημογεροντίας διορίσθη ὁ Γεώργιος Ἀναγνωστου. Ἡ Συνέλευσις ἐκείνη ἔλαβεν ὡσαύτως διαφόρους ἀποφάσεις καὶ διὰ τὴν ἐπὶ τὰ βελτίω διαρρύθμισιν τῶν οικονομικῶν τῆς νήσου καὶ τῶν διοικητικῶν ἐν γένει πραγμάτων. Μετὰ τὴν λήξιν δὲ τῆς Συνέλευσεως ὁ Κωλέττης ἔσπευσε νὰ γνωρίσῃ εἰς τὸν Σαμιακὸν λαὸν τὴν παγιωθείσαν ἐν τῇ νήσῳ νέαν κατάστασιν δι' ὠραίας ἐγκυκλίου διὰ τῆς ὁποίας ἐκάλει τοὺς πολίτας νὰ συνδράμωσι τὸ ἔργον τῆς Διοικήσεως εἰς τὸ ἀρξάμενον ἤδη εἰρηνικὸν αὐτῆς ἔργον. «Εἰσθε ἐν πολέμῳ—ἔγραφεν ὁ Κωλέττης τότε πρὸς τοὺς Σαμίους—ἀνδρεῖοι πολεμισταί· ἐστέ καὶ ἤδη ἐν εἰρήνῃ ἀγαθοὶ πολῖται. Σὰς ἐθαύμασεν ὁ πολιτισμένος κόσμος ὡς λαὸν ἀνδρείων· ἅς σὰς ἀγαπῇ ἡ καὶ ὡς λαὸν εὐνομούμενον. Ἐνθυμηθῆτε ὅτι εἰσθε ἀπόγονοι λαμπροῦ εὐνομούμενου ἔθνους. Αὐτὸ τὸ ὑψούμενον Ἡραϊκόν, αὐτὰ τὰ ἔρειπια τῆς ἀγαίας σαλαμπρότητος μαρτυροῦν ποίους εἶχετε προγόνους. Φανήτε ἄξιοι τῆς ἀρετῆς αὐτῶν τῶν προγόνων σας».

Οὐδεὶς δύναται νὰ ἀντιστοιχήσῃ ὅτι ἡ δρᾶσις τοῦ Κωλέττου ἐν Σαμῷ παρήλθεν ἄνευ ἀγαθοῦ τινος ἀποτελέσματος. Ἄνῃρ τῆς ἀξίας τοῦ Κωλέττου ὅστις ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὰ

ἐν γένει ἔθνη καὶ πράγματα μετ' ἐπιτυχίας, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἀποδειχθῇ ἐπωφελὲς εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ἐνὸς μικροῦ τόπου. Ἀλλ' οἱ Σχάμοι εἶχον ἕξεις κακὰς καὶ μακροχρονίους, αἱ ὁποῖαι δὲν ἦτο εὐκόλῳ νὰ ἐκρίζωθωσιν ἐντὸς βραχέος διαστήματος. Οὐδ' ἦτο δυνατόν λαὸς συνειθισκας ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν αττῆϊν καὶ τὴν λεηλασίαν νὰ εἰσελθῇ εὐθὺς ἀμέσως εἰς τὸ σταδίου τῆς ταξέως καὶ τῆς εὐνομίας. Ἀκομὴ δὲν εἶχον παύσει οὔτε αἱ εἰς τὴν Μικρασίαν ἐπιδρομαί, αἱ ὁποῖαι παρὰ πολλὰς τότε ἐκ τῶν Σχάμων εἶχον καταστῇ στάδιον βιοποριστικόν. Ἐδίδετο νὰ προβοῦν εἰς παραστάσεις αἱ Δυναμεις διὰ τὴν ἐξαιρουμένην τῶν ἐπιδρομῶν τούτων τῶν Σχάμων καὶ συνεπειὰ τῶν παραστάσεων τούτων ὁ Καποδίστριας διέταξε τὸν μύραρχον Γεώργιον Σαχίνην νὰ πλεύσῃ εἰς τὰ παράλια τῆς Σάμου καὶ ἐμποδίσῃ τὰς ἐπιδρομας ταύτας. Τὴν διαταγὴν δὲ ταύτην ἐκτελὼν οὗτος ἤλθε τότε μετὰ πάντες πολεμικῶν πλοίων εἰς Σάμον καὶ συλλαβὼν μερικὰ ἐκ τῶν Σαμιακῶν πλοίων τῶν ἐγγύτων ὡς ἀποκλειστικὸν ἔργον τὴν μεταρροπὴν τῶν ἐπιδρομῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, μετέφερε ταῦτα εἰς Βαθὺ καὶ ἔκει τὰ μὲν ἐπυρπόλησεν ἐν Μελιχαρίῳ, τὰ δὲ κατεπόντισεν. Ἐκτοτε αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Σχάμων εἰς Μικρασίαν ἔπαυσαν ὁλοτελῶς.

Ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Κωλέττου ἡ Σάμος ἀρρομωῖθη τεταίως καὶ καθ' ὅλα μετὰ λοιπὸν εὐεύτερον Ἑλληνικὸν κράτος. Διότι καὶ πρότερον μὲν ἀπὸ τῆς κηρυξέως τῆς ἐπαναστάσεως ἀπέβηκε Ἑλληνικὴν ἐπαρχίαν, ὑπέκουσαν κατ' ὅλα εἰς τὴν Κεντρικὴν τοῦ Ἑθνικοῦ Ἀρχῆν, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἕνεκα τῶν ἀνωμاليῶν καὶ ἕνεκα τῆς γλιχωρώσεως εἰς τὴν εὐρίσκειτο πάντοτε ἡ Κεντρικὴ ἐξουσία, δὲν εἶχε καταστῇ δυνατόν νὰ παγιωθῇ πανταχοῦ ὁμοιόμορρον διοικήσεως συστήμα, ἡ Σάμος, καθὼς καὶ τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν μερῶν, τὰ μετασχόντα τῆς ἐπαναστάσεως, διηρθέτουν τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῶν κατὰ διάφορον τρόπον. Ὡταν ὁμοῦς ὁ Καποδίστριας ἀνέλαβε τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν, τὸ γόητρον τῆς Κεντρικῆς Κυβερνήσεως ὑβώθη εἰς τὰ πνεύματα ὁλῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ χωρὶς πολλὴν δυσκολίαν ἐπετεύχθη ἡ ἐπιβολὴ

ὁμοιομόρφου διοικητικοῦ ὁργανισμοῦ εἰς ὅλα τὰ Ἑλληνικά μέρη τὰ ὁποῖα εἶχον καθιερώσει νὰ ἀποτιναξῶσι τὸν Τουρκικὸν ζυγόν. «Τοιοῦτοτρόπως—γράφει ὁ Σπυρίδων Τρικούπης—διὰ τῆς ἐξοντώσεως τῆς πειρατείας, διὰ τοῦ κανονισμοῦ τοῦ πολεμικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ, διὰ τῆς τακτοποιήσεως τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ διοικητικοῦ καὶ δημογεροντικοῦ ὁργανισμοῦ ἡ ἐπικράτεια ἔλαβε μορφήν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ὁποῖαν δὲν εἶχε πρὶν». Τότε καὶ οἱ Σάμιοι ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται ὅτι ἀποπτύσαντες τὸν βαρβαδικὸν, δὲν ἦσαν μόνον ἐλεύθεροι Σάμιοι, ἀλλὰ πρὸ παντός πολῖται τοῦ δημιουργηθέντος Ἑλληνικοῦ κράτους, διὰ τοῦ ὁποίου κατὰ θέαν βούλησιν ἐμελλόν νὰ ἐκπληρωθῶσι τὰ ὥραία καὶ μεγάλα ὄνειρα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἡ ιδέα αὕτη ἀναμυρσθητῶς θὰ ἐξηράνιζε βαθμηδὸν τὰς ἐπικρατοῦσας στενὰς τοῦ τοπικισμοῦ ιδέας καὶ θὰ ἐμετρίαζε τὴν ἐκ τούτων πηγάζουσαν ὀξύτητα τῶν κομματικῶν παθῶν, ἐπειδὴ θὰ ἐστρεφε τὸ λαϊκὸν πνεῦμα πρὸς τὰ μεγάλα τοῦ ἔθνους ἰδανικά ἐπιβάλλουσα τὴν ἐκπλήρωσιν ἀνωτέρων χρεῶν, ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ καθεστὼς τοῦτο δὲν ἦτο προσωριμὸν νὰ διατηρηθῇ ἢ ἐπ' ἐλάχιστον χρόνον. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον ἐγένετο ἐντολῇ τοῦ Κωλέττου καὶ ἡ πρώτη ἐπίσημος ἀπογραφή τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Σαμοῦ, ὅστις εὑρέθη τότε ἀνερχομένης εἰς 27.125 ψυχάς.

Καθὼς εἶδομεν προηγουμένως, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον κατέστρεφεν ἀνέκαθεν καὶ ἐξήκολοθεῖ νὰ καταστρέφῃ τὴν Σάμον ἦτο ὁ κομματισμὸς, ὁ μέχρις ἐκείνης καὶ λύσσης φθάνων καὶ ἐξώθων τοὺς ἀνταγωνιζομένους εἰς τὰ πλέον ἐσχάτα καὶ ἀποτρόπαια μέσα. Διὰ τὸν περιορισμὸν τοῦ ἀγαλινώτου τουτοῦ παθους ὁ Κωλέττης εἰργάσθη μετὰ ζήλου πάντοτε ἐν συνεννοήσει μετὰ τὸν Κυβερνητικὸν πρὸς ὃν δὲν ἔπαυε νὰ ἐκθέτῃ λεπτομερῶς τὴν ἐν Σάμῳ καταστάσιν. Ἐκ τῶν ἐκθέσεων του δὲ τούτων διαφαίνεται ὅτι ὁ ἀνὴρ εἶχεν ὀρεῖαν ἀντίληψιν καὶ ἡδυνήθη εἰς ὀλίγον διάστημα νὰ ἐκτιμήσῃ ὀρθῶς τὰ ἐν Σάμῳ πρόσωπα καὶ πράγματα. Καὶ ὁ Καποδίστριας ἔτρεφε, καθὼς φαίνεται, μεγίστην ὑπόληψιν εἰς τὸν Κωλέττην καὶ

τάς παρατηρήσεις αὐτοῦ ἐδέχετο μετὰ πολλῆς προσοχῆς. Ἐξ ἐνός γραμματος τοῦ Καποδιστρίου πρὸς τὸν Κωλέττην σταλέντος ἐκ Πόρου τῇ 20 Ὀκτωβρίου τοῦ 1828 ἐξάγεται ὅτι καθ' ὅσον ἄφορα τὰ ἐν Σάμῳ πράγματα ὑπῆρχε πλήρης συμφωνία μεταξύ τῶν δύο ἀνδρῶν, οἵτινες διακαῶς ἐπέθυμουν τὴν ταχεῖαν συνδιαλλαγὴν τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἀντιφερομένων μερίδων. συνεφώνουν δὲ οὗτοι ἀκόμη καὶ ὡς πρὸς τὰ μέσα δι' ὧν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ τοιαύτη συνδιαλλαγὴ. Δύο δὲ τρόποι κατὰ τὸν Κωλέττην ὑπῆρχον πρόχειροι πρὸς κατὰστολὴν τῶν συγῶν ἐρίδων καὶ πρὸς παγίωσιν τῆς εὐταξίας ἐν Σάμῳ. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος συνίστατο εἰς τὴν χρῆσιν τῆς δυνάμεως τῆς κυβερνήσεως ἀπομακρυνομένων ἐκ Σάμου ὅλων τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν, ὁ δὲ δευτέρος εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἐνός ἐκ τῶν δύο κομμάτων καὶ δι' αὐτοῦ τῶν Καρμανιόλων πρὸς τὸ ὅποῖον ἀπροκαλύπτως ἐστρέφοντο αἱ συμπάθειαι τοῦ Κωλέττου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Καποδιστρίου, πρὸ τῆς ἐτημυγορίας τῶν Δυνάμεων δὲν ἔπρεπε νὰ ἀνακινῶνται ζητήματα μέλλοντα νὰ φέρωσιν ἀναστατώσεις εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ κράτους, διότι ἐνεκα τῆς ἀβεβαιότητος τῶν καιρῶν συμφερότερον ἦτο νὰ ἐπιδιωκεται ἡ προσωρινὴ θεραπεία ὅλων τῶν ἐσωτερικῶν πληγῶν, τῆς ριζικῆς τοιαύτης ἀναβαλλομένης δι' εὐθετώτερον χρόνον. Καὶ ἐνεκα τοῦ ἀναμρισθητέως ὀρθοῦ τούτου λόγου ὁ Κωλέττης δὲν ἐπεχείρησέ τι ἀπὸ ὅσα ἐνόμιζεν ἀναγκαῖα διὰ τὴν ὀριστικὴν διευθέτησιν τῶν ἐν Σάμῳ πραγμάτων, προσκληθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1829 νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἑδρὰν τῆς Διοικήσεως ὑπέδειξεν ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἀσύμφορον νὰ παραλάβῃ μεθ' αὐτοῦ καὶ μερικοὺς ἐκ τῶν προκρίτων Σαμιῶν μετὰ τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ παρουσιάσῃ αὐτοὺς εἰς τὸν Κυβερνήτην καὶ προτείνῃ τὸν διορισμὸν αὐτῶν εἰς διαφόρους θέσεις ἐκτὸς τῆς Σαμου, σκοπῶν διὰ τοῦ εὐσχήμου τούτου μέσου νὰ ἐπιτύχῃ τὴν προσωπικὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτῶν ἐκ τῆς νήσου, πράγμα τὸ ὅποιον συνέφερεν ὄντως εἰς τὰς περιστάσεις ἐκείνας. Ἡ ὑπόδειξις τοῦ αὐτοῦ ἐνεκρίθη καὶ ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου καὶ ὁ Κωλέττης ἀναχω-

ρήσας ἐκ Σάμου τῇ 12 Φεβρουαρίου 1829 συμπαρέλαθε μεθ' αὐτοῦ τὸν Λυκούργον, τὰ τρία μέλη τῆς πρώτης Ἐπαρχιακῆς Δημογεροντίας Ἰωάννην Παπαχαρατζήν, Μανουὴλ Παπλωματῆν καὶ Μιχ. Κωνσταντινίδην, δύο ἐκ τῆς νέας τοῦς Χριστόδουλον Ματακίδην καὶ Ἰωάννην Λεκάτην καθὼς καὶ τοὺς Ἀντώνιον Γεωργιάδην καὶ Ἐμμανουὴλ Ἀγγελίνας. Ἐπιβιβάσθεις δὲ μεθ' ὅλων τούτων ἐντὸς ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πλοίου ἀνεχώρησεν εἰς Αἴγιναν προπεμφθεὶς μετ' ἐπευφημιῶν ὑπὸ τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ πρὸς τὸν ὁποῖον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεώς του ἀπέλυσε ἐγκύκλιον συνιστῶν τὴν ὁμόνοιαν, τὴν εὐπείθειαν εἰς τοὺς νόμους καὶ εἰς τὰς ἀρχάς. Ἀναχωρῶν δὲ ὁ Κωλέττης ἄφησεν ἐν Σάμῳ ὡς προσωρινὸν ἀναπληρωτὴν τοῦ τὸν Πᾶνον Μοναστηριώτην.

Φθάσαντες εἰς Αἴγιναν ὁ Κωλέττης μετὰ τῶν συνοδευόντων αὐτὸν Σαμίων ἐπληροφόρηθησεν αὐτόθι ὅτι ὁ Κυβερνήτης διέτριβε τότε εἰς Πελοπόννησον καὶ εὐθὺς τῇ προσκλήσει αὐτοῦ διαπερασιώθησαν πάντες εἰς Ναύπλιον. Ἐκεῖ ὁ Κωλέττης παρουσίασεν εἰς τὸν Καποδίστριαν τοὺς Σαμίους, ὅστις ἐδέχθη αὐτοὺς μετὰ μεγάλης προσηκείας καὶ ἐκδηλῶν τὴν πρὸς αὐτοὺς εὐμένειάν του διώρισε τὸν μὲν Λυκούργον μέλος τοῦ Πανελληνίου, ἀνέθηκε δὲ εἰς τὸν Κωλέττην νὰ ὑποδείξῃ εἰς ποίας θέσεις ἡδύνατο νὰ διορίσῃ καὶ τοὺς λοιπούς. Ἀλλὰ τότε εἶδον ὅτι δὲν ἔπρεπε πάντες νὰ ἀπομακρυνθῶσι τῆς Σάμου. Ἐγένετο συγχρόνως σκέψις περὶ τοῦ προσώπου ὅπερ ἔμελλε νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν Κωλέττην εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Σάμου. Καὶ οἱ μὲν Σάμιοι ἐπρότειναν κατὰ πρῶτον νὰ δοθῇ ἡ θέσις τοῦ Διοικητοῦ εἰς τὸν Ἀντώνιον Γεωργιάδην, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ πρότασις αὕτη δὲν ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τοῦ Καποδιστριαί, ὅστις καθὼς φαίνεται δὲν ᾔθελε νὰ ἐμπιστευθῇ τὴν θέσιν τοῦ διοικητοῦ εἰς Σάμιον, ἐπρότειναν κατόπιν νὰ ἐξακολουθήσῃ διοικῶν τὴν Σάμον ὁ Κωλέττης, τὴν δὲ ἐξουσίαν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀπουσίαν του νὰ διέπῃ ἡ Ἐπαρχιακὴ Δημογεροντία μεθ' ἐνὸς προσωρινοῦ διοικητοῦ καὶ ὡς τοιοῦτον ὑπενόουν τὸν Λυκούργον. Ἀλλ' ὁ Κυβερνήτης καὶ ταύτην τὴν πρότασιν ἀπορρίψας, ἀνέθηκεν εἰς τὸν Κωλέττην νὰ

ὑποδείξῃ, τρεῖς ὑποψηφίους, ἐξ ὧν ἕκαστος νὰ ἐλλείξῃ τὸν ἕνα ὡς προσωρινὸν διοικητὴν τῆς Σαμου. Ὑποδειχθέντων δὲ ὑπὸ τούτου ὡς ὑποψηφίων τῶν Νικολαου Σκούρου, Πάνου Μοναστηριώτου καὶ Δημ. Χριστίδου, ὁ Κυβερνήτης ἐξελέξε τὸν τελευταῖον διορίσας συγχρόνως τὸν μὲν Μοναστηριώτην διοικητὴν Πάτμου, τὸν Ἰωάννην Λεκατὴν γενικὸν ἀστυνόμον τῆς Σαμου καὶ τὸν Χριστόδουλον Ματακίδην ὑποσχεθεὶς νὰ διορίσῃ δικάστην παρὰ τῷ πρωτοκλήτῳ δικαστηρίῳ τῶν Σποραδῶν. Τοιοῦτοτρόπως διευθετηθέντων τῶν τῆς Σάμου πραγμάτων, ἀπῆλθον πάντες ἐκ Ναυπλίου εἰς Αἴγιναν. ἔνθα ὁ Λυκούργος λαβὼν τὸ δῖπλωμα τοῦ διορισμοῦ του ἔλαβε μέρος παρευθὺς καὶ εἰς τὴν συνεδρίαν τοῦ Πανελληνίου· ἐπειδὴ ὅμως εἶχεν ἀνάγκην νὰ τακτοποιήσῃ τὰς οἰκογενειακὰς του ὑποθέσεις ἐζήτησεν ἄδειαν ἀπουσίας καὶ ἀνεχώρησε διὰ Σάμον ἐπιβὰς τοῦ ἰδίου πλοίου ἐν ᾧ ἐπέβησαν ὡσαύτως ὁ νέος προσωρινὸς διοικητὴς καὶ οἱ ἄλλοι Σάμιοι· πάντες δὲ ἐβῆσαν εἰς Σάμον τῇ 15 Ἀπριλίου.

Οἱ περὶ τὸν Λυκούργον βρέως ἔφερον τὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτοῦ ἐκ τῆς Σάμου καὶ ὅταν ἐγνώσθη ὅτι ὁ Χριστίδης ἀφίκετο μετ' αὐτοῦ εἰς Σάμον ἐπίστευται πρὸς στιγμὴν ὅτι ὁ Χριστίδης σκοποὺν εἶχε νὰ ἐγκαθιδρύσῃ ὀριστικῶς διοικητὴν τὸν Λυκούργον. Ταχέως ὅμως οἱ πόθοι οὗτοι διεψεύσθησαν, διότι μόλις ἀποβιβάσθαι εἰς τὴν Σάμον ὁ Χριστίδης ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον πρὸς τὸν Σαμακὸν λαόν, δι' ἧς γνωστοποιῶν τὰ τοῦ διορισμοῦ του προσεκάλει τοὺς κατοίκους, ὅπως συντρέξουν τὸ ἔργον τῆς Διοικήσεως προπαρατεμένης τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ταξείας καὶ τῆς ἡσυχίας ἐν τῷ τόπῳ. Ὁ Δημήτριος Χριστίδης ἦτο εὐπαίδευτος ἀνὴρ καὶ ἐνεφορεῖτο ὑπὸ χρησθῶν αἰσθημάτων, ἀλλ' εἶχεν ἀσθενικὸν χαρακτῆρα καὶ ἐστέρευτο βαθείας κρίσεως, ἔνεκα δὲ τούτου ἡ διοίκησις του ἐν Σαμῷ ἐσημείωσε πλείστας ἀποτυχίας. Ἐκ προθέσεως ἀγαθῆς ἐπεχείρησε νὰ συγκεντρώσῃ ἐν ἑαυτῷ ἅπασαν τὴν ἐξουσίαν, ἐπειδὴ ἔβλεπεν ὅτι οἱ παρ' αὐτῷ ἀποτελοῦντες τὴν Ἐπαρχιακὴν Δημογεροντίαν δὲν ἔμενον ποτε ἀπηλλοτριμένοι τῶν κομματικῶν πόθων καὶ παθῶν. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο

ἀπῆται ἔκτακτον δεξιότητα τὴν ὁποίαν οὗτος δὲν εἶχε. Διὸ καὶ ἐγεννηθήσαν πολλὰ δυσaréσκειαι ἐναντίον του καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Κωλέττου ἐπιβληθεῖσα τάξις ἐν τῇ νήσῳ ἤρχισε τότε καὶ πῶς νὰ χαλαροῦται.

Ἐπρόκειτο ἤδη νὰ συγκληθῇ ἡ ἐν Ἀργεῖ τετάρτη τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις καὶ διὰ τῆς δημοσιευθείσης ἐπισήμου προκηρύξεως τοῦ Κυβερνήτου προσεκαλοῦντο καὶ οἱ Σάμιοι νὰ συμμετάσχῃσι τοῦ συνεδρίου διὰ τῆς ἀποστολῆς πληρεξουσίων. Ὅθεν συγκροτηθείσης ἐν Πύργῳ τοπικῆς Συνελεύσεως ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Χρηστίδου ἐξελέγησαν πληρεξούσιοι ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, ὁ Λυκούργος, ὁ Ἰωάννης Λεκάτης καὶ ὁ Ἀντώνιος Γεωργιάδης, ὃν παραιτηθέντα τῆς πληρεξουσιότητος καὶ διορισθέντα πρόεδρον τοῦ δικαστηρίου τῶν βρεῖων Σποράδων, ἀντικατέστησεν ὁ ἐπιλαχὼν Χριστόδουλος Ματακίδης. Ἡ Ἑθνικὴ Συνέλευσις ἤρχισε τὰς ἐργασίας τῆς ἐν Ἀργεῖ τῇ 11 Ἰουλίου 1829 ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ γερωνοτέρου ἐκ τῶν πληρεξουσίων Γεωργίου Σισίνη. Τὴν δὲ 16ην παρέστη ἐν τῇ Συνελεύσει ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν γραμματεὺς καὶ ἐθέσας τὰ ἐξωτερικὰ καὶ ἀναγνώσας διαφόρους διακοινώσεις τῶν πρέσβευ τῶν Δυναμῶν καὶ τοῦ Κυβερνήτου πρὸς ἀλλήλους, εἶπεν ἐπὶ τέλους, ὅτι απέκειτο εἰς τὴν Συνέλευσιν νὰ βουλευθῇ περὶ τῶν περαιτέρω.

Ἵνα δώσωμεν εἰς τὸν ἀναγνώστην σαφεῖ ἰδέαν περὶ ὅλων τῶν διαδοχικῶν τῶν γενομένων ἕως τότε ὑπὸ τῶν Δυναμῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐκοίθη, ὡς θὰ ἴδωμεν κατόπιν, καὶ ἡ τύχη τῆς Σάμου, νομίζομεν ἀναγκαῖον νὰ κάμωμεν ἐνταῦθα συνοπτικὴν ἐκθεσιν τούτων. Καθὼς εἶπομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις, αἱ Δυναμεῖς ἐπενέβησαν τὸ πρῶτον διὰ τῆς ὑπόγραφείσης ἐν Λονδίῳ συνθήκης κατὰ Τούμιον τοῦ 1827. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἐδέχθησαν τὴν συνθήκην ταύτην, ἡ δὲ Πύλη ἤζητολοῦθαι ἀρνούμενη καὶ μετὰ τὴν ἐν Πύλῳ ναυμαχίαν καὶ τὴν ἀναχώρησιν τῶν πρέσβεων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Οὕσα δὲ ἰδίως ἐξηγηρωμένη κατὰ τῆς Ρωσσίας τὴν ἐθεώρει ὡς πρωταίτιον ὅλων τῶν γενομένων, ἐκάλεσεν εἰς τὰ ὅπλα ὅλους τοὺς πιστοὺς Μουσουλμάνους κατὰ τοῦ μισητοτέρου τῶν

ἀπίστων λαῶν, τοῦτο ὅμως ἔκχευε τὴν Ρωσσίαν νὰ κηρυξῇ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1828. Ὁ πόλεμος οὗτος διηκολύνηε τὰς περαιτέρω ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐνεργείας τῆς Δυνάμεων. αἰτινὲς ἕκτοτε δὲν ἔπαυσαν ἐργαζόμεναι ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῶν Αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων καὶ ὑπὲρ τῆς ὁριστικῆς ρυθμίσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Δυνάμει τοῦ ἐν Λονδίῳ κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1828 ὑπογράφεντος πρωτοκόλλου κατήλθον εἰς Πελοπόννησον γαλλικὰ στρατεύματα ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰβραήμ πασᾶ. ὅστις ἤναγκασθη νὰ ἐγκαταλείψῃ ἀμυχρήτι τὴν χερσόνησον περὶ τὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου. μετ' ὀλίγους δὲ μῆνας ἕκτοτε, ἦτοι κατὰ Μάιον τοῦ 1829, ὑπεγράφη ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Δυνάμεων νέον πρωτόκολλον δι' οὗ ἐκανονίσθησαν κατὰ πρῶτον τὰ πρὸς βορρᾶν ὅρια τοῦ νέου κράτους. Εἰς τὸ πρωτόκολλον προσετίθεο ὅτι ἡ Εὐρώπη, καθὼς καὶ αἱ προσκειμέναι τῇ Πελοποννήσῳ νῆσοι καὶ αἱ Κυκλαδες θέλουσιν ἀποτελεσεῖν μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Περὶ δὲ τῆς Σάμου δὲν ἐγίνετο ἐν αὐτῷ οὔτε ἀπλή μνεία, καίτοι ὁ Καποδίστριας ἐν τῇ μεγάλῃ χωρογραφικῇ ἐκθέσει ἣν εἶχεν ὑποβάλλει κατὰ πρόσκλησιν τῶν Συμμάχων Αὐτῶν ἔκχευε τὸν προσήκοντα λόγον περὶ τῆς Σάμου ἐκθειάζων τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐεutherίας ἀγωνίας τῶν Σαμίων ἐκ τῶν πρώτων ἀναλαβόντων τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας, πολὺ δὲ πρότερον καὶ οἱ ἐν Ἑλλάδι ἀντιπρόσωποι τῶν Δυνάμεων γράφοντες εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1828 ἔδιδον μεταξὺ τῶν ἄλλων τὰς ἀκολούθους ἐπεξηγηματικὰς δηλώσεις: « . . . Ἡ Χίος δὲ καὶ ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη μόναι δὲν ἐμπεριλαμβανόνται. Ἀλλὰ τῆς μὲν πρώτης οἱ βουλευτοὶ ἐκρίναν ἐκ τῆς ἐνεστώσης αὐτῆς καταστάσεως, ἀδύνατον τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα προσθήκην. Περὶ δὲ τῆς Σάμου καὶ τῆς Κρήτης, ὧν ἡ μὲν ἀπὸ ἐπὶ τῶν διατηρεῖ τὸ αὐτόνομον, ἡ δὲ καὶ σήμερον ἐν πληρῇ ἐπαναστάσει εὐρίσκεται, οἱ βουλευτοὶ χρεὸς νομίζουσι νὰ παραστήσουσι τὰ πολλὰ δίκαια τῶν νήσων τούτων εἰς τὴν συμμαχίαν, καὶ νὰ ἐπικαλεσθῶσιν ὑπὲρ

αὐτῶν τὴν ἰσχυράν αὐτῆς προστασίαν καὶ γὰρ τῶν ἀρχῶν τῆς Λοιδοινείου συνθήκης». Ἐν τούτοις ἡ Πύλη καὶ μετὰ τὴν υπογραφήν τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ 1829 ἐδυσχεραίνεν εἰσελθεῖν νὰ ἀποδεχθῇ τὰ ὑπο τῶν Δυναμεῶν ἀποφασισθέντα.

Ἐν τοιαυτῇ καταστάσει εὐρίσκοντο τὰ πράγματα, ὅτε συνήλθεν ἡ ἐν Ἀργεῖ δ' ἔθνοσυνέλευσις καὶ ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν γραμματεὺς, καθὼς ἀνωτέρω εἶπομεν, ἀνεκρίνωσεν αὐτῇ τὰς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης λαβοῦσας χώραν διπλωματικὰς διαπραγματεύσεις. Ἡ περὶ τῆς Σαμου σιωπὴ τῶν Δυναμεῶν ἐν τῷ τελευταίῳ αὐτῶν πρωτοκόλλῳ σφόδρα συνέταραξε τοὺς ἐν τῇ Ἑθνικῇ Συνελεύσει συνεδρουνόντας Σαμίους πληρεξουσίους, οἵτινες διὰ τοῦτο ἐσπευσαν νὰ ὑποβάλουν εἰς τὴν Συνέλευσιν ὑπόμνημα, ἐνῷ, ἀφοῦ ἐξέθετον τὰ περὶ τῆς συμμετοχῆς τῆς Σαμου εἰς τὸν ἀγῶνα ἀπὸ τῆς ἐναρξέως τοῦ κινήματος καὶ ὅλα τὰ δίκαια αὐτῆς ὅπως συναποτελέσῃ μέρος τοῦ σχηματισθέντος Ἑλληνικοῦ κράτους καὶ διεβεβαίωνον ὅτι οἱ Σάμιοι δὲν θὰ ἀνεχθῶσι ποτὲ νὰ ἴδωσιν ἐκ νέου ὑποδουλουμένην τὴν πατρίδα των καὶ δὲν θὰ ὑποχωρήσωσι πρὸ οὐδεμιᾶς βίας, παρεκάλουν εἰς τὸ τέλος, ἵνα διὰ τοῦ Κυβερνήτου ἐνεργηθῶσι τὰ δεόντα περὶ τῆς τύχης τῆς Σαμου. Καὶ τὸ μὲν ὑπόμνημα τοῦτο ἀναγνώσθην ἐν τῇ Συνελεύσει· παρεπέρμελλε μετὰ σχετικοῦ σημειώματος εἰς τὸν Κυβερνήτην, μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας διωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ ὁ Λυκούργος Λογοθέτης ἑκτακτος ἐπίτροπος τῆς Λακωνίας καὶ κάτω Μεσσηνίας, ὅπου εἶχον λάβει ταχισταί τινες καὶ πρὸς καταστολὴν αὐτῶν ὁ Καποδίστριας ἀπολύσας καὶ τοὺς δύο ἐπιτροποὺς τῶν μερῶν τούτων, διώρισεν ἀντ' αὐτῶν τὸν Λυκούργον τοῦ ὁποίου ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ἐκτιμήσει τὴν περὶ τὸ διοικεῖν ἱκανότητα καὶ τὰ ἄλλα αὐτοῦ προσόντα. Καὶ εἰς τὴν θέσιν ταύτην ὁ Λυκούργος ἠδδοκίμησε ἀποδείξας δεξιότητα οὐ τὴν τυχοῦσαν καὶ διὰ τῆς προσήκουσας αὐτοῦ συμπεριφορᾶς προσελκύσας τὴν ἀμέριστον ὑπόληψιν ὅλων τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν τῆς Λακωνίας καὶ τὸν σεβασμὸν παρὰ πάντων τῶν κατοίκων. Ἐκεῖ κατέπαυσε πάραυτα τὰς ταρχάς, συνήνωσε τὰ διεστώτα, ἐπέχρυσεν πανταχοῦ τὸ πνεῦμα τῆς ἀ-

γάτης καὶ τῆς εἰρήνης καὶ συνέδεσε διὰ τῶν ὠραιότερων ἀναμνήσεων τὴν Σάμον μετὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα.

Ἐν Σάμῳ ἐξηκολούθει διοικῶν ὁ Χριστίδης μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1829 ὅποτε ἐρῆχασεν εἰς τὴν νῆσον ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, ὅστις μόλις ἀρχίθεις ἐπεχείρησε περιοδεῖαν εἰς ὅλας τὰς κώμοπόλεις καὶ χωρία τῆς νήσου πρὸς ἐξέτασιν καὶ τακτοποίησιν ὅλων τῶν κακῶς ἐχόντων, συστήσας τότε ἐν Βαθεῖ καὶ πρωτόκλητον δικαστήριον καὶ πρόεδρον αὐτοῦ διορίσας τὸν Ἰωάννην Σουμάκην. Μετ' ὀλίγον δὲ χρόνον ὁ Χριστίδης συμμορφούμενος πρὸς διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως παρέδωκε τὴν διοίκησιν εἰς τὸν Ἰωάννην Κωλέττην καὶ ἀνεχώρησεν ἐκ Σάμου, ἀποῦ πρῶτον ἐδημοσίευσεν πρὸς τὰς ὑπαλλήλους ἀρχὰς καὶ τοὺς κατοίκους προκήρυξιν πολλὴν ἐμπούλησασαν ἐντύπωσιν διὰ τὴν ἀγαθότητα τῶν αἰσθημάτων τῶν δι' αὐτῆς ἐκπραζομένων καὶ διὰ τὰς ὥραίαις ἐν αὐτῇ καὶ πατριωτικὰς παραινέσεις. Ἐμείνει λοιπὸν κατόπιν ὁ Κωλέττης ἐν Σάμῳ ἀσχῶν ὡς ἑκτακτος Ἐπίτροπος τὴν διοικητικὴν ἐξουσίαν καὶ μετὰ πολλοῦ ζήλου ἐνεργῶν ὑπὲρ παντός ἀφορῶντος τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἡσυχίας καὶ εὐδαιμονίας τῶν κατοίκων. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη κατάστασις δὲν διήρκεσεν ἢ μέχρι τοῦ Μαΐου τοῦ 1830, ὅποτε ἐγνώσθησαν λεπτομερῶς αἱ νέαι ἀποράσεις τῶν Δυνάμεων αἱ περιληφθεῖσαι εἰς τὸ πρωτόκολλον τὸ ὑπογραφέν ἐν Λονδίνῳ τῇ 22 Ἰανουαρίου (3 Φεβρουαρίου) 1830, δι' οὗ ἡ Ἑλλὰς ἀνεκηρύσσετο κράτος ἐντελὲς ἀνεξάρτητον καὶ βασιλεὺς αὐτῆς ἀνηγορεύετο ὁ πρίγκηψ Λεοπόλδος ὁ μετέπειτα βασιλεὺς τῶν Βέλγων, ἡ δὲ Σάμος ἀπεκλείετο ὀριστικῶς τῶν ὁρίων τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ βασιλείου. Ἐκτοτε δὲ ἤρχισεν νέον στάδιον ἀγώνων καὶ δοκιμασιῶν διὰ τοὺς Σαμίους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

Τὸ ὑπόμνημα τῆς Ἑλληνικῆς Γερουσίας πρὸς τὰς Δυνάμεις.—Αἱ παρατηρήσεις τοῦ Λεοπόλδου περὶ Κρήτης καὶ Σάμου.—Αἱ διὰ τὴν Εὐβοίαν διαμαρτυρίαι τῆς Πύλης.—Ἀκαμπτὸς ἐπιμονὴ τῆς Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας.—Ἡ δυσφορία τοῦ Σαμακοῦ λαοῦ.—Ἐπανοδος τοῦ Λυκούργου εἰς Σάμον.—Συγκρότησις Συνελεύσεως ἐν Χώρα.—Αἱ ληθθεῖσαι ἀποφάσεις.—Ὁ Λυκούργος διορίζεται ἐκ νέου Διευθυντὴς τῶν διοικητικῶν πραγμάτων τῆς Σάμου.—Ἀναγνώρησις τοῦ Κωλέττου.

Μετὰ τὴν κοινοποίησιν τοῦ πρωτοκόλλου τῶν Δυνάμεων τῆς 22 Ἰανουαρίου ἡ Ἑλληνικὴ Γερουσία ἔσπευσε νὰ ὑποβάλῃ διὰ τοῦ Κυβερνήτου εἰς τὰς Δυνάμεις μακρὸν ὑπόμνημα δι' οὗ ἐγίνιντο σοβαραὶ παρατηρήσεις ὡς πρὸς τὰ διαχωρθέντα μεθόρια τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους· «αἱ εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα—ἀνέφερε τὸ ὑπόμνημα—ἀποσπώμεναι ἀπὸ τοῦ κράτους Ἐπαρχίαι περιέχουσαι ἑκατὸν χιλιάδας κατοίκους ἐκράτησαν πολλάκις τὸν γείμακρον τῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος συρρευσάντων κατὰ γῆν στρατευμάτων τῆς Τουρκίας. Εἰς τὴν θάλασσαν ἡ ἐννέα ἔτη ἀδικιόπως αἰματουμένη Κρήτη, ἡ ἀκαταδάμαστος Σάμος, αἱ μετὰ ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν καταδαμασθεῖσαι νῆσοι τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Κάσσου, ὑπῆρξαν τὰ θαλασσιναὶ προπύργια κατὰ τῶν τουρκικῶν καὶ Αἰγυπτιακῶν στόλων· οἱ ἄνθρωποι τῶν μερῶν τούτων μὲ ποῖον ὄμμα θέλουσι ἰδεῖ, ὅτι αὐτοὶ μὲν οἱ προμαχόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους δουλόγονται, οἱ δὲ λοιποὶ συναγωνισταὶ τῶν ἐλευθερώνονταί.» Ἀφ' ἑτέρου ὁ ἐν Κλαρεμونتίῳ εὐρισκόμενος πρίγκηψ Λεοπόλδος ἀνακοινῶν τὴν ἀποδοχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στέμματος ὁμοίως ἔκρινε παρατηρήσεις ὑποβαλὼν πέντε αἰτήσεις, τὴν ὑπὸ τῶν τριῶν δυνάμεων παροχὴν ἐγγυήσεως καὶ ἐπικουρίας ἐν περιπτώσει ἐξωτερικῆς ἐπιδρομῆς, τὴν ἐξασφάλισιν τῶν κατοίκων τῆς Κρήτης καὶ τῆς Σάμου, τὴν τροποποίησιν τοῦ πρὸς δυσμὰς μεθορίου, ἵνα τοῦτο ἀνέλθῃ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἀσπροπόταμου μέχρι τῶν πρὸς Ἀρκετον σημειουμένων ὁρίων, τὴν παροχὴν τῇ Ἑλ-

λάδι ἀνιλόγων χρηματικῶν βοηθημάτων καὶ τὴν ἀποστολὴν στρατιωτικῆς δυνάμεως μέχρις οὗτου ὁ Ἡγεμὼν δυνήθη νὰ ὀργανώσῃ τὰ εἰς αὐτὴν ἀναγκαιοῦντα στρατεύματα. Ἀναφορικῶς πρὸς τὴν δευτέραν αἴτησιν περὶ ἐξασφαλίσεως τῶν κατοίκων Κρήτης καὶ Σάμου ὁ πρίγκηψ Λεοπόλδος ἐγγράφει: «Ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι τῶν νήσων Κρήτης καὶ Σάμου πρόκει-
ται νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν Πύλιν, εἶνε ἀνάγκη οὗτοι νὰ ἔχωσι τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν καὶ πολιτικὴν θέσιν τοσοῦτον ὠρισμένην καὶ βελτιωμένην διὰ τῆς παρεμβάσεως τῶν Ὑψη-
λῶν Δυνάμεων, ὥστε νὰ δύνανται νὰ εὐρίσκωνται μακρὰν πάσης καταστροφῆς καὶ προστατεύοντα κατὰ πάσης πρά-
ξεως δυνάμενης νὰ προκαλέσῃ αἰματοχυσίαν». Ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, ὅπερ καθαρῶς ἀνάγεται εἰς τὸ συμφέρον τῆς ἀνθρωπότητος, ἐπιφυλάσσομαι νὰ ἔλθω εἰς εὐρύτερας συνεννοήσεις μετὰ τῶν πληρεξουσίων τῶν Σεπτῶν Μοναρχῶν». Ἐπὶ τούτοις συνδιασκεψάμενοι οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν Δυνάμεων ἀπεφάνησαν ὅτι παραδέχονται μὲν τὰ τῆς ἐγγνήσεως καὶ παροχῆς δανείου, ὅτι θὰ ἀρρήσωσιν ἐπὶ ἓν ἔτος ἐπὶ τὸν εὐρισκόμενον ἐν Πελοποννήσῳ Γαλλικὸν στρα-
τόν, ἅλλ' ὅτι δὲν δύνανται νὰ τροποποιήσωσι τὰ ὅρια, οὔτε νὰ ἀναμιχθῶσιν εἰς τὰς σχέσεις τῆς Πύλης πρὸς τοὺς ἐν Κρή-
τῃ καὶ Σάμῳ ὑπηκόους αὐτῆς, ἐκτὸς τοῦ ὑπὸ τῆς φιλανθρω-
πίας ἐπιβληθέντος ἐλέγχου πρὸς πρόληψιν αἰματοχυσίας.
Ὁ πρίγκηψ Λεοπόλδος διὰ κοινοποιήσεως αὐτοῦ ἐκ Μάλ-
πουργ — γάτος ἡμερομηνίας 3) 15 Μαΐου 1820, ἀπαντῶν
εἰς τὸ πρωτόκολλον τῆς 8 Φεβρουαρίου υπεδείκνυνεν ὅτι ἀνευ
τροποποιήσεως τῶν ἀπορρυσίσεων συμβάσεων καὶ ἰδίως ἄ-
νευ τροποποιήσεως τῶν ὁρίων ἤθελεν ἀναγκασθῆναι νὰ δώσῃ τὴν
παραίτησιν αὐτοῦ μὴ ἐπιθυμῶν νὰ μισθῇ παρὰ τῶν Ἑλλή-
νων, ἐὰν βάρυνται αὐτοὺς νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς ἀσυμβίβαστον
πρὸς τὰ συμφέροντα αὐτῶν συνθήκην. Ἐπειδὴ δὲ ὡς μόνον
ἐπιχείρημα εἰς τὴν κοινοποίησιν ταύτην ἀντέταξαν οἱ ἀντι-
πρόσωποι τῶν τριῶν Δυνάμεων τὴν ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν ἐν-
διαφερομένων παραδοχὴν τῶν ὁρῶν ἐκείνων, ὁ πρίγκηψ Λεο-
πόλδος ἀπηρτίθυνεν ἐν μακρῷ ἐγγράφῳ ἡμερομηνίας 9) 21 Μαΐ-

του 1830 τὴν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου παραιτήσιν του. Αἱ δὲ Δυνάμεις ἐμμένουσιν εἰς τὰ ἀποφασισθέντα ἐξηκολούθησαν τὰς διαπραγματεύσεις των. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ Πύλη ἐξ ἀντιθέτου ἠγωνίζετο νὰ περιστείλῃ ἐντὸς ὅσον ἔνεστι στενωτέρων ὁρίων τὸ ἀρτισυστατὸν βασιλεῖον, διεμαρτύρετο πρὸς τὰς Δυνάμεις διότι ἀπεσπᾶτο ἀπ' αὐτῆς ἡ Εὐβοία· ἀλλὰ πρὸς τὰς διαμαρτυρίας ταύτας τῆς Πύλης αἱ Δυνάμεις ἀπήντησαν ὅτι, ἂν πειθαιλόμην τὴν Εὐβοίαν, ἐρ' ἡ ἐκείνητο διακλωμάται τινα, ἐλάμβανεν ὅμως ὡς ἀνταλλάγμα τὴν Σάμον καὶ τὴν Κρήτην, ἐπὶ τῶν ὁποίων οὐδὲν δικαίωμα εἶχε. Αἱ τοιαῦται δὲ ἀπαντήσεις τῆς Πύλης παρείχον εἰς τὰς Δυνάμεις μίαν ἐπὶ πλεόν δικαιολογίαν διὰ τὴν ἀνένδοτον στάσιν των εἰς τὰ ἄλλα τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 22 Ἰανουαρίου ἀποφασισθέντα καὶ οὔτε αἱ παρατηρήσεις τῆς Ἑλληνικῆς Γερουσίας, οὔτε αἱ συστάσεις τοῦ πρίγκηπος Λεοπολδοῦ ἰσχυρὰν νὰ ἐπιτύχουν τροποποιήσιν τινα βελτιώνουσιν τὴν θέσιν τοῦ νεογεννήτου Ἑλληνικοῦ βασιλείου. Ἀπεσπῶντο ἐξ αὐτοῦ γῶραι ὧν οἱ κάτοικοι μετέσχον ἀτρομήτως καὶ ἀποτελεσματικῶς τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἁγῶνος, καὶ τὸ ἔθνος ἐντερεῖτο χωρὶν πολυτίμων, αἰτνες ἀρειδῶς ἔχυσαν τὸ αἷμα των ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Πᾶσι δίκαια ἦτο πασιφανές· ἀλλὰ τί πρὸς τοῦτο διὰ τὴν ἄτεγκτον διπλωματίαν, ἥτις κατείχετο ἐξ ἀπερισκέπτου σπουδῆς πρὸς ταχείαν καὶ ἀτάραχον διαλύσιν τοῦ ἀπειλητικοῦ Ἀνατολικοῦ φαντασματος;

Εὐνόητος εἶνε ἡ ἐντύπωσις ἡ προξενηθεῖσα εἰς τὴν Σάμον μετὰ τὴν γνωστοποίησιν τῶν ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἀποφασισθέντων. Ἀπορία καὶ φρίκη κατέλαβε σύμπαντα τὸν Σάμιον λαὸν ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ ὅτι μετ' ὀλίγον χρόνον θὰ ἦτο ἡναγκασμένος νὰ ὑποκύβῃ ἐκ νέου εἰς τὸν Τουρκικὸν ζυγόν. Σάμιος λόγιος ἔγραψε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅτι «τὸ παρὰδοξότερον ἀντικείμενον τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας θέλει φανῇ ἡ νῆσος Σάμος, καὶ θέλει προκληθῇ ἡ γενικὴ ἀπορία πῶς ἡ νῆσος αὕτη, ἥτις ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμὴν, καθ' ἣν ἡ φωνὴ τῆς ἐλευθερίας ἀντήχησεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γῆν, ἠνώθη ὅλως μετὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, καταδικάζεται ἤδη εἰς χωρισμὸν ἀπ'

αὐτοῦ καὶ διαίρεσιν! Πῶς, λαός ὅστις πραγματικῶς δι' ἐαυτοῦ, διὰ θυσίων, διὰ κινδύνων, δι' ἀγῶνων, δι' αἱμάτων, ἐκράτησε τὴν ἐλευθερίαν του ἐναντίον τῶσων τοῦ ἐχθροῦ ἐφορμήσεων, νὰ λαμβάνῃ σήμερον ὡς βραβεῖον τὸν πρὸς δουλείαν βίον!»

Ὁ ἐν Λακωνίᾳ διαμένων Λυκούργος ὡς Ἑκτακτος Ἐπίτροπος μαθὼν τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῶν Δυνάμεων περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Σάμου δὲν ἠδυνήθη ἐπὶ πολὺ νὰ μένῃ μακρὰν τῆς πατρίδος του, ἥτις τώρα πρὸ πάντων εἶχεν ἀνάγκην τῆς συνδρομῆς του καὶ περὶ τὰ μέσα Μαΐου ἐγκατέλειψε τὴν θέσιν του καὶ διελθὼν ἐκ Ναυπλίου, ὅπου ἐπεσκέσθη τὸν Καποδίστριαν, ἀνεχώρησεν ἐκείθεν μὲ Ἑλληνικὸν πολεμικὸν ἐφ' οὗ ἐπέβησαν καὶ τινες στρατιῶται. Ὁ Λυκούργος κατὰ τὴν ἐκ Ναυπλίου διέλευσίν του, ἀνέπτυξεν εἰς τὸν Καποδίστριαν ὅτι δὲν ἔπρεπεν ἡ Σάμος νὰ ὑποκύβῃ ἀμέσως εἰς τὴν ἀπόφασιν τὴν ἐξαναγκάζουσιν αὐτὴν εἰς ἀποχωρισμὸν ἀπὸ τοῦ ἐλευθέρου κράτους, ἀλλ' ἵνα μὴ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀναλάβῃ εὐθύνας ἀπέναντι τῶν Δυνάμεων, ἔπρεπε νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ Σάμου ὁ ὑπ' αὐτῆς διωρισμένος Ἑκτακτος Ἐπίτροπος Ἰωάννης Κωλέττης, νὰ ἀναλάβῃ δὲ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐμμενου εἰς τὴν μὴ παραδοχὴν τῶν ἀποφασισθέντων μόνον οἱ Σάμιοι χωρὶς νὰ φαίνεται εἰς τοῦτο ἀναμειγνυμένη ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις. Ἀναμφιβόλως ὁ Λυκούργος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὅτι, ἐὰν δὲν κατωρθόνετο ἡ ἔνωσις, θὰ ἦτο δυνατὸν ὅμως νὰ ἐπιτευχθῇ μία εὐρυτάτη αὐτονομία, ἥτις οὐσιαστικῶς δὲν ἀπείχε πολὺ τῆς ἐνώσεως. Τὸ σχέδιον τοῦτο ἐνέκρινεν ὁ Καποδίστριας, δι' ὃ καὶ ἐρωδίασε τὸν Λυκούργον μὲ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Κωλέττην γνωστοποιούσαν αὐτῷ τοὺς σκοποὺς τοῦ Λυκούργου μεταβαίνοντος εἰς Σάμον πρὸς σύγκλησιν γενικῆς Συνελεύσεως καὶ σχηματισμὸν νέας Δημογεροντίας ἐκ πέντε μελῶν. διετάσσεται δὲ ὁ Κωλέττης διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Σάμον εὐθὺς μετὰ τὴν σύγκλησιν τῆς Συνελεύσεως καὶ τὸν σχηματισμὸν τῆς Δημογεροντίας.

Ἡ ἐπάνοδος τοῦ Λυκούργου εἰς Σάμον ἐχαίρετίσθη μετὰ

χαράς ὑπὸ τῶν Σαμίων. Μόλις δὲ οὗτος ἀπεβίβάσθη εἰς Τηγανί, ἔσπευσε νὰ ἐκδώσῃ προκήρυξιν εἰς τὸν λαὸν ἐξηγοῦσαν τοὺς λόγους τῆς ἐπανόδου του. «Δὲν ἡδυνάμην, ἔγραψεν εἰς τὴν προκήρυξιν, νὰ μὲνῳ μακρόθεν ἀπλοῦς θεατὴς τῆς δυστυχιστάτης θέσεως τῆς πατρίδος». Προσεκάλε· δὲ τοὺς δημογερόντας τῶν χωρίων νὰ συνέλθωσι ταχέως εἰς Χώραν πρὸς συγκρότησιν γενικῆς Συνελεύσεως. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διένειμεν ἑτέραν προκήρυξιν καὶ ἡ Ἐπαρχιακὴ Δημογεροντία.

Τῇ δ' Ἰουνίου συνήλθον ἐν Χώρα σὶ πληρεξούσιοι πάντων τῶν χωρίων τῆς γῆσου, εἰς τὴν Συνέλευσιν δὲ ταύτην παρουσιασθεῖς ὁ Κωλέττης ἐδήλωσεν ὅτι κατ' ἐντολήν τοῦ Κυβερνήτου ἀνακαλεῖται ἐκ Σάμου ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχή, πρῶτα τὸ ὅποιον προσεκάλεσε γενικὴν δυσφορίαν. Κατόπιν δὲ μακρῶν συζητήσεων, καθ' ἃς διάφοροι ἐξηνέχθησαν ὑπὸ τῶν πληρεξουσίων γινώμῃ· ἡ Συνέλευσις ἐψήφισε τὰ ἑξῆς: α'.) ἡ Σάμος νὰ μὲνῃ ὅσον τὸ ἀπὸ μέρους τῆς ἀδιαχώριστος ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν· β'.) νὰ φυλάττῃ κατεβῶς τὴν διορισθεῖσαν ὑπὸ τῶν Δυνάμεων μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ὀθωμανῶν ἀναχωρήν· γ'.) νὰ σχηματισθῇ διὰ τὴν κοινὴν ἀσφάλειαν μία προσωρινὴ ἐπιτόπιος ἀρχή· καὶ δ'.) ἡ ἀρχὴ αὕτη ὑψηλὸν ἀντικείμενον ἔχουσα πάντοτε τὴν ἐνωσιν τῆς Σάμου μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν, νὰ ἐξακολουθῇ τῆς ἐργασίας τῆς ὁμοιομόρφως μετὰ τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Δι' ἑτέρου δὲ ψήφισματος ἡ Συνέλευσις διώρισε τὸν Λυκούργον Διευθυντὴν τῶν διοικητικῶν πραγμάτων τῆς Σάμου.

Ὀλίγον χρόνον μετὰ ταῦτα ἀνεχώρησε καὶ ὁ Κωλέττης ἐκ Σάμου, πρὸς τοῦ δὲ ἐγκαταλείψῃ τὴν νῆσον ἐδημοσίευσεν προκήρυξιν πρὸς τὸν λαὸν διὰ τῆς ὁποίας ἐδήλωσε, ὅτι, ἡ Ἐπιτροπεία ἀκολουθοῦσα τῆς διαταγῆς τῆς Κυβερνήσεως, πᾶναι πλέον τοῦ νὰ ἐργάζεται διοικητικῶς εἰς Σάμον, ἐκθέτων δὲ εἰς τοὺς Σαμίους ὁ Κωλέττης διὰ τῆς προκήρυξεως ταύτης τὰ ὅσα ἡδυνήθη νὰ κάμῃ ἡ Ἐπιτροπεία ἐν Σαμῷ κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα τῆς ἀρχῆς τῆς καὶ ἐξαιρῶν τὴν παρατηρηθεῖσαν μετὰ τῶν Σαμίων εὐγενὴ ἀμιλλαν διὰ τὴν

αίσίαν ἐλάβασιν τῶν προσπαθειῶν τῆς Ἐπιτροπείας κατέληγε διὰ τῶν ἐξῆς ὡραίων ἀποχαιρετιστικῶν φράσεων πρὸς τὸν λαόν. « Ἡ Ἐπιτροπεία, Σάμιοι, ἀναχωρεῖ καὶ ἀναχωροῦσα σκεπάζει τὸ ἔδαρὸς σας μετὰ τὴν λύπην τῆς, τὸ περιβρέχει μετὰ τὰ δάκρυά τῆς, εὐχεται ὑπὲρ τῆς τύχης σας μετὰ χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανὸν ὑψωμένας. Ὁ σταυρὸς, ἡ κραταιὰ χεὶρ τοῦ Ἰϋΐστου ὑπερασπίζοι καὶ σώζοι τοὺς πιστοὺς λαοὺς τῆς. Ὁ οὐρανὸς νὰ ἐπιγύσῃ εἰς σᾶς τὰς εὐλογίας του. Ἡ φρόνησις, Σάμιοι, τὸ σέβας πρὸς τοὺς νόμους, ἡ εὐπειθεὶα εἰς τὰς Ἀρχάς σας, ἡ ὑγίης ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν διαγωγή σας εἶναι οἱ ἀσφαλέστεροι ἐγγυηταὶ τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας σας. Εἴθε νὰ ἀποκατασταθῇτε ἄξιοι λαμπρᾶς τύχης, τύχης ἀξίας τῶν δικαίων καὶ εὐγενῶν ἀγώνων σας. Ἐχετε ἀκεραίως, Σάμιοι, τὰς πιστὰς ἐλπίδας εἰς τὴν ἀκαταμάχητον καὶ ἀπέραντον πρόνοιαν τοῦ Ἰϋΐστου ».

Τῇ 26 Ἰουλίου 1830 ὁ Κωλέττης παρὰ λαβὼν τοὺς ἰδιαιτέρους ὑπαλλήλους του ἀνεχώρησε μετ' αὐτῶν ἐκ Σάμου διαπεραιωθεὶς εἰς Πάτμον· μετ' αὐτοῦ δὲ συγκατελύθη καὶ ἡ ἐπὶ τῆς Σάμου ἐξουσία τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

Ἀπεσταλμένος τῆς Πύλης ἀφικνεῖται εἰς Σάμον. — Προσφυγὴ τῶν Σαμίων εἰς τὰς Ανάμεις. — Αἱ Ανάμεις ἀποστέλλουσι πολυμυκὰ πλοῦτα εἰς Λιμένα Βαθίος. — Συνέντευξις τοῦ Λυκούργου ἐν Βαθεῖ μετὰ τῶν Εὐρωπαίων πλοιάρχων. — Σάμιοι πληρεξούσιοι μεταβαίνουσιν εἰς Ναύπλιον. — Οἱ πρεσβεύται ἀρροῦνται τὰ εἰσκακοῦσιν τὰ αἰτήματα τῶν Σαμίων. — Ἀποστολὴ καὶ ἄλλων πληρεξουσίων εἰς Κωνσταντινούπολιν. — Αἱ ἐδηγίαι τοῦ Λυκούργου πρὸς τοὺς πληρεξουσίους. — Ἐσωτερικοὶ περισπασμοί. — Ἡ ἀπάντησις τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν. — Ἐποβολὴ δημοψήφισμάτων ἐξ ὧν τῶν κομοπόλεων καὶ χωρίων τῆς νήσου. — Ὁ Λυκούργος δηλώνει παραιτήσιν, ἣτις δὲν γίνεται ἀποδεκτή. — Νέα συνδιάσκεψις ἐν Λονδίῳ. — Ἀφίξις Πατριαρχικοῦ Ἐξάρχου εἰς Σάμον. — Τὸ πρῶτον Φιρμάνιον δι' οὗ ἡ Πύλη ἀνεγνώρισε τὴν Ἡγεμονίαν τῆς Σάμου. — Ὁ Βογορίδης ἀναγορεύεται ἐπὶ τοῦ Σουλτάνου πρίγκηψ τῆς Σάμου.

Δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀναχωρήσει ὁ Κωλέττης ἐκ Σάμου καὶ ἰδοὺ τὴν 15ην Ἰουλίου τοῦ 1830 ἀφικνεῖται εἰς τὴν νῆσον ὁ Τούρκος Γεντικλῆ Μουσταφᾶ ἀγῆς ἀπεσταλμένος τοῦ Σουλτάνου κομίζων Αὐτοκρατορικὸν Φιρμάνιον δι' οὗ προσεκαλούντο οἱ Σάμιοι εἰς ὑποταγὴν πρὸς τὴν Πύλην, παρείχετο δὲ αὐτοῖς γενικὴ ἀμνηστία καὶ πολλά ἄλλα ὑποσχέσεις ἐδίδοντο περὶ προστασίας τοῦ ἐμπορίου τῆς νήσου καὶ ἀσυδοσίας τῶν εἰς τὴν Τουρκίαν εἰσαγομένων Σαμιακῶν προϊόντων. Ὁ ἀντιπρόσωπος οὗτος τοῦ Σουλτάνου, καθὼς εἶχε καθήκον, ἀνεκοινώσεν εἰς τοὺς Σαμίους τὸ περιεχόμενον τοῦ Φιρμάνιου, ἀλλ' εὐθὺς τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἔλαβε παρὰ τῆς Δημογεροντίας τὴν ἀπάντησιν ὅτι, αὕτη, καίτοι περιορισμένη εἰς τὴν ἀπόρρασιν τοῦ λαοῦ τῆς Σάμου, τὴν ληρθείσαν ἐν κοινῇ Συνελεύσει διὰ τῆς ὁμοφώνου γνώμης πάντων τῶν κατοίκων τῆς νήσου, ἐν τούτοις ἐκοινοποίησε τὸ Φιρμάνιον εἰς τοὺς δήμους, πλὴν ὁ Σαμιακὸς λαὸς παραμένει ἀσάλευτος εἰς τὴν ἀπόρρασιν του. Τὴν ἀπάντησιν δὲ ταύτην λαβὼν ὁ Μουσταφᾶ ἀγῆς καὶ διαγνώσας τὸ ὁρόνημα τῶν Σαμίων ἡ-

ναγκάσθη μετὰ τρεῖς ἡμέρας νὰ ἀπέλθῃ ἀπὸ τοῦ νηοῦ.

Τὸ γεγονός τοῦτο, ἐξ οὗ λίαν ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ προκύψῃσι σοβαρά ἐνέπειαι. ὁ Λυκούργος κατέστησεν ἐγκλίρως γνωστὸν εἰς τὸν Καποδίστριαν, ὑπὸ τὴν ιδιότητά του δὲ ὡς Διευθυντοῦ τῶν διοικητικῶν πραγμάτων τῆς Σάμου ἐσπευσεν ὡσάυτως νὰ ὑποβάλῃ αἴτησιν πρὸς τοὺς παρὰ τῇ Ἑλληνικῇ Κυβερνήσει Πρεσβείας τῶν τριῶν Δυνάμεων δι' ἧς ἐξελιπάρει τὴν προστασίαν καὶ ἀντίληψιν αὐτῶν ὑπὲρ τῶν ἀδίκως καταπατομένων πολιτικῶν δικαιωμάτων τῆς Σάμου. Παρὰ τοῦ Καποδίστριας ἐζήτει συγχρόνως τότε ὁ Λυκούργος νὰ ἀποσταλῶσιν αὐτῷ δηλωτικὰ καὶ διαβεβαιωτικὰ γράφια τῶν Σαμίων πλοιοάρχων καὶ τῶν ἄλλων κατοίκων τῶν ἐπιχειροῦντων ταξείδια ἐκτὸς τῆς νήσου.

Ὁ Καποδίστριας ὁμῶς ἀπαντῶν εἰς ταῦτα ἔγραψεν εἰς τὸν Λυκούργον ὅτι μετ' ἀπείρου θλίψεως ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν τῶν Σαμίων τοῦ νὰ μὴ δεχθῶσι τὸν ἀπεσταλμένον τῆς Πύλης, διότι, καθὼς ἔγραψεν, ἡ Κυβέρνησις, καθήκον ἔχουσα νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς συστάσεις τῶν Δυνάμεων, δὲν δύναται νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς Σαμίους οὐδεμίαν συνδρομήν. Συνεβούλευσ' δὲ νὰ σταλῶσι ταχέως ἐκ Σάμου ἀντιπρόσωποι, εἴτε πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτάς, εἴτε πρὸς τοὺς ἐν Ναυπλίῳ, ὅπως διὰ τοῦτου ἐλαττωθῇ ἡ κακὴ ἐντύπωσις, ἥτις ἐμέλλε νὰ προκληθῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατόπιν τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Ὀθωμανοῦ ἀπεσταλμένου. Δι' ἐτέρου γράμματος φέροντος τὴν ἰδίαν ἡμερομηνίαν ὁ Καποδίστριας ἔγραψε τῷ Λυκούργῳ, ἐπιστρέφων τὰ δι' αὐτοῦ πρὸς τοὺς πρεσβείας ἀποτεινόμενα γράμματα τῶν Σαμίων, νὰ γράψωσιν οὗτοι ἄλλα, ἵνα «ζητήσωσι τὴν μεσιτείαν καὶ ἐγγυήσιν τῶν Πρεσβευτῶν, ὡς ἁρμογὴν καὶ σύστασιν τῶν προσβαλλομένων παρὰ τῆς Πόρτας συμβιβασμῶν.» Διὰ τοῦ ἰδίου δὲ γράμματος εἰδοποιεῖ τὸν Λυκούργον ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ χορηγήσῃ οὕτε τὰ ζητούμενα δηλωτικὰ καὶ διαβεβαιωτικά, ἐπειδὴ δὲν ἤθελον ἀναγνωρισθῇ ταῦτα ὡς νόμιμα παρὰ τῶν ζήνων ἀρχῶν.

Ἐν τῷ μεταξὺ γνωσθείσης τῆς συμπεριφορᾶς ἣν ἐδειξαν οἱ Σάμιοι πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον τῆς Πύλης ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῶν ἐν Ναυπλίῳ ναυάρχων καὶ ἀντιπροσώπων τῶν Δυνάμεων νὰ σταλῶσι πολεμικὰ πλοῖα εἰς Σάμον, τὴν ἀπόφασιν δὲ ταύτην ἀνήγγειλε πρῶτος ὁ ἐν Ναυπλίῳ πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας πρὸς τὸν ἐν Σάμῳ ὑποπρόξενον αὐτῆς Θεόδωρον Σπαθῆν. Τῇ 17ῃ Αὐγούστου λοιπὸν ἀγκυροβόλησεν εἰς τὸν Λιμένα Βαθέος ὁ Ρωσικὸς πᾶρων «Τηλέμαχος» διοικούμενος ὑπὸ τοῦ πλοίαρχου Ζαμίσκη, τῇ δὲ 21 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐφθασεν ὡσαύτως καὶ τὸ Ἀγγλικὸν δίκροτον «Οὐνδσὼρ Κᾶστλ» τὸ ὁποῖον ἐκυβέρνην ὁ πλοίαρχος Βυβερ, ὅστις εὐθὺς μετὰ τὴν ἀρξίν του ἀπέστειλε πρὸς τὴν Δημογεροντίαν τῆς νήτου ἔγγραφον ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ καὶ τοῦ Ρώσσου πλοίαρχου, διὰ τοῦ ὁποῖου οἱ δύο πλοίαρχοι ἐγνωστοποιοῦν τὰ περὶ τῆς μετολαβήσεως τῶν τριῶν Δυνάμεων εἰς τὸν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἀγῶνα λαβοῦσης τέλος διὰ τῆς ἐν Λονδίῳ ὑπογραφείσης συνθήκης, καὶ ἣν «ἐνεκρίθη ὅτι ἡ Σάμος, καθὼς καὶ ἡ Χίος καὶ ἡ Μυτιλήνη καὶ ὅλαι αἱ νῆσοι, αἱ μὴ ἐμπεριεχόμεναι εἰς τὰς Κυκλάδας πρέπει νὰ ξαναχρῶνται ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν ἐξουσίαν.» ἀνέφερον τὰ μεταξὺ τοῦ Λυκούργου καὶ τοῦ Καποδιστρίου διαμειθεθέντα, γνωρίζοντες τοῖς Σαμίσις ὅτι οἱ πρεσβευταὶ καὶ οἱ ναυάρχοι τῶν συμμάχων Δυνάμεων εἶνε κατὰ πάντα ὁμόφρονες μετὰ τὴν γνώμην τοῦ Κυβερνήτου, ἐδήλωνον ὁμῶς προσέτι ὅτι ἦσαν πρόθυμοι νὰ ἀκούσουν μετὰ προσοχὴν ὅ,τι ὁ Λυκούργος καὶ οἱ ἄλλοι Σάμιοι εἶχον νὰ προβάλλουν.

Μετὰ δύο ἡμέρας συνηντήθησαν ἐν τῷ ἐν Βαθεῖ οἴκῳ τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἀγγλίας (Θ). Σπαθῆ οἱ δύο πλοίαρχοι, οἱ ἐν Σάμῳ πρόξενος τῆς Ρωσικῆς Γεράσιμος Σβορώνος καὶ τῆς Γαλλικῆς Γεώργιος Δάρβαρις, ὁ Λυκούργος, οἱ Δημογέροντες, ὁ Ἀντώνιος Γεωργιάδης καὶ ὁ γραμματεὺς τοῦ Διευθυντηρίου Νικόλαος Βιθυνός. Ὡς διεμνηνέως ἐχρησίμευσεν ὁ συνοδευὼν τὸν Ἀγγλον πλοίαρχον Κωνσταντῖνος Λαμπρινός. Τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς συνδιαλέξεως ταύτης, ἐχούσης, ὡς εἰ-

κός, λίαν ἐπίσημον καὶ σοβαρὸν χαρακτήρα. ἔχουσιν ὡς ἀκολούθως.

Μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν χειρετισμῶν καὶ τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῆς ιδιότητος τῶν Σαμίῶν ἀντιπροσώπων οἱ πλοίαρχοι ἐνεχείρισαν τῷ Λυκούργῳ διὰ τοῦ διερμηνέως μετὰφρασιν ἐνὸς ἄρθρου τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ Λονδίνου ἔχουσαν ὡς ἀκολούθως.

«Αἱ τρεῖς Δυνάμεις κρίνουν χρέος τῶν νὰ ἀσφαλίσωσι καὶ ὑπερασπισθῶσι τοὺς κατοικοὺς τῆς Σάμου μὲ ἀσφάλειαν ἐναντίον κάθε μελλούσης ταραχῆς καὶ ἀνησυχίας διὰ τοὺς προηγθέντας πολέμους καὶ διχονοίας. Ἀνίσως δὲ ἡ Τουρκικὴ ἐξουσία ἤθελε μεταχειρισθῇ τρόπον τυραννικόν, ἀπάνθρωπον καὶ βαρβαρικόν, ἐναντίον τῆς φιλανθρωπίας, αἱ Δυνάμεις καὶ γενικῶς καὶ κάθε μία μερικῶς, χωρὶς νὰ ἐμβαίνει εἰς ἀκρίβεις ἐρεῦνας, νομίζει χρέος τῆς νὰ μεταχειρίζεται ὅλην τὴν τὴν ἐπιρροὴν εἰς τὴν Πόρταν διὰ νὰ ἐκασφαλίσῃ τοὺς κατοικοὺς τῶν προειρημένων νήσων (Κρήτης καὶ Σάμου) μὲ ὑπεράσπισιν καὶ ἀσφάλειαν ἐναντίον κάθε τυραννίας καὶ ἀπάνθρωπίας».

Διὰ τοῦτου οἱ πλοίαρχοι ἤθελον βεβαίως νὰ γνωρίσουν εἰς τοὺς Σαμίους ὅτι αἱ Δυνάμεις ἔλαβον πρόνοιαν διὰ τὴν ἐκαστάσιν αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἐπιβολῆς οἷας διήποτε τυραννίας. Ἄλλ' ὁ Λυκούργος προλαμβάνων πᾶσαν ἐκ πλάνου μομφήν, παρετήρησεν ὅτι, ὁ ἔλθων ἀντιπρόσωπος τῆς Πύλης ἐπαρουσίασε μόνον τὸ Φερμανιον εἰπὼν ὅτι δὲν εἶχεν ἄλλον σκοπὸν ἢ ἀποστολὴν του, παρὰ εἰς τὸ νὰ παρυσιάσῃ τὴν Αὐτοκρατορικὴν ταύτην διαταγὴν, ἐπομένως ὁ διευθυντὴς καὶ οἱ δημογέροντες περιορισμένοι ὄντες ἀπὸ τὸν λαόν συμφωνοῦν μὲ τὰ πρακτικὰ τῆς τοπικῆς συνέλευσεως, δὲν εἰμποροῦσαν παρὰ νὰ κάμουν ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον τοὺς ἐδιωρίζαν. Οἱ πλοίαρχοι ἀπάντησαν ὅτι δὲν εἶχαν περὶ τούτου καμμίαν προσταγὴν καὶ ὅτι ἡ ἀποστολὴ τῶν περιορίζετο μόνον εἰς τὸ νὰ ἀκούσουν τὰ δίκαιά των καὶ νὰ συμβουλευσούν τοὺς, Σαμίους νὰ στείλουν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ εἰς Ναύπλιον παρὰ τοῖς πρέσβεισι τῶν συμμάχων Αὐτῶν πρόσωπα τιμημένα μὲ τὴν

ἐμπιστοσύνην τοῦ λαοῦ διὰ νὰ καθυποβάλουν τὰ δίκαια ζητήματα τὰ ὅποια ἠδύναντο νὰ ἔχουν. Εἰς ταῦτα δὲ ὁ Λυκούργος εἶπεν ὅτι ἡ ἀποστολὴ τοιούτων προσώπων εἶχεν ἀποφασισθῇ πράγματι καὶ ὅτι οἱ Σάμιοι δὲν ἐραντάσθησαν ποτὲ νὰ ἀντισταθῶν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν τριῶν Δυνάμεων. ἀλλ' ὅτι ἐξ ἐναντίας αὐτοὶ δέονται τὴν ὑπεράσπισίν των καὶ εἶναι ἐτοιμοὶ νὰ σταίλουν ἐπιτροπὴν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς βασιλευσῶσας πόλεις τῶν τριῶν Δυνάμεων διὰ νὰ ζητήσουν βοήθειαν καὶ ὑπεράσπισιν. Κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ τῆς συνομιλίας ὁ Ἀργίλος πλοίαρχος ἔλαβε μερικῶς τὴν συμβουλὴν καὶ παρὰ τήρησιν ὅτι καὶ ἡ Λακωνικὴ κατὰ τὰ ἀποφασισθέντα διὰ τοῦ ἰδίου πρωτοκόλλου πρόκειται νὰ ἐπιστραφῇ εἰς τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ τοῦτο ἀνεβλήθη μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ πρίγκιπος κυριάρχου τῆς Ἑλλάδος, ὅστις δὲν εἶχεν ἀκόμη διορισθῇ καὶ ὅστις μετὰ τὴν ἀφίξιν του ἴσως δυνήθῃ νὰ τὴν κρατήσῃ δίδων μίαν ποσότητα μετρητῶν. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἴσως ἤθελεν εἶναι δυνατόν καὶ οἱ Σάμιοι νὰ ἀξιώθωσιν τοιαύτης χάριτος. Ἐγένετο προσέτι λόγος περὶ τοῦ ζητήματος τῶν δηλωτικῶν καὶ διαβατηρίων τῶν Σαμιακῶν πλοίων, τὸ δὲ ἐξαχρῶμενον ἐκ τῆς ὁλῆς αὐτῆς συνδιαλέξεως κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Λυκούργος ὡς ἀληθῆς διπλωμάτης ἔδειξε μεγάλην ἐτοιμότητα καὶ περινοίαν πολιτικὴν ἥτο νὰ ἐκλεγῶσι ταχέως οἱ πληρεξούσιοι τῆς Σάμου οἱ μέλλοντες νὰ μεταβῶσιν εἰς Ναυπλίου παρὰ τοῖς πρεσβευταῖς, ὅπως καταστήν δυνατόν νὰ ἀναχωρήσων ἐκ Σάμου διὰ τῶν πολεμικῶν τῶν πλοιαρχῶν. Διακούςας τῆς συνδιαλέξεως προσῆλθεν καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς Κυρίλλος ὅστις ἐπεφράγισε τὴν συνομιλίαν εἰπὼν εἰς τοὺς πλοιαρχοὺς ὅτι τὰ ὀνόματα αὐτῶν ὡς συναγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας τῶν Σαμίων θὰ εὐλογεῖνται ἐν Σάμῳ ἀπὸ ὅλης τῆς ἐπερχομένης γενεᾶς.

Τὴν ἐπομέναν ἡμέραν ἐξελέγησαν ὑπὸ τοῦ Διευθυντηρίου ὡς πληρεξούσιοι ὁ Ἀντώνιος Γεωργιάδης, ὁ Δημήτριος Χ. Παναγιώτου καὶ ὁ Χριστόδουλος Παρμαζίζης, οἵτινες καὶ ἐροδιασθέντες διὰ τῶν ἀπαιτουμένων ἐγγράφων ἀπῆλθον ἐκ Σάμου τῇ 2ῃ Ἀυγούστου ἐπιβάντες τῶν δύο πολεμικῶν

πλοίων. Ἀρχιθέντες δὲ εἰς Νάυπλιον παρουσιάσθησαν κατὰ πρῶτον εἰς τὸν Κυβερνήτην, ὅστις ὁμῶς οὐδὲν ἕτερον ἀπὸ ὅσα εἶχεν ἀνακοινώσας ἐγγράφως εἰς τὸν Λουδοῦργον προσέθηκεν αὐτοῖς καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ δὲν ἡδυνήθησαν νὰ λάβουν καμμίαν ἐνθάρρυνσιν. Πλήρεις θλίψεως λοιπὸν ἐπεσκέρθησαν κατόπιν τοὺς πρεσβευτὰς τῶν τριῶν Δυνάμεων ἐπιδώσαντες αὐτοῖς ὁμοιόμορφον ἀναφοράν δι' ἧς ἐξελιπάρουν τὰς Δυνάμεις νὰ προστατεύσωσι τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ Σαμιικοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ καὶ οἱ πρεσβευταὶ οὐδεμίαν ἐνθάρρυνσιν εἰς τὰς ἐκείνας αὐτῶν ἔδωκαν. Τοῦναντίον μάλιστα προέτρεψαν αὐτοὺς νὰ δηλώσωσιν ἄνευ ἀναβολῆς τὴν ὑποταγὴν εἰς τὸν Σουλτάνον, ὑπὸ τὸ αὐτὸ δὲ πνεῦμα ὡμίλησαν καὶ οἱ Νάυαρχοι τοὺς ὁποίους οἱ Σάμιοι πληρεξούσιοι ἐπεσκέρθησαν ἐπὶ τοῦ Ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ «Βρεττανία».

Τοιοῦτοτρόπως, ἀκοῦ ἐξήντησαν ἐπὶ μακτίῳ πᾶν μέσον ἐνεργείας οἱ Σάμιοι πληρεξούσιοι, ἐπέστρεψαν ἀρχομένου τοῦ Ὀκτωβρίου εἰς Σάμον, ὅπῃτε ὁ Λουδοῦργος συγκαλέσας συνέλευσιν ἐξέθηκεν εἰς τοὺς πληρεξουσίους τῶν δῆμων τὴν πλήρη ἀποτυχίαν τῆς εἰς Νάυπλιον σταλείσης ἐπιτροπῆς. Ἡ θέσις τῶν Σαμιῶν ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἦτο τῶντι λίαν δυσχερής, διότι πρὸς λύσιν τῆς ἀδιεξόδου αὐτῆς καταστάσεως δύο τρόποι μόνον ὑπῆρχον, τοῦτέστιν ἢ ἡ ὑποταγὴ αὐτῶν εἰς τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν ἢ ὁ ἐκπατρισμός. Ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα εἰσεῖν νὰ ἐκτρασθῇ οὔτε ὑπὲρ τῆς μιᾶς, οὔτε ὑπὲρ τῆς ἄλλης γνώμης, διὸ ἀπερρασίθη ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως νὰ γείνη χοῆσις ἀκόμῃ καὶ ἄλλων μέσων. Ἐξελέγη λοιπὸν νῆα ἐπιτροπὴ ἀποτελεσθεῖσα ὑπὸ τοῦ λογίου Ἀρχιμανδρίτου Θεοδοσίου, τοῦ κατόπιν Ἀρχιερέως τῆς Σάμου, Ἰγνουμένου τότε τῆς Μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ τοῦ Ἰωάννου Παπαῦ Χατζῆ, μέλους τῆς Δημογεροντικῆς, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνετέθη ἡ ἐντολὴ νὰ μεταβῶσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ διαπραγματευθῶσι μετὰ τῶν αὐτοῦ πρεσβευτῶν τῶν Δυνάμεων τὸ ζήτημα τῆς Σάμου ὑπὸ τὰς ἀκολουθούς ὁμῶς ρητὰς ὁδηγίας καὶ διαταγὰς τὰς ὁποίας παρεδέχθη ὁμοφώνως ἡ κοινὴ συνέλευσις κατὰ τὸ ἀκόλουθον ψήφισμα. α.) Ἡ ἐπιτροπὴ θέλει ἔχει πάντο-

τε βᾶσιν τῶν πράξεων τῆς τὸ πρῶτον ψήφισμα τῆς κατὰ τὴν 5ην Ἰουλίου 1830 κοινῆς τῶν Σαμίων Συνελεύσεως. β'.) Ἐὰν τυχὸν εἶνε ἀδύνατον ἡ ἐνώσις τῆς Σάμου μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν, περιορίζεται ἡ ἐπιτροπὴ νὰ μὴ παραδεχθῇ παντελῶς πρότασιν πραγματικῆς ἐνώσεως τῆς Σάμου μετὰ τὴν Ὀθωμανικὴν ἐπικράτειαν, διότι εἶνε ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ δεχθῶσιν οἱ Σάμιοι ραγιαλίκι καὶ εἰς τὴν Σάμον Ὀθωμανικὴν ἐξουσίαν ἢ ἄλλην τινα ἐπιρροὴν Ὀθωμανικὴν, καθ' ὅτι πρὸς ταῦτα ἀντίκειται ἡ ἀμεταθέτος καὶ ἐνορκος ἀπόφασίς των ἡ ἐλευθερία ἡ θάνατος. γ'.) Ἡ πράξις τῆς ἐπιτροπῆς ἀφορῶσα τὴν διαπραγματεύσιν τῶν προτάσεων τῆς Σάμου τότε ἔχει κύρος, ὅταν ἔχει βᾶσιν τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος, ἐὰν ἀσφαλισθῇ μετὰ τὴν ἐγγύησιν τῶν τριῶν συμμάχων Δυνάμεων νὰ διατελῇ ἡ Σάμος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν αὐτῶν Δυνάμεων, πρὸς τὴν δικαιοσύνην τῶν ὁποίων ἀφιεροί ἡ Σάμος τὰ ἀδιαφιλονεικῆτα δίκαιά της, ἐὰν τέλος σταλῇ εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἐγκριθῇ ἀπὸ τοὺς πληρεξουσίου κοινῆς συνελεύσεως καὶ ὑπογραφῇ παρ' αὐτῶν. δ'.) Ἡ ἐπιτροπὴ ἔχουσα πρὸ ὀρθαλμῶν τὰ ἀνωτέρω καὶ τὰς ὁδηγίας τοῦ Διευθυντοῦ, δὲν θέλει παρεκτραπῇ δι' ὅλου, ἐὰν δὲ παρὰ ταῦτα εἴτε ἐκούσῃ εἴτε ἀκούσῃ ἤθελε πράξει ἢ δεχθῇ ἢ ὑπογράψῃ, ἔσονται δι' ὅλου ἄκυρα καὶ ἀπαράδεκτα εἰς τὴν Πατρίδα.

Ἐκ τοῦ διαγράμματος τούτου τὸ ὁποῖον ἐδόθη εἰς τὴν ἐπιτροπὴν καταγράφεται ποῖα σκέψεις ἐπρυτάνευον τότε εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν Σαμίων. Ἦτο πλέον ἢ φανερόν ὅτι, ἡ ἐνώσις ἦτο ἀδύνατος, καὶ τοῦτο ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὁ Λυκούργος καὶ οἱ ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες τῆς Πατρίδος, εἰργάζοντο ἤδη ὅπως ἐπιτύχωσι τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς ὑπὸ μίαν διάφορον μορφήν καὶ ὑπὸ καθεστῶς ἐξησφαλισμένον διὰ τῆς ἐγγυήσεως τῶν τριῶν Δυνάμεων. Ἡ ἐξέλιξις τῶν πραγμάτων μαρτυρεῖ ὅτι οἱ ἀείμνηστοι ἐκαῖνοι ἄνδρες διέβλεπον ἕκτοτε τὰ πράγματα μετὰ θαυμασίαν προορατικότητα καὶ ἐὰν οὗτοι ἀφῆνοντο ἀπολύτως ἐλεύθεροι εἰς τὰς ἐνεργείας των, τὰ ἀποτελέσματα ἤθελον εἶσθαι κατὰ πολὺ καλλύτερα καὶ εὐνοϊκώ-

τερα τῶν ἐπιτευχθέντων. Αἱ λησθείσαι δὲ μετὰ αὐτῶν ἀποράσεις καταφαίνονται σαφῶς καὶ ἐν τοῖς ὑπομνήμασι τοῦ Λυκούργου, τὰ ὅποια οὗτος διὰ τῆς ἐπιτροπῆς διεβίβασε τότε εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὰς τῶν τριῶν Δυνάμεων. Ἐξιστορῶν ἐν τοῖς ἐγγράφοις τούτοις τὴν θέσιν τῆς Σάμου, ὁ Λυκούργος, τὰς θυσίας αὐτῆς εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ ἀγῶνος, ὑποστηρίζει δι' ἀκαταμαχῆτων ἐπιχειρημάτων ὅτι οἱ Σάμιοι «γνωρίζοντες τὸν Ὀθωμανικὸν χαρακτῆρα, ὅστις αἰείποτε μεταχειρίζεται τὴν διαίρεσιν εἰς τοὺς ὑπηκόους του τοὺς χριστιανούς διὰ τὰ τέλη του, κατὰ τὸ διαίρει καὶ βασίλευε», δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὴν Πύλην ὅτι αὕτη θέλει φυλάξει ἀμνηστειὰν καὶ συνθήκας καὶ θέλει σεβασθῇ μετὰ λυθῆσεις καὶ ἐγγυήσεις τῶν Χριστιανικῶν Δυνάμεων καὶ ἐπικαλούμενος τὴν ἀντίληψιν καὶ προστασίαν τῶν συμμάχων αὐτῶν, κατέληγε διὰ τῶν ἐξῆς:

«Φιλανθρωπίας τῷ ὄντι θεομιμήτου ἔργου ἤθελαν κατορθώσαι οἱ σεβαστοὶ μονάρχαι ἂν συγκαταβῶσιν εἰς τὴν οἰκτράν καὶ θερμὴν ἱκεσίαν καὶ εὐχὴν τριάκοντα σχεδὸν χιλιάδων ψυχῶν χριστιανικῶν, πολυπαθῶν, ἀπεγνωσμένων καὶ ἀνατιθεμένων τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας τῶν εἰς τὴν δικαιοσύνην, τὸ ἔλεος καὶ προστασίαν τῆς αὐτῶν μεγαλειότητος, τὸ νὰ ἐπινεύσωσι δηλαδή εἰς τὸ νὰ διαμείνωσιν ἡ Σάμος καὶ οἱ Σάμιοι εὐεθροὶ, ἀνεξάρτητοι καὶ ἀχώριστοι ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐὰν δὲ τοῦτο ὑπαρχῇ δι' ὅλου καὶ ἀπολύτως ἀδύνατον, τὸ Διευθυντήριον τοῦτο εἰς τὴν δεινὴν ταύτην θέσιν ἐπιθυμοῦν καὶ τὴν διάλυσιν τῆς δεινότητος ταύτης καὶ τὴν συμμόρφωσιν ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς Σάμου μετὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἀποφάσεως τῶν σεβαστῶν Δυνάμεων, καθ' ὅσα ἐγγώρει, τὸ νὰ μὴ ἀναφανῇ προδότης τῆς πρὸς αὐτὸ ἐμπιστοσύνης τοῦ λαοῦ τῆς Σάμου καὶ τῆς πατρίδος, καὶ καθ' ὅσον δὲν παραιτῆται εἰς τὴν Πατρίδα καὶ εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀτιμίου, συσχεθῇ καὶ μετὰ τῆς ἐπαρχιακῆς Δημογεροντίας, δὲν εὕρισκεται ἄλλο κατὰλληλον μέσον πρὸς θεραπείαν τῆς δεινῆς ταύτης περιπέλοκῆς, εἰμὴ, ἂν ὑπάρξῃ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὴν

Ἑλληνικὴν Δυνάμιν ἡ Σάμος, νὰ μένῃ παρομοίως αὐτόνομος καὶ ἀνεξάρτητος καὶ ἀπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν Δυνάμιν μετὰ τὰ τῆς αὐτονομίας καὶ ἀνεξαρτησίας δικαιώματα ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τριῶν σεβαστῶν συμμάχων Δυνάμεων καὶ εἰς τοῦτο περιωρίσθη καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξοχωτάτους πρέσβεις τῶν τριῶν Δυνάμεων σταλεῖσα τῆς Σάμου πρεσβεία».

Ὁ ἀρχιμεινστής Θεοδόσιος καὶ ὁ Ἰωάννης Παπαχατζῆς ῥάσαντες εἰς Κωνσταντινούπολιν παρουσιάσθησαν, καὶ ἦν εἶχον ἐντολὴν, εἰς μόνους τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Δυνάμεων εἰς τοὺς ὁποίους ἐπέδωκαν τὰ ἔγγραφα τοῦ Λυκούργου καὶ ἀνέπτυξαν προσφορικῶς τὰ αἰτήματα τῆς Πατρίδος τῶν. Ἀλλ' οἱ πρεσβευταὶ ἐδέχθησαν μὲν εὐμενῶς αὐτοὺς, ἐδήλωσαν ὅμως ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐλθῶσι μετ' αὐτῶν εἰς οἰκονομικὰ διαπραγματεύσιν, οὔτε νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν ἐπίσημον ιδιότητά των, ἐφόσον δὲν ἔσπευδον οὕτω, νὰ καθυποβάλωσι πρότερον εἴτε ἀπ' εὐθείας, εἴτε διὰ τοῦ Πατριάρχου, τὴν ὑποταγὴν των εἰς τὸν Σουλτάνον, τὸ τοιοῦτον δὲ οἱ πρεσβευταὶ τῶν Δυνάμεων ἐδήλωσαν καὶ ἐγγράφως εἰς τοὺς Σαμίους ἀπεσταλμένους. Συμφώνως δὲ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς πρὸς τοὺς Σαμίους ἀπεσταλμένους διακοινώσεως των οἱ πρεσβευταὶ ἐγραψαν καὶ εἰς τοὺς ἐν Σάμῳ προξένους, εἰς οὓς ἐδίδον τὴν ἐντολὴν νὰ ἀνακοινώσωσι τὴν ἀπόφασιν εἰς μόνον τὸν προσωρινὸν διοικητὴν τῆς Σάμου.

Ἐν τούτοις αἱ εἰδήσεις αὗται δὲν ἐβράδυναν νὰ διαδοθῶσιν εἰς ἅπαντα τὸν Σαμιτικὸν λαόν, ὅστις εὐλόγως κατελήφθη ἔνεκα τούτων ὑπὸ μεγάλῃς δυσφορίας. Ὁμολογουμένως ἡ περίστασις ἐκείνη ἦτο εἰς ἄκρον δυσχερὲς καὶ ὅλοι ἐφοβοῦντο τὰς συνεπείας τοῦ ἀγῶνος εἰς ὃν ἐξετίθετο ἡ μικρὰ Σάμος μόνῃ καὶ ἄνευ οὐδενὸς ὑπερασπιστοῦ. Τὸ πλέον δυσάρεστον ὅμως ἦτο ὅτι, ἤρχίζαν νὰ ἐκδηλώνωνται σπουδαῖα διαφωνία μετὰ τῶν Σαμίων. Ἐκείνοι τῶν ὁποίων τὰ στήθη διεσφλεγεν ὁ ἄγνός ὑπὲρ τῆς Πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιασμὸς ὑπεσφρίζαν ἀρελῶς τὴν μέχρις ἐσχάτων ἐπιμο-

νήν, ἀλλ' ὑπῆρχον πλὴν αὐτῶν καὶ τῶν αὐτοῖς ἀντιθέτων τῶν ἐκ πεποιθήσεως ὑποστηρίζοντων τὴν ὑποχώρησιν καὶ οἱ ὀπισθοθεύοντες δι' ἰδιαιτέρους σκοποὺς σκοπεύοντες, οἵτινες ἰδίως διέσπειρον ἀνησυχηστικὰς φήμας παρὰ τῷ λαῷ μερίστην προσενούσας σύγχυσιν εἰς τὰ πνεύματα τῶν κατοίκων. Ἐνεκα δὲ τούτων ἡ πάντοτε, καθὼς γνωρίζει, ὁ ἀναγνώστης, βασιλεύουσα διχογνωμία μεταξὺ τῶν Σαυίων, ἀπὸ τοῦδε ἤρχιζε νὰ λαμβάνη ἐπιρροὺς διαστάσεις. Διάφοροι γνώμη, διάφορα αἰσθήματα, ἀντίθετοι ἰδέαι καὶ σκέψεις συνετάραττον καὶ συνεσκοτίζον τὴν κοινὴν γνώμην. Βίαιοι καὶ ὀρμητικοὶ ἐν τῷ ἐθνουσιασμῷ τῶν οἱ ἀδιόλλαχοι, ταπεινοὶ καὶ περιδεεῖς οἱ ὑποχωρητικοί, διαβλέποντες πανταχοῦ κινδύνους καὶ ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπῆρχον τοιοῦτοι διπρόσωποι καὶ συκοφανταὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην κατεύθυνσιν τῶν πραγμάτων πρὸς ἐκπλήρωσιν ἰδιαιτέρων σχεδίων καὶ πόθων ἀτομικῶν, ἐνεργοῦντες ὑποβῶντες καὶ ὑπομονεῖοντες πᾶσαν ἀγαθὴν πρόθεσιν· καὶ ἐντὸς τοῦ δεινοῦ τούτου κυκλώματος μίαν μόνον ὑπερεῖχε φωτεινὴ διάνοις, ἡ τοῦ Λυκούργου, ὅστις διαβλέπων τὸ κρίσιμον τῶν περιστάσεων ἠγωνίζετο συμβιβάζει τὰς ἀντιμαχόμενὰς γνώμας καὶ διαθέσεις νὰ ἐπιτύχῃ τὴν μᾶλλον εὐνοϊκὴν καὶ ἐπωφελεῖ διὰ τὸν τόπον λύσιν. Τώρα ὁμοῦς ὁ ἄγων τοῦ Λυκούργου ἦτο δεινότερος ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην περίστασιν. Ἀρ' ἐνός ἔπρεπε νὰ μὴ πικρὴ ἐνεργεῖν ὅπως προσελκύσῃ τὴν συμπληρὴ ἀντίληψιν τῶν Δυνάμεων ἐπὶ τῶν αἰτημάτων τῆς Σάμου, ἥτις ἀπομονωθείσα ἤδη ἀπὸ τοῦ ἄλλου ἔθνους ὁμοιάζετο πρὸς στρουθίον ἀπολέσαν τὴν μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, πρὸς ἐρίσιον ἀπομακρυνθὲν τοῦ ποιμνίου. Καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ἐξωτερικῶν τούτων ἐνεργειῶν ἔπρεπε διὰ παντός μέσου νὰ διατηρήσῃ τὴν γαλήνην ἐντὸς τοῦ τόπου ἀπορεύγων πᾶσαν ἐσωτερικὴν περιπίλοκην. Εὐνόητον λοιπὸν εἰς πάντα καθίσταται ὅπόσον δυσχερὲς καὶ ὅπόσον μέγα ἦτο τὸ ἔργον τοῦ Λυκούργου εἰς τὴν περίστασιν ἐκείνην. Καὶ ὁμοῦς ἀκατάβλητος εἰς τὰς ἐνεργείας του οὗτος κατώρθωνε μεθ' ὅλας τὰς πολλαπλὰς ἀντιδράσεις νὰ στρέφῃ μετὰ θυμασιᾶς δεξιότητος τὸν οἶαμα τοῦ

πηδαλίου εἰς τὰς χεῖράς του. Ἡ γοργότης τῆς βαθείας ἀντιλήψεως τὴν ὁποίαν ἐπεδείκνυε εἰς κάθε νέαν περιπλοκὴν καταφαινεταὶ εἰς ὅλας τὰς προσπάθειαι του πρὸς κατευνασμὸν τῶν ἀνησυχούντων ἐν τῷ τόπῳ πνευμάτων καὶ πρὸς συνδι-αλλαγὴν τῶν διισταμένων μερῶν, καὶ εἰς τὰς μετὰ τῶν ἐν Σάμῳ ἀντιπροσώπων τῶν Δυνάμεων σχέσεις του, οἵτινες καίτοι ὁμογενεῖς πάντες, οὐχ' ἤττον, ἐκνεταλλεόμενοι τὴν ἐπιρροὴν των, ἐνήργουν πολλὰκις δι' ἰδίαις βλέψεις καὶ ὅπως ἀποκτήσωσι τὴν εὐνοίαν τῶν προισταμένων των, ὑπέρμετρον ζῆλον ἐπιδεικνύοντες, ἐξετίθεντο καὶ πέραν τῶν συστάσεων καὶ διαταγῶν, ἃς εἶχον, παρὰγνωρίζοντες πολλὰκις μέχρι τελείας διαστροφῆς τὰς αἰσθηματικὰς ροπὰς τῶν Σαμίων.

Ἄλλ' ἰδίως ἡ δεξιότης τοῦ Λυκούργου κατεδείχθη εἰς τὰς ὁδηγίας του πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιτρόπους Σαμίους, οὓς ἐὰν ἠδύνατο οὗτος νὰ ἀντικαταστήσῃ διὰ τῆς ἰδίας παρουσίας, ἀναμφιβόλως τὸ Σαμιακὸν ζήτημα θὰ ἐλάμβανε διάφορον τρόπῃν. Ἡ παρουσία του ὁμῶς ἐν Σάμῳ ἦτο μᾶλλον ἀναγκασία. Διότι χωρὶς τὸν Λυκούργον, οὔτε ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἦτο δυνατόν νὰ συγκατατεθῇ ἐν τῷ τόπῳ ἡ τάξις. Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιτροπὴ εὗρέθη ἐν ἀπογνώσει μετὰ τὴν σαρῇ καὶ κατηγορηματικὴν ἀπάντησιν τῶν πρεσβευτῶν, οἵτινες πρὸ παντὸς ἀπῆλθον τὴν δῆλωσιν ὑποταγῆς εἰς τὸν Σουλτᾶνον. Καὶ τὴν ἀπόγνωσιν τῆς ταύτης ἡ ἐπιτροπὴ ἐξέφρασεν εἰς ἐπιστολάς τὰς ὁποίας ἔσπευσεν νὰ ἀποστείλῃ εἰς Σάμον. Ἄλλ' ὁ Λυκούργος εὔρε καὶ τότε μέσσην τινα ὁδόν, ἥτις ἐφαίνετο συμβιβάζουσα πῶς τὴν πατριωτικὴν φιλοτιμίαν τῶν Σαμίων πρὸς τὰς ἀπαντήσεις τῶν πρεσβευτῶν. Αἱ κατωτέρω ὁδηγίαι του πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν ἀποδεικνύουσι τὴν ὄντως μεγάλην καὶ σπανίαν εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους διπλωματικὴν δεξιότητα τοῦ ἀνδρός.

«Αἱ δύο αὗται προτάσεις—ἔγραφε πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν τῇ 28 Φεβρουαρίου 1831 ὁ Λυκούργος—ἡ περὶ τοῦ φόρου καὶ ἡ περὶ τοῦ νὰ δώσῃ λόγον ὑποταγῆς ἡ πρεσβεία τῆς Σάμου ὡς ἀπὸ μέρους τῆς πατρίδος, κατεσυγχίσαν καὶ κατεσκότισαν τὴν διάνοιαν ἡμῶν· διότι γνωρίζομεν, καθὼς καὶ ὑμεῖς δὲν

λαυθάνει, τὸ ἀδύνατον καὶ ἀνεκόνυμμητον τούτων καὶ τὰς ἐκ τούτων μελλούσας καὶ ἀνηποδράστους συγγνώσεις καὶ τὰς ταρχαλῆς τῶν πνευμάτων τοῦ λαοῦ, ὅσους εἰς ἐν μὲν καὶ τὸ αὐτὸ ἀποθέλει· φρόνημα καὶ σκοπὸν, τὴν ἐλευθερίαν του, εἰς τὸ περὶ πρεσβείας ὁμῶς κερχάλιον αἱ γνώμαι τοῦ λαοῦ ἦσαν διηρημέναι, ὥστε αἱ μὲν ἦσαν νὰ μὴ σταλῇ πρεσβεία, αἱ δὲ νὰ σταλῇ, πλὴν πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξοχωτάτους πρέσβεις καὶ ἐκάτερα τὰ μέρη εἶχον τοὺς λόγους των. Γνωρίζομεν καλῶς καὶ ἔχομεν πρὸ ὀρθολογίων, καὶ τὸ γνωρίζετε καὶ ὑμεῖς, ὅποσον τρομερὸν σχῆμα, ὅποια φρικτά διαιρέσεις καὶ ὅποια τρομερὰ ἐπακόλουθα καὶ ἀπεικταῖα δεινὰ μελλοῦν ἀντιτιροῦν νὰ ἐπισυμβῶσι, μόνον νὰ ἐκφωνηθῶσιν αἱ προτάσεις αὐταί. Δὲν ἐκτενόμεθα νὰ σᾶς ἀποδείξωμεν ἀναλυτικῶς τὴν ταρχικὴν σκηνήν, διότι τὰ συμπεριένετε· ἐπειδὴ γνωρίζετε τὰ φρονήματα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ καὶ πόσαι διαφιλονικήσεις ἐκολούθησαν περὶ τοῦ κερχαλίου τῆς πρεσβείας, ἀφροῦσαι πρὸς ἀποφυγὴν τῶν δύο τούτων προκαιμένων προτάσεων... Εἰς τὴν δεινότητην ὁμῶς θέσιν τῶν ἀνωτέρω προτάσεων δὲν δύναται τὸ Διευθυντήριον τοῦτο καὶ ἡ ἐπαρχικὴ Δημογεροντία, οὐδ' ἄλλος τις, οὐδὲ κἄν νὰ ἐκφωνήσῃ λόγον, διότι τὰ πράγματα εἰσποροῦν νὰ διαταραχθῶσιν, ὡς εἴρηται, τοσοῦτον καὶ νὰ καταντήσουν εἰς τοιαύτην ἀνωμαλίαν, ὥστε ν' ἀπολεσθῇ ἡ Σάμος ἀρ' ἐκυτῆς, χωρὶς ἐπιθέσεως ἐξωτερικῆς. Ὅθεν τὸ Διευθυντήριον τοῦτο, γνωρίζον καλῶς ὅτι αἱ σεβασταὶ πρεῖς Δυνάμεις καὶ οἱ ἐξοχωτάτοι πρέσβεις καὶ ἀντιπροσώποι δὲν ἐπιθυμοῦσι νὰ ἀκολουθήσῃ ἡ δεινὴ αὕτη συμφορὰ εἰς τὴν Σάμον, ὡς ἀντιθείνουσιν εἰς τὴν φιλανθρωπίαν καὶ εὐσπλαγγίαν των, συσχερθὲν καὶ μετὰ τῆς ἐπαρχικῆς Δημογεροντίας, δὲν εὐρίσκει ἄλλο μέσον πρὸς τὴν συμμόρφωσιν πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν σεβαστῶν ἀποφάσεων καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἀπεικταίων, εἰ μὴ νὰ δεχθῇ ἡ Σάμος μὲ ὅλην τὴν πτωχείαν καὶ δυστηρίαν της ἐν μικρὸν ὅρον ὑστερον ἀπὸ μίαν τετραετίαν ἀπὸ τῆς σήμερον, ἀρῶν ἀναλάβῃ ὅλγον, διότι κατὰ τὸ παρὲν δὲν δύναται, ἐπειδὴ τὰ εἰσοδήματά της δὲν ἐξαρκοῦν, ὥστε νὰ ἀπαν-

τήσουν τὰ ἐσωτερικά της ἀναγκαῖα καὶ ἄρουντα ἔξωδον πρὸς συντήρησιν τῆς ἐσωτερικῆς ἁρμονίας, πλὴν καὶ ὁ φόρος νὰ γένῃ μὲ τοιαύτην συμφωνίαν ὥστε νὰ δίδεται ἐμμέσως διὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Δυνάμεων. Τοῦτου δὲ γενομένου, στοχάζομαι ὅτι εἶνε περιττὸν τὸ νὰ ἐνεργηθῇ ἡ ἄλλη πρότασις, ὁ λόγος δηλαδὴ τῆς ὑποταγῆς, διότι ἐμπεριέχεται εἰς τὸν φόρον. Ὁ πηγαῖος ὁμῶς εἰς τὸν Πατριάρχην δὲν πειράζει, ὁμοίως καὶ τὸ νὰ εἰπῇτε ὅτι ἡ Σάμος, στηριζομένη εἰς τὴν παρὰ τῶν τριῶν σέβαστῶν Δυνάμεων διορισθεῖσαν ἀναγκήν, γνωρίζει τὸν Σουλτᾶνον καὶ βασιλέα καὶ τὸν σέβεται, καθὼς καὶ ὅλος ὁ κόσμος, καὶ ἐπιδοξάζει καὶ ἐλπίζει ὅτι ὁ μέγας Σουλτᾶνος, κατὰ τὰς μεγάλας του πράξεις καὶ θαυμαστά καὶ ἀπαράδειγματιστα κατορθώματά του ἀπορρῶντα τὸν πολιτισμὸν, τὰ ὅποια οὐδεὶς ἄλλος τῶν προκατόχων του ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ, ἐὰν ὑπάρχῃ προστάτης τῆς δικαιοσύνης καὶ ὄχι τῆς ἀδικίας, δύναται νὰ διαβεβαιώσῃ τὰ δίκαια τῆς Σάμου καὶ νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ ζητήματά της δικαίως καὶ μεγαλοπρεπῶς, ἀξίως τῆς δικαιοσύνης, μεγαλειότητος καὶ ἐλευθεριότητος τοῦ χαρακτήρος του».

Ὑπὸ παρόμοιον πνεῦμα ὁ Λυκοῦργος συνέταξε συγχρόνως σύντομον ὑπόμνημα πρὸς ἕνα ἕκαστον τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν τῶν τριῶν Δυνάμεων, ἐκ τῶν ὑστέρων δὲ δικαιολογεῖται πληρέστατα ἡ τοιαύτη κατεβύθυνσις τὴν ὁποίαν ὁ Λυκοῦργος ἔδιδε τότε εἰς τὸ Σαμιακὸν ζήτημα. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα εἰς οὐδὲν ἔσχεσαν ὅπως μετατρέψουν τὴν γνώμην τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν, οἵτινες καὶ πρὸς τοὺς αὐτοὺς Σαμίους ἀπεσταλμένους καὶ πρὸς τὸν Λυκοῦργον διὰ τοῦ ἐν Σάμῳ ἀντιπροξένου τῆς Ἀγγλίας (†). Σπᾶθη ἀνεκοίνωσαν ὅτι, πρὸ πάσης ἐπευθάσεως τῶν ὑπὲρ τῆς Σάμου, κατεπεῖγον καὶ ἀπαραίτητον ἦτο νὰ δώσωσιν οἱ Σάμιοι τὴν προῆξιν τῆς ὑποταγῆς εἰς τὴν Πύλην καὶ πρὸς τοῦτο συνεβούλευον αὐτοὺς, ἵνα διὰ τοῦ Πατριάρχου ἐκλιπκρήσουν τὴν Πύλην ἀναγγέλλοντες, ὅτι ἐκπληροῦσι τοῦτο «μὲ τόσῃ περὶ σπουδῇ ἐμπιστοσύνην καὶ θάρρος, ὅσον ἔχουν τὴν βásiμον

ἐλπὶδα διὰ τὴν ἀπολαύσουν ἀπὸ τοῦ ἔλεος καὶ τὴν ἐπιείκειαν τῆς Μεγαλειότητός του τὴν αὐτονομίαν ἢ τὴν ἀνεξάρτητον διοίκησιν τῆς νήσου αὐτῶν, μίαν ἐντελῆ ἀσφάλειαν διὰ τοὺς κατοίκους αὐτῆς καὶ διὰ τὰ κτήματά των μετὰ τὴν πληρωμὴν ἐνὸς ἔτησιος φόρου».

Πλὴν δὲ τούτων ἀνεκοινώθη μετὰ δύο μῆνας εἰς τὸν Λυκούργον διὰ τῶν προξένων νέα διακοίνωσις τῶν πρεσβευτῶν ἐν τῇ ὁποίᾳ κατηγορηματικῶς οὗτοι ἐδήλωνον «ὅτι αἱ ἀρχαὶ τῆς νήσου χρέος ἔχουν πρὸ παντός νὰ κάμουν τὴν προᾶξιν τῆς ὑποταγῆς εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν καὶ ὅτι μία ἐναντία διαγωγὴ τῶν Σαμιῶν ἤθελεν ἐκθέσει αὐτοὺς εἰς βλαδίαν εὐθύνην».

Κατόπιν τῶν νέων τούτων καὶ κατηγορηματικῶν δηλώσεων τῶν Δυνάμεων ὁ Λυκούργος συνεκάλεσε περὶ τὰ μέσα τοῦ Μαΐου τοῦ 1831 ἐν Χωρᾷ Συνέλευσιν ἐνώπιον τῆς ὁποίας ἐξέθηκε τὴν κατάστασιν καὶ ἀνέγνωσε τὰ ἔγγραφα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν τῶν Δυνάμεων, τὰ διὰ τῶν ἐν Σάμῳ προξένων διαβιβασθέντα αὐτῷ, εἰς τὴν Συνέλευσιν δὲ ταύτην ἐδήλωσε συγχρόνως παραίτησιν ἀπὸ τῆς διεύθυνσεως τῶν διοικητικῶν πραγμάτων, διότι, καθὼς ἔλεγε τότε, ἤθελε νὰ παραδώσῃ τὴν Σάμον, ὅπως τὴν παρέλαβε, δηλαδή ἐλευθέρην καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ παντός ξενικοῦ δεσμοῦ ἢ ὑποχρεώσεως. Καὶ τὴν μὲν παραίτησιν ταύτην τοῦ Λυκούργου ἡ Συνέλευσις δὲν ἀπεδέχθη, θεωρήσασα ὅτι κατὰ τοὺς κρισίμους ἐκείνους καιροὺς οὐδεὶς ἄλλος, πλὴν τοῦ Λυκούργου, ἦτο ἱκανὸς νὰ κρατήσῃ τὴν διεύθυνσιν τῶν κοινῶν πραγμάτων, κατ' ὅσον ἀφορᾷ δὲ περὶ τῶν ρητῶν καὶ κατηγορηματικῶν ἀξιώσεων τῶν πρεσβευτῶν τῶν Δυνάμεων, ἡ Συνέλευσις δὲν ἔλαβεν οὐδεμίαν ἀπόφασιν, διότι προκειμένου περὶ τόσον σπουδαίου καὶ μεγάλου ζητήματος ἐνεκρίθη ὅπως ζητηθῇ καὶ ἡ γνώμη τοῦ λαοῦ. Εὐθὺς δὲ τότε ὑπεβλήθησαν ἐξ ὧν τῶν δῆμων τῆς Σάμου ψηφίσματα καὶ ἀναφοραὶ φέρουσαι τὰς ὑπογραφὰς τῶν περισσοτέρων κατοίκων τῆς Σάμου, δι' ὧν ἐξεργάζετο ὁ κοινὸς πόθος τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ στερεὰν τρέφοντος ἀπόφασιν νὰ ἐμμείνη εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἐνώσεως μετὰ τοῦ

ἐλευθέρου ἔθνους καὶ ἀπεκρούετο μετ' ἀγανακτήσεως πᾶσα πρότασις περὶ ὑποταγῆς ὡς ἐντελῶς ἐναντία πρὸς τὰ αἰσθηματὰ τοῦ λαοῦ.

Τὰ ψήφισματα ταῦτα τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ λαβὼν ὁ Λουκουργὸς ὑπέβαλε πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὰς τῶν τριῶν Δυνάμεων μετὰ ὑπομνήματος ἰδίου δι' οὗ ἐξέθετε τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ νήσῳ καταστάσιν καὶ τὴν μεγίστην δυσφορίαν τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ βλέποντος περιφρονουμένους τοὺς ἱερωτέρους αὐτοῦ πόθους καὶ καταπατούμενα τὰ ἀπαράγραπτα αὐτοῦ δίκαια. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁμῶς καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιτροπὴ τῶν Σαμίων δὲν ἔπαυεν ἐνεργοῦσα δι' ὅλων τῶν μέσων τὰ ὁποῖα ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ, ὅπως μεταστρέψῃ εὐμενῶς τὰς Δυνάμεις πρὸς τὰ αἰτήματα τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ὁ καιρὸς παρήγγετο χωρὶς νὰ γνωσθῇ οὐδὲν νέον διάθεμα ἐμφαίνον μεταβολὴν τινὰ εἰς τὰ ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἀπορασισθέντα. Διαδόσεις ποικίλαι ἐκυκλοφόρουν, ἀνυπόστατοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, αἰτίνας εἰς οὐδὲν ἄλλο συνετέλουν, πλὴν εἰς τὸ νὰ ἐντείνωσι τὴν δυσφορίαν τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ καὶ νὰ ἐμπνέωσιν εἰς αὐτὸν ἀρ' ἑνὸς μὲν τὴν δυσπιστίαν πρὸς πᾶσαν εἰδήσιν καὶ ἀρ' ἑτέρου τὴν ἀβεβαιότητα περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ. Ὑπὸ τοιούτους δυσμενεῖς ὁρους παρῆλθεν ὁλόκληρον τὸ θέρος τοῦ 1831 ἔφθασε καὶ ὁ χειμὼν καὶ μόλις περὶ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου ἐγνώσθη ὅτι οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν Δυνάμεων Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ρωσσίας συνελθόντες ἐν Λονδίνῳ συνέταξαν νέον πρωτόκολλον ὑπὸ χρονολογίαν δεκάτης ἑκτῆς Νοεμβρίου, ἐν ᾧ περιείχοντο τὰ ἐξῆς ἀφορῶντα τὴν νήσον Σάμον.

« Ἡ συνδιάσκεψις τοῦ Λονδίνου συνεπέειχε τῆς φροντίδος, ἣν αἱ τρεῖς Αὔλαι διηνεκῶς ἐξεδήλωσαν ὑπὲρ τῆς νήσου Σάμου, θέλει προσκαλέσῃ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπροσώπους τῆς νῆς μὴ ἀμελήσωσι οὐδὲν μέσον ὅπως ἐπιτύχωσιν ὥστε ὁ ἐτήσιος φόρος τῶν Σαμίων νὰ διδῆται κατὰ πᾶν ἔτος τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ δι' ἀπεσταλμένων Σαμίων καὶ μὴ εἰσπράσσηται ὑπὸ τοῦ καπετὰν πασᾶ ».

Φανερόν λοιπὸν ἦτο ὅτι αἱ Δυνάμεις ἐλαχίστην μόνον προ-

ποποιήσιν ἐδέχθησαν καὶ τότε νὰ ἐπιφέρουν εἰς τὰς ἀρχικὰς αὐτῶν σκέψεις καὶ ταύτην ἀναφορικῶς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς πληρωμῆς τοῦ φόρου πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν ἐκ μέρους τῶν Σαμιῶν. Τὸ ἐξαγόμενον ὁμῶς, καὶ ἐκ τῆς νέας ταύτης συνδιασκέψεως ἦτο ὅτι ἡ Σάμος ἔπρεπε νὰ δηλώσῃ τὴν ὑποταγὴν αὐτῆς πρὸς τὴν Πύλιν, ὑπὸ τὸ πνεῦμα δὲ τοῦτο οἱ ἐν Κωνσταντινὸνπόλει πρεσβευταὶ τῶν Δυνάμεων ἐπανελάθον τὰς διακοινώσεις τῶν πρὸς τοὺς ἐν Σάμῳ προξένους. Ἡ διακοινώσις μάλιστα τοῦ Ρώσου πρεσβευτοῦ Βουτινιέρ ἐφθανε νὰ ἀποδώσῃ μορφήν εἰς τὸν Λυκούργον, ὅτι δῆθεν οὗτος ἐξαπατᾷ τὸν λαὸν τῆς Σάμου παριστῶν αὐτῷ ἄλλοις τὰς σκέψεις τῶν Δυνάμεων, ἐνεκα δὲ τούτου ὁ Λυκούργος συνεκάλεσεν ἐν Χώρῃ κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1832 γενικὴν συνέλευσιν, ἥτις λαβοῦσα γνῶσιν τῆς ἀνωτέρω διακοινώσεως τοῦ Ρώσου πρεσβευτοῦ συνέταξεν εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ ψήφισμα διαμαρτυρίας ἐναντίον τῶν μορφῶν τούτων κατὰ τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ, «ὅστις—καθὼς ἔλεγε τὸ ψήφισμα—παρ' οὐδενὸς ἀπατάται, ἀλλ' ἐξ οἰκείας θελήσεως καὶ ὑπὸ ἀγνῶν καὶ ἀδόλων αἰσθημάτων ὁρμώμενος, ὅπως ἔμαθε νὰ ἀποθηνήσκῃ διὰ τὴν ἐλευθερίαν του, γνωρίζει ἐπίσης καὶ νὰ κρίνῃ ὡς λαὸς ἐλευθερός καὶ μεγάλου πνεύματος, πιστεύων ὅτι, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ φιλάνθρωπία εἶνε ἀχώριστοι ἀρεταὶ ἀπὸ τοὺς σέβαστους θρόνους τῶν ἐθνῶν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν φώτων καί, βασιμώτατα παρ' αὐτῶν ἐλπίζων τὴν πολιτικὴν του ὑπαρξίν, κατὰ λόγον τῶν ἀπαραγράπτων δικαίων του, χωρὶς νὰ ἐλπίξῃ ποτὲ κανέναν δεινὸν διὰ τὰς εὐλόγους ταύτας ἐλπίδας του».

Τοιαῦτα ὁμῶς ψήφισματα καὶ ἀναφοραὶ δὲν συνεκίνησαν ποσῶς τὴν Εὐρωπαϊκὴν διπλωματίαν, ἥτις οὐδεμίαν διάθεσιν ἀπεδείκνυσεν ὅπως παρεκκλίνῃ τῶν ἀποφάσεών της. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ ἀφίκετο εἰς Σάμον καὶ ἀπεσταλμένος τῶν Πατριαρχείων κομίζων γράμμα τοῦ τότε Πατριάρχου Κωνσταντινου, πρὸς τὸν Μητροπολίτην Σάμου ἀπευθυνόμενον. δι' οὗ προετρέποντο οἱ Σάμιοι νὰ δεχθῶσι τὰς προτάσεις περὶ αὐτονομίας. Τὸ Πατριαρχικὸν ἔγγραφο δὲν ἀπέκρυπτεν ὅτι, ἡ Ἐκκλησία προσέβη εἰς τὴν ἐνέργειαν ταύτην ἐκ διαταγῆς

άνωτέρας, ἀλλὰ καὶ τὸ διάβημα τοῦτο, ὡς ἦτο ἐπόμενον, οὐδαμῶς ἴσχυρεν, ὅπως μεταστρέψῃ τὰς βλέψεις τοῦ Σαμι-
ακοῦ λαοῦ. Εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἐγγράφου ἐκείνου ὁ Λυκοῦργος
ὑπέβαλε πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον λαμπρὸν ὑπόμνημα, δι' οὗ
ἐξιστόρει τὰ δίκαια τῶν Σαμίων, μὲ διπλωματικώτατον δὲ
τρόπον ἐξήτει ἀκόμη καὶ τὴν προστασίαν τοῦ Σουλτάνου ἐπι-
καλοῦμενος τὴν ἐπιδαψίλευσιν τῆς Αὐτοκρατορικῆς αὐτοῦ
γενναιοσύνης, θέλων οὕτω νὰ κολακεύσῃ τὸν Τουρκικὸν ἐγω-
ισμόν καὶ νὰ μειώσῃ τὴν ἐντύπωσιν τὴν ὁποίαν ἦτο δυνατόν
νὰ προσενηύσῃ παρὰ τοῖς Τούρκοις ὁ ἀποχωρισμὸς τῆς Σάμου
ἐκ τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους, ἐὰν οὗτος κατωρθόνατο τέλος
πάντων, καὶ ἀκόμη νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ Σαμιακὴ ὑπόθεσις δὲν
ἀποκείται πλέον εἰς τὰς διαθέσεις τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ἀλλ'
ὅτι αὕτη ἡ δύνατο, ἐὰν ᾔθελε, νὰ φανῇ εὐάρεστος τοῖς Σαμί-
οις, συντελοῦσα γενναιοφρόνως εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν των.
Κατὰ δυστυχίαν ὅμως πᾶσαι αὗται αἱ ἐνέργειαι, καὶ ἡ ὑπο-
βολὴ φηρισμάτων διὰ τῆς ὁμοφώνου γνώμης τοῦ Σαμιακοῦ
λαοῦ καὶ αἱ ικετευτικαὶ ἀναφοραὶ πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους
τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων καὶ αἱ δι' ἐμμέσων τρόπων ἀ-
πειθυνομένηι παρακλήσεις πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν οὐδὲν ἔ-
φερον ἀποτέλεσμα. Καὶ ἡ ἐν Κων)πόλει ἐπιτροπεία τῶν Σα-
μίων οὐδὲν κατορθώσασα νὰ ἐπιτύχῃ αὐτόθι, ἐπέστρεψε μετ'
ὀλίγον χρόνον ἄπρακτος εἰς τὴν νῆσον, ἡ δὲ Πύλη ἀφοῦ ἔλα-
βε τὴν συγκατάθεσιν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν
τῶν τριῶν Δυνάμεων, ἐξέδωκε τῇ 10ῃ Δεκεμβρίου 1832
Αὐτοκρατορικὸν Φερμάνιον δι' οὗ ἀνεγνώριζε τὴν Σάμον ἡγε-
μονίαν ὑποτελῆ καὶ ἡγεμόνα αὐτῆς διώριζε τὸν Στέφανον
Βογορίδην. Τὸ Φερμάνιον τοῦτο, ὅπερ ἀπετέλεσε τὴν πρώτην
θεμελιώδη διάταξιν τῆς μετὰ δύο ἔτη ἔκτοτε ἰδρυθείσης ὑπο-
τελοῦς Ἡγεμονίας, ἔχει ὡς ἑπεται:

« Ἐπειδὴ ἡ ὑπερτάτη θέλησις τοῦ ἔχοντος ὑποτεταγμένα τὸν οὐ-
ρανόν καὶ τὴν γῆν Ὑψίστου καὶ Παντοδυνάμου Θεοῦ «οὐτινος ἡ
δόξα καὶ τὸ ὄψος λατρευόμενα εἰς πάντα καιρὸν καὶ τόπον» ἐνώσασα
εἰς τὸ ἱερὸν Ἦμα ἡμεῶν τοῦ κατὰ διαδοχὴν ἐπιτρόπου του πρόσωπον τὰς
ιδιότητας τῆς δικαιοσύνης καὶ μεγαλειότητος μὴ ἀπένειμι τὸν ἀκρό-
τατον βαθμὸν μεταξὺ τῶν Μοναρχῶν τῆς γῆς, καὶ ἐξ ἀπείρου ἀγα-

θότητος χάρισσα εἰς Ἡμετέρας ὅλα τὰ εὐγενῆ καὶ γενναῖα αἰσθήματα καὶ καρδίαν αὐθόρμητον πρὸς τὴν εὐεργεσίαν καὶ φιλανθρωπίαν, ἀπεφάσισεν ὥστε τὸ κατώφλιον τῆς Ἡμετέρας Ὑψηλῆς Πόρτας καθ' ὁμοίότητά τοῦ ὀρίζοντος, νὰ εἶνε τὸ καταφύγιον τῶν λαῶν, καὶ ἡ πηγὴ τῶν ἐλπίδων καὶ εὐχῶν του, διὰ τὰῦτα θεωρεῖται Ἡμέτερον Αὐτοκρατορικὸν γρέας, γνωρίζοντες τὰ εὐεργετήματα τῆς θείας προνοίας, νὰ εἴμεθα πάντοτε διατεθειμένοι εἰς τὸ νὰ ἀρσιωκώμεν τὰς φροντίδας καὶ κηδεμονίας Ἡμῶν εἰς τὴν υπεράσπισιν καὶ προστασίαν τῶν πιστῶν Μας υπηκόων, τῶν ἀκριδῶς ἐκπληρουμένων τὰ καθήκοντα τῆς υπακοῆς καὶ υποταγῆς πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Ἡμῶν Πόρταν, καὶ νὰ προμηθεύωμεν εἰς αὐτοὺς ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν ὑπὸ τὴν ζωογόνον σκιάν τῆς δυναμεώς μας.

Ὅθεν ἂν καὶ οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Σάμου, ἥ τις εἶνε μέρος τῶν κληρονομικῶν Ἡμῶν Αὐτοκρατορικῶν ἐπικρατειῶν, εἰς ἐποχὴν ἤδη παρελθούσαν ἐτόλμησαν, ὠθούμενοι ἀπὸ ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, πλημμελήματα τινα ἀντιβαίνοντα εἰς τὰ γρέα καὶ καθήκοντα τῆς υπακοῆς, ἐνδίδοντες ὅμως εἰς τὰς ὑπὲρ αὐτῶν γενομένας μεσιτεύσεις καὶ ἐπεικεῖα φερόμενοι, χαρίζομεν εἰς αὐτοὺς τὰ ἀκόλουθα, ἐπὶ λόγῳ τοῦ ὅτι εἰς τὸ εἶξαι θέλουσιν εἶναι πιστοὶ υπήκοοι τοῦ Ἡμετέρου Ὑψηλοῦ Κράτους.

Α'. Ἀμνηστειὰν πλήρη, ὥστε οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν θέλει ἐξετασθῇ περὶ τῆς προτέρας αὐτοῦ ἀγωγῆς, τὰ δὲ ἄτομα ὡς καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν θέλουσιν ἔχει πᾶσαν ἀσφάλειαν.

Β'. Ἡ ἐσωτερικὴ τῆς Νήσου Διοίκησις θέλει διαμένει εἰς τὴν Βουλὴν συγκειμένην κατὰ τὴν συνθήειαν ἐκ μελῶν ἐκλελεγμένων μεταξὺ τῶν προκρίτων τοῦ Τόπου. Ἡ Βουλὴ αὕτη θέλει ἔχει τὴν γενικὴν Διοίκησιν τῆς Νήσου, κανονίζει τοὺς διαφοροὺς τῆς Διοικήσεως κλάδους καὶ αποφασίζει ἐλευθέρως περὶ τῶν ἀφορώντων τὴν θρησκευτικὴν λατρείαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἐπισκευὴν τῶν Ἐκκλησιῶν.

Γ'. Ἡ προεδρεία τῆς Βουλῆς θέλει ἀνήκει εἰς τὸν ὑπὸ τῆς Ἡμετέρας Ὑψηλῆς Πόρτας διορισθέντα ἀρχηγόν ἢ Πρύτανιν, τὸν καὶ Πρίγκιπα Σάμου ἀναγορευθέντα, ὁμόθησκον καὶ ὁμόδοξον τοῖς Σαμίοις, ὅστις δύναται ν' ἀντικαταστήσῃ ἐκείσε ἐπίτροπόν του ἐπίσης ὁμόθησκον. Ἀλλ' ὅταν ὁ Ἡγεμὼν οὗτος ἤθελε γείνει γρέα ὁ ἴδιος ν' ἀπέλθῃ εἰς Σάμον, θέλει συνεπαγεῖ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἓνα ἐκ τοῦ Βασιλικοῦ Γραφείου πολιτικὸν γραμματέα, ἐπὶ λόγῳ τοῦ ν' ἀναγγέλλῃ πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πόρταν ὅσα περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Νήσου καὶ τῶν κατοίκων ἤθελε πληροφορηθῇ.

Δ'. Ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Νήσου θέλει ἐκδίδει εἰς τὰ πλοῖα τῶν Σαμίων τὰ ἀναγκαῖα πρὸς ναυτιλίαν διαβατήρια ἔγγραφα, αἱ δὲ ἐκ τούτων προκύπτουσαι πρόσδοι θέλουσι λογίζεσθαι μέρος τῶν εἰδικῶν δικαιοματίων τῆς ἐξουσίας του. Εἰς τὸν Ἡγεμόνα ἀπονέμεται καὶ

τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἐπιτρέπη τὴν εἰς τὴν Σάμον παροικίαν τῶν ξένων, ἢ νὰ τοὺς ἀποβάλλῃ χρείας γενομένης διὰ τῆς τοπικῆς ἀππονομικῆς φρουρᾶς, συνυπακούεται ὅμως ὅτι ἐκ τούτου δὲν θέλει προκύβει οὐδεμίᾳ βλάβῃ εἰς τὰ ἄρθρα, ὅσα ἐγγυῶνται αἱ μετὰ τῶν Δυνάμεων συνθῆκαι τῆς Ὑψηλῆς Πόρτας. Περιπλέον δὲ ὁ ἀρχηγὸς οὗτος θέλει ἔχει τοῦ ἀποφατικοῦ λόγου τὴν δύναμιν ἐπὶ πάντων τῶν ὡς πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις ἀφορώντων πρακτικῶν τῆς Βουλῆς.

Ε'. Εἰς τὴν Νῆσον Σάμον δὲν θέλουσιν ὑτάχει διόλου στρατεύματα. Οἱ Σάμιοι ἐτησίως θέλουσι πληρώνει κατ' εὐθείαν εἰς τὴν Ὑψηλὴν μου Πόρταν λόγῳ φόρου ἐν πᾶσι καὶ ἀντὶ πάντων μόνην τὴν ποσότητα τῶν 460.000 γροσίων.

ΣΤ'. Θέλουσιν ἔλθει ἀπεσταλμένοι ἀπὸ μέρους τῆς Σάμου εἰς Κωνσταντινουπόλιν διὰ νὰ προσφέρωσι τὴν πρὸς τὸν Ἀνακτορικὸν Ἡμῶν Θρόνον ὀφειλομένην ὑποταγὴν καὶ εὐγνωμοσύνην τῶν Σαμίων.

Ζ'. Αἱ βάσεις αὗται ἐξ ὧν πηγάζουσιν ὁμοῦ μετὰ τὴν ἄφεισιν τῶν κατσίκων τῆς Σάμου αἱ εὐεργεσίαι τοῦ δοθέντος διοργανισμοῦ εἰς τὴν ἔτι ἐν ἀταξίᾳ Νῆσόν των, θέλουσι κοινοποιηθῇ εἰς τοὺς Σαμίους ὡς τελευταία τῶν κατ' αὐτοὺς πραγμάτων σφραγίς.

Η'. Ὁ Μητροπολίτης Σάμου θέλει χειροτονεῖσθαι, ὡς καὶ ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Οἰκομενικοῦ Πατριάρχου.

Καὶ ταῦτα εἶνε ὅσα ἡ Ὑψηλὴ Πόρτα ἠξίωσε νὰ ἐπιδαψιλεύσῃ εἰς τοὺς Σαμίους κατὰ συναίνεσιν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Αὐλῶν ἐπευφημησάντων εἰς ταῦτα, ἅτινα Ἡμεῖς ἐπιψηφίσαντες ἐμπεδώσαμεν ἐκ συμφώνου.

Ὅθεν ὁ φέρων τὸ Βασιλικὸν τοῦτο Δίπλωμα καὶ τὰ Αὐτοκρατορικὰ σημεῖα Πρίγκιψ Στέφανος Βογορίδης, ὁ πλέον διακεκριμένος μετὰ τῶν πρωτίστων τοῦ ἔθνους τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἐπίσημος ἐν αὐτοῖς, ὁ πιστὸς Ἡμῶν ὑπάρχους (οὗτινος τὸ τέλος εἶη αἴσιον καὶ σωτήριον) καταβαλὼν εἰς τὸ Ἡμέτερον Κράτος ἐπισήμους ἐκδουλεύσεις καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς νεότητός του ἀνατετραμμένος ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Ὑψηλῆς Μου Πόρτας καὶ πολλὰ παρ' αὐτῆς εὐεργετημένος, ἐκπληρώσας τιμῶς τὰ χρεῖα τοῦ ἐρμηνεύως εἰς τε τὰς στρατείας καὶ τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς στολοὺς ἐπὶ τῶν προλαβόντων πολέμων, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς διπλωματικὰς συνδιαλέξεις, τὰς περὶ ἀνανεώσεως τῆς εἰρήνης μετὰ τῆς Μεγάλης Βρετανίας, ὅπου ἔδωκε δείγματα πιστότητος καὶ εὐθύτητος, ἐκρίθη ἄξιός τοῦ νὰ εἶνε διάστημος καὶ ἐντιμος, διακεκριμένως πῶς μετὰ τῶν ἀπάντων τῶν ὁμογενῶν του.

Διὰ ταῦτα κατὰ τὸ 1224 ἐδόθη εἰς αὐτὸν Δίπλωμα τι πρὸς ἀμοιβὴν τῶν ἐκδουλεύσεών του ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν διαλείπει ἔτι καὶ σήμερον δεικνύων τὴν πρὸς τὸν Ἡμέτερον Αὐτοκρατορικὸν Θρόνον

ἐνθερμον αὐτοῦ ζῆλον. συμπεραδρεύων εἰς τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ τῶν φιλικῶν Αὐλῶν συνδιαλέξεις καὶ διαπραγματεύσεις, καὶ οὐδεὶς ἠμφιβάλλει ὅτι εἰς πᾶσαν περίστασιν θέλει καταβάλλει πᾶσαν σπουδὴν καὶ ἐπιμέλειαν εἰς τὸ νὰ διαπραγματευθῇ τὰς Βασιλικὰς ὑποθέσεις μὲ τὸν καταλλήλοτερον τρόπον, καὶ προέχει νέας ἀποδείξεις τῆς πιστότητός του, αἵτινες θέλουσιν ἐπιδοκιμαζέσθαι καὶ ἐκτιμᾶσθαι κατ' ἀξίαν. Διὰ τοῦτο πρὸς ἀμοιβὴν τῶν ἐκδουλεύσεων του καὶ ἐνδείξιν τῆς Ἡμετέρας Βασιλικῆς εὐνοίας, ἐμπιστευόμεθα εἰς αὐτὸν διὰ τοῦ ἐπὶ τούτῳ ἐκδοθέντος Ἡμετέρου Αὐτοκρατορικοῦ τούτου αὐτογράφου τὴν κυβέρνησιν τῆς Νήσου Σάμου εἰς βαθμὸν Ἡγεμονίας ἢ Πριγκιπάτου προαχθεῖσαν, καὶ ἐντελλόμεθα ὥστε εἰς τὸ ἐξῆς ὁ εἰρημένος Στέφανος ἀναγορευόμενος ἡδὴ Πρίγκιψ τῆς Σάμου κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν ἀνωθι ἐκτεθέντων ὅρων ἄναγνωρίζεται ὡς Ἡγεμὼν τῆς Νήσου ταύτης ὑπὸ πάντων τῶν κατοίκων καὶ τῶν ἐκεῖ καθεστῆκυιῶν Ἀρχῶν, ὅπως ἀναφέρωνται πρὸς αὐτόν δι' ὅλας τὰς ὑποθέσεις καὶ πράττωσι κατὰ τὴν γνώμην του, καὶ ὡς αὐτὸς ὑπαγορεύει συμφώνως πάντοτε μὲ τὴν Ὁργανικὴν Διατάξιν τὴν εἰς αὐτοὺς ἐκδοσμένην. Αὐταὶ δὲ θέλουσι προσέχει νὰ ἐκπληρώσωσι τὴν διαληφθεῖσαν Ὁργανικὴν Διατάξιν ἀπὸ τῆς ὁποίας τὰ περὶ ἐκτεθέντα οὐδ' αὐτὸς ὁ Ἡγεμὼν θέλει πώποτε παρεκτραπεῖ, ἀλλὰ θέλει καταβάλλει τὰς φροντίδας του εἰς τὸ νὰ ἐκπληροῖ τοὺς ἐν αὐτῇ ὅρους καὶ νὰ φέρηται ὡς ἐπιτέταχται, μηδενὸς δυναμένου νὰ παρεμβάλῃ εἰς τὰ καθήκοντα ὅσα εἰδικῶς εἰς αὐτὸν ἀπονέμονται.

Τῇ 17 Σεπτεμβρίου 1248 — 10 Δεκεμβρίου 1832.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἤρχισε νέον στάδιον ἀγώνων καὶ δοκιμασιῶν διὰ τοὺς Σαμίους, τὸ ὁποῖον ἐπερατώθη διὰ τῆς ἀναγκαστικῆς υποχωρήσεως αὐτῶν πρὸ τῆς ἐπιμόνου θειήσεως τῶν ἰσχυρῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

Τὰ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Σουλτανικοῦ Φερμανίου. — Ἀποστολὴ πολεμικῶν πλοίων τῶν Αντάρμεων εἰς Σάμον. — Ἐμφορὴ τῶν Σαμίων εἰς τοὺς περὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Πατρίδος ὄρκους. — Ἐπιτροπὴ ἐκ Σαμίων ἐπικαλεῖται τὴν προστασίαν τοῦ βασιλέως Ὁθωνος. — Τελευταία διακοίνωσις τῶν πρεσβευτῶν καὶ ἀποστολῇ πρακτόρων εἰς Σάμον. — Αἱ ῥωτάται ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας προσπάθεται τῶν Σαμίων. — Αἱ περὶ μεταρραστέρσεως ἐνέργειαι παρὰ τῇ Ἑλληνικῇ Κυβερνήσει.

Τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα εὐρισκόμενον ἀπὸ τοῦ 1830 εἰς τὸ στάδιον τῶν διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων ἐξημίωσαν διάφορα ἀτυχήματα ἐξ ὧν ὅμως τὸ σπουδαιότερον ἦτο ἡ κατὰ τὴν 27ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1831 ἐπισυμβᾶσα στυγερὰ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτου Καποδιστρίου δι' ἧς τὸ μὲν κράτος ἐστερήθη ἐξόχου ἄρχοντος, σύμπαν δὲ τὸ ἔθνος ἡσθάνθη φοβερὸν τιναχμὸν διασείσαντα καὶ αὐτὰ τὰ θεμέλια. Αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις μετὰ τὴν τέλεισιν τοῦ ἀνοσιουργήματός τούτου, ὡς ἀπεκάλεσαν τὸν νόμον τοῦ Καποδιστρίου, ἔσπευδον εἰς τὴν ὅσον ἐνεστί ταχύτεραν λύσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος καὶ εἰς τὴν καθυσύχασιν ὅλων τῶν ἐπανεστατημένων χωρῶν, διότι ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ νόμος τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἡ μετ' αὐτὸν ἐπικρατήσασα ἀναρχία ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις ἐμείωσαν σπουδαίως τὰς ἐλπίδας τὰς ὁποίας περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔτρεφεν ἡ Εὐρώπη. Τῆς περιστάσεως δὲ ταύτης ἐπωφεληθεῖσα ἡ Πύλη καὶ θέλουσα σὺν τοῖς ἄλλοις νὰ δοθῇ ἐν τέρμα καὶ εἰς τὴν Σαμιακὴν ὑπόθεσιν, ἥτις μεγάλως τὴν παρηνώχλει, ἔσπευσεν εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ ὡς ἀνωτέρω Φερμανίου, τὸ ὁποῖον διέγραφε τὴν αὐτοδιοίκησιν τῆς νήσου μετ' ὅσον ἀσάφειαν καὶ ὀπισθοβουλίαν, ὥστε καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ξένοι πρὸς τὰ ἰδεώδη τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ αὐτοὶ οἱ ἀποθλίποντες εἰς μόνην τὴν πρακτικὴν ὀφείλειαν καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ συναίσθανθῶσι κατὰ βάθος τοὺς ἀγῶνας τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ ἐχαρακτήρισαν ἐξ ἀρχῆς τὴν προσφορὰν ταύτην τῆς Πύλης ὡς δῶρον ἄδωρον. Τὸ Σουλτανικὸν τοῦτο Φερμάνιον, τὸ περιέχον τὰ χορη-

γούμενα εἰς τοὺς Σαμίους προνόμια. ἐχώρισεν εἰς Σάμον κατὰ πρῶτον ὁμογενὴς τις Εὐστάθιος Νικολαΐδης, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ὀνομασθέντος πρίγκηπος τῆς Σάμου Στεφάνου Βογορίδου. Ὁ ἀντιπρόσωπος οὗτος τοῦ Βογορίδου καὶ τῆς Πύλης ἐβόησεν εἰς Σάμον περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1832 φέρων συγχρόνως καὶ συστατικὰ γράμματα πρὸς τοὺς ἐν Σάμῳ προξένους ἐκ μέρους τῶν ἐν Κων)πόλει πρεσβευτῶν. Ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀπέτυχε τελείως, διότι οἱ Σάμιοι εἰς οὐδεμίαν ἑστερέξαν νὰ ἔλθουν μετ' αὐτοῦ ἐπικοινωνίαν ἀποστεργόντες μετ' ἀγανακτήσεως πᾶσαν πρότασιν περὶ ὑποταγῆς αὐτῶν εἰς τὴν Πύλην. Κατόπιν τούτου οἱ ἐν Ναυπλίῳ ναύαρχοι τῶν Δυνάμεων ἐνετάλησαν παρὰ τῶν κυβερνήσεων τῶν ἰνὰ ἀποστείλουν πολεμικὰ πλοῖα εἰς Σάμον πρὸς πειθαναγκασμὸν τῶν Σαμίων νὰ καθυποταχθῶσιν εἰς τοὺς ὅρους τῆς Λονδινείου συμβάσεως. Τὰ ἀποσταλέντα τρία πολεμικὰ, ἀνά ἓν ἐξ ἐκάστης τῶν τριῶν Δυνάμεων, ἐβόησαν εἰς Σάμον περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου. οἱ δὲ κυβερνήται αὐτῶν εὐθύς μετὰ τὴν ἄριξιν τῶν ἐκκοινοποίησαν διὰ μέσου τῶν προξένων διακρίνωσιν τῶν ἐν Ναυπλίῳ ναυάρχων προσκαλοῦσαν τοὺς Σαμίους νὰ ἀποδεχθῶσι τὰ ὑπὸ τῆς Πύλης χορηγούμενα προνόμια καὶ δι' ἐπιτροπῆς δηλώσωσι τὴν ὑποταγὴν τῶν. Τότε ὁ Λυκοῦργος ἔσπευσε νὰ συγκαλέσῃ Συνέλευσιν γενικὴν, ἣτις συνῆλθεν ἐν Χώρῳ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Εὐρωπαϊκῶν πλοιάρχων, οἵτινες ἤθελον νὰ συνέλθῃ ἡ Συνέλευσις ἐν Βαθεΐ, ὅπου ἦσαν ἡγκυροβολημένα τὰ πλοῖά τῶν. Ἡ δὲ ἀπάντησις καὶ τῆς Συνελεύσεως ταύτης, ἥς πρόεδρος μὲν ἐξελέγη ὁ Ἀντώνιος Γεωργιάδης, γραμματεὺς δὲ ὁ Γεώργιος Κλεάνθης, πρὸς τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς πλοιάρχους, ἐπιδθεῖσα αὐτοῖς δι' ἐπιτροπῆς τὴν Ἰὴν Μαρτίου, ἦτο ἀρνητικὴ καὶ σύμφωνος πρὸς τὰ αἰσθήματα καὶ τὴν ὁμόφωνον γνώμην τοῦ Σαμιικοῦ λαοῦ κοινωπορηθεῖσαν καὶ τότε διὰ νέων ἀναφορῶν καὶ δημοψηφισμάτων ὑποβλήθέντων ἐξ ὅλων τῶν χωροπόλεων καὶ χωρίων τῆς νήσου.

Τοιαύτην ἀπάντησιν λαθόντες οἱ Εὐρωπαῖοι πλοῖαρχοι ἀπῆλθον ἐκ Σάμου, ἡ δὲ Συνέλευσις τῶν Σαμίων πρὸ τῆς δι-

αλύσειώς της ἐθεώρησε καλὸν νὰ ἐκλέξῃ ἐπιτροπείαν ἵνα μεταβῇ πρὸς τὸν Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος Ὁθωνα, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀφίχθῃ εἰς Ναύπλιον καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἀφίξις εἶχεν ἀναπτερώσει τότε τὰς ἐλπίδας τοῦ ἔθνους. Ἡ ἐπιτροπεία αὕτη ἀπετελέσθη ὑπὸ τῶν Ἀντωνίου Γεωργιάδου, Χριστοδούλου Παρμαζίζη καὶ Γεωργίου Κλεάνθους, οἵτινες τὴν 17ην Μαρτίου ἀνεχώρησαν ἐκ Μαχαλοκάμπου καὶ τὴν 26ην ἔφθασαν εἰς Ναύπλιον, ὅπου καὶ διέμειναν μέχρι τῆς 12ης Μαΐου παρουσιασθέντες κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο καὶ εἰς τὸν βασιλέα Ὁθωνα καὶ εἰς τὰ μέλη τῆς ἀντιβασιλείας, πολλὰκις δὲ καὶ εἰς τοὺς τότε ὑπουργοὺς τοῦ νεογεννήτου Ἑλληνικοῦ βασιλείου. Καὶ ἐγένοντο μὲν πανταχοῦ δεκτοὶ μετὰ συμπαιθεῶν καὶ ἀγάπης, ἀλλ' ὥς ἦτο ἐπόμενον, αἱ ἐνέργειαι τῶν αὐτῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φέρουν οὐδὲν θετικὸν ἀποτέλεσμα. « Ἡ ἱερότης τῶν συνθηκῶν—ἔλεγεν εἰς τὴν ἔγγραφον ἀπάντησίν της πρὸς τὴν ὡς ἀνωτέρω ἐπιτροπείαν τῶν Σαμίων ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις—αἱ ὁποῖαι εἶνε ἡ βάσις τοῦ νέου βασιλείου, ἡ ἀπαρθεύστος ἀρχή, τὴν ὁποίαν ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης προσέθετο νὰ ἐκτελέσῃ κατὰ συνέπειαν τῶν ὁποίων ἐδέχθη ὑποχρεώσεων καὶ νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀκριβῆ εἰλικρίνειαν εἰς τοὺς μετὰ τὴν γειτνιαζόντα κράτη σχέσεις, ἐπιβάλλουσιν εἰς αὐτὴν τὸ χρέος τοῦ νὰ μὴ δώσῃ ἀκρόασιν εἰς καμμίαν αἰτησιν σκοπὸν ἔχουσαν τὴν προσβολὴν τῶν ἡγεμονικῶν δικαιωμάτων τῆς Ὁθωμανικῆς αὐτῆς καὶ τοιοιτοτρόπως νὰ παραχωρήσῃ τὴν κατὰ τὰς συνθήκας ὁροθεσίαν». Ἡ ἐπιτροπεία ἐπανήλθεν εἰς Σάμον καὶ ἡ μόνη παρήγορος ἀγγελία τὴν ὁποίαν ἐκόμισε τότε ἐκ τῆς ἐλευθέρας Μητρὸς ἦτο ἡ ἐγγράφως ἐπίσης δοθεῖσα ὑπόσχεσις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ὅτι, τοὺς θέλοντας νὰ μεταναστεύσωσι Σαμίους ἡ Ἑλλὰς θέλει τοὺς δεχθῇ ἀσμένως ὡς ἀδελφοὺς τοῦ λαοῦ της καὶ θέλει τοὺς ἀποζημιώσῃ ὅσον ἔνεστι πληρέστερον εἰς τι μέρος τοῦ κράτους της διὰ τὴν γῆν, τὴν ὁποίαν ἐγκατέλιπον, παραιτήσαντες τὴν ἰδιοκτησίαν των, καὶ θέλει λάβῃ πρόνοιαν εἰς τὸ νὰ συνοικισθῶσιν οἱ μεταναστεύοντες Σάμιοι εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μέρος καὶ νὰ ἀπολαμβάνωσιν εἰς τὴν νέαν πατρίδα των τὴν ἡσυχίαν

καὶ τὴν εὐδαιμονίαν, τὰς ὁποίας ἐπιθυμεῖ νὰ προμηθεύσῃ, εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους της».

Οὐδαμῶθεν λοιπὸν ὑπεφαίνετο ἐλπίς τις πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν πόθων τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ ἀπηνῶς ἐξαναγκάζομένου νὰ ὑποκύψῃ καὶ ὑποταγῇ πρὸς τὴν Πύλιν. Εἰς μάτην ἀπέβαινον ὅλα· αἱ ἐκείναι καὶ αἱ ἐνέργειαι, εἰς μάτην ὅλα τὰ ψήφισματα καὶ αἱ ἀναφοραί. Αἱ ἀποτυχίαι δὲ αὐταὶ φυσικὸν ἦτο νὰ ἐπιδράσουν καὶ ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως ἐν τῇ νήσῳ. Ἄλλως τε, καθὼς γνωρίζομεν, οὐδέποτε ἔλειψαν ἐν Σάμῳ καὶ οἱ ἀπὸ κακοθούλων σκοπῶν ἀγόμενοι καὶ οἱ χάριν τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν εὐτελῶν αὐτῶν πόθων καὶ παθῶν θυσιάζοντες τὸ γενικὸν τῆς Πατρίδος συμφέρον. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Λυκούργου εὗρισκον τῶρα νέαν περίστασιν ὅπως χροταίνουν τὸ κατ' αὐτοῦ πάθος των βυσσοδομοῦντες καὶ μυρία μέσα μηχανευόμενοι ὅπως καταστήσουν αὐτὸν μισητὸν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ. Ἡ περίστασις ἦτο κατάλληλος καὶ δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἠλπίζον νὰ ἐπωφεληθῶσι· δι' ἄρρωα κέρδη ἐκ τῆς ἀναρχίας. Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ τάξις εἰς πολλὰ μέρη εἰσχωρῶντι παραλύσει καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ Λυκούργου ἐφάνετο ἀδυνατοῦσα εἰς πολλὰ σημεῖα νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἐξουσίαν της. Ἐνῶ ὁμολογοῦμεν τὴν ἐπίτασιν τῆς ἀκαταστασίας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν προσέτι ὅτι, εἰς τοῦτο οὐδεμίαν εὐθύνην ὑπέειχεν ὁ Λυκούργος καὶ δὲν ἦσαν ἀμέτοχοι ὀπισθοβουλίας αἱ ἐκθέσεις τῶν τότε ἐν Σάμῳ προξένων καὶ ιδίως τοῦ τῆς Ρωσσίας Γρηγορίου Σβαρόνου, οἵτινες καίτοι ὁμόγενεῖς καὶ μετὰ τὸν τόπον στενότατα συνδεδεμένοι, πολλάκις, ἰδίως βλέψεις ἀκολουθοῦντες, παρεγνώρισαν τὰ αἰσθητά τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἡγετῶν αὐτοῦ καὶ ἐξημίωναν σημαντικῶς τὴν Σαμιακὴν ὑπόθεσιν. Ποίαν ἄλλως τε ἀξίωσιν ἡδυνάτο τις νὰ ἔγῃ παρ' ἀσθενοῦς ἐξουσίας, ὅποια ἦτο ἡ τοῦ Λυκούργου, ἥτις, ἐνῶ δὲν ἐβασίλειτο ἐπ' οὐδεμιᾶς δυνάμεως ἢ ἐπὶ μόνων τῶν ἁγῶν αἰσθημάτων τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ, ἡγωνίζετο οὐχ' ἥττον ἁγῶνα ἐγίστον καὶ κράτερόν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτοῦ, ἐ-

μ.

μ.

ναντίον τῶν συνησπισμένων διαθέσεων τῆς Πύλης καὶ τῶν Δυνάμεων:

Τῇ 19 Αὐγούστου τοῦ 1833 συνήλθεν ἐν Πύργῳ ἡ τοπικὴ συνέλευσις ὑπὸ πρόεδρον τὸν Ἀντώνιον Γεωργιάδην καὶ γραμματέα τὸν Γεώργιον Κλεάνθη, τότε δὲ νέαι ἀνκυροαὶ καὶ ὑπομνήματα ὑπέβληθησαν ἀπ' εὐθείας πρὸς τοὺς Μονάρχας τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, πρὸς τὴν ἐν Λονδίνῳ σύνοδον τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν καὶ πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτάς, ἀλλὰ καὶ αἱ ἰκεσίαι αὗται τῶν Σαμίων περὶ ἐκπληρώσεως τῶν πόθων των ἀπέβησαν εἰς μάτην. Τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ τῆς Ρωσσίας, πρὸς ὃν ὁ ἐν Σάμῳ ὑποπρόξενος Γ. Σβορώνος ὑπέβαλλε διαρκῶς ἐκθέσεις παριστῶν ἄλλοια τὰ πράγματα καὶ διαστρέφων τὸ φρόνημα τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ, ἀπεφασίσθη ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τῶν ἄλλων δύο πρεσβευτῶν νὰ ληφθῶσι τέλικὰ μέτρα πρὸς καθυπόταξιν τῆς Σάμου καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συνεστήθη ἐπιτροπεΐα ἐκ τῶν τριῶν διερμηνέων τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβειῶν, τοῦ Σαθέρ, πρώτου διερμηνέως τῆς Ἀγγλικῆς πρεσβείας, τοῦ Φραγγίνη, πρώτου διερμηνέως τῆς Ρωσικῆς καὶ τοῦ Δεγράνζ, πρώτου διερμηνέως τῆς Γαλλικῆς, ὅπως συνεργασθῇ μετὰ τῆς Πύλης πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ὑποταγῆς τῶν Σαμίων. Τὰ μέσα τῆς ὑποταγῆς ἢ ἤσαν βίαια, ἢ ἂν οἱ τρεῖς διερμηνεῖς ἤσαν σύμφωνοι, ἀλλ' ὁ μὲν τῆς Ἀγγλίας ἦτο ἐνδοτικὸς καὶ μᾶλλον συμβιβαστικὸς, ὁ τῆς Ρωσσίας ἐπίμονος καὶ ἄκαμπτος, ὁ δὲ τῆς Γαλλίας πλήρης συμπαθειῶν πρὸς τὸν ἀγῶνα τῆς Σάμου. Πρὸς συνδιαλλαγὴν ἀπεφασίσθη νὰ σταλῶσι τρεῖς πράκτορες, εἰς ἑξ' ἐκάστης Δυνάμεως, εἰς Σάμον, οἵτινες νὰ προσπαθήσωσιν ὅπως διὰ συμβουλευτικῶν μέσων πείσωσι τοὺς Σαμίους. Ὁρίσθησαν λοιπὸν ὁ Στέφανος Πιζάνης ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας, ὁ Βαρδῶνος Κοχόρν ἐκ μέρους τῆς Γαλλίας καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Αἰλλῆς ἐκ μέρους τῆς Ρωσσίας, οἵτινες ἐπιβάντες γαλλικοῦ δικροτοῦ κατῆλθον εἰς Σάμον περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου. Μετ' αὐτῶν ἦλθε τότε εἰς Σάμον καὶ ὁ υἱὸς τοῦ

διορισθέντος Ἡγεμόνος τῆς Σάμου Βογορίδου Ἰωάννης ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ πατρὸς του.

Αἱ ὁδηγίαι τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν πρὸς τοὺς ὡς ἀνωτέρω πράκτορας ἦσαν σαφεῖς καὶ κατηγορηματικαί. Οἱ Σάμιοι ἔπρεπε νὰ ἐννοήσουν ὅτι ἡ ἐνωσις τῆς νήσου μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἢ ἡ ἀναγνώρισις τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ἀνεξαρτησίας ἦτο ἀδύνατος καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀποδεχθῶσι τὰ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου χορηγηθέντα αὐτοῖς προνόμια, δι' ὧν ἐξησφαλίζετο ἡ διοικητικὴ ἀνεξαρτησία τῆς νήσου. Ἐν ἐκιντὶ περιπτώσει οἱ πρεσβευταὶ ἐδήλωσαν ὅτι θὰ ἀπεσύρετο πᾶσα ἡ κηδεμονικὴ μεσιτεία τῶν τριῶν Δυνάμεων καὶ τοῦ λοιποῦ θὰ ἐδίδετο ἡ ἐξουσία εἰς τὴν Πύλιν νὰ μεταχειρισθῇ πᾶν βίαιον μέτρον πρὸς ἀνάγκησιν τῶν δικαιοματικῶν τῆς ἐν τῇ νήσῳ. Τὰς ἐγγράφους ταύτας ὁδηγίας τὰς ἀπὸ κοινοῦ δοθείσας ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν τῶν τριῶν Δυνάμεων οἱ ἀπεσταλμένοι αὐτῶν ἐλθόντες εἰς Σάμον ἐκοινοποίησαν διὰ τῶν προξένων εἰς τὸν Λυκούργον, ὅστις ἔσπευσε νὰ συγκαλέσῃ πάνδημον συνέλευσιν συνελθοῦσαν τῇ 26 Σεπτεμβρίου ἐν τῇ πλατεῖᾳ τοῦ Αἰμένος Βαθείος. Εἰς τὴν συνέλευσιν δὲ ταύτην τῶν ἀντιπροσώπων ὄλων τῶν χωρίων τῆς Σάμου, ἧς πρόεδρος ἐξελέγη ὁ Ἀντ. Γεωργιάδης καὶ γραμματεὺς ὁ Γεώργιος Κλεάνθης, προσήλθον κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίαν καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Δυνάμεων, πρῶτος δὲ τότε ὁ τῆς Ρωσσίας ἀντιπρόσωπος Κ. Αέλλης ἀνέγνωσε προκήρυξιν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν δι' ἧς προετρέποντο οἱ Σάμιοι νὰ δηλώσωσιν ὑποταγὴν εἰς τὴν Πύλιν ἀποδεχόμενοι τὰ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου χορηγηθέντα προνόμια καὶ ἐδίδετο πρὸς τοῦτο ἐνὸς μηνὸς διορία, ἐξ ἰδίων δὲ ὁ ἀντιπρόσωπος οὗτος τῆς Ρωσσίας προέτρεψε τοὺς Σαμίους νὰ συμμορφωθῶσι πρὸς τὰς συστάσεις τῶν Δυνάμεων ὑποσχόμενος ἐλάττωσιν κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ φόρου τῶν 400,000 γροσίων καὶ ἄλλας ὠφελίμους παραχωρήσεις.

Ἄλλ' οἱ Δημογέροντες καὶ λοιποὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ ὁμοφώνως ἀπέκρουσαν τὰς τοιαύτας προτάσεις.

εἰς δὲ ἐκ τούτων μόνον ὀνομαζόμενος Ἰωάννης Προβατάρης, ἐκ τοῦ δήμου Βαθέος, θελήσας νὰ ἐκδηλώσῃ ἐναντίαν γνώμην προσκάλεσε κοινὴν ἀγανάκτησιν ἐναντίον του καὶ δὲν θὰ ἔσωζε τὴν στιγμὴν ἐκείνην οὔτε τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ἂν δὲν ἐπενέβαινε ὁ πρόξενος τῆς Ἀγγλίας Θεόδωρος Σπάθης. Ἀπὸ τῆς ὥρας ὅμως ἐκείνης ὁ Προβατάρης οὗτος ἐγένετο ἄφαντος ἀποδράς διὰ Μεσοκάμπου εἰς Μουλαϊθραήμ, καὶ ἐκεῖθεν διαπεραιωθεὶς εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ἀντίπεραν Ἀνατολῆς κειμένην κώμην Τσαγκλίον, ὅπου ἔμεινε κρυπτόμενος ἐπὶ 18 μῆνας.

Μετὰ μεσημβρίαν τῆς ἰδίας ἡμέρας ἐπανελήφθη ἡ συνεδρίασις, ἥτις εἶχε διακοπῇ ἕνεκα τοῦ ἀνωτέρω ἐπεισοδίου. ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, τότε δὲ ἡ Συνέλευσις ὁμοφώνῳ γνώμῃ ἀπεφάνητο ὅτι, οἱ Σάμιοι προτιμῶσι νὰ μεταναστεύσωσιν ἐκ τῆς νήσου, παρὰ νὰ δηλώσωσιν ὑποταγὴν εἰς τὴν Πύλην, τὸν δὲ Ἰωάννην Προβατάρην ἡ Συνέλευσις ὁμοφώνως ἐπίσης ἀπεκήρυξεν «ὡς ἄτιμον καὶ ἀνάξιον τοῦ ὀνόματος Σάμιος καὶ ἐπομένως ὡς ἀποκλεισμένον καὶ στερημένον διόλου παντὸς πολιτικοῦ δικαιώματος». Κατὰ τὰς ἐπομένας τρεῖς ἡμέρας ἔλαβον χώραν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος τέσσαρες ἄλλαι συνεδριάσεις καθ' ἃς ἐλήφθησαν ὀριστικώτεραι ἀποφάσεις περὶ ἐμμονῆς τῶν Σαμίων εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ἀγῶνα, αἵτινες καὶ ἐκοινοποιήθησαν αὐθωρεὶ πρὸς τοὺς προξένους τῶν Δυνάμεων, ἐν τῷ μεταξύ δὲ ἐκλήθησαν ἰδιαίτερος εἰς τὸ Ἀγγλικὸν προξενεῖον ἐνώπιον τῶν Εὐρωπαϊῶν ἀντιπροσώπων καὶ πάντες οἱ Δημογέροντες καὶ λοιποὶ πρόκριτοι τῶν χωρίων, οἵτινες ὅμως καὶ τότε ἤρνηθησαν παντελῶς νὰ ἔλθωσιν εἰς οἰανδήποτε διαπραγματεύσιν βᾶσιν ἔχουσιν τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν εἰς τὴν Πύλην.

Ἡ Συνέλευσις διελύθη τὴν 30 Σεπτεμβρίου, ἀλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Δυνάμεων ἔμειναν ἐπὶ τοῦ Γαλλικοῦ δικροῦ ἐν Σάμῳ καθ' ὅλον τὸν Ὀκτώβριον, προσπαθοῦντες κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο νὰ ρθᾶσωσιν εἰς μίαν λύσιν καὶ ὑποσχόμενοι εἰς τοὺς Σαμίους νὰ ἐνεργήσωσιν οἰανδήποτε τροποποιήσιν τῶν προνομίων ἥθελον οὗτοι, ἥρκει μόνον νὰ δεχθῶσι νὰ κάμωσι τὴν πρᾶξιν τῆς ὑποταγῆς. Ἐνώπιον τῶν σταθε-

ρῶν καὶ ἐπιμόνων ἐνεργειῶν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Δυνάμεων αἱ σκέψεις τῶν ἀτυχῶν Σαμίων ἐγκαταλειμμένων μόνων εἰς ἓνα μέγαν καὶ ἄνισον ἀγῶνα ἤρχισαν νὰ διχάζονται, πρῶτον τὸ ὅποιον διιδόντες οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι ἐδείκνυνον ἔτι μᾶλλον περισσοτέραν ἐπιμονήν. Διότι ἐκ τῶν Σαμίων τότε οἱ μὲν ἐφρόνουν ὅτι, ἀφοῦ δὲν ὑπελείπετο ἄλλη ἐλπίς, ἔπρεπε τέλος πάντων νὰ δηλώσωσιν ὑποταγὴν ἐπὶ τῇ βράσει τῶν προσφερομένων προνομίων, ἵνα μὴ στερηθῶσι καὶ τούτων. Ἄλλοι ὑπεστήριζαν ὅτι ἔπρεπε δι' ἐπιμονῆς τινος νὰ ἐπιτύχωσι τὴν εὐρύνησιν τῶν προνομίων τῆς Σάμου καὶ νὰ προσπαθήσωσιν ὅπως ἀπορύγῃσι πᾶσαν ἄμεσον πρὸς τὴν Τουρκικὴν σχέσιν, ἀποτίνοντες διὰ τῶν Δυνάμεων καὶ τὸν φόρον. Καὶ ἄλλοι ἀπέροιστον πᾶσαν πρότασιν περὶ ὑποταγῆς ἐπιμένοντες ἢ εἰς τὴν ἑνώσιν τῆς Σάμου μετὰ τοῦ ἐλευθέρου Βασιλείου ἢ εἰς τὴν μετανάστευσιν. Τὴν πρώτην γνώμην τῆς τελείας ὑποχωρήσεως πρὸς τὰς συστάσεις τῶν Δυνάμεων ἐξέφραζον ἰδίως οἱ ἐχθροὶ τοῦ Λυκούργου, οἱ συνεχίζοντες τὰς παραδόσεις καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ κόμματος τῶν Καλικαντζάρων, διότι ἔβλεπον ὅτι οὕτω κατελύετο πᾶσα ἡ ἀρχὴ τοῦ Λυκούργου ἐν τῇ νήσῳ, κατ' ἀνάγκην δὲ αὐτοὶ θὰ ἐγίνοντο οἱ καλῦτεροι φίλοι τοῦ νέου καθεστώτος. Τὴν δευτέραν ἐξεπρόσώπει ὁ Λυκούργος, ὅστις ἀπὸ ἀκριβοῦς πολιτικὴν πρόνοιαν καὶ ἀφοῦ καλῶς ἀντελήφθη τὴν ἀνένδοτον στάσιν τῶν Δυνάμεων, εἶχε σχηματίσει τὴν γνώμην ὅτι, συμφέρον ἦτο διὰ τὴν Σάμον νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν περίστασιν ἐκείνην, ἀλλ' ὑπὸ ὅρους, ὅσον τὸ δυνατόν εὐνοικωτέρους δι' αὐτήν, τὴν γνώμην τοῦ δὲ ταύτην ὁ Λυκούργος εἶχεν ἐκφράσει ἀπὸ τῆς συγκλήσεως τῆς τελευταίας συνελεύσεως χωρὶς ὅμως καὶ νὰ εἰσκαουσθῇ παρ' αὐτῆς. Καὶ πρὸς τὴν τελευταίαν γνώμην τὴν ἀδιάλλακτον ἀπέκλιναν πάντες οἱ πολεμισταὶ καὶ οἱ ἐνθουσιωδέστεροί Σάμιοι, ἐν τῇ διανοίᾳ τῶν ὁποίων δὲν ἐκυρίαρχει παρὰ μόνῃ ἡ γλυκεία καὶ ἱερὰ τῆς ἐνώσεως ἰδέα. Ἱστορεῖται ὅτι ὁ Καπετὰν Σταμάτης γυναικᾶδελφος τοῦ Λυκούργου δὲν ἐδίστασε τότε νὰ εἴπῃ πρὸς αὐτόν: «Λυκούργε, καὶ ἄλλας ἀδελφὰς ἔχω χήρας, ὥστε δὲν θὰ δυσκολευθῶ

νὰ ἔχω εἰς τὸ σπῆτί μου γῆραν καὶ τὴν γυναῖκά σου».

Προφανὲς ἐκ τούτων καθίσταται ὅτι μεταξὺ τῶν διαφορῶν τῶν Σαμιακῶν λαοῦ δὲν εἶχεν εἰσέτι μορφωθῆ μία σταθερὰ καὶ πεφωτισμένη πολιτικὴ γνώμη. Λαὸς πειθαρχῶν πρὸς τοὺς ἡγέτας αὐτοῦ καὶ ἐν πνεύματι ὁμονοιᾶς καὶ ἀδόλου πρὸς τὴν Πατρίδα ἀγάπης πολιτευόμενος, ἔχει πάντοτε ἐξησφαλισμένην τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξίν καὶ ἀργὰ ἢ γρήγορα ὁ λαὸς οὗτος δὲν δύναται παρὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πόθων του. Ἀλλὰ τοιαῦται πολιτικὰ ἄρετα δὲν ἀναφαινοῦνται παρὰ τοῖς νέοις λαοῖς, εἰμὴ μετὰ μακρὰς χρονικᾶς περιόδους ἐν μέσῳ δεινῶν καὶ μεγάλων κρίσεων καὶ συμφορῶν διερχομένων. Τὴν ἱστορικὴν δὲ ταύτην ἀλήθειαν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαψεύσουν οἱ Σάμιοι, οἱ ὁποῖοι νέον λαὸν ἀποτελοῦντες μὲν τῶρα ἤρχιζον νὰ συναισθάνωνται ἀμυδρῶς τὰς ὑποχρεώσεις καὶ τὰ καθήκοντα αὐτῶν ἀπέναντι τῆς πολιτείας ἣν ἐπὶ τόσα ἔτη πρότερον ἐβλέπον ἐκπροσωπομένην ὑπὸ τοῦ ἀρχ. καὶ τῶν μισητῶν αὐτοῖς προκρίτων (κοτσαμπασήδων). Καὶ ἀφοῦ δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ἀκρίβῃ ἰδέαν τῶν πολιτικῶν τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ὑποχρεώσεων τῶν πρὸς τὴν Πατρίδα, δὲν ἠδύναντο ὡσαύτως νὰ γνωρίζωσιν ὁπόσους καὶ ὁποῖους κινδύνους ἐνεκυρόνει ὁ ἄγων τὸν ὁποῖον ἠγωνίζοντο εἰς τὰς περιστάσεις ἐκείνας. Πεφωτισμένη πολιτικὴ γνώμη θὰ ὠδήγει τότε πάντας τοὺς Σαμίους συντηνωμένους εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ὁποίαν πρὸ πολλοῦ εἶχε διαχαράξει ὁ Λυκούργος, ἀλλὰ μὴ ὑπαρχούσης τοιαύτης συνοχῆς, ἡ κατόπιν ἐξελίξις τῶν πραγμάτων ὑπῆρξε μοιραία.

Οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Δυνάμεων εὐρεθέντες πρὸ τῆς ἀξιοθυμίας ἐπιμονῆς τῶν Σαμίων τοῦ νὰ μὴ ἀποδεχθῶσι πᾶσαν μεσολάθεσιν, βᾶσιν ἔχουσιν τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν εἰς τὴν Πύλιν, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναχωρήσουν ἄπρακτοι ἐκ Σάμου τῇ 30 Ὀκτωβρίου 1833, ἀφοῦ πρότερον ἔδωκαν τὴν ἐντολὴν εἰς τοὺς ἐνταῦθα προξένους νὰ καταβιβάζωσι τὰς σημαίας ἐκ τῶν Προξενείων καὶ νὰ διακόψωσι τοῦ λοιποῦ πᾶσαν σχέσιν μετὰ τῶν ἐπιτοπίων ἀρχῶν. Οἱ δὲ ἐν Κων)πόλει πρέσβεις ἐκοινοποίησαν πρὸς τὴν Πύλιν ὅτι «ἀπὸ τοῦδε ἀνήκει

τῇ Πύλῃ νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς ὅπως ἐπαναγάγῃ τοὺς Σαμίους εἰς ὑπακοήν. Ἀγαπῶμεν ὁμῶς νὰ πιστεύωμεν—ἐγγραφὸν συγχρόνως τότε πρὸς τὴν Πύλῃν οἱ Πρέσβεις—ὅτι ἡ Πύλη δὲν θ' ἀναδράμῃ εἰς μέτρα ἔσχατα, ὧν ἡ χρῆσις πάντοτε ὀλεθρία κατὰ τὴν παροῦσαν περίστασιν ἤθελεν εἶσθαι λυπηρότερα.»

Τῶν εἰδήσεων τούτων λαθόντες γνώσιν οἱ Σάμιοι καὶ βλέποντες ὅτι οὐδὲν ἄλλο ὑπελείπετο αὐτοῖς μέτρον εἰς τὰς περιστάσεις ἐκείνας, εἰμὴ ἡ μετανάστευσις, ἀπέστειλαν κατόπιν συνεννοήσεως τοῦ Διευθυντοῦ καὶ τῶν Δημογερόντων εἰς Ναύπλιον τὸν Ἀλέξανδρον Ἀνδρεάδην ἵνα οὗτος διαπραγματευθῇ τὰ τῆς μεταναστεύσεως αὐτῶν μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἔδειξε πᾶσαν προθυμίαν εἰς τὸ νὰ παράσχῃ ὅλην τὴν δυνατὴν συνδρομὴν πρὸς τοὺς μέλλοντας νὰ μεταναστεύσωσι Σαμίους, ἐδήλωσεν ὁμῶς ὅτι «ἐνόσω οἱ κάτοικοι τῆς Σάμου μένοντες ἐπὶ τῆς νήσου ταύτης δὲν πραγματοποιήσωσι τὴν ἐντὸς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας μετανάστευσίν των, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ὑποχρεοῦται ἀπὸ τὰς ὑπαρχούσας συνθήκας νὰ θεωρῇ αὐτοὺς ὑπηκόους τῆς ὀθωμανικῆς Πόρτας ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας τῆς ὁποίας κεῖται ἡ νῆσος Σάμος». Κατ' ἐπιθυμίαν ὡσαύτως τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως γνωστοποιηθεῖσαν εἰς τοὺς Σαμίους διὰ τοῦ ὡς ἀνωτέρω ἀπεσταλμένου αὐτῆς Α. Ἀνδρεάδου ἐξελέγη ἐπιτροπεὶα εἰς τὴν ἀνετέθη ὅπως μεταβῇ εἰς Ναύπλιον καὶ ἐπιστατήσῃ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ μέρους ὅπου ἔμελλον νὰ ἐγκατασταθῶσιν οἱ μεταναστεύοντες Σάμιοι, εἰς τὴν διαίρεσιν τῶν παραχωρηθησομένων γαιῶν καὶ εἰς πᾶν ἄλλο δυνάμενον νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν εὐτυχῇ ἀποκατάστασιν των ἐν τῷ ἐλευθέρῳ Ἑλληνικῷ βασιλείῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

Ἀποκλεισμός τῆς Σάμου ἐπὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου.—Ἀφίξεις τοῦ Κ. Μουσούρου.—Στάσεις μεγάλης Ἐπιτροπείας.—Αἱ γενόμεναι διαμαρτυρίαι.—Καταδίωξις καὶ θύγῃ τοῦ Λυκούργου.—Ὁ πειθαρχασμὸς τῶν Σαμίων πρὸς ὑποταγὴν.—Ἐξοχοὶ διαμαρτυρίαι τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ.—Ἡ ἐπακουσθήσασα ἀθρόα μεταστάσεις.—Τραγικὸν τέλος τοῦ Λυκούργου καὶ τῶν ἄλλων ἐνδόξων Σαμίων.—Ἡ πρώτη μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς νήσου Συνέλευσις.—Σαθραὶ βύσεις τοῦ νέου πολιτειακοῦ καθεστώτος.

Πρόκειται ἀπὸ τοῦδε νὰ περιγράψωμεν τὸ τελευταῖον στάδιον τῶν ἀγώνων, τοὺς ὁποίους διεξήγαγον οἱ πατέρες ἡμῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος. Δυστυχῶς πᾶσαι αἱ θυσίαι καὶ αἱ προσπάθειαι αὐτῶν ἀπέβησαν εἰς μάτην. Διότι πρὸ τῆς ἀνωτέρας βίας ἐπόμενον ἦτο νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἡ ἑξοχος φιλοπατρία αὐτῶν καὶ τὸ ἀκαταδάμαστον θάρρος των. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν ἀπεσταλμένων τῶν Δυνάμεων καὶ τὴν ἀναχώρησιν αὐτῶν ἐκ τῆς Σάμου, ἡ Πύλη, κατόπιν προηγουμένης συνεννόησεως μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Αὐλῶν, αἵτινες ὑπέγραψαν τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου, ἀπεφάσισε τὴν ἀποστολὴν ναυτικῆς δυνάμεως πρὸς ἀποκλεισμόν τῆς Σάμου. Τὸ μέτρον τοῦτο ἐνεκρίθη καὶ ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν, αἵτινες ἐγκρίτως εἰδοποίησαν περὶ τοῦτου τοὺς ἐν Σάμῳ προξένους. Ὅθεν τῇ 24ῃ Ἀπριλίου 1834 ἰσχυρὰ μοῖρα τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου ἀποτελουμένη ἐξ ὀκτῶ μεγάλων πολεμικῶν καὶ ἄλλων μικροτέρων μεθ' ἱκανοῦ ἀποβατικοῦ στρατοῦ καὶ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ναυάρχου Χασάν βέη ἐρῆσεν εἰς τὴν Σάμον. Ἐπὶ τῆς μοίρας ταύτης ἐπέβαινε καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μουσούρος ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ὀνομασθέντος Πρίγκηπος τῆς Σάμου Βογορίδου ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ὡς ἀκόλουθον καὶ γραμματέα τὸν Νικόλαον Ἠλιάδην. Ἀμα τῇ ἀφίξει τοῦ στόλου μέρος μὲν αὐτοῦ προσωρμίσθη εἰς Λιμένα Βαθέος, μέρος δὲ εἰς Τηγάνι, ὅπως καταστήσῃ ἀνέφικτον τὸν ἐκ Σάμου ἀπόπλουν παντὸς πλοίου. Τὴν ἐπισύσαν δὲ τῆς ἀφίξεώς του ὁ ναύαρχος Χασάν

βέης διὰ τοῦ διερμηνέως του, ὀνόματι Φραγκίσκου Σαλάχα, καθολικοῦ τὸ θρήσκευμα, διένειμε προκήρυξιν πρὸς τὸν Σαμιακὸν λαὸν καλοῦσαν αὐτὸν εἰς ὑποταγὴν.

Τὰ πρῶτα διαβήματα τοῦ ὀθωμανοῦ ναυάρχου πρὸς περ-
θαναγκασμὸν τῶν Σαμίων τοῦ νὰ δηλώσωσι τὴν ὑποταγὴν
τῶν ἐγένοντο παρὰ τοῖς κατοικοῖς τοῦ δήμου Βαθέος, οἵτινες
πτοηθέντες κατ' ἀρχὰς ἀπήντησαν ὅτι ἀδυνατοῦσι νὰ πρά-
ξωσι τι ἄνευ κοινῆς συνεννόησεως πάντων τῶν Σαμίων, ἀλλὰ
μετ' ὀλίγον ἐλθόντος εἰς Βαθὶ τοῦ Καπετὰν Σταμάτη μετὰ
πολλῶν ἐνόπλων, ἔλαβον θάρρος καὶ μετ' ἀποφασιστικότητος
διεκλήρυξαν ὅτι οὐδέποτε θὰ ὑποταγῶσι. Κατόπιν τούτου ὁ
ὀθωμανὸς ναύαρχος προσεκάλεσε τοὺς προξένους νὰ ἐπέμβω-
σιν, ἵνα δι' εἰρηνικῶν μέσων κατορθωθῇ ἡ καθυπόταξις τῆς
νήσου καὶ οἱ προξένοι πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ τούτου ἐνῆρ-
γησαν ὅσα ἠδύναντο, ἀλλὰ τότε οἱ Σάμιοι μετὰ πολλὰς συσ-
κέψεις ἐθεώρησαν καλὸν νὰ συγκροτήσουν πάνδημον Συνέ-
λευσιν, ἣτις καὶ συνήλθε πράγματι μετὰ δύο ἡμέρας εἰς Βα-
θὶ ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ ὀθωμανοῦ ναυάρχου. Ὅπως μὴ δὲ
θεωρηθῇ ὅτι ἡ συνέλευσις ἐκείνη ἐπηρεάζεται ὑπὸ τῶν ἐνό-
πλων Σαμίων, καθότι ὁ ὀθωμανὸς ναύαρχος καὶ οἱ ἐπίτροποι
τοῦ Βογορίδου ἐκ συμφέροντος ὑπεστήριζαν ὅτι ὀλίγοι ἔνοπλοι
ταραξίαι δυσχεστεύουσι τὸν Σαμιακὸν λαὸν καὶ ὅτι ὁ λαὸς
εἶνε πρόθυμος νὰ ὑποταχθῇ ὅταν ἐκλείψουν οἱ ἔνοπλοι οὗτοι,
οἱ συνελθόντες ἐν τῇ Συνελεύσει ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν χω-
ρίων τῆς νήσου διέταξαν τὸν ἀρχηγὸν Κωνστ. Λαχανὰν νὰ
ἀπέλθῃ μετὰ πάντων τῶν στρατιωτῶν εἰς Πύργον, ἐν Βαθεῖ
δὲ διέταξαν νὰ μένῃ πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως φρουρὰ ἐξ ὀ-
λίγων ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κωνσταντίνου Παλαι-
οῦ. Ἡ Συνέλευσις ἀφοῦ ὁμοφώνως διεκλήρυξε τὴν ἀμετάκλη-
τον ἀπόφασιν τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ, ὅπως ἐμμένῃ εἰς τοὺς ὁρ-
κούς του περὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Πατρίδος, ἐξέλεξε πολυμε-
λῇ ἐπιτροπὴν αποτελεσθεῖσαν ἐκ τῶν Γεωργίου Κλεάνθους,
Ἀναγνώστου Σπανοῦ, Ἀναγνώστου Καριώτογλου, Ἰωάν.
Γαρουφαλῆ, Γεωργίου Φλόχα, Κωνστ. Βαλεοντῆ, Κωνστ.
Γεωργίου, Εὐαγγελينوῦ Π' Ἰωάννου, Δημ. Καπουράλη,

Ἀναγνώστου II' Ἰωάννου, Νικολάου Παναγιώτου, Ἀναγνώστου Σταμουλίδου, Γεωργίου Φραγκονικολάου, Σταματίου Κωνσταντῆ καὶ Μαν. Καψάλη ὡς γραμματέως, ὅπως μετὰ τῶν ἐπαρχιακῶν Δημογερόντων Κωνσταντίνου Σουδαλιτζῆ, Χατζῆ Ἀσλάνη Παπακυριαζῆ καὶ Δημητρίου Πρωτόπαπα ἐπαγρυπνῇ ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς Πατρίδος. Ἡ περίστασις ὁμολογουμένως ἦτο κρίσιμος καὶ σοβαρὰ καὶ διὰ τοῦτο θεωρήθη καλὸν ὅπως τὸ βάρος τῶν πρὸς τὴν Πατρίδα ὑποχρεώσεων κατανεμηθῇ μεταξὺ πολλῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἐνίσχυεν αὐτοὺς, ὡς ἐνόμιζον, εἰς τὴν μετὰ περισσοτέρου θάρρους ἐκτέλεσιν τῶν πρὸς τὴν Πατρίδα ὑψηλῶν καθηκόντων.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἡ Συνέλευσις ἔλαβεν ἔγγραφον διακήρυξιν παρὰ τῶν μετὰ τοῦ Χασάν βέη ἐλθόντων Κ. Μουσύρου καὶ Ν. Ἡλιάδου ὡς «ὕπὸ εἰρηνοποιὸν χαρακτηρὰ ἀποσταλέντων εἰς Σάμον ἐπιτρόπων τοῦ ἐνδοξοτάτου στολάρχου τῆς Αὐτοῦ Σουλτανικῆς Μεγαλειότητος». Ἐν τῷ ἔγγραφῳ τούτῳ οἱ ἐπιτρόποι ἀναφέροντες τὰ γενόμενα ἐν Βαθεὶ ἀπεδοκίμαζον τὴν σύγκλησιν τῆς Συνελεύσεως, ἣν δὲν ἀνεγνώριζον ὡς τακτικὴν, καὶ διὰ συμβουλῶν παρώτρυνον τοὺς Σαμίους νὰ παύσουν ἐνεργοῦντες τοιαῦτα μέτρα ἀσύμφορα δι' αὐτοὺς καὶ διὰ τὸν τόπον. Εἰς τὸ ἔγγραφον ἐγένετο λόγος περὶ τῶν κατοίκων τοῦ Βαθέος ὡς δῆθεν ὑποταχθέντων καὶ διὰ τοῦτο ἀμέσως συνετάχθη ἀναφορά, ἥτις καὶ ὑπεγράφη παρὰ πολλῶν, διὰ τῆς ὁποίας οἱ Βαθειῶται διεμαρτυρήθησαν κατὰ τοῦ ψεύδους, ὅτι ἦσαν ἐτοιμοὶ νὰ ὑποταγῶσι καὶ ἠμποδίσθησαν τάχα ὑπὸ τῶν ἐνόπλων τοῦ Καπετάν Σταμάτη, ὅτι ὡσαύτως ἦτο ψευδές, ὅτι κατεβιβάσθη ἡ Ἑλληνικὴ σημαία, διεκήρυσσον δὲ ὅτι οὐδαμῶς ὑποτάσσονται, ἀλλ' ὅτι διὰ παντός θὰ εἶνε ὑπήκοοι τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. Συγχρόνως καὶ ἡ Συνέλευσις καὶ ἡ Ἐπαρχιακὴ Δημογεροντία ἀπηύθυναν πρὸς τὸν ναύαρχον Χασάν βέην ἀναφοράς δι' ὧν διεκήρυττον ὅτι ὁ λαὸς τῆς Σάμου ἀμετάτρεπτον ἔχων ἀπόφασιν νὰ ἐμμένῃ πιστὸς εἰς τοὺς ὅρκους του, εἶνε ἀποφασισμένος ἐπίσης νὰ μεταναστεύσῃ ὡς ἐν ἄτομον εἰς Ἑλλάδα καὶ ὅτι διὰ ταῦτα δὲν ἀναμένει ἡ τὴν ἄ-

φιζιν τῶν πρὸς μετακόμισιν κληθέντων Ἑλληνικῶν πλοίων.

Ταυτοχρόνως μὲ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν ἀνωτέρω ἐγγράφων ὁ Χασάν βέης θεωρῶν ὅτι ἡ ἀντίστασις τῶν Σαμίων ἵνα ὑποταχθῶσι προήρχετο ἐξ ἐνεργειῶν τοῦ Λυκούργου καὶ ἐκ τῆς ἐπιρροῆς τὴν οὗτος ἐξήσκει παρὰ τῷ Σαμιακῷ λαῷ, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν, διὰ τῆς ὁποίας τῷ προέτεινε νὰ δηλώσῃ ὑπόταγὴν ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὥρων, ἂν ᾔθελε νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ μένῃ ἐν Σάμῳ καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ ἀτόμου του, τῆς οἰκογενείας του καὶ πάσης τῆς περιουσίας του. Εἰδ' ἄλλως, ἂν ἐπεθύμει νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ Σάμου, ὁ Χασάν βέης τῷ προσεφέρετο ἐπὶ λόγῳ τιμῆς νὰ προστατεύσῃ τὴν ἀναχωρήσιν του. Ὁ Λυκούργος ἀπήντησεν ὅτι ἀποφασίσας νὰ μεταναστεύσῃ, περιέμενε τὰ ἐξ Ἑλλάδος πλοῖα, ἵνα ἀναχωρήσῃ μετὰ τῶν ἄλλων Σαμίων. Ἡ ἀπάντησις ὁμῶς αὕτη δὲν ἐθεωρήθη ἱκανοποιητικὴ παρὰ τοῦ Χασάν βέη καὶ διὰ τοῦτο οὗτος ἔστειλε πρὸς τὸν Λυκούργον δευτέραν ἐπιστολὴν προσκαλὼν αὐτὸν νὰ ἀπέλθῃ ἐκ Σάμου ἐντὸς ἐξ ὥρων. Καὶ εἰς τὴν δευτέραν ταύτην ἐπιστολὴν ὁ Λυκούργος ἀπήντησεν ὅτι θὰ ἀναχωρήσῃ ἀμέσως μόλις φθάσουν τὰ ἀναμενόμενα ἐξ Ἑλλάδος πλοῖα δηλώσας προσέτι ὅτι δὲν θὰ ἀναμειχθῇ πλέον εἰς τὰ διοικητικὰ πράγματα τῆς Σάμου. Ἐκπληρῶν δὲ τὴν ὑπόσχεσίν του ταύτην ἔδωκεν αὐθημερόν δι' ἐγγράφου του πρὸς τὴν Δημογεροντίαν τὴν παραίτησίν του ὡς Διευθυντοῦ τῶν Διοικητικῶν πραγμάτων τῆς Σάμου.

Τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας εἶχον ἔλθαι εἰς Λιμένα Βαθέος καὶ δύο Εὐρωπαϊκὰ πολεμικὰ πλοῖα, εἰς Γαλλικὸς πάρων καὶ μία ἡμιολία Αὐστριακὴ. Ἀναμειβόλως ἡ ἄφιξις τῶν πλοίων τούτων εἰς Σάμον συγχρόνως μὲ τὴν ἄφιξιν τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου δὲν ἦτο ἀπλὴ σύμπτωσις, ἀλλὰ μέτρον παρεσκευασμένον ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, τοῦτο μὲν ἵνα ἐμποδισθῶσιν ἐνδεχόμενα βίαια μέτρα τῶν Τούρκων ἐναντίον τῶν Σαμίων, τοῦτο δὲ ἵνα διευκολυνθῇ ἡ εἰρηνικὴ καὶ ἀναίμακτος ὑπόταγὴ τῆς νήσου εἰς τὸν Σουλτᾶνον. Ἡ τοιαύτη ἐξήγησις ἐπιβεβαιοῦτα καὶ ἐκ τοῦ ὅτι οἱ πλοίαρχοι τῶν εὐρωπαϊκῶν τούτων πλοίων ἐδέχθησαν νὰ λάβουν ἐνεργὸν μεσολάβησιν κατὰ τὴν ἐν Σάμῳ

διαμονήν των ἐπιφορτισθέντες ὑπὸ τοῦ ὀθωμανοῦ ναυάρχου νὰ παρακαλέσουν τὸν Λυκούργον, ἵνα ἐγκαταλείψῃ τὴν νῆσον ἐμβαρκαριζόμενος, εἴτε εἰς τὸ Γαλλικὸν πολεμικὸν πλοῖον, εἴτε εἰς ἓν ἄλλο Ἑλληνικὸν ἐμπορικὸν πλοῖον εὐρισκόμενον τότε ἐν Λιμένι Βαθέος. Ἀλλ' ὁ Λυκούργος δὲν ἀπεδέχθη καμμίαν ἐκ τῶν προτάσεων τούτων, καὶ διὰ τοῦτο κατόπιν ὁ Χασὰν βέης ἥλλαξεν ὕψος καὶ δι' ἄλλης ἐπιστολῆς του ἠπειλήσῃ τὸν Λυκούργον ὅτι, ἂν ἤθελεν ἀπειθήσῃ καὶ πάλιν εἰς τὰς διαταγὰς του, θὰ εὐρίσκετο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ λάβῃ ἐναντίον του τὰ πλέον αὐστηρὰ μέτρα. Εἰς μάτην ὁ Λυκούργος θέλων νὰ παρατείνῃ ἐπὶ μικρὸν τὴν διαμονήν του ἐν Σάμῳ, διότι περιέμενε τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα τὰ ὁποῖα θὰ παραλαμβάνον τοὺς μέλλοντας νὰ μεταναστεύσωσι Σαμίους μεθ' ὧν ἐπεθύμει νὰ ἀναχωρήσῃ καὶ διότι ἤθελε νὰ τῷ δοθῇ καιρὸς, ἵνα δώσῃ λογοδοσίαν περὶ τῆς διαχειρίσεώς του ἐπὶ τῶν κοινῶν καὶ ἵνα διευθετήσῃ τὰς ἰδιαιτέρας του ὑποθέσεις, ἐπικαλέσθη πρὸς τοῦτο τὴν ἀντίληψιν καὶ προστασίαν τῶν προξένων. Ὁ πρόξενος τῆς Ρωσίας τῷ ἀπήντησεν ὅτι, ἐνὸςω διαμένει ἐντὸς τοῦ φρουρίου δὲν εἰμπορεῖ τὸ προξενεῖον νὰ ἀναλάβῃ τὴν προστασίαν του ἀνευ διαταγῶν τῶν ἀνωτέρων του, ἰδιαιτέρως δὲ καὶ ὁ τῆς Ρωσίας καὶ οἱ λοιποὶ πρόξενοι τῷ συνίσταν νὰ ἀναχωρήσῃ ἀμέσως, καὶ εἰς τὰς συστάσεις ταύτας ὑπέκλιν ὁ Λυκούργος καὶ βλέπων ἐξ ἄλλου ὅτι ἡ ἐπιμονή του ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ θλιβεράν τινα καὶ ἀνωφελῆ σύγκρουσιν μεταξὺ τῶν Σαμίων καὶ τῶν Τούρκων, ἠναγκάσθη τῇ 10ῃ Μαΐου τοῦ 1834 νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ἐν Τηγανίῳ φρούριον μετὰ τοῦ ἀρχιερέως Κυρίλλου μεταβὰς μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν Μονὴν τῆς Μεγάλης Παναγίας. Ἐκεῖθεν δὲ ἔγραψε πρὸς τοὺς ἐν Βαθεῖ προξένους ἐπικαλούμενος τὴν προστασίαν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς οἰκογενείας του, ἣτις ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ ἐντὸς τοῦ φρουρίου. Ἐν τῇ Μονῇ δὲ τῆς Μεγάλης Παναγίας διατρίβων ἔλαβεν ἐκ μέρους τοῦ Χασὰν βέη καὶ ἄλλην ἐπιστολὴν αὐστηροτέραν τῶν προηγουμένων.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἐν Βαθεῖ συγκληθεῖσα Συνέλευσις, ἀφοῦ διὰ τῶν ψηφισμάτων της καὶ διὰ τῶν πρὸς τὸν Ὄθωμανὸν

ναύαρχον καὶ τοὺς προξένους ἐγγράφων τῆς ἐξεδήλωσε τὰ ἀναλλοίωτα αἰσθητά τοῦ Σαμιικοῦ λαοῦ, διελύθη, ἀφῆσκα ὡς ἀντιπρόσωπον τὴν ὑπ' αὐτῆς ἐκλεχθεῖσαν ὡς ἀνωτέρω πολυμελὴ ἐπιτροπείαν, ἵνα ἐποπτεύῃ τὰ τοῦ τόπου. Τῇ 11ῃ δὲ Μαΐου ἀντιπρόσωπος τοῦ Χασάν βέη ἐξελθὼν τῆς ναυαρχίδος εἰς τὴν πόλιν τοῦ Λιμένος Βαθείος καὶ συναντήσας τὴν Ἐπιτροπὴν ἀπήτησε παρ' αὐτῆς τὴν διάλυσιν τῆς ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιῶν φρουρᾶς καὶ τὴν καταβίβασιν τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας. Καὶ ἡ μὲν φρουρὰ διελύθη, ὅσον δὲ διὰ τὴν ὑποβίβασιν τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπήντησεν ὅτι γαίρ Σαμίου δὲν θὰ εὑρεθῇ νὰ πράξῃ τοῦτο. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι πρὶν γείνῃσι ταῦτα, εἶχον καταβληθῇ δραστήρια ἐνέργεια ἐκ μέρους τοῦ ὁθωμανοῦ ναυάρχου, ἵνα διασπασθῇ ἡ ἐνοτὴς τῶν Σαμίων. Διὰ καταλλήλων μέσων εἰδοποιήθησαν τότε ὅλοι οἱ ἔγχοι τοῦ Λυκούργου πρὸς τοὺς ὁποίους παντοειδεῖς ἐδόθησαν ὑποσχέσεις, ἀλλ' οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἠθέλησε νὰ γείνῃ ὄργανον τοιούτων σκοπῶν, εὑρέθησαν ὅμως εἰς τὴν περίστασιν ἐκείνην ἀργυρώνητοι τινές, οἵτινες συνεννοηθέντες ἐν καίρῳ νυκτός μετὰ τοῦ Χασάν βέη ἐγραψάν τῇ ὑποδείξει τοῦ Μουσούρου ἀναφοράν, δι' ἧς ἐπεκαλοῦντο δῆθεν τὴν ἀντίληψιν τοῦ ὁθωμανοῦ ναυάρχου πρὸς κατάπαυσιν τῆς ἐπικρατούσης ἀταξίας! Παρ' αὐτῶν ἐξηπατήθησαν καὶ ἄλλοι εἰκοσι ἐπτὰ συγγενεῖς τῶν ἀπλοικοί, ἵνα υπογράψουν τὴν ἀναφοράν. Ἡ προδοτικὴ στάσις τῶν εὐαριθμῶν τούτων Σαμίων δὲν ἀποβαίνει βεβχίως εἰς βάρος ὁλοκληροῦ τοῦ Σαμιικοῦ λαοῦ, οὗ τὸ φρόνημα τοσάκις ἀποδειχθὲν ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ ἀκλόνητον καὶ ἀναλλοίωτον. Διότι πότε καὶ εἰς ποῖον μέρος τοῦ κόσμου ἐλείψαν οἱ χαμερπεῖς καὶ οἱ προδόται; Τὸ κίνημα δὲ αὐτῶν τίνα σημασίαν ἠδύνετο νὰ ἔγῃ, ἀφοῦ δὲν ἐξέφραζεν ἢ τὴν θέλησιν ὀλίγων ἀτόμων; Ἀλλ' ὅμως τὸ μονομερές τοῦτο κίνημα ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῆς Πύλης ὡς πρόσχημα ἐπὶ τοῦ ὁποίου αὕτη ἐστήριξε πᾶσαν τὴν βίαν, ἣν κατόπιν τῇ συγκατανεύσει καὶ τῶν Δυνάμεων μετέλλθεν ἐναντίον τῆς Σάμου. Ὅθεν τῇ 12ῃ Μαΐου τοῦ 1834, μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν ἐν Βαθεῖ ἐνόπλων Σαμίων, ὁ διερχομὲνς τοῦ

Χασάν βέη Σαλάχας ἐξελθὼν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Λιμένος Βα-
θέος μετὰ πολλῶν ὀπλοφόρων ἐκ Τζεσμὲ κατεβίβασε τὴν ἐπὶ
τοῦ δημοσίου οἰκίαν ὑψουμένην Ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ
ἀντ' αὐτῆς ἀνεπέτασεν ἄλλην βαθέος κυανοῦ χρώματος, ἔχου-
σαν ἐν τῷ μέσῳ τρίγωνον λευκὸν καὶ ἐντὸς αὐτοῦ ἐρυθροῦν
σταυρόν, ἥτις καὶ ἔκτοτε διατηρεῖται ὡς σημαία τῆς ἡγεμο-
νίας. Τὸ τί δὲ συνέβη κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ κατὰ
τὰς ἐπομένους διηγεῖται ὁ Λυκοῦργος ἐν ἐπιστολῇ του τὴν ὀ-
ποίαν ἔγραψεν ἐκ τῆς Μονῆς Μεγάλης Παναγίας τῇ 22 Μαΐ-
ου καὶ ἀπέστειλεν εἰς Ναύπλιον, ὁπόθεν ἐζήτει νὰ σταλῶσι
τότε τὸ ταχύτερον πλοῖα πρὸς μεταφορὰν τῶν Σαμίων.

«Διαλυθείσης δὲ τῆς φρουρᾶς—ἔγραψεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν
ταύτην ὁ Λυκοῦργος—ἐξῆλθεν ὁ διερμηνεὺς Σαλάχας τὴν
ἄλλην ἡμέραν περὶ τὰς 11 μὲ 25 Τζεσμειῆδες ἐνόπλους εἰς
Βαθὺ καὶ κατεβίβασε βιαίως τὴν κυμαινομένην εἰς τὴν δη-
μοσίαν οἰκίαν σημαίαν, καὶ ὕψωσεν ἀντ' αὐτῆς ἑτέραν κυανοῦ
χρώματος καὶ μὲ ἄσπρο τρίγωνο εἰς τὴν μέσσην μὲ σταυρόν
ἐρυθρόν. Μετὰ τὸν καταβιβάσμον τῆς σημαίας ταύτης ἀπῆλ-
θεν εἰς τὸ ὑγειονομεῖον διὰ νὰ καταβιβάσῃ καὶ τὴν εἰς τὸ κα-
τάστημα τοῦτο κυμαινομένην Ἑλληνικὴν σημαίαν, ἀλλὰ
φθάσας ἐκεῖ εὗρε δύο ἄνδρας Σαμίους κατοίκους τοῦ Βαθέος
κρατοῦντας τὸ σαντάρδον καὶ ἀποφασισμένους νὰ θυσιάσθωσι
κάτωθεν τῆς σημαίας μὲντες ἐγγίσουν αὐτὴν χεῖρες ὀθωμανι-
καί, καθὼς οἱ ἴδιοι εἶπον εἰς τὸν κύριον διερμηνέα ὅτι «πρῶ-
τον θανατώνεις ἡμᾶς καὶ ἔπειτα καταβιβάζεις τὴν σημαίαν
τὴν ὁποίαν δι' ἰδρώτων καὶ θυσιῶν μας ἀπεκτήσαμεν καὶ ὑπὸ
τῆς ὁποίας τὴν ὑπεράσπισιν εἵμεθα». Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ λαὸς
ἐξηγριώθη, ἡ Ἐπιτροπὴ φοβουμένη νὰ μὴν ἀκολουθήσῃ κα-
νὲν ἀπεικταῖον ἐπιβλαβές, εἶπεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀνε-
χώρησαν καὶ τότε κατεβίβασαν καὶ ἐκείνην τὴν σημαίαν,
πλὴν ὁ Σπάθης δὲν τὸν ἄφησε νὰ ὑψώσῃ ἄλλην ὡς ἰδιοκτη-
σία αὐτοῦ τὸ κατάστημα τοῦ Ὑγειονομεῖου.

»Τῇ 13 Μαΐου περὶ τὰς 5 ὥρας τῆς ἡμέρας ὁ Στόλαρχος
ἐβγαλεν ἔξω καὶ τὸν διοικητὴν μὲ τετρακοσίους τακτικούς,
τὸν ὁποῖον ἀμέσως ὑπεδέχθησαν οἱ Κατσούληδες καὶ τινες

ἄλλοι ἀγορασμένοι πρότερον ὄντες ἀπὸ τὸν Στόλαρχον (ὅστις διὰ τὴν κατορθώσῃ ἐν τοιοῦτον στρατήγημα διὰ τὴν ἔχῃ λόγον ὅταν ἐξετασθῇ ὅτι εὕρισκεν ὑπηκόους, ἐξώδευεν ἀρκετὰ χρήματα, πιστόλια, σπαθία καὶ σιμπούκια) καὶ τὸν ἐπῆγαν κατ' εὐθείαν εἰς τὸν Δημόσιον οἶκον. Ὁ Ἀναγνώστης υἱὸς τοῦ Σωτήρη Κατσοῦλη ἀναβὰς εἰς τὸ χωρίον περὶ τὸ ἐσπέρας τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐκῆρυξε διὰ κήρυκος εἰς τοὺς συμπολίτας του ὅτι τὴν ἐπαύριον νὰ μὴν ἀναχωρήσῃ κανένας, ἀλλὰ νὰ συναχθῇτε ὅλοι εἰς τὴν Παναγίαν διὰ τὴν διαβάσωμεν γράμματα τοῦ Διοικητοῦ ὠφέλιμα. Οἱ κάτοικοι τοῦ Βαθέος ἀφοῦ ἐσυναχθήσαν ὅλοι ἐκεῖ, εἶδον τὸν κύριον Ἀναγνώστην καὶ τοὺς ὁπαδοὺς του μὲ ἀρκετοὺς ὅπλοφόρους ξένους καὶ ἐσφάλισαν τὰς πόρτας τῆς Ἐκκλησίας. Ἀμέσως ἄρχισαν τὴν βίαν βιάζοντες τὸν λαὸν νὰ δώσῃ λόγον ὑποταγῆς· ὅλοι μὲ μίαν φωνὴν τοῦ εἶπαν διὰ τὴν ἀναγνώσῃ τὰ γράμματα καὶ εἰς ἀπάντησιν ἔλαβον τὸ «κερατάδες δὲν προσκυνᾶτε, ὅλους θὰ σᾶς σφάζωμεν». Οἱ κάτοικοι ἀκούσαντες τοιοῦτους λόγους κατεκρημνίσθησαν ἀπὸ τοὺς τοίχους καὶ ἀνεχώρησαν, χωρὶς νὰ μείνῃ ἓνας καὶ κατέφυγον ἄλλοι εἰς Μυτιληνοὺς καὶ ἄλλοι εἰς Χώραν. Τὸ ἴδιον ἐξηκολούθησαν καὶ οἱ Παλαιοκαστρίται φοβηθέντες κατέφυγον καὶ αὐτοὶ εἰς Μυτιληνοὺς.

»Ὁ κ. Ἀναγνώστης ἐπειδὴ δὲν ἐπέτυχε τὸν σκοπὸν του καθὼς ὑπεσχέθη εἰς τὸν Στόλαρχον ὅτι ἅμα τῇ ἐξχωγῇ τοῦ Διοικητοῦ θέλουν προσκυνήσῃ ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ Βαθέος, πλήρης ἀγανακτήσεως καὶ θυμοῦ ὅποιον εὕρισκε εἰς τὸν δρόμον τοῦ ἐπέφερε μεγάλην βίαν, πλὴν ἀφ' ὅσους εὔρε κανένας δὲν ἔκλινε εἰς τοὺς λόγους του. Ὁ ἴδιος ἐφυλάκωσε τὸν Νικολάον Γκέκην διὰ τὴν δώσῃ λόγον ὑποταγῆς καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς ἔλαβε καιρὸν καὶ ἐδραπέτευσεν τὸν ἐκνήγησε μὲ τὴν φρουρὰν τοῦ Διοικητοῦ συνισταμένην ἀπὸ Ἰζεσμελῆδες καὶ ξένους ἄλλους καὶ τὸν ἔρριψαν ἐπὶ τὰ τουφεκιάς, πλὴν δὲν τὸν ἐπέτυχεν καμμία. Εἰς τὸ χωρίον εἶδεν δύο παπάδες μὴ θέλοντας νὰ κάμουν τὴν καταγραφήν τῶν ἐνοριτῶν τῶν τὴν ὁποίαν τὴν ἐζήτηι ἐπιμόνως.

»Εἰς Παλαιοκαστρον ἀνέβη καὶ ἐπολιόρκησε τὰς οἰκίας

διὰ τὰ λάθρη λόγον ὑποταγῆς, καὶ τέλος πάντων οἱ ἀγορασμέ-
νοι οὗτοι ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐξῆλθεν ὁ Διοικητὴς δὲν παύουν ἀπὸ
τὰ βίαια καὶ ἐχθρικὰ κινήματα. Οἱ ἀγορασμένοι εἶνε μολίς
πενήντα ἕνας, καὶ μόνοι αὐτοὶ εὐρέθησαν ὑπῆκοοι τῆς Ὀθώ-
μανικῆς Διοικήσεως. Ἐξ αὐτῶν ἐδιώρισεν ἡ Διοίκησις ὡς
Δημάρχους Βαθέος τὸν Σωτῆρη Κατσούλη, τὸν Γιαννῖο Κον-
ταξῆ, τὸν Ἰωάννην Κονιζάκη καὶ τὸν Χ' Μανουὴλ Κων-
σταντάκη. Ἐβίασαν τὰ μοναστήρια τῆς Ἀγίας Ζώνης καὶ
τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, λέγοντες ὅτι ἂν δώσητε ὑποταγὴν τό-
τε λαμβάνετε ἄδειαν νὰ θεωρήσητε τὰ ἐν Ἀσίᾳ σπαρτά σας
τῶν ἐκεῖ μετοχίων σας. Ὁμοίως εἰς τοὺς Παλαιοκαστρίτας,
ὥσαύτως εἰς τοὺς Μυτιληνοὺς εἰσελθόντας εἰς Βαθὺ νὰ ἀγο-
ράσουν σίτον, τοὺς εἶπεν ἡ φρουρά ὅτι ἐὰν δὲν προσκυνήσετε,
δὲν σᾶς δίδωμεν σίτον, ἀλλὰ θὰ σᾶς ἀφῆσωμεν νὰ ἀποθάνετε
ἀπὸ τὴν πείναν, ὅτι οὕτως ἐπρόσταξεν ὁ Διοικητὴς καὶ ὁ
Στόλαρχος.

»Τώρα σκοπεύει ὁ Διοικητὴς νὰ λάθρη Τούρκους στρατιώ-
τας τακτικούς ἀρκετοὺς νὰ περιπατήσῃ τὰ χωρία διὰ νὰ
καθυποτάξῃ διὰ τῆς βίας καὶ δὲν ἤξεύρομεν τί μέλλει νὰ ἀ-
κολουθήσῃ ἐπὶ τοῦ τοιοῦτου κινήματός του. Τὸ πᾶν εἶνε τε-
θλωμένον. Μία ἐπιτροπὴ εἶνε ἀναγκαιοτάτη νὰ προφθάσῃ
ἀπὸ μέρος τῆς Βασιλείας πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ μεταναστεύ-
οντος λαοῦ».

Ἐνῶ συνέβαινον ταῦτα, ἡ Ἐπιτροπὴ, ἥτις μέχρι τῆς 31
τῆς Μαΐου διέμενον ἐν Βαθεῖ, διεμαρτύρετο εἰς μᾶτην πρὸς τοὺς
προξένους, ἀπὸ δὲ τῆς 13ης Μαΐου μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ
Βαθέος ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν αὐτόθι ἐγκατά-
στασιν τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Βογορίδου, ἀπεσύρθη εἰς Χώ-
ραν, ὅπου συνῆλθον καὶ πάντες οἱ ἑνοπλοὶ Σάμιοι ἀνερχόμε-
νοι εἰς δισχιλίους ὑπὸ τὸν Ἐμμανουὴλ Ἀγγελίνας. Ἀλλὰ τῇ
19ῃ Μαΐου ὁ Ὀθωμανὸς ναύαρχος μετέβη μετὰ τοῦ στόλου
αὐτοῦ εἰς Τηγάνι, ἐκεῖ δὲ διέταξε νὰ ἐξέλθωσι πεντήκοντα
στρατιῶται καὶ νὰ καταλάβωσι τὰς περὶ τὸ φρούριον θέσεις.
Τούτου γενομένου ἐξῆλθε καὶ οὗτος εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐπε-
σκέφθη τὸ φρούριον ἔνθα εὗρε τὴν οἰκογένειαν τοῦ Λυκούργου,

ἥτις ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν μεταβάσας εἰς Κουμαραδαίους μηδὲν συμπαραλαβοῦσα ἐκ τῶν ἐντὸς τοῦ φρουρίου σκευῶν καὶ ἐπίπλων, ἅτινα κατόπιν διηρπάγησαν ὑπὸ τῶν ὑπαλλήλων τοῦ Ὁθωμανοῦ ναυάρχου καὶ τοῦ χριστιανοῦ Διοικητοῦ. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μετέβησαν εἰς Κουμαραδαίους καὶ ὁ Λυκοῦργος μετὰ τοῦ ἀρχιερέως Κυρίλλου, τὴν δὲ ἐπιούσαν μετέβησαν πάντες εἰς Νέον Καρλόβασι, ὅπου ὁ Λυκοῦργος ἔμεινεν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας μέχρι οὗ ἰδὼν ὅτι ἡ διαμονὴ αὐτοῦ ἐν Σάμῳ καθίστατο ἀδύνατος καὶ εἰς ἄκρον κινδυνώδης ἐπιβίβασθεις ἐκ τῆς θέσεως Σείτανι καὶ ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐπὶ μικροῦ πλοίου ἀνεχώρησε μεταβάς εἰς Τήνον, ὅπου μετ' ὀλίγον χρόνον μετέβη καὶ ἡ οἰκογένειά του μετὰ τοῦ ἀρχιερέως Κυρίλλου καὶ ἄλλων Σαμίων.

Ὁ δὲ Ὁθωμανὸς ναύαρχος ἀφοῦ κατέλαβε καὶ τὸ φρούριον προσεκάλεσε τὴν Ἐπιτροπείαν νὰ διαλυθῇ ἀπειλῶν ἄλλως ὅτι ἤθελε διαλύσει αὐτὴν διὰ τῆς βίαις. Ἀλλ' ἡ Ἐπιτροπεὶα οὐδαμῶς πτοηθεῖσα ἀπὸ τὰς ἀπειλὰς ταύτας, δὲν ἔπαυε τὰς ἐνεργείας τῆς διακηρύττουσα ὅτι «οἱ Σάμιοι πραγματοποιοῦντες ὡς Ἕλληνες ἐλευθεροὶ τὴν εἰς Ἑλλάδα μετοικεσίαν των κατὰ τὸ χορηγηθὲν ἀπὸ τῆς Ὑψηλᾶς Δυνάμεις μεταναστεύσεως δικαίωμα, ἐσπερέωσαν ἐπὶ πλέον τὴν ἀπόφασίν των, ὥστε νὰ μὴ ἐνδώσουν κατ' οὐδένᾳ τρόπῳ εἰς τὴν ἐπιφερομένην πρὸς ὑποταγὴν βίαν, ὅτι ἂν παρὰ τὰς συνθήκας ἀπαντήσωσιν ἐμπόδια εἰς τὴν ρηθεῖσαν μετοικεσίαν των ἢ δι' εἰσβολῆς στρατευμάτων εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ χωρία των ἢ δι' ὁποιοῦνδήποτε ἄλλων μέσων παραβιαστικῶν τῆς ἐλευθέρως θελήσεώς των, εἶναι βιασμένοι νὰ ὑπερασπισθῶσι μὲ ὅσους δύνανται τρόπους, τὸ ἱερὸν τῆς μεταναστεύσεως δικαίωμα, καὶ, ὅτι τὰ ἐκ τῆς τοιαύτης περιστάσεως ἐναντία ἐπακλόλουθα θέλουν ἀπολύτως λογίζεσθαι εἰς βάρος τῶν παραβιαστῶν τῆς ἐλευθέρως θελήσεως καὶ τῆς νομίμου ἀποστάσεως τῶν Σαμίων.»

Ἐν τούτοις τὸ ἀποθησόμενον ἀποτέλεσμα ἦτο προφανὲς ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης. Ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος συνεκέντρωνε τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ καὶ διὰ τῆς δε-

ζῆα· διευθύνσεως εἶχε κατορθώσει· νὰ ὁδηγήσῃ ἐπὶ τόσα ἔτη καὶ ἐν μέσῳ τόσων σκοπέλων σῶον καὶ ἀβλαβές τὸ σκῆφος τῆς Σαμιακῆς Πατρίδος δὲν εὐρίσκετο πλέον ἐπὶ τῆς Σάμου. Ὁ Ὀθωμανικὸς στρατὸς εἶχε καταλάβει τὰ δύο σπουδαῖα-τερα τῆς νήσου σημεῖα τὸ Βαθὺ καὶ τὸ Τηγάνι, δι' ὧν ἐτε-λεῖτο ἡ μετὰ τῆς Μικρασίας συγκοινωνία. Οἱ ἄνδρεῖοι πο-λεμισταὶ Σάμιοι ἐβόλεπον ὅτι δὲν ὑπῆρχε πλέον δι' αὐτοὺς ἐν Σάμῳ στάδιον ἐνδόξου δράσεως. Καὶ ἐξ ὧν τῶν σημείων προσεβλέπετο ἀσφαλῶς ἤδη ἡ ἀνατολὴ ἐνὸς ἀδόξου μέλλοντος τὸ δὲ μόνον σημεῖον τὸ ὁποῖον συνέδεεν ἐτι τὴν Σάμον μετὰ τὸ εὐκλεές αὐτῆς παρελθὼν ἦτο ἡ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐνθου-σιώδους ποιητοῦ Γεωργίου Κλεάνθους ἐπιτροπὴ, ἣτις θάρρα-λέως ἐνεργούσα ἀπέναντι τοῦ ξένου δυνάστου δὲν ἔπαυεν ἐμ-ψυχώνουσα τὸν λαὸν καὶ διδάσκουσα ὅτι, χρέος τῶν ἀνδρῶν εἶνε νὰ πίπτωσιν ἐνδόξως καὶ ὅχι νὰ κύπτωσι πρὸ τῆς ἀνωτέ-ρας βίας. Τοιοῦτον φρόνημα διέπνεε τότε τὰς λαϊκὰς τάξεις καὶ πανταχοῦ τῆς Σάμου ἤκούετο καὶ ἐπανέλαμβάνετο ἡ ἀ-πόφασις τῆς μεταναστεύσεως. Τρανοτάτην ἀπόδειξιν τῶν αἰσθημάτων τούτων ἀποτελεῖ τὸ κατωτέρω γράμμα τὸ ὁ-ποῖον ὑπεγράφη τότε ἀπὸ τοὺς κατοίκους ὧν τῶν χωρίων τῆς Σάμου καὶ ἀπεστάλη πρὸς τὸν Χασὰν βέην καὶ τὸ ὁποῖον θὰ παραμένῃ ὡς μνημεῖον αἰώνιον τῶν ἡρωικῶν φρονημάτων τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ καὶ τῆς ὑπ' ἧς διεπνέετο τότε οὗτος ἀγά-πης πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς Πατρίδος.

Ἀπὸ ἐμᾶς τὸν ἀπλὸ λαὸ τῆς Σάμου εἰς ἐσένα Χαδούμπεν.

«Τὰ φοβεροῦστικά σου γράμματ' αὐτὰ καὶ ὅπου βλέπομεν στὴ Χώρα, σ' τοὺς Μυτιλήνους, στὸ Παλαιόκαστρο καὶ στὸ Βαθὺ μᾶς ἔφεραν σὲ τούτῃ τῇ κατάστασι καὶ τὰ χωρία μας κοντεύουν νὰ ἐρημώσουν. Ὅ,τι δὲν ἐπῆχαμε ἀπὸ τὸν πολυχρονεμένο Βασιλέα σου σὲ ὅλαις ταῖς φοβεραῖς ἐκστρατεῖαις σου, τὸ παθένομε σήμερα ἀπὸ τὴν ἐνδοξότη σου. Τὸ φωνάζομε χιλιάδαις μυριάδαις φοραῖς σὲ ὅλαις ταῖς συν-λευσαῖς μας ὅτι ἡμεῖς δὲν προσκηνοῦμε, ἀλλὰ θὰ μεταναστεύσωμε εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὅλος ὁ κόσμος τῶμαθε καὶ ἡ ἐνδοξότη σου δὲν θέλεις νὰ τὸ μάθῃς. Τί μᾶς φοβερίζεις μὲ τὰ στρατεύματά σου καὶ μὲ τὴ μπαγιονέτα σου; Σ' ἔστειλε ὁ πολυχρονεμένος σου βασιλέας νὰ μᾶς σφάζῃς; Ἐλα σφάζε μας ἐδῶ εἰς τὸν κάμπο τῆς Χώρας συμ-

μαζομένους μάθε ὁμῶς ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα μας θὰ φωνάξῃ αἰώνια καὶ θὰ ἀντιλαλῇ σὲ ὅλο τὸ κόσμος «δὲν προσκυνῶ, δὲν προσκυνῶ». Τάβαλες μὲ τοὺς μεγάλους μας ὅτι αὐτοὶ τάχα μᾶς ὁργανίζουν· μᾶς ἔκαμες καὶ τοὺς ἐξωρίσαμε ἀνάμεσά μας. Ἐφορτόθηκαν ὅστερον τὴν Ἐπιτροπὴ μας καὶ δὲν ἐπαύες νὰ τὴν κατατρέχῃς σὲ θάνατο ὡς τὰ τόξα. Τὶ σοῦ ἔκαμεν ἡ Ἐπιτροπὴ μας καὶ τὴν ἐκατζάρισες μὲ μπαγιονέτα ἀπὸ τῆ Χώρα; Δὲν ἤθελες νὰ τοὺς γνωρίσῃς; Ἄς μὴ τὴν ἐγνώρισες· ἐμεῖς ποῦ τὴν διορίσαμε τὴν γνωρίζομεν ὡς ἴδιον μας πρόσωπο, καὶ κατατρέχοντας τὴν ἐπιτροπὴ μας, ἐκατάτρεξες φανερά ὅλους ἐμᾶς τὸν ἀπλὸ λαὸ τῆς Σάμου, καὶ θὰ τὸ κηρύξωμε σ' ὅλο τὸν κόσμον, σὲ ὅλους τοὺς βασιλεῖς καὶ εἰς τὸν ἴδιο βασιλέα σου, ὁ ὁποῖος μᾶς ἀγαπᾷ καλλήτερά παρὰ σένα. Δὲν θέλεις νὰ ἀκούσῃς μηδὲ νὰ βλέπῃς ἰδεάτους καὶ γραμματισμένους ἀνθρώπους; Θέλεις ἀπλὸν λαὸ νὰ μιλήσῃς; Νᾶμασθε ἐδῶ, Χασάμπεη. Καὶ ἂν ἔχῃς ὑποψίας μήπως δὲν εἵμασθε ὅλοι σύμφωνοι, ἀμέσως παραγγέλλομεν καὶ φθάνει ὅλος ὁ ἐπίλοιπος ἀπλὸς λαὸς ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιὰ ὅσα ἀκόμη εὐρίσκονται ἐπάνω εἰς τὸν τόπο.

»Τὰ τί θὲ ν' ἀκούσῃς Χασάμπεη, καὶ ἀπὸ μᾶς καὶ ἀπ' ἐνείκους εἶνε αὐτὰ καὶ φεύγομε, φεύγομε, δὲν προσκυνούμε, δὲν προσκυνούμε, δὲν πατοῦμαι τοὺς ὀσμούς μας, δὲν γενοῦμαστε μουλάρια· ὁ μουλάρισμός ἔς εἶνε γιὰ λογαριασμό ἐκείνων τῶν ὀλίγων ποῦ τὸν ἐδέχτηκαν. Ἐμεῖς εἵμασταν καὶ θὰ εἵμαστε διὰ παντός Ἕλληνες ἐλευθεροὶ καὶ πρετεντέρομεν ἀκόμη γιὰ Ἕλληνες καὶ ὅσους ἐπλανεθίσαν ἢ ἐφοβήθησαν τὸ στόλο καὶ τὴν μπαγιονέτα σου καὶ ἐπροσκύνησαν.

»Κερατῖδες, πεζεβεγκίδες, ζουρμπάδες, κλέπταις καὶ ὅσαις ἄλλαις βροσιῇς καὶ φοβέρας μᾶς στέλνεις, οὔτε εἰς ἡμᾶς ταιριάζουν, Χασάμπεη, οὔτε εἰς τὸ στόμα ἐνὸς βασιλικοῦ ἀνθρώπου ὥσάν ἡ ἐνδοξότη σου. Δὲν τοῦ κῆναμε κανένα κακὸ καὶ μᾶς φοβερίζεις καὶ μᾶς ὑβρίζεις ἐτῆ. Σ' ἂν τιμημένοι ἄνθρωποι καὶ σ' ἂν Ἕλληνες ἐλεύθεροι διασπεντεύομε τὰ δίκαιά μας καὶ προφυλαγόμεσθε μόνον ἀπὸ ταῖς φοβέραις σου, χωρὶς νὰ ἔχωμε κανένα ἐχθρικό σκοπὸ.

»Τὰ προνόμια ὅπου μᾶς κηρύττεις τὰ σπουδάζομε τώρα ἕνα χρόνον καὶ παραπάνω. τὰ ἴδαμε, τὰ ἀκούσαμε, τὰ εἶδε καὶ ἄκουσε καὶ ἡ Συνέλευσις ποῦ ἔγεινε ταῖς ἀπερασμέναις εἰς τὸ Βαθύ. Ὅμως αὐτὰ δὲ χρησιμεύουν τίποτε γιὰ τ' ἐμᾶς ποῦ θὰ μεταναστεύομε, καὶ μὴ μᾶς τ' ἀναφέρῃς καθόλου. Ἄν θέλῃς νὰ μὴ μεταναστεύομε προτιμήτερά ἀπὸ τὴν διορία τῶν δεκαοχτῶ μηνῶν ὅπου ἀκόμη δὲν ἀρχήνισες, μιμήσου τὴν εὐσπλαχνία τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος ποῦ ἐδειξε στοὺς ὁμοπίστους σου, καὶ ἀφήσέ μας ἡσύχους εἰς τὰ χωρία μας διὰ νὰ οἰκονομήσωμε τὰ πράγματά μας καὶ ἡ τύχη ν' ἀφήσωμε τὴ γῆ ὅπου μᾶς ἐγέννησε καὶ νὰ φύγωμε. Εἰ δὲ καὶ ἤλθες μὲ ἀπόφασι νὰ μᾶς βιάσῃς νὰ ὑποταχθῶμεν, κίνησε τὰ στρατεύματά σου,

πάτησε τὰ χωρία μας ἢ ἐρήμωσε τὰ μίαν ὥραν ἀρχήτερα ὥς εἶναι ἔως τώρα ἐρήμωμένο τὸ Καρλόβασι, Μαζαθόκαμπο καὶ ἄλλα.

»Τὸ ἑλκύστερο Χασάρμπεη, σοῦ λέγομε ἂν ἀγαπᾷς τὸ Θεό, τὸ Μωαμέτη σου καὶ τὴν πίστι σου, καὶ ἂν θέλῃς τὴν κοινὴ ἡσυχίαν τῶν χωρίων μας, ζητοῦμε νὰ τραθίξῃς τὰ στρατεύματά σου εἰς τὸ κάστρο καὶ νὰ λύσῃς τὸ μπλόκο τῆς στεριάς καὶ τοῦ πελάγους διὰ νὰ πηγαίνουσιν οἱ ἄνθρωποι ἐλεύθεροι εἰς τὸν τόπο καὶ νὰ ταξι-δεύουν ἀνεμπόδιστοι ὅσοι θέλουν ἀπὸ τώρα νὰ μεταναστεύουν· γιατί ὅσο βλέπομε αὐταῖς ταῖς δυναστείαις καὶ τὸ κακὸ ποῦ δοκιμάζει ὁ τόπος μας, ἡμεῖς ἀπὸ ἐδῶ δὲν σαλεύομε καθόλου, καὶ τὰ χωρία μας σὲ ὀλίγαις μέραις θὰ ἐρημώσουν ὅλα, καὶ ὅσπερ Χασάρμπεη ἔχεις νὰ δώσῃς λόγον στὸ Θεό, στοὺς βασιλεῖς τοῦ κόσμου καὶ στὸ πολυ-χρονημένο βασίλειά σου.

»Ταῦτα καὶ περιμένομε τὴν ἀπόκρισί σου καθαρὰ καὶ ὄχι διπλω-ματικῇ.

»Τὴν 6 Ἰουνίου 1834 κατὰ τὸν κάμπο τῆς Χώρας».

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Χασάν βέης κατέλαβε διὰ τοῦ στρατοῦ τοὺς Μυτιληνοὺς καὶ τὴν Χώραν, ἀπέστειλε δὲ μετὰ ταῦτα διὰ τοῦ Γάλλου πλοίαρχου Βρουὰ διακηρύξιν πρὸς τὸν λαόν, διὰ τῆς ὁποίας ἐκάλει αὐτὸν εἰς ὑποταγὴν καὶ ἠπειλεῖ ὅτι, πάντας τοὺς ἀρνούμενους νὰ ὑποταχθῶσι καὶ ἀπειθοῦντας ἠ-θέλει τιμωρήσῃ αὐστηρῶς. Ὁ Γάλλος πλοίαρχος μεταβάς εἰς πολλὰ χωρία μετέδωκε τὴν προκήρυξιν ταύτην τοῦ Χασάν βέη καὶ συμβουλευτικῶς παρώτρυνε τοὺς Σαμίους νὰ ὑποτα-χθῶσιν ἀποθαρρύνων αὐτοὺς τελείως διὰ τὴν μετανάστευσιν καὶ διακηρύττων ὅτι, αὐτὸς εὐρισκόμενος εἰς Ναύπλιον ἐ-γνώριζε τὰς διαθέσεις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως παρ' ἧς δὲν ἔπρεπε νὰ ἀναμένωσιν οἱ Σάμιοι οὔτε πλοῖα διὰ νὰ τοὺς παραλάβῃ, οὔτε καμμίαν ἄλλην ἀντίληψιν. Ἐν τούτοις ὁ λαὸς εἰς ἀπάντησιν ἀπέστειλεν εἰς τὸν Χασάν βέην τὸ δεύτε-ρον τοῦτο γράμμα.

Ἐκ τῆς τῶν ἀπλῶ λαῶ τῆς Σάμου εἰς ἐξόνα Χαδάμπην

«Ὅσα γράφεις εἰς τὴν σημερινὴ διακήρυξι ποῦ μᾶς ἔστειλες με-τὸν κριμαντᾶ Φραντζέζο Μπρουὰ, εἶνε ψέματα χοντρά, χοντρά πλασμένα ἀπὸ ἐκείνους ποῦ τὰ κάνουν καὶ τὰ μέμφονται καὶ σ' ἄλ-λους, διὰ τοῦτο δὲν ἔπρεπε νὰ τὰ πιστεύσῃς. Ὁ λαὸς ποῦ εἶνε ἐδῶ μαζωμένος, εἶναι ἀποσταλμένα πρόσωπα τοῦ κάθε χωριοῦ γιὰ νὰ διαφέντεύουν μετὰ τὴν Ἐπιτροπὴν τὰ δίκαια τῶν Σαμιώτων, ποῦ

θὰ μεταναστεύουν. Τὰ ἄρματα εἶναι γιὰ φύλαξιν τῆς Ἐπιτροπῆς μας καὶ τοῦ ἰδιοῦ λαοῦ, ποὺ κατατρέχεις μὲ τ' ἄρματά σου. Κανένα σκοπὸ κακὸ δὲν ἔχουν μήτε τ' ἄρματα μήτε ἐμεῖς ὁ λαός, καὶ ὅσα καὶ ὅσα παραπονούνται οἱ ὀλίγοι ραγιαδες σου, εἶνε ψέματα καὶ προφασίς γιὰ νὰ βροῖσκουν ἄφορμὴ νὰ μᾶς κατατρέχουν μὲ τὰ βυζιλικά σου ἄρματα. Ὅσα μᾶς ἐμήνυσες μὲ τὸν κουμαντάντη Μπουρὰ καὶ μὲ τὸν ἡγούμενον ποὺ ἔστειλεις ὕστερα, εἶνε ἀδύνατον νὰ τὰ δεγθοῦμε. Ὁ σκοπὸς ὅπου στεκόμαστε ἐδῶ, δὲν εἶνε ἄλλο παρὰ γιὰ νὰ μᾶς ὑποσχεθῇς τὰ ζητήματα ὅπου σοὺ προβάλλομε μὲ τὸ προχθεσινὸ μας γράμμα καὶ ξεστομίζου μὲ τοὺς ἀπεσταλμένους μας, ἡγούν νὰ λύσης τὸν πλόκο τῆς στεργιάς καὶ τοῦ πελάγου γιὰ νὰ μὴν εὐρίσκουν κανένα ἐμπόδιο ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ μεταναστεύουν ἀπὸ τώρα. Νὰ τραβήξῃς ὅλα τὰ στρατεύματά σου κάτω εἰς τὸ κάστρο, νὰ μᾶς δώσης ἂν θέλῃς καὶ τὸ κοινόν μας πέραμα γιὰ νὰ φύγουν μερικαῖς φτωχαιῖς φαρμικαῖς γιὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἂν θέλῃς νὰ ζηταῖς ἕνα πρὸς ἕνα τὰ χωριά μας, ἡμπορεῖς νὰ στείλῃς πέντε ἢ δέκα ἀνθρώπους σου πιστευμένους νὰ γυρίσουν μαζί μὲ δικούς μας νοικοκυροὺς νὰ κάμουν τὴν ἐξέτασι, γιὰ νὰ γνωρίσθουν πόσοι θὰ μείνουν καὶ πόσοι θὰ φύγουν ἀπὸ τὴ Σάμο. Ὅταν αὐτὰ μᾶς τὰ ὑποσχεθῇς ἐγγράφως καὶ τὰ τελειώσης, ἡμέσως σκοποῦμε καὶ πηγαίνουμε εἰς τὰ χωριά μας καὶ ἡσυχάζουμε ἕως νὰ περάσῃ ἡ ὁριὰ τῆς μεταναστεύσεως κατὰ τὰ πρωτόκολλα, εἰ δὲ μὴ θὰ καθόμαστε ἐδῶ ἕως νὰ φθάσῃ ἡ Βασιλικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ παρτίδα ὅπου προσμένουμε. Ταῦτα καὶ παρακαλοῦμεν νὰ ἔχωμεν τὴν ἀπόκρισίν σου καὶ ὑγιαίνετε.

»Τῇ 8 Ἰουνίου 1834 ἀπὸ τὸν Κόμπο τῆς Χώρας».

Ἄρα ἔλαθε καὶ τὸ γράμμα τοῦτο ὁ Χασάν βέης διέταξε τὴν διὰ τῶν ὀπλων δι' αὐτοῦ τῆς Ἐπιτροπῆς εὐρισκομένης τότε ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Χώρας. Πρὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο προὐχώρησε διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ Τουρκικὸς στρατός, ἀλλ' οἱ φρουροῦντες τὴν Ἐπιτροπὴν Σαμίοι ἐνόπλιοι ἀντετάξαν βίαν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τότε προεκλήθη μικρὰ συμπλοκὴ, τῆς ὁποίας ἀποτέλεσμα ἦτο ὁ φόνος μερικῶν Τούρκων στρατιωτῶν. Καὶ ἤθελε μὲν ὁ Χασάν βέης ἵνα διὰ παντὸς τρόπου ἐπιτευχθῇ ἡ ὑποταγὴ τῶν Σαμιῶν, ἀλλὰ δὲν ἐπεθύμει ἐξ ἄλλου νὰ συμβῶσι συγκρούσεις καὶ ταραχαί, δι' ὧν ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ περιπλανηθῶσι τὰ πράγματα καὶ νὰ προκληθῇ ἡ ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον διετάρχη τότε ἡ ὑποχώρησις τοῦ στρατοῦ, τὰ δὲ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς εὐ-

ρόντα ευχαρίστησαν μετέβησαν εἰς Πύργον καὶ ἐκείθεν εἰς τὴν Μονὴν τῆς Μεγάλης Παναγίας, ὅπως αὐτόθι περιμείνωσι καὶ τοὺς λοιποὺς συναδέλφους τῶν. Ἀλλ' ὁ Χασάν βέης μαθὼν τοῦτο ἔστειλεν ἐν χειρὶ νυκτὸς δύο λόγους στρατιωτῶν, οἵτινες καὶ πολιορκήσαντες τὴν Μονὴν συνέλαβον πάντα τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς τὰ εὑρεθέντα αὐτόθι. Πρέπει νὰ μὴ παραλείψωμεν ὅτι εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ ταύτης ὁ Χασάν βέης ἐβοηθεῖτο ἀπὸ τοὺς ὀλίγους Σαμίους, οἵτινες, καθὼς ἀνωτέρω εἵπομεν, ἐδέχθησαν νὰ γείνουν ὄργανα τυφλὰ τῆς ὑποδουλώσεως τῆς Πατρίδος τῶν εἰς τὴν Πύλιν. Καὶ ὅχι τόσον διὰ τὰς ἐνόπλους δυνάμεις τοῦ Χασάν βέη, ὅσον διὰ τῶν προδοτικῶν τούτων ὑπηρεσιῶν τῶν Σαμίων ἐγένετο δυνατόν ἵνα συντελεσθῇ ἐντὸς βραχέος διαστήματος ἡ καθυπόταξις ὅλης τῆς νήσου.

Οἱ συλληφθέντες ἐν τῇ Μονῇ τῆς Μεγάλης Παναγίας ὠδηγήθησαν δέσμιοι εἰς τὴν Τουρκικὴν ναυαρχίδα, ὅπου καὶ ἐκρατήθησαν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, καθ' ἃς ὑπέστησαν πολλὰς πιέσεις καὶ ἐξευτελισμούς. Μετὰ παρέλευσιν ὅμως ἡμερῶν τινων ὁ Χασάν βέης μετέβη εἰς Μαχαλόακμπον διὰ τῆς ναυαρχίδος ἀκολουθούμενος καὶ ὑπὸ ἄλλων πλοίων. Ἐν Μαχαλόακμπῳ τότε εὕρισκετο ὁ Καπετὰν Σταμάτης, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ Χασάν βέης διὰ νὰ τὸν σαγηνεύσῃ, διεμήνυσεν ὅτι θὰ τὸν διορίσῃ ἀρχηγὸν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας. Ὁ Καπετὰν Σταμάτης ὅμως ἀπέρριψε περιφρονητικῶς τὴν τοιαύτην πρότασιν. παρήγγειλε δὲ εἰς τὸν Χασάν βέην νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς κρατούμενους ἐντὸς τῆς ναυαρχίδος Σαμίους, ἂν ᾔθελε νὰ ἀπορύγῃ τὴν ἐνόπλιον σύγκρουσιν, πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν δὲ τοῦ Καπετὰν Σταμάτη συνεμορφώθη ἁμέσως ὁ Ὀθωμανὸς ναύαρχος ἀπελευθερώσας πάντας τοὺς ἐν τῇ ναυαρχίδι κρατούμενους Σαμίους, πλὴν τοῦ Μανουὴλ Καψάλη, τὸν ὁποῖον ᾔθελε νὰ κρατήσῃ παρ' ἐαυτῷ ὡς γραμματέα. ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνος ἠρνήθη νὰ παραδεχθῇ τὸ τοιοῦτον, ὁ Χασάν βέης ἀπέλυσε καὶ τὸν Καψάλην μετὰ δώδεκα ἡμέρας.

Ἐνῷ δὲ ταῦτα συνέβαινον ἐν Σάμῳ καὶ ἐξεβιάζοντο οἱ κάτοικοι αὐτῆς νὰ ὑποταχθῶσι πρὸς τὴν Πύλιν, οἱ ἐν Ναυπλίῳ

εὐρισκόμενοι Σάμιοι ἐνέηργουν δι' ὅσα ἀρεῶνουν τὴν μετανάστευσιν τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν, ἤτοι τὴν ἐξέυρεσιν τῶν μέσων πρὸς μεταφορὰν αὐτῶν καὶ συντήρησιν ἐπὶ μικρὸν χρονικὸν διάστημα, τὴν ἐξέυρεσιν ἐπίσης τοῦ κατάλληλου μέρους, ἐν ᾧ ἐμέλλον νὰ ἐγκατασταθῶσιν οἱ μεταναστεύοντες καὶ τὴν διανομὴν εἰς αὐτοὺς καλλιεργησίμων γαιῶν. Ἀλλ' ὥς δύναται ὁ καθείς νὰ ἐννοήσῃ, ἡ ἐξέυρεσις τῶν μέσων τούτων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ἦτο καθόλου εὐκόλῳ πράγμα. Τὸ ἀρτισύστατον Ἑλληνικὸν κράτος εἶχεν ἐνώπιόν του τόσας καὶ τόσας ἀνάγκας διὰ νὰ θεραπεύσῃ. Τὸ γενικὸν ταμεῖον ἦτο πτωχὸν καὶ οἱ ἀσθενεῖς πόροι αὐτοῦ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπαρκέσουν διὰ τὴν πλήρωσιν τῶν καθ' ἐκάστην παρουσιάζομένων μεγάλων ἀναγκῶν. Ἐν τούτοις ἡ Κυβέρνησις τοῦ Ὁθωνος παρέσχε πᾶσαν δυνατὴν συνδρομὴν διαβεβαιώσασα τὴν ἐπιτροπὴν τῶν Σαμίων, ὅτι θέλει καταβάλει πᾶσαν προσπάθειαν διὰ τὴν ἐπιτυχῇ ἀποκατάστασιν τῶν Σαμίων μετναστῶν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὠρίσθησαν ὡς κατάλληλοι τόποι ἐν οἷς ἐμέλλε νὰ γείνη ἡ ἐγκατάστασις τῶν Σαμίων χωρία τινὰ τῆς Εὐβοίας, ἀλλὰ κατόπιν, τῇ ὑποδείξει τῆς ἐδικῆς κυβερνητικῆς ἐπιτροπῆς, ἐξελέγη ὡς μέρος κατάλληλον ἡ Χαλκίς καὶ διὰ Βασιλικῶς Διατάγματος ὠρίσθησαν τὰ τῆς αὐτῆς ἐγκαταστάσεως τῶν μετναστῶν, εἰς οὓς ἐχορηγοῦντο καὶ χρηματικὰ τινὰ βοηθήματα. Πολὺ δὲ πρὶν γείνωσι ταῦτα, μερίμνη τῆς Κυβερνήσεως ὡσαύτως, ἐστάλησαν εἰς Σύρον οὐκ ὀλίγαι χιλιάδες δραχμῶν, ἵνα δι' αὐτῶν πληρωθῶσιν οἱ ναῦται τῶν πλοίων, τὰ ὅποια ἐμέλλον νὰ μεταφέρωσι τοὺς Σαμίους.

Τοιοιούτρόπως ἐν Σάμῳ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1834, ὁπότε ἤρχισε πλέον νὰ ἱδρύεται ἡ νέα ἐξουσία ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Μουσουῶρον ὡς ἐπιτροπὸν τοῦ Βογορίδου, ἡ ἰδέα τῆς μεταναστεύσεως εἶχε γενικευθῇ. Οἱ πλείστοι ἐκ τῶν Σαμίων μὴ δυνάμενοι νὰ βλέπωσιν ὑπὸ τὴν δουλείαν τὴν Πατρίδα, διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ὁποίας εἶχον ὑποστῇ τόσας θυσίας, ἐπροτίμουν νὰ ἐγκαταλείβουν τὸ πάτριον ἔδαφος, παρὰ νὰ ὑποκύβουν ἐν νέου εἰς τὸν ζυγόν, θυσιάζοντες ἐνώπιον τῆς

ἐλευθερίας κάθε ἄλλο ὕλικόν ἀγαθόν. Ὁ δὲ Μουσούρος ὅπως ἀναγκασίτη τὸ μεταναστευτικόν τοῦτο ρεῦμα μετεχειρίσθη πλείστα ὅσα μέσα. Ἐξέδωκεν ἐγκυκλίους διαταγὰς δι' ὧν παρὰ τὰ διεθνή δίκαια διεκήρυσσεν ὅτι αἱ ἰδιοκτησίαι τῶν μεταναστευόντων θὰ μένουν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν εἰς τὴν διάκρισιν τῆς διοικήσεως, αἱ δὲ γινόμεναι πωλήσεις δὲν θὰ ἀναγνώριζονται, ἐὰν δὲ γίνωνται διὰ τῆς διοικήσεως καὶ ἀκόμη διὰ τὴν ἐκφοβίαν ἔτι μᾶλλον τὸν ἀπλοϊκὸν λαόν. μετὰ τῶν ἄλλων, τὰ ὅποια διέτασσε, καὶ διὰ τῶν ὁποίων καθιέρωνε κατὰ πρωτάκουστον καὶ αὐθαίρετον τρόπον τὴν δήμευσιν τῶν περιουσιῶν ὡς δικαίωμα τῆς ἀνελεύθερου πολιτείας του, προσεκήρυττε καὶ τὰ ἐξῆς τραγελαφικά: «Ὅποιος ἀναχωρήσῃ χωρὶς τὴν εἰδήσιν καὶ ἄδειαν τῆς διοικήσεως, ἐὰν εἰς τὸν δρόμον τῆς θαλασσοπλοίας του ἀπαντηθῇ, ἢ ἀπὸ κλέπτας ἢ ἀπὸ κανὸν ὀθωμανικὸν πλοῖον καὶ χαλῇ, ἢ σκαθώθῃ, ἢ πάθῃ τίποτε ἢ αὐτὸς ἢ ἡ οἰκογένειά του, ἢ ἀμαρτία θὰ εἶνε εἰς τὸν λαίμῳ του, καὶ οἱ συγγενεῖς του δὲν ἔχουν δικαίωμα νὰ ζητοῦν βοήθειαν ἢ προστασίαν ἀπὸ τὴν Διοίκησιν.»

Ἐν τούτοις παρὰ τὰ προσκόμματα ταῦτα, ὁ Σαμιακὸς λαὸς ἔμεινε σταθερὸς εἰς τὴν ἀπόφασίν του καὶ ἡ μετανάστευσις ἀρχίσασα ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ἰουνίου διήρκεσε μέχρι τοῦ Ἀυγούστου τοῦ 1834, εἶνε δὲ βεβαιωμένον ἐκ θετικωτάτων εἰδήσεων ὅτι, κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἀνεχώρησαν διὰ τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα πλέον τῶν 6.000 ψυχῶν. Ἡ κατὰ τοιοῦτον τρόπον γινομένη ἀναχώρησις ὁλοκλήρου λαοῦ ἐκ τῆς γενετήρας γῆς ἀπετελεῖ σπαραξικέρδιον μὲν, ἀλλὰ ταυτοχρόνως ὑψηλὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς θέαμα. Ρωμαῖοι καὶ εὐσταλείς ἄνδρες καὶ γέροντες κύπτοντες ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ἐτῶν, μητέρες καὶ παρθένοι καὶ παῖδιά καὶ βρέφη ἐγκατελείπον μετὰ δακρύων τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς των, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ τοῖς παράσχῃ πλέον τὴν ἐλευθερίαν, τὸ πολυτιμότερον τοῦτο τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἀγαθῶν καὶ ἔρευρον ζητοῦντες νέαν πατρίδα ἤν, καθὼς ἦσαν βέβαιοι, ἐσπεράνωνεν ὁ ἕλεος τῆς ἐλευθερίας. Λίπαντὸς εἶδους στερήσεις καὶ αἱ κακουχίαι, πρὸς τὰς ὁποίας

ἐξετίθεντο, κατ' οὐδέν ἰσχυρὸν ὅπως ἀναγκάτισουν τὴν ὁρμὴν τῶν φιλελευθέρων ἐκείνων ψυχῶν. Πολλὰκις καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος τῶν οἱ Σάμιοι ἔδωκαν ἅπαιρα δείγματα ὑπερόχου καὶ ἀξιοθαυμάστου αἰσθηματισμοῦ. Ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερον καθ' ἡμᾶς δείγμα τῆς εὐψυχίας καὶ τοῦ πατριωτικοῦ σθένους τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ ἀποτελεῖ ἡ ἡθρὸς αὕτη μετανάστευσις ἡ γενομένη οὐχὶ κατόπιν βίαις καὶ ἀφρορῆτων πίεσεων ἐκ μέρους τοῦ δυνάστου, ἀλλὰ διὰ μόνην τὴν ἀπόκτησιν τῆς γλυκεῖας ἐλευθερίας καὶ ἐπὶ ἀπωλείᾳ τῶσων ἄλλων μεγάλων καὶ πολυτίμων ἀγαθῶν! Δικαίως λοιπὸν ὁ κόσμος ἐθαύμασε τότε τὴν ἀπόφασιν ταυτὴν τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ ὡς ἀποτελοῦσαν μίαν ἐκ τῶν Ἑλληνοπρεπεστέρων αὐτοῦ πράξεων.

Εἶνε προφανές ὅτι οἱ μεταναστεύσαντες οὗτοι Σάμιοι χάριν τῆς ἐλευθερίας ἀπέτελουν τὴν καλυτέραν ἐν τῇ νήσῳ μερίδα. Ὅ,τι καλόν, ὅ,τι μέγα, ὅ,τι εὐγενές ὑπῆρχεν ἐν Σάμῳ, περιέκλειον εἰς τὰ στήθη τῶν οἱ ἄνδρες ἐκείνοι μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκατελέγοντο ὁ Καπετὰν Σταμάτης, ὁ Λαχανῆς, ὁ Ἰωάννης Λεκάτης, ὁ Γεώργιος Κλεάνθης, ὁ Ἐμμανουὴλ Ἀγγελίνης, ὁ Ἀντώνιος Γεωργιάδης, ὁ Μανουὴλ Ὁρολογᾶς καὶ ὅλοι οἱ ἥρωες τοῦ σώματος καὶ τῆς διανοίας, οἵτινες εἶχον ἀφιερῶσαι τὸν βίον τῶν ἅπαντα ὑπὲρ τῶν τιμιωτάτων καὶ εὐγενεστάτων ἰδανικῶν.

Τουρκοφθόροι ἀκταὶ τῆς Σάμου
ἀνθοῦν ἄνθη μαρμαρένα
τὰ βουνά, κοιλάδες, κάμποι
δάση, φάραγγες θλιμμένα
πενθηρὰν φοροῦν στολήν.

Ἐφ' ἧλλε τότε θρηγῶν τὴν τοιαύτην τραγικὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος ὁ Τυρταῖος τῆς Σάμου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὁ ἀείμνηστος Γεώργιος Κλεάνθης. Καὶ τὸ θλιβερόν ἄσπρά του ἐδόνει τὰ σπλάγγνα τῆς Σάμου, ἥτις ἔκλαιε μετὰ βαθυστάτου πόνου τὴν στέρησιν τῶν ἡρωικῶν καὶ ἐνδόξων καὶ προσφιλεστάτων τέκνων τῆς. Ὅποια σκληρὰ τύχη ἀνέμενεν αὐτὴν κατόπιν τῶν πολυετῶν καὶ μεγάλων ἀγῶνων!

Τὴν ἀθρόαν ταύτην μετανάστευσιν τῶν Σαμίων ἡ Πύλη δὲν εἶδε μὲ εὐχάριστον ὄμμα, διό καὶ πολλὰ μετεχειρίσθη μέσα ὅπως ἀναγκασίῃ αὐτήν. Ἐκτὸς τῶν ἀπειλητικῶν προκηρύξεων τοῦ Μουσούρου τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα κατέλαβον τὰ κεντρικὰ παράλια τῆς νήσου καὶ ἡμποδοῦν αὐστηρῶς τὴν μετανάστευσιν. Ἐὰν τοιαῦτα προσκόμματα δὲν παρενεβάλλοντο, ἀναμφιβόλως οἱ μεταναστεύσαντες κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Σάμιοι θὰ ἦσαν πολὺ περισσότεροι. Ἡ στάσις ὁμοῦς αὕτη τῆς Πύλης ἦτο ἐναντία πρὸς τὴν συνθήκην τὴν ὑπογραφείσαν ἐν Κων)πόλει τῇ 27 Ἰουνίου 1832 μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Δυνάμεων. Τὸ Τον ἄρθρον τῆς συνθήκης ταύτης ὠρίζε τὰ ἐξῆς: «Διορία δεκαοκτῶ μηνῶν, ἀρ' ἧς ἡμέρας ἀποπερατωθῶσιν αἱ ἐργασίαι τῆς ὁροθετήσεως παρὰχωρεῖται πρὸς τοὺς ἰδιώτας, ὅσοι θελήσωσι νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς περὶ ὧν ὁ παρὼν συμβιβασμὸς χώρας, διὰ νὰ ἐκποιήσωσι τὰς ἰδιοκτησίας αὐτῶν. Ἐν εἰδικαῖς περιπτώσεσι καὶ ἐνεκεν ἀπροβλεπτῶν περιστάσεων, δύναται ἡ ὀκτωκαιδεκάμηνος αὕτη προθεσμία νὰ παραταθῇ ἐπὶ τινὰς εἰσέτι μῆνας. Δικαιτητικὴ ἐπιτροπὴ θέλει κρίνει περὶ τοῦ κύρους τῶν ἐξαιρετικῶν τούτων λόγων καὶ συντρέξει ὥστε αἱ ἐκποιήσεις νὰ ἐνεργηθῶσιν εἰς εὐλόγους τιμὰς». Ὅπισθεν λοιπὸν τῆς συνθήκης ταύτης στηρίζομένη ἡ ἐπὶ τῆς μεταναστεύσεως ἐπιτροπὴ διεμαρτύρετο πρὸς τὸν Χασάν βέην καὶ ἐπειδὴ αἱ διαμαρτυρίαι τῆς δὲν ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν, ἐνετάλη καὶ ἡ ἐν Ναυπλίῳ ἀντιπροσωπεῖα τῶν Σαμίων ἵνα ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα παρὰ τῇ Ἑλληνικῇ κυβερνήσει πρὸς προστασίαν τῶν προτιθεμένων νὰ μεταναστεύσωσι Σαμίων. Τότε δὲ ἡ ἀντιβασιλεία τοῦ Ὁθωνος διέταξε τὴν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν Γραμματεῖαν νὰ ἐνεργήσῃ πᾶν τὸ ἐφικτὸν ὑπὲρ τῶν Σαμίων διὰ τοῦ ἐν Κων)πόλει πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος.

«Εἶδομεν μὲ λύπην μας—ἔλεγε τὸ ἐκδοθὲν τῇ 15 Αὐγούστου 1834 Βασιλικὸν Διάταγμα—ἐξ ἀναφορᾶς τοῦ Γραμματέως μας τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπὸ τῆς 4 Αὐγούστου ὡς πρὸς τὴν μετανάστευσιν τῶν Σαμίων ὅτι ἡ Ὑψηλὴ Πόρτα ἐξἠκολούθει ἐναντίον τῆς ἡδὴ δοθείσης παρ' αὐτῆς ὑπο-

σχέσεως τῆς ἐντελῶς ἐλευθέρως μεταναστεύσεως τῶν Σαμίων καὶ ἐναντίον τῶν ρητῶν ὁρισμῶν τῶν περὶ τοῦ τοιοῦτου συνθηκῶν, ἐξακολουθεῖ, λέγομεν, ν' ἀνθίσταται καθ' ὅλους τοὺς τρόπους, ἐμποδίζουσα καὶ δυσκολεύουσα τὴν εἰς τὸ κράτος μετανάστευσιν τῶν Σαμίων. Ἀλλ' ἡμεῖς θεωροῦμεν ὡς χρέος μας ἱερὸν νὰ πράξωμεν τὸ πᾶν διὰ νὰ τοὺς βοηθήσωμεν ὅσον τὸ δυνατόν εἰς τὴν δυστυχίαν τῶν ταύτην, σεβόμενοι τὰς μεγάλας θυσίας τὰς ὁποίας οἱ Σάμιοι ἐπρόσφεραν εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς κοινῆς μας Πατρίδος. Ὅθεν ἐντέλλεται ἡ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Γραμματεία μας νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν ἐν Κωνσταντινὺν πρέσβην μας περὶ ὅλων τούτων τῶν κακωτικῶν πράξεων καὶ καταδυναστεύσεων καὶ νὰ προσκαλέσῃ τὸν ἴδιον νὰ ἐνεργήσῃ μετὰ τὴν μεγίστην δραστηριότητα καὶ ἐνέργειαν διὰ νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν Πόρταν εἰς προτέραν διαγωγὴν ὡς πρὸς τοὺς ἀναξιοπαθοῦντας Σαμίους καὶ νὰ τὴν παρακινήσῃ νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος ὡς πρὸς τοῦτο τὸ ἀντικείμενον ἐνυπαρχούσας ἰδιαιτέρας συνθήκας, ἐπιστηρίζων ὁ πρέσβης μας ὅλα ταῦτα εἰς τὰς διατάξεις καὶ ρητοὺς ὁρισμοὺς τῶν τοῦ ἐν Λονδίνῳ συμβουλίου πρωτοκόλλων καὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνθήκης.»

Ἐν τούτοις παρ' ὅλας τὰς ἀγαθὰς προθέσεις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, οἱ Σάμιοι, ὅσοι ἠδυνήθησαν τότε περιφρονοῦντες τὰς ἀπειλὰς τοῦ Μουσούρου νὰ διαφύγῃσι τὸν αὐστηρὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Χασάν βέη καὶ νὰ μεταναστεύσωσι, μεταβάντες εἰς τὴν ἐλευθερὰν Ἑλλάδα, εὐρέθησαν αὐτόθι πρὸ ἀνυπερβλήτων δυσκολιών. Ἡ εὐτυχὴς ἀποκατάστασις τῶν ἀπῆται μέγχα μέσα τὰ ὁποῖα, ὡς εἴπομεν, δὲν ἠδύνατο νὰ παράσχῃ τὸ πτωχὸν καὶ ἀρτισύστατον καὶ ἀπὸ μυρίας ἄλλας ἀνάγκας πιεζόμενον Ἑλληνικὸν κράτος. Οἱ ἐν Χαλκίδι ἐγκατασταθέντες ἔλαβον μὲν εἰς τὴν κατοχὴν τῶν γαίας τινας ἀκαλλιεργήτους, ἀλλὰ μὴ ἔχοντες ἄλλην τινα ὑποστήριξιν, περιῆλθον ἐντὸς ὀλίγου χρόνου εἰς ἐσχάτην ἐνδειαν. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀπέθαναν ἐκ τῆς ἀνεχείας καὶ τῶν ταλαιπωριῶν. Ἄλλοι διεσπάρησαν εἰς διάφορα μέρη καὶ ἄλλοι μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινος ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Σάμον. Καὶ ὁ ἐν Εὐ-

βοίᾳ συνοικισμὸς τῶν Σαμίων ἀπέτυχεν οἰκτρῶς. «Ἡ κατὰστασίς μας εἶνε ἀξία δακρύων καὶ ὀδυρμῶν» ἔγραφον ἐκ Τήνου τῇ 30 Σεπτεμβρίου 1834 ὁ Καπετὰν Σταμάτης καὶ ὁ Γεώργιος Κλεάνθης πρὸς τὸν ἐν Ναυπλίῳ διαμένοντα τότε Ἰωάννην Λεκάτην. «Οἱ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ σκορπισμένοι πατριῶται μας ὁμοιοπαθεῖς καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον. ἀπελπισμένοι πλέον ἀπὸ τὴν ἀπεριθαλψίαν καὶ τὴν βροθυκινήσιάν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως διὰ τὴν ἀποκατάστασίν των, ἐπῆραν τὸν δρόμον πρὸς τὴν Σάμον καὶ κάμνει ὁ καθεὶς ὅτι ἡ ἀνυπέρβλητος ἀνάγκη τὸν ὑπαγορεύει. Θρασύβουλοι νὰ γεινώμεν ἢ Θεμιστοκλεῖς πρόσφυγες εἰς τὸν ἐχθρόν, ἀπελπισμένοι ἀπὸ τοὺς φίλους. . . Ἡ καρδίᾳ μας κατακαίεται ὡς ἄνθραξ πυρὸς καὶ ὁ νοῦς καταθολωμένος».

Τοιοῦτον τέλος ἐπεφύλασεν ἡ σκληρὰ εἰμαρμένη εἰς τὴν γενεάν τῶν Σαμίων, οἱ ὅποιοι ὠνειρεύθησαν τὴν ἀνάστασιν τῆς Πατρίδος καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἐθυσίχσαν ὅ,τι πολῦτιμον εἶχον. Οὕτως εἶνε πεπρωμένον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ διὰ κάθε μεγάλῃν καὶ εὐγενῇ ιδέαν νὰ πίπτουν ὡς θύματα πρῶτοι αὐτοὶ οἱ τῆς ιδέας ἱεροράνται. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ περισωθῶσι τὰ ὀνόματα ὅλων τῶν Σαμίων, ὅσοι τότε χάριν τῆς ἐλευθερίας ἐδέχθησαν ἀγογγύστως ὅλας τὰς περιπετείας τῆς τύχης ἀνδρικὸν καὶ ἑλληνοπρεπὲς σθένος μέχρι τέλους τηρήσαντες. Τῆς δόξης ταύτης ἀπολαύουσι συνήθως οἱ ἐπιφανέστεροι, οἵτινες εἶνε καὶ οἱ ὀλιγώτεροι. Οἱ πολλοί, ἂν καὶ ἄλλοι οὐχὶ κατωτέρου θαυμασμοῦ, μένουσιν ἄγνωστοι, καθότι δι' αὐτοὺς ἡ ἱστορία ἀρκεῖται ν' ἀναφέρει οὐχὶ ὀνόματα, ἀλλὰ ἀριθμούς.

Ὁ Λυκοῦργος ἀναχωρήσας ἐκ Σάμου μετέβη, ὡς εἶπομεν, εἰς Τήνον, ἐνθα ἐτυχε λαμπρᾶς ὑποδοχῆς. Ἐκεῖ ἀνέμενε τὴν οἰκογένειαν τοῦ, ἥτις μετὰ τοῦ Ἀρχιερέως Κυρίλλου ἀναχωρήσασα τῇ 20 Ἰουλίου ἐκ Κερλοθασιῶν διεπεραιώθη εἰς Τήνον. Μετὰ πᾶρδον χρόνου τινος ἔρθασεν εἰς Τήνον πλοῖόν τι, οὗτινος ὁ πλοίαρχος ἐντολὴν εἶχεν ἐκ μέρους τῆς Ἀντιβασιλείας νὰ παραλάβῃ τὸν Λυκοῦργον καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ Σαμίους. Ἐπὶ τοῦ πλοίου τούτου ἐπέβησαν ὁ Λυκοῦργος μετὰ

τῆς οἰκογενείας του, ὁ ἀρχιερεὺς Κύριλλος, ὁ Μαν. Ἀγγελί-
νας καὶ πάντες οἱ ἄλλοι Σάμιοι οἱ ἐν Τινῶ εὐρισκόμενοι καὶ
μετέβησαν εἰς Ναύπλιον. Ἐκεῖ ὁ Λυκούργος παρεκλήθη ὑπὸ
τῆς Κυβερνήσεως νὰ δώσῃ καταλόγον τῶν ἀγωνιστῶν Σα-
μίων, ἵνα οὗτοι διορισθῶσιν εἰς δημοσίας θέσεις. Δεθέντος
τοῦ καταλόγου τούτου ὁ Λυκούργος διορίσθη συνταγματάρ-
χος καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1837 διορίσθη Σύμβουλος τῆς Ἐπι-
κοπτείας. Μεταφερθεὶς δὲ τῆς πρωτεύουσας τοῦ Ἑλληνι-
κοῦ Βασιλείου εἰς Ἀθήνας, ἦλθεν αὐτόθι καὶ ὁ Λυκούργος
καὶ ἐγκατεστάθη εἰς μικρὰν οἰκίαν παρὰ τὸν Ἅγιον Νικολαὸν
τοῦ Ραγκαζῆ. Ἐκεῖ ἔμεινεν ἕκτοτε μακρὰν τῶν πολιτικῶν
σάλων ἀφοσιωμένος ὢν εἰς τὴν ἀνταποφάν καὶ ἐκπαίδευσιν
τῶν τέκνων του. Ἐν ἐκ τούτων ὑπῆρξε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος
Λυκούργος, ὁ μετὰ ταῦτα διαπρεπὴς Ἱεράρχης Σύρου, ὁ τι-
μῆσας τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα.
Κατὰ τῷ 1844 ὁ Λυκούργος διορίσθη Γερουσιαστής, τῷ δὲ
1847 προήχθη εἰς ὑποστρατηγόν. Ἀπεβίωσε δὲ τῇ 21 Μαΐου
1850 καὶ ἐκηδεύθη μεγαλοπρεπῶς ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυ-
βερνήσεως. Ἐν τῷ ναὶ τῆς Καπνικαρέας Ἀθηνῶν, ὅπου ἐ-
ψάλλη ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία, ἀπήγγειλε λόγον ὁ Κλειομένης
Οἰκονόμου, ἐν δὲ τῷ Νεκροταφείῳ ὁ Σάμιος Δημήτριος Μη-
τσάκης, Εἰσαγγελεὺς. Τῇ 1 Ὀκτωβρίου τοῦ 1854 ἀπεβίω-
σε καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Πουλουδίτσα.

Ὁ Ἀρχιερεὺς Κύριλλος, ὅστις καίτοι μὴ Σάμιος, ἠκολού-
θησεν οὐχ ἥττον μέχρι τέλους τὴν τύχην τῶν Σαμίων καὶ
συνεμερίσθη ὅλα τὰ δεινὰ των, μεταβὰς εἰς Ἑλλάδα ἐγένετο
φιλοφρόνως δικτὸς ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἥτις
παρέσχεν αὐτῷ σύνταξιν ἐκ 200 δραχμῶν, προσέτι δὲ τῷ ἐ-
δώρησεν οἶκον ἐν Χαλκίδι καὶ ἀρκετὰ στρέμματα γῆς. Προσ-
βληθεὶς ὁμως ὑπὸ ἀποπληξίας καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον μέινας
κλινῆρης, ἀπεβίωσε τῇ 5 Φεβρουαρίου 1850 ἐν Χαλκίδι δι-
ατελῶν ἀντιπρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἥς ἀπὸ τοῦ ἔτους
1845 ἦτο Σύεδρος παρὰ τὸν νόμον, διότι δὲν ἦτο ἐν ἐνε-
ργείᾳ Ἐπίσκοπος.

Ὁ Καπετὰν Στρυμάτης Γεωργιάδης γυναικῶδες τοῦ

Λυκούργου, ὅστις, καθὼς εἶδομεν ἐν ταῖς προηγουμένοις, ἀπετέλεσεν ἐν ἑκ τῶν πρώτων καὶ κυριωτέρων προσώπων τοῦ Σαμιακοῦ ἀγῶνος, μετηνάστευσε μετὰ τῶν ἄλλων Σαμίων εἰς Χαλκίδα καὶ ἀπεβίωσεν αὐτόθι τῇ 8 Μαρτίου 1861 φέρον τὸν βαθμὸν τοῦ Συνταγματάρχου, τὸ παράσημον τοῦ ἀγῶνος καὶ τὸ τοῦ Χρυσοῦ Σταυροῦ τοῦ Σωτῆρος. Ἐκηδεύθη δὲ μετὰ μεγάλης πομπῆς καὶ ἐπισημότητος ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Ὁ ἕτερος τῶν χιλιάρχων Κωνσταντῖνος Λαχανᾶς ὅστις, πρῶτος, καθὼς γνωρίζομεν, ἔδωκε κατὰ τὸ 1821 τὸ σύνθημα τοῦ ἀγῶνος, παραλαβὼν τῇ 22 Μαΐου τοῦ 1834 τοὺς στρατιώτας του κατῆλθεν ἐκ Βαθέος εἰς Λιμένα Βαθέος, ἀναχωρῶν δὲ ἔστη πρὸ τῆς οἰκίας του καὶ εἶπε δακρύων πρὸς τὸ συνωστισθὲν πλῆθος. «Πατριῶται, τὴν Πατρίδα ἀπὸ τοῦ 1821 κατέστησα παρθένον καὶ παρθένον σᾶς τὴν ἀρήνω καὶ ἀναχωρῶ. Ἀς ὀφῶνται οἱ αἵτιοι. Ἐχετε γειά.» Ἀναχωρήσας δὲ ἐκ Βαθέος μετέβη διὰ Πύργου εἰς Καρλοβάσια, ὅπουθεν ἐπίβας πλοίου μετέβη μετ' ἄλλων εἰς Μύκονον καὶ κατόπιν εἰς Ναύπλιον. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀμείβουσα τὰς ὑπηρεσίας του διῶρισε αὐτὸν κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1834 Ταγματάρχην τῆς Ἐθνοφυλακῆς καὶ ἐτίμησεν αὐτὸν διὰ τοῦ Ἀργυροῦ Σταυροῦ τοῦ ἀγῶνος καὶ τοῦ Χρυσοῦ Σταυροῦ τοῦ Σωτῆρος. Ὁ Λαχανᾶς ἀπεβίωσε καὶ ἐκηδεύθη δημοτελῶς ἐν Χαλκίδι τῇ 19 Δεκεμβρίου τοῦ 1842. Τὸν ἐπικηδεῖον αὐτοῦ ἐξεργῶνσιν ὁ Ἰωάννης Λεκατῆς.

Ὁ Μανουὴλ Ἀγγελῖνας χιλιάρχος τῆς δευτέρας χιλίας διαπρέψας ἰδίως κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1824 καὶ εἰς ἄλλας κρίσιμους περιστάσεις μετηνάστευσε μετὰ τῶν ἄλλων εἰς Χαλκίδα καὶ ἀπεβίωσεν αὐτόθι τῇ 3 Φεβρουαρίου τοῦ 1866 φέρον τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου καὶ τὰ παράσημα τοῦ ἀγῶνος.

Τοιοιουτρόπως ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον ἐξέλιπον οἱ ἡρωικοὶ ἄνδρες τῆς Σάμου μακρὰν τῆς Πατρίδος ἣν δὲν ηὐτύχησαν νὰ ἴδουν ἐλευθέραν καὶ εὐδαιμονοῦσαν ὅπως τὴν εἶχον ὀνειρευθῇ.

Ἐν Σάμῳ δὲ μετὰ τὴν ἀνχωρήσιν τῶν ἀνδρῶν τούτων συνέβη ὅτι συμβαίνει ἐν παλαιοῖς. Τὸ κύμα τῶν πολιτικῶν ἰδεῶν καὶ φρονημάτων ἐνῶ ὑπερήφανον μέχρι πρὸ ὀλίγου ὠρθοῦτο, σκορπίζον τὸ εὐγενὲς ἄρωμα τῆς ἐλευθερίας, αἰφνιδίως ἥλλαξε κατεύθυνσιν καὶ ἤρεμον τῶρα καὶ ταπεινὸν ἤπλωτο πρὸς τοὺς ἀτράχλους κόλπους τῆς δουλείας. Ἡ μεταβολὴ αὕτη, μετὰ τὴν ματαίωσιν τῶν ἑθνικῶν πόθων καὶ τῶν εὐγενῶν βλέψεων, δὲν ἦτο ἀπροσδόκητος. Ἀρχαῖος σοφὸς λέγει κάποιου: «Κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ λαοῦ, οὕτω καὶ οἱ λειτουργοὶ αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὸν ἡγούμενον τῆς πόλεως καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ.» Ταπεινοὶ αὐλοκόλακες, κοτζαμπασήδες ἐπὶ Τουρκοκρατίας, τρέφοντες ἐν ἑκυτοῖς πλὴν τῶν ἐκ φύσεως καὶ ἐκ παραδόσεως ταπεινῶν συναίσθημάτων καὶ ἄγχιον μῖσος κατὰ τῶν ἰσχυράντων καθ' ὅλην τὴν διάρκεια τῆς ἐπαναστάσεως πολιτικῶν αὐτῶν ἀντιπάλων, οὓς ἐθεώρουν ὡς ξένους ἐπιδρομεῖς λύσαντας τὴν εὐδαίμονα καὶ ἐπὶ μακρὰς περιόδους διαρκέσασαν πρότερον αἰσχρὰν αὐτῶν κυριαρχίαν, ἐπανελάβον τῶρα δυνάμει τῶν στόλων τοῦ Χασὰν βέη τὴν διαχείρισιν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας κατὰ τύπους μὲν ὑπὸ νέους ὅρους, κατ' οὐσίαν ὁμῶς ὑπὸ τοὺς ἰσχύοντας καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Τοιοῦτοι ἄνδρες μόνον ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσουν ὡς πρόθυμοι συνεργοὶ τοῦ νέου καθεστώτος. Μετ' αὐτῶν ἠνωθήσαν εὐθὺς ἀμέσως καὶ πάντες οἱ καίροσκόποι καὶ οἱ συμφεροντολόγοι, ἐκ τῶν τάξεων τῶν ὁποίων ἐστρατολογήθη κυρίως τὸ κατώτερον ὑπηρετικὸν τῆς διοικήσεως τοῦ Κωνσταντίνου Μουσούρου. Καὶ τὸ λοιπὸν πλῆθος τῶν κατοίκων ἠσθάνθη μὲν κατὰ πρῶτον βαθεῖαν θλίψιν διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν κοινῶν πόθων, ταχέως ὁμῶς προσοικειώθη πρὸς τὴν νέαν κατὰστασιν ἀκολουθήσαν κατ' ἀνάγκην καὶ συμφῶνως πρὸς τὸ ὡς ἀνωτέρω σοφὸν λόγιον τὴν πορείαν ἣν διεχάραξαν οἱ ἡγούμενοι αὐτοῦ. Καὶ λοιπὸν, ἄρῳ διὰ τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα διηγήθημεν ἐν τοῖς πρόσθεν, κατωρθώθη ἡ ἐπιβολὴ νέων τοπικῶν ἀρχῶν τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Μουσούρου εἰς ὅλους τοὺς δήμους, συνεκλήθη κατ' Αὐγούστον ἐν Αἰμένι Βαθέος ἡ πρώτη Γενικὴ Συνέλευσις, τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν πληρε-

ζουσιών συνελθόντων ἐν τῇ αὐτόθι νυχτὶ τοῦ Ἁγίου Χρα-
λάμπους, ὅπου κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίαν γενομένην τῇ 20ῃ
Αὐγούστου, καθ' ἣν ἐξελέγη Πρόεδρος ὁ Λάμπρος Ἰωαννίδης
καὶ Γραμματεὺς ὁ Κωνσταντῖνος Ἀντωνιάδης, προσήλθε καὶ
προσεφώνησε τοὺς συνελθόντας καὶ ὁ νέος Μητροπολίτης Ἀ-
ρίσταρχος ὁ διαδεχθεὶς τὸν μετὰ τοῦ Λυκούργου καὶ τῶν ἄλ-
λων ἀγωνιστῶν μεταναστεύσαντα Ἀρχιεπίσκοπον Κύριλλον.
κατὰ δὲ τὴν ἐπομένην ἡμέραν, κατὰ τὰ σωζόμενα πρακτικά,
«ἐπαρουσιάσθη ἐν μέσῳ τῶν πληρεξουσίων τῆς Συνελεύσεως
καὶ ὁ Σεβαστὸς Ἐπίτροπος τῆς Α. Ὑψηλότητος τοῦ Πρίγκη-
πος τῆς Σάμου κύριος Κ. Μουσοῦρος, ὅστις ἀπηύθυνε πρὸς
τὴν Συνέλευσιν ἐγγράφον ὁμιλίας ἀποτεινομένης κυρίως εἰς
τὰς ἐξῆς ὑποτυπώσεις:

1) Ὅτι ὅσον ἡ Συνέλευσις εἶνε ἐλευθέρα εἰς τὰς ὑπὲρ τῶν
κοινῶν συμφερόντων συσκέψεις της, τοσοῦτον ὀφείλει νὰ μὴ
παρεκτραπῇ ἀπὸ τὰ πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πόρταν, πρὸς τὸν
Πρίγκηπα καὶ πρὸς τὴν Πατρίδα χρέη.

2) Ὅτι ἡ γραμμὴ τὴν ὁποίαν ἡ Συνέλευσις θέλει ἀκολου-
θῇ εἰς τὰς ἐργασίας της εἶνε ἐγκεχαρχαγμένη εἰς τὸ καίμε-
νον τῆς Ὁργανικῆς Δικταξείας, τῆς ὁποίας ἡ ἐφαρμογὴ εἰς
τὸν ἐσωτερικὸν κανονισμὸν τῆς Πατρίδος, ἀνήκει ν' ἀπορα-
σισθῇ συμφώνως μὲ τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ καὶ μὲ
τὸν Πρίγκηπα.

3) Ὅτι διὰ τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκκενωθῶσι τὰ αὐτοκρατορι-
κὰ στρατεύματα ἀπὸ τὴν νῆσον, ἀπαιτεῖται πρωτίστως νὰ
γίνῃ ἡ πρᾶξις τῆς εἰς τὸ Ὑψηλὸν κράτος ὑποταγῆς καὶ νὰ
ἐκλεχθῶσιν ἐπομένως τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ἐκείνης ἣτις
θέλει προσφέρει εἰς τοὺς πόδας τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ θρόνου
τὴν ὑποταγὴν τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν Σαμίων, μετὰ τὰς
πράξεις δὲ ταύτας θέλει προσδεύει ἡ Συνέλευσις εἰς τὰ ἀφο-
ρῶντα τὸν ἐσωτερικὸν ὀργανισμὸν τῆς Νήσου». (Πρακτικά
τῆς Συνελεύσεως τοῦ 1834, συνεδρία πρώτη, 21 Αὐγούστου
ἡμέρα Τρίτη).

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Μουσοῦρος ἐπρότεινε εἰς τὴν Συνέλευσιν,
οἱ δὲ ἀποτελοῦντες αὐτὴν πληρεξούσιοι ὄχι μόνον ἐπροθυμο-

ποιήθησαν νὰ ἐκπληρώσουν κατὰ γράμμα τὰς συστάσεις ταύ-
 τας συντάξαντες ἀμέσως τὴν ἀναφορὰν τῆς ὑποταγῆς ἀπευ-
 θυομένην πρὸς τὸν Κραταιότατον, Γαληνότατον, Ἐπιεικέ-
 στατον, Εὐεργετικώτατον καὶ Θεοστήρικτον Σουλτάν Μαχ-
 μούτ αὐθέντην καὶ Κυρίαρχον καὶ ἀναθέσαντες εἰς ἐπιτροπὴν
 ἀποτελεσθεῖσαν ἐκ τῶν Μιχαὴλ Πευκιάδου, Χ' Χριστοδο-
 λου Παρμαξίζη, Χ' Ἰω. Γεωργιάδου καὶ Γεωργάκη Χ' Ἰ-
 ωάννου ἵνα μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ διὰ τοῦ ἡγε-
 μόνος Βογορίδου ὑποβάλῃ τὴν πράξιν ταύτην τῆς ὑποταγῆς
 καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν Σαμίων πρὸς τὸν Ἀνακτα, ἀλλὰ
 καὶ προσέβησαν, διὰ νὰ φανῶσιν εὐχαριστοὶ εἰς τὴν Πύλιν,
 εἰς τὴν ψήφισιν ἄλλων μέτρων, τὰ ὅποια δὲν περιελαμβάνον-
 το εἰς τὰς ὑποδείξεις τοῦ Μουσούρου. Οὕτως ἐψηφίσθη τότε
 νὰ τροποποιηθῇ ἡ μεγάλη τοῦ τόπου σφραγίς καὶ ἀντὶ τῶν
 λέξεων «Χριστὸς Σάμον ἔσωσε τῇ 6 Αὐγούστου 1824», αἵ-
 τινες ὑπενθύμιζον ὅντως μεγάλην καὶ ἐνδοξον διὰ τὴν Σάμον
 ἡμέραν, ἀπεφασίσθη νὰ ἐγγραφῶσιν ἐν αὐτῇ αἱ λέξεις «Θεὸς
 Σάμον ἔσωσε τῇ 6 Αὐγούστου 1834». Ἐψηφίσθη ὡσαύτως
 ἵνα ἡ Συνέλευσις δι' ἀναφορὰς τῆς πρὸς τὸν Ἐπίτροπον τοῦ
 Βογορίδου ζητήσῃ νὰ μείνωσιν ἐπὶ τῆς Σάμου 200 Ὀθωμα-
 νοὶ στρατιῶται καὶ δύο πολεμικὰ πλοῖα τοῦ Ὀθωμανικοῦ
 στόλου καὶ τοῦτο, κατὰ τὸ ψήφισμα, «διὰ νὰ ἀσφαλισθῇ ἡ
 νῆσος ἀπὸ ἐνδεχομένης ἐξωτερικᾶς ἐπιδρομῆς!», τὸ δὲ πᾶν-
 των χερίστον, ὅπερ δικαίως ὁ Ν. Σταματιάδης ὀνομάζει
 στυγερώτατον καὶ ὅπερ προσῆψε κοιλίδα μαχύρην καὶ ἀνεξά-
 λειπτον εἰς τὴν Σαμιακὴν ἱστορίαν, ὑπῆρξε τὸ ψήφισμα ἐ-
 κείνο, δι' οὗ κατεδικάζοντο εἰς αἰφυρίαν οἱ ἄριστοι τῶν πα-
 τριωτῶν, οἱ ἐν κρίσιμωτάτοις καιροῖς ἀγωνισθέντες γενναίως
 ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος, ἦτοι, ὁ Λυκούργος Λογο-
 θέτης, ὁ Καπετὰν Σταμάτης, ὁ Κωνσταντῖνος Λαχανάς, ὁ
 Ἀρχιερεὺς Κύριλλος, ὁ Μανουὴλ Ἀγγελίνας, ὁ Ἰωάννης Λε-
 κάτης, ὁ ποιητὴς Γεώργιος Κλεάνθης καὶ πάντες οἱ ἄλλοι
 ὅσοι διέπρεψαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως μαχό-
 μενοι ἀνδρείως ἐναντίον τοῦ κοινοῦ καὶ μεγάλου ἐχθροῦ.
 Ὅποια οἰκτρὰ καταισχύνῃ διὰ τὴν Σάμον καὶ τὸ Σαμιακόν

ὄνομα! Οἱ ἐπίλεκτοι Σάμιοι πρὸς τοὺς ὁποίους ὠρεῖλετο στέφανος δάφνης καὶ εὐγνωμοσύνη αἰώνιος νὰ κατὰδικάζωνται ὡς οἱ ἔσχατοι ἐγκληματίαι, παρ' αὐτῶν τούτων τῶν συμπατριωτῶν! Ἀλλ' ἡ ἱστορία, ἣτις εἶνε ὁ ἀδέκαστος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων κριτής, ἀπέδωκεν ἐνὶ ἐκάστῳ τὰ δίκαια, διότι τοὺς μὲν ἀποβληθέντας Σαμίους δὲν ἔπαυσε καὶ μετὰ τὸ ψήρισμα τοῦτο νὰ ἐξυμνῇ ὡς ἄνδρας ἐξόχους καὶ περιφανεῖς καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν νὰ γεραίρῃ, τοὺς δὲ παρὰδωσαντας ἑαυτοὺς ὡς ὄργανα τοιούτων σκοτίων καὶ ἀντεθνικῶν σκοπῶν δὲν ἔπαυσεν ὡσαύτως νὰ θεωρῇ ὡς φυλοὺς καὶ ταπεινοὺς καὶ τὰς πράξεις των ταύτας ὡς ἀποτελέσματα ἐσχάτης ταπεινώσεως καὶ αἰσχροῦς ἰδιοτελείας.

Ἡ Συνέλευσις, ἀρῶν ὑπέβλεπε καὶ πρὸς τὰς Δυνάμεις ἀναρχορὰν συντεταγμένην μὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα μὲ τὸ ὅποιον εἶχε συνταχθῇ καὶ ἡ πρὸς τὸν Σουλτάνον τοιαύτη, διέκοψε τὰς ἐργασίας τῆς τῇ 29 Αὐγούστου καὶ ἐπανέλαβε ταύτας κατὰ Ἰανουάριον τοῦ ἐπομένου ἔτους, ὁπότε ἐπανέκαμψεν εἰς τὴν νῆσον καὶ ἡ εἰς Κωνσταντινουπόλιν ἀποσταλείσα Ἐπιτροπὴ πρὸς ὑπόβολὴν τῶν ἀναρχορῶν. Ἀλλὰ καὶ τότε πᾶσαι αἱ φροντίδες αὐτῆς κατανεμώθησαν εἰς τὴν ψήρυσιν μέτρων διανενομένων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπὸ ἰδιοτελεῶς πνεύμα καὶ ἀπὸ αἰσχροῦς κολακείαν. Οὕτως ἐψηφίσθη κατὰ πρότασιν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρίγκηπος νὰ ἀπονειμθῶσιν ἐκ μέρους τοῦ τόπου εὐγνωμοσύνης ἕνεκεν τέσσαρα χρυσᾶ μετὰλλια πρὸς τοὺς τρεῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὰς τῶν τριῶν Δυνάμεων καὶ πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸν τῆς Πύλης, προσέτι νὰ ληρῇ φροντίς πρὸς εἰσπραξίν τῶν 75,000 γροσίων τὰ ὅποια ὑπὸ τύπον δανείου εἶχον δοθῇ ἐκ μέρους τοῦ τόπου εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τῶν Ἑλλήνων ναυάρχων κατ' Αὐγούστον τοῦ 1826 καὶ ἡ Συνέλευσις ἐπεράτωσε τὰς ἐργασίας τῆς διὰ μιᾶς προσποιητῆς φροντίδος τὴν ὁποίαν ἔδειξε πρὸς σωτηρίαν δῆθεν τῆς κινητῆς περιουσίας τῶν ἐξορισθέντων Σαμίων, εἰς τὴν ὁποίαν ὅμως, καθὼς ἐκ τῶν ἰδίων πρακτικῶν τῆς Συνελεύσεως ἀποδεικνύεται, ἔλαβε χώραν κακοηθεστάτη λεηλασία.

Αὗται ὑπῆρξαν αἱ κυριώτεραι φροντίδες τῆς καθ' ὃν τρό-
πον ἱστορήσαμεν ἀνωτέρω συγκροτηθείσης πρώτης γενικῆς
Συνελεύσεως, ἥτις ἐκλήθη ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Σουλτανικοῦ
Φερμανίου τοῦ 1832 διαμορφώσῃ τὸ νέον πολίτευμα ἐν τῷ
τόπῳ. Οἱ ἀναλαβόντες τότε τὴν ἀρχὴν Σαμιοὶ δὲν εἶχον οὔτε
τὴν θέλησιν, οὔτε τὴν ἰκανότητα ἵνα σκεφθῶσι καὶ ἀποφα-
σίσωσι τι καλὸν καὶ ὠφελίμον διὰ τὴν Πατρίδα. Ἑλλειψίς
θάρρους καὶ πατριωτισμοῦ, προσέτι δὲ ταπεινότης φρονήμα-
τος καὶ εὐτελὲς κολακεία χαρακτηρίζουσι τὰς πρώτας πρά-
ξεις τῶν συνεργῶν τοῦ ἰδρυθέντος νέου ἐν τῇ νήσῳ πολιτικοῦ
καθεστώτος. Πάντα ταῦτα ὅμως ἦσαν φυσικὰ ἐπακόλουθα,
διότι, καθὼς εἶπαμεν προηγουμένως, μετὰ τῶν ἀποδημασάν-
των ἐπιλέκτων Σαμίων συναπεδύνησαν ἐκ τῆς νήσου καὶ
πᾶσαι αἱ εὐγενεῖς ἰδέαι καὶ τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα. Οἱ
δὲ σπεύσαντες μετὰ προθυμίας, εὐχὴ ἐξ ἀγνῶν προθέσεων προ-
ερχομένης, νὰ ὑπηρετήσωσι τὸ νέον καθεστὸς δὲν ἀπετέλουν
ἢ τὸ καταστάλαγμα τῆς Σαμιακῆς κοινωνίας. Ὁ Ἐπαρμι-
νῶνδας Φραγκούλης ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ συγγραφείσῃ «Πραγμα-
τεῖα περὶ τοῦ ἐν Σάμῳ πολιτεύματος» περιγράφων τὰ ἀφο-
ρῶντα τὸν Καταστατικὸν Χάρτην τῆς Ἡγεμονίας συνεπά-
γεται τὰς ἀκολουθοῦσας ὁρθὰς κρίσεις. «Αἱ ἐν τῇ Ὀργανικῇ
Διατάξει διαχαρασσόμεναι γενικαὶ γραμμαὶ κατελίπον ὥς εἰ-
κὸς πολλὰ κενά, ὧν ἡ πλήρωσις ἀφίθη εἰς τὴν ἀγαθὴν διά-
θεσιν τοῦ Ἡγεμόνος καὶ εἰς τὴν σύνεσιν καὶ τὸν πατριωτισμὸν
τῶν Βουλευτῶν καὶ τῶν Συνελεύσεων. Ἀπ' αὐτῶν λοιπὸν
ἤρτητο νὰ ὀργανώσωσι τὰς ἐσωτερικὰς ἀρχὰς καὶ εἰς ἐκά-
στην αὐτῶν διαγράψωσιν ὅρια δικαιοδοσίας καθ' ὃν τρόπον
ἤθελον κρίνει συμφέροντα καὶ μὴ ἀντικείμενον εἰς τὴν ἐπι-
κυριαρχίαν τῆς Αυτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως. Ἐντὺς ὅμως
τοῦ ἀντικτοῦ καὶ ἐλευθέρου πεδίου τῆς Ὀργανικῆς Διατά-
ξεως ἠδύναντο μετὰ τῆς αὐτῆς εὐχερείας νὰ καταλάβωσι θέ-
σεις ἀγαθοί τε καὶ ἐπιβλαβεῖς εἰς τὸν τόπον θησμοί, καθ' ἣν
ὁ Ἡγεμὼν καὶ οἱ Σάμιοι ἐμελλον νὰ τραπῶσιν ὁδὸν τῆς ἀ-
ναμορφώσεως καὶ προόδου ἢ τῆς στασιμότητος. Γενικῶς δ'
εἰπεῖν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Ὀργανικῆς Διατάξεως ἀπὸ τοῦ ἐ-

τους 1834 μέχρι τοῦ ἔτους 1850, Ἡγεμόν. Βουλευταὶ καὶ ἄπασαι σχεδὸν αἱ Συνελεύσεις, ἀντὶ νὰ ἐργασθῶσιν ἐν πνεύματι φιλοπατρίας καὶ ὅπως ὁ τόπος ἡμῶν καρπωθῇ τὰ ἀπὸ τοιοῦτου πολιτεύματος ἀγαθὰ, τ' ἀντιθέτα ὅλως ἔπραξαν, ράθυμοι καὶ ἀνίκανοι δειχθέντες καὶ καταλιπόντες τὸν τόπον ἐν τῇ αὐτῇ ὡς πρόσθεν στασιμότητι.»

Ἐπὶ τοιούτων βάσεων ἐστηρίχθη τὸ καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἰσχύον ἐν τῇ νήσῳ αὐτόνομον καθεστὸς, οὗ τὴν ἐξέλιξιν δὲν ἐσχόμεν τὴν γενναϊότητα νὰ ἱστορήσωμεν ἐν τῷ παρόντι τόμῳ.

ΤΕΛΟΣ

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ. 19 ἀντὶ «Ἰππασιν» γρ. «Ἰππασον». Σελ. 29 ἀντὶ «ἀλφρέτην» γρ. «ἀλφρίτην». Σελ. 32 ἀντὶ «συμμορφουμένους» γρ. «συμμορφουμένους». Σελ. 35 ἀντὶ «ἐπαναστάτησαν» γρ. «ἐπανεστάτησαν». Σελ. 48 ἀντὶ «ἐπανάστασις» γρ. «ἐπανήκτισις». Σελ. 63 ἀντὶ «ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς» γρ. «ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν». Σελ. 78 ἀντὶ «Ἀλαμάννιοι» γρ. «Ἀλαμάνοι». Σελ. 100 γρ. «καὶ τῶν προσινοστολίστων». Σελ. 103 ἀντὶ «ὁσων δῆποτε» γρ. «ὁσην δῆποτε». Σελ. 109 ἀντὶ «προθύμως» γρ. «προθύμους». Σελ. 116 ἀντὶ «πόπους» γρ. «πόνους». Σελ. 120 γρ. «1780». Σελ. 124 γρ. «σύγχρονον αὐτοῦ». Σελ. 142 ἀντὶ «ἀπασχολημένη» γρ. «ἀπνησχολημένη». Σελ. 163 ἀντὶ «ἀρχαίς» γρ. «ἀρχαίως». Σελ. 170 γρ. «γυγαντοσώμου». Σελ. 172 ἀντὶ «πορθὸν» γρ. «πορθμὸν». Σελ. 176 ἀντὶ «διατρίβην» γρ. «διαγωγὴν». Σελ. 192 ἀντὶ «συνανέσεις» γρ. «συναίνεσις». Σελ. 210 ἀντὶ «παρέστησαν» γρ. «παρίστανον». Σελ. 216 ἀντὶ «ἤλπιζον» γρ. «ἠπεύλουν». Σελ. 224 ἀντὶ «ἀποταθῇ εἰς αὐτοὺς» γρ. «εἰς αὐτόν». Σελ. 227 ἀντὶ «τὰ ἐνταῦθα» γρ. «τὰ ἐντεῦθεν». Σελ. 229 ἀντὶ «ἀποστάτους» γρ. «ἀποστάτας». Σελ. 232 ἀντὶ «γραφεῖσα» γρ. «γραφεῖσα» ὡσαύτως γρ. «ὅλους τοὺς ψευδεῖς». Σελ. 248 ἀντὶ «Καθορονιᾶ» γρ. «Κολορῶνος». Σελ. 310 ἀντὶ «ὑπομονεύοντες» γρ. «ὑπονομεύοντες». Σελ. 312 ἀντὶ «ἀνηποδράστους» γρ. «ἀναποδράστους».

Μικρότερα ἄλλα παροράματα ἀφαινεῖται εἰς τὴν ἐπιείκειαν τῶν ἀναγνωστῶν.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΦΑΛΤΑΤΣΕ